ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด

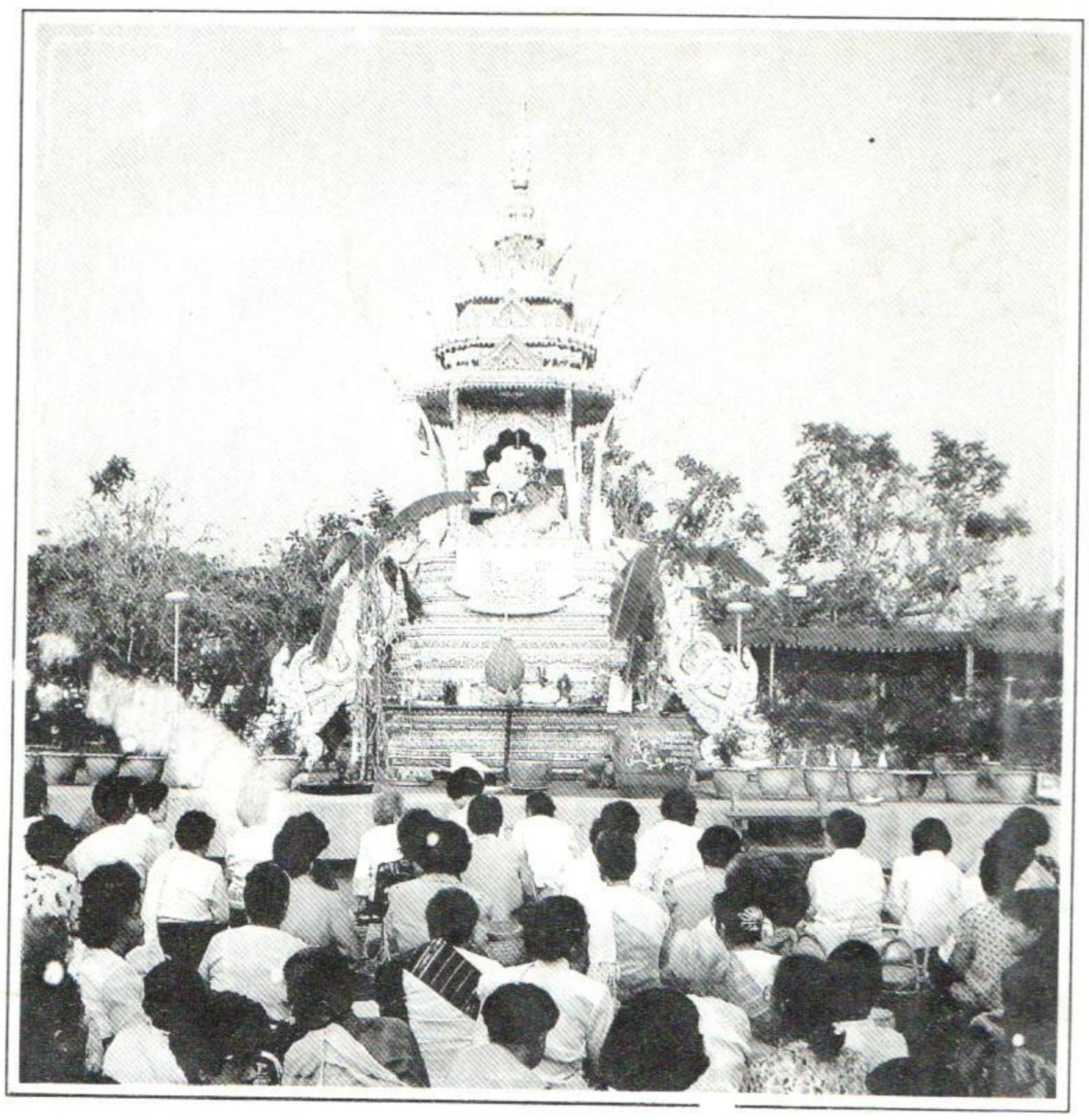
สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด

โทร. 043-511506 - 513040

สนับสนุนโดยงบประมาณโดย

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ปี 2538

ธรรมาสน์บุญผะเหวดร้อยเอ็ด สร้างด้วยเงินบริจาคพระสงฆ์ ข้าราชการและประชาชนจังหวัดร้อยเอ็ด ราคา 800,000 บาท ไม้แกะสลักลงรักปิดทอง มีรูปลักษณะตามรูปแบบศิลปกรรมอีสาน เป็นสมบัติล้ำค่าของจังหวัดร้อยเอ็ด ใช้เทศน์มหาชาติในงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ด

ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด

โทร. 043-511506 - 513040

สนับสนุนงบประมาณโดย

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ปี 2538

คำนำ

ประชาชนในภาคอีสานส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธมีวิถีชีวิตที่กลมกลืนกับพุทธศาสนาและถือแบบแผนในการดำเนินชีวิตตามฮีต 12 โดยมีประเพณีทำบุญต่าง ๆ ทั้ง 12 เดือนในรอบปี ประเพณีที่นิยมยึดถือว่าเป็นประเพณีสำคัญและยิ่งใหญ่ที่สุด คือ ประเพณีบุญเดือนสี่ หรือบุญผะเหวด หรืองานเทศน์มหาชาติ เป็นประเพณีที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากคนในหมู่บ้านนั้น ๆ และจากพระสงฆ์และประชาชนในหมู่บ้านใกล้เคียง ให้ช่วยสนับสนุนงานจึงจะสำเร็จได้ เช่นมาร่วมฟังเทศน์นำกัณฑ์จอบกัณฑ์หลอนมาถวายให้พระสงฆ์ของหมู่บ้านตนเองที่ได้รับนิมนต์ให้มาฟังเทศน์ เป็นต้น งานประเพณีบุญผะเหวดจึงเป็นกระแสวัฒนธรรมส่วนหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมสายสัมพันธ์วิถีชีวิตของบุคคลในชุมชนให้ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสงบ มีความสันติสุข อาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน อันเป็นคุณสมบัติพิเศษของคนไทย จังหวัดร้อยเอ็ดได้กำหนดให้งานประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ดเป็นงานประเพณีอันดีงามตามเจตนารมณ์ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังเป็นการพัฒนาสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในการจัดงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ดนั้นได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากคณะสงฆ์ ข้าราชการ และพ่อค้าประชาชน ทุกหมู่เหล่า ทำให้การจัดงานปนะสบผลสำเร็จเพิ่มขึ้นทุกปี ปีนี้คณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดได้เห็นชอบให้จัดทำหนังสือประเพณีบุญผะเหวดขึ้น ซึ่งคงจะอำนวยประโยชน์ให้แก่การสืบสานงานวัฒนธรรมไทยทั้งในด้านรูปแบบพิธีการและการเผยแพร่งานประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติที่สนับสนุนงบประมาณ และคณะทำงานทุกท่านที่ได้ช่วยกันจัดทำหนังสือเล่มนี้จนสำเร็จเป็นประโยชน์ต่องานวัฒนธรรมประเพณีไทยทั้งในปัจจุบันและอนาคต

คณะกรรมการจัดทำหนังสือประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด

24 สิงหาคม 2538

สารบัญ

		หน้า
คำนำ		
ตอนที่ 1		
	ตำนานและประวัติเมืองร้อยเอ็ด	1
ตอนที่ 2		
	ความเป็นมาประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด	9
	กำหนดการจัดงาน	11
	ภาพการจัดงานปี 2536, 2537 และ 2538	12
ตอนที่ 3		
	ประวัติพระอุปคุต	21
	พระอุปคุตพระราชทาน	25
	การจัดสร้างพระอุปคุตเนื้อผงพุทธคุณรุ่นแรก	28
ตอนที่ 4		
	ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด	29
วันแรกของงาน		
	พิธีอัญเชิญพระอุปคุตพระราชทาน	29
วันที่สองของงาน		
	พิธีเจริญพระพุทธมนต์ - ทักษิณานุปทาน	31
	พิธีเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน	32
	พิธีถวายสักการะพระบรมราชานุสรณ์รัชกาลที่ 6	33
	ขบวนแห่บุญผะเหวด	33
วันที่สามของงาน		
	พิธีแห่ข้าวพันก้อน	34
	พิธีทำบุญตักบาตร	35
	พิธีเทศน์สังกาด	36
	พิธีเทศน์ผะเหวด	37
	พิธีเทศน์ฉลอง	39
	พิธีขอขมาพระรัตนตรัย	40
	พิธีอนุโมทนา	42
	พิธีอัญเชิญพระอุปคุตกลับ	42

หน้า

ตอนที่ 5

เรื่องย่อเวสสันดรชาดก 43
กัณฑ์ทศพร 44
กัณฑ์หิมพานต์ 45
ทานกัณฑ์ (ทานขันฑ์) 46
กัณฑ์วนประเวศ (วันประเวศน์) 46
กัณฑ์ชูชก 47
กัณฑ์จุลพน 48
กัณฑ์มหาพน 48
กัณฑ์กุมาร 49
กัณฑ์มัทรี (มัทที) 50
กัณฑ์สักกบรรพ (สักบรรพ์) 51
กัณฑ์มหาราช 52
กัณฑ์ฉกษัตริย์ (ฉักขัตติย์) 53
นครกัณฑ์ 54

ตอนที่ 6

ลำผะเหวด - เทศน์มหาชาติ 55
มาลัยหมื่น 279
มาลัยแสน 288
สังกาด 300
กัณฑ์ฉลอง 310

บรรณานุกรม 317

ตอนที่ 1

ตำนาน
และ
ประวัติเมืองร้อยเอ็ด

ประวัติเมืองร้อยเอ็ดโดยสังเขปนี้ค้นคว้าจากตำนานอุรังคธาตุ ซึ่งเป็นหนังสือใบลานจารด้วยตัวอักขระไทยน้อยจากหอไตร วัดหลวง เมืองหลวงพระบางนี้ข้อความพิสดาร 13 ผูกใบลาน ซึ่งเจ้าคุณพระพนมเจติยานุรักษ์ อดีตเจ้าคณะจังหวัดนครพนม (ฝ่ายธรรมยุต) ได้แปลเป็นหนังสือไทยเมื่อ พ.ศ. 2479 มีข้อความเกี่ยวกับเมืองร้อยเอ็ดโดยสังเขปดังนี้ :-

ประวัติเมืองร้อยเอ็ด แบ่งออกเป็น 3 สมัย

1. สมัยพุทธกาล
2. สมัยผาแดง
3. สมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์

เมืองร้อยเอ็ด **สมัยพุทธกาล** ปรากฏตามตำนานอุรังคธาตุ ว่า ปางเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานได้แปดปีปลายแปดเดือนนั้น พระกัสสปะอัครสาวกพระอรหันต์เจ้าผู้ใกล้ชิดพระพุทธองค์ได้อัญเชิญอุรังคธาตุของพระพุทธเจ้าดำเนินไปยังเบื้องบูรพาแห่งชมพูทวีป จากกุฉินารายณ์-ปาวาย เพื่อไปประดิษฐาน ณ ดอยกัปปนคีรี (ภูกำพร้า) ตามที่พระพุทธองค์ได้ทรงดำรัสไว้เป็นปัจฉิมพจน์

ณ เบื้องบูรพาแห่งชมพูทวีปนั้น อดีตกาลนานมาแล้วมีเอกมหานครอยู่ 4 นครคือ

1. เมือสากลนคร (จังหวัดนกลนคร)
2. เมืองสาเกตุนคร (เมืองร้อยเอ็ด)
3. เมืองรุกขนคร (เมืองธาตุพนม-เมืองป่าไม้รวก)
4. เมืองอินทรปัฏฐนคร (เมืองนครพมเปญ)

เบื้องบูรพาแห่งชมพูทวีปนั้น เมืองสาเกตุนครเป็นเมืองใหญ่ อยู่ศูนย์กลางเมืองขึ้นใหญ่น้อยทั้งหลายตามหนังสืออักขระไทยน้อยของท่านเจ้าคุณพระพนมเจติยานุรักษ์มีที่พอจะสันนิษฐานเกี่ยวกับเมืองร้อยเอ็ดอยู่ 3 แห่ง

เมืองสาเกตุ.....ประตู (ตกขาดลบหายคำว่า ("นคร 101 ")

เมือง.....นคร.....ประตู (ตกคำว่า "สาเกตุกับ 101 ")

เมือง.....101 (ตกคำว่า "สาเกตุนคร")

สรุปแล้วอ่านได้ความว่า เมืองสาเกตุนคร 101 ประตู (101 อ่านว่าสิบเอ็ด)

ตามตำนานอุรังคธาตุมีตัวอักขระเขียน (จาร) เมือง 101 เกือบทุกแห่ง จึงได้กลายมาเป็นเมืองร้อยเอ็ด (เข้าใจว่าจารย์แก้ว ท้าวมืด ท้าวธน คงพบอักขระใบลานอุรังคธาตุเมือง 101 นี้ แล้ว

จึงตั้งชื่อเป็นเมืองร้อยเอ็ดในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นตอนที่ 3 ที่จะกล่าวถึงประวัติเมืองร้อยเอ็ดตามพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ)

อดีตกาลเมื่อพระกัสสปะอัครสาวกได้นำอุรังคธาตุมาประดิษฐานไว้ ณ ดอยกัปปนคีรี-ภูกำพร้าแล้วนั้น คงจะเป็นระยะสมัยศาสนกิจมีอิทธิพลเหนืออาณาจักรจึงได้มีการมอบหมายให้นครใหญ่ทั้ง 4 นครนั้น ผลัดเปลี่ยนเวรดูแลและทำนุบำรุงพระอุรังคธาตุนครละสามปี

เมืองสาเกตุนคร (เมืองร้อยเอ็ด) มีเจ้าผู้ครองนครชื่อพระเจ้ากุลุนฑะ มีเมืองขึ้นขอบขันธสีมา 101 เมือง (101 อ่านว่าสิบเอ็ด) มีทางเข้าสู่เมือง 11 ทาง จึงมีประตูเมือง 11 ประตู ตามภาษาโบราณเขียนว่า “นครร้อยเอ็ดประตู”

พระเจ้ากุลุนฑะจะครองเมืองสาเกตุนครนานเท่าไรไม่ปรากฏระยะเวลาในตำนาน อุรังคธาตุบางแห่งเรียกว่าอาณาจักรกุลุนฑะ เมืองสาเกตุนครจึงเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรกุลุนฑะ เริ่มราวสมัยต้นพุทธกาลตามตำนานปรากฏสืบต่อมาว่าเจ้าผู้ครองนครสาเกตุพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่าพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชมีพระราชเทวีชื่อนางรัตนเทวี มีราชโอรสชื่อ ท้าวสังขวิชช (ท้าวหอยสังข์) พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ตามตำนานอุรังคธาตุว่าขาดความเลื่อมศรัทธาในพระอรังคธาตุมิได้ส่งข้าช่วงใช้ไพร่พลไปปฏิบัติทำนุบำรุงพระอุรังคธาตุดังเช่นที่ได้เคยกระทำมาแต่กาลก่อน

ในตำนานตอนหนึ่งกล่าวว่าท้าวกางโฮง เป็นชู้กับนางรัตนเทวี หัวเมืองขึ้นต่าง ๆ 11 หัวเมืองนั้นพากันกระด้างกระเดื่องเป็นกบฏเข้ายึดเมืองสาเกตุนคร (เมืองร้อยเอ็ด) จับพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช สำเร็จโทษ ส่วนท้าวกางโฮงได้พานางรัตนเทวีและท้าวสังขวิชชราชโอรสไปอยู่เมืองลา (อยู่แขวงเมืองเวียงคุกตรงข้ามห้วยเก้าคดเก้าเลี้ยว อาศัยอยู่กับนางอินทร์สวรรค์ลงจอด บางแห่งว่านางอินทร์แปง นางอินทร์แปงเป็นราชเทวีของพระเจ้าบุรีจันทร์อ้วยล้วย)

ตั้งแต่สมัยพระเจ้ากุลุนฑะจนถึงสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชนั้น มีเมืองขึ้นอยู่ 11เมือง มีทางเข้า 11 ประตู สาเกตุนคร (เมืองร้อยเอ็ด) จึงมีเมืองขึ้นปรากฏตามภูมิภาคใกล้เคียง ที่มีชื่อปรากฏอยู่ตราบเท่าทุกวันนี้คือ :-

1. เมืองเซียงเหียน (อยู่จังหวัดมหาสารคาม)
2. เมืองสีแก้ว (บ้านสีแก้ว อำเภอเมือฝร้อยเอ็ด)
3. เมืองฟ้าแดด (บ้านฟ้าแดดสูงยาง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์)
4. เมืองเปือย (บ้านเมืองเปลือย อำเภอเมืองร้อยเอ็ด)
5. เมืองทอง (บ้านเมืองทอง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด)
6. เมืองหงษ์ (บ้านเมืองหงษ์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน)
7. เมืองบัว (บ้านเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย)
8. เมืองคอง (อำเภอเมืองสรวง)
9. เมืองเซียงขวง (บ้านจาน อำเภอธวัชบุรี)
10. เมืองเซียงดี (บ้านหัวโนน อำเภอธวัชบุรี)
11. เมืองไพ (บ้านเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ)

ประตูเมือง11 ประตูของสาเกตุนครมีดังนี้
ด้านทิศเหนือคือประตูเมืองฟ้าแดด เมืองสีแก้ว เมืองเชียงเหียน
ด้านทิศตะวันตกคือ ประตูเมืองเปือย เมืองทอง เมืองหงษ์
ด้านทิศใต้ คือประตูเมืองบัว เมืองคอง
ด้านทิศตะวันออก คือประตูเมืองเชียงขว งเมืองเชียงดี เมืองไพ

อาณาจักรกุลุนฑะจึงเป็นอาณาจักรที่มีการปกครองและรัฐประศาสนศาสตร์แตกต่างกับอาณาจักรอื่นๆเพราะมีเส้นทางเข้าสู่เมืองหลวง 11 ทาง ซึ่งเป็นของแต่ละเมืองขึ้นสร้างตรงไปยังสาเกตุนครและมีทางเข้า 11 ประตู มีรหัสควบคุมการเข้าเมืองเข้าใจว่าสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิราชก็เป็นชื่อภาษาขอมมีคำกลอนโบราณบทหนึ่งที่กล่าวถึงสาเกตุนครว่า"เมืองสิบเอ็ดฝักตู สิบแปดป่องเอี้ยมซาวเก้าแม่ขั่นได"ทั้งนี้เพราะได้มีการสร้างวิหารสูง 6 ชั้นขึ้นที่กลางเมืองคือกลางบึงพลาญชัยให้มีบันไดถึง 29 ขั้นมีหน้าต่าง 18ช่องและมีประตู11ช่อง (โบราณเขียนเป็น101)

สมัยผาแดง อาณาจักรกุลุนฑะอันมีเมืองสาเกตุนครเป็นเมืองหลวงเริ่มเสื่อมอำนาจลงจนกระทั่งเสียเมืองพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชถูกสำเร็จโทษนางรัตนเทวีและท้าวสังวิชชราชโอรสและท้าวกางโฮงหนีไปอยู่เมืองเวียงคุกแขวงเมืองเวียงจันทน์อาณาจักรกุลุนฑะและสาเกตุนครก็ถึงกาลวิบัติล่มจม

ตำนานท้าวผาแดงนั้นจึงไม่มีชื่อเมืองหลายเมืองของอาณาจักรกุลุนฑะไปปรากฏอยู่ในตำนานท้าวผาแดงคงมีแต่เมืองเชียงเหียนเมืองสีแก้ว เมืองฟ้าแดด เท่านั้นที่ปรากฏอยู่ในตำนานท้าวผาแดงในตำนานผาแดงนางไอ่ตอนหนึ่งว่า บั้งไฟขนาดมหึมาของพระยาขอมตกลงมาจนกลายเป็นบึงพลาญชัย

ตามประวัติศาสตร์นั้นขอมเริ่มแผ่อำนาจเข้าสู่ชมพูทวีปทางภาคบูรพาราวๆศตวรรษที่ 9 – 13

จากตำนานท้าวผาแดงเป็นการแผ่อำนาจอิทธิพลของขอมตามตำนานท้าวผาแดงกล่าวว่าพระยาขอมธรรมิกราชเจ้าผู้ครองนครหนองหารหลวงได้ใช้กุศโลบายทางรัฐประศาสนศาสตร์จัดงานมหกรรมบุญบ้องไฟแสนโดยมีนางไอ่ราชบุตรีเป็นรางวัลเดิมพันอันเป็นสาเหตุแห่งการขัดกันอย่างรุนแรงระหว่างท้าวผาแดงแห่งอาณาจักรผาโฮง (เมืองผาโฮง เป็นเมืองเก่าอยู่แขวงอำเภอพุทไธสงจังหวัดบุรีรัมย์)กับท้าวพังคีแห่งอาณาจักรศรีสัตตนาคจนเกิดเป็นสงครามชิงนางไอ่เช่นเดียวกับสงครามนางสีดาในเรื่องรามเกียรติ์(รื่องราวต่างๆเกี่ยวกับเรื่องผาแดงนางไอ่ได้มาจากฉบับใบลานของจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งท่านเจ้าคุณพระอริยานุวัตรวัดมหาชัย จ. มหาสารคามเป็นผู้แปล)

เมืองสาเกตุนครแห่งอาณาจักรกุลุนฑะกับหัวเมืองขึ้นอีก 8 เมือง (เว้นเมืองเชียงเหียน เมืองสีแก้ว เมืองฟ้าแดด) ในตำนานไม่ปรากฏว่าไปร่วมงานมหกรรมบุญบ้องไฟแสนพอสันนิษฐานได้ว่าพระยาขอมธรรมิกราชแห่งอาณาจักรหนองหารหลวงทำลายอาณาจักรกุลุนฑะได้สำเร็จเพราะปรากฏตามตำนานอุรังคธาตุว่าท้าวศรีโคตรพระตะบอง (เจ้าขอมผู้ทรงพลัง) ได้ครอบครองอาณา

จักรโคตรบูรด้วย

เมืองมรุกขนครเป็นเมืองหลวงแห่งอาณาจักรโคตรบูรเป็นเมืองที่ตั้งอุรังคธาตุคือพระธาตุพนมสืบต่อมา ณ เมืองธาตุพนมนี้ได้ขุดพบโบราณวัตถุคือรูปเสมาธรรมจักรทำด้วยหินจารึกอักษร "เยธัมมา"ซึ่งมีปรากฏอยู่ในประเทศไทยเพียงสองแห่งเท่านั้นคือที่จังหวัดนครปฐมกับที่วัดหัวบึง (วัดศิลา-มงคลพระธาตุพนม) ท่านผู้รู้สันนิษฐานว่าพระเจ้าอโศกมหาราชคงจะส่งพระธรรมทูตพร้อมทั้งธรรมจักร (เสมาธรรมจักร) ติดตามพระบรมสารีริกธาตุไปทุกหนทุกแห่ง

ปี่ซาววากับม้าแม่แล (แม่แหล่) ตามตำนานอุรังคธาตุว่าสาเกตุนครแห่งอาณาจักรกุลุนฑะมีเมืองขึ้นอยู่ 11 เมืองมีการสื่อการและการคมนาคมดีเยี่ยมคือ

ปี่ซาววา (ยี่สิบวา) เป็นปี่ที่มีเสียงก้องกังวานไกลส่งสัญญาณข่าวสารบอกเหตุการณ์ร้ายดีที่จะเข้ามาสู่นครหลวงสาเกตุนคร (บางทีสุนทรภู่อาจได้ฟังเรื่องปี่ซาววาของสาเกตุนครมาบ้างแล้วไปจินตนาการปี่พระอภัยมณีก็อาจเป็นได้)

ม้าแม่แล (แม่แหล่) ตามตำนานเป็นม้าพลาหก (ม้าที่มีกำลังหกเท่าของม้าธรรดา)รูปร่างของม้าพลาหกเป็นอย่างไรนั้นจะไปพิจารณาดูได้ที่รูปสลักลายจุมเจียที่ฝาผนังด้านตะวันตกของเจดีย์พระธาตุพนมมีรูปม้าพลาหกติดอยู่กับลายจุมเจียลายจุมเจียเป็นลายเครือเถาโบราณเคยพบเห็นแห่งเดียวที่ฝาผนังพระเจดีย์ธาตุพนม (บางทีเรียกม้าพลาหกตำนานอุรังคธาตุอาจมาเป็นจินตนาการเรื่องม้าสีหมอกในเสภาขุนช้างขุนแผนก็เป็นได้)

เมื่ออาณาจักรกุลุนฑะเสื่อมลงแล้วเมืองสาเกตุนครก็กลายเป็นเมืองร้างมาช้านานมีต้นกุ่ม (ต้นผักกุ่ม)ขึ้นรอบบึง รอบสระ รอบคูเมืองทั่วไปจนเรียกว่า"บ้านกุ่มฮ้าง" มาปรากฏเป็นเมืองร้อยเอ็ดขึ้นเมื่อจารย์แก้ว ท้าวมืด ท้าวธน (ต้นตระกูลธนสีลังกูร-สุวรรณธาดา-ภวภูตานนท์-เรืองสุวรรณและสุวรรเลิศ) ยกบ้านกุ่มขึ้นเป็นเมืองร้อยเอ็ดในภายหลัง

สมัยศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์

พ.ศ. 2256 สมัยพระเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรเป็นกษัตริย์ไปปกครองจำปาศักดิ์ทราบว่าร้อยเอ็ดเป็นเมืองร้างจึงให้จารย์แก้วคุมครัวลาวประมาณ 3,000 คนเศษมาอยู่ที่ร้อยเอ็ดครั้งแรกมาอยู่ที่บ้างทุ่ง (คือท้องที่สุวรรณภูมิเดี๋ยวนี้) เรียกว่าเมืองทุ่งขึ้นกับจำปาศักดิ์

เมื่อจารย์แก้วรักษาการอยู่ที่ร้อยเอ็ดได้เพียง 7 ปี ก็ถึงแก่กรรมบุตรของจารย์แก้ว 2 คนคือท้าวมืดซึ่งเป็นบุตรเขยของเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรและท้าวธนซึ่งเป็นน้องหลังจากที่พระบิดาถึงแก่กรรมเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรได้แต่งตั้งให้ท้าวทืดผู้พี่เป็นเจ้าเมืองส่วนท้าวธนเป็นอุปฮาด (ที่เรียกว่า"ท้าวมืด"เพราะเกิดในวันที่มีสุริยุปราคา)

ท้าวมืดครองเมืองแทนบิดาจนถึง พ.ศ. 2306 ก็ถึงแก่กรรมท้าวธนผู้เป็นอุปฮาดก็ขึ้นครองเมืองสืบแทนต่อมา

ท้าวมืดมีบุตรสองคนคือท้าวเชียงและท้าวสูนย์เมื่อท้าวธนครองเมืองได้สี่ปีเกิดบาดหมางโกรธเคืองกับหลานทั้งสองท้าวเชียงและท้าวสูนย์จึงได้อพยพไปพึ่งพระบรมโพธิสมภารสมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ แห่งกรุงศรีอยุธยา ขอกำลังมาปราบปรามท้าวธนสมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ จึงโปรดเกล้าฯให้พระยาพรหมกับพระยากรมท่ายกทัพลงมาพร้อมกับท้าวเชียงและท้าวสูนย์เมื่อท้าวธนทราบข่าวจึงหนีไปอยู่ที่บ้านกุดจอก (บ้านดง-เมืองกุดจอกอยู่ในท้องที่อำเภออาจสามารถในปัจจุบัน) กองทัพจากกรุงศรีอยุธยาจึงเข้าเมืองได้อย่างง่ายดายและได้ตั้งท้าวเชียงเป็นเจ้าเมืองเมื่อพระยาพรหมกับพระยากรมท่ากลับไปยังกรุงศรีอยุธยาแล้วพระบาทสมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ โปรดให้กลับคืนมายังเมืองทุ่งอีกเพื่อเกลี้ยกล่อมให้ท้าวธนคืนดีกับท้าวเชียงและท้าวสูนย์ตั้งแต่นั้นมาเมืองทุ่งก็ตกเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยา

ใน พ.ศ.๒๓๑๕ สมัยพระเจ้าตากสินซึ่งได้ครองราชย์ ณ กรุงธนบุรีได้ประมาณ ๔ปี พระยาพรหมกับพระยากรมท่าเห็นว่าเมืองทุ่งชัยภูมิไม่สมควรที่จะตั้งเมืองเพราะเป็นโนนสูง ลำน้ำเซ (ลำน้ำเสียวในปัจจุบัน) น้ำไหลแรงเซาะตลิ่งพังจะไม่ถาวรต่อไปจึงปรึกษาท้าวเชียงและท้าวสูนย์และเห็นพ้องกันว่าตำบลดงท้าวสารห่างจากเมืองทุ่งราว ๑๐๐ เส้นเป็นเมืองเก่ามีชัยภูมิดี (จากประวัติที่กล่าวตอนนี้จะเห็นว่าท้องที่ที่กำลังกล่าวถึงเคยเป็นเมืองร้างมาก่อน (จึงมีใบบอกไปยังกรุงธนบุรีขอตั้งเมืองดงท้าวสารเป็นเมืองสุวรรณภูมิตั้งแต่นั้นมาในการสร้างบ้านเมืองสุวรรณภูมิหรือศรีภูมินี้ได้สร้างหลักเมืองและวัดพร้อมกันสองวัดคือวัดกลางและวัดใต้ (ปัจจุบันนี้ยังมีสภาพดีทั้งหลักเมืองและวัดทั้งสองวัด)

ต่อมาในราว พ.ศ. ๒๓๑๘ ท้าวธนซึ่งหนีไปอยู่ ณ บ้านกุดจอกได้เข้าเฝ้าพระยาพรหมและพระยากรมท่าพระยาทั้งสองเห็นว่าท้าวธนมีผู้คนบ่าวไพร่มากจึงมีใบบอกไปยังกรุงธนบุรีขอยกบ้านกุ่มขึ้นเป็นเมืองร้อยเอ็ดและตั้งท้าวธนเป็นเจ้าเมืองขอขึ้นกับกรุงธนบุรีพระเจ้าตากสินจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯแต่งตั้งท้าวธนเป็นพระยาขัติยะวงษาเป็นเจ้าเมืองร้อยเอ็ดส่วนเมืองสุวรรณภูมิได้ตั้งท้าวโอ๊ะบุตรท้าวเชียงเป็นพระยารัตนวงศาเจ้าเมืองสุวรรณภูมิ

ตามประวัติที่ค้นพบแสดงว่าร้อยเอ็ดเป็นเมืองขอมมาแต่ก่อนเพราะมีเทวสถานที่เรียกกันว่า " กู่"และร้อยเอ็ดเคยทำสงครามกับเมืองอื่นๆหลายครั้งเช่นเมื่อพ.ศ. ๒๓๖๘ เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์เป็นกบฏต่อกรุงเทพฯยกทัพมาตีกรุงกาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด สุวรรณภูมิ จนถึงนครราชสีมาในที่สุดกองทัพเจ้าอนุวงศ์ก็ถูกตีพ่ายกลับไป

พ.ศ. ๒๔๑๕ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอุปราชเหง้าได้มาขอตั้งบ้านดอนสำโรงขึ้นเป็นเมืองเกษตรวิสัยและตั้งอุปราชเหง้าเป็นพระศรีเกษตรธิไชยเป็นเจ้าเมือง

พ.ศ. ๒๔๒๐ ตั้งบ้านโป่งขึ้นเป็นเมืองพนมไพรแดนมฤคให้เลื่อนหลวงรักษาวงศา (บุญตา) เป็นพระดำรงฤทธิไกรเป็นเจ้าเมืองตั้งบ้านเมืองเสือเป็นเมืองพยัคฆภูมิพิสัยให้ท้าวขัติยะเป็นเจ้าเมือง

พ.ศ. ๒๔๒๓ ตั้งบ้านเสาธงเป็นเมืองธวัชบุรีให้ท้าวโพธิราชเป็นเจ้าเมือง

พ.ศ. ๒๔๒๕ ตั้งบ้านเมืองหงษ์เป็นเมืองจตุรพักตรพิมานให้หลวงพรหมพิทักษ์เป็นเจ้าเมือง ในสมัยต่อมาเมืองร้อยเอ็ดได้อยู่ในมณฑลอีสานแต่เนื่องจากร้อยเอ็ดเป็นเมืองที่เจริญมานานและมีความสำคัญจึงเปลี่ยนจากมณฑลอีสานเป็นมณฑลร้อยเอ็ดหลังจากนั้นจึงได้ตั้งเป็นจังหวัดร้อยเอ็ดและเมืองต่างๆที่กล่าวมาแล้วยุบเป็นอำเภอขึ้นอยู่กับจังหวัดร้อยเอ็ด

เพื่อให้ท่านผู้อ่านได้มีความรู้เรื่องจังหวัดร้อยเอ็ดสมบูรณ์ยิ่งขึ้นจึงใคร่ขอนำรายชื่อเจ้าเมืองผู้ว่าราชการเมือง ข้าหลวงบริเวณร้อยเอ็ด รายพระนามและนามสมุหเทศาภิบาลมณฑลร้อยเอ็ดและรายนามผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดมาเสนอแด่ท่านดังนี้

รายพระนามและสมุหเทศาภิบาลมณฑลร้อยเอ็ด

1 มหาอำมาตย์ ม.จ.ธำรงศิริศรีธวัช 2455 - 2457

2 มหาเสวกโทพระยารณชัยชาญยุทธ 2457 - 2464

รายนามเจ้าเมืองผู้ว่าราชการเมืองและข้าหลวงบริเวณร้อยเอ็ด

1 พระขัติยะวงษา (ธน ธนสีลังกูร) 2318 - 2326

2 พระขาขัติยะวงษา (สีลังธนสีลังกูร) 2326- 2387

3 พระขัติยะวงษา (อินทร์ ธนสีลังกูร) 2389 - 2392

4 พระขัติยะวงษา (จันทร์ ธนสีลังกูร) 2392 - 2408

5 พระขัติยะวงษา (สาร ธนสีลังกูร) 2408 - 2419

6 พระขัติยะวงษา (เสือ ธนสีลังกูร) 2420 - 2425

7 พระขัติยะวงษา (เภา ธนสีลังกูร) 2429 - 2434

8 พันโทพระยาพินิจสารา (ทับทิม บุญยรัตพันธ์) 2434 - 2446

9 พระยาขัติยะวงษาเอกาธิกะสตานันท์ (เหลา ณ ร้อยเอ็ด) 2446 - 2452

รายนามผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด

1 มหาอำมาตย์ตรีพระยาสุริยะเดชวิเศษฤทธิ์ทศทิศวิชัย
(จาบ สุวรรณทัต) 1 ส.ค.2451-24 ส.ค. 2446

2 อำมาตย์โทพระยาแก้วโกรพ (ทองสุข ผลพันธทิน) 1 พ.ย. 2464-1 เม.ย. 2469

3 อำมาตย์เอกพระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์
(ทอง จันทรางศุ) 1 ก.ค. 2469-31 ม.ค. 2471

4 อำมาตย์ตรีพระนรินทรภักดี (สุข ทังศุภูติ) 1 มี.ค. 2471-31 ธ.ค. 2472

5 อำมาตย์โทพระวิจารณ์ภักดี (เอี่ยน โอวาทสาร) 1 ม.ค. 247323 ก.พ. 2476

6 อำมาตย์พระชาติตระการ
(ม.ร.ว.จิตร คเณจร ณอยุธยา) 15 มี.ค. 2476-30 เม.ย. 2478

7 หลวงพำนักนิกรชน (อุ่น สมิตามร) 1 พ.ค. 2478-31 ธ.ค. 2480

8 พ.อ. พระศรีราชสงคราม (ศรี สุขวาที)	1 ม.ค. 2481-31 พ.ค. 2481
9 พระบริบูรณ์วุฒิราษฎร์ (ชุบ ศรลัมภ์)	1 ก.ค. 2481-31 ต.ค. 2486
10 พระบรรณศาสตร์สาธร (สง่า คุปตารัตน์)	1 เม.ย. 2487-31 ต.ค. 2490
11 หลวงเดิมบางบริบาล (ไชยศรี กุลฑลบุตร)	19 ส.ค. 2490-30 พ.ย. 2490
12 นายยุทธ จรัญยานนท์	6 ธ.ค. 2490-3 เม.ย. 2494
13 นายสง่า ศุขรัตน์	3 เม.ย. 2494-20 มี.ค. 2495
14 นายสวัสดิ์ พิบูลย์นครินทร์	20 มี.ค. 2495-3 เม.ย. 2496
15 ขุนบำรุง รัตนบุรี (กุหลาบ จุฑะพุทธิ)	3 เม.ย. 2496-30 เม.ย. 2496
16 นายสนิท วิไลจิตต์	30 เม.ย. 2496-19 มี.ค. 2497
17 ขุนอักษรสารสิทธิ์ (พินิจ อักษรสารสิทธิ์)	19 พ.ค. 2497-12 ก.ค. 2500
18 นายกิตติ ยธกาลี	12 ก.ค.2500-10 ม.ค. 2501
19 นายสมบัติ สมบัติทวี	10 ม.ค. 2501-7 เม.ย. 2502
20 นายสมาส อาสตยกุล	7 เม.ย. 2502-3 มี.ค. 2507
21 นายวิญญู อังคณารักษ์	4 มี.ค. 2507-26 ม.ค. 2509
22 ร.ต.ต.ชั้น สุวรรณทรรภ	26 ม.ค. 2509-1 ส.ค. 2512
23 นายประจักส์ วัชรปาน	1 ส.ค. 2512-1 ต.ค. 2514
24 นายประมูล ศรัทธาทิพย์	1 ต.ค. 2514-1 ต.ค. 2516
25 พล.ต. ชาย อุบลเดชประชารักษ์	1 ต.ค. 2516-12 พ.ย. 2516
26 นายประมวญ รังสิคุต	12 พ.ย. 2516-1 ต.ค. 2517
27 นายประมูล จันทรจำนง	1 ต.ค. 2517-1 ม.ค. 2520
28 นายเดชชาติ วงศ์โกมลเชษฐ์	1 ม.ค. 2520-1 ต.ค. 2520
29 นายศักดา อ้อพงษ์	1 ต.ค. 2520-23 ส.ค. 2522
30 นายปราโมทย์ หงสกุล	23 ส.ค. 2522-1 ต.ค. 2524
31 นายธวัชชัย สมสมาน	1 ต.ค. 2524-1 ก.ค. 2526
32 นายปรีชา คชพลายุกต์	1 ก.ค. 2526-19 เม.ย. 2528
33 นายปราโมทย์ แก้วพรรณา	19 เม.ย. 2528 - 2531
34 นายปรีชา พงศ์อิศวรานันท์	2531 - 2532
35 นายดำรง รัตนพานิช	2532 - 2533
36 นายสุพร สุภสร	2533 - 2534
37 นายฮึกหาญ โตมรศักดิ์	2534 - 2537
38 นายมานิต ศิลปอาชา	2537

ตอนที่ 2

ความเป็นมาประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด

หนังสือเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสนกล่าวว่า ครั้งพระมาลัยเถระได้ขึ้นไปไหว้พระธาตุเกษแก้วจุฬามณีบนดาวดึงส์สวรรค์ได้สนทนากับพระศรีอริยเมตไตรย์พระโพธิสัตว์ผู้ซึ่งจะได้จุติกาลลงมาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตพระศรีอริยเมตไตรย์ได้สั่งกับพระมาลัยว่า"ถ้ามนุษย์ต้องการพบและเกิดร่วมชาติกับพระองค์แล้วจงอย่าฆ่าตีบีฑ์โพยพ่อแม่สมณะชีพราหมณ์อย่าทำร้ายพระพุทธเจ้าหรือยุยงสงฆ์ให้แตกกันให้ตั้งใจฟังเรื่องมหาเวสสันดรให้จบในหนึ่งวันท่านทั้งหลายจะได้เกิดร่วมและพบพระองค์"เรื่องมหาเวสสันดรหรือเทศน์มหาชาติชาวอีสานเรียกว่าบุญผะเหวดเป็นประเพณีบุญตามฮีตสิบสองของชาวอีสานที่สืบทอดกันมายาวนานตำนานฮีตสิบสองกล่าวถึงการทำบุญผะเหวดไว้ว่า"ฮอดเดือนสี่ให้พากันเก็บดอกจานสานบั้งไม้ไผ่ใส่เสียบดอกจิก"และปรากฏในผญา(คำพังเพย) ว่า"เดือนสามค้อยเจ้าหัวค้อยปั้นข้าวจี่เดือนสี่ค้อยจัวน้อยเทศน์มัทรี"สะท้อนให้เห็นว่าชาวอีสานยึดมั่นในประเพณีบุญผะเหวดและถือเป็นงานบุญยิ่งใหญ่ที่สุดของหมู่บ้านเหนืองานบุญอื่น ๆในฮีตสิบสองถึงอย่างไรก็ตามในระยะเวลาที่ผ่านมาก็ไม่ปรากฏว่างานบุญผะเหวดได้รับการยกระดับให้จัดเป็นงานใหญ่ระดับจังหวัดการจัดงานบุญผะเหวดของหมู่บ้านต่าง ๆก็มิได้แตกต่างจากการจัดงานบุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติของท้องถิ่นอื่น ๆคือเป็นการรักษาประเพณีและสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามได้เท่านั้น

จังหวัดร้อยเอ็ดเคยรุ่งเรืองด้วยศิลปวัฒนธรรม เป็นแหล่งผลิตแคนและแหล่งผลิตฟืมที่ใหญ่ที่สุดของภาคอีสาน เป็นแหล่งผลิตผ้าไหมชั้นดีที่สุดแห่งหนึ่งเป็นเมืองพุทธศาสนาดังที่พระราชสารสุธีเจ้าอาวาสวัดบึงพระลานชัยรองเจ้าคณะภาค 10 ฝ่ายธรรมยุตได้แสดงย้ำเสมอว่า(101) ร้อยเอ็ดเป็นเมืองพระรัตนตรัยโดยนัยที่ว่า 1 แรกคือพระพุทธเจ้า 0 กลางคือพระธรรม และ 1 หลังคือพระสงฆ์ ปลายปี2533 เมื่อนายสุพรสุภสรย้ายมาดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดวันที่ 6 ตุลาคม 2533 ได้จัดหน่วยกาชาดออกเยี่ยมเยียนประชาชนในเขตอำเภอพนมไพรซึ่งประสบอุทกภัยขณะเดินทางได้ปรารภกับนายวีระ วุฒิจำนงค์อนุกรรมการเหล่ากาชาดและอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดและนายสุพาสน์ ธนะแพสย์นายกเทศมนตรีเมืองร้อยเอ็ดในขณะนั้นนายวีระ วุฒิจำนงค์ได้เสนอให้จัดงานประเพณีบุญผะเหวดหรืองานเทศน์มหาชาติให้เป็นงานประเพณีประจำปีของจังหวัดเพราะเห็นว่าเป็นงานประเพณีที่สำคัญอย่างยิ่งของชาวอีสานโดยได้เล่าเค้าโครงให้ทราบเป็น สังเขป ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดเห็นชอบให้นำเสนอที่ประชุมคณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดซึ่งที่ประชุมได้เห็นชอบโครงการจัดงานบุญผะเหวดตามที่นายวีระ วุฒิจำนงค์และนายสังคม ค้อชากุลหัวหน้าหมวดการศึกษาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดขณะนั้นนำเสนอและกำหนดเอางานบุญผะเหวดหรืองานเทศน์มหาชาติให้เป็นงานประเพณีประจำปีของจังหวัดสอดคล้องกับประวัติสาเกตุนครที่ปรากฏในตำนานอุรังคธาตุว่าจะเป็นเมืองเอกแห่งพุทธศาสนาในอนาคต

งานบุญผะเหวดเป็นงำนบุญอันศักดิ์สิทธิ์เชื่อกันว่าผู้ใดฟังเทศน์ผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติจบในวันเดียวและบำเพ็ญคุณความดีอานิสงส์จะส่งให้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย์ ในทางตรงข้ามหากแต่งคาย (เครื่องบูชา) ไม่ถูกต้องครบถ้วนตามโบราณพจน์จะเกิดอาเพศฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล คณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวั*ดได้นำมติที่ประชุมไปนมัสการพระเถระผู้ใหญ่ในจังหวัดก็ได้รับความเห็นชอบและให้การสนับสนุนการจัดงานอย่างเต็มที่ปีแรกได้จัดงานวันที่ 1-2 มีนาคม 2534 คณะสงฆ์ส่วนราชการหน่วยงานและประชาชนต่างให้การสนับสนุนอย่างเพรียบพร้อมวันที่ 1 มีนาคม 2534 ศรัทธามหาชนหลั่งไหลมาร่วมงานอย่างเนืองแน่นขบวนแห่กัณฑ์ต่าง ๆ แทบจะเคลื่อนไม่ได้เสร็จจากขบวนการแห่ทั้ง14 ขบวนก็มีการประกวดแข่งขันศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านแขนงต่าง ๆและมีมหรสพสมโภชอากาศที่แห้งแล้งและฝนที่ทิ้งช่วงมานานไม่มีเค้าว่าจะมีฝนพอเย็นวันที่ 1มีนาคม2534ฝนกลางฤดูแล้งก็ได้ตกทั่วทุกอำเภอทุกหมู่บ้านของจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นที่น่าอัศจรรย์ ยิ่งต่างชื่นชมและร่ำลือกันว่านี่คือฝนโบกขรพรรษอันเป็นต้นกำเนิดมหาเวสสันดรชาดกและได้ตกครั้งที่ 3 แล้วที่จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นที่ปลาบปลื้มใจแก่คณะกรรมการจัดงานและผู้เกี่ยวข้องว่าได้กระทำพิธีถูกต้องตามประเพณีแต่โบราณกาลครบถ้วนสมบูรณ์และชาวนาปรังทั้งจังหวัดที่นาข้าวขาดน้ำก็ได้รับ อานิสงส์ไปด้วย

ปี 2535 นายฮึกหาญ โตมรศักดิ์มาดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดแทนนายสุพร ศุภสร ได้สานต่อการจัดงานประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ดและได้ปรับปรุงรูปแบบการจัดงานให้สวยงามและกระทัดรัดยิ่งขึ้นปีนี้จังหวัดได้เรียนเชิญฯพณฯรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (ดร. ก่อสวัสดิ พานิชย์เป็นประธานพิธีมีผู้มาร่วมชมงานมากมายกว่า 50,000 คนฝ่ายแจกทานบริการข้าวปุ้นน้ำยา (ขนมจีนน้ำยา) หมดไปกว่า 20 ตัน ฯพณฯเอกอัครรัฐฑูตสาธารณประชาธิปไตยประชาชนลาวประจำประเทศไทยได้ชมเชยว่าเป็นงานประเพณีที่ดีที่สุดและจะพยายามจะนำไปจัดที่ประเทศลาวบ้างด้วยศรัทธาของมหาชนจังหวัดจึงสามารถจุดสร้างธรรมาสน์บุญผะเหวดราคา 800,000 บาทเสร็จภายใน 1 ปีโดยเงินบริจาคจากประชาชนและรายได้จากกัณฑ์จอบกัณฑ์หลอน

ปี 2536 ฯพณฯนายกรัฐมนตรี (นายชวน หลีกภัย) ได้มาเป็นประธานพิธีเปิดงานปี 2537 ฯพณฯรองนายกรัฐมนตรี (นายบัญญัติ บรรทัดฐาน) เป็นประธานเปิดงานซึ่งการจัดงานทุก ๆปีจังหวัดจะใช้เวลาในการเตรียมงานประมาณ 5 เดือนงานต่าง ๆจึงค่อนข้างจะสมบูรณ์และพร้อมเพรียง

ปี 2538 ปีที่ 5 นายมานิต ศิลปอาชามาดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดแทนนายฮึกหาญ โตมรศักดิ์ได้ปรับปรุงการจัดงานให้ยิ่งใหญ่ขึ้นโดยจัดให้มีการถ่ายทอดสดทางโทรทัศน์ในวันเปิดงานและมีการแสดงแสงเสียงให้ประชาชนชมฟรีการจัดงานประสบผลสำเร็จเหมือนทุกปีโดยมีฯพณฯรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย (นายสุทัศน์ เงินหมื่น) เป็นประธานพิธีเปิดงานในปีนี้จังหวัดได้จัดสร้างพระอุปคุตเนื้อผงพุทธคุณประกอบพิธีพุทธาภิเษกโดยพระเกจิอาจารย์ของจังหวัดร้อยเอ็ดโดยมีพระราชสังวรอุดม (หลวงปู่ศรี มหาวีโร) เป็นองค์ประธานโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาทุนสนับสนุนงานประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ดให้ประสบผลสำเร็จยิ่ง ๆขึ้น

กำหนดการจัดงานประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด

วันศุกร์แรกเดือนมีนาคมของทุกปี

เวลา 14.00 น.	พิธีอัญเชิญพระอุปคุตรอบเมืองร้อยเอ็ด -ชมการแสดงและซื้อสินค้าจากมหกรรมไหมร้อยเอ็ด -ชมการแสดงแสงเสียงประกอบจินตภาพเวสสันดรชาดก

วันเสาร์แรกเดือนมีนาคมของทุกปี

เวลา 07.30 น.	พิธีทักษิณานุปทานและเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน
เวลา 09.00 น.	ขบวนแห่บุญผะเหวดตั้งขบวนตามถนนสุริยะเดชบำรุง -ผู้ร่วมพิธีพร้อม ณประรำพิธีหน้าพระบรมราชอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 6
เวลา 10.00 น.	ประธานในพิธีฯมาถึงบรรเลงเพลงมหาฤกษ์ -ประธานคณะกรรมการจัดงาน(ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด)กล่าวรายงาน -ประธานในพิธีฯกล่าวเปิดงานแล้วลั่นฆ้องชัย -ขบวนแห่เคลื่อนผ่านประธานในพิธีฯ -ประธานในพิธีฯแจกสัตสดกมหาทาน -ประธานในพิธีฯร่วมรับประทานข้าวปุ้น
เวลา 12.00 น.	-เริ่มบริการข้าวปุ้นข้าวต้มมัดและข้าวโป่งแก่ผู้มาชมงาน -เริ่มประกวดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านรอบชิงชนะเลิศ
เวลา 19.00 น.	ชมการแสดงแสงเสียงประกอบจินตภาพเวสสันดรชาดก ชมการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสาน

วันอาทิตย์แรกเดือนมีนาคมของทุกปี

เวลา 05.00 น.	พิธีแห่ข้าวพันก้อน ณ บริเวณศาลาจตุรมุข
เวลา 06.00 น.	ตักบาตรพระสงฆ์101รูปบริเวณถนนพลาญชัยหน้าบึงพลาญชัย
เวลา 07.00 น.	เทศน์ผะเหวด -แห่กัณฑ์หลอนกัณฑ์จอบและแถมสมภาร
เวลา 18.00 น.	ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดอัญเชิญพระอุปคุตกลับ

การแต่งกาย

วันเสาร์แต่งชุดไทยร้อยเอ็ด (ชาย-เสื้อไหมกางเกงสุภาพคาดผ้าขาวม้าไหมหรือไม่ก็ได้

วันอาทิตย์ แต่งกายสุภาพ (หญิงเสื้อไหม สวมผ้าถุง)

ภาพการจัดงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ด
ประจำปี ๒๕๓๖

❒ พิธีงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ด ปี 2536

❒ ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด กล่าวรายงาน

❒ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี กล่าวเปิดงาน

❒ ขบวนผ้าผะเหวด

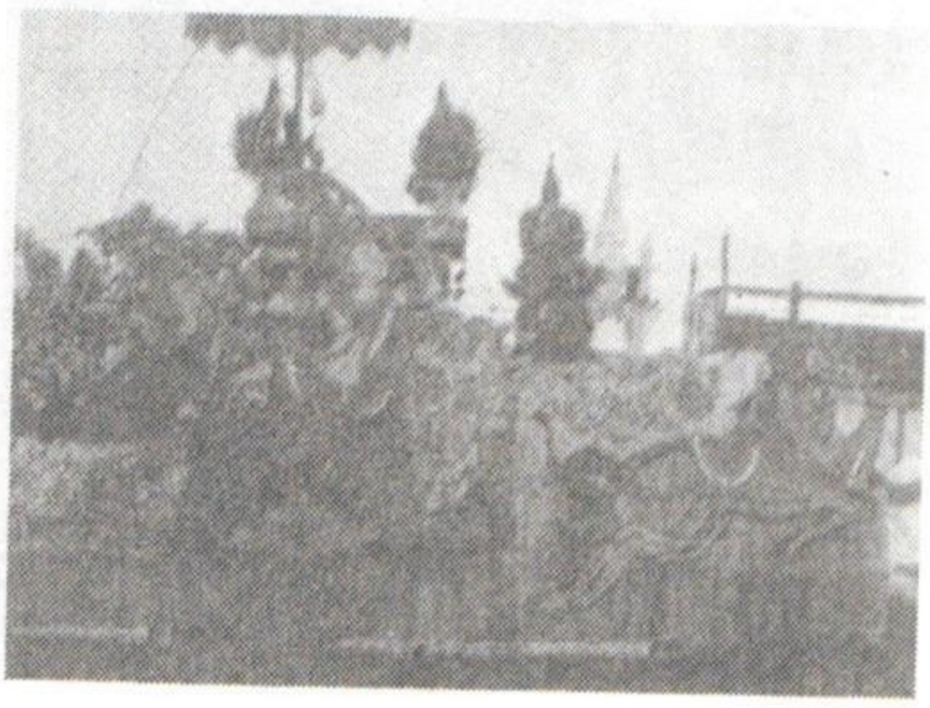
❒ วงแคน มโหรีอีสาน

❐ ธรรมาสม์เทศน์มหาชาติ
ราคา 800,000 บาท

❐ ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อเอ็ด อัญเชิญ
พระอุปคุตขึ้นรถอัญเชิญไปบริเวณเทศมหาชาติ

❐ รถอัญเชิญพระอุปคุต

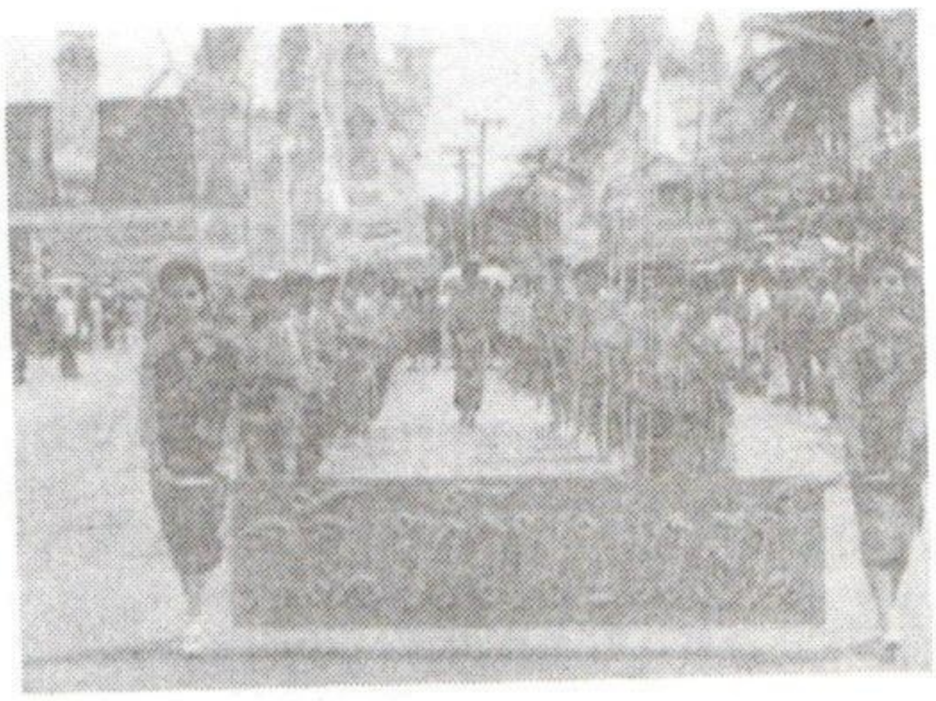
❐ กัณฑ์ทศพรพระนางผุสดีขอพร 10ประการ

❐ ขบวนสตรีโสภา

❐ กัณฑ์หิมพานต์

❒ กัณฑ์วนปเวศ

❒ กัณฑ์มหาราช

❒ ขบวนนครกัณฑ์ : แห่พระเวสสันดร
เข้าเมือง

❒ ประกวดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
“ปากเป่าแคน มือดีดพิณ”

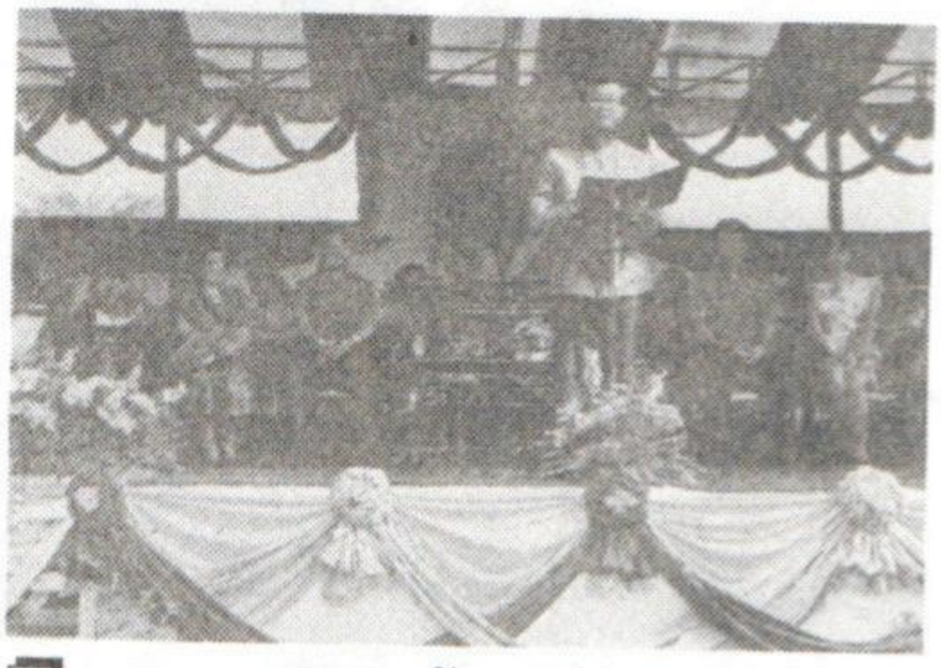

❒ ขบวนแห่กัณฑ์หลอน
ฯ พณฯ เอกอัครรัฐฑูตลาว

❒ ผวจ. ร่วมแห่ขบวนกัณฑ์หลอนถันคณะกัณฑ์
หลอนส่วนราชการ ชาวคุ้ม และหมู่บ้านต่าง ๆ

ภาพการจัดงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ด
ประจำปี ๒๕๓๗

❐ ฯพณฯ รองนายกรัฐมนตรีบัญัติ บรรทัดฐาน ประธานพิธีเปิดงานบุญผะเหวด ปี 2537

❐ ฯพณฯ รองนายกรัฐมนตรี ลั่นกลองชัยเปิดงาน

❐ ผวจ. รอ. ฮึกหาญ โตมรศักดิ์ กล่าวรายงาน

❐ สมเด็จพระมหามุนีวงศ์ ประธานสงฆ์ ถวายสักการะพระอุปคุต

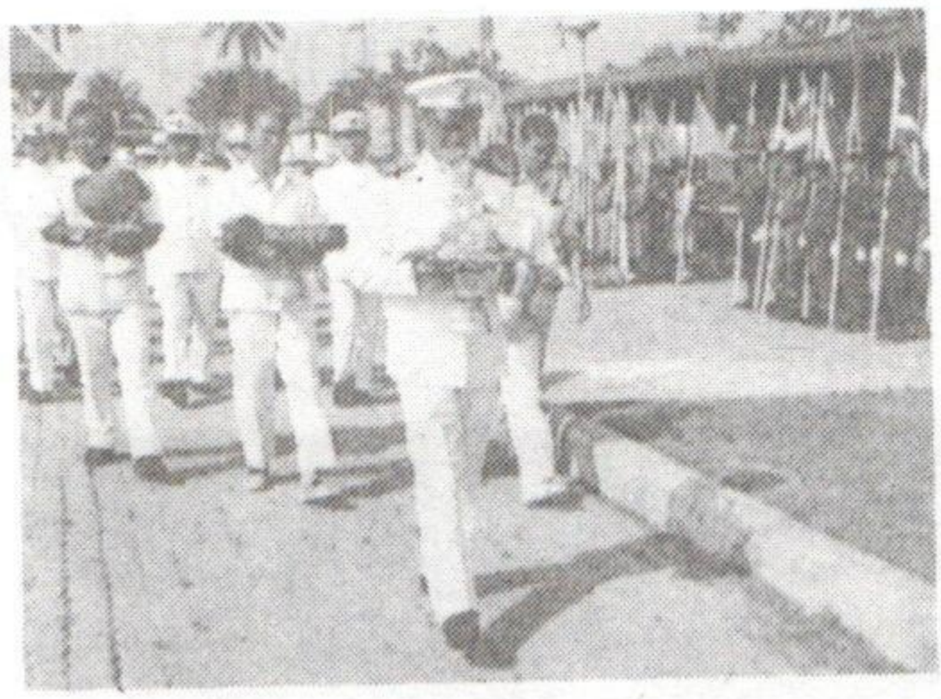
❐ สาวรำนำขบวน

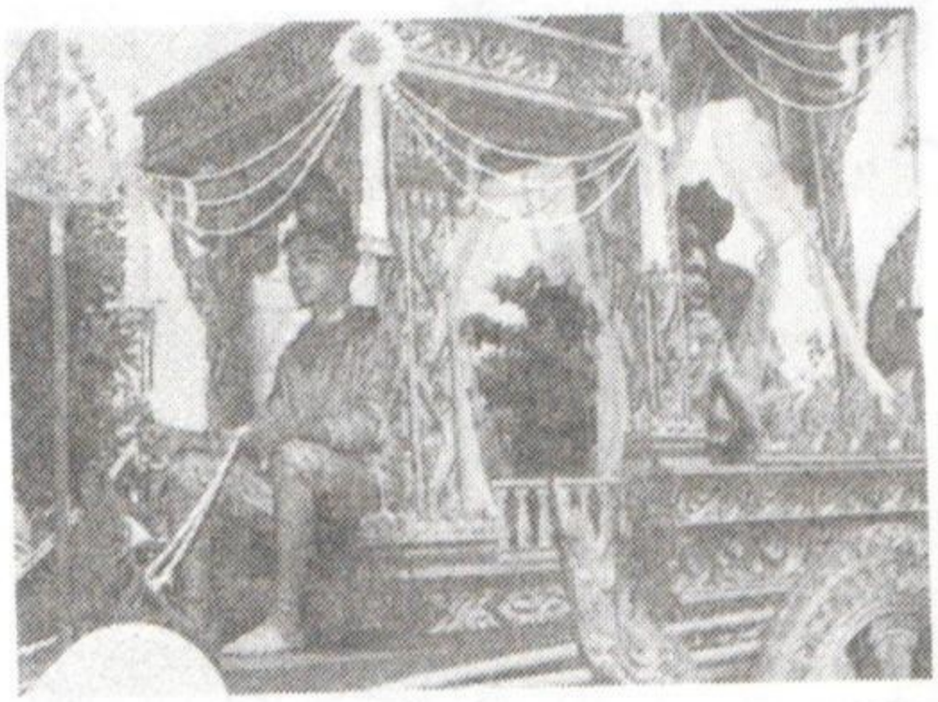
❐ ขบวนสาเกตุนคร

❒ สมเด็จพระมหามุนีวงศ์ ประธานสงฆ์

❒ ผวจ. รอ. อัญเชิญพระอุปคุตพระราชทาน

❒ ราชรถขบวนทานกัณฑ์

❒ กัณฑ์ชูชก

❒ กัณฑ์มหาพน

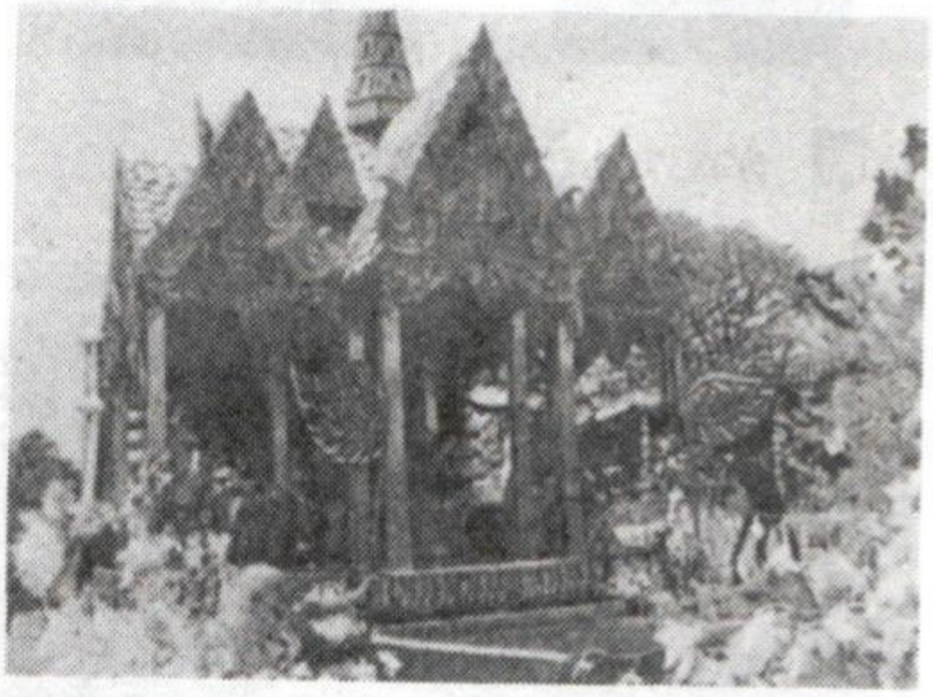
❒ กัณฑ์มหาราช

❐ กัณฑ์มัทรี

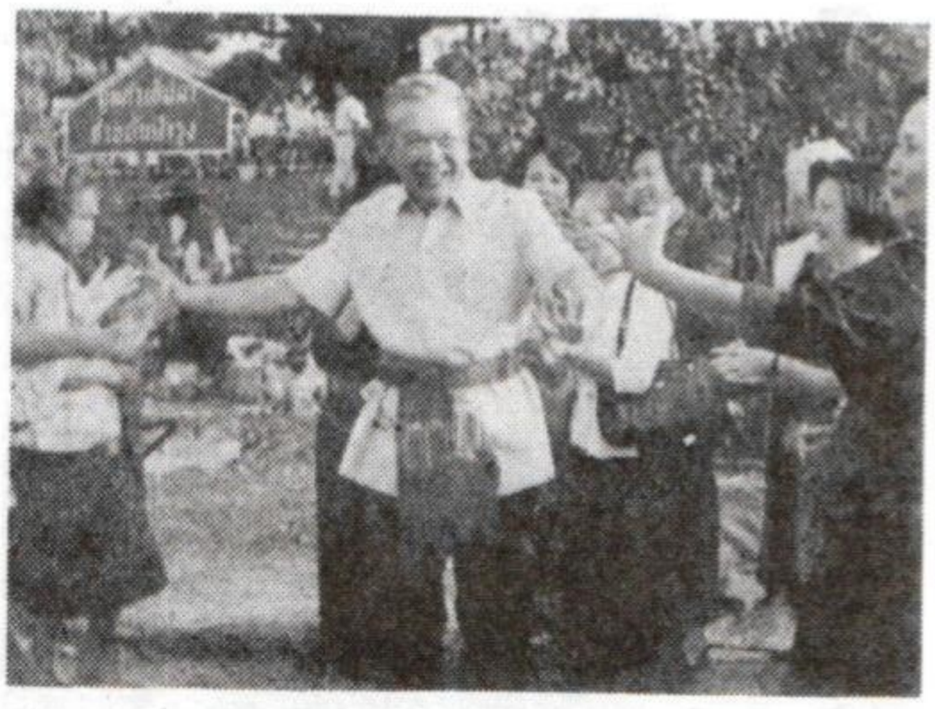
❐ กัณฑ์สักกบรรพ

❐ กัณฑ์

❐ ขบวนนครกัณฑ์

❐ ผจว. สุพร สุภสร ผู้ริเริ่มงานบุญผะเหวด นำกัณฑ์หลอนมาร่าวงานทุกปี

❐ ขบวนกัณฑ์หลอน ฯพณฯ เอกอัครัฐฑูตลาว

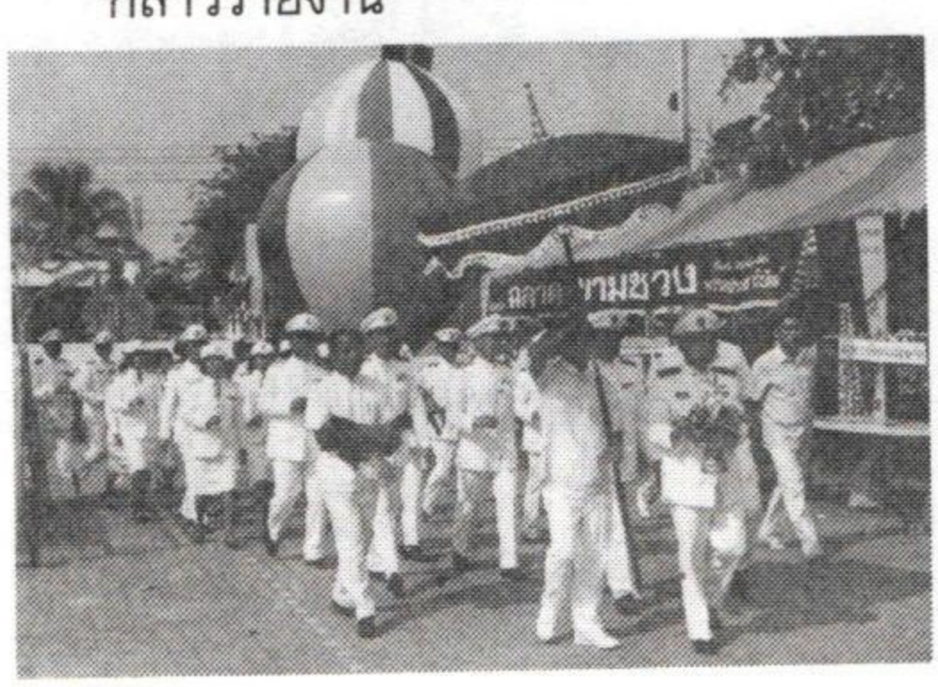
ภาพการจัดงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ด
ประจำปี ๒๕๓๘

❐ ผจว.รอ. (นายมานิต ศิลปอาชา) กล่าวรายงาน

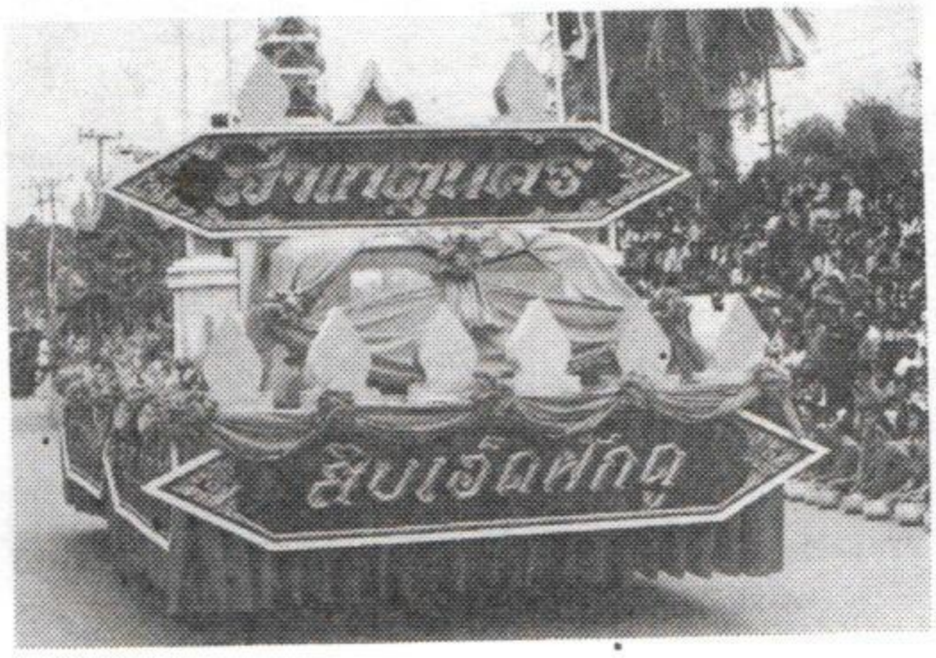
❐ ผวจ.รอ. อัญเชิญพระอุปคุต

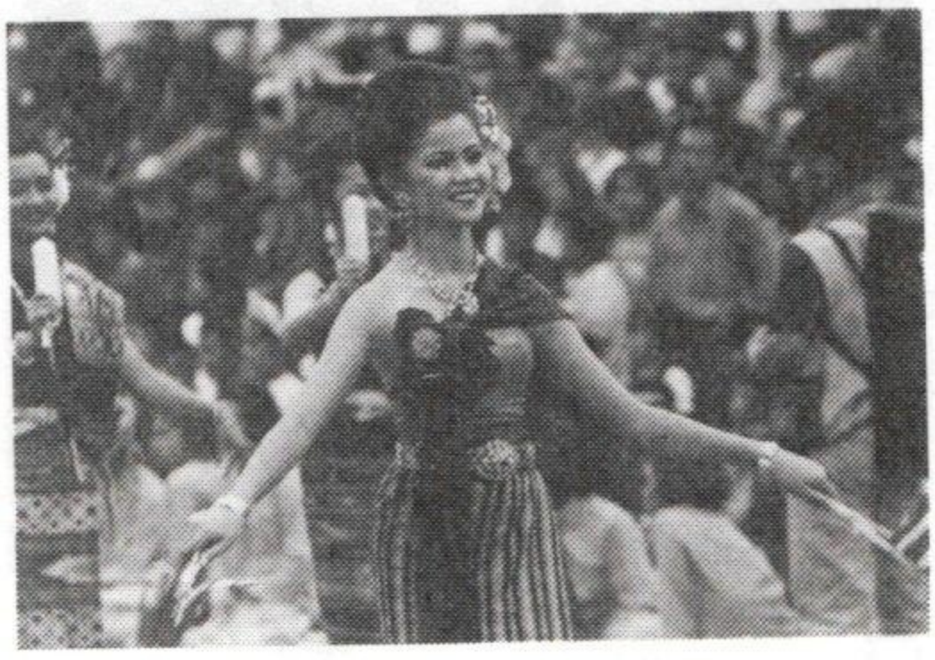
❐ ขบวนอัญเชิญพระอุปคุต

❐ วงแคนมโหรีอีสาน

❐ ขบวนสาเกตุนคร

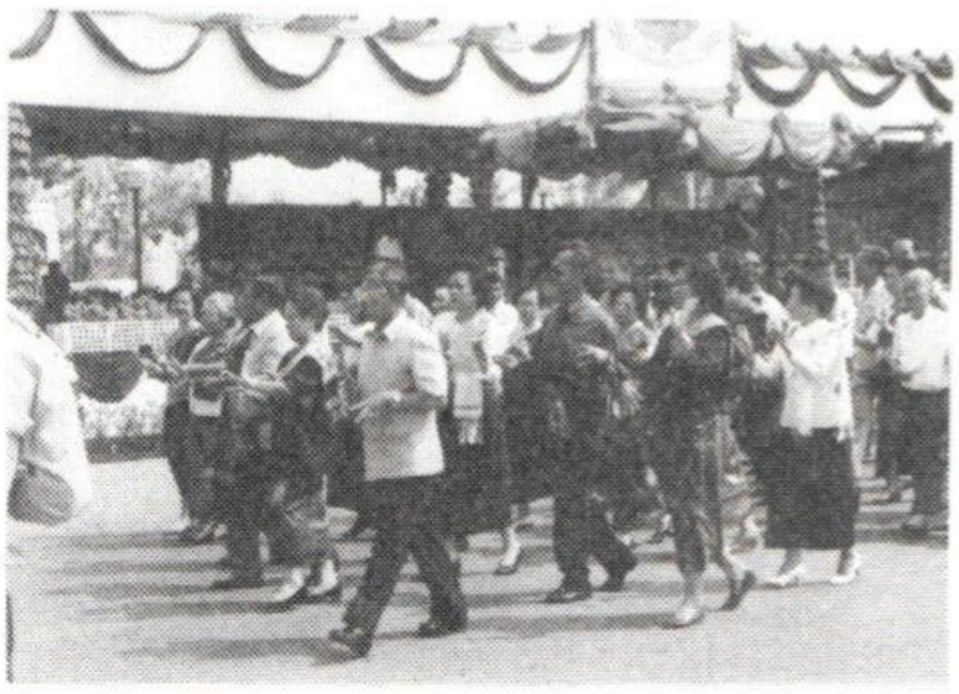
❐ สาวงามนำขบวน

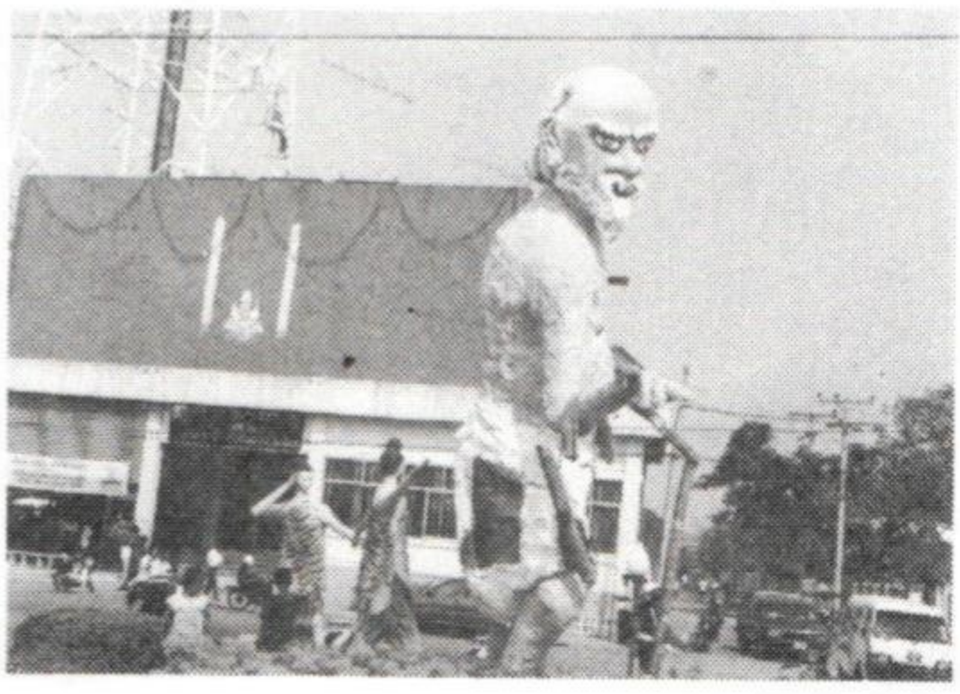
❐ พระอุปคุตพระราชทาน

❐ ขบวนร้อยเอ็ดเพชรอีสาน

❐ ผวจ.รอ.และอดีต ผวจ.รอ. พร้อมด้วย รองผวจ. รอ. ร่วมแห่กัณฑ์หลอนกับประชาชน

❐ หุ่นชูชก กัณหา ชาลี

ตอนที่ 3

ประวัติพระอุปคุต

พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสพระยากรณ์ไว้ว่า สืบต่อไปในภายหน้าจะมีพระภิกษุรูปหนึ่งนามว่า "อุปคุตเถระ" จักได้ทรมานพญามารให้เสื่อมพยศอันร้ายพ่ายแพ้แก่อานุภาพและพญามารก็จะกล่าวปฏิญาณปรารถนาซึ่งพุทธภูมิ เมื่อพระพุทธศาสนาล่วงไปได้ 218 พรรษา เป็นรัชสมัยพระเจ้าศรีธรรมาโศกราช หรือพระเจ้าอโศกมหาราชปกครองชมภูทวีป พระอุปคุตก็ได้จุติขึ้นในตระกูลวาณิชมีพี่น้องร่วมครรภ์ 3 คน บิดาเป็นพ่อค้าเครื่องหอมแห่งเมืองมถุรา ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งแม่น้ำยมนา เดิมบิดาได้ให้สัญญาไว้กับพระสาณวารี (สาณสัมภูต) ว่า หากมีบุตรเป็นชายก็จะให้อุปสมบทในพระพุทธศาสนา เมื่อภริยาคลอดบุตรชายคนแรกก็ไม่ยอมให้บวชโดยอ้างว่าจะต้องเอาไว้ช่วยดูแลทรัพย์สินและจะถวายบุตรคนที่สอง พอภริยาคลอดบุตรชายคนที่สองก็บ่ายเบี่ยงอีกอ้างว่าจะต้องเอาไว้ใช้เก็บหนี้สินตามต่างหัวเมือง ขอให้มีบุตรคนที่สามแล้วจะบวชแน่นอน

เมื่อภริยาพ่อค้าเครื่องหอมคลอดบุตรชายคนที่ 3 ซึ่งมีลักษณะงดงามยิ่งนักบิดาจึงตั้งชื่อว่าอุปคุต และทำเพิกเฉยกับสัญญาที่เคยให้ไว้เสีย พระสาณวารีเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาสมควรก็นิ่งอยู่ จนกระทั่งอุปคุตเติบโตเป็นหนุ่มบิดาก็มอบหมายให้ดูแลร้านเครื่องหอม ปรากฏว่าตั้งแต่อุปคุตเข้ามาดูแลร้านเครื่องหอมขายดีเป็นเทน้ำเทท่า ซึ่งเป็นคุณวิเศษสร้างเสน่ห์นิยมของอุปคุตประการหนึ่ง ยิ่งการค้าเจริญรุ่งเรือง บิดายิ่งไม่อยากให้บวช วันหนึ่งพระสาณวารีได้แวะเข้าไปในร้านขายเครื่องหอมและกล่าวธรรมกถาแก่อุปคุตทำให้อุปคุตเกิดความสลดสังเวช มีดวงตาเห็นธรรม คราวนี้พระสาณวารีจึงทวงสัญญากับบิดาพระอุปคุต ซึ่งหมดหนทางจะหลีกเลี่ยง จึงอนุญาตให้อุปคุตอุปสมบท เมื่ออุปสมบทแล้วพระอุปคุตได้เจริญวิปัสสนากรรมฐานโดยลำดับและได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ เป็นคณาจารย์สั่งสอนสมถกรรมฐานที่มีชื่อเสียงโด่งดังมีพระอรหันต์เป็นลูกศิษย์ถึง 18,000 องค์

เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงรวบรวมพระบรมสารีริกธาตุพระพุทธเจ้าและทรงสร้างสถูปเจดีย์เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ 84,000 องค์ทั่วชมภูทวีป ทรงมีพระประสงค์จะทำราชพิธีสมโภชถึง 7 ปี 7 เดือน 7 วัน ให้สมกับพระราชศรัทธา แต่ทรงเกรงว่าในระหว่างสมโภชจะมีพญามารน้อยใหญ่คอยรังควญจึงทรงขอให้คณะสงฆ์ช่วยหาทางป้องกันพญามาร พระเถรานุเถระทั้งหลายได้พิจารณาแล้วว่ากำลังบารมีของตนไม่สามารถระงับเหตุขจัดภัยจากพญามารที่จะมีขึ้นได้และได้ทราบว่าพระอุปคุตซึ่งมีนามเดิมว่า กีสนาคอุปคุตมหาเถระ เป็นผู้ทรงอานุภาพมาก เนรมิตปราสาทแก้วเสวยสุขในฌาณสมาบัติอยู่กลางสะดือทะเลสามารถป้องกันเหตุร้ายในงานราชพิธีสมโภชดังกล่าวได้ คณะสงฆ์เห็นว่าพระอุปคุตได้เละเลยการประชุมและไม่ร่วมทำสังฆกรรมอุโบสถฟังพระปาฏิโมกข์ร่วมกับคณะสงฆ์ตามพุทธบัญญัติและในขณะนี้พระเจ้าอโศกมหาราชทรงปรารถนาที่จะทำราชพิธีสมโภชพระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุทั้ง 84,000 องค์ที่ทรงสร้างได้ทั่วชมภูทวีปซึ่งต้องใช้เวลาสมโภชถึง 7ปี 7 เดือน 7วันให้สมกับพระราชศรัทธาแต่เกรงว่าพญามารทั้งหลายจะมารังควญคณะ

สงฆ์จึงได้มอบหมายให้พระอุปคุตรับผิดชอบจัดการป้องกันภัยอันตรายอย่าให้บังเกิดในระหว่างงานสมโภชครั้งนี้ ซึ่งพระอุปคุตก็น้อมรับด้วยความยินดี พระเจ้าอโศกมหาราชก็ทรงโสมนัสยิ่งนัก แต่ครั้งทอดพระเนตรพิจารณาองค์พระอุปคุตมหาเถระแล้วก็หนักพระทัยเพราะพระอุปคุตมีร่างกายผอมแห้งแทบจะปลิวตามลม รุ่งเช้าทอดพระเนตรเห็นพระอุปคุตหวังให้ช้างเหยียบให้ตายเสียพระอุปคุตรู้ว่าช้างวิ่งไล่มาข้างหลังจึงเข้าฌาณสมาบัติอธิฐานจิตให้ช้างตัวนั้นตัวแข็งที่อเหมือนหินไม่กระดุกกระดิก ครวญช้างจะขับไสอย่างไรก็ไม่กระดิกตัวพระเจ้าอโศกมหาราชทอดพระเนตรเห็นดังนั้นทรงพอพระทัยบังเกิดความเคารพนับถือพระอุปคุตเป็นยิ่งนัก

ครั้งได้เวลามงคลฤกษ์ราชพิธีสมโภชพระมหาเจดีย์จึงเริ่มขึ้น พญาวัสวดีมาราธิราชหรือพญามารทราบพฤติการณ์ที่เกิดขึ้น บังเกิดความไม่พอใจทุกข์โทมนัสยิ่งนัก จึงคิดหาวิธีทำลายพิธีดังกล่าวเพราะไม่ประสงค์จะส่งเสริมการประกอบคุณความดีของใคร แต่พอใจให้บุคคลประพฤติชั่ว จึงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้บังเกิดมหาวาตพายุพัดอย่างร้ายแรงประหนึ่งจะถล่มแผ่นดินให้ทลาย พระอุปคุตทราบด้วยญาณอันประเสริฐจึงเข้าฌาณสมาบัติอธิฐานจิตให้เกิดเป็นลมใหญ่ปะทะลมของพญามารจนพ่ายแพ้พญามาร จึงแผลงฤทธิ์เป็นลมกรด เป็นเพลิง เป็นทรายเพลิงและประการอื่นๆอีกมากมายพระอุปคุตก็แก้ไขปราบปรามได้ทุกอย่างจนพญามารเกิดโทสะแรงกล้าหวังทำลายพระอุปคุตจึงแปลงตัวเข้าไปใกล้พระอุปคุตเห็นว่าพญามารใจคอโหดร้ายคอยแต่จะทำลายคนทำบุญกุศล ริษยาความดีของผู้อื่น ไม่มีใจอนุโมทนาความดีของผู้ใดจึงเนรมิตสุนัขเน่าเหม็นมีน้ำหนองไหลและหนอนชอนไชแขวนคอพญามาร แล้วอธิฐานไม่ให้ผู้ใดแก้ออกได้พญามารอับอายยิ่งนักซมซานไปหาท้าวมหาพรหมก็ไม่มีใครช่วยได้ท้าวมหาพรหมจึงแนะนำให้มาขอโทษพระอุปคุตเสียและอ้อนวอนท่านให้ช่วยแก้พญามารหมดหนทางจึงจำใจปฏิบัติตามคำแนะนำท้าวมหาพรหมพระอุปคุตหยั่งทราบด้วยญาณว่าพญามารยังไม่ละพยศจริงจึงทรมานให้หนักยิ่งขึ้นเพื่อให้พิธีสมโภชได้ดำเนินไปได้ครบกำหนดเวลา จึงบอกให้พญามารตามไปที่ภูเขาแล้วใช้ผ้าผูกพญามารทิ้งไว้ที่ภูเขา 7 ปี 7 เดือน 7 วัน จนพิธีสมโภชสำเร็จลุล่วงไป ส่วนพญามารเมื่อดิ้นรนไม่หลุดจึงได้รำพึงว่าพระเถระรูปนี้เป็นเพียงสาวกของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ยังทำร้ายผูกปัดเราให้ทรมานเมื่อเราและบริวารได้ทำร้ายพระพุทธองค์ขณะบำเพ็ญบารมีอยู่ที่โพธิบัลลังก์ พระพุทธองค์ไม่ทรงกริ้วและประทษร้ายตอบกลับเมตตาปรานีแก่เรา เมื่อพญามารตรึกตรองเช่นนั้นก็เกิดความเลื่อมใสในบารมีธรรมของพระพุทธเจ้า และโกรธแค้นพระอุปคุตยิ่งขึ้น พญามารจึงยอกรอัญชลีอธิษฐาน ขอเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในอนาคตด้วยสัจจะบารมีที่ได้ระลึกถึงคุณของพระองค์ พระอุปคุตทราบอัธยาศัยพญามารจึงเกิดความโสมนัสแล้วแจ้งแก่พญามารว่าเราแกล้งลงทัณฑ์แก่ท่านเพื่อให้ระลึกถึงความดีของพระพุทธเจ้า และ ยกเรื่องเห็นคุณพระพุทธเจ้าเป็นบารมีธรรมอธิษฐานเป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งพระสมณโคดมไว้ มีพุทธทำนายได้พญามารก็มีความปิติโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง พระอุปคุตจึงเปลื้องผ้ากายพันธ์ออกจากคอพญามาร

คตินิยมในการสร้างรูปเคารพพระมหาเถระอุปคุตนั้นมีแพร่หลายในประเทศพม่า มอญ ลานนา และภาคเหนือประเทศไทย มีคำกล่าวเล่าขานกนว่าชาวเมืองรางกูณผู้หนึ่งได้ตักบาตรพระอุปคุตแล้วได้เป็นเศรษฐี ดังนั้น ชาวเมืองทั้งปวงจึงพากันหุงหาอาหารแต่ยังไม่สว่างเพื่อคอยตักบาตรพระอุปคุตจนตราบเท่าทุกวันนี้ก็ยังมีความเคารพนับถือเช่นนี้อยู่ ในจังหวัดเชียงใหม่มีวัดอุปคุต ชาวบ้านจะพากันมาทำบุญตักบาตรในวันเดือนเพ็ญซึ่งตรงกับวันพุธเพราะเชื่อกันว่าพระอุปคุตจะออกมารับบิณฑบาต วันนั้นและด้วยความเชื่อถือดังกล่าวจึงนำมาสู่การสร้างรูปพระอุปคุตไว้สักการะบูชาก็จะเกิดผลานิสงส์ดังได้ใส่บาตรพระอุปคุตดุจเดียวกัน ชาวพม่ารามัญและชาวไทยภาคเหนือจึงนิยมสร้างพระอุปคุตไว้สักการะบูชาแต่ด้วยเหตุที่ไม่เคยมีใครเคยได้เห็นรูปลักษณ์พระมหาอุปคุตเถระจึงไม่มีมาตรฐานในการจัดสร้าง รูปพระอุปคุตจึงแตกต่างกันไปตามจินตนาการความเชื่อศิลปวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ส่วนที่คล้ายคลึงกันอยู่บ้างคือพระเศียรจะคลุมด้วยใบบัว ฐานด้านหน้า หลัง จะทำเป็นรูปกุ้ง หอย ปู ปลา ซึ่งเป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำและเป็นสิ่งบ่งบอกว่าพระมหาเถระอุปคุตมีวิหารแก้วประดิษฐานอยู่กลางสะดือทะเล

พระอุปคุตโบราณนิยมแกะสลักเสลาจากไม้ศรีมหาโพธิ์กิ่งที่ชี้ไปทางทิศใต้ จึงเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า พระทักขิณสาขา หากทำจากเกษรดอกไม้ขี้ธูปที่บูชาพระนำมาผสมผสานกันมีน้ำรักเป็นตัวประสาน ผสมด้วยครั่ง เรียกว่าปานปอง แปลว่า รวมกันหรือรวมกาย ในบางองค์ทำเป็นปุมปมเป็นตุ่มนูนตามหน้าผาก หน้าอก และตามองค์พระทั่วไปนิยมเรียกว่า เข็ม มี 3 เข็ม 5 เข็ม 7 เข็ม และ 9 เข็มบ้าง เชื่อกันว่าแต่เดิมตุ่มหรือปุ่มปมที่ฝังเข็มนั้น เป็นช่องที่บรรจุพระธาตุและพระบรมธาตุจึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า พระบัวเข็ม หรือพระอุปคุต แยกตามลักษณะใหญ่ ๆ ได้ 4 ประเภท คือ ทำอย่างปางมารวิชัยนั่งก้มพระพักตร์ทรงจีวรหนึ่ง ทำอย่างห่มคลุมหรือคลุมโปงหนึ่ง ทำอย่างฉันอาหารหรือจกบาตรหนึ่ง ทำอย่างปรกงูหรือปรกมังกรอิทธิพลช่างจีนหนึ่ง

พระอุปคุตกับการจัดงานประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด

ประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประเพณีนิยมที่จะอัญเชิญพระอุปคุตมาปกป้องคุ้มครองมิให้เกิดภัยพิบัติ โดยเฉพาะในงานประเพณีบุญผะเหวดหรืองานเทศน์มหาชาติจะนิยมสร้างหอพระอุปคุตด้วยไม้ไผ่สานขัดแตะ 3 ด้าน มี 4 เสา สูงประมาณ 1.50 เมตร เหมือนศาลเพียงตาทั่วไป โดยนิยมแยกสร้างไว้เป็นสัดส่วนต่างหากจากศาลาเทศน์มหาชาติ และจะอยู่ทางด้านตะวันออกของศาลาพิธีเทศน์ ตามเสาจะประดับด้วย อ้อย บนหอมีเครื่องอัฐบริขารซึ่งรวมเรียกว่าเครื่องบูชาพระอุปคุต มีคาถาพระอุปคุตวางไว้รอบ ๆ บริเวณหอ ปักเสาบูชาคาถาพระอุปคุตไว้ทั้ง 8 ทิศ ในระหว่างที่มีการเทศน์และจะถวายภัตตาหารเป็นการสักการะด้วย

ด้วยคตินิยมดังกล่าว นายวีระ วุฒิจำนงค์ จึงได้จัดสร้างพระอุปคุตโดยนายแสงชัย อิฐรัตน์ เป็นช่างแกะสลักจากไม้ศรีมหาโพธิ์วัดกลางมิ่งเมืองลงรักปิดทองมีรูปลักษณะตามคตินิยมทุกประการ มอบให้จังหวัดนำเข้าพิธีพุทธาภิเษกซึ่งต่อมาได้รับเมตตาจากสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระ

สังฆราชสกลมหาสังฆปรินายก ได้ทรงประทานอนุญาตให้นำพระอุปคุตดังกล่าวเข้าเฝ้าเพื่อทรงพระสุหร่าย และทรงเจิมแล้วทรงประทานให้นำกลับมาเป็นมิ่งขวัญในการจัดงานประเพณีบุญผะเหวด ปี 2535 เพื่อให้การอัญเชิญพระอุปคุตมาประดิษฐานในงานประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ดเป็นไปตามคตินิยม จังหวัดจึงได้จัดพิธีอัญเชิญพระอุปคุตจาก สระชัยมงคล วัดบึงพระลานชัย ซึ่งเป็นสระน้ำโบราณประจำเมืองและใช้ในพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยามาตลอด โดยผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้กล่าวคำอัญเชิญพระอุปคุตขึ้นจากสระน้ำซึ่งสมมติเป็นกลางสะดือทะเล แล้วอัญเชิญขึ้นรถบุษบกแห่ไปประดิษฐานบริเวณพิธีเทศน์มหาชาติศาลาจตุรมุข อัญเชิญขึ้นประดิษฐานบนหอพระอุปคุตแล้วถวายเครื่องบูชาและกล่าวคำบูชาพระอุปคุต เมื่อจัดงานบุญผะเหวดฟังเทศน์มหาชาติจบแล้วก็จะอันเชิญพระอุปคุตกลับที่เดิมซึ่งสมมติว่าเป็นสะดือทะเลตามตำนานพระอุปคุต

คำอาราธนาพระอุปคุต

โอกาสะ โอกาสะ
ฝูงข้าทั้งหลาย ภายในมีพระสงฆ์เป็นเค้า ภายนอกมีออกตนเป็นประธาน พากันจัดเครื่องสักการมาขาบไหว้ แด่พระยอดไท้อุปคุตเถระตนมีฤทธีองอาจ นีรมิตผาสาทแก้วกุฏีอยู่กลางนะทีแม่น้ำใหญ่ใจมักใคร่พรหมจารีย์ อยู่สุขีบ่โศกเศร้า บัดนี้ฝูงข้าเจ้าทั้งหลาย พร้อมกันฟังยังผะเหวด ในข่วงเขตอาฮาม ขอเชิญเจ้ากูตน ทรงคุณครามมากเถิงขนาด เป็นอาชญ์แพ้แก่ผีในจักรวาล ขอโอกาสอาราธนาไปผาบมารทั้งห้า อันจักมาเบียดเบียนฝูงข้าทั้งหลายขอให้หายโพยภัยอันตรายทุกสำ่าพร้อมพร่ำถ้วนทุกประการก็ข้าเทอญ

คำบูชาพระอุปคุต

อุปะคุตโต จะมหาเถโร สัมพุธโธ
นะวิยากะโต มารัญจะ มาระพะลัญจะโสอิทานิ
มหาเถโร นมัสสิตวา ปะติฏฐิโต อะหังวันทามิ
อิทาเนวะ อุปะคุตตังจะมหาเถรัง ชาตังวิธังเสติ
อะเสสะโต มหาลาภัง ภะวันตะเม

บทพระคาถาขอลาภสักการะ

พระคาถาบทที่ 1
กิจจะมาคะอุปคุตโต จะมะหาเถโร
สัมพุทเธวิยาคะโต มาระรัญจะโสอิทานิ
จะมหาเถโร นะมัตปะสิทตะวาปะถิติโก
อะหังวันทามิพาเนวะอุปคุตตังจะมาหาเถรัง
ยังยังอุปัทธะ วังชาตังวิทังเสนติ
อะเสสะโต นะโมพุทธายะ

พระคาถาบทที่ 2

พระบัวเข็มจะมะหาเถโรสัพพะ ลาภับภะวันตุเม
อิติปิโสภะคะวา พุทโธชัยโย ธัมโมชัยโย สังโฆชัยโย
เมตตาฉิมพลี จะมะหาเถโร สัพพะลาภัง ภะวันตุเม

พระคาถาบทที่ 3

ชัยยะตัง ปัตถะพีตับพัง สามินโท โสราชาบูเชมิ

ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดเข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานพระอุปคต

ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด อัญเชิญพระอุปคุตงานบุญผะเหวดปี 2536

ด่วนที่สุด
ที่ ร ๐๐๐๓/
- 5 มี.ค. 2536

สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด
เลขรับที่ 8136
วันที่ - 5 มี.ค. 2536
เวลา
สำนักราชเลขาธิการ

พระบรมมหาราชวัง กทม. 10200

๕ มีนาคม 2536

- 8 มี.ค. 2536

เรื่อง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เข้าเฝ้า ฯ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร แทนพระองค์

เรียน นายกวี สุภธีระ รองผู้ว่าราชการจังหวัด รักษาราชการแทนผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด

อ้างถึง หนังสือที่ รอ 0027/3745 ลงวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2536

ตามที่ได้มีหนังสือขอให้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดและคณะ รวมจำนวน 8 คน เข้าเฝ้า ฯ น้อมเกล้า ฯ ถวายพระอุปคุต เพื่อทรงพระสุหร่าย ทรงเจิม แล้วขอรับพระราชทานเพื่ออัญเชิญกลับไปให้ประชาชนได้สักการะบูชา และเป็นมิ่งขวัญของจังหวัด ในวันและเวลาใดสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ กับขอพระราชทานผ้าไตร จำนวน 1 ไตร ถวายเป็นกัณฑ์เทศน์มหาชาติ ความแจ้งอยู่แล้ว นั้น

ได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เข้าเฝ้า ฯ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร แทนพระองค์ ซึ่งพระราชทานพระราชวโรกาสให้เข้าเฝ้า ฯ ในวันศุกร์ ที่ 5 มีนาคม 2536 เวลา 17.00 น. ณ พระตำหนักนนทบุรี ถนนสนามบินน้ำ จังหวัดนนทบุรี

อนึ่ง ในการเข้าเฝ้า ฯ ครั้งนี้ หากมีการกราบบังคมทูล ขอได้โปรดส่งสำเนาคำกราบบังคมทูล ไปยังสำนักราชเลขาธิการโดยด่วนด้วย

เรียน ผวจ.
สน.ราชเลขาธิการ รับ บ่ายโมงครึ่ง
ที่ทำการเสร็จ ขอแสดงความนับถือ
เสร็จ 5 มี.ค. 36
เรื่องไปรอทราบ ตรวจสอบเรื่องแล้ว

ขอแสดงความนับถือ

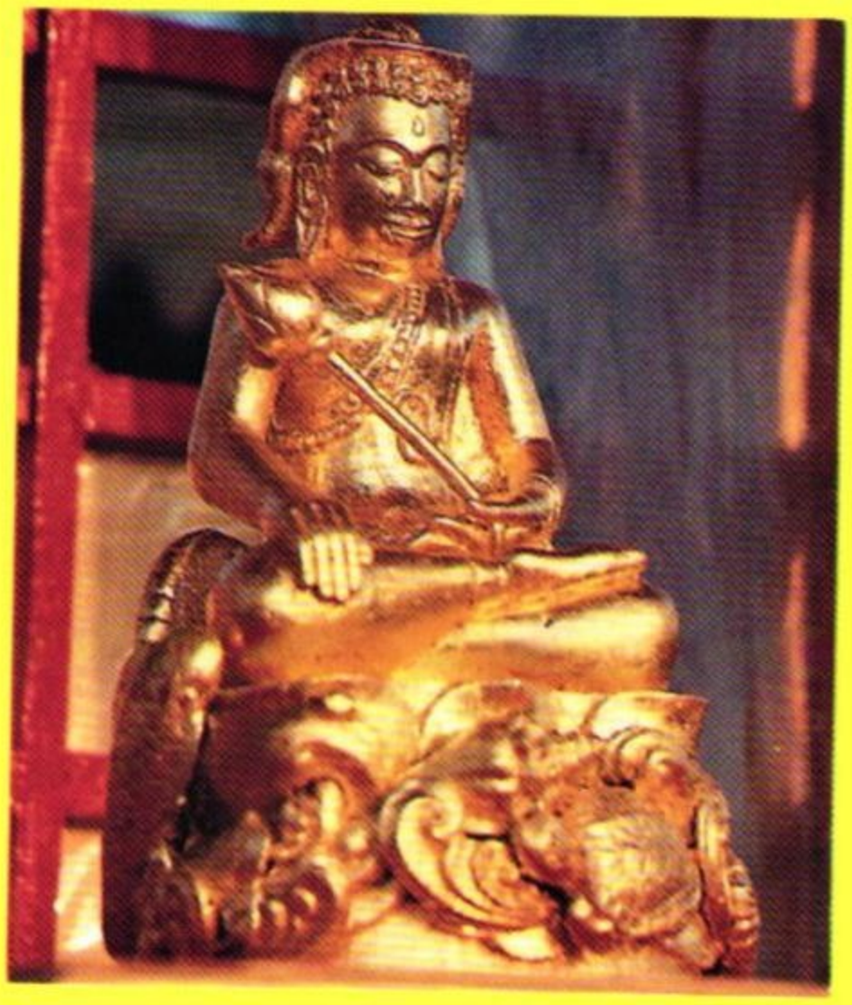
(หม่อมหลวงทวีสันต์ ลดาวัลย์)
ราชเลขาธิการ

5 มี.ค. 2536

กองการในพระองค์
โทร. 2255833 - 43 ต่อ 302 และ
โทรสาร 2243259

(กวี สุภธีระ)
รองผู้ว่าราชการจังหวัด รักษาราชการแทน
ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด

นายวีระ วุฒิจำนงค์ ได้จัดสร้างพระอุปคุตจากไม้ศรีมหาโพธิ์ที่ได้จากวัดกลางมิ่งเมือง โดยนายแสงชัย อิฐรัตน์ เป็นช่างแกะสลักลงรักปิดทองมีรูปลักษณะตามคตินิยมโบราณทุกประการ และได้มอบพระอุปคุตให้จังหวัด คณะสงฆ์ได้ประกอบพิธีพุทธาภิเษกตามประเพณี และต่อมาได้รับพระเมตตาจากสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปรินายก ทรงประธานอนุญาตให้ผู้ว่าราชการจังหวัด และคณะอัญเชิญพระอุปคุตเข้าเฝ้าเพื่อทรงพระสุหร่ายทรงเจิมและได้รับพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2536 ทรงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ผู้ว่าราชการจังหวัด และคณะเข้าเฝ้า ฯสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมงกุฎราชกุมาร แทนพระองค์ ทรงพระสุหร่ายทรงเจิมพระอุปคุต และพระราชทานให้อัญเชิญมาเป็นมิ่งขวัญในการจัดงานประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ดสืบไป ซึ่งเป็นที่ปลาบปลื้มปิติแก่พสกนิกรจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นล้นพ้น จังหวัดจึงได้จัดพิธีอัญเชิญพระอุปคุตพระราชทานรอบเมืองร้อยเอ็ดเพื่อให้ประชาชนได้สักการะบูชาอย่างทั่งถึงก่อนการจัดงานบุญผะเหวด 1 วัน

พระอุปคุตพระราชทาน

พระผงอุปคุตเนื้อผงพุทธคุณรุ่นแรก

การจัดสร้างพระอุปคุตเนื้อผงพุทธคุณรุ่นแรก

เนื่องจากมีผู้ศรัทธาต้องการพระอุปคุตจำลองไว้สักการะบูชา จังหวัดร่วมกับคณะสงฆ์จึงได้จัดสร้างพระอุปคุตปิดทองเนื้อผงพุทธคุณรุ่นแรก ขนาดฐานกว้าง 1 นิ้ว สูง 12นิ้ว ด้านหน้าเป็นรูปพระอุปคุตจำลองจากพระอุปคุตพระราชทาน ด้านหลังเป็นรูปธรรมาสน์บุญผะเหวดร้อยเอ็ด เนื้อผงพุทธคุณที่นำมาจัดสร้างองค์พระอุปคุตได้มาจากสถานที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ทั่วประเทศไทย และได้จัดพิธีมหาพุทธาภิเษกวันพฤหัสบดี ที่ 2 มีนาคม 2538 เวลา 18.19 น. ณ ศาลาจตุรมุข สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด โดยพระราชสังวรอุดม (หลวงปู่ มหาวีโร) เป็นองค์ประทานจุดเทียนชัยและนั่งปรกเจริญสมาธิภาวนา

พระคณาจารย์นั่งปรกเจริญสมาธิภาวนา

1. พระราชสังวรอุดม (หลวงปู่ศรี มหาวีโร) วัดป่ากุง อ. ศรีสมเด็จ จ. ร้อยเอ็ด
2. พระราชปรีชาญาณมุนี เจ้าคณะจังหวัด (ม) วัดบูรพาภิราม อ. เมือง จ. ร้อยเอ็ด
3. พระครูสารนิเทศ (หลวงปู่มา ญาณวโร) วัดสันติวิเวก อ. เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด
4. พระราชสารสุธี รองเจ้าคณะภาค 10 (ธ) วัดบึงพระลานชัย อ. เมือง ฯ จ. ร้อยเอ็ด
5. พระสุนทรธรรมประพุทธ รองเจ้าคณะจังหวัด (ม) วัดกลางมิ่งเมือง อ. เมืองฯ จ. ร้อยเอ็ด
6. พระราชธรรมานุวัตร เจ้าคณะจังหวัด (ธ) วัดเหนือ อ. เมืองฯ จ. ร้อยเอ็ด
7. พระครูวิจิตรธีรคุณ เจ้าคณะอำเภอเมือง (ม) วัดเวฬุวัน อ. เมืองฯ จ. ร้อยเอ็ด
8. พระครูสุทธิญาณ เจ้าคณะอำเภอโพนทอง (ม) วัดนิคมคณาราม อ. โพนทอง จ. ร้อยเอ็ด
9. พระครูภาวนาวิหารคุณ วัดสระทอง อ.เมืองฯ จ. ร้อยเอ็ด

ประธานกรรมการจัดสร้าง

พระราชปรีชาญาณมุนี เจ้าคณะจังหวัด (ม)

พระราชสารสุธี รองเจ้าคณะภาค 10 (ธ)

พระราชธรรมานุวัตร เจ้าคณะจังหวัด (ธ)

พระสุนทรธรรมประพุทธ รองเจ้าคณะจังหวัด (ม)

พระวิสุทธาจารคุณ รองเจ้าคณะจังหวัด (ม)

วัตถุประสงค์ในการสร้างพระอุปคุต

1. เพื่อให้ประชาชนได้เช่าบูชาไว้เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว
2. เพื่อหาทุนสนับสนุนการจัดงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ด
3. เพื่อหาทุนสนับสนุนการสร้างผ้าผะเหวดที่ยาว 1,500 เมตร ซึ่งจะเป็นผ้าผะเหวดที่ยาวที่สุดในโลก
4. เพื่อหาทุนสนับสนุนการสร้างหอเก็บธรรมาสน์บุญผะเหวด

ตอนที่ 4

ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด

วันแรกของงาน

พิธีอัญเชิญพระอุปคุตพระราชทาน

ความสำคัญ ตามตำนานกล่าวว่า พระอุปคุตเป็นพระอรหันต์เถระที่มีฤทธานุภาพสามารถปราบพญามารได้ ปกติจะเนรมิตปราสาทแก้วเสวยสุขในฌาญสมาบัติอยู่กลางสะดือทะเล ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงรวบรวมพระบรมสารีริกธาตุและสร้างสถูปบรรจุไว้ 84,000 องค์ ทั้งชมภูทวีปแล้วมีพระประสงค์จะทรงประกอบพิธีสมโภชถึง 7 ปี 7 เดือน 7 วัน ให้สมกับพระราชศรัทธา แต่ทรงเกรงว่าในระหว่างการสมโภชจะมีพญามารน้อยใหญ่คอยรังควาญ จึงทรงอาราธนาพระอุปคุตเถระให้มาช่วยปกป้องภัยพิบัติตามมติสงฆ์ พระอุปคุตเถระก็สามารถปราบมารมิให้ก่อกวนในระหว่างเวลาสมโภชนั้นได้ ด้วยคตินิยมดังกล่าวพุทธศานิกชนจึงนิยมสร้างพระอุปคุตไว้สักการะบูชา พระอุปคุตของจังหวัดร้อยเอ็ดได้รับพระเมตตาทรงพระสุหร่าย ทรงเจิม จากสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช และได้รับพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระสุหร่าย ทรงเจิม แทนพระองค์ ซึ่งเป็นที่ปลาบปลื้มแก่ประชาชนจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นล้นพ้น

การจัดเตรียมสถานที่ มี 2 บริเวณ คือ

-บริเวณอัญเชิญพระอุปคุต คือ บริเวณสระชัยมงคล วัดบึงพระลานชัย อ.เมืองฯ จัดพานรองพระอุปคุตประดับด้วยดอกบัวให้สวยงาม ลอยน้ำไว้ในสระชัยมงคลเพื่ออัญเชิญพระอุปคุตมาประดิษฐานไว้รอการประกอบพิธีอัญเชิญ และจะจัดโต๊ะหมู่บูชาไว้ให้ประธานในพิธีกระทำการสักการะก่อนพิธีอัญเชิญพระอุปคุต

-หอพระอุปคุต ปกตินิยมสร้างไว้ด้านทิศตะวันออกของศาลาที่ใช้เทศน์ผะเหวด ตกแต่งประดับประดาอย่างสวยงาม โดยสร้างในลักษณะศาลเพียงตามีที่วางเครื่องอัฐบริขาร ไม่นิยมนำพระอุปคุตไปประดิษฐานบนศาล เพราะถือว่าพระอุปคุตเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่บนศาลาแล้ว

การจัดเตรียมสิ่งของ

-พานรองพระอุปคุตในสระน้ำ
-โต๊ะหมู่บูชาตั้งทางลงสระน้ำ
-โต๊ะวางเครื่องอัฐบริขาร ขันธ์ 5 ขันธ์ 8
-คำกล่าวอาราธนาพระอุปคุต คำกล่าวบูชาพระอุปคุต
-รถอัญเชิญพระอุปคุต
-หอพระอุปคุต
-เครื่องอัฐบริขาร

-คณะอัญเชิญพระอุปคุต

ขั้นตอนการประกอบพิธี

เมื่อประธานไปถึงบริเวณพิธีแล้วดำเนินการตามลำดับ ดังนี้

-จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย

-ยกขันธ์ 5 ขันธ์ 8 ขึ้นจบ แล้วกล่าวคำอาราธนาพระอุปคุต

-นำขันธ์ 5 ขันธ์ 8 ไปวางไว้โต๊ะหมู่บูชา

-ลงไปอัญเชิญพระอุปคุตขึ้นจากสระน้ำขึ้นไปประดิษฐานบนรถอัญเชิญ

-ขบวนแห่อัญเชิญพระอุปคุตไปยังหอพระอุปคุต

-ขบวนแห่เวียนทักษิณาวัตรรอบบริเวณเทศน์มหาชาติ 3 รอบ

-อัญเชิญพระอุปคุตขึ้นประดิษฐานบนหอพระอุปคุต

-ถวายเครื่องอัฐบริขาร

-กล่าวคำบูชาพระอุปคุต

คำอาราธนาพระอุปคุต

โอกาสะ โอกาสะ

ฝูงข้าทั้งหลาย ภายในมีพระสงฆ์เป็นเค้า ภายนอกมีออกตนเป็นประธาน พากันจัดเครื่องสักการมาขาบไหว้ แด่พระยอดไท้อุปคุตเถระตนมีฤทธีองอาจ นีรมิตผาสาทแก้วกุฏีอยู่กลางนะที แม่น้ำใหญ่ใจมักใคร่พรหมจารีย์ อยู่สุขีบ่โศกเศร้า บัดนี้ฝูงข้าเจ้าทั้งหลาย พร้อมกันฟังยังผะเหวดในข่วงเขตอาฮาม ขอเชิญเจ้ากูตน ทรงคุณครามมากเถิงขนาด เป็นอาชญ์แพ้แก่ผีในจักรวาล ขอโอกาสอาราธนาไปผาบมารทั้งห้า อันจักมาเบียดเบียนฝูงข้าทั้งหลายขอให้หายโพยภัยอันตรายทุกสำพร้อมพร่ำถ้วนทุกประการก็ข้าเทอญ

คำบูชาพระอุปคุต

อุปะคุตโต จะมหาเถโร สัมพุธโธ
นะวิยากะโต มารัญจะ มาระพะลัญจะโสอิทานิ
มหาเถโร นมัสสิตวา ปะติฏฐิโต อะหังวันทานิ
อิทาเนวะ อุปะคุตตัง จะมหาเถรัง ซาตังวิธังเสติ
อะเสสะโต มหาลาภัง ภะวันตุเม

วันที่สองของงาน

พิธีเจริญพระพุทธมนต์ - ทักษิณานุปทาน

ความสำคัญ พิธีทักณานุปทานคือ พิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบุพการีหรือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลเพิ่มให้แก่ผู้ตาย

การเตรียมสถานที่ ใช้ศาลาจตุรมุขยกพื้นอาสนะสงฆ์ขึ้น

การจัดเตรียมสิ่งของ

-โต๊ะหมู่บูชา หมู่ 9 เต็มยศ

-อาสนะสงฆ์ 9 ที่

-เครื่องจตุปัจจัยไทยธรรม (ผ้า 9 ไตร)

-ฯลฯ

ขั้นตอนการประกอบพิธี

-ประธานในพิธีมาถึงแล้วจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย

-พิธีกรนำไหว้พระรับศีล

-อาราธนาพระปริตร

-พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์

-ประธานทอดผ้าบังสุกุล

-ถวายภัตตาหาร

-ถวายเครื่องจตุปัจจัยไทยธรรม

-พระสงฆ์อนุโมทนา

-ประธานกรวดน้ำ

● **คำอาราธนาศีล 5**

มยำ ภนฺเต วิสุงฺ วิสุงฺ รกฺขณตฺถาย ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิยาจามฯ

ทุติยมฺปิ มยำ ภนฺเต วิสุงฺ วิสุงฺ รกฺขณตฺถาย ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิยาจาม ฯ

ตติยมฺปิ มยำ ภนฺเต วิสุงฺ วิสุงฺ รกฺขณตฺถวย ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิยาจามฯ

● **คำอาราธนาพระปริตร**

วิปตฺติ ปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพทุกฺขวินาสาย ปริตฺตำ พรูถ มงฺคลำ

วิปตฺติ ปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพภยวินาสาย ปริตฺตำ พรูถ มงฺคลำ

วิปตฺติ ปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพโรควินาสาย ปริตฺตำ พรูถ มงฺคลำ

24 / VII
ห้ามจำหน่าย

พิธีเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน

ความสำคัญ พระมาลัยเป็นพระอรหันต์สาวกองค์หนึ่งในพระพุทธศาสนาได้ท่องเที่ยวไปในนรกเพื่อโปรดสัตว์ในนรกและถามถึงผลกรรมที่สัตว์ต่าง ๆได้กระทำมาซึ่งเป็นเหตุให้มาเสวยทุกข์ทรมานในนรกแล้วได้กลับมาเทศนาสั่งสอนมนุษย์ให้ประพฤติกรรมดี เพื่อจะได้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอาริย์

การจัดเตรียมสถานที่ ปกติการเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสนจะเทศน์ในตอนเย็นหลังจากการเจริญพระพุทธมนต์เสร็จ โดยใช้ธรรมาสน์เทศน์ผะเหวดเป็นที่เทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน สำหรับบุญผะเหวดร้อยเอ็ดเพื่อความสะดวกได้จัดให้มีการเทศน์มาลัยมาลัยแสนในตอนเช้าของวันแรก

การจัดเตรียมสิ่งของ

-เตรียมธรรมาสน์เทศน์ (โอ่ง 4 ใบ ไว้ใต้ธรรมาสน์ทั้ง 4 ทิศ ใบที่ 5 ใส่น้ำมนต์

-เครื่องเสียง

-กัณฑ์เทศน์

-ครุภัณฑ์

ขั้นตอนการประกอบพิธี

-พิธีกล่าวอาราธนา

-พระสงฆ์ที่รับอาราธนาขึ้นธรรมาสน์เทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน

-จบแล้วประธานหรือเจ้าหน้าที่ถวายกัณฑ์เทศน์

คำอาราธนาเทศน์มาลัยหมื่น

สุระหิตัง นิจจัง ตัง ตัง ธัมมัง วันทามิ ข้าไหว้บาทนาโถ กับทั้งพระศรีมหาโพธิกุศลโสตมวลมา มีอัตราข้าไหว้ นับได้ด้วยโกฏิ เทพพระมาลัยโปรดปรานี ตั้งไว้ดีบ่เศร้าข้ากราบเศียรเกล้าวันทา ด้วยมาลาดวงดอก พร้อมด้วยข้าวตอกบรรณาการ ทั้งข้าวเปลือกข้าวสารผายแผ่ บูชาแก่ไท้สัพพัญญู องค์พุทโธผู้ประเสริฐ อัคคะเลิศองค์พระธรรม สังโฆนำบ่ขาด ตามโอวาทคำสอน ขีณาวรองค์ประเสริฐ สมมุติสงฆ์เลิศทรงธรรม พวกข้าน้อมนำมาพร่ำพร้อมน้อมกายและอินทรย์ จิตยินดีบ่ประมาท ฟังโอวาทคำสอน ในบวรพุทธศาสน์ด้วยบาทพระคาถา ว่า โยโส สุนทะหิตัง ธัมมัง วะรัง สักกัจจัง อาราธนัง กะโรมะ

คำอาราธนาเทศน์มาลัยแสน

ยัง ยัง สัทธัมมะ วะรัง ตะทัตตัปปะโก ระสะตัง สักกัจจัง นะมัสสามิ ฝูงข้าทั้งหลายนรหญิงชายถ้วนถี่ พร้อมภาคที่วันทา ยกมือมาใส่เกล้า ก้มกราบเท้านาโถ องค์พุทโธล้ำยิ่งพร้อมทุกสิ่งสักการ ด้วยจิตบานเฮืองฮุ่ง มุ่งมาดแผ่บุญกุศล หวังเอาตนข้ามโอฆ พ้นจากโลกสงสาร ขอให้ได้พบศาสนาของพระศรีอารย์ไว้วาท องค์พระบาทอนาคต ทรงเกียรติยศไขธรรม อันจักนำมาตรัสในภายหน้า

ขอให้ข้าได้สัมฤทธิ์ บวรมัยมิตรเห็นธรรม โสดานำบังเกิด ไกลจากโลกอสัญญี อวจีแสนสำพันภาคต่ำสู่ญาณทอง เดินตามคลองอันวิเศษตัดกิเลสวัฏฏะวน พร้อมทุกคนผายแผ่ กัณฑ์มาลัยแสนผายแผ่กว้างเมตตาธรรม ข้าน้อมนำบ่ขาด บ่ประมาทตั้งใจฟัง ขอให้สมหวังในชาตินี้และชาติหน้าพวกข้าน้อมวันทา ตามบาทพระคาถาว่า อัตถะธัมมัง ปะกาเสถะ โน โอกาสะ อาราธนัง กะโรมะ

พิธีถวายสักการะพระบรมราชานุสรณ์รัชกาลที่ 6

ความสำคัญ ด้วยจังหวัดได้จัดงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ดโดยใช้สถานที่บึงพลาญชัยและสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด โดยมีพระบรมราชานุสรณ์รัชกาลที่ 6 ประดิษฐานอยู่บริเวณทางเข้าบึงพลาญชัย ซึ่งใช้เป็นสถานที่จัดงาน เพื่อเป็นการถวายราชสักการะและแสดงกตเวทิตาคุณจึงได้จัดให้มีพิธีถวายสักการะพระบรมราชานุสรณ์รัชกาลที่ 6 ดังกล่าว

การจัดเตรียมสถานที่

-โต๊ะวางเครื่องทองน้อย

-พานใส่มาลัยกร

การจัดเตรียมสิ่งของ

-เครื่องทองน้อย

-มาลัยกร

ขั้นตอนการประกอบพิธี

-ประธานมาถึงถวายความเคารพ

-ถวายเครื่องทองน้อย

-ถวายมาลัยกร

-ถวายความเคารพ

ขบวนแห่บุญผะเหวด

ความสำคัญ ปกติงานบุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติภาคอีสานจะมีการแห่พระเวสสันดรเข้าเมืองด้วยความครึกครื้น และมีมหรสพสมโภชในตอนกลางคืน รุ่งขึ้นก็จะเป็นพิธีเทศน์มหาชาติ เมื่อจังหวัดได้จัดงานบุญผะเหวดร้อยเอ็ดให้เป็นงานประจำปีของจังหวัด เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและสะดวกแก่ผู้ร่วมงาน จังหวัดจึงจัดขบวนแห่ทั้ง 13 กัณฑ์ และขบวนนำอีก 1 ขบวน ในเช้าวันแรกของงาน โดยมีการประกวดแข่งขันแต่ละกัณฑ์ว่ากัณฑ์ใดจะตกแต่งได้เหมาะสมกับตำนานเวสสันดรชาดก และเป็นการแสดงให้เห็นประวัติความเป็นมาตามตำนานเวสสันดรชาดกที่ยิ่งใหญ่ตระการตา

การจัดเตรียมสถานที่ สถานที่จัดงานปะรำประธาน ปะรำสงฆ์ และปะรำแขกรับเชิญอยู่บนถนนสุนทรเทพหน้าทางเข้าบึงพลาญชัย โดยตั้งอัฒจันทร์เรียงไปตามแนวถนนสุนทรเทพเพื่อให้ประชาชนนั่งชม

การจัดเตรียมสิ่งของ

-ปะรำประธาน ปะรำสงฆ์ ปะรำแขกรับเชิญ จัดเก้าอี้รับรอง และตกแต่งตามความเหมาะสม

-เครื่องเสียง อุปกรณ์บริการความสะดวก เช่น ผ้าเย็น น้ำเย็น ฯลฯ

-จัดเจ้าหน้าที่ปฏิคมคอยให้ความสะดวก

-การจัดรูปขบวนแห่กัณฑ์ต่างๆ

-ปะรำกล่าวรายงาน

-ปะรำพิธีกร

ขั้นตอนการประกอบพิธี

-ประธานเดินทางมาถึง ปฏิคมให้ความสะดวก

-กล่าวรายงาน

-ประธานกล่าวเปิดงาน

-ขบวนแห่ทั้ง 13 กัณฑ์ 14 ขบวน เคลื่อนขบวนแห่ผ่านหน้าประธานในพิธี

วันที่สามของงาน

พิธีแห่ข้าวพันก้อน

ความสำคัญ ประเพณีการแห่ข้าวพันก้อนเป็นกิจกรรมสำคัญอีกอย่างหนึ่งในงานบุญผะเหวด หรือเทศน์มหาชาติ ปกติประมาณตี 4 หรือตี 5 ของวันที่จะเทศน์มหาชาติ ประชาชนก็จะร่วมกันมาทำพิธีแห่ข้าวพันก้อน โดยปั้นเป็นก้อนเล็กๆให้ได้ครบ 1,000 ก้อน ตามจำนวนคาถาพันในเทศน์มหาชาติ ทั้งนี้เป็นการถวายสักการะบูชา

การเตรียมสถานที่ บริเวณเทศน์มหาชาติรอบๆศาลาหรือที่ตั้งธรรมาสน์จะปักธงไว้ทั้ง 8 ทิศ (ธงผะเหวดโบราณเรียกว่าธงชัย) ตามเสาธงทั้ง 8 ทิศดังกล่าวนิยมทำขันกะหย่อม (ไม้ไผ่สานทรงกระบอก) ติดไว้ตามเสาทุกต้น บริเวณธรรมาสน์ตั้งขันกระหย่องไว้ทั้ง 4 ทิศของธรรมาสน์

การจัดเตรียมสิงของ

-ข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อนกลมเล็กๆจำนวน 1,000 ก้อน

-ปักธงผะเหวดทั้ง 8 ทิศ รอบบริเวณที่จัดเทศน์มหาชาติ

-ติดขันกระหย่องตามเสาธงทั้ง 8 ทิศ ขันหมากเบ็ง (บายศรี) ติดตามเสาธงบนขันกระหย่องทุกต้น และรอบธรรมาสน์ทั้ง 4 ทิศ

ขั้นตอนการประกอบพิธี

เมื่อทุกคนมาพร้อมกันบริเวณเทศน์มหาชาติแล้ว ประธานหรือพิธีกรนำกล่าวกระทำพิธี

-กล่าวบูชา

-แห่ข้าวพันก้อนรอบบริเวณพิธีเทศน์มหาชาติโดยเวียนทักษิณาวัตรขณะผ่านขันกระหย่องเอาข้าวพันก้อนที่เตรียมมาใส่ลงในขันกระหย่องทุกแห่งไปจนครบ 3 รอบ (จบแล้วอาราธนาเทศน์สังกาดและเทศน์มหาชาติไป)

คำบูชาข้าวพันก้อน

อิมัสมิงฐาเนอิมานิ สาตัมพะลานิ พุทธะ ธัมมะ สังฆัสสะ
เจวะ มหาเวสันตะระชาตะกัสสะจะ เจติยะโพธิรุกขัสสะจะ
อภิปูชะยามะ ทุติยัมปิ ตะติยัมปิ (ว่า 3 จบ)

คำแห่ข้าวพันก้อน

นะโมนะไมพระไตรปิฎกยกขึ้นมาเทศน์ ในเรื่องพระเวสตั้งแต่ชาติปางหลัง
ขอเชิญฟังยังลำมหาชาติ ขันหมากเบ็งอาญช์ยอขึ้นบูชา
ข้าวพันก้อนถวายอาชญ์บูชา ชาเฮาชาสามดวงยอดแก้ว
ข้าไหว้แล้วถวายอาชญ์บูชา ขอปรารถนาอานิสงฆ์อันเลิศ
พรอันประเสริฐอายุวัณณัง สุขังพะลัง เทิดทูนเทินไว้
ขอให้ได้ดังคำปรารถนา สาธุสาอนุโมทามิฯ

พิธีทำบุญตักบาตร

ความสำคัญ ในงานเทศน์มหาชาติปกติจะนิมนต์พระจากหลายๆวัดมาเทศน์และจะมีพระมาร่วมฟังเทศน์ด้วย จึงนิยมทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ที่มาร่วมงานและเป็นการประกอบบุญให้จิตใจเบิกบานก่อนจะได้ฟังเทศน์มหาชาติด้วย

การจัดเตรียมสถานที่

-โต๊ะวางภัตตาหารให้แก่ประธานและผู้ร่วมทำบุญ
-จัดเครื่องเสียงประชาสัมพันธ์

การจัดเตรียมสิ่งของ

-ภัตตาหารสำหรับใส่บาตร
-โต๊ะวางภัตตาหาร

ขั้นตอนการประกอบพิธี

-ร่วมกันใส่บาตรพระสงฆ์

พิธีเทศน์สังกาด

ความสำคัญ การเทศน์สังกาดเป็นกิจกรรมสำคัญส่วนหนึ่งก่อนที่จะเทศน์มหาชาติ การเทศน์สังกาดนิยมให้ผู้ที่มีน้ำเสียงไพเราะเป็นผู้เทศน์ อาจจะจัดเทศน์คู่หรือเทศน์เดี่ยวก็ได้ เป็นการบอกกล่าวถึงความเป็นมาของพระพุทธศาสนาโดยย่อ ตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบันเป็นการบอกศักราชและพยากรณ์พุทธศาสนาในอนาคต

การจัดเตรียมสถานที่

-ใช้บริเวณเทศน์มหาชาติ

การจัดเตรียมสิ่งของ

-ธรรมาสน์เทศน์

-เครื่องเสียง

-กัณฑ์เทศน์

ขั้นตอนการประกอบพิธี

-พิธีกรนำไหว้พระรับศีล

-ป่าวเทวดาฟังธรรมลำมหาชาติ

-อาราธนาเทศน์สังกาด

-อาราธนาเทศน์มหาชาติ

-พระสังฆ์ที่รับอาราธนาขึ้นธรรมาสน์เทศน์สังกาด

-ถวายกัณฑ์เทศน์ (พระที่ได้รับอาราธนาขึ้นเทศน์คาถาพันต่อไปเลย)

คำป่าวเทวดาฟังธรรมลำมหาชาติ

สุนันตุ โภนโต เย เทวา สังฆา ดูราเทพเจ้าทั้งหลาย หมายมีอินทราเจ้า เป็นเค้าเป็นประธาน กับทั้งโสฬสมหาพรหมตนทรงญาณลือเดช พระอาทิตย์ตนวิเศษใสแสง จันทร์จรแฮงเฮืองฮุ่ง ราหู พุ่งรัศมี ทั่วทิศปราสาท จตุราชโลกบาล อิศวรสารแสนส่ำ ธรณีพร่ำมวลมา เมขลาไกวแก้วแกว่ง ทั่วทุกแห่งอันฮักษา ทั้งภูผาและเถื่อนถ้ำ ทั้งย่านน้ำและเหวหิน ทั้งแดนดินและเถื่อนกว้าง ทั้งย่านน้ำและวังฮี ทั้งโบกธรณีและย่อมหญ้า ทุกแหล่งหล้าและโพธิ์ศรี ทั้งเจดีย์และแก้วกู่ อันฮักษาศาสนาอยู่อาฮามเขต ประเทศภูมิสถานก้ำฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ ทุกเทศท่องอาณา ทั้งคูหาและแถวถี่ ขออัญเชิญเทพไท้ทุกที่แดนไกล พวกฝูงข้าทั้งหลาย ขออัญเชิญเทพแก่นไท้ทั้งมวล ในหมื่นโลกธาตุ อากาศจักรวาล ขอจงพร้อมกันเสด็จลีลา ลงมาช่องหน้า พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า แล้วจึงพร้อมกันเข้ามาฟังยังลำมหาชาติ ขอจงสำเร็จความปรารถนา พวกหมู่ข้าทั้งหลาย ทุกตน ทุกคนก็ข้าเทอญ.

คำอาราธนาเทศน์สังกาด

ชยะตุ ภะวัง ชยะตุ ภะวัง ชยะมังคะลัง บวรวิลาส องค์พระบาทสิทธารถราชกุมาร สมภารเพ็ง บ่ขาด เป็นปัจฉิมชาติโพธิสัตว์ ปฏิบัติถ้วนถี่ ใจแจ้งที่สงสาร มียศญาณบ่โศก บริโภคทวยธรรม์ สัพพะสรรพ์ทุกสิ่ง เป็นลูกมิ่งท้าวสุทโธ ใจโกศลแสนโยชน์ ปางเมื่อซิได้โผดฝูงสัตว์ สมภารพัทธ์เต็มดี ยามนอนฮ้อนอินทรีย์สะดุ้งตื่น เดิกดื่นผู้คนนอน เจ้าก็จรเสด็จไปยังปราสาท เดียรดาษนักสนม บางผ่องนอนปะนมและปะก้น บางผ่องนอนอ้าปากและขบฟัน บางผ่องนอนมืนตาและยิ่งแข้วน้ำลายไหล วิกลวิการไปหลายหลาก พร้อมทุกภาค มเหสี นอนหลับดีอยู่คี้คอย กอดลูกน้อยราหุล เจ้าตนบุญยศกว้าง คิดโศกง่วงเบื่อหน่ายสงสาร จึงหันมายังนายฉันนะอำมาตย์ คาดม้าแก้ววรกัณฐัก เลยลวดชักม้า ไปสู่แม่น้ำอันชื่อว่า อโนมานที ยกพระขรรค์ดวงดีตัดเกล้าเกศ ทรงเพศบรรพชา จึงกล่าวคาถาว่า กรินทัง สีรสา นมาติ ดังนี้เป็นเค้า ตราบต่อเท่าเข้าสู่นิพพาน ก็ข้าเทอญ.

พิธีเทศน์คาถาพัน

ความสำคัญ การเทศน์มหาชาติสมัยก่อนจะต้องเทศน์ตามหนังสือผูกโบราณให้จบทั้ง 13 กัณฑ์ โดยไม่ตัดทอนหรือย่นย่อ ซึ่งจะมีคาถาในกัณฑ์ต่าง ๆรวม 1,000 พระคาถา ต่อมาก็นิยมยกเอาเฉพาะพระคาถาทั้ง 1,000 พระคาถามาเทศน์ก่อน เผื่อจะได้ย่นย่อหรือเทศน์โดยไม่ใช้หนังสือผูกทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงความเคารพนับถือตามตำนานเวสสันดรชาดก ว่าได้กระทำพิธีด้วยความเคารพและเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในการทำบุญผะเหวด

พิธีเทศน์ผะเหวด

ความสำคัญ การเทศน์มหาชาติหรือเทศน์ผะเหวด เป็นหัวใจสำคัญของการจัดงานประเพณีบุญผะเหวดและเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญและยิ่งใหญ่ของพระเวสสันดรในการบำเพ็ญบารมีอันยิ่งใหญ่ 10 ประการ ก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยคตินิยมที่ว่าหากได้ฟังเทศน์ผะเหวดภายในวันเดียวแล้วอานิสงส์จะส่งให้ไม่ตกนรกจะได้พบกับพระศรีอาริญ์ที่จะมาประกาศศาสนาในยุคต่อไป

การจัดเตรียมสถานที่ นิยมจัดธรรมาสน์บนศาลาวัด หรือศาลาการเปรียญโดยจัดตกแต่งประดับประดาด้วยดอกไม้ และรูปสัตว์ต่าง ๆ ในตำนานเวสสันดรชาดก มีต้นกล้วย ต้นอ้อย มะพร้าวฯลฯ ปักธงผะเหวดประดับประดา และมีหอพระอุปคุตด้านทิศตะวันออกของธรรมาสน์ในบริเวณเทศน์

การจัดเตรียมสิ่งของ

1. เครื่องกิยาบูชาการทำบุญมหาชาตินั้น ต้องจัดหาให้ครบตามพระคาถาในลำมหาชาติ คือ หนึ่งพันพระคาถา ที่เรียกว่าครุภัณฑ์คือจัดหาดังนี้

ธูป	1,000 ดอก	เทียนเล็ก	1,000 ดอก
ดอกบัวหลวง	1,000 ดอก	ดอกอิแบ้	1,000 ดอก

ดอกบัวทอง	1,000 ดอก	ดอกบัวตบ	1,000 ดอก
หมากพลู	1,000 คำ	มวนบุหรี่	1,000 มวน
ข้าวตอกใส่กระทงเล็กๆให้ได้			1,000 กระทง
ข้าวนึ่งทำเป็นคำหรือเป็นก้อนให้ได้			1,000 ก้อน
ธงกระดาษ 3 เหลี่ยมเล็กให้ได้			1,000 ธง

ธงชัย คือ ธงหางยาวผูกไว้กับปลายเสาไม้ไผ่สูงรอบ ๆ ศาลาโรงธรรม 8 ธง คือฝังไว้ใน 8 ทิศ นั้นเอง ที่วางข้าวพันก้อนบูชาติดกับเสาธง 8 อัน ฉัตรใหญ่ติดกับเสาธงอีก 8 อัน ธงช่อก็ทำให้ได้จำนวนเท่ากันกับธงชัย

2. ทำพวงมาลัยด้วยดอกไม้ต่างๆเช่นดอกสะแบง หมากหวาย หมากเดือย หมากลิ้นฟ้าตัดกระดาษเป็นพวงมาลัย พวงมาลัยข้าวตอก แขวนห้อยย้อยในบริเวณศาลาโรงธรรม

3. รอบธรรมาสน์ให้ตั้งไว้ 4โอ่ง สมมติเป็นสระ 4 สระ แต่ละสระต้องให้มีจอกแหนบัวอิแบ้บัวทอง บัวหลวง ปลา กุ้ง หอย ใส่ไว้ให้ครบทุกโอ่ง ทำตาข่ายล้อมให้ดีและมีโอ่งอีก 1 ลูก สำหรับจุดเทียนน้ำมนต์

4. นิยมทำรูปสัตว์ต่างๆแขวนไว้ในศาลาโรงธรรมเช่น รูปนกกระจิบ นกกระจาบ เสือ สิงห์ แรด ช้าง นกยูง นกเค้า เต่า ปลา ปลาตะเพียน เวียนไป มังกร จระเข้ รวงผึ้ง รวงมิ้ม เป็นต้น

5. นำต้นกล้วย ต้นอ้อยมาผูกติดกับต้นเสาศาลาชั้นในให้ได้ 8 ทิศ แซงมะพร้าว แซงตาลเครือกล้วยผูกแขวนห้อยย้อยตามราวหรือขื่อศาลาโรงธรรม

6. แผ่นผ้ายาวแต้มรูปเรื่องพระเวสสันดรให้ขึงไว้ศาลาโรงธรรม ตกแต่งให้ดี เมื่อฟังเทศน์ไปจะได้มอบดูภาพจะทำให้ซาบซึ้งเข้าใจในอรรถรสเรื่องพระเวสสันดรยิ่งขึ้น

ขั้นตอนการประกอบพิธี

-แบ่งกัณฑ์เทศน์ทั้ง 13 กัณฑ์ เพื่อแยกอาราธนาพระเทศน์กัณฑ์ต่างๆตามความเหมาะสม

-อาราธนาเทศน์ผะเหวด ทายกจุดธูปเทียนบูชาคาถาประจำกัณฑ์

-พระสงฆ์ขึ้นเทศน์ตามกัณฑ์ต่างๆที่รับไว้และได้รับกัณฑ์จอบกัณฑ์หลอนและแถมสมภาร

-เทศน์จบแต่ละกัณฑ์จะลั่นฆ้อง 3 ครั้ง และหว่านข้าวตอกดอกไม้เพื่อบูชาธรรม

-อาราธนาองค์ต่อไปเทศน์จนจบ

(การอาราธนาเทศน์ การอัญเชิญต่างๆ ในพิธีเทศน์มหาชาติให้ใช้ภาษาอีสาน)

คำอาราธนาเทศน์ผะเหวด

สุณันตุ โภนโต เย เทวาสังฆาดูราเทพดาเจ้าทังหลาย อันยายยังอยู่ ทุกหมู่ไม้ไพรพนอม ทุกเหวฮ่อมฮาวป่า ทุกประเทศท่าฮาวเขา ทุกแถวเถาเถื่อนถ้ำ ทุกท่าน้ำและวังปลา พรรณนาฝูงเผดและผีอันมีใจโหดฮ้ายโทสะ จงให้เจ้าทังหลายปะละเสียยังใจอันเป็นบาป ให้ค่อยโสภาพเงี่ยงโสตฟังธรรมเดาดำจำจื่อไว้ เป็นประทีปใต้ส่องตามทาง ฝูงหมู่เทวดาทังหลาย อันรักษาวัดวาและประเทศทางเขต

ใต้ฮอดหลี่ผีทางเหนือมีผาไดผาด่าง ทางข้างซ้ายกรุงศรีอยุธยา ทางฝ่ายเหนือมีแดนแกวเป็นเขต ทุกประเทศด้าวอันอยู่ห้องพระสุธา กับทังนางธรณีจำจื่อน้ำ เป็นผู้ค้ำฝูงหมู่ปาณา ฝูงหมู่เทวดาเจ้าทังหลายภายบนมีพระอินทรพญาพรหม จงลงมาโมทนาซึ่งธรรมอันฝูงข้าทังหลาย ภายในมีสมเด็จมหาราชครูเป็นเค้า ภายนอกมีมหาราชตนเป็นอาชญ๊ในเมืองแก้ว กับทังกัลยาเมียมิ่งลูกแก้วกิ่งซายา กับทังราชปิตามารดาพ่อแม่ เฒ่าแก่พร้อมกันมาทังราชาแลอุปฮาช ทังนักปราชญ์และอาจารย์ เนคมา ชาวนิคมบ้านนอก อันอยู่ขงขอกเมืองแก้ว ชวนกันมาพร้อมแพ่ง แต่งเครื่องไหว้บูชา สหัสสาหลายมีมาก ดอกอุบลหลากพอพันบัวแดงบานไขกาบ ดอกผักตบอาจเขียวนิล ดอกกลางของหลายบ่น้อยพันหนึ่งค่อยขนขวาย ช่อทุ่งยายสะพาสข้าวพันก้อน อาชญ์บูชา

บัดนี้ข้าจักแจกคาถาเวสสันดรชาดกเป็นคาถาพันผิจักแบ่งเป็นกัณฑ์ ได้สิบสามกัณฑ์ พรรณนาในทศพรกัณฑ์เป็นเค้า มีสิบเก้าคาถา ข้าจักแบ่งบูชาแลสิ่งแลสิบเก้าบูชากัณฑ์เค้าชื่อทศพรหิมพานต์กัณฑ์ถ้วนสองมีคาถาฮ้อยสามสิบสี่คาถา เครื่องบูชาถวายไว้ ทานขันธ์กัณฑ์ถ้วนสามมีคาถาหลายสองฮ้อยเก้ายอเครื่องฮ้อยบูชาวนัปปเวสกัณฑ์ถ้วนสี่มีห้าสิบเจ็ดคาถาเครื่องบูชาแบ่งไว้บูชากัณฑ์ถ้วนห้า มีเจ็ดสิบเก้าคาถา เครื่องบูชาบ่ขาดบ่ตก จุลพนกัณฑ์ที่ถ้วนหก มีสามสิบห้าคาถาเครื่องบูชาจัดแต่งไว้ มหาพนกัณฑ์ถ้วนเจ็ด มีแปดสิบคาถาเครื่องบูชามีไว้ กุมารกัณฑ์ถ้วนแปดมีฮ้อยหนึ่งคาถาเครื่องบูขาครบถ้วนมัทรีกัณฑ์ถ้วนเก้ามีเก้าสิบคาถาเครื่องบูชาแบ่งไว้ซู่อันสักบรรพ์กัณฑ์ถ้วนสิบมีสี่สิบสามคาถาเครื่องบูชาตกแต่งไว้มหาราชกัณฑ์ถ้วนสิบเอ็ดมีหกสิบเก้าคาถาเครื่องบูชาสะพาสงามดี ฉขัตตีย์กัณฑ์ถ้วนสิบสองมีสามสิบหกคาถาเครื่องบูชาบ่น้อย นครกัณฑ์ถ้วนสิบสามมีสี่สิบเก้าคาถา เครื่องบูชาแต่งถ้วนมีครบล้วนยอถวายคาถาทังหลายรวมกัน สหัสสังได้พอพันครบถ้วน แต่งเครื่องล้วนบูชา แล้วจึงเชิญมายังเทวดาทุกเพศให้มาฟังยังเทศนาบัดนี้ฝูงข้าทังหลายขออาราธนาพระเจ้าผู้วิเศษขึ้นเทศนาเรื่องมหาเวชาดก อันพระธรรมสังคาหกาจารย์เจ้ายกมาเทศนาว่า อาทิกัลยานังมัชเฌกัลยาณังปะริโยสานะกัลยาณังสาตถัง สพยัญ ชนัง เกวลปริปุณณัง ปริสุทธัง พรหมจริยัง ปกาเสถโนโอกาสะ อาราธนัง กโรมะ

คำอารธนาเทศน์ผะเหวดอย่างย่อ

อาทิกัลยาณังฯเปฯ อาราธนัง กโรมะ

พิธีเทศน์ฉลอง

ความสำคัญ เมื่อเทศน์ผะเหวดจบแล้วประเพณีนิยมอาราธนาพระผู้ใหญ่ให้มาเทศน์ฉลองเป็นการสรุปและแสดงความชื่นชมในบุญบารมีที่ได้ร่วมกันจัดงานบุญผะเหวดซึ่งถือว่าเป็นประเพณีและพิธีกรรมที่ปลูกฝังศรัทธาพระพุทธศาสนาที่ยิ่งใหญ่ของชาวอีสาน

การจัดเตรียมสถานที่ ใช้ธรรมาสน์หรือบริเวณเทศน์มหาชาติ

การจัดเตรียมสิ่งของ เตรียมกัณฑ์เทศน์

ขั้นตอนการประกอบพิธี

-เมื่อเทศน์ผะเหวดจบแล้ว พิธีกรจะอาราธนาพระผู้ใหญ่ขึ้นธรรมาสน์เพื่อเทศน์ฉลอง

-เทศน์จบแล้วถวายกัณฑ์เทศน์

พิธีขอขมาพระรัตนตรัย

ความสำคัญ การเทศน์ผะเหวดถือว่าเป็นการสืบสานเรื่องราวของพระพุทธศาสนา รวมทั้งบางตอนพระที่เทศน์หรือผู้ร่วมงานอาจจะกระทำการล่วงเกินพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นการไม่บังควร เพื่อเป็นการขอขมาลาโทษต่อพระรัตนตรัยทั้งที่ล่วงเกินไปโดยเจตนาหรือไม่ก็ดี จึงได้จัดพิธีขอขมาพระรัตนตรัยขึ้น .

การจัดเตรียมสถานที่ ใช้บริเวณเทศน์มหาชาติ

การจัดเตรียมสิ่งของ

-ขันธ์ 5 ขันธ์ 8

-คำขอขมา

ขั้นตอนการประกอบพิธี

-เทศน์ฉลองเสร็จ พิธีกรนำกล่าวคำขอขมาต่อพระรัตนตรัย

คำขอขมาโทษอย่างย่อ

โย โทโส โมหจิตเตน พุทธัสมิง ธัมมัสมิง

สังฆัสมิง ปกโต มยา ขมถ เม สัพพัง โทสัง สัพพปาปัง

วินัสสตุ (ว่าดังนี้ ๓ จบ ก็มีความหมายกว้างเหมือนกัน)

คำขอขมาอย่างยาว

โอกาสะ โอกาสะ ฝูงข้าทังหลายทังหญิงชายแลนงท่าว ฝูงบ่าวและฝูงสาว ทังลุงอาวและพ่อแม่เฒ่าแก่แลลุงตาทังท้าวพญาเสนาแลอำมาตย์ทังนักปราชญ์และปุโรหิต ทังบัณฑิตและชาวเมือง มีศรัทธาเฮืองพร่ำพร้อมใจอ่อนน้อมในธรรม บางพ่อมีเงินคำตามแต่ได้ บางพ่องมีดอกไม้แลผึ้งเทียน ใจเสถียรชมชื่นยอยื่นพร้อมกันมามีคิลาน์แลเหมี้ยงหมาก หลายหลากพร้อมอาหาร มีของหวานเป็นเค้า คือว่าเข้าต้มเข้าหนม เข้ามธุปายาสเข้าปาดแลเข้ามัน สัพพะสันปิ้งจี่หมกมอกหมี่แกมแกงเป็นของแพงอันประณีต แซบซ้อยซีด เพิงใจตามใจใสตกแต่ง พร้อมกันแล้วจึงนำมา ถวายบูชาเคนแจกแก่พระแก้วเจ้าทังสาม ในอาฮามข่วงเขตถวายแก่เจ้ากูตนวิเศษก็หากแล้วบรบวรณ์

บัดนี้ฝูงข้าทังหลาย ประมวลมายังเครื่องบูชา ๒ ประการ คือบูชาภายในและภายนอก ภายในคือจิตใจขันธ์ทั้งห้า ภายนอกคือข้าวตอกดอกไม้ ธูปเทียน ฝูงข้าทังหลายจัดแจงมาเลียนตั้งไว้เซิงหน้าแล้วอธิษฐานให้เป็นห้าโกฐาสมีปฐมโกฐานหนึ่งนั้นฝูงข้าทังหลายขอถวายบูชาแก่พระสัพพัญญูเจ้า

ตนเป็นเค้าโผดสัตว์เนืองนองโกฐาสอันถ้วนสองขอถวายสมมา บูชาพระนวโลกุตรธรรมเจ้าเก้าดวงงาม โกฐาสอันถ้วนสามขอถวายสมมาบูชาแก่พระอริยะสงฆ์ อันทะรงศิลาอันถ้วนถี่ โกฐาสอันถ้วนสี่ ขอถวายสมมาบูชาแก่พระสถูปฮูปพระพุทธเจ้าแลเจดีย ์ทั่งพระศรีมหาโพธิอันอยู่ในหมื่นโยชน์ชมภู ดูตระการงามในมนุษย์แหล่งหล้า โกฐาสอันถ้วนห้าขอถวายสมมาบูชาแก่เทพบุตรเทวดาพญา อินทรพญาพรหม พญายมบาลท้าวจตุโลกบาลทังสี่ นางน้อยนาถเมขลา นางธรณีอีสูรเป็นเค้าอัน เป็นเจ้าพระสุธาฝูงข้าทังหลาย บ่อาจจักนับจักคณนาลำดับต่อเลียนกันมายังโทษ อันเป็นเค้า ตราบต่อเท่าบัดนี้ก็ดี โทษอันเกิดจากกายวจีมโนทวารวิถีจิตใจ หลอนว่าได้หลงไหลพลั้งพลาด บ่ ฉลาดอาจว่าแม่นครองธรรม คิดว่าบ่เป็นกรรมแลโทษ หลอนว่าได้ปากโพดและได้กล่าววาจาได้คร หาติเตียนพระพุทธรูปเจ้าว่าบ่งาม องค์ฮามนั้นยังสูงสักสะหน่อยองค์น้อยนั้นยังต่ำพอประมาณ องค์ กลางนั้นหนาบางบ่อช้อยโชติ องค์ใหญ่นั้นหนาโพดบ่เสมอกัน หลอนว่าได้ติพระจอมธรรม์ว่ามีสีอันเศร้า ขอแก่พระเป็นเจ้าจงโพดกูร์ณา อย่าให้เป็นโทษาโทษต้อง เป็นบาปข้องอยู่ในวัฏฏะสงสาร

ประการหนึ่งฝูงข้าทังหลายได้ตกแต่งยังทาน มีเครื่องหวานและเครื่องส้ม มีเครื่องต้มแลเครื่อง แกง หลอนว่ามีดำแดงตกใส่ เป็นฝุ่นไง่ปิวไปเป็นครองสุดวิสัยบู่ฮู้เมื่อ คิดว่าเชื่อใจแล้วแลนำมา ถวายบูชาเคนแจกแก่พระแก้วเจ้าทังสาม ในอาฮามข่วงเขตถวาย แก้เจ้ากูตนวิเศษก็หากแล้วบรบวรณ์

บัดนี้ ฝูงข้าทังหลายทังตายายและเด็กน้อย ยินระห้อยแล่นนำ มานำลุงตาและพ่อแม่เขายูแต่ แล่นเล่นแลยินดีบางพ่องตีหิงคีแลสับข่าง บางพ่องย่างไปมาตามประสาเด็กน้อยบางพ่องไห้อิ่น อ้อยอยากกินนมบางพ่องได้เหยียบตมเข้ามาในข่วงเขตบางพ่องปิดพวงเพศผลาบางพ่องปิดอัมพามี้ม่วง บางพ่องแล่นเต้นข่วงหยอกไยกันโรทันตาฮ้องไห้ได้ไม้ค้อนแล้วไล่ตีกัน เป็นอันนันพ้นที่บ่เงียบงี่เมื่อฟังธรรม เป็นครองบ่ยำแลประมาท หลอนว่าได้มานั่งฮ่วมสาดแลฮ่วมหนังได้ต่าวหลังแลต่าวข้าง หลอนว่าได้ ปล่อยช้างม้าแลงัวควายเข้ามาในข่วงเขต ขอแก่เจ้ากูตนวิเศษจงได้อนุญาโต อย่าได้เป็นโทโสโทษ ต้องเป็นบาปข้องนำไปสุดวิสัยเมื่อจักมรณาต คันว่าคละคลาดแล้วขอให้ได้เมือเมืองแก้วชื่อว่านีรพาน

ประการหนึ่ง ฝูงข้าทังหลายทังหญิงชายแลพ่อแม่ทังเฒ่าแก่แลลุงตา พร้อมกันมาในข่วงเขต เหตุอยากได้ครองเมืองฟ้าแลนีรพาน หลอนว่าอยู่เหิงนานหนักเหนื่อยได้เหยียดเมื่อยแข้งขา เที่ยว ไปมาแลกล่าวเว้ายามเมื่อพระสงฆ์เจ้ายังเทศนาธรรม บ่จำนำเอาหูต่อ บางพ่องคึดฮอดบ้านแลเฮือน ใจบิดเบือนคั่วหนีเมือบ้านขี้คร้านแล้วบ่คืนมาเมือนนอนดอมภริยาและลูกเต้า หลอนว่าได้กินเหล้า แลสุรามัวเมาตาคิดว่าแม่นของชื่นตักยื่นแจกยายกันยามเมื่อวันมื้อเช้า ลางเทืออายกลิ่นเท้าพระสงฆ์ เจ้าองค์ทะรงธรรมจงนำเอามายังโทษฝูงข้าทังหลาย มาตั้งไว้ช่องหน้าแล้วจงให้เป็นอโหสิกรรมนำ เสียเซิ่งโทษอย่าได้เป็นสัคคะนิวารณะมัคคะนิวารณธรรม กรรมอันห้ามครองเมือเมืองฟ้าแลนีรพานก็ ข้าเทอญ จัตตาโรธัมมาอันว่าธรรมทั้งสี่ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ จงปวัตตนาถาวรในขันธ สันดานแห่งฝูงข้าทังหลายทุกตนทุกคนก็ข้าเทอญนิพพานะปัจจโย โหตุ

พิธีอนุโมทนา

ความสำคัญ เมื่อเทศน์ผะเหวด เทศน์ฉลอง และขอขมาพระรัตนตรัยเสร็จแล้วพระผู้ใหญ่ที่อยู่ในบริเวณพิธีก็จะให้พรผู้มาร่วมงานเพื่อความเป็นสิริมงคล

การจัดเตรียมสถานที่ ใช้บริเวณเทศน์มหาชาติ

การจัดเตรียมสิ่งของ ไม่มี

ขั้นตอนการประกอบพิธี

-พระสงฆ์ให้พร

-พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา ประพรมน้ำพระพุทธมนต์

-ผู้ร่วมพิธีรับพรและรับน้ำพระพุทธมนต์

พิธีอัญเชิญพระอุปคุตกลับ

ความสำคัญ เมื่อจัดงานบุญผะเหวดและฟังเทศน์มหาชาติจบแล้ว เพื่อความเรียบร้อยและเป็นสิริมงคล จึงนิยมอัญเชิญพระอุปคุตกลับไปประดิษฐาน ณ ที่เดิม โดยเฉพาะพระอุปคุตของจังหวัดร้อยเอ็ด ได้รับพระมหากรุณาธิคุณ ทรงพระสุหร่าย ทรงเจิม มาแล้ว จึงต้องจัดพิธีอัญเชิญให้เหมาะสม

การจัดเตรียมสถานที่ บริเวณหอพระอุปคุต เตรียมรถอัญเชิญพระอุปคุตและบริเวณสระชัยมงคล วัดบึงพระลานชัย เตรียมพานรองรับพระอุปคุตเหมือนตอนอัญเชิญเข้าพิธี

การจัดเตรียมสิ่งของ

-รถอัญเชิญพระอุปคุต

-คณะผู้ร่วมอัญเชิญพระอุปคุต (ปกตินิยมใส่เสื้อสีขาว)

-พานรองรับพระอุปคุตในสระชัยมงคล วัดบึงพระลานชัย

ขั้นตอนการประกอบพิธี

-เมื่อรับน้ำพระพุทธมนต์เสร็จ ประธานจะอัญเชิญพระอุปคุตขึ้นรถอัญเชิญพระอุปคุตและแห่กลับวัดบึงพระลานชัย

-เมื่อถึงวัดบึงพระลานชัยนำลงไปประดิษฐานในสระชัยมงคล

ตอนที่ ๕

เรื่องย่อ

เวสสันดรชาดก

กัณฑ์ที่ ๑

ทศพร ๑๕ พระคาถา

ภาคสวรรค์ พระนางผุสดีเทพอัปสรสิ้นบุญจัดต้องจุติ ท้าวสักการะเทวราช สวามีทรงทราบจึงพาพระนางไปประทับยังสวนนางนันทวันในเทวโลกเพื่อความสำราญแล้วตรัสบอกแก่นางผุสดีเทพอัปสรว่า บัดนี้เธอสิ้นบุญ จักต้องไปจุติในโลกมนุษย์แล้วฉันจะให้พรเธอ ๑๐ ประการ จงเลือกเอาตามใจชอบเถิด พระนางผุสดีทรงสดับและได้ทูลขอรับพร ๑๐ ประการ คือ

๑. ให้ได้อยู่ในปราสาทของพระเจ้าสิวิราชแห่งนครสีพี

๒. ขอให้มีจักษุดำดุจนัยน์ตาลูกเนื้อ

๓. ขอให้มีคิ้วที่ดำสนิท

๔. ขอให้มีนามว่าผุสดี

๕. ขอให้มีโอรสที่ทรงเกียรติยศเหนือกษัตริย์ทั้งหลาย และมีใจบุญ

๖. ขอให้มีครรภ์ที่ผิดไปจากสตรีสามัญคือแบนราบในเวลาทรงครรภ์

๗. ขอให้มีถันงามอย่ารู่ดำและหย่อนยาน

๘. ขอให้มีเกศาดำสนิท

๙. ขอให้มีผิวงาม

๑๐. ขอให้ทรงอำนาจปลดปล่อยนักโทษได้

ท้าวสักการะเทวราชสดับ แล้วก็ทรงประสาทพรให้สมประสงค์

ทศพร “พระอินทร์ประสาทพรแก่พระนางผุสดี ก่อนลงมาจุติเป็นพระราชมารดาพระเวสสันดร”

(จบย่อความ : ปี่พาทย์ทำเพลงสาธุการ)

กัณฑ์ที่ ๒

หิมพานต์ ๑๓๔ พระคาถา

พระนางเทพผุสดีจุติเป็นราชธิดาของพระเจ้ามันทราช เมื่อเจริญวันทรงมีพระสิริโฉมสมตามปรารถนา ครั้นมีเจริญชนมได้ ๑๖ ชันษา ก็ได้อภิเษกเป็นมเหสีของพระเจ้ากรุงสญชัยสีวิรัฐนคร ครั้นพระนางทรงครรภ์ถ้วนทศมาศ เป็นช่วงเวลาเสด็จประพาสนครมารดาและพระนางได้ประสูติโอรสในตรอกพ่อค้า พระประยูรญาติจึงถวายพระนามพระองค์ว่า"เวสสันดร"

เวสสันดรกุมาร ทรงมีน้ำพระทัยเปี่ยมไปด้วยเมตตา ในวันที่พระองค์ประสูตินั้น นางช้างตระกูลฉัททันต์เชือกหนึ่งก็ตกลูกช้างเผือกขาวบริสุทธิ์ นำมาไว้ในโรงช้างต้นคู่บารมี ช้างนั้นมีนามว่า"ปัจจัยนาค"ถือเป็นบุรพานิมิตรบารมีแก่มหานครสีพียิ่งนัก ครั้นพระเวสสันดรเจริญชนม์ ๑๖ ชันษา ราชบิดาก็ยกราชสมบัติให้ครอบครองและตรัสขอพระนางมัทรีราชธิดาราชวงศ์มัททราให้เป็นมเหสี พระองค์มีโอรส ๑ องค์ ชื่อชาลี มีราชธิดา ๑ องค์ ชื่อกัณหา พระผู้เปี่ยมในเมตตาทรงสร้างโรงทานบริจาคทานแก่ผู้เข็ญใจเรื่อยมา บ้านเมืองร่มเย็น อนึ่งเป็นเพราะช้างแก้วปัจจัยนาคซึ่งอุดมไปด้วยมงคลลักษณะนานาประการ

ต่อมาพระเจ้ากาลิงคะ มหากษัตริย์แห่งนครกาลิงครัฐ ได้ส่งพราหมณ์ ๘ คนเป็นราชทูตขอพระราชทานช้างปัจจัยนาค เพื่อบรรเทาความทุกข์ยากเดือดร้อนของชาวพาราและนำความสุขสวัสดีแก่ชาวนครกาลิงคะ พระเวสสันดรพระราชทานให้ตามประสงค์ ชาวนครสีพีไม่พอใจ จึงได้นำความ กราบทูลเจ้ากรุงสญชัยให้ลงโทษพระเวสสันดรโดยเนรเทศไปเสีย พระเจ้ากรุงสญชัยถือมติมวลชนจึงมีพระราชโองการให้เนรเทศพระเวสสันดรจากพระนครสีพีบัดนั้น

(จบความย่อ : ปิพาทย์ทำเพลงตวงพระธาตุ)

หิมพานต์ พระเวสสันดรบริจาคทานช้างปัจจัยนาค ประชาชนสีพี
โกรธแค้นให้ขับไล่ไปอยู่เขาวงกต

กัณฑ์ที่ ๓

ทานกัณฑ์ ๒๐๙ พระคาถา

พระเวสสันดรพร้อมด้วยพระนางมัทรี ชาลี และกัณหา รับราชโองการ ก่อนจากพระนคร พระเวสสันดรได้ทูลขอพระราชทานโอกาสบำเพ็ญมหาสัตสดกมหาทานคือการให้ทานครั้งยิ่งใหญ่อันได้แก่ ช้าง ม้า โคนม รถ นารี ทาสี ทาสา สรรพวัตถาภรณ์ต่างๆหรือแม้แต่สุราบานทั้งหมดอย่างละ ๗๐๐

เสร็จแล้วก็ทรงพานางมัทรี ชาลี และกัณหา ทูลลาชนกชนนี เพื่อไปบำเพ็ญพรตอยู่เขาวงกต รุ่งขึ้นพระเวสสันดรมเหสีและโอรสทั้ง ๒ ก็ทรงรถม้าบ่ายพระพักตร์เข้าสู่ไพร ก่อนที่จะลับพระนครก็ทรงประทานม้าและรถแก่พราหมณ์ที่วิ่งตามทูลขอ แล้วต่างองค์ก็ต่างอุ้มโอรสดำเนินเข้าไพรโดยตั้งพระทัยสู่เขาวงกต

(จบความย่อ : ปิพาทย์ทำเพลงพระยาโศก)

ทานกัณฑ์ พระเวสสันดรทรงแจกมหาสัตสดาทานคือการแจกทานครั้งยิ่งใหญ่

กัณฑ์ที่ ๔

วนประเวศ ๕๗ พระคาถา

พระเวสสันดรและพระนางมัทรีพาโอรสรอนแรมจากนครสีพีถึงนครเจตราช พระองค์ทรงได้รับความลำบากเหน็ดเหนื่อยจึงแวะเข้าประทับพักพระวรกายอยู่ที่ศาลาหน้าพระนคร

ครั้นชาวนครเจตราชได้พบเข้าก็นำความกราบทูลพระเจ้ากรุงเจตราช ต่อนั้นบรรดาประยูรญาติกษัตราก็เสด็จออกมาเฝ้าเยี่ยมทั้งหมด ทูลถามถึงเหตุที่พระองค์รอนแรมจากมหานครอย่างยาจกเยี่ยงนี้ พระเวสสันดรทรงสดับ จึงมีพระราชบรรหารเฉลยเหตุให้ทานช้างแก้วปัจจัยนาค แล้วชาวนครกริ้วโกรธอธิกรณ์โทษให้ท้าวเธอสั่งเนรเทศเพราะได้กระทำการผิดกฎขัตติยราชประเพณี เจ้านครเจตราชทรงสดับแล้วก็ทูลเชิญเสด็จครองเมือง แต่พระเวสสันดรทรงปฏิเสธข้อเสนอทุกประการแม้แต่การเสด็จเข้าประทับในนครเจตราชก็ตามที

พระเวสสันดรทรงประทับแรม ณ ศาลาที่ประทับชั่วคราวนอกเมือง รุ่งขึ้นเจ้านครเจตราชถวายเครื่องเสวยแล้วก็ส่งเสด็จไปที่ประตูป่า แล้วทรงตั้งพรานเจตบุตรให้เป็นพนักงานรักษาประตูป่าถวายอารักขาเป็นพิเศษ

พระเวสสันดรและพระมัทรีอำลากษัตริย์เจตราช ทรงอุ้มพระโอรสธิดาดำเนินต่อไปจนถึงเขาวงกต พบศาลาอาศรมซึ่งท้าววิษณุกรรม เนรมิตรตามพระบัญชาของท้าวสักกะเทวราช ที่สุดทั้ง ๔ กษัตริย์ก็ทรงผนวชเป็นฤาษี พำนักในอาศรมเสวยสุขสืบมา โดยมีพระมัทรีเป็นพนักงานหาเครื่องเสวยนานมาถึง ๗ เดือน

(จบความย่อ : ปิพาทย์ทำเพลงพระยาเดิน)

วนประเวศ สี่กษัตริย์เดินดงบ่ายพระพักตร์สู่เขาวงกต

กัณฑ์ที่ ๕

ชูชก ๗๕ พระคาถา

สมัยนั้นในแคว้นกาลิงคะ มีพราหมณ์แก่ผู้หนึ่งชื่อ ชูชก มีถิ่นฐานในบ้านทุนวิฐะ เป็นขอทานที่เชี่ยวชาญ เดินทางเที่ยวขอต่างแคว้นเก็บทรัพย์ได้มากถึง ๑๐๐ กหาปนะ ชูชกได้นำทรัพย์นี้ไปฝากพราหมณ์ผัวเมียตระกูลหนึ่งไว้ แล้วเที่ยวขอต่อไปอีก

ต่อมาผัวเมียคู่นั้นได้นำทรัพย์ออกไปใช้สอยเสียหมด ครั้นชูชกกลับมาไม่มีทรัพย์คืนให้ จึงยกนางอมิตดาให้แก่ชูชก นางอมิตดาเข้ามาอยู่ในบ้านทุนวิฐะปฏิบัติตนต่อชูชกในหน้าที่ภรรยาที่ดีทุกประการ เมื่อชายในหมู่บ้านนั้นเห็นเข้าต่างสรรเสริญ แล้วดุด่าภรรยาของตนด้วยไม่รู้หน้าที่ หญิงทั้งหลายในหมู่บ้านจึงเกลียดเคียดชังอมิตดา ชักชวนกันไปด่าและตบตี นางอมิตดาเสียใจจะเอาอย่างชาวบ้านก็ไม่ชอบครั้นจะทำหน้าที่ก็ถูกกลั่นแกล้งใน ที่สุดชูชกก็นึกหมายได้สองกุมารโอรสของพระเวสสันดรมาเป็นทาส ความที่รักภรรยา ชูชกก็หอบร่างอันแก่ชราอนแรมมาถึงนครสีพี แล้วชูชกก็ถูกชาวนครด่าว่าทุบตีและชี้ทางเข้าสู่เขาวงกตให้เพราะประชด ชูชกถูกขับไล่ก็เลี่ยงหลบมาถึงประตูป่าสุนัขพรานไล่ล่าวิ่งขึ้นไปร้องให้ถึงพระเวสฯบนคาคบไม้ เมื่อพบพรานเจตบุตร ชูชกก็ใช้เพทุบายหลอกลวงพราน

(จบความย่อ : ปี่พาทย์ทำเพลงเซ่นหว้า)

ชูชก ชูชกได้นางอมิตดามาเป็นภรรยา และหมายจะได้โอรสและธิดาพระเวสสันดรมาเป็นทาส

กัณฑ์ที่ ๖

จุลพน ๓๕ พระคาถา

ชูชกชูกลักพริกขิงแก่เจตบุตร และอ้างว่าเป็นราชสาส์นของเจ้ากรุงสญชัย เจตบุตรพรานป่าหลงอุบาย คุกเข่าถวายความเคารพและช่วยชูชกลงจากต้นไม้ แล้วสละอาหารและน้ำของตนแก่ชูชก แล้วก็พาไปยังต้นทางพรรณาถึงเส้นทางที่ต้องเดิน อีกทั้งบอกระยะทางที่จะไปพบอาศรมฤาษี ซึ่งเป็นดุจที่พักคนเดินทางในยามนี้ และได้รับความปราณีจากอจุตดาบสบอกทางต่อไป

(จบความย่อ : ปี่พาทย์ทำเพลงคุกพาท)

จุลพน พรานเจตบุตรหลงกลชูชกและชี้ทางสู่อาศรมอจุตดาบส

กัณฑ์ที่ ๗

มหาพน ๘๐ พระคาถา

ครั้นชูชกเดินทางไปตามคำแนะนำของเจตบุตร ก็พบท่านอจุตฤาษีที่อาศรม ไต่ถามทุกข์สุขตามธรรมเนียมของผู้แรกพบ และเมื่อได้ปฏิสันถารเป็นอย่างดีแล้ว ชูชกก็เริ่มถามถึงพระเวสสันดร ใช้เล่ห์เสน่ห์คำควรหลอกล่อจนอจุตฤาษีใจอ่อนหลงเชื่อคารมพราหมณ์จึงให้ค้างที่อาศรมคืนหนึ่ง รุ่งเช้าจัดให้บริโภคผลไม้และเผือกมันแล้วก็พาไปดูต้นทาง พรรณาถึงเส้นทางที่จะเดินไปถึงอาศรมพระเวสสันดรอย่างถี่ถ้วน ชูชกจดจำคำแนะนำของอจุตฤาษีจนเป็นที่พอใจจึงนมัสการลาไป

(จบความย่อ : ปี่พาทย์ทำเพลงเชิดกลอง)

กัณฑ์มหาพน ป่าใหญ่ ชูชกหลอกล่ออจุตฤาษีให้บอกทางสู่อาศรมพระเวสสันดรแล้วก็รอนแรมเดินไพรไปหา

กัณฑ์ที่ ๘

กัณฑ์กุมาร ๑๐๑ พระคาถา

ชูชกเดินทางถึงเขาวงกตเวลาเย็น เมื่อใกล้อาศรมพระเวสสันดรก็ดีใจมาก ตรึกตรองหาโอกาสเข้าพบ เห็นว่าเวลานี้พระมัทรีกลับจากป่า วิสัยมารดารักบุตรหากทูลขอเกรงจะไม่สำเร็จ คิดแล้วก็แอบหลบในหลืบเขาพักผ่อนและหลบสัตว์ร้าย

คืนนั้นพระนางมัทรีฝันร้าย เป็นลางบอกเหตุให้รู้ว่าจะพลัดพรากจากโอรส เพียรทูลถามพระเวสสันดร พระองค์ก็ทรงบ่ายเบี่ยง ครั้นรุ่งเช้าได้เวลาอาหาร พระนางจึงพาโอรสทั้งสองมาฝากพระเวสสันดรให้ช่วยดูแล ทั้งกำชับพระโอรสไว้แข็งขันว่ามิให้ออกนอกบริเวณอาศรม

ครั้นชูชกเห็นว่า พระนางมัทรีเข้าป่าไปแล้ว จึงเข้าเฝ้าทูลขอสองกุมาร พระเวสสันดรก็ทรงประทานให้ สองกุมารได้ยินกลัวจะถูกเฒ่าชูชกเอาไปเป็นทาส จึงพากันลงไปซ่อนตัวอยู่ในสระ ชูชกตัดพ้อต่าง ๆ นานา จนท้าวเธอเสด็จไปติดตามสองกุมาร ตรัสเรียกมาปลอบโยนและคาดค่าตัวไว้สูงมากแล้วจึงมอบให้ชูชก

ครั้นชูชกได้สองกุมาร ใช้เถาวัลย์ผูกข้อมือลากดึงเฆี่ยนตีและด่าทอ ตามประสาคนสันดานทราม พระเวสสันดรถึงกับเดือดดาลพระหฤทัยหมายจะประหารชูชก แต่แล้วก็หักพระทัยปล่อยให้ชูชกพาสองกุมารไปตามปรารถนา

(จบความย่อ : ปี่พาทย์ทำเพลงโอดเชิดฉิ่ง)

กัณฑ์กุมาร พระเวสสันดร ทรงให้ทานสองโอรสแก่เฒ่าชูชก

กัณฑ์ที่ ๙

มัทรี ๙๐ พระคาถา

พระนางมัทรีทรงฝากโอรสแด่พระเวสสันดรไว้แล้วก็เข้าป่าหาผลไม้ คล้ายผลไม้จะหายากต้องเดินทางเข้าป่าลึก กว่าจะได้อาหารพอเพียงก็คล้อยเย็น ครั้นพยายามจะกลับให้เร็วก็มีพญาเสือนอนขวางทาง ซึ่งกล่าวกันว่าสัตว์ทั้ง ๓ เป็นเทวดาแปลงกาย จะหลีกทางให้กลับอาศรมต่อเมื่อดึกมากแล้ว

ครั้นกลับมาไม่เห็นโอรสแม้แต่จะตามหาก็ไม่พบ ก็ทรงกันแสงเข้าไปทูลถามพระเวสสันดรครั้งแรกก็ทรงเฉยเสีย พอพูดตัดพ้อหนัก ๆ เข้า พระเวสฯ ก็กล่าวโทษมัทรีทำนองนอกใจ พระนางมัทรีน้อยพระทัย ออกเที่ยวหาโอรส ในที่สุดก็เซซังกลับมาสิ้นสติต่อเบื้องพระพักตร์ พระเวส ฯ

พระเวสสันดรเห็นชายาสิ้นสติสมประดีดังนั้น ก็ตกพระทัย ลืมพระองค์ว่าเป็นดาบส ตรงเข้าอุ้มพระนางและทรงกันแสง บีบนวดพระวรกายตามประสายาก เมื่อพระนางฟื้นพระองค์ก็ลุกเลื่อนลงมาถวายบังคม ขอประทานโทษแล้วทูลถามถึงโอรสทั้ง ๒ แล้วพระเวสสันดรก็ทรงบอกตามความจริงและปลอบประโลมว่าหากชีวิตไม่สิ้นแล้วคงจะได้พบลูกทั้งสอง พระนางมัทรีสร่างโศก พอใจในการพระราชทานโอรสให้แก่ชูชกไป แล้วพระนางก็ทรงอนุโมทนา

(จบความย่อ : ปี่พาทย์ทำเพลงทยอยโอด)

มัทรี พระนางมัทรีทรงได้ตัดความห่วงหาอาลัยในสายเลือด อนุโมทนาทานโอรส ทั้งสองแก่ชูชก

กัณฑ์ที่ ๑๐

สักกบรรพ ๔๓ พระคาถา

ร้อนถึงท้าวสักกะเทวราช ทรงดำริว่า พระเวสสันดร พระราชทานโอรสสองพระองค์แก่ชชกไป ถ้ามีใครมาขอพระนางมัทรีอีกพระองค์ก็ทรงจะพระราชทานให้ต่อไปจะทรงอยู่ตามลำพัง ไม่มีใครปฏิบัติดูแลจะลำบาก เมื่อท้าวสักกะราชดำริแล้ว ก็เสด็จลงแปลงศพเป็นพราหมณ์เข้าไปหาพระเวสสันดร ทูลขอพระนางมัทรี พระเวสสันดรก็พระราชทานให้พร้อมกับรับสั่งว่า “ พระนางมัทรีนั้นพระองค์รักใคร่ดั่งดวงเนตร แต่พระองค์ก็รักพระสัพพัญญุตญาณยิ่งมากกว่า จึงยินดีให้เสมือนแลกกับพระสัพพัญญุตญาณไว้ ” แม้พระนางมัทรีก็ยินดีอนุโมทนาเพื่อร่วมทานบารมีให้สำเร็จพระสัมโพธิญาณ เป็นเหตุให้แผ่นดินไหวสะท้านเป็นอัศจรรย์

ท้าวสักกะราชในร่างพราหมณ์ ฝากพระนางมัทรีเอาไว้ยังไม่รับไป ขอให้ปฏิบัติพระเวสสันดร และตรัสบอกความจริงว่า ทรงเป็นท้าวสักกอมรินทร์ขอถวายพรสำแดงกายให้ปรากฏเหาะขึ้นสู่ท้องฟ้า

(จบความย่อ : ปี่พาทย์ทำเพลงเพลงกลม)

สักกบรรพ พระอินทร์ทรงจำแลงกายเป็นพราหมณ์มาขอพระมัทรี แต่แล้วก็ถวายคืนพร้อมถวายพร ๙ ประการ

กัณฑ์ที่ ๑๑

มหาราช ๖๙ พระคาถา

ชูชกได้พาสองกุมาร คือ พระชาลีพระนางกัณหา รอนแรมผ่านป่าใหญ่ ค่ำลงที่ใดก็จะผูกสองกุมารที่โคนต้นไม้ ตัวแกก็ปีนขึ้นไปผูกเปลนอนให้พ้นจากสัตว์ร้าย ทวยเทพทั้งหลายต่างมีความสงสารผลัดเปลี่ยนกันแปลงร่างมาทำนุบำรุงด้วย อาหารทิพย์และกล่อมนอนทุกราตรี ชูชกพารอนแรมหลงป่ามานานถึง ๑๕ วันก็ถึง พระนครสีพี

เจ้ากรุงสีพีเกิดนิมิตรฝันคำทำนายนั้นยังความปราโมทย์ยินดี รุ่งเช้าพระองค์เสด็จลงหน้าพระลานหลวง ก็ได้ทอดพระเนตรเห็นชูชกพาสองกุมารผ่านมา ก็โปรดให้ชูชกเล่าถึงการนำสองกุมารจากเขาวงกตสู่นครสีพี จากนั้นพระองค์ก็พระราชทานค่าไถ่ตามพิกัดที่พระเวสสันดรกำหนดไว้ พระราชทานปราสาท นางกำนัล สรรพอาหาร บำเรอให้บริบูรณ์ทุกเวลา ในที่สุดชูชกก็ดับชีพตักษัยเพราะเตโชธาตุไม่ย่อย

ต่อนั้นเจ้ากรุงสัญชัยจึงปราศรัยถามพระชาลีถึงสุขทุกข์ พระชาลีก็รำพันถึงทุกข์ร้อนของพระบิดาและมารดาตั้งแต่ต้นจนจบ ก่อให้เกิดความสงสาร พระชาลีจึงทูลขอให้เจ้ากรุงสัญชัยไปรับพระบิดา พระมารดา นิวัตินคร

พระเจ้ากรุงสญชัยโปรดให้เคลื่อนโยธีทวยหาญ ก็พอดีที่เจ้านครกาลิงคะโปรดให้คืนช้างปัจจัยนาคถวายยังนครสีพี เจ้ากรุงสญชัยเปรมปรีดิ์เร่งจัดกระบวนทัพรับพระเวส ฯ คืนวัง

(จบความย่อ : ปี่พาทย์ทำเพลงกราวนอก)

มหาราช เทพเจ้าจำแลงองค์ทำนุบำรุงขวัญสองกุมารก่อนเสด็จนิวัติถึงมหานครสีพี

กัณฑ์ที่ ๑๒

ฉกษัตริย์ ๓๖ พระคาถา

พระเจ้ากรุงสญชัย ดำเนินทัพไปไม่เร่งร้อนโดยอาศัยพระชาลีนำทางมาโดยลำดับเป็นเวลา ๑ เดือนกับ ๒๓ วัน ก็ถึงเขาวงกตใกล้อาศรมพระเวสสันดรทรงโปรดให้หยุดพัก เสียงทหารทั้ง ๔ เหล่าก็โห่ร้องกัมปนาท พระเวสสันดรสดับเสียงทวยทหารก็ตกพระทัยคิดไปว่าชะรอยศึกใหญ่ นครสีพีคงวิบัติแน่แล้ว จึงตรัสชวนมัทรีขึ้นไปแอบดูบนยอดเขา ต่างองค์ทรงกันแสง ส่วนพระนางมัทรีทรงเห็นทัพสมเด็จพระราชบิดาจังตรัสทูล พระเวสสันดรได้สติพิจารณาเห็นสอดคล้องแต่ก็ทำพระทัยมิให้ยินดีดาลใจลิงโลดออกมาทางกาย

ก่อนเข้าพบพระเวสสันดร พระเจ้ากรุงสญชัยจัดเตรียมการเข้าพบ 3 ครา คือ พระเจ้ากรุงสญชัยคราวที่ ๑ พระนางผุสดี คราวที่ ๒ และสุดท้ายเป็นพระชาลีและกัณหา ตรัสแล้วก็ดำเนินเข้าไปในอาศรม พระเวสสันดรและพระนางมัทรีก็คุกเข่าถวายบังคมตรัสถึงโอรสทั้ง ๒ ก่อน ทุกข์สุขของพระมารดา ต่อนั้นพระนางผุสดีก็เสด็จเข้าไปในอาศรม ติดตามด้วยพระชาลีและกัณหา ทั้งหกกษัตริย์ได้พบกับความดีใจและเสียใจอย่างรุนแรงทรงกันแสงสุดประมาณรวมทั้งทหารหาญที่มาประชุม ณ ที่นั้นสามารถทำให้ป่าใหญ่สนั่นครั่นครืน ท้าวสักกะเทวราชจึงทรงบันดาลให้ฝนตกปะพรมหกกษัตริย์และทวยหาญให้สร่างโศก

ต่อมาอำมาตย์ราชปุโรหิตจึงได้ทูลเชิญให้พระเวสสันดรทรงลาผนวชเสด็จนิวัตินครเพื่อครองราชย์ ซึ่งทวยราษฎร์ทั้งมวลก็มีความยินดี ถวายให้พระองค์เป็นกษัตริย์ราชแห่งนครสีพีสืบไป

(จบความย่อ : ปี่พาทย์ทำเพลงตระนอน)

ฉกษัตริย์ ทั้งหกกษัตริย์ถึงสิสัญญีภาพสลบลง เมื่อได้พบหน้ากัน ณ อาศรมดาบสที่เขาวงกต

กัณฑ์ที่ ๑๓

นครกัณฑ์ ๔๘ พระคาถา

พระเจ้ากรุงสญชัยตรัสสารภาพผิด ขอขมาโทษและอ้อนวอนโอรสคืนนคร พระเวสสันดรก็ทรงรับเชิญ ลาผนวชพร้อมทั้งพระนางมัทรี เสด็จเข้ามงคลราชพิธีราชาภิเษก ในมงคลสถานที่พนักงานจัดสร้างขึ้น ณ อาศรมนั้น ครั้นได้ฤกษ์กำหนดกาลคืนพระนคร ก็ทรงเครื่องราชูปโภคแบบมหากษัตริย์ด้วยพระเกียรติยศ ท่ามกลางเสนามาตย์ราชบริพาร รอมแรมเดินไม่เร่าร้อน เป็นเวลา 2 เดือน จึงเสด็จถึงพระนคร

นครสีพีเพลานั้นสองข้างมรรคาประชาชนพากันออกมาต้อนรับประดับธงชัยและต้นกล้วยอ้อยโห่ร้องไชโยถวายพระพรชัย

เมื่อพระเวสสันดรเสด็จขึ้นปราสาทแล้ว รับสั่งประกาศให้ชาวเมืองปล่อยสัตว์ที่กักขัง ครั้นเวลาราตรีพระเวสสันดร ก็ทรงปริวิตกว่ารุ่งเช้าประชาชนจะแตกตื่นมารับบริจาคทาน แล้วพระองค์จะมีสิ่งใดพระราชทานแก่พวกเขาอีก ทันใดท้าวโกสีห์ทรงทราบความปริวิตกของพระเวสสันดรแล้ว ก็ทรงบันดาลฝนแก้ว ๗ ประการให้ตกลงในพระนครสีพีสูงถึงหน้าแข้ง เฉพาะในพระราชวังท่วมถึงสะเอว พระเวสสันดรก็ทรงประกาศให้ประชาชนมาขนเอาไปตามปรารถนา เหลือนั้นก็ให้ขนเข้าพระคลังหลวง

พระเวสสันดรเถลิงราชสมบัติปกครองสีพี โดยทศพิธราชธรรมให้บ้านเมืองเป็นสุขตลอดพระชนมายุ

(จบความย่อ : ปี่พาทย์ทำเพลงกลองโยน)

นครกัณฑ์ หกกษัตริย์นำพยุหโยธาเสด็จนิวัติพระนคร แล้วก็พระเวสสันดรขึ้น ครองราชย์แทนพระราชบิดา

ตอนที่ ๖

ลำผะเหวด - เทศน์มหาชาติ

หรือ

มหาเวสสันตรชาดกภาคอีสาน

๑. ทัศพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ผุสฺสตี วรวณฺณาเภติ อิทำ สตฺถา กปิลวตฺถุๆ อุปนิสฺสาย
นิโคฺรธาราเม วิหรนฺโต โปกฺขรวสฺสำ อารพฺภ กเถสิ.

สาธโว ดูราสัปปุริสะทังหลาย **สตฺถา** อันว่าสัพพัญญูเจ้า อาศัยเชิ่งเมืองกปิลวัตถุนคร เป็นที่โคจรแล้วแลอยู่สำราญ **อารพฺภ** ผารภเชิ่งห่าฝนโบกขรพรรษ อันกระจัดตกลงมาในที่ชุมนุมญาติกาให้เป็นเหตุแก่ญาณ **กเถสิ** พระก็ปวุตติเทศนา ยังมหาเวสสันตรชาดก อันประดับประดาไปด้วยคาถาพันนึ่ง อันพระหากกดด้วยคาถาบทต้นว่า **ผุสฺสตี วรวณฺณาเภ** ดังนี้แล.

(เหตุที่ทรงแสดงมหาเวสสันตรชาดก)

ด้วยแท้ **สตฺถา** อันว่าสัพพัญญูเจ้า **ปวตฺติตปวรธมฺมจกฺโก** มีธรรมจักรดวงประเสริฐ หากปวุตติเทศนา **คนฺตฺวา** ไปสู่เมืองราชคฤหนคร **อนุกฺกเมน** โดยลำดับ สัพพัญญูเจ้าก็อยั้งอยู่สำราญ ในเมืองราชคฤหนครที่นั้น ให้เสี้ยงระดูหนาว **วีสติสหสฺสขีณาสวปริวุโต** อันมีหมู่อรหันตาอันได้สองหมื่น หากสะพัดแวดล้อมเป็นปริวาร อันมีอุทายีเถรเจ้าเป็นมรรคนายกสำแดงยังหนทางไปก่อนหน้า **อคมาสิ** ก็เข้าไปสู่เมืองกบิลพัสดุ์ **ปฐมคมเนน** ด้วยอันไปเป็นปฐม **หัวที ยทา** ในกาลยามใด **ตทา** ในกาละยามนั้น **สากฺยราชาโน** อันว่าท้าวพระญาชาวศากยราชทังหลาย **สนฺนิปติตฺวา** มาประชุมนุมกันว่า **มยำ** อันว่าเฮาทังหลาย **ปสฺสิสฺสาม** ก็จักได้เห็น ยังเจ้าสิทธารถราชกุมาร อันเป็นหลานฮักผู้ประเสริฐ เกิดในกระกุลวงศา **อมฺหากำ** แห่งเฮา

ทังหลายบัดนี้แล. ท้าวพระญาทังหลายต้านจารจากันดั่งนี้แล้ว จิงพิจารณายังสถานเป็นที่สำราญ แห่งสัพพัญญูเจ้า **สฺวลกฺเขตฺวา** แกวดกดหมายฮู้ว่าดั่งนี้ **อาราโม** อันว่านิโครธะอาราม **รมฺมณีโย** ควรสนุกชมชื่นยินดี พิจารณาดั่งนี้แล้ว **กตฺวา** จิ่งกระทำชำฮะกวาดแผ้วบรบวรณ์ในนิโครธะอารามที่นั้น **คนฺธปุปฺผาทิหตฺถา** มีมือถือเครื่องบูชาทังหลาย หมายมีประฎูปได้ดอกไม้กระจวนจันทน์คันธรสเป็นเค้า เข้าไปต้อนฮับสัพพัญญูเจ้าแล้ว **ปหิณึสุ** ก็ใช้ไปยังกุมารกุมารีทังหลาย อันเป็นลูกชาวเมืองทังหลาย ฝูงยังหนุ่มน้อย มีตนอันประดับประดาอาภรณ์แล้วแลไปก่อนหน้า ถัดนั้น ท้าวพระญาศากยราชทังหลาย ก็อุยายกันไปในหว่างแห่งกุมารทังหลายฝูงนั้น **ปูชยมานา** บูชาสัพพัญญูเจ้า ตนมีรัศมีงามใสสุด ดุจดั่งวรรณคำ ด้วยเครื่องบูชาทังหลาย หมายมีประฎูปได้ ดอกไม้กระจวนจันทน์ คันธรสของหอมเป็นเค้า ไปโอกาสราธนา สัพพัญญูเจ้า ในนิโครธะอารามที่นั้น.

ภควา อันว่าสัพพัญญูเจ้า อันมีอรหันตาขีณาสวะสองหมื่น หากสะพัดแวดล้อมอ้อมเป็นปริวาร **นิสีทิ** เจ้าก็นั่งอุยู่เหนือเสื่อสาดอาสนา อันท้าวพระญาหากปูแปลงไว้ในนิโครธะอารามที่นั้น **ตทา** ในกาละยามนั้น ท้าวพระญาชาวศากยราชทังหลาย เทียรย่อมมีปกติมานะกระด้างแข็ง ด้วยขัตติยราชกระกุล หั้นแล. **เต ราชาโน** อันว่าท้าวพระญาฝูงประกอบด้วยขัตติยะวิเศษ **จินฺเตตฺวา** ฮ่มเพิงว่าดั่งนี้ **อยํ สิทฺธตฺถกุมาโร** อันว่าเจ้าสิทธารถราชกุมารตนนี้ **ทหโร** ยังหนุ่มยังน้อยกว่าเฮาทังหลาย **กนิฏฺโฐ ภาคิเนยฺโย** ควรเป็นน้อง ควรเป็นลูกน้องญิง **ปุตฺโต นตฺตา** ควรเป็นลูกเป็นหลานแห่งเฮาทังหลายแล ฮ่มเพิงดั่งนี้แล้ว จิ่งกล่าวเชิ่งกุมารทังหลายฝูงหนุ่มน้อย ว่าดั่งนี้ **ตุมฺเห** อันว่าเจ้าทังหลาย **วนฺทถ** ก็จงไหว้ ยังสัพพัญญูเจ้าตนเป็นครู ดูทังหลายจักนั่งอุยู่แต่ก้ำหลัง **ตุมฺหากํ** แห่งท่านทังหลายแล.

เตสุ ในเมื่อท้าวพระญาทังหลาย แลบ่ไหว้ยังสัพพัญญูเจ้า ตนเป็นครูแห่งนรเทพาโอโสเกตฺวา[1] หลิงดูอัชฌาสัยใจแห่งท้าวพระญาทังหลาย **จินฺเตตฺวา** จิ่งฮ่มเพิงว่า **ญาตโย** อันว่าญาติ พี่น้องทังหลาย **น วนฺทนฺติ** ก็บ่ไหว้ยังกู บัดนี้ กูจักกระทำให้ไหว้ยังกูนี้ จิ่งควรแท้ดีหลี **สมาปชฺชิตฺวา** เจ้าก็เข้ายังจตุตถฌานแล้ว **อพฺภุคฺคนฺตฺวา** ก็สยองขึ้นสู่พื้นอากาศ ดุจดั่งโฮยฮวายผายลง ยังผงเผ่าเท่าธุลีอันติดบาทา ให้ตกลงมาฮำหัวเกศเกล้า แห่งท้าวพระญาฝูงเป็นญาติกา เจ้ากระทำปาฏิหาริย์ มีสถานอันงามบรสุทธิ์. ดุจดั่งปาฏิหาริย์เป็นคู่ลำน้ำลำไฟเฮี่ยฮวายไปทั่วอากาศมณฑล ภายบนข่วงไม้ม่วง อันจ่าสวนผู้ชื่อว่าคัณฑามพะหากฮักษา.

ตทา ในกาละยามนั้น **สุทฺโธทนมหาราชา** ส่วนดั่งพระญาศรีสุทโธทนมหาราชอันเป็นพุทธปิตา **ทิสฺวา** เห็นอัศจรรย์อันนั้น **อาห** ก็จิ่งกล่าวว่า **ภนฺเต** ข้าแต่เจ้า ในวัน

---

๑ ข.อ. ฌตฺวา

อันเจ้าออกมานั้น แม่นมทังหลายนำไปเพื่อจักให้ไหว้ ยังกาฬเทวิลระษีดั่งนั้น ตีนแห่งเจ้ากู แลกลับตั้งอยู่เหนือหัว แห่งเจ้าระษีตนนั้น ผู้ข้าเห็นอัศจรรย์อันนั้น ข้าก็ไหว้ยังตีนแห่งเจ้ากูแล **อยำ เม ปฐมวนฺทนา** อันนี้เป็นอันไหว้ปฐมหัวทีแห่งผู้ข้าแล. **วปฺปมงฺคลทิวเส ชมฺพุฉายาย สิริสยเน** ประการนึ่ง ผู้ข้าไหว้สัพพัญญูเจ้า ในเมื่อเจ้ากูยังน้อย อันแม่นมทังหลายหากให้นอนอยู่ เหนือเสือสาดอาสนา ในฮ่มไม้ชุมพู ในวันปลูกเข้ามังคละนั้นแล ฮ่มไม้ชุมพูอันนั้น ก็บ่กลับก่ายย้ายไปมา ผู้ข้าเห็นดั่งนั้น ผู้ข้าก็ไหว้ยังตีนแห่งเจ้ากูแล **อยำ เม ทุติยวนฺทนา** อันนี้เป็นอันไหว้ถ้วนสองทีแห่งผู้ข้าแล. **อิทานิ อทิฏฐปุพฺพำ ปาฏิหาริยำ ทิสฺวา** บัดนี้ผู้ข้าก็มาเห็นยังปาฏิหาริย์แห่งเจ้ากู อันผู้ข้าบ่ห่อนได้เห็นในกาละเมื่อก่อนสักเทื่อ ผู้ข้าก็ไหว้ยังตีนแห่งเจ้ากู **อยำ เม ตติยวนฺทนา** อันนี้เป็นอันไหว้ถ้วยสามทีแห่งผู้ข้าแล. **รญฺโญ ปน** เมื่อพระญาศรี-สุทโธทนมหาราช ไหว้ยังสัพพัญญูเจ้าแล้วตั้งอยู่ดั่งนั้น **เอกสากิโยปิ** แม่นว่าท้าวพระญาศากยราชตนเดียว เกิดมาอ้นบ่ไหว้ยังสัพพัญญูเจ้า แลหากจักตั้งอยู่ ก็บ่มีสักคน **สพฺพเพปิ เต วนฺทึสุเยว** พระญาศากราชทังมวล ก็ไหว้ยังสัพพัญญูเจ้า แล้วตั้งอยู่ทุกคน หั้นแล.

อิติ ภควา ญาตโย วนฺทาเปตฺวา สัพพัญญูเจ้าให้ญาติกาวงศาไหว้ยังตน ด้วยประการดั่งนี้แล้ว จิ่งลงจากอากาศ มานั่งอยู่เหนือพุทธอาสนา อันท้าวพระญาหากปูแปลงไว้แลประเสริฐยิ่งหนักหนา **นิสินฺเน จ ปน ภควติ** เมื่อสัพพัญญูเจ้าแลนั่งอยู่สำราญด้วยประการดั่งนั้น บั้นกริยาอันมาประสบพบญาติกาวงศา ก็เถิงเซิ่งอันบรบวรณ์ในกาละยามนั้น **สพฺเพ เอกคฺคจิตฺตา** ท้าวพระญาชาวศากราชทังมวลมีจิตใจตั้งอยู่ด้วยดี บ่มีคำกังวลสังก็นั่งอยู่ทุกคน หั้นแล.

ตโต มหาเมโฆ ถัดนั้น บั้นมหาเมฆเป็นห่าฝนอันใหญ่ ก็ขึ้นสู่เวหาเป็นโบกขรพรรษ ก็กระจัดตกลงมาเป็นตามพวรรณ กระทำยังเสียงแล้ว แลไหลไปสู่ภายใต้ปฐเพนี **เย เตมิตุกามาวเต เตเมนฺติ** คนทังหลายฝูงใด ใคร่อยากชุ่มก็จิ่งชุ่มจิ่งอืน คนทังหลายฝูงใด บ่ใคร่อยากชุ่มอยากอืน **เอกพินฺทุมตฺตมฺปิ** มาตราว่าต่อมน้ำเดียว ก็บ่ติดค้างอยู่ในเนื้อตน แห่งคนทังหลายฝูงนั้น เหมือนดังฤๅ ? คือดั่งน้ำคลาดใบบัวนั้นแลนา. **สพฺเพ ราชาโน** ท้าวพระญาชาวศากยราชทังมวล เห็นห่าฝนอันนั้น ก็บังเกิดคำอัศจรรย์งืดง้อว่า บ่ห่อนมีเมื่อก่อน แท้ดีหลีแล.

ภิกฺขู ธมฺมสภายำ ถัดนั้น เจ้าภิกขุทังหลาย ก็บังเกิดคำจา ในธรรมสภาคศาลาว่า ดูราเจ้าทังหลาย **อิทำ การณำ** เหตุอันห่าฝนโบกขรพรรษตกลงมานี้ ตั้งควรอัศจรรย์บ่ห่อนเกิดมีสักเทื่อ แท้ดีหลีแล. **เอวรูปำ โปกฺขรวสฺสำ** ห่าฝนโบกขรพรรษ มีสภาวะปานดั่งนี้ แลตกลงมาในที่ประชุมนุมญาติกาวงศา แห่งสัพพัญญูเจ้าด้วยอานุภาพแห่งสัพพัญญูเจ้า ตั้งควรอัศจรรย์แท้ดีหลี แลนา. **ตำ สุตฺวา สตฺถา** อันว่าพระพุทธิเจ้า ได้ยินยังคำจาอันนั้น ด้วยทิพโสตวิญญาณธาตุ

ก็เสด็จมาสถิตเหนือธรรมาสน์ ดูองอาจด้วยพุทธลีลา **ปุจฺฉิตฺวา** จิ่งถามว่า ดูราภิกขุทังหลาย มานั่งประชุมกันในศาลา ในกาละบัดนี้ ด้วยกถาคำจาอันใดนี้จา ? **อิมาย นามาติ วุตฺเต** ถัดนั้น ภิกขุตนฉลาด องอาจด้วยพุทธโวหาร ขานคำสัพพัญญูเจ้าว่า **ภนฺเต** ข้าไหว้สัพพัญญูเจ้า ฝูงข้าทังหลายมาชุมนุมกัน จาเถิงห่าฝนโบกขรพรรษ อันกระจัดตกลงมา ด้วยอานุภาพแห่งสัพพัญญูเจ้า ก็ข้าแล. **วตฺวา** พระพุทธิเจ้ากล่าวว่า ดูราภิกขุทังหลาย เมฆอันใหญ่เป็นห่าฝนโบกขรพรรษ กระจัดตกลงมาในที่ชุมนุมญาติกาวงศา แห่งพระตถาคตะ ท่อจักมีในกาละบัดนี้สิ่งเดียว ก็บ่มีแล **ปุพฺเพปิ** แม่นว่าในกาละเมื่อก่อนพุ้น ก็ยังมีแท้ดีหลีแล. พระพุทธิเจ้ากล่าวดั่งนั้นแล้ว ลวดกดรสธรรมเทศนาไว้ท่อนี้ **เตหิ ยาจิโต** อันภิกขุทังหลายฝูงนั้น หากโอกาสราธนา **อาหริ** เจ้าก็จิ่งนำเอามา **อตีตํ** ยังมหาเวสสันตรชาดก อันเป็นธรรมเทศนาอันล่วงแล้ว แลมาเทศนาว่า :-

(อตีตนิทานมหาเวสสันตรชาดก)

อตีเต ภิกฺขเว สิวิรฏฺเฐ เชตุตฺตรนคเร สิวิมหาราชา นาม รชฺชํ การเสิ. ดูราภิกขุทังหลาย ในกาละเมื่อล่วงแล้วไปพุ้น ยังมีพระญาตนหนึ่ง ชื่อว่า สิวิมหาราช **รชฺชํ การเสิ** ก็เสวยราชสมบัติ เป็นเจ้ากษัตริย์ตนองกาจ ในเมืองเชตุตรราชธานี อันมีในเขตขงกงเมืองสิวิราษฎร์ **ปฏิลภิ** ก็ได้ยังลูกชายผู้นึ่ง ชื่อว่าท้าวสญชัยกุมาร **อาเนตฺวา** พระญาก็ให้ไปนำโอมเอามา ยังลูกสาวพระญามัททราช ชื่อว่านางนาถผุสดี ศรีสุพรรณกัลยา มาให้แก่ท้าวสญชัยอันเถิงยังวัยขึ้นใหญ่มา **นิยฺยาเทตฺวา** มอบเวนเคนยังราชสมบัติ ให้แก่ท้าวสญชัยราชกุมารแล้ว แลมุทธาภิเษกยังนางศรีสุพรรณกัลยา ผู้ชื่อว่าผุสดี ให้เป็นราชเทวี หั้นแล.

ตสฺสาปิ อยํ ปุพฺพปโยโค ด้วยแท้ บุญสมภารแห่งนางศรีสุพรรณกัลยา ผู้ชื่อว่าผุสดีผู้มีผญาเพิ่งฮู้ดั่งนี้ -

อิโต หิ เอกนวุติกปฺปาวสาเน ในเมื่อแล้วแห่ง ๙๑ กัป นับแต่ภัททกัปเฮานี้เมือหลัง ยังมีพระเจ้าตนนึ่งชื่อว่าวิปัสสี ก็เกิดมาในโลกนี้ **ราชา** ยังมีพระญาตนนึ่ง ชื่อว่า พันธุมราช เสวยศรีสมบัติเป็นอาชญ์ ในเมืองพันธุมดินครที่นั้น **สตฺถา** อันว่าพระพุทธิเจ้าองค์ชื่อว่าวิปัสสี ก็อาศัยเชิ่งเมืองพันธุมดินคร เป็นที่โคจรบิณฑิบาตแล้วแลอยู่สำราญในป่าอิสิปตนะมิคทายวัน อันเกษิมดี ในกาละยามนั้น **เอโก ราชา** อันว่าพระญาสามนตราชตนนึ่ง **เปเสสิ** ก็ใช้ให้แปลงยังดอกไม้คำอันควรค่าได้แสนคำ กับทังแก่นจันทน์แดงอันควรหาค่าบ่ได้ มาเป็นบรรณาการของฝาก ให้แก่พระญาพันธุมราช **รญฺโญ ปน เทฺว ธีตโร อเหสุ** ด้วยแท้ ลูกสาวพระญา

พันธุมราช มีสองคน โส **ราชา** อันว่าพระญาพันธุมราชตนนั้น **ทาตุกาโม** มักใคร่เพื่อจักให้บรรณาการอันนั้น แก่สองกษัตริย์ขัตติยธีตา **อทาสิ** ก็ให้ยังแก่นจันทน์แดงอันแพงค่ามากแก่ราชธีตา **เชฏฺฐกา** ผู้ตนพี่ **อทาสิ** ก็ให้ยังดอกไม้คำแก่ราชธีตา **กนิฏฺฐา** ผู้ตนน้อง.

ตา อุโภปิ ส่วนดั่งสองกษัตริย์ขัตติยธีตา มีพระราชจินดาจากันว่า เครื่องบรรณาการอันพ่อเป็นเจ้าหากให้เป็นทานนี้ บ่ควรจักเอามาประดับกับด้วยเนื้อตนแห่งเฮาทังสองแล ควรเฮาทังสองเอาไปบูชา พระทศพลตนประเสริฐ เทอญ. นางทังสองมีพระราชจินดาจากันดั่งนั้นแล้ว จิ่งนำเอาเหตุอันนั้น เมือถวายแก่พระญาตนพ่อว่า **ตาต** ข้าไหว้พระวรปิตาเป็นเจ้า **มยํ** อันว่าเผือข้าน้อยทังสอง จักไปบูชาพระพุทธิเจ้า ตนธรงพระญาณ ๑๐ ประการ ด้วยแก่นจันทน์แดงแลดอกไม้คำอันนี้ ก็ข้าแล มหาราชเจ้า จงให้อนุญาตแก่ข้าน้อยทังสอง เท้าวันเทอญ. คันว่านางทังสองกล่าวดั่งนั้น บั้นพระญาตนพ่อ ได้ยินคำสองเสนหาลูกแก้ว แล้วก็ฮับเอาว่าดี ๆ ก็พ่อแล. **เชฏฺฐกา** พระราชธีตาตนพี่นั้น **กาเรตฺวา** ให้ข้าบริจากแห่งตน มาฝนแก่นจันทน์แดง แปลงให้เป็นกระจวนอ่อนสุขุมาล แล้วแลพำเพ็งใส่ในกระอูบคำ ให้ข้าญิงจำนำถือ. **กนิฏฺฐภคินี** ราชธิตาตนน้องนั้น **กาเรตฺวา** ให้ยังช่างคำผู้ฉลาด ให้แปลงยังดอกไม้คำอันนั้น ให้เป็นเครื่องสังวาลประดับบอก แล้วแลพำเพ็งใส่ในกระอูบคำ ให้ข้าญิงจำนำถือ. ที่นั้น ส่วนดั่งนางกษัตริย์ขัตติยธีตาทังสอง ยังคนให้กระทำประการดั่งนี้แล้ว ก็เข้าไปสู่มิคทายพนวิหาร อันเป็นที่สำราญแห่งสัพพัญญูเจ้า.

ล้ำนางทังสองนั้น **เชฏฺฐกา** อันว่านางผู้พี่ ก็เอากระจวนจันทน์คันธรส บดแหลกยิ่งหนักหนา ถวายบูชาสัพพัญญูเจ้า อันมีวรรณใสสุดดุจดั่งคำ เหลือกว่านั้น นางก็โฮยฮวายผายใส่ ในพระคันธกุฎีศรีสถาน นางก็ตั้งปณิธานคำปรารถนาว่า **ภนฺเต** ข้าไหว้สัพพัญญูเจ้า **อหํ** อันว่าผู้ข้า **มาตา ภเวยฺยं** ขอให้ได้เป็นแม่พระเจ้าองค์นึ่ง เห็นมาปานดั่งสัพพัญญูเจ้านี้ เทอญ ว่าดั่งนี้แล้วนางจิ่งกล่าวคาถาว่า

เอสา จนฺทนจุณฺเณน ปูชา ตุมฺเหสุ เม กตา ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไว้สัพพัญญูเจ้า ด้วยผลาอานิสงส์อันผู้ข้าได้เอากระจวนจันทน์ผง ถวายบูชาสัพพัญญูเจ้านี้ ขอให้ผู้ข้าได้เป็นแม่พระเจ้าองค์นึ่ง เห็นมาปานดั่งเจ้ากูนี้ ในกาละจักมาภายหน้า เทอญ.

กนิฏฺฐา ส่วนดั่งราชธีตาตนน้องนั้น ก็ถวายยังอุรัจฉทาสุวรรณมาลา มาบูชาสัพพัญญูเจ้า อันมีวรรณอันงามใสสุดดุจดังคำ แล้วซ้ำปรารถนาว่า ข้าไหว้สัพพัญญูเจ้า ตราบใดผู้ข้าบ่ได้เถิงอรหัตตผลญาณ เครื่องสังวาลอย่าได้คลาดจากตนแห่งผู้ข้านี้สักเทื่อ ก็ข้าเทอญ ว่าดั่งนี้แล้วจิ่งกล่าวคาถาว่า

ภนฺเต สุวณฺณมาลาย มยา ตฺวำ ปูชิโต อสิ ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้สัพพัญญูเจ้า ผู้ข้าได้เอาดอกไม้คำอันงาม ประสงค์มาถวายบูชาสัพพัญญูเจ้า ด้วยบุญอันนี้ ขอให้ดอกไม้คำ มีลำนำอันประเสริฐ จงเกิดมีแก่ผู้ข้าทุกชาติ ก็ข้าเทอญ.

สตฺถา อันว่าสัพพัญญูเจ้า ตนชื่อว่าวิปัสสี ก็อนุโมทนา แก่สองกษัตราพี่น้องว่า **ยา เจตฺถ ทฺวีหิ ตุมฺเหหิ ปูชา มยฺหำ ปติฏฺฐิตา** ดูราราชธีตาทังสอง เครื่องสักการะบูชา อันสองสาวกษัตริย์ **ปติฏฺฐิตา** หากมาตั้งไว้แก่เฮาพระตถาคตะ ในสถานที่นี้ นางทังสองมีคำปรารถนาด้วยประการฉันใด ก็จงให้สมฤทธิบรบวรณ์แก่นางทังสอง ด้วยผลาอานิสงส์อันมาบูชาพระตถาคตะนี้ ด้วยประการฉันนั้น เทอญ.

ตา อุโภปิ ส่วนดั่งราชธีตาทังสองนั้น ตั้งอยู่แดนอายุแห่งตน ในเมือแล้วอายุแห่งตนแล้ว ก็จุติมรนาศ คลาดจากชาติอันเป็นคน ก็ได้เอาตนเมือเกิดในสวรรค์เทวโลกแล. **ตาสุ** ล้ำสาวกษัตริย์ทังสองนั้น **เชฏฺฐา** อันว่าราชธีตาผู้พี่นั้น ตายจากเมืองฟ้าก็ได้มาเกิดในเมืองคน ตายจากเมืองคนก็เอาตนเมือเกิดในเมืองฟ้า ทัวระวัฏผัดไปมา แต่พระเจ้าวิปัสสี นั้นมาได้ ๙๑ กัป ในภัททกัปอันนี้จิ่งได้เป็นแม่พระตถาคตะ ชื่อว่าศรีมหามายา ในกาละบัดนี้ แล. **กนิฏฺฐภคินี** ส่วนดั่งราชธีตาตนน้องนั้น ก็ทัวระวัฏผัดไปมา ด้วยประการฉันเดียวนั้นแล เมื่อพระเจ้ากัสสปทศพลตนประเสริฐ เกิดมาในโลกนี้ นางก็ได้มาเกิดเป็นลูกสาวพระญากิงกิสราช ได้ชื่อว่า นางนาถอุรัจฉทาราชธีตา เหตุว่านางเกิดมามีอกอันประดับประดาด้วยอุรัจฉทามาลาเหมือนดั่งช่างแต้มหากมาริจนาขีดเขียนไว้ จิ่งได้ชื่อว่าอุรัจฉทา **วยปฺปตฺตา** ขึ้นใหญ่มาได้ ๑๖ ปี ได้ฟังรสธรรมเทศนาภัตตานุโมทนา แห่งสัพพัญญูเจ้า นางก็ได้ตั้งอยู่ในโสตาปัตติผลญาณ **อปรภาเค** ในกาละภายหน้าแต่บัดนั้น **สุตฺวา** นางก็ได้ฟังยังธรรมเทศนา ดอมพระวรปิตาตนพ่อ นางก็ได้เถิงอรหัตตผลญาณ ในวันอันพระญาตนพ่อได้เถิงโสดา **ปพฺพชิตฺวา** นางได้ออกบวชแล้ว ก็นีรพานไป หั้นแล.

กึกิสราชา สตฺต ธีตโร ลภิ[๑] ถัดนั้น พระญากิงกิสราช ก็ได้ยังราชธีตา สืบเชื้อวงศาประมาณได้ ๗ คน จิ่งประสงค์ปลงนามกรแห่งราชธีตา ผู้มีผญาเพิงฮู้ดั่งนี้

สมณี สมณโคตฺตา ผู้นึ่งชื่อว่า สมณี ผู้นึ่งชื่อว่า สมณโคตตา ผู้นึ่งชื่อว่าภิกขุนี ผู้นึ่งชื่อว่าภิกขุทาสิกา ผู้นึ่งชื่อว่าธรรมา ผู้นึ่งชื่อว่าสุธรรมา ผู้นึ่งชื่อว่าสังฆทาสิกา **สตฺตมา** เป็นผู้ถ้วนเจ็ด แล.

---

๑ ช.อ. กิกิสราชาปี อญฺญา สตฺตธีตโร ปฏิลภิ

ตา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท ราชธีตาทังเจ็ดคนนั้น เกิดมาฮ่วมพุทธุบาทพระเจ้าโคดมบุรมศัตถา ผากฏด้วยนามกร ผู้นึ่งชื่อว่าเขมา ผู้นึ่งชื่อว่าอุบลวรรณา ผู้นึ่งชื่อว่าปฏาจารา° ผู้นึ่งชื่อว่าโคตมี ผู้นึ่งชื่อว่าธรรมทินนา ผู้นึ่งชื่อว่ามหามายา ผู้นึ่งชื่อว่าวิสาขา **สตฺตมา** เป็นผู้ถ้วนเจ็ดแล.

(นางผุสดีได้เป็นมเหสีพระอินทร์)

ตาสุ ล้ำสาวกษัตริย์ขัตติยธีตาทัง ๗ คน นั้น ส่วนดั่งนางสุธรรมาราชธีตา ได้สร้างสมภาร มีต้นว่าให้ทานฮักษาศีลบ่ขาด ทุกชาติพ่ำเพ็งมา **ผุสฺสตี นาม กุมาริกา** ลวดได้ชื่อว่าผุสดีราชกุมารี เหตุนางเกิดมามีเนื้อตนอันงาม เหมือนดั่งโฮยฮวายผายใส่ ด้วยกระจวนจันทน์แดง แพงค่ามากหนักหนา ด้วยผลาอานิสงส์แห่งนาง หากได้เอากระจวนจันทน์ผงถวายบูชา แก่พระพุทธิเจ้าตนชื่อว่าวิปัสสี **สมรนฺตี** ทัวระไวไปมาในเมืองคน แล้วเอาตนเมือเกิดในเมืองฟ้า ภายหน้าแต่นั้น จิ่งได้เกิดมาเป็นอัครมเหสีเทวี แห่งพระญาอินทร์สุรินทาธิราชตนเป็นอาชญ์ในชั้นฟ้าสวางสวรรค์. **อถสฺสา ยาวตายุกํ ฐตฺวา** เมื่อราชผุสดี เสวยศรีสมบัติถัดแดนอายุสังขาร ในเมื่อบุพพนิมิตร ๕ ประการ มีเสโทโมจนา เป็นเค้า **อุปฺปนฺเนสุ** แลเกิดมีเป็นประจักษ์ **สกฺโก** อินทาธิราชตนวิเศษ ฮู้เหตุอันนางศรีสุพรรณกัลยา จักคลาดคลาจากเมืองสวรรค์ชั้นฟ้า **อาทาย** ถือเอายังนางกับด้วยยศาปริวารอันมากหนักหนา **คนฺตฺวา** เสด็จไปสู่สวนนันทนะอุทิยาน ให้นางนอนอยู่สำราญเหนือเสื่อสาดอาสนา อันประดับประดาดี **นิสีทิตฺวา** พระญาอินทร์ก็นั่งอยู่เหนือฝ่ายข้างที่นอนก้ำขวา แล้วจิ่งกล่าวเซิ่งนางว่า **ภทฺเท** ดูราเจ้าผุสดีศรีสุพรรณ **อหํ** อันว่าเฮาพี่ **ททามิ** จักให้พรทิพย์ ๑๐ ประการ แก่เจ้าแล **ตฺวํ** อันว่าเจ้า **ปฏิคณฺหาหิ** จงถือเอาเซิ่งพรทิพย์ ๑๐ ประการ นั้นเทอญ ว่าดั่งนี้แล้ว จิ่งกล่าวคาถาอันเป็นปฐมหัวที อันมีในมหาเวสสันตรธรรมเทศนา อันประดับประดาไปด้วยคาถาพันนึ่งว่า

ผุสฺสตี วรวณฺณาเภ วรสฺสุ ทสธา วเร
ปฐพฺยา จารุปพฺพงฺคิ ยํ ตุยฺหํ มนโส ปิยํ

ดั่งนี้ ดูราเจ้าผุสดี อันมีรัศมีศรีวรรณ พรรณะเนื้อตนงามใสสุด **จารุปพฺพงฺคิ** มีอิตถีวรลักษณ์อัครกัลยา ฮูปกายผายผิวผ่อง คิ้วคาดค้อมก่องคอกลม นมทังสองตั้งเต้า ถันเจ้าตุ่มตั้งสมผาง คึงบางแอวกิ่วฮาบสร้อย นิ้วน้อยส้วยสิ่งลำงา **ยํ วรํ** อันว่าสิทธิพระพรแก้ว

---

๑ ข.อ. ปฏิจฺฉรา

อันจักให้แล้วดั่งคำปรารถนาอันใด แลจำเริญใจแห่งเจ้า อันมีในมนุสสโลกเมืองคนภายลุ่มพุ้น เจ้าจงถือเอายังสิทธิพระพรอันนั้น ก็พี่เทอญ อินทาธิราชกล่าวดั่งนั้น บั้นมหาเวสสันตรธรรม-เทศนา **ปติฏฺฐาปิตา** ได้ชื่อว่าสัพพัญญูเจ้าตั้งไว้ในสวรรค์เทวโลก แล.

สา อตฺตโน จวนธมฺมตำ อชานนฺตี ส่วนดั่งนางผุสดีศรีสุพรรณกัลยา บ่ฮู้ว่าตนจักได้คลาดจากเมืองสวรรค์ ลวดประมาท จิ่งกล่าวคาถาอันถ้วนสอง กับดอมเทวราชว่า

เทวราช นโม ตฺยตฺถุ กึ ปาปำ ปกตำ มยา
รมฺมา จาเวสิ มำ ฐานา วาโตว ธรณีรุหำ

ดั่งนี้ ข้าไหว้เทวราชเจ้า กริยาอันน้อมนมัสการแห่งผู้ข้า จงมีแก่สมภารมหาราชเจ้า ส่วนดั่งผู้ข้านี้ มีค่าว่าบัวระบัติบ่ชอบพระหีระทัยยิ่งสิ่งฉันใด มหาราชเจ้าจิ่งมากำจัดยังข้าน้อยหนี จากที่อันอุดมควรภิรมย์มีมาก ดุจดั่งลมกัปวินาส อันมาฟาดยังต้นไม้อันระงอกออกมาแต่พื้นธรณี ให้เป็นผงธุลีแลล้มท่าวต่าวไปมา ดั่งนี้ ก็ข้าจา ?

สกฺโก อินทาธิราช ฮู้ว่านางประมาทยิ่งนักหนา จิ่งกล่าวคาถาว่า

น เจว เต กตำ ปาปำ น จ เม ตฺวมสิ อปฺปิยา ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราเจ้าผุสดีเมียฮักพี่เจ้าจักได้กระทำทุจริต ผิดแก่พระหีระทัยพี่ ก็บ่มีสัง แลจักเป็นที่ชังแก่เฮาพี่ก็บ่มี ตั้งยังเป็นที่ฮักล้ำเลิศ พี่บ่ได้เปิดเจ้าสังสักยาม ท่อว่าบุญสมภารเจ้าหากหมดท่อนี้แล้ว เจ้าจักได้พลัดพรากจากเฮาพี่ไปไกล บัดนี้ เจ้าจงถือเอายังพระพรแก้ว อันจักให้แล้วดั่งคำปรารถนาทั้งมวล ก็พี่เทอญ.

(นางผุสดีขอพร ๑๐ ประการ)

สา สกฺกสฺส วจนำ สุตฺวา เมื่อนั้น บั้นศรีสุพรรณกัลยา ได้ยินยังคำอินทาธิราช จิ่งฮู้ว่าตนจักคลาดจากเมืองสวรรค์ เป็นอันแจ้งยิ่งดีหลี **คณฺหนฺตี** อันจักถือเอายังพระพรแก้ว อันให้แล้วดั่งคำมักคำปรารถนา จิ่งกล่าวคาถาว่า

วรญฺเจ เม อโท สกฺก สพฺพภูตานมิสฺสร ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้สมเด็จอินทาธิราชเจ้า ตนเป็นเหง้าแห่งสวางสวรรค์ ผิว่าองค์สมเด็จมหาราชเจ้าแลจักให้ยังพรทิพย์ ๑๐ ประการ เป็นทานแก่ผู้ข้าแท้ ดั่งนั้น **อหำ** อันว่าผู้ข้า ก็ฮับเอาบัดนี้ คันว่าผู้ข้าคลาดจากมหาราชเจ้าที่นี้แล้ว

(๑) ขอให้ผู้ข้าได้ไปเกิดเป็นอัครมเหสีเทวี เสวยศรีสมบัติในบังคับผาสาท แห่งพระญาสีวิราช แลผาสาทอันนั้น ขอให้มีนกยูงยางคางแอ่น แล่นไลลง หงส์เขียนเคี่ยนเค้า

แขกเต้าแลสาลกา มาฟ้อนฟ่ายอุยายฮ้อง ถ้องขานขันเชิ่งกันไปมา แลประกอบไปด้วยนางขับแลนางฟ้อน อุย้อนดาบแกว่งระเม็ง ขับกล่อมเพลงแลต่อยพาทย์ เดียรดาษเต็มไปด้วยคนเปลี้ยแลคนค่อมทังหลาย อุยายไปด้วยชาวมคธ ย่อมผากฏมาเป็นขุนครัวปัวแลงงาย ย่อมยอถวายแก่ผู้ข้า แลผาสาทอันนั้น ขอให้มีแซซอนกลอนปล่องเอุยี้ยมสีหะเป็งชร อันพิจิตรริจนาแล้ว ด้วยแก้ว ๗ ประการ มีสัณฐานงามดี แลมีเสียงม่วนใสสุด ดุจดั่งตุริยนนตรี ในกาละเมื่อหับแลไข ขอให้มีอามาตย์ผู้ฉลาดปลุกเดิน ตกแต่งเหล้าอุยา ชิ้นปลาอาหารทุกเมื่อ ผู้ข้าขอพรอันนี้ดอมมหาราชเจ้า เป็นพรเค้าก่อนทังมวล ก็ข้าแล.

(๒) **นีลเนตฺตา** ขอให้ผู้ข้ามีคู่พระเนตร ตาวิเศษเขียวงามบรสุทธิ์ จุดดั่งตาลูกเนื้ออันเพิ่งออกมาได้ปีนึ่งนั้น ก็ข้าเทอญ กริยาอันผู้ข้าปรารถนาดั่งนี้ เป็นพรอันถ้วนสอง ก็ข้าแล.

(๓) ประการนึ่งโสด **นีลภมู** ขอให้ผู้ข้ามีคิ้วคาดก่องกลมงามบรสุทธิ์ ดุจดั่งขาธนูอินทร์[๑] แลเขียวงามดั่งดอกนีลุบลบานแบ่ง งามแพ่งพร้อมกับกลีบไกสร พรอันผู้ข้าขอดไว้อันนี้เป็นพรอันถ้วนสาม ตามปณิธานเขต ประเทศปรารถนา ก็ข้าแล.

(๔) ประการนึ่ง **ผุสฺสตี นาม นาเมน** ข้าแห่งเทวราชเจ้า ตนได้ให้ทานเมื่อก่อน ผู้ข้าแลได้ไปเกิดในมนุสสโลกวงศา ขอให้ได้ชื่อว่าผุสดีศรีสุพรรณกัลยา ตามภาษาชื่อเก่า ผู้ข้าปรารถนาดั่งนี้ เป็นสิทธิพระพร คำสอนอันถ้วนสี่ ก็ข้าแล.

(๕) **ปุตฺตำ ลเภถ วรทำ ยาจโยคำ อมจฺฉรี**
ปูชิตำ ปฏิราชูหิ กิตฺติมนฺตำ ยสสฺสินำ

ผู้ข้าขอให้มีลูกชายแก้วผู้ประเสริฐ เกิดมาในท้องผู้ข้า แลลูกชายผู้นั้น อุย่าฮู้ถนี่ในเข้าของกองแก้ว ออกมาแล้วจงฮู้ให้ทาน แลเป็นที่อาศัยเข้าไปหาไปสู่ แห่งหมู่ยาจกวณิพกคนขอ แลฤาชาผากฏ มียศศักดิ์เกียรติ์ไกล เป็นที่ไหลเข้ามาสู่แห่งหมู่ท้าวพระญา มาพร่ำพร้อมน้อมต่อพระราชสมภาร ถวายบรรณาการทุกเมื่อ ก็ข้าเทอญ อันนี้เป็นพรอันถ้วนห้าแห่งผู้ข้าแล.

(๖) **คพฺภำ เม ธารยนฺติยา มชฺฌิมงฺคำ อนุนฺนตำ** เมื่อผู้ข้าธรงครรภลูกแก้วผู้ประเสริฐเกิดมาด้วยบุญสมภาร อุย่าให้ท้องผู้ข้าใหญ่สวดล้นพ้นประมาณ ขอให้ท้องน้อยแอวกิ่วกลมงามบรสุทธิ์ดุจดั่งขาธนู[๑] อันช่างผู้ฉลาดหากมาขูดเกลา เหลาเกลี้ยงกล่อมกลมงามนั้น ก็ข้าเทอญ อันนี้เป็นพรอันถ้วนหกแห่งผู้ข้าแล.

---

๑ ลบ. ขาธนูศิลป์

(๗) **ฉนา เม นปฺปวตฺเตยฺยุ** เมื่อผู้ข้าแลประสูติลูกแล้ว ขอให้ผู้ข้ามีนมตุ่มตั้งเต็มงาม เหมือนดั่งสาวนงฮามขึ้นใหญ่มาได้ ๑๖ เข้า ข้าน้อยขอพรอันนี้ดอมมหาราชเจ้า เป็นพระพรคมรบเจ็ด ก็ข้าแล.

(๘) **ปลิตา นสฺสนฺตุ วาสว** ข้าแห่งอินทาธิราชเจ้า ขอให้ผู้ข้ามีพระเกศเกล้าโมฬีเกศีงามเขียวสุดขนาด ตั้งแฮกแต่ชาติเถิงเถ้าชรา **ปลิตา** ผมเส้นหงอก อุย่าได้ออกมาแกมเกล้าแม่นว่าเถ้าแล้วก็ดูดั่งสาวฮาม ผู้ข้าขอพรอันนี้เป็นพรอันถ้วนแปด ก็ข้าแล.

(๙) **กาเย รโช น ลิมฺเปฉ** ขอให้ผู้ข้ามีพระกายกงองคะเนื้อตนใสส่อง เกลี้ยงก่องเหลื้อมหลายผิว อุย่าให้ผงธุลีปลิวติดได้ อันนี้เป็นพระพรอันถ้วนเก้า มหาราชเจ้าให้เป็นทานแก่ผู้ข้าแล.

(๑๐) **วชฺฌญฺจาปิ ปโมจเย** ประการนึ่ง ข้าแห่งอินทาธิราชเจ้า คนทังหลายฝูงใดบัวระบัติผิด ทุจริตกรรมสามประการ มีต้นว่าปาณาติบาต อทินนาทานมิจฉาจารใจโหด โทษฝูงนี้ ผู้ข้าขออภัย ให้พ้นจากคอกขังคลังคา ผู้ข้าปรารถนาเอาพรทิพย์อันถ้วนสิบ แล้วทังมวลก็ข้าแล.

(พระอินทร์ประสาทพร)

สกฺโก อาห ทีนั้น บั้นพระญาอินทาธิราช จักให้นางนาถศรีสุพรรณยินดี ดอมราชไมตรีขอดยอดพระพรแก้ว อันจักให้แล้วดั่งคำมักคำปรารถนา จิ่งกล่าวคาถาว่า

เย เต ทส วรา ทินฺนา มยา สพฺพงฺคโสภเน ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราเจ้าศรีสุพรรณกัลยาอันประกอบด้วยเผ่าผาง กลางตนอันใหญ่น้อย[๑] งามยิ่งย้อยสุดประมาณ พรทิพย์ ๑๐ ประการฝูงใด อันเฮาพี่ได้ให้เป็นทานแก่เจ้า เจ้าจักได้ยังพรทังมวลฝูงนั้น ในเขตขงมุนเทียร[๒] แห่งพระญาสิวิราช โดยดั่งเจ้าปรารถนาบ่สงกา ก็พี่แล.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห พระทศพลตนเป็นครูสั่งสอน ยังสัตตนิกรบ่ขาด ให้พ้นจากชาติโอฆสงสาร ให้เถิงนีรพานจีไจว้ - จีไจว้ จิ่งได้ชื่อว่าสัตถา **ปกาเสนฺโต** อันจักสำแดงยังอรรถธรรมดวงนั้นให้ผากฏ จิ่งกล่าวเป็นรสคาถาว่า

อิทำ วตฺวาน มมวา เทวราชา สุชมฺปติ

---

๑ ลบ. อันประกอบด้วยองคะในใหญ่น้อย

๒ ลบ. ในพระราชมุนเทียร บ. ในเขตขงกงผาสาทพระราชมุนเทียร

ภิกฺขเว ดูราภิกขุสงฆ์ **มฆวา** อันว่าพระญาอินทร์สุรินทาธิราช อันเป็นผัวนางน้อยนาถสุชาดา ได้ชื่อว่ามฆวาน ตามบุพพโวหารเมื่อก่อน คันว่ากล่าวพระราชคาถาอันนี้แล้ว แลให้ยังพรแก้วทิพย์ ๑๐ ประการ เป็นทานแก่นางศรีสุพรรณผุสดี ก็มีใจชมชื่นยินดีมากหนักหนาแล.

ทสวรคาถา กริยาอันพรรณนายังทัศพร **เอกูนวีสติคาถาปฏิมณฺฑิตา** อันประดับประดาไปด้วยคาถาทังหลาย ๑๙ พระคาถา **นิฏฺฐิตา** ก็เสด็จบรบวรณ์ ควรแล้วท่อนี้ก่อนแล.

---

๒. หิมพานต์

๑. ปั้นต้น

อิติ สา วเร คเหตฺวา ตโต จุตา มทฺทรญฺโญ อคฺคมเหสิยา กุจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺติ.

(นางผุสดีได้เป็นมเหสีท้าวสญชัย)

ส่วนดั่งศรีสุพรรณกัลเยศ **คเหตฺวา** ฮับจับเอาแล้ว ยังพรแก้วโดยประสงค์จงมัก[๑] ในสำนักบุรมอินทร์สุรินทราชา **ตโต จุตา** คันว่ามรนาศ คลาดจากทิพพสมบัติ **นิพฺพตฺติ** ก็เอากำเนิดเกิดในอุทรวรมเหสี ราชเทวีแห่งพระญามัทราช **ชายมานาย** ในเมื่อศรีสุพรรณวรนาถ **ชาตตฺตา** เกิดมามีวรองค์ประจงผิวผ่องใสสนิท เหมือนดั่งประจิตไปด้วยกระจวนจันทน์คันธเทศ เหตุดั่งนั้น บั้นราชวงศาทังหลาย ก็หมายเอาชื่อว่าผุสดี มีในวันอันกระทำมังคละ **สา มหนฺเตน ปริวารน วฑฺฒิตฺวา** ส่วนดั่งนางผุสดีศรีสุพรรณกัลยา **วฑฺฒิตฺวา** จำเริญขึ้นใหญ่มาด้วยปริวารยศแห่งตน อันมหนต์มหุตม์ **อุตฺตมรูปธรา** ธรงโฉมศรีสุทธยิ่ง สิ่งฟากฟ้าสาวสวรรค์ ในนันทน-อุทิยาน ในกาละเมื่อนางเพ็งพระกายได้ ๑๖ เข้านั้น แท้ดีหลี.

อถ นำ สิวิมหาราชา ในกาละบัดนั้น บั้นสีวิมหาราชภูมินทา **อาเนตฺวา** นำมาแล้วยังนางแก้วผุสดีศรีสุพรรณกัลยา หน่อกษัตราฦๅสาย **กุมารสฺสตฺถาย** เพื่อประโยชนะแก่เจ้าราชวงศ์ ธรงนามวิเศษ ชื่อว่าท้าวจอมเกศสญชัยราชบุตร **อุสฺสาเปตฺวา** ก็มอบเวนเคนให้ ยังราชสมบัติ **กตฺวา** กระทำศรีสุพรรณกัลยาจารุทัสสนีเยศ **เชฏฺฐกำ** ให้เป็นประธานแก่นางนักสนม บุรมกัญญาทังหลาย หมายว่าได้หมื่นหกพัน แล้วตั้งไว้ในฐานันตรศักดิ์อัครมเหสี ก็มีแล.

เตน วุตฺตำ เหตุดั่งนั้น บั้นพันธคาถา พระเจ้าเทศนาในจริยาปิฎก บุพพาจารย์เจ้ายกมาเป็นสาธกไว้ให้ฦๅชาว่า

ตโต จุตา สา ผุสฺสตี ขตฺติเย อุปปชฺชถ
เชตุตฺตรมฺหิ นคเร สญฺชเยน สมาคมิ.

---

๑ ลบ. โดยประจักษ์

ดูราสารีบุตร ส่วนดั่งนางผุสดีศรีสุพรรณกัลยา **ตโต จุตา** คันว่าสุรคุตจุติจากทิพพ-สมบัติ **อุปปชฺชถ** ก็ได้มาเกิด ในตระกูลเจ้ากษัตริย์ มัททราชวงศา **สมาคมิ** ก็ได้สมสู่อยู่กับดอมท้าวสญชัยราชบุตร ในเมืองเชตุดตรราชธานี ก็มีแล.

สา ส่วนดั่งนางผุสดีตนนั้น ก็เป็นที่ฮักที่จำเริญใจ แห่งท้าวสญชัยวรราช แท้ดีหลี. **อถ สกฺโก** ในกาละยามนั้น บั้นบุรมสุรินทเทโว **อาวชฺชมาโน** อันพิจารณา **ทิสฺวา** ฮู้เห็นด้วยทิพพ-ปัญญาว่า **ทินฺเนสุ วเรสุ** ล้ำพรทิพย์ ๑๐ ประการ อันกูหากประสาทให้เป็นทาน แก่ผุสดีราชกัญญา **นว วรา** พรทังหลาย ๙ ประการ ก็เป็นอันบ่รบวรณ์แก่นางแก้ว ยังไป่แล้วท่อห้องแห่งนางขอวรบุตร อุตตมะผู้ประเสริฐเกิดกับอก ควรกูบุรมบุพิตร **สมิชฺฌาเปสฺสามิ** จักให้สัมฤทธิ์บรบวรณ์ แท้ดีหลี อันนี้ กริยาพระญาอินทร์หากมีพระราชจินดา. **ตทา มหาสตฺโต** ในกาละยามนั้น บั้นบุรมพุทธังกูรบุพิตร ยังสถิตในตาวติงสา อายุสังขารเจ้าก็หมด กดเป็นปริกขีณา **ฌตฺวา** พระญาอินทร์ก็ฮู้เหตุอันนั้นโดยพลัน **คนตฺวา** เสด็จไปสู่สำนักอัครมหา-สัตว์[๑] **วตฺวา** ก็กล่าวขอวรราธนาว่า **มาริส** ดูราเจ้าเทพบุตร **มนุสฺสโลกํ คนฺตุ** ควรเจ้าลงไปสู่มนุสโลกจากสวางสวรรค์ **คณฺหิตุ** เพื่อถือเอากำเนิด เกิดในอุทรวรมเหสักขี์อัครราชเทวีแห่งพระญาสีวิราชตนวิเศษ. **คเหตฺวา** พระญาอินทร์เล่าถือเอาปฏิญญาณ แห่งเทพบุตรทังหลาย หมายว่าได้หกหมื่น ตนมีสภาวะจักคลาดจากสวรรค์ ทันพร้อมพระโพธิสัตว์เจ้าแล้วแลเล่าเสด็จสู่ราชนิเวสนแห่งตน ก็มีแล.

(พระเวสสันดรประสูติ)

มหาสตฺโตปิ แม่นว่าหน่อพุทธังกูรบุพิตร **จวิตฺวา** ก็คลาดจากสวรรค์อันประเสริฐมาเกิดในอุทรพระราชมาดา **เสสเทวปุตฺตาปิ** แม่นว่าปริวารเทพบุตร จุติจากชั้นฟ้าตาวติงสา **อมจฺจานํ เคเหสุ นิพฺพตฺตีสุ** ก็มาเอากำเนิด เกิดในเฮือนอามาตย์สีวิราชบัวระบัติ **สฏฺฐิ-สหสฺสานํ** อันได้หกหมื่นทัด **มหาสตฺเต มาตุกุจฺฉิคเต** ในเมื่อพระมหาสัตว์บุพิตร ยังสถิตในอุทรพระราชมาดาดั่งนั้น บั้นศรีสุพรรณผุสดี **โทหฬินี หุตฺวา** ก็มีพระราชอัชฌาสัยสนิท ติดกับด้วยทานเจตน์ **การาเปตฺวา** มักสร้างศาลาทานหกหลัง แทบปักตูพระราชวัง แลท่ำกลางเวียง แลนครทวารทังสี่เขต **วิสฺสชฺเชตฺวา** มักปลงราชสมบัติพ่ำเพ็งทานวัตร แลวันแลแสนคำไปบ่หล่าคา[๒] **ราชา** เมื่อนั้น บั้นพระญาสญชัย ไอศวรมนุษย์[๓] **สุตฺวา** ได้ยินยังพระราชอัชฌาสัยสนิท **เนมิตฺตเก ปกฺโกสาเปตฺวา** จิ่งให้ทันมายังพราหมณ์ทังหลาย ฝูงฮู้ทวายนิมิตร แล้วแลถามตามราชกิจจา **พฺราหฺมณา** พราหมณ์ทังหลายฝูงจบเพท ตรัสฮู้เหตุแจ้งจริง **พฺยากรีสุ** ก็

---

๑ ลบ: บ. มหากษัตริย์ ๒ บ. ใจบ่หล่า ๓ อ่านว่า ไอ-สอ-วอ-ระ-มะ-นุค

ทูลทวายว่า **เทว** ข้าไหว้พระสมมุติเทโว **ทานาภิรโต** สัตว์ตัวอุดมอันภิรมย์ ในทานวัตรกัติกา **ทาเน** บ่ฮู้อิ่มในทานแห่งตน มาเอาปฏิสนธิในอุทรพระเทวี ก็ข้าแล.

เมื่อพราหมณ์ทังหลายทวายดั่งนั้น บั้นบุรมราชา **สุตฺวา** ได้ยินพยากรณ์นิมิตร มีจิตยินดีภิรมย์หทเยศ **การาเปตฺวา** ให้สร้างศาลาทานหกหลัง แล้วแลตั้งไว้ ยังกองทานอันสนิทตามจิตพระเทวีบ่ขีนสัง **อายปฺปมาณ์** อันว่าประมาณส่วยไฮ อันเกิดแก่สญชัยมหาราช บ่อาจจักนับได้ ตั้งแฮกแต่มาเอาปฏิสนธิ์ แห่งตนบรสุทธิ์พุทธังกุโร **สกลชมฺพุทีปราชาโน** แม่นว่าท้าวพระญาสามัญประเทศ อันอยู่ในเขตชุมพูทีป ก็ฮีบนำราชบรรณาการมาถวาย ด้วยอานุภาพบุญสมภาร แห่งบุรมสุนทรมหาสัตว์ แท้ดีหลี.

สา มหนฺเตน ปริวาเรน คพฺภ์ ธาเรนฺตี ส่วนดั่งศรีสุพรรณราชวงศ์ธรงยังคัพภ์ กับด้วยปริวารยศยิ่งหนักหนา **ทสมาเส ปริปุณฺเณ** ในเมื่อสิบเดือนแลบรบวรณ์แล้วดั่งนั้น บั้นศรีสุพรรณพิมพา **ทฏฺฐุกามา** มักใคร่จักทอดพระเนตรล่ำหลิงดู ยังพระบุรีอันผ่องผาย ก็จิ่งถวายยังเหตุ แก่องค์วิเศษวรสามิกา. **ราชา** อันว่าพระกษัตริย์ มีราชอาณัติให้ประดับพระบุรีศรีวรชุตร์อุตตมะโสภัง **เทวนครํ วิย** เหมือนดั่งเมืองสวรรค์ อันเป็นที่ภิรมย์สนุกยินดียิ่ง จิ่งให้พระเทวีสถิตเหนือราชรถ เหล้มประดับสัพพาลังการ แล้วแลกระทำนครปทักขิณ กับริพลพหลเสนา. **กมฺมชวาตา** อันว่าลมกรรมชวาต อาจกระทำคัพภะให้พลิกตกไป **จลีสุ** ก็ไหวยังอุทรแห่งนางกษัตริย์ **มชฺฌสมฺปตฺตกาเล** ในกาละเมื่อไปฮอดท่ำกลาง หนทางแห่งพ่อค้าทังหลาย **อมจฺจา** อามาตย์ทังหลาย ก็ทูลถวายยังเหตุ แก่องค์วิเศษพระสมมุติเทโว. **โส ราชา** พระบุรมสญชัยตนองอาจ จิ่งมีพระราชอาณัติให้กระทำ ยังโฮงประสูติพระวรบุตร ในท่ำกลางทางที่นั้น **คณฺหาเปสิ** ก็ให้แหนแห่พิภักดิ์อัครราชกัญญา **สา** ส่วนดั่งศรีสุพรรณบุษบ์[๑] **ปุตฺตํ วิชายิ** ก็ประสูติพระลูกแก้วสายเสนหา.

เตน วุตฺตํ เหตุดั่งนั้น บั้นพันธคาถา พระเจ้าเทศนาในจริยาปิฎก บุพพาจารย์เจ้ายกมาเป็นสาธกไว้ให้ฦๅชาว่า

ทสมาเส ธารยิตฺวาน กโรนฺตี[๒] ปุรํ ปทกฺขิณ์
เวสฺสานํ วีถิยา มชฺเฌ ชเนสิ ผุสฺสตี มมํ.

ดูราสารีบุตร ส่วนดั่งศรีสุพรรณกัลยา **ธารยิตฺวาน** ธรงยังคัพภ์ นับว่าได้สิบเดือนแล้ว เสด็จเวียนเวียงแก้วปเชตุตตระ **ชเนสิ** ก็ประสูติองค์ตถาคตะ ในท่ำกลางหนทางแห่งพ่อค้าทังหลาย ดีหลี.

---

๑ บ. ศรีสุพรรณผุสดี

๒ ป. กโรนฺเต

มหาสตฺโต อันว่ามหาสัตว์ตนธรงสมภารวิเศษ **นิกฺขมนฺโต** เสด็จออกจากอุทรพระ-มาดา **วิสุทฺโธ หุตฺวา** มีพระกายกงบรสุทธิ์หนักหนา **อุมฺมีเลตฺวา** มีนพระเนตรทังคู่แล้วแลออกมา **ปสาเรตฺวา** ยื่นมือไปหาพระมาดา **อาห** ก็กล่าวว่า ข้าแด่แม่เป็นเจ้า แม่เป็นเจ้าจงให้เข้าของแก่ผู้ข้าโดยอันมี **อหำ** อันว่าผู้ข้าสายกษัตริย์ **ทสฺสามิ** ก็จักให้ทาน ดีหลี. **อถ** ในกาละยามนั้น บั้นพระมาดา **อาห** ก็กล่าวว่า ดูราเจ้าลูกฮักอัครสายเสนห์ **เทหิ** เจ้าจงให้ยังทานตามอัชฌาสัยใจจงมักแห่งเจ้า เท้าวันเทอญ. คันกล่าวดั่งนี้แล้ว ก็ตั้งไว้ยังถงคำพันนึง เหนือมืออันเอฺยียดออกมาหา.

มหาสตฺโตปิ พระมหาสัตว์วรนาถา มาตราออกมาแล้ว แลจารจาต่อพระมาดา มีในฐานะสามชาติ คือเมื่อเป็นมโหสถผู้วิเศษ แลเวสสันตรราช แลสิทธารถราชวงศ์กษัตริย์อัตตภาวะอันช้อยนั้น ดีหลีแล. **อถ** ยามนั้น บั้นญาติวงศาปโรหิต ก็กิตนาหาชื่อ ในวันอันกระทำมังคละวิเศษ **เวสฺสนฺตโร อิติ** ได้ชื่อว่า เวสสันตรราชา **ชาตตฺตา** เหตุว่าเกิดในท่ำกลางหนทางแห่งพ่อค้าทังหลาย นั้นแลนา.

เตน วุตฺตำ เหตุดั่งนั้น บั้นพันธคาถา พระเจ้าเทศนาในจริยาปิฎก บุพพาจารย์เจ้ายกมาสาธกไว้ให้ฦาชาว่า

น มยฺหำ มตฺติกำ นามำ นปิ เปตฺติกสมฺภวำ
ชาโตมฺหิ* เวสฺสวีถิยา ตสฺมา เวสฺสนฺตโร อหุ.

ดูราสารีบุตร ชื่อแห่งพระตถาคตะปางนั้น จักติดกับด้วยเชื้อวงศา ปักขะก้ำพ่อแลก้ำแม่ ก็บ่มีสัง **อหำ** อันว่าพระตถาคตะ **ชาโต** เกิดในท่ำกลางหนทางพ่อค้าทังหลาย เหตุดั่งนั้นจิ่งได้หมายชื่อว่าเวสสันตระ แท้ดีหลี.

ห้ามจำหน่าย

(ได้ช้างปัจจัยนาเคนทร์)

เอกา กเรณุกา แลในวันอันเกิดมาแห่งมหาสัตว์เจ้านั้น ยังมีแม่ช้างตัวหนึ่ง มีปกติตระเดินไปเหนืออากาศเวหา **อาเนตฺวา** นำมายังลูกช้างตัวขาวพราวบรสุทธิ์ ดุจดั่งเขาไกลาสอาจเป็นมังคลา **ฐเปตฺวา** มาตั้งไว้ในที่อันเป็นช้างมุงคุล อดุลมหาสัตว์อันเกิดมา **ปกฺกามิ** ก็ลาหนีไป ก็มีแล. **อมจฺจา** อันว่าขุนฉลาด สีวิราชเคยคะนิง **กรีสุ** ก็ใส่ชื่อว่าปัจจัยกุญชเรศ เหตุเกิดมาค้ำคง องค์กษัตริย์ขัตติยวงศา. **ราชา** เมื่อนั้น บั้นปิตุราชมหากษัตริย์ **อุปฏฺฐเปสิ** ก็ตั้ง

---

๑ ป. ชาเตตฺถ

ไว้ยังแม่นมทังหลาย หมายว่าได้หกสิบสี่คน มีตนบ่ต่ำบ่สูงพ้น บ่ล้นที่ผอมพี แลมีนมอันตั้งดีเต็มเต้า บ่ถ่อยเถ้าอุย่อนยาน แลมีน้ำนมหวานบรสุทธิ์ แก่เจ้าราชบุตรวรวัย. **ราชา** พระบุรมสญชัยเทโว **ชาติโย ฉเปสิ** เล่าให้ตั้งไว้ยังแม่นมทังหลาย หมายว่าได้หกหมื่นคน แก่กุมารทังหลายอันได้หกหมื่น ชมชื่นเกิดมาประดับ กับด้วยราชบุตรพุทธังกุโร° โส อันว่า พระมหาสัตว์ **วฑฺฒติ** จำเริญด้วยปริวารยศ กดได้หกหมื่นคณนา. **อถสฺส ราชา** ในกาละยามนั้นบั้นปิตุราชนรินทา **การาเปสิ** ให้กระทำยังสังวาลประดับ นับค่าได้แสนคำ จำนำถวายแก่พระมหาสัตว์ราชโอรสา. **โส กุมาโร** เจ้าราชวงศ์ธรงสมภารบุญ **โอมุญฺจิตฺวา** ละลดปลดออกยังเครื่องประดับกับตน แล้วแลให้ทานแก่แม่นมทังหลาย ในกาละเมื่อเพ็งพระกายได้สี่ปี แลพระภูมีราชโอรส อันแม่นมทังหลายหากถวายเครื่องประดับกลับคืน เจ้าก็บ่ฮับเอาสัง. **ตา ธาติโย** แม่นมทังหลายเขาก็ถวายยังเหตุ แก่องค์วิเศษวรปิตา. **ราชา** พระบุรมสญชัยไอศวรมนุษย์ **สุตฺวา** ได้ยันยังปวุตติข่าวสารอันนั้นโดยถนัด **วตฺวา** กล่าวว่า **ยํ ธนํ** อันว่าเข้าของอันใดอันเจ้าบุตรราช หากประสาทให้เป็นทาน เข้าของอันนั้นจิ่งไว้เป็นมุงคุล สุนทรวรสมบัติ แก่ท่านทังหลาย เท้าวันเทอญ. คันธรงพระกูร์ณา **การาเปสิ** ซ้ำให้กระทำยังเครื่องประดับอันใหม่ให้แก่เจ้าราชบุตร อุตตมะเสนหา. **กุมาโร** อันว่าพระกุมารมหาธรรม เล่าซ้ำให้เครื่องประดับอันนั้นเป็นทาน แก่แม่นมทังหลาย ก็มีแล. ในกาละเมื่อมหาสัตว์เจ้า ยังเป็นกุมารน้อยเจ้าก็ได้ให้เครื่องประดับเป็นทาน แก่แม่นมทังหลาย หมายว่าได้เก้าคาบ ดีหลีแลนา.

มหาสตฺโต อันว่าเวสสันตรมหาสัตว์พิจิตร มีชีวิตได้แปดขวบเข้า เจ้าก็สถิตเหนือราชบรรทม อันภิรมย์ในผาสาท สีวิราชภูมินทร์ **จินฺเตสิ** ก็ฮ่มเพิงเถิงทำนองคลองวัตร แห่งโพธิสัตว์เจ้าแต่หนหลังว่า **อหํ** อันว่ากู **เทมิ** ก็ให้ยังทานภายนอกขันธะสันตาน แลทานอันนั้นบ่อาจจักให้บังเกิด ยังคำภิรมย์สมพระจิต กูบุพิตรมักจักให้ยังองคะกาโย **โกจิ ยาจโก** ยาจกผู้ใด ผิแลมาขอวรหีระทัยนัยน์เนตรทังคู่ **อหํ** อันว่ากูนรินทร์ **ภินฺทิตฺวา** ควัดพระทัยนัยน์เนตรออกแล้ว จักให้เป็นทาน ประการนึ่ง ยาจกผู้ใดผู้นึ่ง ผิแลมาขอชิ้นแลเลือด **อหํ** อันว่ากูสุทธเจตน์ **เฉตฺวา** ปาดออกแล้วจักให้เป็นทาน ประการนึ่ง **โกจิ ยาจโก** ยาจกผู้ใดผู้นึ่ง ผิแลมาขอกูองค์กษัตริย์ ให้บัวระบัติเป็นข้อยข้าทาสัง **อหํ** กูจักสอนตนกู ให้อยู่ในพุทธังกุรวัตร **ตสฺส ทเทยฺยํ** จักบัวระบัติแก่ยาจกผู้นั้น บ่แหนงสัง.

ตสฺเสวํ สภาวํ จินฺตยนฺตสฺส ในเมื่อเวสสันตรมหาสัตว์ ตรัสคะนิงเถิงประเวณีอันอุดมแห่งบุรมโพธิสัตว์เจ้าแต่หนหลัง ดั่งนั้น **มหาปฐวี** อันว่าแผ่นดินหลวง ลวงหนาสังขยาว่าได้สอง

---

๑ บบ. อันเกิดมาฮ่วมวันทันยามมหาสัตว์เจ้า

แสนสี่หมื่นโยชนะ **คชฺชมานา** ก็ฮ้องก้องหวั่นไหวไปมา **มตฺตวรวารโณ** เหมือนดั่งช้างสารตัวประเสริฐอันเมามัน แล้วแลฮ้องก้องสะเทียน เหียนหันเงยงวงง่าวต่าวไปมา **สิเนรุปพฺพตราชา** อันว่าพระญาเขาหลวงสิเนโรราช อันเป็นอาจแก่จตุรทิสา **โอนมิตฺวา** ก็อ่อนน้อมค้อมท่าวไปมาเหมือนดังกระไทชาย บายเอายอดหวายมาลนไฟให้อ่อน กวัดแกว่งฮ่อนโฮเฮ **เชตุตฺตรนครา-ภิมุโข** ก็อว่ายหน้าฮ่อต่อพระปเชตุตตรราชธานี **อฏฺฐาสิ** ก็ตั้งอยู่ดั่งนั้น. **เทโว** เสียงเมฆดังก้องอากาศ ทั่วระนาทแผ่นดินดัง **ขณิกวสฺสํ** ก็ให้ยังถ่องแถวฝนตกลงมามีมาก อัศจรรย์ดูหลากทั่วทุกภาย มีทังสายฟ้าฟาด ยังอากาศแมบเมือง ๆ **สาคโร** น้ำสมุทรก็ตีฟองนองเนืองนัก **สกฺโก** พระญาอินทร์สุรินทาพิภพ **ปปฺโผเฏติ** ก็ตบมือน้อมบูชา **มหาพฺรหฺมา** ท้าวมหา-พรหมชั้นฟ้า น้อมหน้าต่อยอมือสาธุการ เชิ่งทานเจตน์ อันวิเศษอัคควโร **เอกโกลาหลํ** เสียงโกลาหลเค้าครื่น เสียงแตกตื่นเป็นอันนึ่งอันเดียวกัน **อโหสิ** ก็เกิดมีตั้งแฮกแต่เมืองคน จนเถิงพรหมโลก แท้ดีหลี.

เตน วุตฺตํ เหตุดั่งนั้น บั้นพันธคาถา พระเจ้าเทศนาในจริยาปิฎก บุพพาจารย์เจ้ายกมาสาธกไว้ให้ฦๅชาว่า

ยทาหํ ทารโก โหมิ ชาติยา อฏฺฐวสฺสิโก
ตทา นิสชฺช ปาสาเท ทานํ ทาตุ์ วิจินฺตยึ.

ดูราสารีบุตร อันว่าพระตถาคตะ อันยังเป็นทารกาได้แปดปีด้วยชาติ แลมี **ยทา** ในกาละยามใด **ตทา** ในกาละยามนั้น บั้นพระตถาคตะ อันยังสถิตอยู่ในผาสาท สีวิราชภูมินทร์ **วิจินฺตยึ** ก็ตริคะนิงในใจด้วยคำว่า **หทยํ ทเทยฺยํ จกฺขุ์** ดั่งนี้ ผิแลบุคคละผู้ใดมาขอยังหีระทัยนัยน์เนตรทังคู่ **อหํ** อันว่ากูมีใจใส **ทเทยฺยํ** ก็จักให้ยังหทัยนัยน์เนตรทังคู่ แก่บุคคละผู้นั้นประการนึ่ง ผิแลบุคคละผู้ใด มาขอยังชิ้นแลเลือด **อหํ** อันว่ากูนรราช ปาดออกแล้วจักให้เป็นทาน แก่บุคคละผู้นั้น ประการนึ่ง ผิแลบุคคละผู้ใดแลมาขอกูตนกษัตริย์ ให้บัวระบัติเป็นข้อย **อหํ** กูก็จักสอนตนกู ให้ฮู้ยังสภาวะอันเป็นข้อย แล้วแลจักค่อยบัวระบัติแก่บุคคละผู้นั้น บัขีนสัง **สภาวํ จินฺตยนฺตสฺส** ในเมื่อพระตถาคตะ ตริคะนิงในใจฮ่มเพิงหา ยังทานัช-ฌาสัยอันสนิท ตามจาฮีตโพธิสัตว์เจ้าแต่ภายหลัง **อกมฺปิตํ** อันบ่หวั่นไหวด้วยกิเลสทังหลายหมายมีโลภาเป็นเค้า **อสณฺฐิตํ** ทังเล่าบ่หดหย้อท้ออยู่ด้วยมัจเฉรธรรมดั่งนั้น **ปฐวี** อันว่าแผ่นดินหนา มีป่าหิมพานต์ แลเขาเสมรุเป็นยอด ก็หวั่นไหวไปมา **ตทา** ในกาละยามนั้น.

(อภิเษกพระเวสสันดรกับนางมัทที)

มหาสตฺโต[๑] อันว่าเวสสันตรมหาธรรม จำเริญเพ็งพระกายได้สิบหกเข้า เจ้าก็เถิงที่แล้ว แห่งศาสตรศิลป์ทังมวล **อถสฺส ปิตา** ในกาละยามนั้น บั้นพระปิตุราชเทโว **ทาตุกาโม** มักใคร่ให้ราชสมบัติ แก่พระกษัตริย์องค์วิเศษ **มนฺเตตฺวา** จิ่งจารจาต่อพระเทวีศรีสุพรรณกัลยา **อาเนตฺวา** แล้วแลนำมายังนางมัททราชวงศ์ ธรงนามชื่อว่ามัททีอันเป็นลูกสาวศรีมาตุลราช แต่มัททราชวงศ์กษัตริย์ **กตฺวา** กระทำให้เป็นประธานแก่บุรมกัญญา สังขยาได้หมื่นหกพัน แล้วแลตั้งไว้ในฐานันตรศักดิ์ **อัครมเหสีแห่งพระภูมี อภิสิญฺจิ** จิ่งฮดสรงองค์กษัตริย์ **รชฺเช** ในราชสมบัติแทนตน. **มหาสตฺโต** อันว่าพระภูธรนเรนทร์ **วิสฺสชฺเชนฺโต** ปลงราชสมบัติให้เป็นทาน แลวันแลหกแสนคำเป็นประทัด ตั้งแฮกแต่ได้ธรงราชสมบัติ **ปวตฺเตสิ** ก็ให้เป็นไปยังมหาทานอันมากนัก หั้นแล.

อปรภาเค ภายหน้าแต่นั้น บั้นราชมัททีราชเทวี **วิชายิ** ก็ประสูติลูกชายสายเสนหา **ชนา** ราชวัลลภะทังหลาย **สมฺปฏิจฺฉึสุ** ก็ฮับเอาด้วยข่ายคำ ตามลำนำขัตติเยศ เหตุดั่งนั้น บั้นวรวงศาทังหลาย จิ่งหมายชื่อว่าท้าวชาลี **มีในวันอันกระทำมังคละกิตนา ตสฺส ปทสา คมนกาเล** ราชมัททีเล่าประสูติลูกญิง ในกาละเมื่อฮู้ย่างแห่งท้าวชาลี **ชนา** ราชวัลลภะทังหลาย **สมฺปฏิจฺฉึสุ** ก็ฮับเอาราชธีดาด้วยหนังเหนอ้ม อันโลกหากสมมุติว่าเป็นมังคลา **นามคฺคหณทิวเส** ในวันอันจักกิตนาหาชื่อนั้น บั้นญาติวงศาทังหลาย ก็หมายเอาชื่อว่าเจ้ากัณหา หั้นแล.

อถ ในกาละยามนั้น บั้นมหาสัตว์ขัตติยโสภัง **อลงฺกตหตฺถิกฺขนฺธวรคโต** อันธรงคอวรปัจจัยมุงคุลกุญชรนาโค **โอโลเกสิ** มีปกติเสด็จไปทอดพระเนตรล่ำศาลาทาน แลเดือนแลหกที มีแล.

(เมืองกลิงคราษฎร์อืดอฺยาก)

ตทา กาลิงครฏฺเ ทุวุฏฺฐิกา ในกาละยามนั้น อันว่าฝนก็บ่ตกตามฮีตแต่ปุพเพ **อเหสุ** ก็มีในเมืองกลิงคราษฎร์ **สสฺสานิ** เข้ากล้าทังหลายก็บ่ดี บ่บรบวรณ์สักอัน **มหนฺตฺ ฉาตกภยํ** โพยภัยอันอืดอฺยากเข้าก็มีมากยิ่งหนักหนา **มนุสฺสา** คนทังหลายเป็นอันแค้นเคืองนัก **อสกฺโกนฺตา** บ่อาจจักเลี้ยงชีวิตได้ ลวดขำเขือกเป็นโจร **ชานปทา** ชาวชนบททังหลาย อันทุพภิกขภัยหากบีฑา **สนฺนิปติตฺวา** มาประสุมชุมนุมกันในพระราชวัง **อกำสุ** ก็หุยครางฮ่อต่อเจ้ากษัตริย์ให้กูร์ณา **ตำ สุตฺวา** เจ้ากษัตริย์ได้ยินแล้วแลถามว่า ท่านทังหลายพร้อมกันมา ทูลกูบุพิตร นิมิตรเหตุอันใดจา ? **มนุสฺสา** คนทังหลายก็ถวายเหตุให้แจ้งแก่เจ้ากษัตริย์. **อถ**

---

๑ ช.อ. โพธิสตฺโต

ราชา ยามนั้น บั้นพระกษัตริย์ **วตฺวา** กล่าวว่า ดูราชาวเมืองทังหลาย **อหำ** เฮากษัตริย์ **วสฺสาเปมิ** ยังฝนจักให้ตกตามทำนอง ดีหลี. พระญากล่าวดั่งนั้นแล้ว จิ่งส่งหนียังชาวชนบทฝูงนั้น มีแล. **โส ราชา** พระกษัตริย์เจ้าแผ่นดิน **สมาทินฺนสีโลปิ** แม่นว่าสมาทานเอาศีลแล้ว แลจำอุโปสถเสี้ยงเจ็ดวัน **นาสกฺขิ** ก็บ่อาจเพื่อจักให้ฝนตกได้ ด้วยคลองวัตรจริยา **โส ราชา** พระกษัตริย์เจ้าประเทศ **สนฺนิปาเตตฺวา** ให้ชาวเมืองมาประสุมชุมนุมกันแล้ว มีพระราชกถาว่า **อหำ** เฮาองค์กษัตริย์ มีคลองวัตรหากได้สมาทานแล้ว แลจำอุโปสถถ้วนกำหนดเจ็ดวัน ตามจาฮีตแต่ปุพเพ **เทวำ วสฺสาเปตุำ นาสกฺขึ** ก็บ่อาจ เพื่อจักให้ฝนตกได้ตามคำคะนิง **กึ นุ โข กาตพฺพำ** บัดนี้ เฮาทังหลายจักทำสิ่งใดจา ?

เมื่อพระกษัตริย์ตรัสต่อดั่งนั้น บั้นชาวเมืองทังหลายทูลว่า ข้าแห่งมหาราชเจ้า **ตฺวำ** เจ้ากษัตริย์ ผิบ่อาจจักให้ฝนตกได้ดั่งนั้น ฝูงข้าทังหลายจักถวายเหตุให้แจ้งแก่พระเทโว **ปุตฺโต** อันว่าลูกชายกษัตริย์สญชัยภาเดช ชื่อว่าเวสสันตรมหาสัตว์ **ทานาภิรโต** อันกัตติกาบ่อิ่มในทานวัตร ยังเสวยราชสมบัติในเมืองเชตุตตรนคร ดีหลี **มงฺคลหตฺถี** ส่วนดั่งช้างมุงคุลกุญชรสารตัวเผือก แห่งเจ้ากษัตริย์องค์นั้น คันไปในสถานที่ใด ฝนก็ตกในสถานที่นั้นชู่ยาม **พฺราหฺมเณ เปเสตฺวา** พระกษัตริย์เจ้า ใช้พราหมณ์ทังหลาย ให้ไปขอวรหัตถีตัวนั้น แล้วแลนำมา ควรก็ขาแล.

เมื่อชาวเมืองทังหลายทูลดั่งนั้น บั้นพระกษัตริย์บุพิตร **สมฺปฏิจฺฉิตฺวา** ฮับเอาด้วยคำว่า สาธุ ดี ๆ ดั่งนี้แล้ว **พฺราหฺมเณ สนฺนิปาเตตฺวา** จิ่งชุมนุมยังพราหมณ์ทังหลาย ในมุนเทียรบุพิตร **วิจินิตฺวา** เลือกได้พราหมณ์แปดคน ฮู้มณฑลสุดขนาด ตนฉลาดด้วยโวหาร แท้ดีหลี ด้วยแท้ ชื่อแห่งพราหมณ์ทังหลายฝูงนั้น อันผู้มีผญาเพิ่งฮู้ดั่งนี้ **ราโม** ผู้นึ่งชื่อว่าราโม ผู้นึ่งชื่อว่าธโช ผู้นึ่งชื่อว่าลักขโณ ผู้นึ่งชื่อว่าโชติมันโต[๑] ผู้นึ่งชื่อว่ายัญโญ ผู้นึ่งชื่อว่าสุชาโต ผู้นึ่งชื่อว่า สุยาโม ผู้นึ่งชื่อว่าโกณฑัญโญ. **เตสุ** ล้ำพราหมณ์ทังแปดคนฝูงนั้น **ราโม** อันว่าพราหมณ์ผู้ชื่อว่าราโม **ปาโมกฺโข** เป็นประธานแก่พราหมณ์ทังเจ็ด หั้นแล. **ราชา** กลิงครัฐกษัตริย์ **ทตฺวา** ให้เข้าถึงแก่พราหมณ์ทังหลาย แล้วแลบังคับว่า ท่านทังหลายอันฉลาดในยาจนวัตร **คจฺฉถ** จงไปขอ วรกุญชรเรศเสตกุญชร เชิงเจ้ากษัตริย์เวสสันดร แล้วแลนำมา เทอญ.

อถ พฺราหฺมณา ยามนั้น บั้นพราหมณ์ทังหลาย อันเจ้ากษัตริย์หากอาณัติ **ปตฺวา** ไปฮอดจอดเถิงเชตุตตรราชธานี ด้วยอันลำดับราตรีทิวามัคคา **ภุญฺชิตฺวา** กินยังเข้าในศาลาทานพระกษัตริย์ **กตฺวา** กระทำตนให้หม่นหมองด้วยผงธุลี เพื่อให้มีสัญญาว่ามาแต่ประเทศ

---

๑ ช.อ. สุชาติมนฺโต

เขตอรัญรัฐ หตฺถี ยาจิตุกามา มักจักขอวรหัตถี ในกาลเมื่อเสด็จไปทอดพระเนตรทานวัตร แห่งเจ้ากษัตริย์มเหสักข์ **อคมสุ** เขาก็เข้าไปสู่นครทวารก้ำปราจีน. **อถ ราชา** ยามนั้น บั้นพระภูธรขัตติเยศ **จินฺเตตฺวา** มีพระราชจินดาว่า **อหำ** กูภูมี **โอโลเกสฺสามิ** จักทอดพระเนตรล่ำศาลาทาน วันหน้าเช้า ดีหลี พระญามีพระราชจินดา **นฺหาตฺวา** อาบองค์สรงเกศแต่เช้า แล้วแลเสวยเข้าน้ำอันประณีต **อลงฺกริตฺวา** ประดับสัพพาลังการอันอุดม สมกับด้วยฐูปทุกสิ่ง จิ่งธรงคอวรหัตถี **อคมาสิ** เสด็จไปสู่นครทวารก้ำปราจีน หั้นแล.

พฺราหฺมณา ส่วนดั่งพราหมณ์ทังหลาย **อลภิตฺวา** บ่ได้เพื่อจักขอวรคุชทานดอมพระบาท ในโอกาสทวารก้ำปราจีนที่นั้น **คนฺตฺวา** จิ่งไปสู่ปักตูเวียงก้ำใต้ แล้วแลจักขอ ก็ตั้งอยู่ในประเทศที่สูง สำแดงตนให้ผากฏในเขต ซ้องพระเนตรเจ้ากษัตริย์ **ทกฺขิณหตฺถำ ปสาเรตฺวา** เอยียดไปยังมือก้ำขวา แล้วแลถวายยังชัยพระพร ตามคำสอนภาษาแห่งพราหมณ์ ยามวรบุพิตรเสด็จเถิงว่า **ชยตุ ภวำ, ชยตุ ภวำ เวสฺสนฺตร** ข้าแด่บุพิตร วิชิตเกียรติ์ไกล **ชยตุ ภวำ** เจ้ากษัตริย์ตนองอาจ อำนาจแก่สากล ประชาชนไพร่ฟ้า น้อมหน้าต่อสมภาร เป็นภูบาลฦาเดช ฮ้อยเอ็ดประเทศส่งสาส์นถวาย สมภารหลายเหลือโกฏิ อายุโยชน์ยืนยาว วรรณะพราวผิวผ่อง สุขะส่องเทียรฆา พลาตามตนราช อย่าคลาดคล้อยธรงศรี เทวีเทียมแฝงเฝ้า เป็นเจ้าฟ้าฦาสาย อย่าได้มีอนตายแลพยาธิ อุบาทว์ไข้เบียนตน อย่าได้มีกังวลสังสักสิ่ง เป็นเจ้ายิ่งยูเสถียร ก็ข้าเทอญ.

มหาสตฺโต ยามนั้น บั้นมหากกษัตริย์บุพิตร **ทิสฺวา** เห็นยังพราหมณ์ทังหลายถวายพรซ้องพระเนตร **เปเสตฺวา** ไสช้างไปในที่ใกล้ถัด **หตฺถิกฺขนฺเธ นิสินฺโนว** อันยังสถิตเหนือคอ วรปัจจัยมุงคุลกุญชรราชา **อาห** ก็กล่าวยังประถมคาถาว่า

ปรูฬฺหกจฺฉนขโลมา ปงฺกทนฺตา รชสฺสิรา
ปคฺคยฺห ทกฺขิณำ พาหุำ กึ มำ ยาจนฺติ พฺราหฺมณา.

ดั่งนี้ ดูราพราหมณ์ทังหลาย **ตุมฺเห** อันว่าท่านทังหลาย **ปรูฬฺหกจฺฉนขโลมา** มีขนลักแฮ้แลเล็บมือยาว **ปงฺกทนฺตา** มีแข้วอันขาว แลมีหัวอันกลั้วเกล้าไปด้วยผงเผ่าเท่าธุลีเป็นอันหม่นหมองนัก **ปคฺคยฺห** เลิกขึ้นยังกระพุ่มมือขวา แล้วแลขอวรราชทานอันใดเชิงกูนี้จา ? **พฺราหฺมณา** พราหมณ์ทังหลาย ก็ทูลว่า

รตนำ เทว ยาจาม สิวีนำ รฏฺฐวฑฺฒนำ
ททาหิ ปวรำ นาคำ อีสาทนฺตำ อุรูฬฺหวำ.

เทว ข้าไหว้บุพิตรเป็นเจ้า **มยำ** ฝูงข้าทังหลาย **ยาจาม** ก็ขอวรปัจจัยมุงคุล กุญชร

ตัวดี **อีสาทนฺตำ** มีงางอนงงองอาจ สามารถให้แล้วยังคำมักสมประสงค์ เป็นช้างธรงตัวประเสริฐ เกิดกับดอมพระบาท สีวิราษฎร์จำเริญเฮือง **ตฺวำ** พระจอมเมืองกษัตริย์บุรมนาถจงประสาทให้แก่ฝูงข้าทังหลาย เท้าวันเทอญ.

(พระราชทานช้างปัจจัยนาเคนทร์)

เมื่อพราหมณ์ทังหลายถวายคำมักดั่งนั้น บั้นมหากษัตริย์อัจฉริยมนุษย์ **สุตฺวา** ได้ยิน **จินฺเตตฺวา** มีพระราชจินดาว่า **อหำ** กูพระกษัตริย์ **อชฺฌตฺติกทานำ ทาตุกาโม** มักอุยากให้ทานอันมีภายในขันธสันตาน ให้เป็นทานวัตร บัดนี้พรามณ์ทังหลาย ก็มาขอวรคุชทาน อันเป็นภายนอกนี้จา **ตถาปิ** แม่นดั่งนั้นก็ดี **อหำ** กูภูธรขัตติเยศ **ปูเรสฺสามิ** จักพ่ำเพ็งคำมักแห่งพราหมณ์ทังหลายฝูงนี้ ปให้คาขัด **หตฺถิกฺขนฺธวรคโต** อันยังสถิตอยู่เหนือคอช้าง **อาห** ก็กล่าวคาถาอันนี้ว่า

ททามิ น วิกมฺปามิ **ยำ มำ ยาจนฺติ พฺราหฺมณา**
ปภินฺนำ กุญฺชรำ ทนฺตี **อุปวยฺหำ คชุตฺตมำ.**

ดูราพราหมณ์ทังหลาย **ภวนฺตา** ท่านทังหลาย **ยาจนฺตา** ก็มาขอวรปัจจัยมุงคุลกุญชรตัวดี มีงางอนงง อันผงลงมัน เป็นช้างสารตัวประเสริฐ เลิศกว่าช้างทังมวล ควรนำท้าวพระญาไป เป็นปัจจัยประสงค์ ค้ำคงเมืองสีวิราษฎร์ **อหำ** กูผู้ประโยชน์ด้วยโพธิสมภาร **ททามิ** ก็ให้ยังช้างสารบัดนี้ ด้วยศรัทธาธรรม **น วิกมฺปามิ** ก็บ่สะบั้นด้วยโลภมัจเฉร-ธรรมจำพระจิต

ปฏิชานิตฺวา จ ปน จาคาธิมานโส โพธิสัตว์เจ้า มีจิตใจตั้งฮ่อต่อทาน ให้ปฏิญญาณแล้ว **โอรุยฺห** เสด็จลงจากคอช้างแก้วตัวประจง ลงเลียบดูยังที่อันมีเครื่องประดับยังเต็มล้วนถ้วนคมรบสามที **อทิสฺวา** ก็บ่เห็นที่ควรประดับอันยังเศษ **คเหตฺวา** ทวายบายเอายังน้ำเต้าคันทีคำ อันพ่ำเพ็งเต็มไปด้วยน้ำกระจวนจันทน์ คันธรสมาลา **อาห** กล่าวว่า **อิโต เอถ พฺราหฺมณา**[๑] ดูราพราหมณ์ทังหลาย **ตุมฺเห** ท่านทังหลาย จงเข้ามาแต่ที่นี้ เท้าวันเทอญ. คันกล่าวดั่งนี้แล้ว **ฉเปตฺวา** ก็ตั้งยังงวงช้างอันงามบรสุทธิ์ ดุจดั่งลาดเงินเลียง เฮียงไว้ในมือพราหมณ์ ยามเมื่อจักประวัตน์คุชเรศ **ปาเตตฺวา** หลั่งลงยังน้ำอุยาดหมายทาน ญาณ-สัพพัญญุบ่ให้คลาดคลา **อทาสิ** ก็ประสาทให้ยังช้างแก้วตัวประดับสัพพะอลังการ เป็นทานแก่พราหมณ์ ยามนั้น หั้นแล.

---

๑ ข.อ. มหาพฺราหฺมณา

จตูสุ ปาเทสุ อลงฺการา ด้วยแท้ เครื่องประดับตีนทังสี่แห่งช้างตัวนั้น **อคฺฆนฺติ** ก็ควรค่าได้สี่แสนคำ **อุโภสุ ปสฺเสสุ อลงฺการา** เครื่องประดับกับฝ่ายข้างทังสองนั้น **อคฺฆนฺติ** ควรค่าว่าได้สองแสนคำ **เหฏฺฐา อุทเร รตฺตกมฺพลํ** ยังผ้ากัมพละแดงอันลวาดพื้นท้องช้าง ควรค่วว่าได้แสนคำ **ตีณิ ชาลานิ** ข่ายสามผืน คือข่ายมุกด์ ข่ายแก้ว ข่ายคำ อันเป็นเครื่องประดับกับหลังช้างนั้น **อคฺฆนฺติ** ควรค่าว่าได้สามแสนคำ **อุโภสุ กณฺเณสุ อลงฺการา** เครื่องประดับกับแก้มทังสองนั้น **อคฺฆนฺติ** ควรค่าว่าได้สองแสนคำ **ปิฏฺฐิยํ อตฺถรณกมฺพลํ** ผ้ากัมพละอันลวาดหลังช้าง ควรค่าอ้างได้แสนคำ **กุมฺภาลงฺกาโร** เครื่องประดับกับพุ่มพองช้าง[1] ก็ควรค่าว่าได้แสนคำ **ตโย วฏฺฏกา** สายสะพัดสามเส้น คือผ่านอก ผ่านท้อง ผ่านหาง ควรค่าว่าได้สามแสนคำ **กณฺณจูฬาลงฺการา** เครื่องประดับกับยอยหูทังสอง ควรค่าว่าได้สองแสนคำ **ทฺวินฺนํ ทนฺตานํ อลงฺการา** เครื่องประดับกับงาทังสอง ควรค่าว่าได้สองแสนคำ **โสวตฺถิกาลงฺกาโร** เครื่องปล้องคำประดับแก้ว อันสนแส่วแล้วด้วยไหมคำ ลำนำเกี้ยวงวงช้าง ก็ควรค่าอ้างได้แสนคำ **นงฺคุฏฺฐาลงฺกาโร** เครื่องประดับกับหางช้าง ควรค่าอ้างได้แสนคำ **อาโรหณนิสฺเสณี** ขั้นใดก่ายขึ้นหลังช้าง ควรค่าอ้างได้แสนคำ **ภุญฺชนกตาหํ** อ่างคำอันกระทำใส่น้ำให้ช้างกิน ก็ควรค่าได้แสนคำ **อิทํ ธนํ** เข้าของฝูงนี้เป็นอันยิ่งนักหนา สังขยาตราเข้ากันได้สองล้านสี่แสนคำ เป็นราชสมบัติตามธรรม แห่งพระภูธรขัตติเยศ **ธเปตฺวา** ท่อเว้นไว้ยังวัตถุเจ็ดประการ อันกดค่าบ่ได้ **ฉตฺตปิณฺฑิยํ** คือแก้วประดับพุ่มเสตฉัตร แลแก้วประดับยอดเสตฉัตร แลแก้วมุกดาหาร แลแก้วประดับขอช้าง แลแก้วมุกดาหารเป็นสังวาลคอช้าง แลแก้วประดับพุ่มพองหัว แลตัวช้างปัจจัยมุงคุล วัตถุเจ็ดประการนี้ กดเป็นอนัคฆา **อทาสิ** บุพิตรนรนาถ[2] ก็ประสาทให้เป็นทาน กับทังกระกุลช้างห้าฮ้อย แลควาญช้างกับหมอ[3] ยอเป็นทานบ่ไว้ เพื่อให้ได้เป็นพระในกาละภายหน้า บ่ให้คลาดคลา **ปฐวิกมฺปาทโย** อัศจรรย์ทังหลาย หมายมีแผ่นดินไหวเป็นเค้า ตราบต่อเท้าภวัคคพรหม มีนิยมดั่งนัยอันได้กล่าวแล้วแต่ภายหลัง ก็เกิดมีในขณะบัดนั้น บั้นเวสสันตรมหาวงศ์ ปลงทานวัตร.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา พระเจ้าจักสำแดงแสลงยังทินทาน อันพระภูบาลประวัตน์ให้ฦๅชา **อาห** ก็กล่าวว่า

ตทาสิ ยํ ภีสนกํ ตทาสิ โลมหังสนํ.

ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราภิกขุสงฆ์ธรงศีลวัตร **หตฺถินาเค** ในเมื่อช้างมุงคุล กุญชรคุชเรศอันพระเวสสันตรราช หากประสาทให้เป็นทาน **ยทา** ในกาละยามใด **ภีสนกํ** อัศจรรย์ทังมวล

---

๑ ลบ. พุ่มพอกช้าง ๒ ลบ. บุพิตรวรนาถ ๓ ลบ. กับขอ

ควรพะลึกสะเพิงกลัว หนังหัวสั่น แผ่นดินหลวงไหวหวั่นทั่วสากล เป็นโกลาหลขำเขือก ก็มีมาก ยิ่งหนักหนา **ตทา** ในกาละยามนั้น.

พฺราหฺมณา อันว่าพราหมณ์ทังหลาย **ลภิตฺวา** ฮับเอายังวรคุชทาน แทบนครทวารก้ำใต้ ได้แล้วฮีบนำหนี **นิสีทิตฺวา** นั่งอยู่เหนือหลังช้างตัวดี มีหมู่คนเป็นอันมาก หากเป็นปริวารใจชื่นบานโมทเจตน์ เหตุได้ช้างดั่งอาสา **ปลายึสุ** ก็ไสหนีไป กลางเวียงชัยบ่ขามสัง. **ตำ ทิสฺวา มหาชนา** คนทังหลายเห็นช้างมุงคุลตวังาม อันพราหมณ์หากนำหนีไปบ่อุยั้ง **อาหำสุ** เขาก็กล่าวถามว่า ดูราพราหมณ์ **ตุมฺเห** ท่านทังหลาย ตั้งบ่อุย้านอำนาจ ขึ้นขี่ช้างพระบาทมหาวงศ์นี้จา **อยำ หตฺถี** อันว่าช้างตัวค่าตื้อ ฝูงท่านซื้อฤาฮู้ว่าขอมานี้จา ? **พฺราหฺมณา** เมื่อนั้นพราหมณ์ทังหลาย **วตฺวา** กล่าวงึกแง้งต่อชาวเมืองว่า ท่านทังหลายมีชื่อดังฤา ? แลท่านทังหลายอุย่าฟ้าวกล่าวคำแข็ง ส่วนดังช้างตัวแพงคุชราช พระบาทเจ้ามหาวงศ์ หากประสงค์ปลงเป็นทาน บ่ใช่การอันท่านทังหลายจักหวงราชสมบัติ. **ฆเฏนฺตา** ก็ไกว่กวัดลัดมือ คืดคึงกึงแขน ให้แก่คนทังหลาย อันอุยืนถามอุยู่ในเขต **ปาเชตฺวา** ไสช้างไปซีซวาด บ่อุย้านอาชญ์ขามแข็ง เขาได้ช้างตัวแพงค่าล้าน บ่อุย่อนอุย้านใผสักสิ่ง **นิกฺขมึสุ** ก็ออกไปโดยปักตูเวียงชัยก้ำหนเหนือ ก็มีแล.

ปฐมหิมวนฺตวณฺณนา กริยาอันพรรณนายังหิมพานต์บั้นต้น

นิฏฺฐิตา ก็เสด็จบรบวรณ์ควรแล้วท่อนี้ก่อนแล.

---

๒. หิมพานต์

๒. บั้นปลาย

ตทา นาครา เทวตาวฏฺฏเนน โพธิสตฺตสฺส กุฑฺฒา.

(ชาวสีพีแสดงประชามติ)

ตทา ในกาละเมื่อพราหมณ์ทั้งหลายได้แล้ว ยังช้างแก้วนำหนี แลมีดั่งนั้น **นาครา** อันว่าชาวสีพีราษฎร์ อามาตย์พร้อมเสนา อันเทพยดามาบันดลสนจิต ให้มีวิปริตสัญญา **กุฑฺฒา** พร้อมกันเคียด บังเบียดพร้อมกันชังแลบังข้า แก่เวสสันตรบุพิตร **สนฺนิปติตฺวา** เขาจิ่งไปประสุมชุมนุมกัน แทบปักตูคุ้มราชวัง **อกำสุ** ก็กระทำยังเสียงอันฮ้องฮ่อ ก่อโทษต่อบุรมศรีสญชัย มิ่งจอมไตรแก่นเหง้า ว่าเวสสันตระเจ้ากระทำผิด บัวระบัติพิรุธ **เตน วุตฺตำ** เหตุดั่งนั้น บั้นคาถาพันธะดวงนี้ พระเจ้าเทศนา แก่ธรรมเสนาปตีสารีบุตรเถร ในจริยาปิฎกว่า

สมากุลำ ปุรำ อาสิ โฆโส จ วิปุโล มหา ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราสารีบุตร ตนบรสุทธิ์ด้วยปัญญา **หตฺถินาเค** ในเมื่อช้างแก้วปัจจัยนาเคนทร์ตัววิเศษ อันเวสสันตรกษัตริย์ หากประสาทให้เป็นทาน แก่พราหมณ์ทั้งหลาย แลมีดั่งนั้น **นครำ** อันว่าปเชตุรอุตตมบุรี **ขุภิตฺถ** ก็ขำเขือก เยือกเป็นโกลาหลมี่ก้อง เสียงโห่ฮ้องนันเนือง ชาวเมืองผันฮือฮื่น ฟ้าฟาดตื่นเมือบน จนอากาศเวหา **เภรโว** ควรพะลึกสะเพิงกลัว หนังหัวพองสยองเส้นขนลุก อุกขลุกมี่ก้องเสียงสนั่นท้องนครชัย ไอศวรพิวัฒน์. **อถ สิวิโย** ในกาละยามนั้น บั้นชาวเมืองสีพีราษฎร์อามาตย์หมู่เสนา ราชบุตตาทุกหมู่ ขุนค้าคู่มุนตรี เศรษฐีแลควาญช้าง นายม้าอ้างสารถีนายรถมีหลายหลาก เสนาแล่นทางตีนมากถ้วนทุกภาย กับทังพราหมณาปโรหิตหลายหลากทุกภาคพร้อมชาวเมือง **สมาคตา** เนืองกันมาสู่เทศ เหตุว่าเขาเห็นแล้ว ยังช้างแก้วตัวงาม อันพราหมณ์หากติดตามขอได้แล้ว ขี่ช้างแก้วหนีไป **เต สิวิโย** อันว่าชาวนครชัยแลอามาตย์ทังหลาย **ปฏิเวทยุำ** เขาก็อุยายกันสนส่อ ก่อโทษต่อบุรมศรีสญชัย ไอศวรปิตาว่า **เทว** ฝูงข้า

ไหว้มหาราชเป็นเจ้าองค์วิเศษ ส่วนดังเวสสันตรวรบุตร มากระทำพิรุธอปราธกรรม คือกระทำผิด **วิธมำ** ตั้งจักให้บ้านเมืองเขินขาด วินาสบ่สงสัย **อยฺยปุตฺโต** ลูกแห่งมหาราชเจ้าองค์วิเศษ คือว่าเวสสันตระ **กถำ** ดั่งฤๅมาประสาทให้แล้ว ยังช้างแก้วมุงคุล แห่งเฮาเจ้าข้าเป็นทาน แก่พราหมณ์ทังหลาย นั้นจา ? แลช้างตัวนั้น **คชุตฺตมำ** ตั้งหากเป็นพระญาช้างตัวประเสริฐ ล้ำเลิศกว่าช้างทังหลาย เป็นกุญชรพรายเพริศ งามล้ำเลิศยิ่งหนักหนา อันชาวเมืองหากบูชาทุกเมื่อ เกิดมาเพื่อบุญคุณ **อุรุพฺหวำ** ยังผงขึ้นใหญ่เพ็งพี **อีสาทนฺตำ** มีงางงงามดั่งหัวราชรถ เป็นช้างตัวผากฏทั่วประเทศ **เขตฺตญฺญุ** อันอาจฮู้ที่ฮบที่ชนชู่ฉบับ **สพฺพเสตำ** อันมีตัวขาวพราวบรสุทธิ์ ดุจดั่งเขาไกลาส อันเดียรดาษดูวิลาสเต็มไป ด้วยผ้ารัตตกัมพละ[1] **ปภินฺนำ** อันแตกเป็นสารสามแห่ง **สตฺตุมทฺทนำ** อันอาจจักแข่งย่ำยีตีเสีย ยังข้าเศิกศัตรู ในสกลชุมพูทุกแห่งไว้เป็นแพ่งแข็งเมือง **สวาลวีชนึ** อันเฮืองงามตามชอบ ประกอบด้วยหางอันมีฟอยงามบรสุทธิ์[2] ดุจดั่งทวายจามรี **สเสตจฺฉตฺตำ** มีทังเสตฉัตร **สปตฺเถยฺยำ** มีทังเครื่องปูลาดแลเครื่องประดับ **สาถพฺพนำ** กับทังหมอช้างแลควาญช้าง กับทังปริวารห้าฮ้อย กับทังสร้อยสังวาล ประดับวรคุชสารงามยิ่งนัก **อคฺคยานำ** เป็นยานอันล้ำเลิศ เกิดมาเป็นยานสำรับ กับมหากษัตริย์ขัตติยวงศา **อทา** เวสสันตระเจ้า เล่ามาให้เป็นทาน แก่พราหมณาจารย์บรเทศ เป็นเหตุอันควรผิด.

ฝูงข้าไหว้บุพิตรเป็นเจ้า **โส ปุตฺโต** อันว่าลูกสมเด็จบุพิตรแก่นเหง้า เวสสันตรเจ้าจอมกษัตริย์ **ทชฺชา** ท่อควรให้เข้าน้ำโภชนะอาหาร เข้าเปลือกเข้าสาร อันตระการด้วยเสื้อผ้าเป็นทานด้วยอันน้อย ก็หากค่อยสมควรงาม แม่นว่าพราหมณ์ผู้ฮับทานก็ดูชอบ ประกอบแท้ดีหลี ส่วนว่าพระภูมีบุตตราช เป็นเชื้อชาติขัตติยวงศา **กถำ ภาเชติ** ดังฤๅแลมาให้แล้ว ยังช้างแก้วคุณเมือง แก่พราหมณ์ฝูงเดินเทศ เหตุการณ์สิ่งใด นี้จา ? **สญฺชย** ข้าไหว้พระญาศรีสญชัยราช ดั่งฝูงข้าพระบาทจักถวายสาส์น อาการอันเดือดฮ้อน คำทุกข์ข้อนหัทยัง **ตฺวำ** สมเด็จวรบุพิตร **น กริสฺสสิ** ผิแลบ่กระทำ ตามคำแห่งชาวสีพีราษฎร์ อามาตย์หมู่สนเทห์ **มญฺเญ** ดั่งฝูงข้าทังหลายจักใส่ใจดูนี้ **สิวิโย** อันว่าชาวสีพีราษฎร์ อามาตย์พร้อมเสนา **กุทฺธา** มีใจกริ้วโกรธ สาโหดว่าลูกมหาราชเจ้ากระทำผิด **กริสฺสเร** ก็เพิงว่าจักกระทำยังมหาราชเจ้ากับทังลูกเต้า เอาไว้ในเงื้อมมือแห่งเขาทังหลาย บ่คลาดบ่คลา แท้ดีหลีแลนา.

ตำ สุตฺวา ราชา เมื่อนั้น บันพระบุรมศรีสญชัยภูมินทร์ ได้ยินวจนะคดีดั่งนั้นด้วยอุบาย **สญฺญาย** เจ้าก็แกวดกดหมายฮู้ว่าดั่งนี้ **เอเต สิวิโย** อันว่าชาวนครวาสี **อิจฺฉนฺติ** ก็มัก

---

๑ บ. ผ้ารัตนกัมพละ

๒ ลบ. ประกอบด้วยม้วนหางงามบรสุทธิ์

จักกำจัดเจ้าราชบุตร อุตตมะโอราสาแห่งกูบัดนี้ แท้ดีหลี เจ้าแกวกดหมายฮู้ดั่งนี้แล้ว **อาห** ก็กล่าวว่า **โภนฺโต นาครา** ดูราชาวเมืองทังหลาย **มาสิ** สูท่านทังหลาย อย่าได้กล่าวดั่งนั้น แม่นว่าชนบท อันเป็นเข้าของแห่งกูทังมวล ควรจักเป็นเอยื่องใด ก็ช่างเยอ! ประการนึ่ง **รฏฺฐ** อันว่าราชการบ้านเมืองทังมวล ควรจักจิบหายยิ่งสิ่งฉันใด ก็ช่างเยอ! **อหำ** อันว่ากูกษัตริย์ **น ปพฺพาเชยฺยำ** ก็บ่เพิงว่าจักกำจัดเจ้าราชบุตร ตนบรสุทธิ์แลหาโทษบ่ได้ ให้หนีจากพรากราช-สมบัติ **สิวินำ วจนา** ตามถ้อยคำแห่งชาวนครรัฐสีวิราษฎร์ อามาตย์พร้อมเสนาได้ แท้ดีหลี ส่วนดั่งพระเวสสันตรภูมีศรีวิสุทธิ์ **ปุตฺโต** เป็นอัครบุตรผู้ประเสริฐ เกิดมาแต่โอรสัง **อหำ** อันว่าเฮาพระกษัตริย์ ก็บ่ควรจักกำจัดให้พลัดพราก เจียระจากห้องบุรี เวสสันตรภูมีโพธิราช เป็นนักปราชญ์ธรงศีล เป็นอาจิณก่อกว้าง ทุกเมื่อสร้างสมภาร **สเจ ทุพฺเภยฺยำ** ผิกูแลกระทำโทษผางฮ้ายโหดฮะหนี แก่พระภูมีบุตตราช ตามชาวสีพีราษฎร์หากสนเทห์ **ปสเว** กูก็เพิงว่าจักได้เสวยยังบาป บ่โสภาพในธรรม อันว่าคำนินทาครหา ก็จักมีทั่วทิสาทิสัง **กถำ ฆาตยามเส** ดั่งฤๅกูจักกระทำกำจัดราชบุตร ด้วยศัสตราวุธ เป็นวิรุธกรรม ตามถ้อยคำแห่งสูท่าน อันมาต้านต่อส่อสน ยังตนกูปิตุราช จักให้ขาดราชปเวณีได้ นี้จา ?

ตำ สุตฺวา สิวิโย ชาวเมืองสีพีราษฎร์ ได้ยินคำพระบาทบ่กับตาม เขาจึงทูลคำงามหน่อไท้ว่า **เทว** ฝูงข้าไหว้บาทภูธร ส่วนดั่งเวสสันดรบุตตราช ลูกพระบาทไท้ภูมีเฮาทังหลายบ่ควรตีด้วยค้อน บ่ควรให้เดือดฮ้อนด้วยศัสตรา บ่ควรพันธนาผูกมัดไว้ แท้ดีหลี **ปพฺพาเชหิ** มหาราชเจ้าจงขับหนี จากบุรีรัตนาศ จากผาสาทนครศรี **วสตุ** จงให้หนีไปอยู่ในแก้วกู่วงกตบรรพตคีรี แท้ดีหลี ก็ข้านา.

(สั่งเนรเทศพระเวสสันดร)

ตำ สุตฺวา ราชา ทีนั้น บั้นบุรมกษัตริย์ ขัตติยวรมนุษย์ **สุตฺวา** คันว่าได้ยินถ้อยคำนั้นแล้ว ตนผ่านแผ้วจึงจารจาว่า **โภนฺโต นาครา** ดูราชาวสีพีราษฎร์ อามาตย์หมู่เสนา **เอโส ฉนฺโท** คำมักเอยื่องนั้น ผิแลมี แก่ชาวสีพีราษฎร์ทังหลาย ก็หากเป็นอุบายด้วยชอบ เฮาหากจักประกอบตามคำ นำฉันทะเอยื่องนั้น ดีหลี ท่อว่าด้วยมีแท้ **โส** เวสสันตรมหากษัตริย์ **วสตุ** สูท่านจงให้อยู่สิ้นราตรีคืนนี้ก่อน **กาเม ปริภุญฺชิตุำ** เพื่อจักให้เสวยกามสุข สนุกห้าประการ ในรัตนวิมานคืนฮุ่ง **อนุสาสิตุำ** เพื่อจักให้สั่งสอนยังลูกแก้วแลเมียมิ่งมเหสี **วิวสเน** ในเมื่อเสี้ยงราตรีคืนฮุ่ง สายสุริยะพุ่งขึ้นมา **สมคฺคา สิวิโย** ชาวสีพีราษฎร์ อามาตย์พร้อมนำกัน **ปพฺพาชยนฺตุ** จงขับหนี ยังวรภูมีบุตตราช จากผาสาทแห่งตน เทอญ.

เมื่อนั้น บั้นชาวสีพีราษฎร์ อามาตย์หมู่เสนา **สมฺปฏิจฺฉิสุ** ก็ฮับพระราชกถาว่า **เทว** ฝูงข้าไว้พระบาทไท้เทโว **เวสฺสนฺตโร** อันว่าเวสสันตรกษัตริย์ **วสตุ** ก็จงอยู่เสวยราชย์ **ในทิพพะ**-อาสน์คืนเดียวนี้ก็ดีเทอญ. **อถ เมื่อนั้น** บั้นบุรมศรีสญชัยตนฦาเดช **อุยฺโยเชตฺวา** ส่งให้ชาวเมืองลงหนีแล้ว **เปเสนฺโต** จักใช้ให้คนไปให้สัญญา แก่ราชบุตรอุตตมะเสนหา **อามนฺเตตฺวา** จิ่งมีพระราชกถา กับดอมนายนักการผู้ฉลาด ข้อยหัตถบาทมูเล **เปเสสิ** ก็ใช้ไปสู่สำนัก อัครวร-โอรสา.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. พระพุทธิเจ้า จักสำแดงอรรถธรรมดวงนั้นให้ผากฏ จิ่งกล่าวเป็นรสคาถาว่า **อุฏฺเหิ กตฺตา ตรมาโน** ดั่งนี้เป็นเค้า **ภิกฺขเว** ดูราภิกขุทังหลาย **ราชา** อันว่าพระญาบุรศรีสญชัยปิตุราช **เปเสสิ** ก็ใช้ให้นายนักการผู้ฉลาดนั้นไป ด้วยคำว่า ดูรานักการผู้ฉลาด ท่านจงลุกผันผาดโดยพลัน **คนฺตฺวา** ไปสู่สำนักอัครวรโอรสา **วท**[๑] ท่านจงกล่าวขาบทูลว่า **เทว** ข้าไว้บาทสมเด็จมหาราชเจ้า **สิวิโย** ชาวสีพีราษฎร์อามาตย์หมู่เสนา **เนคมา** ชาวนิคมกฎุมพีศ ทวยค้าแลเศรษฐี ทังมุนตรีแลไพร่ฟ้า ถ้วนหน้าหมู่ชาวเมือง เนืองกันมาพร้อมพร่ำ ทุกสำหมู่เสนา **กุฏฺฐา** พร้อมกันเคียด บังเบียดด้วยโกธา **รตฺยา วิวสเน** ในเมื่อราตรีคืนนี้ฮุ่ง แสงสุริยะพุ่งขึ้นมา **ปพฺพาชยนฺติ** เขาว่าจักพร้อมกันมาขับมหาราชเจ้าให้หนีจากบุรีรมณาศ ท่านจงทูลบุตตราชแห่งกู ฉันนี้ เท้าวันเทอญ.

โส กตฺตา อันว่านายนักการผู้ฉลาด อันฦวนาถบุรมศรีสญชัยนรินทา หากมีพระราชอาณัติ ให้ไปทูลพระกษัตริย์โอรสา **ตรมาโน** ก็ลุกโดยพลัน **สีสนฺนหาโต** อาบน้ำดำผมสมผัดขัดสี **สุนิวตฺโถ** นุ่งผ้าผืนดี มีตนอันไล้ทาด้วยกระจวนจันทน์ คันธะของหอมอันเลิศแล้วมีต้างแก้วสอดสนหู[๒] **อุปาคามิ** จิ่งเข้าไปสู่ผาสาท แห่งเวสสันตรราชภูมี อันควรชมชื่นยินดีสุดขนาด ดูพิลาศยิ่งหนักหนา **โส กตฺตา** นายนักการผู้ฉลาด **อทฺทส** ก็เห็นเวสสันตรราช-โพธิสัตว์ อันสถิตโสมนัสองอาจ มีหมู่อามาตย์หากแวดล้อม อ้อมเป็นยศศักดิ์ปริวาร ยังผงกิตนาทานในผาสาท ดูองอาจเสมออินทร์ สุรินทราธิปติราช ตนเป็นอาชญ์ในดาวดิงสา มีหมู่เทพดาหากแวดล้อมเป็นปริวาร เป็นนิจกาลบ่มีขาด **โส กตฺตา** นายนักการผู้ฉลาด ข้อยหัตถบาทมูลา **วนฺทิตฺวา** ก็ขาบทูลพระบาท ฦวนาถจอมธรรม์ มันก็มีคำอิ่นดูแลฮ้องไห้ เหตุว่าฮักพระบาทไท้จอมศรี พระภูมีเวสสันนตระ **อพฺรวิ** ก็จิ่งกล่าวถวายเหตุสาส์น อาการอันเดือดฮ้อน เป็นทุกข์ข้อนสนเทห์ ว่า **รเถสภ** ข้าไหว้บาทฦวนาถจอมหัว **อหํ** ส่วนตนตัวผู้ข้า **เวทยิสฺสามิ** ก็จักบอกปวุตติการณ์ ข่าวสาส์นอันเป็นทุกข์ขนาด แก่มหาราชเจ้า **ตฺวํ** สมเด็จ

---

๑ ลบ. วเทหิ

๒ บ. สอดใสในหู

บุพิตรแก่นเหง้า เป็นเจ้าแก่ผู้ข้าแต่หลังมา **สพฺพกามรสาหโร** เทียรย่อมให้ราชสมบัติตามใจมัก พระจอมจักรอย่าได้เคียด บังเบียดหน้าซอมซัง **มํ** ยังผู้ข้านี้ จงให้ยินดี **สิวิโย** บัดนี้ชาวนครสีพีราษฎร์ อามาตย์พร้อมเสนา ราชบุตตาทุกหมู่ พลพวกคู่มุนตรี ทังเศรษฐีแลทวยค้า ถ้วนหน้าหมู่นิคม ฝูงพราหมณ์สมณ์แลนายช้าง นายม้าอ้างสารถี นายรถมีหลายหลาก เสนาแล่นทางตีนมากเหลือหลาย ถ้วนทุกภายทุกสำ ทุกกีบก้ำมวลมา **กุฑฺธา** เขาก็พร้อมกันเคียด บังเบียดเจ้าส่อสน ชาวเมืองขนโทษใหญ่ มาใส่เจ้าจอมธรรม์ **ปพฺพาชยนฺติ** เขาจักขับมหาราชหนีเจียระจาก พลัดพรากห้องนครศรี ในราตรีแลฮุ่ง มุ่งเห็นหน้าสุริยา **ตุมฺเห ชานาถ** มหาราชเจ้าจงฮู้ ด้วยประการดั่งนี้ เทอญ.

ตำ สุตฺวา มหาสตฺโต เมื่อนั้น บั้นเวสสันตระนรินทร์ ได้ยินคำนายนักการผู้ฉลาด ข้อยหัตถบาทปิตา หากมาให้ข่าวสาส์น อาการอันเป็นทุกข์ขนาด **อาห** พระบาทท้าวก็จิ่งกล่าวว่า **กตฺเต** ดูรานายนักการ ท่านนำกฎุกสาส์นมากล่าว ให้ฮู้ข่าวฮ้ายแลดี **สิวิโย** บัดนี้ชาวนครสีพีราษฎร์ อามาตย์หมู่เสนา **กุฑฺธา** พร้อมกันเคียด บังเบียดหน้าซังกูพระกษัตริย์ขัตติยบุพิตร นิมิตรเหตุอันใด ว่าจักใส่ปัพพาชนียกรรม กำจัดกูหนีจาก พลัดพรากห้องราชนิเวสน แลบังคับผาสาท กับทังวรนาถแก้วกัลยา กับทังญาติกาหลายสำ ทุกกีบก้ำวรวงศา ? **วิยาจิกฺข** ท่านจงบอกยังเหตุ อุปเทศกูกระทำผิด ทุจริตแลบ่ชอบ บ่ประกอบด้วยคลองเมือง ว่าให้เคืองแก่กูบัดนี้.

กตฺตา อาห เมื่อนั้น บั้นนายนักการผู้ฉลาด จิ่งขานคำพระบาทเวสสันดรว่า ข้าไหว้เจ้าจอมราชภูมี **สิวิโย** ชาวนครสีพีราษฎร์ อามาตย์แลเสนา **กุฑฺธา** พร้อมกันเคียด บังเบียดหน้าเจ้าจอมบุญ ตนธรงคุณบุพิตร นิมิตรอันให้ช้างเป็นทาน ว่าเป็นการอันบ่ชอบ บ่ประกอบในทศราชธรรม[๑] **ปพฺพาชยนฺติ** เขาจิ่งจักขับมหาราชเจ้าหนีเจียระจาก พลัดพรากห้องบุรีนิมิตรเหตุประเทศแห่งคลองผิด นิมิตรท่อนี้ ก็ข้าแล.

ตำ สุตฺวา มหาสตฺโต พระมหากษัตริย์ ขัตติยภูมินทร์ ได้ยินคำฉันนี้ ก็มีมหันตปีติโสมนัส **วตฺวา** จิ่งกล่าวว่า **กตฺเต** ดูรานายนักการผู้ฉลาด บ่ท่อแต่ให้ช้างแก้วอาจเป็นทาน กับทังเครื่องอลังการรัตนาศ แก้วแหวนอาจเฮืองฮวาย อันเป็นของภายนอก ขอกขันธสันดาน บ่เป็นปรมัตถทานอันยิ่งยวด กูจักบ่บักอวดอ้าง[๒]ยอตน กูจักขนขวายหายอดแก้ว ดวงผ่านแผ้วสัพพัญญุตญาณ เป็นการอันได้ยาก คนใดหากมาขอ ยังวรหทัยนัยน์เนตร แขนซ้ายแลแขนขวา หัวแลตาทังคู่ กูจักตัดให้เป็นทาน บ่แหนงสัง **อหำ** อันว่ากูมหาธรรม **น วิกมฺปามิ**[๓] ก็

---

๑ ลบ. ทศราชสัพพสรรพ์ ๒ บ. โอดอ้าง ๓ ป. น วิกมฺเปยฺยำ

บ่หวั่นไหวไปมา ด้วยสามัตถะแห่งมัจเฉรโลโภ **มโน** ราชหฤทัยอัชฌาศัยแห่งกูนี้ **รมติ** ก็ยินดี ในทานปารมี กริยาอันให้ทานนั้นสิ่งเดียว **สพฺเพ สิวิโย** ชาวสีพีราษฎร์ทังหลาย หมายว่ากูเป็นโทษ ทำฮ้ายโหดฮะหนี **ปพฺพาเชนฺตุ** ก็จ่งขับกูหนีโดยนิยม สมคำมักแห่งเขา ประการนึ่ง **สิวิโย** ชาวสีพีราษฎร์ อามาตย์หมู่เสนา **กามํ** แลมักใคร่เพื่อจักข้ายังกูให้มรณา **หนฺตุ** ก็จ่งให้เขาข้ากูกษัตริย์ มักจักตัดคอกู ให้เป็นเจ็ดบั้นเจ็ดท่อน กูก็บ่ห่อนเสียดายสัง **อหํ** อันว่ากูบุพิตร **เนว วิรมิสฺสํ** ก็บ่จักเว้นจากกริยาอันให้ทานนั้นได้ แท้ดีหลีนา.

ตํ สุตฺวา กตฺตา เมื่อนั้น นายนักการผู้ฉลาด ได้ยินคำพระบาทไท้ภูบาล **กเถนฺโต** จักทูลถวายยังข่าวสาส์นอันอื่น ลื่นกว่านั้น อันพระญาบุรมศรีสญชัย แลชาวเมืองบ่ได้อาณัติ **อตฺตโน มติยา** ด้วยอธิบายคำมักแห่งตนว่า **เทว** ข้าไหว้สมเด็จมหาราชเจ้า **สิวิโย** ชาวนครสีพีราษฎร์ อามาตย์พร้อมเสนา **อาหุ** เขาก็กล่าวยังคำบุราณธรรมแห่งนักปราชญ์ภายหลังว่า **โปราณกราชาโน** ท้าวพระญาทังหลายแต่ก่อน **ปพฺพาชิตา** อันชาวเมืองว่าฮ้ายบ่ดี หากขับหนีเจียระจาก พรากแห่งห้องบุรี **ปติ** ก็อว่ายหน้าสำเพาะ ต่อเขาอารัญชรคีรี อันมีแทบฝั่งแม่น้ำโกนติมารานที อันไหลไปสู่เขาวงกตคีรี **ยนฺติ** ก็ไปด้วยหนทางอันใด **โส** อันว่าเวสสันตรกษัตริย์ **คจฺฉตุ** ก็จงให้ไปด้วยหนทางอันนั้น เทอญ. คำอันนี้ เทวดาหากบันดลสนใจให้นายนักการทูลถวาย แก่บุพิตรฤาสายตนวิเศษ.

(ขอบริจาคสัตตสดกมหาทาน)

ส่วนดั่งเวสสันตระนรินทา **สุตฺวา** ได้ยินแล้ว พระตนแก้วจิ่งกล่าวว่า สาธุ! บ่เป็นสัง **อหํ** อันว่ากูพระองค์วรบุพิตร **คมิสฺสามิ** ก็จักไป ด้วยหนทางอันบุราณกษัตริย์ บัวระบัติบ่แม่นทำนองคลองวัตร ชาวเมืองหากกำจัดหนีนั้น แท้ดีหลี เท่าว่าด้วยมีแท้ **นาครา** อันว่าชาวเมืองทังหลาย **ปพฺพาเชนฺติ** ก็บ่ได้ขับหนียังกูนี้โสด **อญฺเญน โทเสน** ด้วยโทษอันอื่น เขาว่าจักขับหนีด้วยเหตุ อุปเทศอันให้ช้างแก้วเป็นทานนั้นสิ่งเดียว **อหํ** อันว่ากูกษัตริย์ **ทสฺสามิ** ก็จักซ้ำให้ ยังสัตตสดกมหาทานอันยิ่ง แลสิ่งแลเจ็ดฮ้อย ในวันหน้าเช้าให้เต็มจิต **คมิสฺสามิ** ก็จักเสด็จหนีจากบุรีในวันถ้วยสาม ตามคำชาวเมืองสีพีราษฎร์ ชาวเมืองจงให้โอกาส เพื่อได้ให้ทานเสี้ยงวันนึ่งคืนนึ่ง ก่อนเทอญ.

ตํ สุตฺวา นายนักการหัตถบาท ได้ยินคำฎูวนาถบ่ขืนขัด **วตฺวา** ก็กล่าวว่า **เทว** ข้าไหว้พระกษัตริย์ขัตติยโอรสา **อหํ** อันว่าผู้ข้า **วกฺขามิ** ก็จักนำพระราชกถาเอยื่องนี้ เมือคอบพระราชปิตาแลชาวเมืองทังหลาย โดยนิยมสมเด็จมหาราชกล่าวนั้น ให้แจ้งเป็นประจักษ์ **ปกฺกามิ** นายนักการฮับพระราชกถาดั่งนี้แล้ว ก็ลาหนี มีแล.

มหาสตฺโต เวสสันตรโพธิราช คันว่าส่งอามาตย์ข้อยหัตถบาท แห่งพระบุรมศรีสญชัยเมือแล้ว พระตนแก้วจิ่งให้ทันมา ยังเสนาผู้ฉลาด อาจให้แล้วยังราชกิจแห่งเจ้ากษัตริย์ **วตฺวา** จิ่งกล่าวบังคับว่า ดูราอามาตย์ราชวัสดี **อหำ** อันว่ากูกษันริย์ **ทสฺสามิ** ก็จักให้ ยังสัตตสดกมหาทานในวันหน้าเช้า ดูราเจ้าเสนา **ปฏิยาเทหิ** เจ้าจงตกแต่ง สรรพะแย่งเครื่องของทาน ดูตระการแวนยิ่ง ให้ได้แลสิ่งแลเจ็ดฮ้อย คือว่า ช้างก็ให้ได้เจ็ดฮ้อย ม้าก็ให้ได้เจ็ดฮ้อย รถก็ให้ได้เจ็ดฮ้อย นางก็ให้ได้แจ็ดฮ้อย แม่งัวนมก็ให้ได้เจ็ดฮ้อย ข้าชายก็ให้เจ็ดฮ้อย ข้าญิงก็ให้ได้เจ็ดฮ้อย **อุปฏฺเปหิ** ท่านจงตกแต่งไว้ อย่าให้ไฮ้หมู่อาหาร โภชนะทานทุกสิ่ง ของกินยิ่งสัพพะสรรพ์ **อนฺตมโส** ลวงสุดไป แม่นว่าเหล้าแลอุยา อันบ่ควรให้ทาน ก็จงตกแต่งแปลงอุยาขมแข็งสุดขนาด จงแต่งไว้ในกาดศาลา คนโถงมาซีซวาด อุยายอุยาดลวดให้เป็นทานทุกตนทุกคน เทอญ.

ด้วยแท้ วัตถุอันบ่ควรให้ทาน มีห้าประการ คือว่า มัชชทาน สมัชชทาน อิตถีทาน อุสุภทาน จิตรกรรมทาน อันนี้บ่เป็นทานอันวิเศษ เหตุสมพระเจ้าเทศนาว่า **ปญฺจทานานิ อปุญฺญานิ ปุญฺญสมฺมตานิ โลกสฺมึ มชฺชทานำ สมชฺชทานำ อิตฺถีนำ อุสภทานำ จิตฺตกมฺมทานำ** ดั่งนี้ แม่นว่าเวสสันตรกษัตริย์ ตรัสฮู้สิ่งนี้ ก็ยังเล่าให้ตกแต่ง ถ้วนทุกแห่งของทาน ดูตระการสับปะปิเพื่อให้พ้นจากคำอรินินทา แห่งคนทังหลายด้วยอุบายดั่งนี้.

(พระเวสสันดรอำลานางมัทที)

คันว่ามหากษัตริย์ตนวิเศษ วิจาเรตฺวา พิจารณาอาณัติยังสัตตสดกมหาทาน ดูตระการตกแต่ง ถ้วนซู่แห่งสรรพทาน โดยประการดั่งนี้แล้ว แลส่งเสนาอามาตย์ลงหนี **มทฺทิยา วสนฏฺฐานำ คนฺตฺวา** จิ่งเสด็จไปสู่บังคับผาสาท นางแก้วราชมัทที **นิสีทิตฺวา** เจ้าก็สถิตอยู่เหนือวรอาสนา ที่นอนอันมีศรีสวัสดี **ปวตฺเตสิ** ก็ต้านจารจา กับดอมพระราชมัททีศรีวรกษัตริย์.

ตมตฺถำ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. พระเจ้าจักสำแดง แสลงสารนัยอันสนิท แห่งบุพิตรให้ฤาชา ซ้ำกล่าวเป็นรสคาถาว่า **อามนฺตยิตฺถ นำ** ดั่งนี้เป็นเค้า **ภิกฺขเว** ดูราภิกขุสงฆ์ตนธรงศีลาวิเศษ **เวสฺสนฺตโร ราชา** อันว่าเวสสันตรบุพิตร **อามนฺยิตฺถ** ก็ต้านจารจา เชิงนางแก้วราชมัทที ศรีวรลักขณาว่า **ภทฺเท** ดูราเจ้ามัททีศรีวรเสนหัง **ยำ กิญฺจิ ธนธญฺญำ** เข้าของเงินทองอันใด อันเฮาพี่หากได้ประสาทให้ แก่น้องแก่นไท้มัทที **หิรญฺญำ** คือว่า เงินคำมุกดาหารแลแก้วพิฑูรย์เหลือหลาก แลหากเป็นของพระปิตุรงค์ปลงให้ **ตฺวำ** อันว่าน้องแก่นไท้กษัตริย์ จงฝังไว้ยังราชสมบัติ รัตนวัตถุฝูงนั้น ไว้ในที่อันควรงาม ก็พี่เทอญ. เมื่อพระกษัตริย์

กล่าวดั่งนั้นแล้ว บั้นนางแก้วราชมัททีอันเป็นลูกสาวศรีพระญามัททราช จิ่งนบนอบบาท ขอโอวาทให้บอกฝังว่า **เทว** ข้าไหว้มหาราชเจ้า **อหำ** อันว่าข้าน้อยมัทที **นิทเหยฺยามิ** จักควรฝังยังรัตนวัตถุฝูงนั้นไว้ ในสถานที่ใด ขอแก่พระจอมไตรมหาราชเจ้า เชื้อชาติเหง้ามเหสักข์ **อกฺขาหิ** จงบอกแก่ผู้ข้ามัททีบัดนี้เทอญ. **เวสฺสนฺตโร อาห** ทีนั้น บั้นเวสสันตรบุพิตรอิสรบุรี กล่าวเชิงราชมัททีศรีวรเสนหาว่า **ตฺวำ** อันว่านางกษัตริย์ **ทชฺเชสิ** เจ้าจงสะสวางวางไว้ ยังศรีสมบัติรัตนวัตถุให้เป็นทาน แก่สมณะพราหมณาจารย์เจ้าทังหลาย ฝูงมีศีลอินทรียสังวระ **ยถารหำ** โดยดั่งอันสมควร ก็พี่เทอญ. **อปรำ** ธรรมชาติอันอื่น ลื่นกว่าทาน แลจักเป็นที่เพิ่งแก่สรรพสัตว์ทังหลาย ก็บ่ห่อนมี ก็พี่นา. เมื่อเวสสันตรกษัตริย์ ให้โอวาทดั่งนั้น บั้นราชมัททีสมฺปฏิจฺฉิ ก็ฮับเอาวจนะคดี แห่งพระเวสสันตรภูมี ว่า สาธุ ! ดี ดี ! ก็ข้าแล.

อถ ในกาละเมื่อนั้น บั้นเวสสันตรมเหสักข์ จักให้โอวาทานุสาสนี แก่ราชมัททีศรีวรกัลยาเป็นอันยิ่ง **อาห** จิ่งกล่าวว่า **มทฺทิ** ดูราเจ้ามัททีเจ้าจงกระทำไมตรี ในสองศรีบุตตราชกับทังวรนาถพระมาดา แลพระวรปิตาธิราช อย่าคลาดแคล้วเสนโห **โกจิ ปุริโส** ชายผู้ใดผู้นึ่งอันเป็นขัตติยราช แลปรารถนามักยังเจ้า ผู้แก่นเหง้ากัลยา **อุปฏฺฐาหิ** เจ้าจงอุปฐากยังท้าวพระญาผู้นั้น ด้วยคลองวัตรอันดีวิเศษ เหตุพี่จักได้พลัดพราก จรจากเจ้าไกลกัน **อญฺญำ ภตฺตารำ ปริเยส** ผิบ่มีดั่งนั้น เจ้าจงแสวงหายังชายผู้อื่น มาชมชื่นซ้อนเสนหา **มยา วินา** กริยาอันพี่จักได้พลัดพรากจากเจ้า อย่าได้โศกเศร้าอยู่ลุนหลัง ก็พี่เทอญ.

อถ ในกาละเมื่อนั้น บั้นราชมัททีศรีวรกัลเยศ **จินฺเตตฺวา** จิ่งมีพระราชจิดาว่า **เอโส** พระเวสสันตรเจ้าตนวิเศษ เหตุใดแลมากล่าว ยังถ้อยคำอันบังเบียดเสียดหัวใจ ฉันนี้จา ? มีพระราชจินดาดั่งนี้แล้ว นางแก้วจิ่งทูลถามว่า **เทว** ข้าไหว้เจ้ากษัตริย์ **กสฺมา** เหตุดั่งฤา มหาราชเจ้า แลมากล่าวยังถ้อยคำอันบ่สม ผิดนิยมบุรมราช[๑] เหมือนดั่งขาดสายเสนหา นี้จา ?

มหาสตฺโต เมื่อนั้น บั้นเวสสันตรมหากษัตริย์ **วตฺวา** จิ่งกล่าวว่า **ภทฺเท** ดูราราชมัทที **สิวิโย** ชาวสีพีราษฎร์ อามาตย์พร้อมเสนา **กุทฺธา** เขาก็พร้อมกันเคียด บังเบียดหน้าซอมซังมาบังยังสนส่อพ่อ ว่าพี่นี้กระทำผิด นิมิตรอันให้ช้างแก้วเป็นทาน เฮียกว่าผิดบุราณราชวัตร **รฏฺฐา ปพฺพาเชนฺติ** เขาจักขับพี่หนีเจียระจาก พลัดพรากบ้านเมืองตน ให้เป็นสลวนยิ่งถนัด **ทตฺวา** พี่จักให้สัตตสดกมหาทาน แลสิ่งแลเจ็ดฮ้อย บ่คลาดคล้อยสงกา **นิกฺขมิสฺสามิ** พี่ก็จักออกหนี จากบุรีรมราษฎร์ ทังผาสาทนครชัย ไปในวันถ้วนสามบ่คลาดบ่คลา ดูราเจ้ามัทที **อหำ** อันว่าเฮาพี่ **คจฺฉามิ** ก็จักไป สู่ป่าใหญ่ไพรเขียว เป็นผู้เดียวทุกค่ำเช้า ยินโศกเศร้าบ่เห็นใผ

---

๑ ลบ. ผิดนิยมบุราณวาท

แลนา. แลป่าไม้อันนั้น **โฆรำ** อันควรพะลึกสะเพิงกลัว มีหมู่งัวเถื่อนแลแฮดช้าง เสือปากกว้าง ข้างมันลาย หมีเหมือยหลายเดียรดาษ ธรรมชาติฮ้ายฮาวี แม่นว่ามีชีวิตก็ติดกับด้วยสงกา ในไพรหนาหิมเวศ เหตุว่าเป็นผู้นึ่งผู้เดียว พี่จักไปสู่ไพรเขียวป่ากว้าง[๑] ไปอุยู่สร้างเป็นชี เป็นระชีบ่คลาด ก็พี่นา.

(นางมัททีขอตามเสด็จ)

เมื่อนั้น บั้นพระราชมัททีลูกสาวศรีพระญามัททราช **อพฺรวิ** จิ่งกล่าวเชิ่งพระบาทไท้ผัวตนว่า **เทว** ข้าไหว้มหาราชเจ้า ตนเป็นเหง้าผัวขวัญ เหตุฉันใดแลมากล่าว ยังถ้อยคำอันบ่สม ผิดนิยมสวาท ผิดราชประเวณีแต่ภายหลัง **ตฺวำ** พระบาทเจ้า เป็นผู้นึ่งคนเดียว ยิ่งถนัด **คจฺเฉยฺยาสิ** แลจักไปสู่ป่าด้วยสถาวะอันใด **เอส เอโส สภาโว** อันว่าสุภาวะอันนั้น แลจักเป็นทำนอง คลองราชประเวณีแต่ก่อน ก็บ่ห่อนมี **ตฺวำ คจฺฉสิ** พระภูมีเป็นเจ้า แลจักเข้าไปสู่ป่า **เยน มคฺเคน** ด้วยหนทางอันใด **อหำ** อันว่าข้าน้อยมัททีน **คจฺฉามิ** ก็จักไปกับพระบาทเจ้า ด้วยหนทางอันนั้น ประการนึ่ง ข้าไหว้มหาราชเจ้า **มรณำ วา ตยา สทฺธึ** กริยาอันอยู่ลุนหลังมหาราช กริยาอันไปกับพระบาทแล้วจิบหาย เสียดนตายมรเณศ สำเหตุสองประการ กริยาไปนำพระภูบาลจอมมิ่ง ทุกข์แสนสิ่งบ่กินแหนง กริยาไปนำพระจอมแพงภูวนาถ ชีวิตขาดตายไป **เสยฺโย** แวนประเสริฐแท้ดีหลี ประการนึ่ง กริยาอันผู้ข้าดังไฟให้ลุกเป็นแปว แล้วแลโตนตายไป ในกองไฟที่นั้น **เสยฺโย** แวนประเสริฐกว่ามีชีวิต แลพลัดพรากจากมหาราชเจ้า แท้ดีหลี ดั่งข้าน้อยมัททีน จักอุปมาเทียมดั่งนี้ **หตฺถินี** แม่ช้างตัวดี มีใจฮักในคู่ อันอยู่ในไพร **อเนฺวติ** ก็ไปตามช้างสารตัวอาจ ธรรมชาติช้างอยู่ฮาวเขา มีแต่สองพิมเพราเป็นคู่ อันนั้นแลจักอุปมาฉันใด **อหำ** อันว่าผู้ข้า จักอุ้มเอาลูกหล้าน้อยสองเสนหา **อนุคจฺฉามิ** ก็จักไปกับบาท มหาราชเจ้าอย่าเคืองสัง **อหำ** ข้าน้อยมัททีน **สุภรา** อันพระภูมีเจ้าหากเลี้ยงง่ายก็จักมี ผู้ข้านี้ อันพระภูมีเลี้ยงยาก ก็บ่ห่อนหากจักมี ประการนึ่ง **มยำ** อันว่าฮาเจ้าข้าสองกษัตริย์ **คจฺเฉยฺยาม** ก็จักไปกับลูกก่ำพร้าสองศรี ให้ยินดีชมชื่น ทุกข์หมื่อนชั้นบ่แหนงสั.

(นางมัททีพรรณนาป่าหิมพานต์)

เอวฺจ ปน วตฺวา พระราชมัททีกล่าวดั่งนั้นแล้ว **วฌฺเฌนฺตี** เมื่อภายลุน นางจักวรรณนาย้องยอ ยังอรัญญประเทศ เขตป่าหิมพานต์ เหมือนดั่งอาการตนได้เห็นมา แต่ในกาละเมื่อก่อนเป็นอันยิ่ง **อาห** จิ่งกล่าวคาถาว่า

---

๑ ลบ. เป็นเขตผียักษ์แลผีก่องก่อยชะม่อยดง เป็นอาวงป่ากว้าง

อิเม กุมาเร ปสฺสนฺโต มญฺชุเก ปิยภาณิเน ดั่งนี้เป็นเค้า *เทว* ข้าไหว้สมเด็จมหาราชเจ้า เมื่อตนแก่นเหง้าไปสถิตในหิมวันต์ *ปสฺสนฺโต* ก็หากจักเห็นวรวงศาเลิศแล้ว ลูกแก้วสองเสนหา อันอยู่ในศาลาแลคุ่มไม้ สองแก่นไท้ต้านเสียงใส เป็นที่ระเมาเอาใจสุดยิ่ง สองแก้วกิ่งวรวงศ์ อันธรงดวงดอกไม้ ในที่ใกล้อาศรม สองอุดมฟ้อนฟ่าย ขับหลิ้นม่ายไปมา *ยทา* ในกาละยามใด *น สริสฺสสิ* มหาราชเจ้า บ่ฮ้างว่าจักระนึกคึดเถิงบุรีรมผาสาท รัตนาศแก้วกัลยา *ตทา* ในกาละยามนั้น.

ยทา ทกฺขสิ มาตงฺคํ มหาราชเจ้าหากจักเห็น *กุญฺชรํ* ยังช้างสารตัวประเสริฐ อันเกิดมาแต่องค์ตัวแม่ บ่แก่ผงเพ็งพี มีหมู่พึงคณาหัตถีแวดล้อม ช้างถ่าวอ้อมตามหลัง ในอรัญญังป่ากว้าง แม่ช้างค่อยนำไป ในไพรเขียวอรัญเญศ ขงเขตห้องหิมวา *ยทา* ในกาละยามใด *น สริสฺสสิ* มหาราชเจ้า บ่ฮ้างว่าจักระนึกคึดเถิง ยังราชสมบัติผาสาท ปิตุราชแลมาดา *ตทา* ในกาละยามนั้น.

ยทา ทกฺขสิ กุญฺชรํ ประการนึ่ง มหาราชเจ้าหากจักได้เห็น ยังวรคุชสารตัวขนาดเป็นอาชญ์แก่หมู่ช้างถ่าวแลช้างฮาม ตามไปด้วยแม่ช้าง สองตาบข้างมัคคา *กาหติ* กระทำเสียงฮ้องก้องสะเทียนเหียนแห่น ฮะฮื่นแล่นไปมา ในวนาแลเถื่อนถ้ำ ในท่าน้ำแลฮาวเขา เมื่อเช้าแลเมื่อค่ำ ตาวันต่ำลับจอมผา *ยทา* ในกาละยามใด *น สริสฺสสิ* มหาราชเจ้า บ่ฮ้างว่าจักระนึกคึดเถิง ยังวรวงศาผาสาท สหายราชหมู่ทาสา *ตทา* ในกาละยามนั้น.

อุโภ วนวิกาเส ยทา ทกฺขสิ กามทๅ ประการนึ่ง เจ้ากษัตริย์ขัตติยมหาสักข์ *ทกฺขสิ* หากจักเห็น ยังถ่องแถวป่าไม้มณีวัลย์ มีพรรณเขียววิลาส งามสะอาดแก่ตา อันมีในสองตาบข้างมัคคา แลอาเกียรณ์เดียรดาษเต็มไป ด้วยไม้อันเป็นหมากตระการ เป็นดอกบานงามยิ่ง สิ่งตั้งไว้เป็นถัน อันเต็มไปด้วยเนื้อนคะนองของป่า แฮดฮ้ายคว่าทัวระพี มีทังหมีเหมือยมิคราชเดียรดาษหมู่เยืองผา เทียวไปมาเต้นตื่น ฮะฮื่นพร้อมพึงคณา *ยทา* ในกาละยามใด *น สริสฺสสิ* มหาราชเจ้า ก็บ่ฮ้างว่าจักระนึกคึดเถิง ยังราชสมบัติเป็นพระญา ตทา ในกาละยามนั้น ก็ข้าแล.

เทว ข้าไหว้มหาราชบุพิตร *ทิสฺวาน* คันว่าเจ้าเห็นแล้ว ยังหมู่เนื้อแลลิงกัง *อาคตๅ* อันมาดูดกินยังน้ำ ในแม่น้ำชื่อว่าปัญจมาลินีนที แลมีกินรีกินรอนเปลื้องปีกป่าย ม่ายทัวระทวายอฺยายกันไปเฮียงแฮบ แทบฝั่งน้ำนที เมื่อตาวันเอฺย็น *ยทา* ในกาละยามใด *ตฺวๆ* สมเด็จบุรมบุพิตร *น สริสฺสสิ* ก็บ่ฮ้างว่าจักระนึกคึดเถิง ยังบุรีรมราษฎร์ สหชาติหมู่โยธา *ตทา* ในกาละยามนั้น แลนา.

ประการนึ่ง มหาราชเจ้า ตนให้แล้วยังหิตประโยชน์ *โสสฺสสิ* หากจักได้ยิน ยังเสียง

แม่น้ำสินธุวา อันไหลมาแต่ฮาวเขาบ่ขาด *คมฺภีรา* อันเลิกพิลาส เดียรดาษเต็มไป ด้วยเต่าแล ปลาไน "ปลาใหญ่ปลาปก ลอยยกตนแคมหาด" ปลาน้อยอุยาดอุยายตาม เถิงยามเขาออกบ้อน อุย้อนหางขึ้นตีฟอง เถิงเมื่อยามน้ำนองดังซีซวาด ขึ้นลวาดฝั่งนที ดังทีทดทีทม ควรภิรมย์จิต เจตน์ ในท้องเทศหิมพานต์ พระภูบาลบุตตราช *โสฺสสิ* หากจักได้ยิน *ตีตำ* ยังเสียงขับฉบับฮ้อง ฮ่ำยินวอน กินรอนขับเสียงอ่อน ทิพยาธรขับเฮฮ่อนเสียงหวาน กินรีขานขับฮับฮ่ำ ทุกสำฟ้อนไปมา เป็นที่ควรจินดาสุดขนาด เป็นที่ล่ำดูอาจแก่ตา *ยทา* ในกาละยามใด *น สริสฺสสิ* สมเด็จบุพิตรเป็นเจ้า ก็บ่ฮ้างว่าจักระนึกคึดเถิง ยังวรบังคับผาสาท สนมนาฏหมู่เคยขับ สับเสียงปี่แลซอแคน กับทังกระสิงแพนฟ้อนเสพ วรเทพไท้แต่ภายหลัง *ตทา* ในกาละยามนั้น.

ประการนึ่ง *ตฺวำ* สมเด็จพระภูมินทร์ ได้ยินสัททะสำเนียงเสียงครื่นก้อง สนั่นทั่วท้องคีรี เหมือนดั่งเสียงฝีปากเว้า แห่งนกเค้าแลพืดพึง มหึงสาควายเถื่อน งัวล้านเลื่อนทัว-ระพี กับทังราชสีห์แลเสือโคร่ง ฮ้องเสียงส่งนันเนือง ในอรัญญาเฮืองขงเขต ประเทศห้องภูผา *ยทา* ในกาละยามใด *น สริสฺสสิ* มหาราชเจ้า บ่ฮ้างว่าจักระนึกคึดเถิง ยังนครชัยวรเทศ ขงเขตห้องแต่หลังมา *ตทา* ในกาละยามนั้น.

โมรีหิ ปริกิณฺณ ประการนึ่ง มหาราชเจ้า ตนผ่านเหง้ามหาสักข์ *ทกฺขสิ* ก็จักได้เห็น ยังนกยูง คอเขียวสูงละไม่ อันเกิดมาแต่ไข่ดูสนิท มีปีกหางประจิตรด้วยลิงลายยีย่อง หอนตังค่องสมกัน มีพรรณะพิลาส เดียรดาษด้วยแม่นกยูง ตัวงามสูงแวดล้อม อ้อมเป็นปริวาร จับจอมดอยหิมพานต์ฟ้อนฟ่าย เปลื้องปีกป่ายมณฑล ในไพรสณฑ์ฮ้องฮ่ำ บ่ฮู้กี่ฮ้อยล่ำโมรา *ยทา* ในกาละยามใด *น สริสฺสสิ* สมเด็จมหาราชเจ้า บ่ฮ้างว่าจักระนึกคึดเถิง ยังนครหลวงผาสาท สีวิราษฎร์รมยา *ตทา* ในกาละยามนั้น.

ยทา ทกฺขสิ เหมนฺเต ประการนึ่ง พระกษัตริย์เจ้าตนธรงคุณมหาสักข์ *ทกฺขสิ* หากจักเห็นยังแถวถัน สุคันธาหมู่ไม้ บ่ไฮ้กลิ่นสุรภี มีดอกจีจูมบานหอมฮื่น ควรชมชื่นยินดี มีกลิ่นละอองฟองไกสร อันลมหากมาพัดฟาด เดียรดาษเต็มไป หอมทั่วไพรประเทศ ในเขตห้องระดูหนาว. ประการนึ่ง สมเด็จมหาราช กับทังข้อยพระบาท แลลูกน้อยนาถสองศรีเมื่อไปอยู่คีรีประเทศ ขงเขตห้องวงกตบรรพตคีรี *ทกฺขสิ* พระภูมีหากจักเห็น *เมทนี* ยังแผ่นดินเขียวพิลาส เดียรดาษเต็มไปด้วยหญ้าแพด บ่อาจแกวดกดหมายได้ แลเดียรดาษเต็มไปด้วยแมงค่อมคำ มีลำนำทุกหมู่ เป็นคู่พร้อมภิรมย์ ควรชมชื่นทุกค่ำเช้า บโศกเศร้าโสกา *ยทา* ในกาละยามใด *น สริสฺสสิ* มหาราชเจ้า บ่ฮ้างว่าจักระนึกคึดเถิง ยังราชนิเวสน พหลโยธา-

---

๑ ลบ. ปลาปุกไปเลิมหาด

เสนาแลอามาตย์ ทังหมู่กัลยาน้อยนาฏนักสนม บุรมราชแต่หลังมา *ตทา* ในกาละยามนั้น ก็ข้าแล.

ปทุมานิ ประการนึ่ง ข้าแต่สมมุติเทวราช ตนเป็นนักปราชญ์จ่งฟัง *ทกฺขสิ* มหาราช-เจ้า ก็หากจักเห็น เป็นอันบรสุทธิ์ ยังมุจลินทสระงามพิลาส เดียรดาษเต็มไป ด้วยดอกบัวหลวง แลดอกอุบลทังหลาย บานโฮยฮวายแล้วแลหล่น ตระการจ่นเจือเหนือดิน แมงภู่บินแสวงแส้ว ลางพ่องแอ่วเอาละออง ฟองไกสรตกทั่วพื้น หอมฮื่นเฮ้าสุคนธา ดอกดกหนางาม ช้อยโชติ ดูวิโรจน์ภิรมมา *ยทา* ในกาละยามใด *น สริสฺสสิ* สมเด็จมหาราชเจ้า บ่ฮ้างว่าจักระนึกคึดเถิง ยังนครขวางแลบังคับผาสาท กับทังหมู่นางนาฎสาวสนม วรบรรทมหลวงรัตนาศ สมบัติราชย์แต่ภายหลัง.

เอวํ มทฺที หิมวนฺตวาสินี วิย พระราชมัททีศรีวรโสภัน **วณฺเณสิ** ก็พรรณนาย้องยอยังวรประเทศ เขตวงกตบรรพตคีรี มีในภูมิสถานหิมวันตประเทศ เขตป่าใหญ่ไพรหนา **เอตฺตกาหิ คาถาหิ** ด้วยคาถาทังหลาย หมายมีประมาณท่อนี้ เหมือนดั่งได้เห็นแจ้งบรสุทธิ์เป็นประดุจดั่งตนได้อยู่แลได้เห็น แต่ในกาละเมื่อก่อน บ่อุย้านอุย่อนขอไป ตามวิสัยจอมเกศพระเวสสันตรเจ้าเติมหลัง **เอวํ** โดยประการดั่งกล่าวมานี้แล

ทุติยหิมวนฺตวณฺณนา กริยาอันพรรณนายังหิมพานต์บั้นปลาย

(จตุตึสาธิกสตคาถาปฏิมณฺฑิตา อันประดับประดาไปด้วยคาถาทังหลาย ๑๓๔ พระคาถา)

นิฏฺฐิตา ก็เสด็จบรบวรณ์ควรแล้วท่อนี้ก่อนแล.

---

๓. ทานขัณฑ์

๑. บั้นต้น

ผุสฺสตีปิ โข เทวี ปุตฺตสฺส เม กฎฺฎกสาสนำ อาคตำ, กินฺนุ โข กโรติ, อหำ คนฺตฺวา ชานิสฺสามีติ.

(นางผุสดีเอ่ยี้ยมพระเวสสันดร)

สาธโว ดูราสัปปุริสะทังหลาย **ผุสฺสตีปิ โข เทวี** ส่วนดั่งนางศรีสุพรรณผุสดี ราชเทวีตน เป็นแม่แห่งเวสสันตระนรินทร์ **จินฺเตสิ** จึ่งมีพระราชอ่มเพิงว่า **กฎฺฎกสาสนำ** อันว่าปวุตติการณ์ข่าวสาส์นอันเดือดฮ้อนยิ่งหนักหนา **อาคตำ** ก็มาเถิงแก่ลูกกู เจ้าเวสสันตรกษัตริย์ บัดนี้ ลูกกูเจ้าเวสสันตรวรบุตร **สุตฺวา** ได้ยินแล้ว ยังข่าวสาส์นอาการอันนั้น จักกระทำดั่งฤานั้นจา ? **ชานิสฺสามิ** กูไปดูหากจักฮู้เหตุ อันเวสสันตรกษัตริย์หากกระทำ คันฮ่มเพิงดั่งนี้แล้ว **คนฺตฺวา** นางแก้วจึ่งเสด็จไปด้วยรถอันกั้งบังดี **ธิตา** ก็อุยืนอยู่แทบปักตูห้องท้องที่นอน แห่งนางราชมัททีอันมีศรีสวัสดี **สุตฺวา** นางได้ยินเสียงต้านจารจา แห่งมหากษัตริย์ทังสอง อันเป็นลูกฮัก ว่าจักหนีจากบุรี **ปริเทวสิ** นางก็ฮ้องไห้ฮ่ำไฮไปมา ควรอิ่นดูกูร์ณายิ่งถนัด

ตมตฺถำ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. พระทศพลตนผายผ่อง ตรัสส่องแล้วฝูงโลกฦๅชา **ปกาเสนฺโต** จักสำแดงยังอรรถธรรมดวงนั้นให้ผากฏ จึ่งกล่าวเป็นรสคาถาว่า **เตสำ ลาลปิตำ สุตฺวา** ดั่งนี้เป็นเค้า **ภิกฺขเว** ดูราภิกขุสงฆ์ทังหลาย **ราชปุตฺตี** อันว่านางผุสดีศรีสุพรรณ คันว่าได้ยินแล้ว ยังเสียงต้านจารจาเชิ่งกันไปมา แห่งลูกฮักอัครวรบุตร อุตตมะโอรสา คือว่าพระญาเวสสันตระ แลราชมัททีศรีสะใภ้แห่งตน ดั่งนั้น **ปริเทวสิ** นางก็ฮ้องไห้ฮ่ำไฮไปมา ควรอิ่นดูกูร์ณามากหนักหนา ด้วยคำว่า **วิสำ เม ขายิตำ** กูกินง้วนพิษแล้วแลตายไป **เสยฺโย** แวนประเสริฐกว่าอันมีชีวิตอยู่ ดีหลีแลนา. ประการนึ่ง กูโตนจากผาสาท คลาคลาดแล้วแลตายไป ประการนึ่ง กูผูกมัดฮัดคอด้วยเชือก แล้วแลตายไป **เสยฺโย** แวนประเสริฐกว่าอันมีชีวิต แลปราศจากบุพิตรทังสอง แท้ดีหลี **สิวิโย** อันว่าชาวสีพีราษฎร์ อามาตย์หมู่เสนา **กสฺมา**

ปพฺพาเชนฺติ เหตุดั่งฤๅ แลจักกระทำกำจัด ยังลูกฮักอัครเสนหา คือว่าเจ้าเวสสันตรกษัตริย์ ให้พลัดพรากจากราชสมบัติ สีพีรัฐประเทศ ? แลเจ้าเวสสันตระตนนั้น **อชฺฌายิกำ** อันฮู้วิเศษ จบไตรเพททังสามประการ **ทานปตึ** อันให้ยังทานแก่ยาจกคนขอทังหลาย อุยายให้เป็นทาน ทุกเมื่อ ใจผายเผื่อกูร์ณา **ยาจโยคำ** ประกอบด้วยอันควรขอ แท้ดีหลี **อมจฺฉรึ** บ่ฮู้ถนี่ยังสมบัติ เป็นเจ้ากษัตริย์ มียศศักดิ์เกียรติ์ไกล เป็นที่ไหลมาแห่งหมู่ท้าวพระญา **มาตาเปติภรำ** อันมีปกติ เลี้ยงดูแม่แลพ่อ ตั้งใจต่อประเวณีแต่เกิดมา **เชฏฺฐาปจายินำ** อันกระทำคมรพอุยำแอุยง ยัง บุคคลผู้แก่ในกระกุลวงศา **อทูสกำ** อันหาความผิดบ่ได้ แลกระทำให้เป็นประโยชน์แก่บุรมศรี สญชย์ตนพ่อ บ่ท่อแต่นั้น เล่ากระทำให้เป็นประโยชน์ แก่สมมุติเทวาแลอุปบัติเทวา กระทำให้ วุฒิจำเริญแก่ญาติกาพี่น้อง แลมิตรสหายทังหลาย แลกระทำให้เป็นประโยชน์แก่ชาวสีพี ลูก กูมีคุณอันวิเศษ เหตุดั่งฤๅ ชาวสีพีราษฎร์ทังหลาย หมายมีพระญาบุรมศรีสญชย์ตนพ่อเป็นเค้า เข้าใจสิ่งฉันใด **ปพฺพาเชนฺติ** แลมากำจัดเวสสันตรกษัตริย์ ให้พลัดพรากจากแห่งห้องบุรี นี้จา?

(นางผุสดีขอให้อภัยโทษพระเวสสันตร)

อิติ สา กฬุนำ ปริเทวิตฺวา นางผุสดีศรีสุพรรณตนแม่ แลอ้องไห้ฮ่ำไฮไปมา ด้วย ประการดั่งนี้แล้ว **อสฺสาเสตฺวา** นางก็เล้าโลมยังลูกแก้วทังสอง คือว่าเวสสันตรกษัตริย์แลราช- มัทที คีค้อยคีค้อย กล่าวอิ่นอ้อยเอาใจแล้ว นางแก้วจิ่งเข้าไปสู่สำนัก อัครวรบุรมศรีสญชัย ไอศวรวรสามิกา **อาห** ก็กล่าวว่า **เทว** ข้าไหว้บุพิตรเป็นเจ้า **มธูนิ** อันว่าฮวงเผิ้ง **อเนลกำ** อันหา แม่หวงแหนบ่ได้ ก็เป็นสาธารณ์แก่สัตว์ทังหลาย **อิว ยถา** อันนั้นแลจักอุปมาฉันใด **อมฺพา** อัน ว่าหมากม่วงทังหลาย **อันหล่นตกเสียเหนือแผ่นดิน** ก็เป็นสาธารณ์แก่สัตว์ทังหลาย **ยถา** อัน นั้นแลจักอุปมาฉันใด **สิวิโย** อันว่าชาวสีพีนราศทังหลาย **ปพฺพาเชนฺติ** ก็จักขับหนี ยังเวส- สันตรภูมี จากศรีสมบัติบ้านเมืองแห่งตน ดั่งนั้น **รฏฺฐำ** อันว่าราชการบ้านเมือง แห่งมหา- ราชเจ้า ตนวิเศษ **เหสฺสติ** ก็จักเป็นสาธารณ์แก่ท้าวพระญาทังหลาย **เอวำ ตถา** ก็อุปไมย ไปดั่งนั้น ก็ข้าแล. ประการนึ่ง **หโส** อันว่าพระญาหงส์ตนชื่อว่าธตรัฏฐะ **นิกฺขีณปตฺโต** มีปีก แลหางอันหล่นเสีย อุยากหนีก็หนีบ่ได้ **นิสินฺโน** ก็ชบเซาเหงาอยู่ในสระ **อนูทเก** อันหาน้ำ บ่ได้ ก็เป็นอันล่ำบากยิ่งหนักหนา **ยถา** อันนั้นแล จักอุปมาฉันใด **ตฺวำ** อันว่าสมเด็จมหาราช- เจ้า **เอโก ราชา** อันเป็นพระญามหากษัตริย์ตนเดียว แลอยู่เสวยศรีสมบัติ **อมจฺเจหิ** อันเสนา- อามาตย์ราชมุนตรีทังหลาย บ่เข้ามาคมรพอุปฐาก ก็จักล่ำบากยิ่งหนักหนา **ตถา เอวำ** ก็อุปไมย ไปดั่งนั้น ก็ข้าแล. ข้าไหว้มหาราชเป็นเจ้า **อหำ** อันว่าผู้ข้า ก็กล่าวอุปไมย ด้วยนัยสองประการนี้ ให้มหาราชเจ้าฟังแจ้ง แท้ดีหลี. **ข้าไหว้บุพิตรภูมี อตฺโถ** อันว่าคำวุฒิศรีสวัสดี **มา อุปชฺฌคา**

อุย่าได้ล่วงล้น พ้นจากสมเด็จมหาราชเป็นเจ้า เท้าชีวิตปริโยสาน **ตฺวำ** พระภูบาล เป็นเจ้า **มา ปพฺพาเชสิ** อุย่าได้ว่าจักกำจัด ยังเจ้าเวสสันตรกษัตริย์ให้พลัดพราก หนีจากราชบุรี ก็ข้าเทอญ.

ตำ สุตฺวา ราชา ทีนั้น บั้นบุรมศรีสญชัยนรินทา **สุตฺวา** ได้ยินแล้ว ยังถ้อยคำแห่งนาง แก้วผุสดีศรีวรกัลยา **อาห** ก็จิ่งกล่าวว่า **ภทฺเท** ดูรานางแก้วราชเทวี คำอันนี้เจ้าจักว่าแก่เฮาสัง **อหำ** อันว่าเฮากษัตริย์ แลจักกำจัดเวสสันตรมหากษัตริย์ **ธชำ** อันผากฏแก่ชาวสีพีทังหลาย ดั่งนี้ เฮาพี่ก็กระทำคมรพฮักษา ยังบุราณประเวณีในเมืองอันนี้ เหตุว่าท้าวพระญาทังหลาย มีลูกชายหากได้กระทำผิดกิจประเวณี ชาวเมืองย่อมขับหนี กริยาอันกระทำดั่งนี้ หากเป็นฮีตคลองในเมืองอันนี้ แท้ดีหลี *ผิแลเฮาพี่บ่กระทำฉันนี้ ได้ชื่อว่าม้างฮีตคลองอันนั้นเสีย. อันนึ่งชาวเมืองทังหลาย บ่ฮ้างว่าจักไว้หน้า หากจักข้าให้ตายบ่สงสัย* กริยาละลูกไว้ให้ตาย บ่สมบ่ควร ส่วนว่าเวสสันตรกษัตริย์ ก็เป็นที่ฮักล้ำยิ่ง กว่าชีวิตินทรีย์แห่งเฮาพี่นี้ ดีหลี เหตุดั่งนั้น เฮาพี่จิ่งฮ่ำเพิงว่า หนีดีกว่าอุยู่ **ปพฺพาเชมิ** เฮาพี่จักกำจัด ยังเวสสันตระกษัตริย์ลูกฮัก ตามใจมักแห่งชาวเมือง เจ้าอุย่าได้เคืองโศกเศร้าเสียใจสัง **มยำ** เฮาทังสองหาพยาธิบ่ได้ ยังจักได้เห็นหน้าลูกฮา ในกาละวันนึ่งบ่สงสัย ก็พี่แล.

(นางผุสดีคร่ำครวญ)

ตำ สุตฺวา สา ผุสฺสตี ส่วนดั่งนางผุสดีศรีสุพรรณกัลยา **สุตฺวา** ได้ยินยังคำอันนั้นแล้ว **ปริทฺวมานา** นางก็ฮ้องไห้ฮ่ำไฮไปมาว่า ***เทว*** **ข้าไหว้สมเด็จมหาราชเจ้า *ธชคฺคานิ*** อันว่าปลายประคือชัยเดียรดาษ อันช่างผู้ฉลาดหากตำแล้วด้วยไหมคำ มีวรรณะเหลืองงามล้ำยิ่ง สิ่งดอกกรรณิการ์ไกวกิ่งค้อม บานแบ่งพร้อมดวงใส เคยตามไปทุกแง่ แหนแห่ลูกข้าผู้ใด ในกาละเมื่อก่อน แต่หลังมา บัดนี้ พระกษัตราเลิศฟ้า จักก้มหน้าสู้ไพรเขียว ไปคนเดียวจักลำบาก แลนา. *ธชคฺคานิ* อันว่าปลายประคือชัยสิ่งนึ่ง มีวรรณะเขียวงามสุดขนาด ดั่งชาติป่าไม้กรรณิการ์กิ่งแก้ว งามเลิศแล้วดอกแกมใบ เคยตามไปทุกแง่ แหนแห่ลูกข้าผู้ใด ในกาละเมื่อก่อนแต่หลัง-มา บัดนี้ พระกษัตราตนวิเศษ จักเข้าสู่เขตไพรเขียว แต่คนเดียวแสนโสด แลนา. *อนีกานิ* อันว่าพลเสนาทังหลาย หมายมีเสนาเจ้าช้างแลเสนาเจ้าม้าเป็นเค้า อันเข้ามาคำนับ ประดับอาภรณ์เหลืองเฮืองยิ่ง สิ่งดอกกรรณิการ์ *ปุปฺผิตา* บานแบ่งสร้อย ช้อยล้อยดอกแกมใบ เคยตามไปทุกแง่ แหนแห่ลูกข้าผู้ใด ในกาละเมื่อก่อนแต่หลังมา บัดนี้ พระกษัตราตนเลิศฟ้า จักก้มหน้าสู้ไพรสณฑ์ คนเดียวดายดูยาก แลนา. *อนีกานิ* อันว่าพลเสนาจำพวกนึ่ง อันเข้ามา

---

* บ. ผิว่าบ่ขับหนี เขาจักฮาวีทังเฮาตนพ่อ ไว้ในอำนาจแก่ฝูงคน เขาจักเป็นกบฏ พร้อมกันคดทังเมือง แท้ดีหลี

คำนับ ประดับด้วยอาภรณ์เขียวงามสุดขนาด ดั่งชาติป่าไม้กรรณิการ์ ใบดกหนากิ่งค้อมโอนอ่อนน้อมดูงาม เคยไปตามทุกแห่ง แหนแห่ลูกข้าผู้ใด ในกาละเมื่อก่อนแต่หลังมา บัดนี้พระกษัตราตนวิเศษ จักเข้าสู่เขตไพรหนา บ่มีหมู่เสนาแหนแห่ ท่อแต่ลูกคนเดียว แลนา.

อมจฺจา อันว่าอามาตย์แลเสนาฝูงหนุ่มหน้า ฝูงนุ่งผ้าผืนใหม่ไหมคำ มีวรรณะเขียวงามลำยิง สิงดังปีกแมงคับคำ *ปณฺฑุกมฺพลา* บางพ่องนุ่งผ้ากัมพละแดงเฮือง อันเกิดในเมืองคันธารราษฎร์ คันว่าลูกข้ายัวระยาตรคลาไคล เสนาไหลแหนแห่ล้อม สะพราสพร้อมตาวเฮือง บัดนี้ พระจอมเมืองลูกข้า จักก้มหน้าสู่ไพรสณฑ์ ท่อแต่ตนเดียวดายคล้อยคลาด ปราศจากอามาตย์แลเสนา แลนา. *หตฺถินา ยาติ* ลูกข้าพระเวสสันตรกษัตริย์ มีปกติเคยไปด้วยยัวะยานช้างม้า ราชรถแลเก้าอี้สีวิกายทังหลาย *กถํ* ดั่งฤๅแลจักไปด้วยบาทย่างเปล่าดายได้นี้จา? *โส ปุตฺโต* อันว่าลูกข้ามิ่งจอมขวัญ *จนฺทนลิตฺตงฺโค* มีปกติไล้ลาทาด้วยกระจวนจันทน์หอมฮื่นรสช้อยชื่นเอาใจ *กถํ* ดั่งฤๅจักนำไปยังแซกแลคาน กับทังขวานแลน้ำเต้า เข้าไปสู่ป่าไม้ธรงเหื่อแล ไคลได้นี้จา ? *นจฺจคีตปฺปโพธโน* ลูกข้าพระเวสสันดร เคยชื่นบานด้วยคนขับแลคนฟ้อน อุย้อนระเม็งอันวิเศษ เหตุดั่งฤๅ แลจักไปนุ่งยังผ้าเปลือกไม้แลหนังเสือ อันเป็นเครื่องระษีได้นี้จา ?

สุณิสา ลูกสะใภ้กูเจ้ามัททีเคยธรงผ้ากาสิกพัสตร์ โขมพัสตร์แลอุทุมพรผืนวิเศษ อันเกิดในประเทศเมืองกาสี เป็นผืนดีแพงค่า กดว่าได้แสนคำ แลราชมัททีดั่งฤๅจักมาละปละไว้ไปนุ่งผ้าเปลือกไม้ได้นี้จา ? *สุณิสา ปริยายิตฺวา* ลูกสะใภ้กูเจ้ามัททีมีปกติเคยไปด้วยยัวะยานคานหาม แลเก้าอี้สีวิกายราชรถ อันประดับแล้วด้วยแก้วแลคำ บัดนี้ เจ้ามัททีผู้นั้น *กถํ คจฺฉติ* ดั่งฤๅ แลจักไปสู่หนทางไกลพ้นวิสัย ด้วยตีนอันเปล่าดายได้นี้จา ? *ยสฺสา* ลูกสะใภ้กูเจ้ามัททีผู้ใด *มุทุตลา หตฺถา* มีพื้นตีนแลมืออันอ่อนสนิทดี เป็นดั่งสำลีฝ้าย *สุเข ธิตา* เคยอยู่สุขุมาลในวรสถานบังคับผาสาท ราชมุนเทียรแห่งตน บ่มีคำกังวลสักอยาด *สา* ราชมัททีศรีสะใภ้กูผู้นั้น *อนุชฺฌงฺคี* มีองคะตนอันส้วยสม กลมงามยิ่งหนักหนา *ปาทุกาหิ* เคยธรงเกิบคำงามสุดขนาด ธรรมชาติขัตติยกัญญา *มาลินี* มีปกติเคยธรงทัดดอกไม้ ไว้ในเกศอุดม แล้วแลไปก่อนหน้านางนักสนมบุรมกัญญา สังขยาได้หมื่นหกพันเป็นประทัด *อชฺช* ในวันนี้ *สา สุณิสา* ลูกสะใภ้กูเจ้ามัททีผู้นั้น *วสนฺตี* อันเคยอยู่สุขุมาล ในวรสถานบังคับผาสาท ราชนิเวสนแห่งตนแตไดมา *สุตฺวาน* คันว่านางได้ยินแล้ว ยังเสียงแห่งหมาจิกจอกแลนกเค้าฮ้อง เสียงมี่ก้องไปมา *ภีตา* นางก็จักอยู่ย้านสะท้านตกใจกลัวยิ่งหนักหนา แลมีตนอันสะบั้นสั่นสายไปมา *วาฬมิว*

เป็นประดุจดั่งแม่มดผู้ผีเข้า[1] มัดเกล้าเฮี่ยฮวายไป[2] นั้นแลนา. *สา* ลูกสะใภ้กูเจ้ามัททีอันมีปกติอุย้านสะท้านตื่นตกใจ *กถํ คจฺฉติ* เหตุฉันใดแลจักไปอยู่ในป่ากว้าง ทุกเมื่อสร้างเป็นระษีได้ นี้เด ? *ปุตฺเต* ในเมื่อลูกกูเวสสันตระ *คเต* แลหนีไปดั่งนั้น *อหํ* อันว่ากูมาสู่บังคับผาสาทอันเก่า *สุญฺญํ* เป็นอันเปล่าจากลูกทังสองเสนหา *ฌายิสฺสํ* ก็จักซบเซาเหงาอยู่ ด้วยโศกเศร้าโสกาจิรํ เสี้ยงกาละนานยิ่งหนักหนา *สกุณี อิว* เป็นประดุจดั่งแม่นกสามานย์แลนกกระออก อันท่านหากข้าลูกแล้ว แลมาเห็นฮวงฮัง *สุญฺญํ* เป็นอันเปล่าจากลูกเต้าแห่งตน *ฌายติ* ก็จักซบเซาเหงาอยู่ ด้วยโศกเศร้าโสกา *จิรํ* เสี้ยงกาละนานยิ่งนัก แท้ดีหลี. ประการนึ่ง *จกฺกวากี* อันว่าแม่นกจากพราก มีลูกอันท่านหากข้าเสีย *ปธาวติ* ก็บินแล่นลัดพลัดไปมา เหนือเปือะตมอันมีในสระ *อนูทเก* อันหาน้ำบได้ ก็ลำบากยิ่งหนักหนา ยถา แลอุปมาฉันใด *อหํ* อันว่ากู *อปสฺสตี* อันบ่เห็นยังลูกฮักอัครเสนหา *ปธาวิสฺสํ* ก็จักแล่นลัดพลัดไปมา *ตถา* ก็อุปไมยไปดั่งนั้น แลนา.

มหาราช ข้าไหว้บาทมหาราชเจ้า **เม** ในเมื่อผู้ข้า **วิลปนฺติยา** แลเป็นทุกข์มาก หากฮ้องไห้ เหตุอิ่นดูลูกแก่นไท้ทังสองเสนหา **ตฺวํ** อันว่าสมเด็จมหาราชเจ้า ตนเป็นเหง้าสามิกา **ปพฺพาเชสิ** ผิแลมาขับหนี[3] ยังพระเวสสันตระอันหาโทษบได้ จากราชการบ้านเมือง เคืองพระราชหีระทัยดั่งนั้น **มญฺเญ** ดั่งผู้ข้าจักใส่ใจดูนี้นา **อหํ** อันว่าผู้ข้า **เหสฺสามิ** ก็เที่ยงว่าจักละชีวิตตายจากบาท สมเด็จมหาราชเจ้าบ่สงกา ก็ข้านา.

(ชาววังโศก)

สพฺพา สิวิกญฺญาโย เมื่อนั้น นางนักสนมบุรมกัญญา แห่งพระญาบุรมศรีสญชัยนรินทา **สุตฺวา** ได้ยินแล้ว ยังเสียงไห้แห่งนางแก้วผุสดีศรีวรมาดา **ปกฺกนฺทึสุ** ก็ฮ้องไห้ฮ่ำไฮไปมา ถัดนั้นนางราชกัญญาอันอยู่ในผาสาท แห่งพระบาทไท้เวสสันตรวรบุตร **สุตฺวา** ได้ยินแล้วยังเสียงไห้แห่งนางนาถไท้บุรมกัญญาทังหลายฝูงนั้น **ปกฺกนฺทึสุ** ก็ฮ้องไห้พร้อมกับกัน เสียงมี่นันบ่ขาด **โกจิ** บุคคละผู้ใดผู้นึ่ง อันอยู่ในผาสาท แห่งพระบาทบุรมกษัตริย์ทังสองเสนหา **อสกฺโกนฺโต** บ่มีอาจจักธำนงธรงตนอยู่ได้ **ปติตฺวา** ก็ฮ้องไห้แล้วแลล้มท่าวต่าวไปมา เป็นประดุจดั่งป่าไม้ฮังอันกำลังลมยุคันตวาต เมื่อจักม้างยังกัปป์ หากมาพัดคัทนา ให้ล้มท่าวต่าวไปมา นั้นแลนา.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. ภิกฺขเว ดูราภิกขุทังหลาย **สพฺพา สิวิกญฺญาโย** อันว่านางนักสนมบุรมกัญญา แห่งพระญาบุรมศรีสญชัยนรินทา **สุตฺวา** ได้ยินเสียงฮ้องไห้ แห่งนางนาถไท้ราชผุสดี ศรีวรมาดา **สมาคตา** ก็มาประสุมชุมนุมกันด้วยเหตุอันนั้นแล้ว ก็เลิกขึ้นยังแขนทังสองไว้เหนือขม่อม แล้วก็ฮ้องไห้ฮ่ำไฮไปมา **ปุตฺตา จ ทารา จ** อันว่าลูกแลเมีย

---

๑ บ. ผีสูน ๒ ลบ. ทังปั้นเกล้าเฮี่ยฮวายไป ๓ ลบ. กำจัดหนี

แห่งเสนาแลอามาตย์ อันมีในผาสาทแห่งพระญาเวสสันตรราชา **โอโรธา** จ นางเฮือนหลวง กลวงผาสาท ราชกุมารกุมารี ก็ดี **เวสิยา จ** ทวยค้าแลพราหมณะปโรหิตทังหลาย ก็ดี **หตฺถาโรหา** เสนาเจ้าช้างเสนาเจ้าม้า เสนาเจ้ารถแลเสนาต่อแผ่นแล่นทางตีน ก็ดี เขาก็พร้อมกับเลิกขึ้นยังแขนไว้เหนือขม่อม แล้วแลฮ้องให้สลบทบท่าวต่าวไปมา **สาลา อิว** ดุจดั่งป่าไม้ฮังงามขนาด อันลมยุคันตวาต หากมาฟาดพัด กระจัดหักพร้อมกัน นั้นแลนา.

ตโต รตฺยา วิวสเน[1] ในกาละเมื่อเสี้ยงแห่งราตรีคืนนั้นแลฮุ่ง แสงพระสุริยะพุ่งขึ้นมา **ทานเวยฺยาวฏิกา** อันว่าเสนาอามาตย์ ผู้ฉลาดในอันตกแต่งแห่งมหาทาน **อาโรเจสุ** เขาก็เมือทูลถวายเหตุ แก่มหาสัตว์เจ้าว่า **เทว** ข้าไหว้บุพิตรเป็นเจ้า **ทานํ** อันว่าสัตตสดกมหาทานแห่งพระภูบาลเป็นเจ้า เชื้อชาติเหง้าวรนายก ผู้ข้าหากตกแต่งแล้วชู่ประการ ก็ข้าแล. **อถ** ในกาละเมื่อนั้น นั้นเวสสันตรราชา **นหาตฺวา** ชำฮะสระสรงองค์เกศ **โภเชตฺวา** เจ้าก็เสวยเข้าน้ำโภชนะอาหาร มีหลายประการต่าง ๆ ดูสนิท **อลงฺกริตฺวา** ประดับประดาองคะเนื้อตน ด้วยเครื่องอลังการ มีหมู่เสนาหาญแลอามาตย์สหชาตโยธา มาเป็นปริวารแวดล้อม แหนแห่อ้อมตามหลัง **ทานสาลํ อุปาคมิ** ก็เสด็จเข้าไปสู่ศาลาทาน เพื่อจักประสาทให้ ยังมหาทานอันยิ่งแลสิ่งแลเจ็ดฮ้อยเป็นประทัด.

ตมตฺถ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. ภิกฺขเว ดูราภิกขุทังหลาย ในเมื่อเสี้ยงราตรีคืนนั้นแลฮุ่งแสงพระสุริยะพุ่งขึ้นมา พระมหาสัตว์ตนวิเศษ คือว่าเวสสันตรราชา **อุปาคมิ** ก็เสด็จเข้าไปสู่ศาลา **อาณาเปนฺโต** จักมีพระราชอาณัติยังอามาตย์ สหชาตหมู่เสนา สังขยาตราว่าได้หกหมื่นหน้าช้อยชื่นโสภา **อาห** เจ้าก็กล่าวว่า **โภนฺโต** ดูราอามาตย์ ผู้ฉลาดแต่งของทาน ดูตระการหลายสิ่งเครื่องทานยิ่งหลายชุม **ตุมฺเห** เจ้าทังหลาย **เทถ** ก็จงให้ **วตฺถานิ** ยังเครื่องทานทังหลายหมายมีเสื้อผ้าดีทุกเอยื่อง เครื่องประดับประดา **วตฺถกามานํ** แก่คนทังหลายฝูงมักเอายังเสื้อแลผ้า แลเข้ามาขอแต่เช้า **เทถ** เจ้าทังหลายจงให้ ยังเข้าน้ำโภชนะอาหารหลายสิ่ง เหล้าอุยายิ่งทุกประการ แก่คนฝูงมาขอ วรราชทานด้วยดี อุย่าฮาวีเบียดเบียนเขาฝูงขมอด อันเข้ามาจอดในศาลา **วนิพฺพเก** ยังหมู่ยาจกวนิพกคนขอทังหลาย อันอุยายอุยังเข้ามาฮับ **ตปฺเปถ** จงให้อิ่มไปด้วยเข้าน้ำโภชนะอาหาร **วนิพฺพกา** อันว่าหมู่ยาจกวนิพกคนขอทังหลาย **ปฏิปูชิตา** อันเฮาหากบูชาด้วยทานวัตร **คจฺฉนฺตุ** จงให้เขาหนีไป ตามวิสัยแห่งเขาทุกคน เท้าวันเทอญ.

(ยาจกเศร้าใจ)

มหาราเช ในเมื่อเวสสันตรมหากษัตริย์ **รฏฺฐวฑฺฒเน** อันให้จำเริญเฮือง แก่บ้านเมือง

---

๑ บ. ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเย

แลชาวสีพี **นิกฺขมนฺเต** จักเสด็จออกหนีจาก พรากแห่งห้องปเชชัย ไปอยู่ในไพรเขียวแก้วกู่ อยู่แห่งห้องวงกตบรรพตคีรี มีในกาละยามใด **วนิพฺพกา** อันว่ายาจกวนิพกคนขอทังหลาย เขาก็อุยายกันมาโศกเศร้า ดอมเวสสันตรเจ้าจอมธรรม **สมฺปตนฺติ** เขาก็สยบทบท่าว ล้มปิ่นต่าวไปมา ด้วยภาษา[๑]ฮ้องไห้ต่อกันว่า **โภนฺโต** ดูราชาวเฮาเจ้าข้าทังหลาย **ชนา** อันว่าคนทังหลาย **อจฺเฉจฺฉุ** ก็มาตัดเสีย ยังไม้กาลพฤกษ์[๒] ต้นใหญ่ อันธรงลูกแลหมาก อันหอมหวานส้ำเลิศ เกิดมาเหนือแผ่นดินมหินทราช อาจให้แล้วคำมักคำปรารถนา **สตฺตานำ** แก่สัตว์ทังหลาย **ยถา** อันนั้นแลจักอุปมาฉันใด **สิวิโย** ชาวสีพีราษฎร์ทังหลาย หมายมีเสนาอามาตย์ ข้ามหาดหมู่กระทำเวร **ปพฺพาเชนฺติ** ก็มากำจัดเจ้ากษัตริย์เวสสันตระ อันหาโทษบ่ได้ จากราชการบ้านเมือง เคืองพระหีระทัยยิ่งหนักหนา **ตถา** ก็อุปไมยไปดั่งนั้นแลนา. **มหาราเช** ในเมื่อพระกษัตริย์ตนวิเศษ คือว่าเวสสันตระมหาธรรม ตนให้จำเริญยังบ้านเมืองแก่ชาวสีพี จักเสด็จออกหนีจาก พรากแห่งห้องบุรี มีในกาละยามใด **ชนา** อันว่าคนทังหลาย มีญิงชายแลเถ้าหนุ่ม **ก็ดี อติยกฺขา** หมอขับผีแลคนเปลี้ยคนค่อมทังหลาย[๓] ก็ดี **อิตฺถีคารา** นางเฮือนหลวงกลวงผาสาท อามาตย์หมู่เสนา อันเกิดมาเป็นหมู่สุรโยธา อาสามาเทียมราช อาจจักประจญแพ้ข้าเศิกตางเจ้า อาสาเฝ้าบุพิตรราชา นางพระญาแลอามาตย์ ฝูงฉลาดบัวระบัติเป็นอันดี ฝูงบวชเป็นชีเป็นติตถีย์ภายนอก ออกบวชสมมุติเป็นพราหมณ์ก็ดี **อญฺเญ วาปิ** แม่นว่าคนทังหลายฝูงอื่น ลื่นล้ำกว่าสังขยา **สมาคตา** เขาก็มาประสุมชุมนุมกันเป็นเอกฉันทา **ปคฺคยฺห** ก็เลิกขึ้นยังแขนทังสอง แล้วแลฮ้องไห้ฮ่ำไฮไปมา ด้วยคำว่า **โภนฺโต** ดูราชาวเฮาทังหลาย **อธมฺโม** อันว่าสุภาวะบ่ชอบ บ่ประกอบราชประเวณีธรรม แห่งอริยบุคคละเจ้าทังหลาย **กิร วตฺตติ** ดั่งได้ยินว่าเป็นไปในโลกนี้แล. คนทังหลายฮ้องไห้ดอมพระเวสตระเจ้า ด้วยประการดั่งนี้ แลนา.

(บริจาคสัตตสดกมหาทาน)

เวสฺสนฺตโร ราชา อันว่าพระญาเวสสัตรกษัตริย์ **ยชมาโน**[๔] อันจักสะสวางวางให้ยังราชสมบัติ อันมีในปรางคะผาสาท ราชนิเวสนแห่งตน แลสิ่งแลเจ็ดฮ้อย แล้วก็จักจากราชสมบัติ ตามวัจนะถ้อยคำ แห่งชาวสีพีราฎร์ ดั่งนั้น **ทตฺวา** เจ้าก็ประสาทให้ **สตฺตหตฺถิสเต** ยังช้างทังหลาย กดหมายว่าได้เจ็ดฮ้อย แลช้างทังหลายฝูงนั้น อันฮุ่งเฮืองไป ด้วยเครื่องประดับสัพพาลังการเป็นประทัด **สุวณฺณกจฺเฉ** มีสายสะพัดฮัดคาดเคียน เวียนไปด้วยประโคนคำ **มาตงฺเค** อันเกิดมาแต่องคะแม่ช้างมังคลา **เหมกปฺปนิวาสเส** อันมีแผ่นผ้าปกหัวช้าง อัน

---

๑ บ. ด้วยคำอาสา ๒ บ. ไม้นิโครธ ๓ ลบ. แม่มดกับทังหมอขับผีแลคนฟ้อน ๔ ลบ. จชมาโน

ประจิตรไปด้วยลายคำ **อารุพฺเห คามณิเยหิ** อันนายช้างทังหลาย มีมือถือขอกับหอก หากขึ้นขี่พร้อมทุกตัว แลพระญาเวสสันตรกษัตริย์ **ทตฺวา** ก็ประสาทให้ **สตฺตอสฺสสเต** ยังม้าทังหลายกดหมายว่าได้เจ็ดฮ้อย อันฮุ่งเฮืองด้วยเครื่องประดับประดา **อาชานีเย** อันเป็นม้าอาชาไนยตัวประเสริฐ อันเกิดมาแต่กระกุลแม่ม้าสินธุวาประเทศ เป็นม้าวิเศษตัวดี มีกำลังแข็งแฮงยิ่งเที่ยวพลัน **คามณิเยหิ** อันนายม้าทังหลาย มีมือถือธนูกับแส้ ขึ้นขี่แท้ทุกตัว แลเวสสันตรมหากษัตริย์ **ทตฺวา** ก็ประสาทให้ **สตฺตรถสเต** ยังรถทังหลาย กดหมายว่าได้เจ็ดฮ้อย **สนฺนทฺเธ** อันคาดเคียนเวียนไป ด้วยหนังเสือโคร่งแลเสือเหลือง ฮุ่งเฮืองไปด้วยธุงกระดาษแลธุงชัย ปลุกกางไปเหนือหัวราชรถ ผากฏไปฮอดทุกก้ำทุกภาย แลดูงามด้วยเครื่องประดับประดา อันนายสารถีมีมือถือธนูกับแหล่ง ขึ้นขี่พร้อมทุกเหล้มเป็นทาน บ่ท่อแต่นั้น พระภูบาลเวสสันตรกษัตริย์ **ทตฺวา** ก็เล่าประสาทให้ **สตฺตอิตฺถีสเต** ยังนางทังหลาย กดหมายว่าได้เจ็ดฮ้อย แลนางทังหลายฝูงนั้นก็ให้ขึ้นขี่รถคนเหล้ม งามเลิศเล้มยิ่งหนักหนา **สนฺนทฺธา** อันคาดเคียนไปด้วยผ้ามังคละในตนสนแส่วแล้วด้วยไหมคำ แลประดับประดาด้วยอาภรณ์ทังหลาย หมายมีต้นว่าม้าวใส่แขนแหวนใส่ก้อย ปัดน้อยสร้อยสังวาล แลมีผ้านุ่งผ้าสไบ ประดับไปด้วยเครื่องเหลืองเทืองงาม แลนางทังหลายฝูงนั้น **อาพารปมุขา** มีหน้ากว้างแลขาวงามใสแฉล้ม แย้ม ๆ แล้วจิ่งจารจา **สุสญฺญา** มีสัญญาอันดี[๑] มีท่ำกลางคึงอันฮาบ ก็ให้เป็นทาน แลพระภูบาลเวสสันตรกษัตริย์ **ทตฺวา** เล่าประสาทให้ **สตฺตเธนุสเต** ยังแม่งัวนมทังหลาย กดหมายว่าได้เจ็ดฮ้อยตัว มีงัวอุสุภราช อันเป็นอาจแก่แม่งัวนมทังหลาย แลพระเวสสันรมหากษัตริย์ **ทตฺวา** เล่ามาประสาทให้ยังข้าญิงทังหลาย หมายว่าได้เจ็ดฮ้อย ข้อยชายก็ว่าได้เจ็ดฮ้อย แลข้อยทังหลายฝูงนั้น อันเจ้าหากสั่งสอนดีแล้ว พระตนแก้วจิ่งให้เป็นทาน แลพระภูบาลเวสสันตรกษัตริย์ **ทตฺวา** ให้ยังมหาทานอันยิ่ง แลสิ่งแลเจ็ดฮ้อยดั่งนี้แล้ว พระตนแก้วจิ่งออกหนี จากบุรีศรีสมบัติ ก็มีแล.

มหาทาเน ในเมื่อสัตตสดกมหาทานอันยิ่ง แลสิ่งแลเจ็ดฮ้อยอันวิเศษ อันพระเวสสันตรมหาธรรม **ปทินฺนมฺหิ** แลประสาทให้แล้ว ดั่งนั้น บั้นพระเวสสันตรวรจอมธรรม์ **ปญฺชลีกโต** เจ้าก็เลิกขึ้น ยังกระพุ่มมือไว้เหนือขม่อม น้อมนมัสการไหว้มหาทาน ดูตระการแวนยิ่งถ้วนทุกสิ่งสัพพะสรรพ์ แล้วแลจักออกหนี แลมีในกาละยามใด **เมทนี** อันว่าแผ่นดินหลวง ลวงหนาสังขยาได้สองแสนสี่หมื่นโยชนะ หาจิตเจตนาบ่ได้ **สมกมฺปถ** ก็หวั่นไหวไปมาฮอดทุกก้ำน้ำสมุทรก็ขำเขือกเยือกตีฟอง นองฮะฮื่นฟาดฟังตื่นไปมา ทั่วเวหาอากาศ เขาสิเนโรราช ก็อ่อนน้อมค้อมไปมา **ตทา** ในกาละยามนั้น **ภีสนกํ โลมหังสนํ** อันว่าอัศจรรย์ทังมวล ควรพะลึกสะพึงกลัว หนังหัวพองสยองเส้นขนลุก ก็เกิดมีในกาละยามนั้น.

---

๑ บ. มีผญาอันดี

ตสฺมึ ในเมื่อเวสสันตรมหากษัตริย์ **ททมาเน** หากให้ยังมหาทานแลมีดั่งนั้น บั้น บุคคละทังหลาย หมายมีท้าวพระญาแลพราหมณ์เป็นเค้า อันอยู่ในเมืองเชตุตรราชธานี **ปริเทวีสุ** ก็ฮ้องให้ฮ่ำไฮไปมา ดอมพระกษัตราตนวิเศษว่า ข้าไหว้สมเด็จมหาราชภูมี **สิวิโย** ชาวสีพีราษฎร์ทังหลาย **ปพฺพาเชนฺติ** แลมากำจัดมหาราชเจ้า ให้พลัดพรากจากบุรี หนีจากนครประเทศ เหตุให้ช้างตัวประเสริฐเป็นทาน **ปุนเทสิ** บัดนี้ พระภูบาลเป็นเจ้า ยังเล่าซ้ำให้ทานอันยิ่งสิ่งนี้ ก็ข้าแล.

เตน วุตฺตํ เหตุดั่งนั้น บั้นคาถาพันธะดวงนี้ พระเจ้าเทศนาแก่มหาสารีบุตรว่า **อเถตฺถ วตฺตติ สทฺโท** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราสารีบุตร ปางเมื่อพระตถาคตะเป็นเวสสันตรกษัตริย์ **ทตฺวา** ให้แล้ว ยังช้างแก้วปัจจัยเป็นทานแก่พราหมณ์ ชาวเมืองทังหลายว่าบ่ชอบ บ่ประกอบด้วยประเวณี° จิ่งขับหนีเจียระจาก พลัดพรากห้องบุรีศรีสมบัติ พระกษัตริย์พัดเล่าให้ทานบ่น้อย แลสิ่งแลเจ็ดฮ้อยเป็นประมาณ ของมหาทานอันประเสริฐ ให้บังเกิดอัศจรรย์ทังหลาย หมายมีแผ่นดินไหวเป็นเค้า ตราบต่อเท้าน้ำสมุทร แลเขาเสมรุเป็นจำหมาย คนทังหลายขำเขือกตื่นฟ้าฮ้องครื่นบดฝน สลวนมีมาก คนหากให้เนืองกัน แสนนางนันกลิ้งเกลือก อุกขลุกเขือกไป-มา เวสสันตรเจ้า ก็เล่าซ้ำให้ยังทานอันประเสริฐ เพื่อให้บังเกิดผญาสัพสัญญุตญาณ ก็มีแล.

อถ ในกาละเมื่อนั้น บั้นคนทังหลายฝูงมาฮับราชทาน เขาก็บอกข่าวสาส์นแก่กันว่า **โภนฺโต** ดูราชาวเฮาทังหลาย **อิทานิ** ในกาละบัดนี้ ส่วนดั่งเจ้าเวสสันตรกษัตริย์ **ทตฺวาน** เจ้าก็ให้แล้วยังมหาทานอันยิ่งหนักหนา **กตฺวา** กระทำยังเฮาทังหลาย ให้หาที่เพิ่งบ่ได้ **กิร** ดั่งได้ยินมา ว่าเจ้าจักออกหนี จากบุรีรมราชฎร์ จักละผาสาทแก้วรัตนา เข้าไปอยู่ในไพรหนาป่าไม้ ในแห่งห้องภูพนัง ตั้งแฮกแต่นี้เมือหน้า **มยํ** อันว่าเฮาทังหลาย จักอุยายกันเข้าไปสู่สำนัก แห่งบุคคละผู้ใด ได้อาศัยเลี้ยงชีวิตนี้จา ! คันว่าต้านจารจากันดั่งนี้แล้ว **อาวฏฺฏนฺตา** ก็สลบล้มท่าวทั่งอุยืน เหนือพื้นพสุนธรา **วคฺคา** เป็นพวกเป็นหมู่ เป็นคู่กลิ้งกลับไปมา **ฉินฺน-ปาทา วิย** เหมือนดั่งมีมือตีน อันท่านหากตัดขาด แลบ่อาจจักอดอยู่ได้ **ปริเทวีสุ** ก็ฮ้องไห้ฮ่ำไฮไปมา ยิ่งหนักหนา.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. ภิกฺขเว ดูราภิกขุทังหลาย **มหาราช** ในเมื่อเวส-สันตรมหากษัตริย์ **รฏฺฐวฑฺฒเน** ตนกระทำจำเริญเฮือง แก่บ้านเมืองแลชาวสีพี **นิกฺขมนฺเต** จักออกหนีจาก พรากแห่งห้องเชตุดตรนครชัย ไปอยู่ในไพรเขียวแก้วกู่ อยู่แห่งห้องวงกตบรรพต-คีรี มีในกาละยามใด **วนิพฺพกา** อันว่ายาจกวนิพกคนขอทังหลาย เขากันอุยายกันมาโศกเศร้า

---

๑ บ. ไมตรี

ดอมเวสสันตรเจ้าจอมธรรม **สมฺปตนฺติ** ก็สยบทบท่าว ล้มปิ่นต่าวไปมา **ตทา** ในกาละยามนั้น แลนา.

ตทา เทวตาโย เมื่อนั้น บั้นเทพดามเหสักขา **อาโรเจสุ์** ก็ไปบอกข่าว กล่าวแก่ท้าวพระญาทังหลาย อันอุยายอุยังอุยู่ ในสกลชุมพูทีป ก็ฮีบนำมาด้วยคำว่า พระเวสสันตรกษัตริย์เจ้า **เทติ** ก็เล่าซ้ำให้สัตตสดกมหาทาน มีประการแลสิ่งแลเจ็ดฮ้อย ทังข้อยข้าบัวนาง เงินคำฉางเสื้อผ้า ทังช้างม้างัวควาย รถอุยังอุยายนายขี่ พร้อมทุกที่ดีหลี แลนา. **ขตฺติยา** เมื่อนั้น บั้นท้าวพระญาสามันตราชา **ขิปฺปมาคนฺตฺวา** เอากันมาโดยพลัน ให้ทันยังมหาทานอันมาก ด้วยอานุภาพแห่งเทพดา มเหสักขาทังหลายฝูงวิเศษ **คเหตฺวา** ฮับจับเอานางงามเสียวฉลาด คิ้วค้อมคาดแอวกลม ยูท่างชมโลมลูบไล้ กับทังข้อยนาฏไท้ญิงชาย ทังรถหลายชมชื่น ทังม้าหื่นสารถี เสื้อผ้าดีควรค่า สุขย้อนบุญเจ้าฟ้าเวสสันดร ในนครชัยบุรมนาถ เจ้าก็ประสาทให้แล้วส่งหนีไป ตามวิสัยบรเทศ เข้าสู่เขตเมืองตน ก็มีแลนา.

อถ ในกาละเมื่อสัตตสดกมหาทานอันวิเศษ อันพระเวสสันตรราช หากประสาทให้เป็นทาน มากยิ่งหนักหนา **อคมาสิ** เจ้าก็เสด็จเข้าไปสู่ปรางคะผาสาทแห่งตน แล้วจิ่งมีพระราชจินดาในหีระทัย ว่า **อหำ** อันว่ากูกษัตรา **วนฺทิตฺวา** จักไปไหว้ยังพ่อแลแม่แห่งกูเล้ว ก็จักออกหนีไปบวชเป็นระษีในวันพรุกเช้า เจ้ามีพระราชจินดา ดั่งนี้แล้ว **คโต** ก็เสด็จไปสู่ปรางคะผาสาท แห่งพระบาทไท้วรปิตา ด้วยรถอันประดับประดาดี **มทฺทีปิ** แม่นว่าราชมัททีศรีวรกัลยา ก็มีพระราชจินดาในหีระทัยว่า **อหำ** อันว่ากู ก็จักไปไหว้สั่งยังพระวรปิตาแลราชมาดา ขออำลาอนุญาต ขอโอกาสอันจักออกหนี ไปบวชเป็นระษินี ดอมพระภูมีแก่นเหง้า ตนเป็นเจ้าผัวขวัญคันว่านางฮ่ำเพิงฉันนี้แล้ว นางแก้วราชมัททีศรีวรกัลยา **คตา** ก็เข้าไปสู่สำนักแห่งอัครวรบุรมสญชย์ ตนเป็นพ่อผัว ทูลมือไว้เหนือหัวก้มขาบไหว้ พระบาทไท้ราชปิตา ก็มีแลนา. **มหาสตฺโต** อันว่า เวสสันตรบุพิตร **อุปสงฺกมิตฺวา** คันว่าเข้าไปแล้วโดยพลัน **วนฺทิตฺวา** ก็ไหว้ยังพระกษัตริย์ทังสอง อันเป็นพ่อแลแม่แห่งตนแล้ว **กเถสิ** ก็กล่าวยังคมนกริยา อันจักออกหนีจากพรากนครบุรีศรีสมบัติ.

(พระเวสสันดรทูลลาท้าวสญชัย)

ตมตฺถ ปกาเสนฺโน สตฺถา อาห. ภิกฺขเว ดูราภิกขุทังหลาย ในเมื่อองค์พระตถาคตะปางเมื่อเป็นเวสสันตรกษัตริย์ จักได้ละราชสมบัติ ตามวัจนะถ้อยคำแห่งชาวสีพี แลจักออกหนีไปบัวระบัติเป็นระษี ในคีรีปัพพตา **อามนฺตยิตฺถ** เจ้าต้านจารจาไหว้สั่ง ยังพระญาบรมศรีสญชัยไอศวรปิตาว่า **เทว ข้าไหว้พระปิตาธิราช ดั่งข้าน้อยนาถจักฮ่มเพิงดู พระภูมีตนพ่อ ท่อฮู้ฟังคำส่อชาวสีพีราษฎร์ อามาตย์หมู่เสนา ว่าผู้ข้าบัวระบัติบ่ชอบ บ่ประกอบทศราชธรรม มาใส่**

ปัพพาชนียกรรม จำผู้ข้าเจียระจาก พลัดพรากห้องราชธานีศรีวรสมบัติ *คจฺฉามิ* ผู้ข้าจักได้ออกหนี ไปสู่คีรีวงกต จักค่อยยอดเป็นระษีอยู่ต่อเถ้า ขอแก่บุพิตรเจ้า จงให้อนุญาต ธรงพระราชโอวาทใส่หัว ดั่งตนตัวผู้ข้า หากเคยเป็นกำพร้า บ่หลอนว่าจักได้เห็นหน้าพ่อมแม่ทังสอง ดั่งผู้ข้าหลองขาบไหว้ พระบาทไท้ปิตา *เย เกจิ ราชาโน* อันว่าท้าวพระญาฝูงใด *อติตฺตา* อันบ่ฮู้อิ่มด้วยกามคุณห้าประการ ลวดบ่มักให้ทานสักอฺยาด ท่อฮู้ประมาทคลองธรรม บ่คมรพอฺยำแอฺยงพ่อแม่ เถ้าแกไนตระกูล ฝูงมีบุญคุณยิงฉนัด *คจฺฉนฺติ* ท้าวพระญาทังหลายฝูงนั้น เทียรย่อมได้ไปเกิด เอากำเนิดในอบาย ในเมื่อหายจิตตะมรณศ ลางเทื่อกลายเกิดเป็นเผต เหตุโลภจิตติดข้องอฺยู่ในกามตัณหา สังขยานับบได้ ลางเทื่อลวดไปไหม้อยู่ในอวีจี คำทุกบ์มีบ่น้อย ทุกข์ดีค้อยหลายประการ ลางเทื่อเป็นสัตว์เดียรฉานหลายสำ เหตุดึดฮ่ำหาของ มีเงินทองเป็นต้น ใจโลภล้นฉันทาโทสจิต โมหะผิดใหลหลง บ่ประสงค์หาคลองนักปราชญ์ ย่อมวินาสจิบหาย ผู้ข้าฮู้อุบายดั่งนี้ยิ่งฉนัด *ยชมาโน*[1] ผู้ข้าจิ่งสะสวางวางไปแล้ว ยังช้างแก้วเป็นทานกับทังเครื่องอลังการวิเศษ เหตุว่าเป็นช่างแก้วมิ่งมุงคุล อันเกิดกับบุญแห่งผู้ข้า คนลุ่มฟ้าว่าบ่ดี ทังมุนตรีแลไพร่ฟ้า ขุนค้าแลเศรษฐี คหปตีแลพาลา *อภิสฺสสี*[2] เขาว่าผู้ข้าเบียดเบียนจงใจเวียนกระทำโทษ ชาวเมืองโสดกำจัด *นิรชฺชหิ* ผู้ข้าก็ลาออกหนี จากบุรีรมราษฎร์ ตามวาทแห่งชาวสีพี *อหิ* อันว่าผู้ข้า *ปฏิเสวิสฺสิ* ก็จักไปเสพทุกข์อฺยู่ ในหมู่ไม้ไพรเขียว ผู้ข้าเป็นคนเดียวบ่มีใผเพื่อนข้าง ท่อมีหมู่ช้างป่าอฺยู่นันเนือง ทังเสือเหลืองมิคราช เดียรดาษเต็มไป ด้วยหมู่หมาไนแลเสือโคร่ง ฮ้องเสียงส่งเพิงกลัว มีหมู่งัวแลควายเถื่อน แฮดฮ้ายเลื่อนทัวระพีเขาฮีแหลมขนาด ฝูงชาติเชื้อเป็นปริวาร อฺยู่ในหิมพานต์ทั่วประเทศ หากเสพอฺยู่เป็นปกติ *กโรมิ* ผู้ข้าไปฮอดแล้ว ในกู่แก้ววงกต จักค่อยยอดกระทำบุญบ่น้อย ใจชื่นช้อยภาวนา ส่งบุญหาปิตุราช กับทังวรนาถแก้วมาดา ผู้ข้าปรารถนาเอาโพธิญาณยศยิ่ง แสนทุกข์สิ่งบ่แหนงสัง *ตุมฺเห* ส่วนดั่งปิตุราชภูมี *สีทถ* จงจมอฺยู่ในหมู่น้ำสาครา กล่าวคือว่าตัณหาอันติดข้อง อฺยู่ในห้องสงสาร ตามบุราณเสวยราชย์ อฺย่าประมาทคลองธรรม จงจำนำทุกค่ำเช้า มหาราชเจ้าจงกระทำบุญ ให้เป็นคุณอันประเสริฐ ศีลห้าเลิศฮักษา ทังอุโปสถสีลาแวนขนาด ปิตุราชเจ้าจงส่งบุญ ให้เป็นคุณเถิงผู้ข้า อันจักเป็นกำพร้า พลัดหน้าพ่อแม่เหิงนาน จักได้ไปอฺยู่หิมพานต์ทุกค่ำเช้า มหาราชเจ้าจงอฺยู่สวัสดี ก็ข้าเทอญ.

ปฐมทานขณฺฑ นิฏฺฐิตำ

ก็เสด็จบรบวรณ์ควรแล้วท่อนี้ก่อนแล.

---

๑ ลบ. จชมาโน

๒ ลบ. อภิภาสสี

๓. ทานขัณฑ์

๒. บั้นปลาย

(พระเวสสันดรทูลลานางผุสดี)

อิติ มหาสตฺโต อิมาหิ จตูหิ คาถาหิ ปิตรา สทฺธึ กเถตฺวา. มหาสตฺโต พระบุรม-โพธิสัตว์ตนวิเศษ **กเถตฺวา** ต้านจารจา กับดอมพระวรปีตาธิราช ด้วยบาทคาถาทังหลาย สี่ประการฝูงนี้แล้ว **คนฺตฺวา** เจ้าก็เสด็จเข้าไปสู่บังคับผาสาท แห่งพระราชผุสดีศรีสุพรรณวรมาดา **วนฺทิตฺวา** ก็ไหว้นบคมรพอุยำแอุยงยิ่งหนักหนา **อนุชานาเปนฺโต** ยังพระราชมาดาจักให้อนุญาต ยังกริยาอันจักบวช สร้างพนวชเป็นระษี ในคีรีไกลยิ่ง **อาห** เจ้าก็จิ่งต้านจารจาว่า **อมฺม** ข้าไหว้พระราชมาดาเป็นเจ้า วรแก่นเขาเหง้ามาดา **อนุชานาหิ** ขอแม่เป็นเจ้าจงอนุญาต ยังการอันจักบวชแห่งผู้ข้า แด่เทอญ **ปพฺพชฺชา** อันว่ากริยาอันบวชนั้น ก็เป็นการอันบรสุทธิ์ **รุจฺจติ** ก็เพิงใจแก่ผู้ข้า เหตุว่าเป็นกำพร้า พลัดหน้าพ่อแม่ลุนหลัง **อหำ** อันว่าผู้ข้าสายกษัตริย์ **ยชมาโน** สะสวางวางไปแล้ว ยังช้างแก้วมิ่งมุงคุล อันเกิดกับบุญผู้ข้าให้เป็นทาน ด้วยขันธสันตานอัน **สนิท อภิสฺสสึ** ไพร่ทังเมืองว่าฮ้าย หยาบย้ายส่อทังเมือง ซ้ำหายังคำเคืองแคนเดือดไหม้ ว่าผู้ข้าได้เบียดเบียน จงใจเวียนกระทำโทษ ชาวเมืองโสดกำจัด **นิรชฺชหำ** บัดนี้ ข้าขอลาแม่ออกไท้แวนหนี จากบุรีรมราชฎร์ ตามวาทแห่งชาวสีพี **ปฏิเสวิสฺสำ** ข้าจักไปเสพทุกข์อยู่ ในหมู่ไม้พงไพรในคีรีถ้ำเถื่อน เลี้ยงตนเพื่อนกวางทวาย เนื้อหลวงหลายเหลือแหล่ เต็มทุกแง่ดงขวาง เสือสางเทียวถ้ำถ่อง แฮดฮ้ายฮ้องเสียงแข็ง ผู้ข้าจักไปแสวงสืบสร้าง อยู่ป่ากว้างตนเดียว ตีนเขาเขียวขอบฟ้า ถ้วนหน้าว่าวงกตคีรี ก็ข้าแล.

ตำ สุตฺวา ผุสฺสตี เมื่อนั้น บั้นราชผุสดีศรีวรมาดา **สุตฺวา** ได้ยินแล้ว ยังคำแห่งลูกแก้วกล่าวอำลา **อาห** นางก็กล่าวว่า **ปุตฺต** ดูราเจ้าราชบุตรอุตตมะโอรสา **อนุชานามิ** แม่ก็อนุญาตแล้ว ลูกแก้วแม่จงไปดี **ปพฺพชฺชา** ไปบวชเป็นชีธรงพนวช เจ้าจงบวชแวนยืน ก็แม่เทอญ ท่อว่าด้วยมีแท้ **อยญฺจ มทฺที** อันว่าราชมัททีศรีสะใภ้แม่ งามทุกแงไสสี มีเลาคึงงามเอื้อเขื้อเหมือนสิ่งเนื้อออกใหม่ดูงาม **สุสญฺญา** มีสัญญาดีแวนยิ่ง จงให้อยู่ดอมลูกแก้วกิ่งสายใจ **อรญฺเญ** แม่นนางไปในไพรก็จักยาก จักอุปฐากเจ้าได้ฉันใด ก็แม่จา.

เวสฺสนฺตโร อาห เมื่อนั้น บั้นเวสสันตรราชา **อาห** ก็กล่าวว่า **อมฺม** ข้าไหว้แม่เป็นเจ้าตนแก่นเหง้าวรมาดา **นาหำ** ข้าญิงชายเล็กน้อย มหาดข้อยทังไท บ่มักไปแล้วก็อย่า เถิงป่าพุ้นตามใจ **สเจ อิจฺฉติ** ผิแม่มัททียังใฝ่ห้อย ก็จงคล้อย ๆ ใคร่ไปตาม ผิว่านางนงฮามบ่มักไปเป็นคู่ ก็จงให้นางอยู่ลุนหลัง ก็ข้าเทอญ.

(ท้าวสญชัยห้ามนางมัทที)

ตโต เมื่อนั้น บั้นบุรมศรีสญชัยผู้ไหญ่ แข็งใคร่ห้ามนางงามว่า ดูราเจ้ามัททีศรีหน้าหน่อ ลูกสะใภ้พ่ออย่าว่าจะไป นางหากเคยไล้ลา ทาจวงจันทน์ลูบไล้ ทัดดอกไม้ของหอม **รโหชลฺลำ** อย่าไปตามเนอเจ้าแม่ เหื่อย้อยแค่เต็มตา **กาสิยานิ** นางงามเคยสุบสอด ผ้าแก้วยอดใยไหม **กุสจีรำ** อย่าไปธรงผ้าคายเขิงขาบ ผ้าเปลือกไม้หยาบของคา[๑] **ทุกฺโข** คือว่าอยู่เลี้ยงตนในป่าอดอยากคว่าแสนทุกข์ **มา หิ ตฺวำ** แหนงว่าอยู่สุขทุกค่ำเช้า เจ้าแม่จงอย่าไป พ่อเนอ.

ตมพฺรวิ *ราชมัททีศรีฉลาด ก็จิ่งก้มขาบไหว้ ขานออกไท้คำตีว่า พระจอมศรีเฮยเจ้าปู่ข้าน้อยบ่อยู่ขอไปตาม* **นาหนฺตำ** *ความสุขข้อยมีบ่น้อย คล้อย ๆ ใฝ่ชมผัว คันว่าพระจอมหัวเจ้าฟ้า จักละเมียก่ำพร้า แหนงสู้ข้าขอตาย ก็ข้าแล.*

ตมพฺรวิ *พระฦาสายมหาราช พระบาทเจ้าสญชัย จำเริญดีใจกว้าง บุญท้าวขว้างสีพีจิ่งมีวาจาต้านต่อ ลูกสะใภ้หน่อมัททีว่า ดูรามัททีศรีหน้าหน่อ เจ้าจงฟังคำพ่อ ห้ามเหง้าหน่อมัทที* **วเน** *ทุกข์ใดมีในป่า มา ! พ่อจะว่าให้นางฟังเนอ* **พหู กิฏา** *หานตองเตยตัวเต่ยฮ้าย[๒] แฮงผันผ้ายจับขา* **มธุมกฺขิกา** *แมงวันแตนเผิ้งต่อ พิษฮ้อนฮ่อปานไฟ* **เตปิ ตำ** *จับตอมไปทุกก้ำ เนื้อกำเศร้าตนหมอง* **ตนฺเต** *เป็นทุกข์คองใช่น้อย หน้าชื่นช้อยอย่าสูไป พ่อนา.*

อปเร นางจักได้เห็นยังสัตว์ทังหลาย ฝูงใดได้เดือดฮ้อน นองเนดข้อนกระหนหวายเนื้อป่าหลายเหลือหลั่ง แฝงฝั่งน้ำพันพวง **สปฺปา** งูเหลือมหลวงพักไพ่[๓] ตัวใหญ่ท่อลำตาลกันดารพิษบ่กว้าง แฮงท่อช้างดีหลี **มนุสฺสำ มิคำ วาปิ** ฝูงหมู่คนแลเนื้อ ขวัญบ่เอื้อจำตาย **อปิจ** คนใดกลายพบซู่ง งูเหลือมพุ่งผันกาง ยอปลายหางควักฟาด[๔] กุมเกี้ยวกอดกลืนกิน. **อปเร** สัตว์ในไพรแหล่งหล้า ถ้วนหน้าย่อมใจขม **นทีนำ** เสียงระงมคับคั่ง แทบผั่งน้ำตีนผา แขาแสวงหาใส่ปาก อยากน้ำเพื่อจักกิน **ปริกฺขิปิตฺวา** ไกวหางไปคว่าฟาด เกี้ยวบ้วงบาศวงตน **วสมาเนนฺติ** ชักหางตนมาไว้ เถิงที่ใกล้คอยคน.

---

๑ บ. ผ้าเปลือกไม้หยาบ อันของแล้วด้วยหญ้าคา

๒ ลบ. ตัวเติบฮ้าย

๓ บ. ฟักไข่

๔ ลบ. คว่าฟาด

อณฺเณปิ สัตว์สิ่งนึ่งเขืองขนาด ขนดำหยาบฐยฐาย **อจฺฉา นาม** คนทังหลายเฮียกว่าหมีเหมือยป่า เป็นเนื้อใจกล้าจังไฮ คนใดไปในป่า หมีอ้ายคว่าหลิงเห็น ดูบ่เป็นแล่นขึ้นต้นไม้ ก็บ่ม้มจากมันได้ดีหลี. **สงฺฆฏฺฏยนฺตา** สัตว์สิ่งนึ่ง เขาฮีแหลมงับง้าง เทียวป่ากว้างดงแขม เขามันแหลมซัดแม่น ซัดแม่นถึกเครือหวาย **มหิสา** เขาเฮียกว่าควายป่า เดินด้าวคว่าแสวงชน **นที** เฮฮนคอยทุกก้ำ แฝงฝั่งน้ำเพิงกลัว **ควึ** งัวเถิกเทียวดั้นคว่า ในป่ากว้างเล็มเกลียง **ทิสฺวา** นาง เมียงเห็นหมู่เนื้อ กินอยู่เฮื้อปุนกลัว **เธนุว** มึงนางคือดั่งแม่งัวฮักลูกน้อย ค้อย ๆ ใคร่ชมผัว แลนา. **กถึ** พ่อห้ามเลยบ่อยู่ค้อย ๆ ว่าจักไป นี้จา ?

ทิสฺวา นางก็จักเห็น ยังหมู่ลิงหลวงแลค่าง บ่างลว้าแลลิงลม เห็นคนชมเอยี้ยมอยอก พึงตาหลอกไปมา **อเขตฺตญฺญาย** นางงามโฉมชะซ่อน บ่ห่อนได้เคยเห็น **ภวิตึ** ก็จักเป็นทุกข์แสนสิ่ง นางแก้วกิ่งอยู่ค่าไป พ่อเนอ **ยา ตฺวึ** มึงนางได้ฟัง ยังเสียดังมี่ก้อง หมาจิกจอกฮ้องเพิงกลัว ตกใจมัวไหวหวั่น ไห้ดิ้นดั่นกลางทาง **สา ตฺวึ** มึงนางไปเถิงป่า ฮอดถ่องคว่าเขาเขียว[๑] คึงเดียวดั่งเฑาจักอดอยู่ได้ อกแตกไหม้ตรอมตาย แลนา.

ธิเต มชฺฌนฺหิเก กาเล *ในเมื่อตาวันแข็งผงเที่ยง นกฮู้เสี่ยงบินมา จับสาขากิ่งไม้ฮ้องไจ้ว้ ๆ ส่งเสียงวอน* **สณเต** *เสียงนกบินสะสว่า ทั่วท้องป่าอือทือ* **ตตฺถ** *เหตุดั่งฤๅมึงนางสังมาใคร่ห้อย ค้อย ๆ ใคร่ไปตาม นี้จา ?*

(นางมัททีพรรณนาโทษแม่ฮ้าง)

ตมพฺรวิ ราชมัททีศรีพรายเพริศ ใต้ฟ้าเลิศภฺาชา ยอมือสาใส่เกศเกล้า ขาบออกเจ้าภูมีว่า **เทว** ข้าไหว้มหาราชเจ้าจอมไตร **ยานิ** ความใดมีพ่อฮ่ำ ข้าน้อยพ่ำเห็นเอง[๒] ข้าน้อยบ่เกรงสังในฮาวป่า บ่อุย้านว่าจักกลัว แลนา. **ยานิ สพฺพานิ** แม่นว่าทุกข์ใดมีท่อฟ้า ข้าน้อยจักก้มหน้าค่อยอดเอา ขอตามเงาคะคล้อย ผัวแต่น้อยอุดม หญ้าคมปาวแกมแฝก[๓] หญ้าคาแพดขนหมู หญ้าปล้องปูสะล้าย[๔] กับทังหญ้ามุงกระต่าย หญ้ายุงฮ้ายคมบาง[๕] ข้าจักกางอกพราวพานเพิกให้หญ้าล้มเลิกเป็นคอง ข้าจักปองไปบ่ให้ยาก บ่ให้ลำบากแก่ผัวตน แลนาพ่อเฮย. **ยา สา พหูหิ** ข้าแด่พ่อพระญาเฮยเป็นเจ้า* ข้าน้อยจักเล่าแต่เค้าคำมี ฝูงญิงนี้นา·ลางคนกลอยมายายิ่งแย้ม

---

๑ บ. คืนเดียว

๒ บ. ทุกข์อันใดมีท่อฟ้า ข้าน้อยก่ำพร้าหากเห็นเอง

๓ บ. หญ้าไซบางแกมแฝก

๔ ลบ. หญ้าป้องฟูงสะล้าย

๕ บ. หญ้ามุงกระต่าย หญ้าป้องก่ายคมปาว

* ข้าน้อยจักเล่าเหตุ ให้ฮู้เพศฝูงญิง ลางคนเล่าพลอยประดับตนสะพู่ เข้าหมิ้นหมู่จวงจันทน์

เข้าหมิ้นแต้มเจือจันทน์ ทาน้ำมันให้เนื้อชุ่ม มักใคร่ได้บ่าวหนุ่มโฉมฉาย เถิงเมื่องายบ่กินเข้า อดแต่เช้าเถิงสวาย ฮอบแอวหวายเกี้ยวกวด เพื่อบ่ให้ท้องน้อยสวดสูงกลาง **อคฺคิสฺส** ฝังไฟปางยามฮ้อน เพื่อให้เนื้ออ่อนออกเป็นสาว ยามหนาวลงอาบน้ำแต่เช้า ผิวบ่เศร้าใสงาม คือสาวฮามผงแก่ คันว่าเป็นแม่ฮ้าง ผัวพรากข้างฮามนอน ให้ข้าไกลพระภูธรเอย์นข้าง เกี่ยวกระด้างชิกินตาย ผัวเดียวดายก่ำพร้า ข้าจักก้มหน้าคว่าไปตาม แลนาพ่อเฮย.

อปิสฺสา ฝูงชายฮามยังบ่าว ผงถ้านถ่าวคนคง ฐูปโฉมตนผะแผ้ว นุ่งผ้าแล้วแอ่วเทียวทาง คันเห็นญิงฮ้างหม้าย เฮ็ดเพศเจ้ยจ้ายเซิมซาม ฝูงชายฮามเอิ้นกล่าว แม่ฮ้างต่าวเหลียวหลัง ชายลังตังเข้ามาฮอด เต้นจับกอดกุมบาย ญิงบ่มักฉันใดก็ดาย ชายฮามก็หากน้าว แม่ฮ้างอ่าวยินทุกข์ อุกขลุกบ่แล้ว ฮ้องแจ้ว ๆ ก็หากฮุนดาย แลนา. **เวธพฺยำ** กริยาอันเป็นแม่ฮ้าง ย่อมอวดอ้างเอาผิว **สุกฺขจฺฉวิ** อันมีติวบ่พร้อม หลอนท่อส้อมขัดสี เสื้อผ้าดีประสงค์ใส่ ให้เขากล่าวย้องว่าตัวงาม ปานสาวฮามชื่นช้อย **ทตฺวา** ชายให้เข้าของแลเล็กน้อย อ้อยอิ่นให้เอาใจ ญิงใดเป็นแม่ฮ้าง ตกถ่อยอ้างแก่ผู้ชาย ข้ายินอายบ่อุยู่ ขอไปเป็นคู่แก้วผัวขวัญ พ่อเฮย.

เกสคฺคหณำ *ข้าแด่พ่อพระญาเฮยเจ้าฟ้า แม่นว่าเป็นฮ้างหม้าย ผางฮ้ายยิ่งหนักหนา อิตถิยาเฮยญิงแก่ หนุ่มน้อยแลปานกลาง ญิงสาธารณ์ฮ้างหม้าย อุย่าว่าฮ้ายดีหลี อิตถีเฮยอุย่าได้เคียด อุย่าบังเบียดโกธา ชักเทียมมาให้กว้าง เป็นฮ้างหม้ายตกต่ำฮ้ายดีหลี แลนา. ลางเทื่อข้อยท้าวพระญาฝูงบ่าว เชื้อชายถ่าวละเลง เทียวทางเองแอ่วหลิ้น แล่นดีดเต้นตามกัน คันเห็นญิงฮ้างใหม่ ชัดเข้าใกล้กล่าวมายา *ควาจับผมเกี้ยวกอด ลวดบ่พ้นกุมชม บายอุยุบนมยักยั่น - ยักยั่น ขิ้นขี่คั้นย่ำหัวอก หากเป็นทุกข์ใช่น้อย* ตกต่ำคล้อยแก่ฝูงชาย ฮ้างคืนดายหนีเปล่า[๑] ฝูงบ่าวเย้าใยตัวะ พระอยู่หัวเฮยเป็นเจ้า ผัวข้าน้อยเข้าไพรสณฑ์ ข้าจักขอเอาตนตามบาทภุวนาถไท้องค์เดียว แลนา.*

เวธเวรา ฝูงชายมักฮ้างหม้าย นุ่งผ้าฝ้ายแกมไหม ไสโคลงไปบทชื่น สาส์นต้านยื่นชมแพง แปลงผมหยองลูบไล้ ทัดดอกไม้มาลา ทาจวงจันทน์หอมฮื่น หน้าช้อยชื่นมายา แสวงหาญิงฮ้างหม้าย คันว่ามาม่ายแล้วลวดข่มเหง ชายละเลงโซมกอด[๒] แม่นบ่มัก มือมันลักสอดน้าวคอซม บายอุยุบนมยักยั่น - ยักยั่น แม้ฮ้างสั่นกลัวตาย คือดั่งกาทังหลายบินไต่เต้า ไล่นกเค้าเมื่อกลางวัน ฝูงญิงอันอุยู่ฮ้าง ผัวพรากข้างปานตาย ผัวเดียวดายข้าบ่อุยู่ ข้าน้อยจักไป

---

*บ. มือควาบายจับผมเกี้ยวกอด กุมนวดคั้นฝูงนม เต็งอกตนแม่ฮ้าง แขนศอกง้างสองขา มือเขาควาขว้านไหล่เข้าจักใส่ยักยัน - ยักยัน ดูพลันเลยแล้ว ชายสอดแล้วหนีเสีย ฮ้างเปียเยียใจน้อย

๑ บ. ฮ้างหนีดายวัดเว่า

๒ ลบ. เฮ็ดมับม้ายเข้าหลอนหลัง มือเตาะดังซมกอด

ตามคู่แก้วผัวขวัญ พระจอมธรรม์เฮยแหล่งหล้า คันว่าบ่เห็นหน้าพระยอดฟ้า ก็เที่ยงว่าจักตาย แลนา.

อปิ ญิงฝูงใดเป็นแม่ฮ้าง ผัวพรากข้างไกลตา ไปอยู่ดอมวงศาชาวแม่ ทุกข์นักแท้ดีหลี แม่นว่ามีเข้าของนานาหลายสิ่ง ช้างม้ามิ่งงัวควาย เงินคำหลายเหลือแหล่ เครื่องกินแต่พาคำ สบายบานบ่ไฮ้ ก็หากยังได้คำป้อยด่า แห่งญาติกาวงศา ฝูงตานายแลพี่น้อง เกิดฮ่วมท้องหมู่ญิงชาย มิตรสหายดูหมิ่น นักซิ่นซ้ำบ่อุยำ ญิงคะลำฮ้างหม้าย ชายฮ้ายย่อมดูแควน ข้าขอไปตามแดนสู่ด้าว เป็นคู่ท้าวองค์เดียว พ่อเฮย.

นคฺคา นที *แม่น้ำใดน้ำเขินขาด ย่อมเป็นหาดทรายมูน เมืองใดพระขุนพลใคร่ฮ้าง ข้าเศิกอ้างว่าจักฟัน ญิงกระสันหม้ายฮ้าง ชายอ้างว่าจักเอา แลนา. แม่นว่ามีพี่ชายตน ได้สิบคนซาวคนดูเปล่า* นอนคู้เข่าตายหนาว เพิ่นหยาวหยันฮ้างหม้าย ญิงฮ้ายยิ่งหนักหนา ข้าขอลาออกพ่อ ก้มหน้าต่อตามผัว แลนา.

ธโช รถสฺส ช่อธุงชัยไกวแกว่งเปื้อง ลมพัดเหลื้องผันดี อัคคีเฮืองฮุ่งฟ้า ถ้วนหน้าว่ากองไฟ ผากฏไปทั่วด้าว ขุนหน่อท้าวเสวยเมือง ธรงยศศักดิ์เฮืองใช่น้อย ฮ้อยท้าวย่อมภาชา **สามิโก** ผัวตนผู้ประเสริฐ หากบังเกิดผากฏ ภายศแก่ฝูงญิง ควรคะนิงคีค้อย - คีค้อย ข้าน้อยได้นิทาน ขอแก่พระภูบาลตนพ่อ ข้าน้อยหน่อบ่มีฟัง แลนา. **เวธพฺยฺ** กริยาอันเป็นฮ้างหม้าย ยินฮ้ายเผือดลักอาย แก่คนทังหลายลุ่มฟ้า ข้าจักก้มหน้าคว่านำผัว แลนา.

ยา ทลิทฺที อันว่าญิงผู้ใด เกิดมาในเมืองคน เห็นผัวตนตกถ่อยช้า ล่ำบากหน้าขีนใจ บ่มีเข้าของอันใดสังสักสิ่ง หอดไฮ้ขิ่งฮุนดาย เทียรย่อมไปขนขวาย เลี้ยงตนชายจะไจว้ แม่นว่าผัวขี้ไฮ้ ก็บ่ได้ว่าจักหนี ยามเมื่อผัวเป็นดีมูลม่าง เมียก็เป็นเจ้านั่งปุนปอง มีข้อยสองข้อยสาม ช่วงใช้ บ่มีได้ไฮ้สังสักอัน ส่วนว่าเทพดาในสวรรค์ชั้นฟ้า ก็หากย่อมอว่ายหน้าย้องยอคุณ นางใจบุญหายาก เทียรย่อมล่ำบากด้วยผัวตน ในเมืองคนหายาก ลางพ่องหากหลอมี ในเมื่อผัวตนตี่ตกถ่อย ก้มหน้าค่อยอดดาย เทพดาทังหลายทุกปาก เทียรย่อมหากเสิกเสริญ ญิงจำเริญผัวมิ่ง ญิงแก้วกิ่งฝูงดี ข้าน้อยมัททีนี้นา ก็บ่มีให้ผัวไปตกถ่อยช้า เป็นกำพร้าพรากพอยาม ข้าจักขอไปตามบาทไท้ ในป่าไม้ดงดาย แม่นว่าผัวข้าหากตาย เหนือแผ่นดินดายมรณาศ ใจข้าน้อยก็จักขาดมรณา แม่นว่าแผ่นดินหนาบ่แตก คีงซ้ำแซกเป็นคอง ข้าจักปองไปตามคู่

---

*บ. แม่น้ำใดใหญ่กว้าง น้ำขาดท้างหลายขุน ว่าบ่เป็นคุณสักอุยาด นครำ ผู้เสวยราชย์ตายไป ในเมืองใดใหญ่กว้าง ท่านว่าเมืองนั้นฮ้างเปล่าเสียดาย **อิตฺถีปิ** แม่นว่ามีพี่ชายสิบคนในห้อง แห่งพี่น้องเทียมใจ ญิงใดอยู่ไกลผัวผ่านเหง้า

คันเห็นหน้าผัวข้าอยู่ฉันใด ข้าขอไปตามพระบาท บ่คล้อยคลาดสักยาม โตนตายตามพระบาท ลูกมหาราชเจ้าดีหลี.

อปิ แม่นว่าแผ่นดินหนาใหญ่กว้าง เถิงท่าท้างสมุทรสาคร เงินคำนองสะพู่ อันจักให้ข้าน้อยอยู่ปุนปอง แก้วแหวนกองเท่าช้าง สมบัติอ้างแสนเยีย ว่าจักให้ข้าน้อยหนีเสียจากผัวแล้วแลอยู่ ข้าน้อยก็บ่สู้สังสักอัน ขอแก่พระจอมธรรม์แก่นเหง้า ข้าน้อยจักขอไปดอมลูกเจ้าพ่อองค์เดียว แลนา. **กถ** ข้าแด่พ่อพระญาเฮยเป็นเจ้า ข้าน้อยมัททีจักเล่าเหตุ ให้ฮู้เพศแห่งฝูงญิงลางคนหลิงเห็นผัวตน หาเข้าของบ่ได้ เห็นผัวไฮ้ทุกข์ยิ่งดีหลี บ่มีคำอินดูสังสักอุยาด ฮ้ายพ้นขนาดยิ่งหนักหนา บ่มีคำจารจาดีจักสิ่ง ข่มไว้ยิ่งสามิกา ก็ท่อแสวงหาชายฝูงอื่น หน้าช้อยชื่นใจกระสัน ละผัวขวัญเป็นทุกข์ ลามุกแก่ผัวตน ญิงนั้นเป็นคนบาป หยาบช้าว่าอาธรรม คำสิ่งนั้นข้าน้อยบ่ยินดีสังสักสิ่ง ขอแก่เจ้าจอมมิ่งปีตา จงกูร์ณาผายขนาด อนุญาตแด่ดีหลี ข้าจักขอไปเป็นชีในเถื่อน เป็นก่ำพร้าเพื่อนผัวขวัญ แลนา.

นิกฺขมนฺเต ข้าไหว้พระจอมหัวภูวนาถ ส่วนดั่งลูกมหาราชเจ้าองค์ดี เสวยเมืองสีพีใหญ่กว้าง ท้าวนั่งสร้างปุนปอง บ่ผิดคลองสังสักสิ่ง ไพร่ฟ้าจิ่งแข้งขับหนี ส่วนดั่งตนข้าน้อยมัททีนามหน่อ ก็หากเป็นลูกสะใภ้พ่อดีหลี คันว่าผัวข้าน้อยหนี ข้าน้อยมัททีก็บ่อยู่ จักก้มหน้าเข้าสู่พงไพร พระสญชัยเฮยเจ้าข้อย อย่าได้ห้ามข้าน้อย แม่นว่าห้ามค้อย ๆ ข้าน้อยก็บ่มีฟัง แลนา.

(ท้าวสญชัยขอสองกุมารไว้)

ตมพฺรวิ เมื่อนั้น บั้นพระญาบุรมศรีสญชัยตนพ่อ จิ่งด้านต่อราชมัททีว่า ดูราเจ้ามัททีศรีหน้าหน่อ สะใภ้พ่อองค์เดียว ส่วนว่าสองศรีเฉลียวลูกแก้ว ฮักบ่แล้วเสมอตา คือกัณหาชาลีหลานฮักปู่ สองแก้วคู่เทียมตา จงให้สองขาหลานอยู่ก่อน ยังอ่อนพ้นบ่เคยทาง เจ้าจงวางยังกุมารทังคู่ ไว้ปู่เลี้ยงลุนหลัง เทาะนา.

ตมพฺรวิ ส่วนดั่งราชมัททีลูกสาวศรีพระญามัททราช ไหว้พระบาทสญชัย ว่าสองนงวัยทังคู่ หลานแก้วปู่สองศรี คือว่าท้าวชาลีแลนางกัณหา งามเสมอตาเทียมข้าง แม่นว่าทุกข์ท่อช้างก็หากหาย ข้าน้อยนี้บ่ตายจักเอาตนคว่า ไปอยู่ป่าเป็นชี ดอมพระระษีทุกค่ำเช้า คันว่าเห็นหน้าสามแจ่มเจ้า แล้วอยู่ยินดี พระภูมีเฮยเจ้าปู่ แม่นว่าเผือพ่อแม่ไปอยู่ด้วยฉันใด ส่วนดั่งสองศรีวัยทังคู่ ก็จักตั้งตนอยู่ฉันเดียว แลนา.

ตมพฺรวิ ส่วนดั่งพระญาบุรมศรีสญชัยตนศักดิ์ชาติ เสวยราชย์สีพี ท้าวก็วอนนางมัททีจะไจว้ เพื่อบ่ให้สองแก่นไท้ดลไป ท่อว่าสองนงวัยทังคู่ สองเจ้าอยู่ในเมือง บ่มีคำเคืองอันใดสัง

สักสิ่ง เหลือหลายยิ่งดีหลี เข้าสาลีขาวงามชะช่อน ชิ้นปลาอ่อนทุกอัน ของจีนมันชีชวาด[๑] สองเจ้าราชเคยฉัน สองอโนมพันธุ์แก่นไท้ จะไปกินลูกไม้ดั่งฤๅดี หลานสองศรีทังคู่ หลานฮักปู่เทียมตา สองขาเคยเสวยอาหารเหนือไตแก้ว อันช่างผู้เลิศแล้วหากริจนาด้วยลิงลาย[๒] บัดนี้ สองโฉมฉายแก่นไท้ จักไปเดินป่าไม้ไพรหนา บ่มีเฝือนพาแลถ้วย ท่อแต่ใบกล้วยกาดตางพา ดั่งฤๅขาจักมากินได้ หลานปู่จักให้เฮฮน แลนา. **กาสิยานิ** สองกุมารหลานปู่ เคยสนุกอยู่เทียรฆา เคยนุ่งผ้ากัปปาสีผืนขนาด โขมพัสตร์อาจผืนแพง มีวรรณะแดงยียาบ ผ้าอุทุมพราศพร้อมเฮืองฮวาย มีฮูปหลายต่าง ๆ ฝูงชุมช่างริจนา บัดนี้ สองกษัตราละไว้ จักไปนุ่งผ้าเปลือกไม้ดั่งฤๅดี จักบาดหลังสองศรีแก่นไท้ ขาจักฮ้องไห้หอดหิวตาย แลนา. **วยฺหาหิ** สองศรีคราญทังคู่ เคยขึ้นสู่ยานคำ ฮ่มคำนำสะพราส[๓] กั้งอากาศภายบน บัดนี้หลานสองคนทังคู่จักเข้าสู่ไพรสณฑ์ ตระเดินดงดั่งฤๅได้ ขาจักฮ้องแอ่วไห้วิวอน สองภูธรพ่อแม่ อุ้มแอ่วแท้หนักหนา สองกษัตราจักลำบาก สองเจ้าหากเดินทาง แลนา.

ถูฏาคาเร *ส่วนว่าสองเสนหาจอมนาถ ขาเคยนอนในผาสาท ผ้ากั้งลวาดพิดาน แป้นฝาทวารหน้าห้อง ลมบ่ต้องสักยาม[๔] บัดนี้ สองนงฮามเจ้าอ่อน ชะช่อนหน้าบัวไข จักไปนอนป่าไม้ หนาวหน่วงไข้ตรอมตาย[๕] อันว่าสองโฉมฉายงามแง่ เจ้าจงไว้แก่สองเผือ* **ปลฺลงฺเกสุ** *สองเจือจันทน์เคยนอนเหนือแท่นแก้ว งามเลิศแล้วเหลื้อมพราย ๆ ผ้าสะเภาลายพักพุ่น เสื้อผ้าอุ่นนอนดี บัดนี้หลานสองศรีทังคู่ จักไปนอนกลั้วอยู่เหนือฝุ่นธุลี บ่มีดีสักอุยาด ใบไม้ลวาดฮองดินหนาวเกี่ยวกินไข้ข้อน บ่ฮ้างว่าจักเสียสองเจ้าอ่อนหลานกู จงให้นางคืดดูตรงถี่ บ่ฮ้างว่าจักเสียน้องพี่ในไพร นั้นจา.*

คนฺธเกน หนุ่มสาวศรีเคยมาพร่ำพร้อม เทียรย่อมมานั่งล้อมสองเจ้าอยู่ทุกวัน ทาจวงจันทน์หอมฮื่น รสช้อยชื่นเอาใจ มาลาใสดอกไม้ มีข้อยนางช่วงใช้ บ่ใคร่ไฮ้เนืองนอง ขาทังสองบ่เคยไปสักเทื่อ จักธรงเหื่อแลไคล ย้อยหลามไหลคาดเนื้อ ทุกข์อยู่เฮื้อผิวดำ บ่ฮ้างว่าจักเสียคืงคำชะช่อน เจ้าจงปละหลานอ่อนไว้ในเมือง เทาะนา. **จามรโมรหตฺเถหิ** ฝูงหมู่สาวหนุ่มเหน้า มานั่งเฝ้าอยู่ชู่วัน มานั่งทันทุกเมื่อ หน้าตาเฮื่อสอนลอน จำมรวีไกวแกว่ง ทั่วทุกแห่งนางฮาว หางยูงยาวงามวีวาบ - วาบ สะพราสพร้อมซ้ายขวา ถือจามรีดีดานั่งเฝ้า บ่ให้สองเจ้าเคืองลำบาก บ่ให้สองเจ้ายากดีหลี. อันนึ่งในคีรีป่าไม้ *เหลือกฮิ้นฮ้ายยุงตอม ขบผิว

---

๑ บ. จีจาด ๒ บ. อันริจนาแล้วด้วยลิงลาย ๓ บ. ทังยูนำสะพราส

๔ บ. หน้าปล่อง แดดบ่ส่องสักยาม ๕ บ. หนาวเหนื่อยไข้ตรอมตาย

* บ. ฮิ้นฮ้ายไต่ตอมขบ ผิวหม่นดำละล่อน เจ้าอ่อนน้อยดำปานหมี

ผอมดำเศร้า เนื้ออ่อนเจ้าเป็นหลีน ให้ทุกคืนดิ้นดั่น สองเจ้าสั่นเฮฮน ขาสองคนหลานแก้ว ฮ้องไฮ้แล้วหลอตาย แลนา.

(นางมัททีสั่งลา)

เอว๋ ในเมื่อพระญาบุรมศรีสญชัยผู้เหง้า จากับดอมเจื่องเจ้ามัทที เสี้ยงราตรีแล้วแลฮุ่งแสงพระสุริยะพุ่งขึ้นมา **มหารถา** ส่วนว่านายรถผู้แก่กล้า แฮงขี่ม้าอาสา เขาจิ่งประดับประดาแล้ว ยังรถแก้วเหล้มประเสริฐ อันมหาสัตว์ตนล้ำเลิศเคยขี่ งามพ้นที่แสนคำ อันจำนำเทียมไปด้วยม้าสินธุวราช ทังสี่ตัวงามสุดขนาด นำมาไว้ปักตูคุ้มราชวัง ส่วนดั่งนางมัททีศรีหน่อแก้วนางก็สั่งอำลาแล้ว ยังพ่อผัวแลแม่ผัว ทังบัวนางทุกหมู่ ว่าสูเจ้าทังหลาย จงค่อยพากันอยู่สวัสดี คันว่านางมัททีสั่งแล้ว ก็จิ่งอุ้มเอาลูกแก้วสองคน ไปอยู่ถ้าผัวตนในรถเหล้มประเสริฐ นางแก้วเลิศมัทที ชมสองศรีทังคู่ ค้อย ๆ อยู่คองผัว แลนา.

ตมตฺถ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. ภิกฺขเว ดูราภิกขุสงฆ์ ธรงศีลาสะอาด ส่วนดั่งนางแก้วราชมัททีๆ ยอเองคชุลีใส่เกล้า ไหว้ออกเจ้าถวายสาส์นว่า ข้าแด่พระภูบาลเฮยตนปู่ อย่าได้ห้ามข้าน้อยไว้ให้อยู่ในเมือง อย่าได้เคืองดอมหลานปู่แด่ ส่วนว่าเผือข้าพ่อแม่ ไปอยู่แต่ฉันใด **สองศรีวัยทังคู่** ก็จักตั้งตนอยู่ฉันเดียว ตัวข้าน้อยก็จักทัวระเทียว ไปเขียวหาหัวมันแลลูกไม้มาเลี้ยงพระแก่นไท้ผัวตน กับทังขาสองคนลูกแก้ว คันว่านางสั่งแล้วประณมกร ว่าพระภูธรเฮยตนพ่อ เจ้าอย่าได้เคืองใจต่อคะนิงหา พ่อเฮย คันว่านางพระญากล่าวแล้ว ก็จิ่งอุ้มเอาลูกแก้วสองศรี ขึ้นสู่รถทองดีเหล้มสะอาด ออกไปอยู่ถ้าราชผัวตน ในที่หนทางอันพระญา-เวสสันตรเจ้า จักไต่เต้าเข้าไปตาม กับทังสองนงฮามลูกแก้ว คันว่าไหว้พ่อแล้วลาไป ก็มีแลนา.

(พระเวสสันดรสั่งลา)

ตโต ถัดนั้น บั้นพระเวสสันตระตนองอาจ พระบาทท้าวยินดี เชิ่งทานปารมีดวงเลิศแล้ว พระหน่อแก้วภูมี กล่าวเชิ่งพระกษัตรีย์ตนองอาจ เจ้าจอมราชปิตา กับทังมาดาตนแม่ อำลาแก่ภูมี ยอเองคชุลีใส่เกล้า นบนอบเจ้าทังสอง ขึ้นสู่รถทองดีอุยองอยู่ ม้าสองคู่เทียมไป สินธุวาไวว่อง เอยาะอย่องเต้นเฮฮน **ตโต** พระจอมธรรมตนแหล่งหล้า ฮักไพร่ฟ้ายิ่งหนักหนา เอิ้นเสียงจามาบ่ขาด ให้โอวาทหมู่ญิงชาย ว่าสูเจ้าทังหลายเฮย จงค่อยเอากันอยู่ เฮาจักเข้าไปสู่ไพรสณฑ์ ก่อนนา **อโรคา** พยาธิทังหลายอย่าได้บังเกิด สุขล้ำเลิศทุกคน เทาะเนอ.

เอว๋ ในเมื่อพระมหาสัตว์ตนผ่านแผ้ว เจ้าสั่งแล้วยังคนทังหลาย ว่าอย่าได้มีอนตายสัง

สักหมู่ สูจงพากันอยู่สวัสดี จงมีสติอย่าได้ประมาท จงมีใจฉลาดกระทำบุญชุ่คน ส่วนว่าผุสดีตนออกท้าว เจ้าจิ่งบอกกล่าวเว้าเดาดา จัดทาสาไปส่ง *เกียนแก้วก่งกันไป ใส่เงินคำเสื้อผ้าให้ข้าฮีบนำไปถวาย แก่พระจอมไตรตนลูก *เจ้าสั่งถูกคลองธรรม นำไปถวายพระบาท เจ้าจ่งประสาทให้เป็นทาน ส่วนว่าพระภูบาลตนล้ำเลิศ ใจท้าวเกิดยินดี เชิ่งปารมีบ่สู้เปิด เจ้าฟ้าเลิศจอมไตร บ่อาลัยสังสักสิ่ง ก็ถวายเครื่องยิ่งในตน ให้แก่คนทุกหมู่ อันมาต้อนอยู่ถ้าดาขอ บ่หลอสังสักสิ่ง เจ้าจอมมิ่งทานไป แลนา. ในเมื่อท้าวออกหนีไปแล้ว พระตนแก้วผ่อเมือเมือง เห็นลายเฮืองผาสาท อันเป็นที่อยู่แห่งเจ้าจอมราช คือราชมุนเทียร แผ่นดินเวียนไวว่อง[๑] แตกเป็นช่องกงไกว[๒] อาศัยเชิ่งใจหน่อท้าว* ดินแตกฮ้าวเป็นเลียน พอรถเกียนเวียนปั่นได้ พระบาทไท้หลิงดู มีแล* **เตน วุตฺตำ** เหตุดั่งนั้น บั้นคาถาพันธะอันนี้โสด พระสัมโพธิญาณ จิ่เทศนาเป็นโวหารให้แจ้ง แก่มหาสารีบุตร ตนบรสุทธิ์ด้วยศีลา เป็นรสคาถาว่า **นิกฺขมิตฺวาน นครา** ดั่งนี้เป็นเค้า **โภ สารีปุตฺต** ดูราสารีบุตรตนวิเศษ เหตุดั่งนั้น พระตถาคตะจิ่งเทศนาสอน ไว้ปางเมื่อเวสสันตระแก่นไท้ออกจากเมืองหลัง ใจเจ้าหวังผายผ่อ อว่ายหน้าต่อมาเมือง ดูฮุ่งเฮืองสะอาด ผาสาทแก้วมุงมณี ธรณีหนาไหวหวั่นก้อง ฟ้าฮ้องลั่นไปมา **สิเนรุราชา** พระญาดอยดวงขนาด ไควคาดค้อมสาธุการ เชิ่งสะเภาทานพระบาท[๓] อินทาธิราชให้บังเกิดเป็นลาง แลนา.

สยำ ส่วนว่าพระกษัตริย์หลิงดูแล้ว จิ่งบอกให้นางแก้วล่ำแยงดูว่า ดูราเจ้ามัททีศรีหน้าหน่อ เจ้าจงผ่อดูเมือง อันประจิตรเฮืองล้ำเลิศ ดูประเสริฐแห่งสองฮา.

มหากษัตริย์ตนฉลาด สั่งอามาตย์ความดี ให้คืนหนีทุกหมู่ ว่าสูเจ้าจงอว่ายหน้าสู่เมือเมือง เทาะเนอ. **รถำ** คันว่าอามาตย์คืนเมือแล้ว รถแก้วราชเข็นไป ท้าวจิ่งจาศรีใสน้องนาถ ว่าราชมัททีเฮย เจ้าจงฟัง หลอนว่ายาจกมาตามหลังเฮาพี่ เจ้าจงล่ำดูถี่โดยพลัน เท้าวันเทอญ. **สาปิ** ส่วนว่าราชมัททีก็แลหลิงล่ำ ทุกสำหมู่ภายหลัง. ถัดนั้น ยังมีพราหมณาจารย์ทังสี่จบเพททีอาคม อันอยู่ในแดนดงด้าวเขต มาบ่ทันเวสสันตระเจ้าให้มหาทาน บ่ทันนานไขข่าวฮ้องเอิ้นกล่าวขอทาน ว่าพระภูบาลตนวิเศษ ไปด้าวเขตแดนใด นั้นจา ? ในเมื่อพราหมณ์ถามข่าว ฝูงชาวเมืองจิ่งเอิ้นกล่าวแก่พราหมณ์ว่า พระภูบาลตนผ่านแผ้ว ให้ทานแล้วออกหนีไปแลนา **พราหมณ์เฮย. ก็ คเหตฺวา** ฝูงพราหมณ์ซ้ำพัดเล่า ถามว่าพระผู้เหง้าจอมไตร ยังเอาอันใดไปแด่ นั้นจา ? คนทังหลายจิ่งเล่า ว่าพระผู้เหง้าธรงยศ ก็ขึ้นขี่รถแก้ว อันเทียมแล้วด้วยม้าสินธุไว เจ้าหนีไปบ่อยู่ อว่ายหน้าสู่วงกต พุ้นเนอ.

---

* ลบ. เกียนแก้วโต่งเงินคำ นำไปถวายเถิงลูก

* ลบ. ดินแตกฮ้าวหลมเกียน มีแลนา.

๑ ลบ. ไหวหวั่นก้อง

๒ ลบ. แตกเป็นห้องกงไกว

๓ บ. สำเพาะทานพระบาท

(พระราชทานม้าแก้ว)

อถ ตำ สุตฺวา พราหมณ์ทังหลายได้ยินแล้ว จักไปขอม้าแก้วมิ่งมุงคุล เขาก็ปุนกันแล่นทันแก่นไท้ภูบาล นางศรีคราญหน้าหน่อ เจ้าจิ่งหลิงสำผ่อมัคคา **ทิสฺวา** เห็นพราหมณ์มาไต่เต้า นางจิ่งกล่าวเชิ่งเจ้าผัวขวัญว่า พระอยู่หัวเฮยเจ้าฟ้า บัดนี้ ข้าน้อยหากเห็นมา **ยาจกา** อันว่า ยาจกก็มาซะซู่ เจ้าก็กดรถอยู่บ่มีไป ฝูงพราหมณ์ลุกแดนไกลมาฮอด มาขอเอาม้าแก้วยอดสินธุไว เขาจิ่งไขมโนขาบไหว้ พระบาทไท้ราชาว่า บัดนี้ ฝูงข้าทังหลาย มาขอเอาม้าตัวอาจเชิ่งเจ้าราชจอมพล ก็ข้าแล. **มหาสตฺโต** อันว่าพระมหาสัตว์ตนสะอาด ก็จิ่งให้ม้าแก้วราชเป็นทาน แก่พราหมณาจารย์ทังสี่ เขาก็ได้ม้าขี่คนตัว แลนา.

ตมตฺถ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. ภิกฺขเว ดูราภิกขุสงฆ์ ฝูงธรงศีลาใสชะซ่อน[๑] ในกาละเมื่อก่อนเหิงนาน ส่วนว่าพระภูบาลตนผ่านแผ้ว เจ้าก็ให้ทานม้าแก้วแก่ฝูงพราหมณ์ ด้วยใจงามชมชื่น บ่ต้องตื่นตกใจกลัว เจ้าก็บ่ยินมัวอาลัยสักอุยาด ก็จิ่งประสาทให้ ยังม้าแก้วราชเป็นทาน พราหมณาจารย์ได้แล้ว นบนอบแก้วอำลา ไคลคลาหนีบ่ช้า ขึ้นขี่ม้าแก้วออกหนีไป ล้ำวิสัยสุดเขต ด้วยเดชขอทาน ก็มีแล.

รถธุรำ ส่วนว่าหัวราชรถ ก็ผากฏอยู่ยังตั้งอยู่ในอากาศ บ่ได้คลาดลงดิน แลมีในกาละเมื่อพราหมณ์ทังหลาย บายเอาม้าแก้ว แล้วแลหนีไปดั่งนั้น บั้นเทพบุตรตนวิเศษ ก็จิ่งนีรมิตเพศโดยพลัน **คนฺตฺวา** เหมือนดั่งละมั่งคำตัวองอาจ เข้ามาชูหัวรถราชนำไป พระจอมไตรตนฉลาดเจ้าก็ฮู้สภาวะอันเป็นเทพบุตรตนศักดิ์ชาติ ท้าวก็บอกแก่นางแก้วราชมัททีว่า **อิงฺม มทฺทิ** ดูราเจ้ามัททีศรีหน้าหน่อ เจ้าจงหลิงล่ำผ่อมัคคา ฮูปอันนั้นนางามสะอาด คือดั่งช่างผู้ฉลาดหากกระทำ คือทวายคำพร้อมแพก พรรณเพี้ยงแปลกอัสดร เข้ามาซอนเทียมแอก[๒] แล้วแลแบกเข็นไป เหมือนดั่งอาชาไนยแต่ธรรมชาติ อันนายม้าอาจสารถี หากสั่งสอนดีจะไจว้.

(พระราชทานรถ)

อถ ในกาละเมื่อพระแก่นไท้นวัย ขับรถไปบ่อยู่ ยังมีพราหมณ์เถ้าปู่ตระเดินมา เถิงมัคคาภายหน้า มันก็เข้าสู่เจ้าฟ้าพระญาเวสสันดร ขอวอนเอารถแก้ว อันประดับประดาแล้วด้วยลิงลาย งามโฉมฉายสะอาด ดอมท้าวธิราชราชา ส่วนดั่งพระกษัตราแก่นไท้ เจ้าก็ได้ยินคำพราหมณ์กล่าว พระบาทท้าวจิ่งอุ้มเอาเจ้าชาลี นางมัททีอุ้มเอานางกัณหาแก่นไท้ พระจิ่ง

---

๑ บ. ธรงศีลาใจอ่อน

๒ บ. กลับหน้าแปลกอัสดร เลยลวดเอาคอซอนเทียมแอก

ให้รถแก้วมิ่งมุงคุล แก่พราหมณ์ผู้มาลุนถ่อยช้า ตั้งหน้าค่อยตามมา **รเถ** ในเมื่อรถคำงามเหล้ม สะอาด อันท้าวประสาทให้เป็นทาน แก่พราหมณาจารย์ดั่งนั้น บั้นเทพบุตรตนวิเศษ กลับเพศหน้าบ่มีนาน ขึ้นสู่วิมานทังสี่ สนุกอยู่ที่ตนธรง ก็มีแลนา.

ตมตฺถ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. สมเด็จพระยอดสร้อย จักสำแดงอรรถอันช้อยให้ผากฏ จิ่งกล่าวเป็นรสคาถาว่า **อเถตฺถ ปญฺจโม อาคา** ดั่งนี้เป็นเค้า **ภิกฺขเว** ดูราภิกขุทังหลาย อันมาอุยายอุยังอุยู่ สะพู่ถ้าฟังธรรม ยังมีพราหมณ์ผู้ถ้วนห้า ตกถ่อยช้าตามหลัง เถิงพระทานั่งภูวนาถ ขอเอารถแก้วราชเงยงาม กับดอมพระนงฮามโพธิราช ท้าวก็ประสาทรถแก้วให้เป็นทาน ยอเองคชุลีสวานใส่เกล้า พระบาทเจ้ายินดี. **ตโต** ส่วนดั่งเวสสันตรภูมีตนล้ำเลิศ ท้าวก็บังเกิดใจหวาน ให้ยังรถเป็นทานเลิศแล้ว เจ้าก็เอายังลูกแก้วสองศรี กับทังนางมัททีเมียมิ่งลงจากรถแก้วกิ่งเงยงาม ให้ทานพราหมณ์ไปบ่ไว้ พรามณ์ได้แล้วลวดสั่งอำลา **ปกฺกามิ** ก็หนีไป มีแล.

ตโต ตั้งแฮกแต่นั้นไปภายหน้า เจ้ายอดฟ้าราชา อุ้มเอาสองบุตตาจอมนาถ เมียแก้วราชเสมอใจ เอากันไปด้วยตีนเปล่า กลั้วผงเผ่าเท่าธุลี. เมื่อนั้นบั้นพระกษัตราผู้เหง้า จากับเจื่องเจ้ามัททีท้าวก็ทอดประเวณีธรรมดวงขนาด ด้วยบาทคาถาว่า **ตฺวํ มทฺที** ดูราเจ้ามัททีศรีหน้าหน่อ เมียฮักฮ่อพี่องค์เดียว ส่วนว่าสองศรีเฉลียวงามชะช่อน ก็หากยังเด็กน้อยอ่อนสุดใจ ขาบ่ฮู้การอันใดสักสิ่ง ก็ท่ออยู่สนุกยิ่งในปรางค์ เจ้าจงอุ้มเอานางกัณหาอ่อนน้อย อันเป็นน้องหล้าช้อยแควนเบา **อหำ** อันว่าเฮาผู้พี่ก็จักอุ้มเอา ยังเจ้าชาลีผู้พี่ ดูพ้นที่หนักหนา. **เอวญฺจ ปน วตฺวา** คันว่าท้าวกล่าวแล้ว ก็อุ้มเอาลูกแก้วใส่แอวไป มีแล.

ตมตฺถ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห: พระโคดมตนวิเศษ ตรัสฮู้เหตุสามประการ จักไขอรรถนิทานอันชมชื่น แก่ภิกขุสองหมื่นอรหันตา จิ่งปลงเป็นรสคาถาว่า **ราชา กุมารมาทาย** ดั่งนี้เป็นเค้า **ภิกฺขเว** ดูราภิกขุทังหลาย หมายว่าได้สองหมื่น ชมชื่นด้วยกระกุล หมื่นนึ่งเป็นลูกชาวเมืองขุนมคธราษฎร์[๑] หมื่นนึ่งเป็นลูกชาติเชื้อกปิลวัตถุนคร ปางเมื่อท้าวเวสสันดรธรงนครแวนยิ่ง เพิ่นว่าฮ้ายจิ่งขับหนี ท้าวก็เอาสองศรีแลเมียแก้ว ออกแล้วจากเวียงชัย พระจอมไตรผ่านแผ้ว[๒] ก็อุ้มเอาลูกแก้วหน่อยชาลี ส่วนดั่งนางมัททีตนแม่ ก็อุ้มเอาแล้ว ยังนางแก้วกิ่งกัณหา สองราชาตนยิ่ง อุ้มเอาลูกแก้วกิ่งสองเสนหา **สมฺโมทมานา** มีใจชมชื่นยินดีเชิงทานปารมี กล่าวปิยวจนะคดี กับดอมศรีวรบุตร อุตตมะปราโมช. มหาอุตตมะโคตรทัง

---

๑ บ. คันธารราษฎร์

๒ บ. พระจอมไตรผู้ใจม่อ

สี่พระองค์ ขัตติยวรวงศ์องค์ประเสริฐ ล้ำเลิศกว่าชาวสีพี ปกุกามุ ก็เสด็จหนีไปอยู่หิมเวศ เข้าสู่เขตพงไพร หนทางไกลไปในเถื่อน ก็ปมีผู้พร้อมเพื่อนมัคคา ท่อแต่ผัวแลเมียหากจารจา ลูกน้อย ค้อย ๆ ใคร่ชมทาน ตั้งต่อหิมพานต์เป็นนักบวช ให้ทานแล้วลวดบ่กินแหนงสัง เอวำ โดยประการดั่งกล่าวมานี้แล.

ทุติยทานขณฺฑำ นิฏฐิตำ

ก็เสด็จบรบวรณ์ควรแล้วท่อนี้ก่อนแล.

(ประดับประดาด้วยพระคาถาทั้งหลาย ๒๐๙ พระคาถา)

๔. วันประเวศน์

เต ปฏิปเถ อาคจฺฉนฺเต มนุสฺเส ทิสฺวา กุหึ วงฺกตปพฺพโตติ ปุจฺฉนฺติ.

โภ สาธโว ดูราสัปปุริสะทังหลาย **เต จตฺตาโร ขตฺติยา** อันว่าพระกษัตริย์ทังสี่พระองค์ ธรงนามวิเศษ คือว่าเวสสันตรกษัตริย์ แลราชมัทรี ท้าวชาลี นางศรีวรกัณหา **ทิสฺวา** เห็นแล้วยังคนทังหลาย อันไต่เต้าเข้ามาในหนทางตามกัน **ปุจฺฉนฺติ** ก็ตามเชิ่งคนทังหลายว่า ดูราเจ้าทังหลาย **วงฺกตปพฺพโต** อันว่าเขาวงกตบรรพตคีรี มีในที่ใกล้ฤาฮู้ว่าไกลยิ่งสิ่งฉันใดจา? **มนุสฺสา** อันว่าคนทังหลายฝูงมาตามกัน **วทนฺติ** ก็ทูลถวายว่า ข้าไหว้บุพิตรเจ้า **วงฺกตปพฺพโต** อันว่าเขาวงกตบรรพตคีรี ก็มีในที่ไกล บ่เป็นวิสัยพระกษัตริย์เจ้า จักเข้าไปด้วยตีนอันบรสุทธิ์ **เตน วุตฺตํ** เหตุดั่งนั้น บั้นคาถาพันธะดวงนี้ พระพุทธิเจ้าตนวิเศษ **วุตฺตํ** หากปวุตติเทศนา แก่ธรรมเสนาปติสารีบุตร ตนบรสุทธิ์ด้วยปัญญา ในจริยาปิฎก อันสังคายนาจารย์เจ้ายกมาเทศนา ในมหาเวสสันดรชาดกว่า

ยทิ เกจิ มนุชา เอนฺติ **อนุมคฺเค ปฏิปเถ**
มคฺคนฺเต ปฏิปุจฺฉาม **กุหึ วงฺกตปพฺพโต.**

โภ สารีปุตฺต ดูราสารีบุตร **เกจิ มนุชา** อันว่าคนฝูงใดฝูงนึ่ง ผิแลไต่เต้าเข้ามาในหนทางตามกันมาภายหน้าแลภายหลัง **มยํ** อันว่าตู ปางเมื่อเป็นเวสสันตรกษัตริย์ **ปฏิปุจฺฉาม** ก็ถามหายังหนทาง อันจักไปสู่เขาวงกตบรรพตคีรี ด้วยถ้อยคำอันควรอินดูกูร์ณา **เต มนุสฺสา** อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น อันประกอบด้วยกรุณาจิต **ปสฺสิตฺวา** เห็นแล้วแลยังตูทังหลายอันไป **ปริเทวยุ** ก็ฮ้องไห้ แล้วบอกยังหนทาง อันไปสู่เขาวงกตบรรพตคีรี ด้วยอันเป็นทุกข์ยิ่งหนักหนา

ทารกา อันว่าราชบุตรทังสองพระองค์ ธรงนามอันดี คือว่าท้าวชาลี แลนางศรีวรกัณหา **ทิสฺวา** เห็นยังไม้ทังหลาย อันอุยายอุยังอยู่สองฝ่ายข้างหนทาง อันประกอบด้วยลูกแลดอกบานตระการงามยิ่งสิ่งตั้งไว้เป็นถัน **โรทนฺติ** ก็ฮ้องไห้ เหตุอุยากได้ยังหมากไม้ทังหลายยิ่งหนักหนา **รุกฺขา** อันว่าไม้ทังหลาย อันประกอบด้วยลูกแลดอกอันพิจิตร **โอนมิตฺวา** ก็อ่อนน้อมค้อมลงมาเถิงหัตถประเทศ เขตพอมืออุยุบเอาได้ ด้วยอานุภาพแห่งพระแก่นไท้เวสสันตร-

กษัตริย์ **มหาสตฺโต** ส่วนดั่งเวสสันตรวรบุพิตร **อุจฺจินิตฺวา** ทวายบายเอายังหมากไม้ทังหลายฝูงนั้นแล้ว ก็ให้แก่ลูกแก้วทังสองกษัตริย์ **มทฺที** ส่วนดั่งราชมัททีอันประกอบด้วยอิตถีวรลักขณะอันพิจิตร **ทิสฺวา** เห็นแล้วยังอัศจรรย์ อันอ่อนน้อมแห่งไม้ เหมือนดั่งมีจิตมีใจ นางก็ให้เป็นไป ยังเสียงสาธุการยิ่งถนัดอัจเฉรยุต **เตน วุตฺตํ** เหตุดั่งนั้นบั้นคาถาพันธะดวงนี้ พระพุทธิเจ้าตนวิเศษหากปวุตติเทศนา แก่ธรรมเสนาปติสารีบุตร ตนบรสุทธิ์ด้วยศีลา ในจริยาปิฎกว่า

ยทิ ปสฺสนฺติ ปวเน ทารกา ผลิเต ทุเม

ดูราสารีบุตร ปางเมื่อพระตถาคตะเป็นเวสสันตระมหาธรรม นำลูกแก้วแลเมียฮัก ไปสู่ป่าใหญ่ไพรหนา **ทารกา** อันว่าเจ้ากุมารน้อยทังสองกษัตริย์ **ปสฺสนฺติ** ก็เห็นยังไม้ทังหลาย อันประกอบด้วยลูกแลดอกบานสะพู่ สิ่งตั้งอยู่เป็นถัน **อุปโรทนฺติ** ก็ฮ้องไห้ เหตุอยากได้ยังหมากไม้ทังหลายฝูงนั้นยิ่งหนักหนา **ทุมา** อันว่าไม้ทังหลาย มีลำอันใหญ่แลสูงสุด ดุจมีจิตตเจตนา **ทิสฺวา** เห็นยังราชบุตรทังสอง ก็อ่อนน้อมค้อมทัวระทวาย ปลายลงมาฮ่อต่อพอจับ **สพฺพงฺคโสภนา** ส่วนดั่งราชมัททีอันประกอบด้วยอิตถีลักขณะทุกแห่ง เห็นกิ่งไม้ค้อมแบ่งลงมาเป็นอัศจรรย์ ดั่งนั้น นางก็มีคำยินดีแลยิ่ง จิ่งให้เป็นไปยังสาธุการมากนักหนา ด้วยนัยวาจาว่า **ทุมา** อันว่าไม้ทังหลาย อันหาจิตตเจตนาบ่ได้ อาศัยเชิ่งอันฮ้องไห้ แห่งแก่นไท้กุมารทังสอง ก็อ่อนน้อมค้อมลงมา **เวสฺสนฺตรสฺส เตเชน** ด้วยเตชบุญสมภารแห่งเวสสันตรกษัตริย์ **โลกสฺมึ อพฺภูตํ** ตั้งเป็นอัศจรรย์ บ่ห่อนเกิดมีในโลกนี้ แท้ดีหลี แลนา.

(ระยะทางไปมาตุลนคร)

ทีนี้จักจาเถิงมัคคา อันมหาสัตว์เจ้าจักไต่เต้าเข้าไป ก่อนแล **ปพฺพโต** ดอยอันนึ่งชื่อว่าสุวรรณคีรี มีในที่ไกลได้ห้าโยชนะ แต่เมืองเชตุตตระราชธานี **นที** แม่น้ำอันนึ่งชื่อว่าโกนติมารานที มีในที่ไกลได้ห้าโยชนะ **ตโต** นับแต่ดอยสุวรรณคีรีมา **อารญฺชรคิรี[1] ปพฺพโต** ดอยอันนึ่งชื่อว่า อารัญชรคีรี มีในที่ไกลได้ห้าโยชนะ **ตโต** นับแต่แม่น้ำโกนติมารานทีนั้นมา **พฺราหฺมณคาโม** ยังมีบ้านพราหมณ์อันนึ่ง ชื่อว่านาฬิกทัณฑะ มีในที่ไกลได้ห้าโยชนะ **ตโต** นับแต่ดอยอารัญชรคีรีนั้นมา **มาตุลนครํ** เมืองมาตุลนคร มีในที่ไกลได้สิบโยชนะ **ตโต** นับแต่บ้านพราหมณ์นั้นมา. แลเมืองมาตุลนคร มีในที่ไกลได้วสามสิบโยชนคณนา สังขยาจากับด้วยลำดับนับแต่แฮก แทกแต่เวียงพระเชตุตตระราชธานีมา.

---

๑ ช.อ. อญฺชนาคิริ ; ลบ.. มารญฺชรคิริ

เทวตา ส่วนดั่งเทวดาอาฮักขมเหสักข์ **มคฺคํ สุขีปีสุ** ก็หย้อยังหนทางไกลไปสู่คีรีประเทศ เหตุอินดูกูร์ณาราชบุตร อุตตมะกษัตริย์ **เต จตฺตาโร** พระกษัตริย์ทังสี่พระองค์ ธรงนามวิเศษ คือว่าเวสสันตรกษัตริย์แลราชมัททีท้าวชาลี นางศรีวรกัณหา **สมฺปาปุณีสุ** ก็ไปฮอดจอดเถิง ยังเวียงมาตุลบุรี ด้วยสวัสดี ในวันเดียวนั้นแลนา **เตน วุตฺตํ** เหตุดั่งนั้น บั้นคาถาพันธะดวงนี้พระพุทธิเจ้าเทศนา ในจริยาปิฎกว่า

สขีปีสุ ปถํ ยกฺขา อนุกมฺปาย ทารเก

โภ สารีปุตฺต ดูราสารีบุตร ตนบรสุทธิ์ด้วยปัญญา **ยกฺขา** อันว่าเทพยดาอาฮักษ์ทังหลาย อันอุยายอุยังอุยู่ คู่หมู่ไม้ภูพนัง **สขีปีสุ** ก็หย้อหนทางไกล ไปสู่หิมวันตประเทศ เหตุอินดูกูร์ณาราชบุตรทังสองกษัตริย์ **เต จตฺตาโร** อันว่าพระกษัตริย์ทังสี่พระองค์ ธรงนามวิเศษ มีเวสสันตรกษัตริย์เป็นเค้า ก็เอากันเสด็จออกจากเมืองปเชตุตตระราชธานี มีกาละพอคนกินเข้างายเป็นประทัด **สมฺปตฺตา** ก็ไปฮอดจอดเถิงเวียงมาตุลบุรี อันมีในเขตขงกงเมืองเจตราษฎร์ เมื่อกาละยามเอุย์น เป็นกาละสายัณห์ ในวันเดียวกันนั้นแลนา.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. ภิกฺขเว ดูราภิกขุทังหลาย **เต จตฺตาโร** อันว่าพระกษัตริย์ทังสี่พระองค์ ธรงสมภารผ่านแผ้ว **คนฺตฺวา** ไปแล้วเสี้ยงหนทางอันยืดยาวคราวไกลยิ่ง ก็จิ่งไปฮอดจอดเถิงเมืองเจตราษฎร์ อันเป็นอาวาสที่อุยู่ แห่งหมู่คนทังหลาย อันสมฤทธีเป็นอันดีมีเข้าของอันมาก หากประกอบไปด้วยบ้านนอกขอกนิคมทังมวล บรบวรณ์ด้วยเข้าแลเหล้าอุยา ชิ้นปลาอาหารมากหนักหนา

(ชาวเมืองเจตราษฎร์ต้อนรับ)

ตทา ในกาละยามนั้น **สฏฺฐิขตฺติยสหสฺสานิ** อันว่าท้าวพระญาชาวเจตราษฎร์ทังหลาย หมายว่าได้หกหมื่นทัด **วสนฺติ** ก็บัวระบัติเป็นเจ้ากษัตริย์ อุยู่ในเมืองมาตุลนคร นั้นแลนา **มหาสตฺโต** เวสสันดรวรบุพิตร **อุปวิสิตฺวา** ก็บ่เข้าไปในเวียงชัย **นิสีทิ** เจ้าก็สถิตอุยู่ในศาลาทานอันมีในที่ใกล้ปักตูทวารเวียง นั้นแลนา **มทฺที** ส่วนดั่งพระราชมัททีศรีวรกัลยา° **ปุณฺชิตฺวา** ก็เช็ดเสียแล้ว ยังผงเผ่าเท่าธุลี อันติดบาทยุคละทังสอง แห่งพระเวสสันตระมหาธรรม **สมฺพาหิตฺวา** ก็นวดฟั้นคั้นบาทาทังสอง แห่งพระกษัตริย์ตนวิเศษ **จินฺเตตฺวา** นางจิ่งมีราช

---

๑ ลบ. ผู้มีศีลาธิคุณ

จินดาในหีระทัยว่า **อหำ** อันว่ากูมัททีี ยังท้าวพระญาชาวเจตราษฎร์ทังหลาย จักให้ฮู้สภาวะอันเจียระจากพรากเมืองมา แห่งพระญาเวสสันตระเจ้า ดีหลี นางมีราชจินดาดั่งนี้ในจิต **นิกฺขมิตฺวา** นางก็ยัวระยาตรย้ายลีลาออกจาก พรากบรรณศาลา **อฏฺฐาสิ** ก็สถิตอยู่ซ้องพระเนตร แห่งเวสสันตรภูมี. **อิตฺถิโย** อันว่าผู้ญิงชาวเจตราษฎร์ทังหลาย อันเข้าไปเวียง แลออกจากเมืองมา **ทิสฺวา** คันว่าเห็นแล้ว ยังนางแก้วราชมัททีี **ปริวารยึสุ**[1] ก็มาแวดล้อมอ้อมเป็นปริวาร แห่งนางแก้วราชมัททีีศรีวรกษัตริย์

ตมตฺถำ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. ภิกฺขเว ดูราภิกขุทังหลาย **เจติโย** อันว่าผู้ญิงชาวเจตราษฎร์ทังหลาย **ทิสฺวา** เห็นแล้ว ยังนางแก้วราชมัททีี **ปริกรึสุ** ก็มาแวดล้อม อ้อมเป็นปริวาร แห่งราชมัททีีเป็นอันยิ่ง จิ่งกล่าวเชิ่งกันว่า ดูราชาวเฮาทังหลาย **อยำ อยฺยา** อันว่าราชเทวีเจ้า[2] เคยอยู่สวัสดี ในบุรีผาสาท ธรงเกิบคำอาจอันดี บัดนี้พระราชเทวีเป็นเจ้าคว่ามาด้วยบาทาอันเปล่านี้จา **วยฺหาหิ** เมื่อพระราชเทวีเป็นเจ้า อยู่ในผาสาทราชบุรี มีปกติไปด้วยยัวะยานคานหาม เก้าอี้สีวิกายราชรถ อันประดับประดาดียิ่งถนัด บัดนี้ พระราชเทวี มียุคละบาท ปราศจากเกิบตีนคำ บ่ธรงสัง ดั่งฤาแลจักไป สู่ป่าใหญ่ไพรหนาได้นี้จา.

มหาชนา อันว่าคนทังหลายอันมาก เห็นยังพระกษัตริย์เจ้า กับทังลูกเต้าแลเมียขวัญอันไปบ่มีที่จั้งที่อาศัยสังสักอัน **คนฺตฺวา** เขาก็เมือโดยฮีบ ถีบพลันยิ่งนักหนา **อาโรเจสุ**[3] ก็ทูลถวายเหตุนั้นให้แจ้ง แก่ท้าวพระญาทังหลาย **ราชาโน** อันว่าท้าวพระญาทังหลาย หมายว่าได้หกหมื่น เต้าตื่นพร้อมดอมกัน **โรทนฺตา** ก็ฮ้องไห้ฮ่ำไฮไปมา ยิ่งหนักหนา **อาคมึสุ** ก็เข้าไปสู่สำนักเวสสันตรกษัตริย์

ตมตฺถำ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. ภิกฺขเว ดูราภิกขุทังหลาย **ราชาโน** อันว่าท้าวพระญาชาวเจตราษฎร์ทังหลาย หมายว่าได้หกหมื่นคณนา **เจตปาโมกฺขา** ตนเป็นใหญ่แก่ชาวเจตราษฎร์ อันอาจให้แล้วยังราชกิจ **ทิสฺวา** เห็นพระกษัตราธิราช อันคล้อยคลาดจากเมืองไป เขาก็มีใจอินดูกูร์ณา **โรทมานา** เอากันมาฮ้องไห้ แล้วแลปฏิสันถาร ต้านจารจากับดอมเวสสันตรกษัตริย์ว่า **กจฺจิ นุ เภว กุสลำ** ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้บุพิตรเป็นเจ้า **กุสลำ** อันว่าสภาวะหาพยาธิโรคาบ่ได้ ก็ยังมีแก่พระบาทไท้ภูมี ก็ข้าฤา ? **อนามยำ** สภาวะหาทุกข์สองประการบ่ได้ ก็ยังมีแก่พระบาทไท้บ่ขาด มหาราชเจ้ายังค่อยอยู่สวัสดี ก็ข้าฤา ? **ปิตา** พระวรปิตาตนแก่นเหง้า ก็บ่เข้าพยาธิโรคาสัง ยังค่อยอยู่สวัสดี ก็ข้าฤา ? **สิวีนญฺจ อนามยำ** แม่นว่า

---

๑ ข.อ. ปริวาเรสุ ๒ ลบ. พระราชมัททีเป็นเจ้า ; ลบ. แม่พระญาเป็นเจ้า ๓ ลบ. อาจิกฺขึสุ

ชาวสีพีราษฎร์ทังหลายก็ดี ก็บ่มีคำเคืองโทมนัส ขัดด้วยราชการสัง ก็หากยังค่อยอุยู่สวัสดี บ่มีทุกข์สัง ก็ข้าฤๅ ? **พลำ** อันว่าริพลพหลเสนา ช้างม้าแลราชรถทังหลาย พระองค์หากอุยาย อุยังตั้งไว้ในที่ใด แล้วแลเข้ามา เสี้ยงหนทางอันยืดยาวคราวไกลยิ่งขนาด ปราศจากช้างม้าราชรถฉันนี้จา ? **ตฺวำ** บุพิตรเจ้าเข้ามานี้ มีค่าว่าข้าเศิกศัตรู หากมาชูกำจัด **อนุปฺปตฺโต** จิ่งหลงมาฮอดจอดเถิง ยังบ้านเมืองแห่งข้าทังหลายนี้ ก็ข้าฤๅ ?

อถ เมื่อพระญาชาวเจตราษฎร์ทังหลาย ปฏิสันถารต้านจารจา ถามหาอาคมนวัตร เซิ่งมหาเวสสันตรกษัตริย์ดั่งนั้น บั้นมหากษัตริย์ตนวิเศษ จักเล่ายังเหตุแห่งตนมา **อาห** จิ่งกล่าวคาถาว่า **กุสลญฺเจว เม สมฺมา** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราเจ้าทังหลาย **กุสลำ** อันว่าสภาวะหาพยาธิโรคาบ่ได้ ก็ยังมีแก่เฮาแล ประการนึ่ง **อนามยำ** สภาวะหาทุกข์สองประการบ่ได้ ก็ยังมีแก่เฮาแลนา **ปิตา** อันว่าพระบุรมสญชัยตนพ่อแห่งเฮา ก็บ่มีพยาธิโรคาสัง ยังค่อยอุยู่สวัสดี แม่นว่าชาวสีพีราษฎร์ทังหลายก็ดี ก็บ่มีคำเคืองโทมนัส ขัดด้วยราชการสัง ยังค่อยอุยู่สวัสดี ท่อว่าด้วยมีแท้ **อหำ** อันว่าเฮากษัตริย์ **ทชฺชำ** ก็ได้ให้แล้ว ยังช้างแก้วปัจจัยมุงคุล กุญชรตัวดี **อีสาทนฺตำ** มีงางอนงงองอาจ เหมือนดั่งหัวราชรถ ผากฏใหญ่เพ็งพี เป็นวรหัตถีตัวขนาดอาจฮู้ที่ฮบที่ชนชู่ฉบับ **สพฺพเสตำ** มีตนอันขาวทังมวล ควรประเสริฐกว่าช้างหลาย อันอุยายอุยังเดียรดาษ มีผ้ารัตตกัมพละลวาดเหนือหลัง **ปภินฺนำ** อันแตกเป็นสารสามแห่ง **สตฺตุมทฺทนำ** อาจจักแข่งย่ำยีตีเสียยังข้าเศิกศัตรู ในสกลชุมพูทีปโดยพลัน **ทนฺตี** มีงาทังสองอันงามสุดขนาด เป็นที่อาจแก่ตา **สวาลวีชนี** มีม้วนหางงามบรสุทธิ์ ดุจดั่งทวายจามรี มีตัวอันขาวพราวบรสุทธิ์ ดุจดั่งเขาไกลาส งามองอาจดีหลี **สเสตฉฺฉตฺตำ** มีทังเสตฉัตร **สปตฺเถยฺยำ** กับทังหมอช้างแลควาญช้าง กับทังปริวารห้าฮ้อย กับทังสร้อยสังวาล ประดับวรคุชสารงามยิ่งนัก **อคฺคยานำ** เป็นยานอันประเสริฐ สำเลิศยิ่งหนักหนา **ราชวาหี** อาจนำท้าวพระญามหากษัตริย์ไปสู่ที่ทังหลาย อันเป็นราชการ เฮาได้ให้เป็นทาน แก่พราหมณ์ทังหลายแท้ดีหลีนา. ดูราเจ้าทังหลาย เมื่อเฮาให้ช้างปัจจัยมุงคุลตัวดี ดั่งนั้น **สิวิโย** ชาวสีพีราษฎร์ทังหลายหมายว่าเฮากระทำกรรมอันคด **กุทฺธา** พร้อมกันโกรธเคียดยิ่งหนักหนา **ปิตา** พระบุรม-สญชย์ตนพ่อ ลวดฟังคำส่อแห่งชาวสีพี* **อวรุทฺธสิ** ก็กำจัดเฮาหนีจาก พรากแห่งห้องราชธานีศรีสมบัติ **คจฺฉามิ** เฮาก็จักไปสู่เขาวงกตคีรี เป็นระยีอยู่ในป่าไม้ ในแห่งห้องภูพนัง **มยำ** ตูข้าทังหลาย ทังลูกแก้วแลเมียฮัก จักไปอุยู่ในป่าใหญ่ไพรหนาที่ใด **ตุมฺเห** เจ้าทังหลาย จงกดหมายฮู้ยังที่นั้น เทอญ.

---

๑ ลบ. ก็มีใจหย้อท้อไปมา บ่บรสุทธิ์

เมื่อพระกษัตริย์ตนวิเศษ เล่าเหตุตนหนีดั่งนั้น บั้นท้าวพระญาชาวเจตราษฎร์ทังหลาย **อาหำสุ** ก็กล่าวว่า **สฺวาคตนฺเต มหาราช** ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้บุพิตรเป็นเจ้า กริยาอันมหาราชเจ้า เข้ามาสู่บ้านเมืองแห่งฝูงข้า ก็เป็นอันดียิ่งหนักหนา **อทุราคตำ** ก็บ่ฮามประโยชน์สังสักอัน แลดูสนิท **อิสฺสโร** สมเด็จมหาราชเจ้า หากเป็นเจ้าเป็นใหญ่ แก่ฝูงข้าทังหลายมาแต่หลัง **ยำ ธนำ** อันว่าสมบัติเข้าของอันใด อันมีในประเทศบ้านเมือง แห่งฝูงข้าทังหลายนี้ ผิแลมหาราชเจ้า มีประโยชน์ด้วยวัตถุเอยื่องใดก็ดี จงมีพระราชอาชญา แก่ฝูงข้าทังหลาย แลฝูงข้าทังหลายหากจักตกแต่ง ยังราชสมบัติวัตถุอันนั้น เติมอาชญา ฝูงข้าทังหลายมีปีติโสมนัสหัทยมนุญญา **ปริภุญฺช** สมเด็จมหาราชเจ้าจงเสวย ยังผักแลเหง้าบัวหัวพร้าว เข้าสาลีขาวบรสุทธิ์ดี น้ำเผิ้งมีหลายหลาก ชิ้นปลามากฺชู่อัน ก็ข้าเทอญ. **ตฺวำ** อันว่าสมเด็จมหาราชเจ้าหากเข้ามาเป็นแขกแก่ฝูงข้ามวล ควรเลี้ยงดูแท้ดีหลี แลนา.

เมื่อท้าวพระญาชาวเจตราษฎร์ทังหลาย กล่าวดั่งนั้น บั้นเวสสันตรราชา **อาห** ก็กล่าวว่า **ปฏิคฺคหิตำ ยำ ทินฺนำ** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราเจ้าทังหลาย **ยำ วตฺถุ** อันว่าเข้าของเครื่องบูชาแขกอันใด มีผักแลเหง้าบัวเป็นเค้า อันเจ้าทังหลายหากตกแต่งเดาดา แล้วนำมาให้แก่เฮาด้วยดี **ปฏิคฺคหิตำ** เฮากษัตริย์ก็ฮับเอาบัดนี้ ดีหลี กริยาอันเลี้ยงดูแลบูชาแขกดั่งนี้ อันเจ้าทังหลายหากกระทำเป็นอันดีแล. ด้วยแท้ **ราชา** อันว่าพระญาบุรมสญชย์ตนพ่อ ฟังคำส่อชาวสีพีกำจัดเฮาหนีจาก พรากแห่งห้องบุรีศรีสมบัติ **คจฺฉามิ** เฮาก็จักหนีไปสู่เขาวงกตคีรี เป็นระชีอยู่ในป่าไม้ ในแห่งห้องภูพนัง **มยำ** ตูข้าทังหลาย ทังลูกเต้าแลเมียฮัก จักไปอยู่ในป่าใหญ่ไพรหนาที่ใด **ตุมฺเห** เจ้าทังหลาย จงกดหมายฮู้ยังที่นั้น เทอญ.

เต ราชาโน ท้าวพระญาชาวเจตราษฎร์ทั้งหลาย **อาหำสุ** จิ่งขอโอกาสราธนา ด้วยคาถาว่า **อิเธว ตาว อจฺฉสฺสุ** ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้บุพิตรเจ้า **เจตา** ชาวเจตราษฎร์ทังหลายมีฉันทะพร้อมกัน **คมิสฺสนฺติ** จักเมือขอแก่พระญาบุรมสญชย์ตนพ่อ อันฟังคำส่อแห่งชาวสีพีให้ฮู้ว่ามหาราชเจ้าบ่มีโทษ ให้ผายโผดกูร์ณา มหาราชเจ้าจงสถิตอยู่ ในเมืองเจตราษฎร์ที่นี้ก่อน เท้าวันเทอญ. คันว่าชาวเจตราษฎร์ทังหลาย **มีใจยินดีปีติโสมนัส หัทยอภัยหากได้แล้ว**[๑] ในสำนักแห่งบุรมปิตา **ปุรกฺขิตฺวา** กระทำบุพิตรเป็นเจ้าให้เป็นประธาน แล้วแลแวดล้อมพร้อมย้องยอยศมหาราช ให้องอาจฮุ่งเฮือง ให้เมือเมืองเสวยราชสมบัติ เป็นเจ้ากษัตริย์ในเชตุตตรราชธานี ขอมหาราชเจ้าจงฮู้เหตุดั่งนี้ เทอญ.

---

๑ บ. มีที่จั้งที่เพิ่งหากได้แล้ว

คันท้าวพระญาชาวเจตราษฎร์ทังหลายกล่าวดั่งนั้นแล้ว **มหาสตฺโต** ส่วนดั่งเวสสันตร-ราชา **อาห** ก็กล่าวว่า **มา โว รุจฺจิตฺถ คมนำ** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราเจ้าทังหลาย **คมนำ** อันว่ากริยาอันไปสู่สำนักแห่งบุรมศรีสญชัย **นิชฺฌาเปตุ** เพื่อจักขออภัยโทษ ให้ฮู้ว่าเฮาป่ได้กระทำผิด **มา รุจฺจิตฺถ** อย่าได้เพิงใจแก่เจ้าทังหลาย เท้าวันเทอญ. **ราชา** พระบุรมสญชัยวรปิตา **น อิสฺสโร** นับท่อเป็นพระญาเสวยราชย์ ก็ป่ได้เป็นอาชญ์แก่ท่านดีหลี **สิวิไย** อันว่าชาวสีพีราษฎร์ อามาตย์หมู่มุนตรี **เนคมา จ** ชาวนิคมกฎุมพีศ ทวยค้าแลเศรษฐี เขามีใจเขิงเคียดยิ่งนัก ก็มักเพื่อจักกระทำกำจัด ยังพระบุรมศรีสญชัยให้หนีเจียระจาก พรากแห่งห้องราชธานีอันวิเศษ เหตุเฮาผู้เดียวนี้ แท้ดีหลีนา.

เต ราชาโน เมื่อนั้น บั้นท้าวพระญาชาวเจตราษฎร์ จักขอโอกาสราธนา ยังพระมหาสัตว์ ให้เสวยราชสมบัติเป็นพระญาในเมืองแห่งตน **อาหสุ** จิ่งกล่าวว่า **สเจ เอสา ปวตฺเตตฺถ** ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้บุพิตรเป็นเจ้า **เอสา ปวตฺติ** เหตุการณ์อันยิ่งสิ่งนี้ ผิแลมีในเชตุตตรราชธานี **อิเธว รชฺชำ กาเรหิ** มหาราชเจ้าจงเสวยราชสมบัติ เป็นเจ้ากษัตริย์ในเมืองที่นี้ ก็ข้าเทอญ **อิทำ รฏฺฐำ** เมืองเจตราษฎร์ที่นี้ ก็เป็นไปด้วยสรรพศรีสมบัติ รัตนะเงินคำเป็นประธาน ประกอบไปด้วยชนบทชื่นบาน ตระการงามทุกเอยื่อง มีเครื่องบรโภคพร้อมยิ่งหนักหนา **มตี กโรหิ** มหาราชเจ้า จงกระทำตามคำมักคำปรารถนา จงเป็นพระญายศใหญ่ แก่ไพร่ฟ้าแลฝูงข้าทังหลาย ทังญิงชายน้อยใหญ่ บ่ใช่เชื้อสามานย์ แนวภูบาลเป็นเจ้า ดั่งฤๅมาละผาสาทเศร้าเสียศรี มาละบุรีรมย์ปละเปล่า มาละเผ่าเชื้อหมู่วงศา มาละกัลยาหนุ่มเหน้า มาละเข้าน้ำโภชนะสาลี ของกินดีวางไว้? ดั่งฤๅจักไปกินลูกไม้หมู่หัวมัน? บ่ควรที่พระจอมธรรม์แก่นไท้มาละฝูงข้าไว้เปล่าดาย ฝูงข้าทังหลายก็ขอวรราธนา ยังบุพิตรบุญกว้าง จงอยู่สือสร้างบัวระบัติ เป็นเจ้ากษัตริย์สั่งสอน ยังสัตตนิกรเมือหน้า ให้ไพร่ฟ้ายินดี ในเจตราษฎร์บุรีที่นี้ก็ข้าเทอญ.

(พระเวสสันดรบ่ยอมอยู่เมืองเจตราษฎร์)

คันท้าวพระญาชาวเจตราษฎร์ทังหลาย ขอวรราธนาดั่งนี้แล้ว **มหาสตฺโต** อันว่าเวสสันตรราชา **อาห** ก็กล่าวว่า **น เม ฉนฺโท มติ อตฺถิ** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราเจ้าทังหลาย ฉันทะคำมักเพื่อจักเสวยราชสมบัติ เป็นเจ้ากษัตริย์ขัตติยราชา **อนุสาสิตุำ** เพื่อจักสั่งสอนยังสัตตนิกรทังหลาย ก็ป่มีแก่เฮากษัตริย์ อันชาวสีพีราษฎร์หากกำจัดจาก พรากราชธานี กริยาอันไปบวชเป็นระษี สร้างพรหมจารีย์อยู่ในป่า ก็หากเพิงใจแก่เฮา แท้ดีหลีแลนา. ดูราเจ้าทังหลาย **ตุมฺเห** เจ้าทังหลายจงฟัง ยังถ้อยคำอันเฮากล่าว **นี้เทอญ** ผิแลเฮาอยู่เสวยราชสมบัติ เป็นเจ้า

กษัตริย์ในเจตราษฎร์ที่นี้ **สิวิโย** อันว่าชาวสีพีราษฎร์ อามาตย์แลมุนตรี ชาวนิคมกฎุมพีศ ทวยค้าแลเศรษฐี จักมีใจปลื้มยินดีทุกเอยื่อง อันเนื่องหาคำผิด ติดกับเจ้าทังหลายว่า **เจตา** ชาวเจตราษฎร์ทังหลาย **อภิเสจยุ์** ดูดั่งได้ยินว่าได้ราชาภิเษก ยังเวสสันตรกษัตริย์ อันเฮาหากกำจัดหนี จากบุรีรมณาศ บัดนี้ ชาวเจตราษฎร์ให้เป็นเจ้าแห่งเขา แท้ดีหลี **อสมฺโมทิยปี** กริยาอันปรมชื่นยินดี แห่งชาวสีพีราษฎร์ ก็จักมีกับด้วยเจ้าทังหลาย อันเป็นสหายกัน **ภณฺฑนำ** กริยาอันผิดเถียงกัน ด้วยกำลังชาวสีพีราษฎร์ แลเจ้าทังหลาย ก็ปลื้มเพิงใจแก่เฮาแลนา กริยาอันเจ้าทังหลาย ผิดเถียงกัน อันพะลึกสะเพิงกลัว ด้วยยุทธกรรม **สมฺปหาโร** กริยาอันข้าฟันกันเป็นกลหล คนตายเป็นอันมาก จากชีวิตจิตเจตน์ เหตุแห่งเฮาผู้ดียว ก็จักมีปลื้มสงสัยสัง. **อคฺฆิยำ** เครื่องบูชาแขกอันใด อันเจ้าทังหลายหากตกแต่งเดาดา แล้วแลนำมาให้แก่เฮาด้วยดี **ปฏิคฺคหิตำ** เฮาก็ฮับเอาบัดนี้ด้วยดี กริยาอันเจ้าทังหลาย หากเลี้ยงดูตูข้าฝูงเป็นแขกนั้น ก็หากเป็นอันดีแล. ด้วยแท้ **ราชา** พระญาบุรมศรีสญชัยตนพ่อ อันฟังคำสอแห่งชาวสีพี **อวรุทฺธสิ** ก็กำจัดเฮาหนีจาก พรากราชธานีศรีสมบัติ **คจฺฉามิ** เฮาก็จักหนีไปสู่เขาวงกตคีรี ตามประเวณีบุราณกษัตริย์แต่ก่อน **ตุมฺเห** เจ้าทังหลายผิแลฐู้ที่อยู่อันนั้น ก็จงบอกแก่เฮา เท้าวันเทอญ.

มหาสตฺโต เวสสันตรกษัตริย์ **วตฺวา** คันว่ากล่าวยังถ้อยคำดั่งนี้แล้ว พระตนแก้วเวสสันตรราชา อันท้าวพระญาชาวเจตราษฎร์ หากขอราธนาด้วยเหตุอันมาก อุยากให้แล้วยังราชกิจ **น อิจฺฉติ** ก็บ่มักเสวยราชสมบัติ เป็นเจ้ากษัตริย์ในเมืองเจตราษฎร์ อันชื่นบานตระการงาม **อถ** ยามนั้น บั้นท้าวพระญาชาวเจตราษฎร์ทังหลายฝูงนั้น อันคมรพอุยำ-แอุยงยิ่งหนักหนา **สกฺการำ กรึสุ** ก็กระทำสักการะบูชามหาสัตว์เจ้ายิ่งหนักหนา. **มหาสตฺโต** ส่วนดั่งเวสสันดรวรบุพิตร **น อิจฺฉติ** เจ้าก็บ่มักจักเข้าไป ในเมืองเจตราษฎร์อันชื่นบานตระการงาม ยามนั้น บั้นท้าวพระญาชาวเจตราษฎร์ทังหลาย ฝูงให้แล้วยังราชกิจ **อลงฺกริตฺวา** ประดับประดายังศาลา **กตฺวา** กระทำแวดล้อม อ้อมด้วยผ้ากั้งผืนขาวดีวิเศษ **ปญฺญาเปตฺวา** ให้ปูไว้ยังราชอาสน์ผืนอุดม[๑] สมแก่มหาสัตว์เจ้า ตนประกอบด้วยยศศักดิ์ **อารกฺขำ กรึสุ** ก็พิภักดิ์ฮักษา ยังมหาสัตว์เจ้ายิ่งหนักหนา. **มหาสตฺโต** เมื่อนั้น บั้นเวสสันตรราชา **สงฺคหิตา-รกฺโข** อันท้าวพระญาเจตราษฎร์ทังหลาย หากพิภักดิ์ฮักษา **วสิตฺวา** เจ้าสถิตอยู่ในศาลาเสี้ยงราตรีคืนนั้น **ปุน ทิวเส** ในเมื่อวันลุนฮุ่งเช้า เจ้าก็อาบองค์สรงเกศเกล้า เสวยเข้าน้ำโภชนะอาหาร อันมีรสะหลายประการ แลเครื่องหวานอันบรสุทธิ์ **เตหิ ปริวุโต** อันท้าวพระญาชาวเจตราษฎร์ทังหลาย หากแวดล้อม อ้อมเป็นหมู่สูรโยธา **นิกฺขมิตฺวา** เจ้าก็เสด็จออกจาก พรากแห่งห้องศาลา.

---

๑ ลบ. ยังผ้าผืนประเสริฐอุดม

(พระญาเจตราษฎร์ตามส่งสี่กษัตริย์)

สฏฺฐิสหสฺสา ขตฺติยา ท้าวพระญาชาวเจตราษฎร์ทังหลาย หมายว่าได้หกหมื่นคณนา **คนฺตฺวา** ก็ไปส่งมหาสัตว์เจ้า ตราต่อเท้าเถิงปักตูป่าหิมพานต์ **เสี้ยงหนทางอันยืดยาวคราวไกล ได้สิบห้าโยชนะเป็นประทัด ฐตฺวา** ก็อุยืนอยู่แทบปักตูป่าหิมพานต์ภายนอก เมื่อจักบอกยังหนทางไกลไปภายหน้า ได้สิบห้าโยชนะคณนา **อาหสุ** ก็กล่าวว่า ข้าไหว้บุพิตรเจ้า **มยํ** อันว่าฝูงข้าทังหลาย **อันฉลาดในหนทางไกล ไปสู่หิมวันตประเทศ** เขตวงกตบรรพตคีรี มีด้วยประการฉันใด **มยํ** ฝูงข้าทังหลายมีเสนหาธรรม คำฮักในบุพิตรเจ้ายิ่งหนักหนา **อกฺขาม** ก็จักบอกยังหนทางไกล ไปสู่ดอยวงกตบรรพตคีรี มีด้วยประการฉันนั้น แลนา. **มหาราช** ข้าไหว้บุพิตรเป็นเจ้า **ราชาโน** อันว่าท้าวพระญาทังหลาย ในกาละปางก่อน อันธรงพนวชบวชเป็นระษี มีเครื่องได้บูชาไฟ แลประสงค์จงใจในเอการมณ์ สร้างสมณธรรม **สมฺมนฺติ** ก็อยู่ ในกู่แก้ววงกตบรรพตคีรี มีในที่ใด **เอส** มักว่า **เอโส ปพฺพโต** อันว่าดอยอันนั้น ชื่อว่าคันธมาทน์ชาติเสลา ประดับประดาด้วยคันธทิพย์สิบสิ่ง จิ่งได้ชื่อว่าคันธ-มาทนา[๑]

เจตา ท้าวพระญาชาวเจตราษฎร์ทังหลาย มีหน้าอันฮ้องไห้ แลเต็มไปด้วยน้ำตา เมื่อจักบอกมัคคาไปภายหน้า แก่มหาสัตว์เจ้าเป็นอันยิ่ง จิ่งกล่าวว่า ข้าไหว้บุพิตรเป็นเจ้า **ตฺวํ** อันว่าพระกษัตริย์เจ้า กับทังลูกเต้าแลเมียฮัก **มักไปอยู่ในวงกตบรรพคีรี มีในที่ใด ตฺวํ** บุพิตรเป็นเจ้าตนบรสุทธิ์ **อุตฺตราภิมุโข** จงอว่ายหน้าสำเพาะ ต่อทิศาหนเหนือ แล้วแลเลียบไป ด้วยตีนดอยคันธมาทนะที่นั้น เป็นอันชื่อยิ่งนัก **ทกฺขสิ** มหาราชเจ้าหากจักเห็น ยังดอยอันนึ่งชื่อว่าวิบุลบรรพต อันผากฏเดียรดาษเต็มไป ด้วยหมู่ไม้ไล่ภูพนัง **ตํ อติกฺกม** คันว่าบุพิตรเป็นเจ้า ข้ามม้มดอยอันนั้นแล้วด้วยดี **ทกฺขสิ** ก็หากจักเห็น ยังแม่น้ำอันนึ่ง ชื่อว่าเกตุมตีนที **คมฺภีรํ** อันเลิกแลใส ไหลมาแต่ฮ่อมห้วยแลเชิงผา เป็นที่อยู่แห่งหมู่เต่าแลปลา มีท่าอันฮาบเฮียงเพียงงาม มีน้ำเอย็นสะอาด มหาราชเจ้าจงดูดกิน แลอาบองค์สรงเกศเกล้า โลมลูกเต้าแลเมียฮักให้ชมชื่นยินดี **ทกฺขสิ** มหาราชเจ้าจักหากเห็น ยังไม้นิโครธต้นนึ่ง อันอยู่เหนือจอมดอย มีลูกอันสุกหอมหวานยิ่งถนัด **สีตจฺฉายํ** มีฮ่มอันเอย็น เป็นที่ระเมาเอาใจยิ่งนัก **ทกฺขสิ** แต่นั้นมหาราชเจ้าหากจักเห็นยังดอยอันนึ่ง ชื่อว่านาฬิกบรรพต อันผากฏเดียรดาษเต็มไป ด้วยเนื้อแลนกทังหลายเป็นหมู่ เป็นที่อยู่แห่งหมู่กินรีกินรอนทังหลาย **มุจฺลินฺโท นาม โส สโร**

---

๑ ลบ. ประดับประดาด้วยจวงจันทร์คันธเทศ จิ่งได้นามวิเศษว่า คันธมาทนา

มีสระอันนึ่งชื่อว่ามุจลินทา มีในทิศาเบื้องอีสานแห่งดอยนาฬิกะ แลสระอันนั้น **สญฺฉนฺโน** เดียรดาษเต็มไป ด้วยดอกบัวหลวง ดอกอุบลขาว แลดอกจังกรทังหลาย มากหนักหนา. ข้าไหว้มหาราชเจ้า ดั่งฝูงข้าทังหลาย จักถวายอุปมานี้นา **สีโห** อันว่าไกสรราชสีห์ มีจิตกัตติกาในอามิส แล้วแลเข้าไปสู่ฮาวป่า อันชื่นบานตระการงามยิ่งนักหนา อันนี้แลอุปมาฉันใด **โส ตฺวำ** อันว่าบุพิตรเจ้า อันประสงค์จงใจยิ่งถนัด กัตติกาในกุสละ **วิคาหย** แลจักเข้าไปสู่ป่า อันชื่นบานตระการงาม ด้วยไม้สองจำพวก คือว่าเป็นดอกแลเป็นหมาก หากเดียรดาษเต็มไป ด้วยหญ้าแพดทังหลาย มีวรรณะอันเขียวยิ่ง สิ่งจอมผาแลจอมเมฆ ดูงามวิเศษสุดวิสัย ก็อุปไมยไป ด้วยนัยฉันนั้น ดีหลีนา. ข้าไหว้บุพิตรเจ้า **พหู ทิชา** อันว่านกทังหลาย มีวรรณะต่างๆ คือว่าด่างแลนิล **พินฺทุสฺสรา วคฺคู** ก็ฮ้องมีเสียงอันเกลี้ยงกลม ควรภิรมย์ชมชื่นยินดี **อุปกูชนฺติ** ก็เข้าไปใกล้ซอมซอน จับเฮียงคอนตัวแม่ ฮ้องถ้องแผ่ไปมา พึงคณาชมชื่น ฮะฮื่นพร้อมดอมกัน **อุตุสมฺปุปฺผิเต ทุเม** เหนือปลายไม้ อันประกอบไปดอกบานตระการงาม ในกาละเมื่อระดูแลนา. ข้าไหว้บุพิตรภูมินทร์ คันบุพิตรเจ้ากลาย**สระมุจลินทร์แล้ว** ก็หากจักเห็น ยังสระโบกขรณีอันมีสี่จตุรส ผากฏเสมอกัน **กรณฺชกกุธายุตำ** อันเดียรดาษเต็มไป ด้วยไม้ไค้แลไม้กุ่มน้ำทังหลาย หมายมีในทิศาหนอีสาน ดูวิโรจน์โชติตระการงามยิ่งหนักหนา แลสระโบกขรณีที่นั้น มีท่าอันฮาบเฮียงเพียงงาม มีน้ำอันเอย็นใสสะอาด เดียรดาษด้วยหมู่เต่าแลปลา **มาปย** มหาราชเจ้า จงแปลงบรรณศาลา ในทิศาสหนอีสาน แห่งสระโบกขรณีที่นั้น คันว่ามหาราชเจ้าแปลงบรรณศาลาบรบวรณ์แล้ว เป็นอันดี **อีหถ** จงค่อยกระทำเพียรแสวงหา ยังหัวมันแลลูกไม้ มาไว้เลี้ยงลูกแก้วแลเมียฮักเสมอจิต แห่งบุพิตรเจ้า เท้าวันเทอญ.

(ตั้งพรานเจตบุตรฮักษาด่าน)

เอวำ เจตราชาโน อันว่าท้าวพระญาชาวเจตราชฎร์ ผู้ฉลาดในกิจจานุกิจ **อาจิกฺขิตฺวา** คันว่าบอกแล้วยังหนทางไกล ไปภายหน้าได้สิบห้าโยชนะ แก่มหาสัตว์ตนวิเศษ **อุยฺโยเชตฺวา** ก็ส่งไปแล้วยังเวสสันตรราชา **จินฺเตตฺวา** มีพระราชฮ่มเพิงว่า **โกจิ ปจฺจามิตฺโต** ข้าศึกผู้ใดผู้นึ่งอันประกอบด้วยอาฆาต ผิแลได้โอกาสอันจักกระทำอนตาย ดั่งนั้น มันจักกระทำอนตายแก่ มหาสัตว์เจ้า ดีหลี ฮ่มเพิงดั่งนี้แล้ว จิ่งมีพระราชอาชญาให้ทันมา ยังนายพรานเจตบุตรผู้นึ่ง อันฉลาด อาจฮู้ในศาสตรศิลป์เป็นอันดี[๑] แล้วจิ่งมีพระราชอาชญาสั่งว่า ดูรานายพราน ท่านจงพิจารณาดู ยังคนทังหลาย อันจักเข้าไปแลออกมา จากป่าหิมพานต์ จง

---

๑ บบ. มีศาสตรศิลป์หากได้สั่งสอนดี

พิจารณ์ดูถี่ เท้าวันเทอญ. คันมีพระราชอาชญาดั่งนี้แล้ว ก็จิ่งตั้งไว้ยังนายพรานเจตบุตร ผู้ประกอบด้วยกุศลเจตนา เพื่อให้พิภักดิ์ฮักษา ยังพระกษัตริย์เจ้า ให้อยู่เฝ้าปักตูหิมวันต์ **ปจฺจาคจฺฉนฺติ** ก็เสด็จคืนเมือเมืองแห่งตน ก็มีแล.

เวสฺสนฺตโรปิ ส่วนดั่งเวสสันตรกษัตริย์ กับทังลูกแก้วแลเมียฮักอัครเสนหา **ปตฺวา** ก็ไปฮอดจอดเถิง ยังดอยคันธมาทนะ **วสิตฺวา** เจ้าก็อยู่ในที่นั้น เสี้ยงวันนึ่งแล้ว **พระตนแก้วกษัตรา อุตฺตราภิมุโข** ก็อว่ายหน้าสะพู่ สู่ทิศาหนเหนือ แล้วแลเลียบไปด้วยตีนดอยอันนึ่ง ชื่อว่า วิบุลปัพพตา **นิสีทิตฺวา** ก็สถิตอยู่แทบหลิ่งน้ำชื่อว่าเกตุมตีนที **ขาทิตฺวา** เจ้าก็เสวยยังชิ้นเนื้อมีรสอันหวาน อันนายพรานหากถวายแก่พระกษัตริย์ **ทตฺวา** เจ้าก็ให้ปั่นเกล้าคำอันนึ่งเป็นทาน แก่นายพรานผู้นั้น **นหาตฺวา** เจ้าก็อาบองค์สรงเกศ ในแม่น้ำเกตุมตีนที มีคำฮ้อนหากระงับบรสุทธิ์ **อุตฺตริตฺวา** เจ้าก็เสด็จออกจากแม่น้ำเกตุมตี **นิสีทิตฺวา** ก็สถิตอยู่แทบเค้าไม้นิโครธอันตั้งอยู่เหนือจอมผา **ขาทิตฺวา** เจ้าก็เสวยยังหมากนิโครธ แล้วแลอว่ายหน้าสระพู่ สู่ทิศาหนเหนือ **ปตฺวา** เจ้าก็ไปฮอดจอดเถิง ยังดอยอันนึ่งชื่อว่านาฬิกะ **ปริหรนฺโต** เจ้าก็เลียบไปยังตีนดอยอันนั้น **คนฺตฺวา** ก็ไปฮอดจอดเถิง ยังสระอันนึ่งชื่อว่ามุจลินทสระ แล้วแลไปสู่ทิศาหนอีสานแห่งสระอันนั้น **ปวิสิตฺวา** เจ้าก็เสด็จเข้าไปสู่ฮาวป่า ด้วยหนทางพอฮอยตีนผู้เดียวเทียวไปมา **อติกฺกมิตฺวา** ข้ามม้มฮาวป่าอันนั้นแล้ว **สมฺปาปุณิ** ก็ไปฮอดจอดเถิง ยังสระพังวังโบกขรณี อันมีสี่จตุรส ผากฏเสมอกันเป็นประทัด.

(พระอินทร์สั่งสร้างบรรณศาลา)

ตสฺมึ ขเณ ในขณะบัดนั้น บั้นหินบัณฑุกัมพละศิลาบาตร อันเป็นทิพพอาสนาแห่งพระญาอินทร์สุรินทราธิปติ **ทสฺเสสิ** ก็สำแดงอาการอันฮ้อนแลกระด้าง ม้างจากปกติอันอ่อนสุขุมาล ด้วยบุญสมภารพิเศษ แห่งเวสสันตรกษัตริย์ **สกฺโก** พระญาอินทร์ตนวิเศษประกอบด้วยทิพเนตร เห็นอนาคตอันไกล อันจักให้เป็นไป ยังสุขแลทุกข์อันนั้น **อาวชฺชนฺโต** ก็พิจารณาดูยังเหตุอันกระด้าง แห่งทิพพอาสนา **ญตฺวา** ก็ฮู้ยังเหตุ อันเวสสันตรกษัตริย์เข้าไปสู่ป่าใหญ่ไพรหนา **จินฺเตตฺวา** จิ่งฮ่มพิงว่า กริยาอันเวสสันตระแก่นไท้ ได้ยังที่อยู่อันสบายก็ควรแท้ดีหลีนา พระญาอินทร์สุรินทาธิปติ มีพระราชฮ่มเพิงดั่งนั้นแล้ว **อามนฺเตตฺวา** จิ่งมีพระราชอาณัติ กับวิสสุกรรมเทวบุตรว่า ดูราเจ้าวิสสุกรรมเทวบุต เจ้าจงลงไปนีรมิตร ยังบรรณศาลาอาศรม ในสถานอันควรภิรมย์ชมชื่นยินดี มีในห้องท้องวงกตบรรพตคิรี เท้า-วันเทอญ. คันมีพระราชอาชญาดั่งนี้แล้ว **เปเสสิ** ก็ส่งลงมา มีแล.

โส วิสุกมฺโม ส่วนดั่งวิสสุกรรม **สมฺปฏิจฺฉิตฺวา** ก็ฮับเอาแล้ว ยังพระราชอาชญา แห่งพระญาอินทาธิราชว่า **สาธุ** ดั่งนี้แล้ว **โอตริตฺวา** ก็เสด็จลงมาจากชั้นฟ้าตาวติงสา **มาเปตฺวา นีรมิตไว้แล้ว** ยังคู่แก้วพระบรรณศาลาสองหลัง กับทั้งที่จมกรมสองอัน อันเป็นที่อยู่ที่เทียว เมื่อคืนแลเมื่อวันแห่งพระกษัตริย์ **ตตฺถ** ในวงกตบรรพตคีรีที่นั้น แล้วจิ่งสำแดงนีรมิตไว้ ยังป่ากล้วยแลป่าไม้ทังหลายอันพิจิตร ติดกับด้วยดอกไม้หลายประการ ในสถานที่นั้น อันอยู่ใกล้เงื่อนจมกรมแลอาศรมบทศาลา **ปฏิยาเทตฺวา** ตกแต่งไว้ ยังผ้าเปลือกไม้แลหนังเสือ อันเป็นเครื่องดาวบสอันวิจิตร **ลิขิตฺวา** เขียนไว้ยังหนังสือว่า **เย เกจิ ชนา** อันว่าคนผู้ใดผู้นึ่ง อันมักเพื่อจักบวชเป็นระษี อยู่ในคีรีประเทศ เขตป่าหิมพานต์ จงมาถือเอาปริกขารทังหลาย ฝูงนี้ เทอญ. คันว่าเขียนหนังสือดั่งนั้นแล้ว ก็จิ่งยังผีเสื้อแลเนื้อนกทังหลาย อันมาฮ้องมีเสียงอันพะลึกสะเพิงกลัว ให้หลีกผีกหนี จากสถานที่นั้น แล้วจิ่งเสด็จเมือสู่ที่อยู่แห่งตน ในสวรรค์ชั้นฟ้าตาวติงสา ก็มีแล.

(สี่กษัตริย์ทรงพนวช)

มหาสตฺโต เวสสันดรวรบุพิตร **ทิสฺวา** เห็นแล้วยังหนทาง พออยอยตีนเดียวเทียวไต่ ในห้องท้องป่าหิมวันต์ **สลฺลกฺเขตฺวา** เจ้าก็แกวดกดหมายว่าสถานที่นี้ เป็นที่อยู่แห่งนักบวชเจ้าทังหลาย ฮ้อยว่ามีบ่สงกา ดีหลีแลนา กริยาพระกษัตริย์ฮู้ดั่งนี้แล้ว จิ่งตั้งไว้ยังลูกแก้วแลเมียขวัญ แทบปักตูบรรณศาลา **ปวิสิตฺวา** เจ้าก็เข้าไปสู่อาศรมบทอันวิเศษ **โอโลเกตฺวา** ก็ล่ำหลิงดูยังหนังสือ อันวิสสุกรรมหากกระทำประจิตรไว้ ใกล้ปักตูบรรณศาลา **ฌตฺวา** ก็ฮู้ว่า **อหำ** อันว่ากูกษัตริย์ อันพระญาอินทร์สุรินทาบุพิตร **ทิฏฺโ** หากเห็นแล้ว ฮ้อยว่าบ่มีสงสัย ดีหลีแลนา. คันว่าพระมหากษัตริย์ฮู้ดั่งนี้ด้วยปัญญา **วิวริตฺวา** ไขเสียยังปักตูบรรณศาลา **ปวิสิตฺวา** เจ้าก็เข้าไปในบรรณศาลาอันวิเศษ **อปเนตฺวา** ก็นำออกไว้แล้ว ยังธนูแลศรีขรรค์ชัยมุงคุล **โอมุญฺจิตฺวา** เจ้าก็ลาลดปลดไว้ ยังผ้าผืนขาวพราวบรสุทธิ์ ดุจดั่งวรรณะสังขา **นิวาเสตฺวา** เจ้าก็ธรงผ้าเปลือกไม้ อันมีวรรณะดั่งคำ กระทำหนังเสือไว้เหนือบ่าก้ำซ้ายให้พิจิตร **พนฺธิตฺวา** ขอดเกล้าเป็นชฎา **คเหตฺวา** ถือเอายังเพศเป็นระษี มีมือถือไม้เท้า เจ้าก็ออกจากบรรณศาลาด้วยเพศอันเป็นนักบวชตนบรสุทธิ์ **สมุฏฺฐหนฺโต** ให้บังเกิดยังศรีอันเป็นนักบวชตนวิเศษ **อุทาเนตฺวา** เจ้าก็เร่งเปล่งออก ยังคำชมชื่นยินดีว่า **ปพฺพชฺชา** อันว่ากริยาอันเป็นนักบวชอันกูหากได้เถิงบัดนี้• ก็หากเป็นอันดีล้ำยิ่ง แท้ดีหลี. คันว่าพระกษัตริย์ระษี เร่ง

---

๑ บ. อันกูหากได้ถือเอาบัดนี้

เปล่งออกยังคำยินดีดั่งนี้แล้ว ก็เสด็จขึ้นสู่จมกรมแก้ว แล้วแลเทียวไต่ไปมา **อคมาสิ** ก็เข้าไปสู่สำนักแห่งลูกแก้วแลเมียฮัก ด้วยอินทรีย์อันสั่งสอนดีบรสุทธิ์ ดุจดั่งพระปัจเจกโพธิเจ้าตนธรงศีลวัตร.

มทฺที เทวีปิ ส่วนดั่งพระราชมัททีศรีวรกัญญามหาเทวี **โอโลเกนฺตี** ก็พิจารณาดูแลฮู้แล้ว ยังพระกษัตริย์ขัตติยบุพิตร **นิปติตฺวา** นางก็ก้มขาบไหว้แทบบาทไท้บาทา แห่งมหาเวสสันตระบุพิตร **วนฺทิตฺวา** พระราชมัททีไหว้แล้ว ก็เข้าไปสู่กู่แก้วบรรณศาลา กับดอมเวสสันตรกษัตริย์ **คนฺตฺวา** จิ่งไปสู่บรรณศาลาแห่งตน แล้วก็ถือเอายังเพศเป็นระษินี เมื่อภายลุนก็มีแล. **อุโภ** พระกษัตริย์ทังสองพระองค์ ธรงสามัคคีภิรมย์ **กรีสุ** ก็กระทำสองราชบุตรให้เป็นดาวบสน้อย เมื่อภายช้อยภายลุน แล้วก็ชมชื่นยินดี อยู่ในวงกตบรรตคีรี อันชื่นบานตระการงาม ยามนั้น บั้นพระราชมัททีศรีวรกัญญา **ยาจิตฺวา** ก็ขอวรพระพร เชิ่งพระภูธรตนวิเศษ ว่าข้าแด่บุพิตรเจ้า ตั้งแฮกแต่นี้เมือหน้า บุพิตรจ้าอย่าได้ไปสู่ป่าไม้ไพรหนา เพื่อว่าจักนำเอามา ยังลูกไม้แลหัวมันสัง **ตฺวำ** บุพิตรเจ้า จงเอาลูกเต้าฮักทังสองแลอยู่ ในพระกู่แก้วบรรณศาลา **อหำ** ข้าน้อยมัททีนี้นา ก็จักไปนำเอามา ยังหัวมันแลลูกไม้ มาบัวระบัติแก่พระกษัตริย์ไท้ทังสาม **แท้ดีหลี** ตั้งแฮกแต่พระราชมัททีขอวรพระพร เชิ่งพระเวสสันดรวรกษัตริย์ดั่งนี้แล้ว นางแก้วก็ไปเอาลูกไม้แลหัวมัน มาเลี้ยงพระจอมธรรม์ทังสามพ่อลูก เป็นนิจกาล ก็มีแล.

โพธิสตฺโตปิ ส่วนดั่งเวสสันตรระษี **ยาจิ** ก็ขอวรพระพร เชิ่งพระราชมัททีว่า ดูราเจ้ามัททีบัดนี้ ฮาทังสองธรงพนวชบวชเป็นระษี **อิตฺถิโย นาม** ชื่อว่าผู้ญิงทังหลายนี้ เทียรย่อมให้หม่นหมอง แก่บุคคลผู้สร้างพรหมจารีย์ **ตฺวำ** อันว่าเจ้ามัททีตั้งแฮกแต่นี้เมือหน้าเจ้าอย่าได้เข้ามาสู่สำนักเฮาพี่ ในอันใช่กาละอันควรมา ก็พี่เทอญ. **สา** ส่วนดั่งพระราชมัทที **สมฺปฏิจฺฉิ** ก็ฮับเอาด้วยคำว่า สาธุ ดั่งนี้ ก็มีแล. ตั้งแฮกแต่พระกษัตริย์ทังสอง มีพระราชอาณัติเชิ่งกันดั่งนั้น **สพฺเพ ติรจฺฉานา** อันว่าสัตว์เดียรฉานทังหลาย หมายมีเนื้อแลนกเป็นเค้าอันอยู่ในหิมวันต์อรัญประเทศ เขตแผ่เมตตาธรรม แห่งมหาสัตว์เจ้า ได้สามโยชนะ **ปฏิฉภิสุ** ก็ได้ยังจิตอันเป็นมิตรเชิ่งกันไปมา ด้วยอานุภาพเมตตาธรรมกรรมฐาน แห่งพระภูบาลเวสสันตระระษี. **มทฺที** ส่วนดั่งพระราชมัทที ผู้มีคลองวัตรบรสุทธิ์ **อุฏฺฐาย** ลุกแต่เช้าแล้วแลนำมาตั้งไว้ ยังน้ำกินแลน้ำบรโภค แต่สระโบกธรณี แลมีปกติไปนำเอามา ยังน้ำส่วยหน้าแลไม้สีฟัน แก่พระจอมธรรม์เวสสันตรกษัตริย์ **สมฺมชฺชิตฺวา** นางก็ชำระกวาดแผ้ว ยังข่วงแก้วอาศรมบทศาลา **ฐเปตฺวา** ก็ตั้งไว้ยังลูกฮักทังสอง ในสำนักเวสสันตรกษัตริย์ **อาทาย** ราชมัททีก็ถือเอา ยังกระเช้าแลขอแลเสียงบ้อง อันจักต้องลูกไม้แลหัวมัน **อรญฺญำ** ก็จิ่งเข้าไปสู่ป่าใหญ่ไพรหนา เพื่อว่าจักนำเอามา ยังหัวมันแลลูกไม้ พ่ำเพ็งใส่ในกระเช้า จิ่งเข้ามาสู่

พระกู่แก้วบรรณศาลา ในกาละเมื่ออัสดงลงต่ำ ค่ำไปแล้วแห่งสุริยา **ธเปตฺวา** นางก็ตั้งไว้ ยังกระเช้าลูกไม้แลหัวมัน ในบรรณศาลา **นหาตฺวา** จิ่งอาบองค์สรงเกศ ชำฮะเพศเสียแล้ว จิ่งประจงสรงขัดสี ยังลูกฮักอัครบุตรทังสองกษัตริย์

เต จตฺตาโร ขตฺติยา พระกษัตริย์ทังสี่พระองค์ ธรงกัลยาณมิตร **นิสีทิตฺวา** ก็สถิตอยู่แทบปักตูกู่แก้วบรรณศาลา **ปริภุญฺชนฺติ** ก็เสวยยังลูกไม้แลหัวมันฝูงนั้น คันว่าเสวยแล้ว นางแก้วราชมัททีศรีวรเสนหา **ตเหตฺวา** ก็อุ้มเอายังลูกฮักทังสองเข้าไปสู่ที่อยู่ ในกู่แก้วบรรณศาลาแห่งตน ก็มีแล. **เต จตฺตาโร ขตฺติยา** พระกษัตริย์ทังสี่พระองค์ ธรงสมณวัตร **สตฺตมาเส วสีสุ** ก็อยู่ในวงกตบรรพตคีรีนาน ประมาณว่าได้เจ็ดเดือนโดยนิยม สมดั่งกล่าวมานี้ ก็มีแลนา.

วนปเวสนกณฺฑ์ นิฏฐิตำ

ก็เสด็จบรบวรณ์ควรแล้วท่อนี้ก่อนแล

(ประดับประดาด้วยพระคาถาทังหลาย ๕๗ พระคาถา)

๕. ชูชก

ลำดับธรรมเทศนา มาแต่ทัศพรกัณฑ์เค้า นักปราชญ์เจ้าสาธุการ หิมพานต์บทกว้าง พราหมณ์กล่าวอ้างอัศจรรย์ ทานขัณฑ์บทถี่ น้ำตาคว่ำอก นางยินทุกข์ฮ้องไห้ เหตุว่าศรีแก่นไท้ พลัดพรากห้องบุรี วนะประเวส์นีศรีท่อนท้าว น้าวสองอ่อนไปไกล สุดวิสัยยาวโยชน์ เทพดาโผดกูร์ณา หย้อมัคคาให้หด ไปฮอดเขาวงกต เจ้าลาลดปลดออกยังเพศ เครื่องพิเศษอันเป็นพระญา มาบวชเป็นระษี แผ่ไมตรีทุกค่ำเช้า บัด[illegible]มาฮอดเถ้าผู้นึ่งชื่อว่าชูชกะ

(กำเนิดชูชก)

ตทา กลิงฺครฏฺเ ทุนฺนวิฏฺธพฺราหฺมณคามวาสี ชูชโก นาม พฺราหฺมโณ อโหสิ. โภ สาธโว ดูราสัปปุริสะทังหลาย นรญิงชายหนุ่มเหน้า กระทำบุญอย่าได้เฮ็ดหน้าเศร้า ชิได้ผัวเถ้ากอดคิ่งชา เป็นดั่งนางอมิตตดา มันตระทำบุญเฮ็ดหน้าเศร้า เลยได้ผัวเถ้ากอดชาคึง ตึงตนหนีบ่ได้ ขี้ไฮ้หินพราหมณ์ มันติดตามบ่ขาด นักปราชญ์เจ้าทังหลาย กระทำบุญให้เฮ็ดหน้าชุ่ม จิ่งได้ผัวหนุ่มกอดอ่อนคึง แท้ดีหลี แลนา. **ตทา** ในกาละเมื่อนั้น บั้นพระกษัตริย์ทังสี่พระองค์ ธรงนามวิเศษ คือว่าเวสสันตรภูมี มัททีศรีวรกัณหาแลท้าวชาลี หนีไปอุยู่เขาวงกตคีรีนาน ประมาณว่าได้เจ็ดเดือน แลมีดั่งนั้น ยังมีเถ้าผู้นึ่ง ชื่อว่าชูชกพราหมณ์ โฉมบ่งามฐูปฮ้าย แฮงล่ายเลี้ยวโมโห กระทำโกธาสาโหด ใจกริ้วโกรธปานผี มันอุยู่เมืองพาราณสีภายใต้ บาปไกล้บุญไกล ไฟหากไหม้เฮือนมันเสียหมดทุกสิ่ง มันจิ่งหนีไปอุยู่เมืองกลิงคราษฎร์ ในอาวาสบ้านอันนึ่ง ชื่อว่าทุนวิฐคาม บัดนี้ จักเล่าตามแนวนามเชื้อชาติ ให้นักปราชญ์เจ้าฟังก่อนเนอ. แม่พราหมณ์ผู้นั้นชื่อว่าอีจันที ผู้ดีอุยู่จ๊กป๊ก พ่อมันชื่อว่าเถ้าบุรก นักปราชญ์เจ้าจิ่งยก ใส่ชื่อมันว่าชูชกพราหมณ์ตามแนวนามเชื้อชาติ บ่ให้ขาดวงศา แห่งเถ้ากาฬกิณีผีเผด เหตุมันกระทำบูชายัญกินจ้าง[๑] แห่งคนทังหลายบ่ขาด มันประมาทพาโล **โส พฺราหฺมโณ** อันว่าพราหมณ์เถ้าหลังลาย พายถงถือไม้เท้า สุบเกิบเข้าบาทา ไปคว่าแสวงหาขอมาจีไจ้ว้ - จีไจ้ว้ **ลภิตฺวา** มันก็มาได้ยังคำฮ้อยนึ่ง

---

๑ บ. เหตุมันกระทำมิจฉาจารกินจ้าง

เป็นกหาปณะ ผิจักตราเป็นเงิน ได้แปดร้อยบ่ผิด **อิสฺสโร** เฮือนมันมีสี่เสาอุย่องแอุย่ง หมาขึ้นแกว่งหางก็ไหว แมวจามไอก็ซ้าย มันจักย้ายคำไปไว้ที่ใด ก็ว่าเป็นปล่อง ไปไหว้หน้าห้องฤๅ ก็ว่ามีผี จักไปไว้หน้าคีไฟ ก็ว่าฮ้อน จักไปไว้ก้อนเส้า ก็ว่ามีไฟ จักเอาไปหมุนหัวฤๅ ก็ว่าอุย้าน โจรมาจก **ฆเปตฺวา** มันจิ่งยกไปฝากไว้ ดอมพราหณ์ผู้นึ่ง อันเป็นมิตรสหายกัน **คโต** มันก็หนีไป **ปริเยสนตฺถาย** เพื่อจักคว่าแสวงหา ยังเข้าของอันอื่น ลื่นกว่าคำฮ้อยนั้น ก็มีแล **ปุน** เมื่อภายลุน **ตสฺมึ ชูชเก** ในเมื่อเถ้าชูชกพราหมณ์ **จิรายนฺเต** ไปคว่าขอนานมาดั่งนั้น บั้นพราหมณ์ผู้นั้น **วลญฺเชตฺวา** ลวดมาจ่ายกินเสียแล้ว ยังคำฮ้อยนั้นบ่ผิด **อิตเรน ชูชเกน** ในเมื่อเถ้าชูชกพราหมณ์ **อาคนฺตฺวา** มาแล้วเมื่อภายลุน มันก็มาถามเอายังคำฮ้อยนั้น **โส** พราหมณ์ผู้นั้น **อสกฺโกนฺโต** ก็บ่อาจจักแทนยังคำฮ้อยนั้นได้ แท้ดีหลี **อทาสิ** ก็จิ่งมาให้ **ธีตรํ** ยังลูกสาวแห่งตนผู้นึ่ง ชื่อว่านางอมิตตตาหนุ่มน้อย เนื้อชุ่มช้อยใสงาม แก่ชูชกพราหมณ์ ก็มีแล. **โส พฺราหฺมโณ** อันว่าชูชกพราหมณ์ **อาทาย** มันก็ถือเอาแล้ว ยังนางแก้วอมิตตตา ควาคีหนีฟั่งฟ้าว ไปสู่ด้าวทุนวิฐคาม ตามประเทศ เขตเมืองกลิงคราษฎร์ **วสิ** มันก็อยู่ดอมอัครชายา ก็มีแล. **อมิตฺตตาปนา** ส่วนดั่งนางอมิตตตา ผู้โฉมงามบรสุทธิ์ มันได้เถ้าพิรุธเป็นผัว เหตุมันได้เอาดอกบัวบานหับแล้ว เมือบูชาพระปัจเจกพุทธิเจ้า เมื่อยามค่ำค้อย บุญน้อยแลต่ำ จิ่งได้ผัวเถ้าพ่ำสามซาว ทังแข้วขาวแลตาเหลือก เสือกเพือกขี้แมงวัน ประมาณท่อหมากทันแล หมากกอก หมากมอกแลนาวกาน นางก็บัวระบัติตามบุราณทุกค่ำเช้า แก่ผัวเถ้าเป็นธรรมดาก็มีแลนา.

(เมียพราหมณ์หนุ่มขับไล่นางอมิตตตา)

อถ ในกาละเมื่อนั้น บั้นพราหมณ์หนุ่มทังหลาย **ทิสฺวา** เขาก็มาเห็น ยังคลองวัตรบัวระบัติ **ตสฺสา** แห่งนางอมิตตตาเป็นอันดี **ตชฺเชนฺติ** เขาก็เมือกำฮาบ นาบยังเมียแห่งเขาว่า ดูราท่านทังหลายเฮย สูนี้ตั้งมาประมาทแลดูแควน ยังตูทังหลายยิ่งหนักหนา **อยํ อมิตฺต-ตาปนา** ส่วนดั่งนางมิตตตา มันก็บัวระบัติผัวเถ้า ทุกค่ำเช้าเป็นธรรมดา นี้จา. **สุตฺวา** นางพราหมณ์หนุ่มทังหลาย เขาก็ได้ยินยังคำด่าป้อย ยินเคียดค้อยยิ่งหนักหนา **สนฺนิปติตฺวา** เขาก็ไปชุมนุมกัน ในที่ทังหลาย มีทางหลวงแลท่าน้ำเป็นเค้า เขาก็เว้าจากันว่า แต่ก่อนเมื่อหลังผัวเฮาบ่ห่อนชังแลด่าป้อย บ่ห่อนข้าแลต่อยตี แต่อีกาฬกิณีผีเผต มาอยู่นี้โสด ผัวเฮาจิ่งใส่โทษว่าเฮานี้ประมาทแลดูแควน คำอันนี้ยินแควนใจเดือดฮ้อน เหมือนดั่งค้อนหนักหมื่นมาตี แท้ดีหลีแลนา. มา ! เฮาพร้อมกันไปป้อยไปด่ายังนางอมิตตตา **ปลาเปสฺสาม** ให้มันพ่ายหนี จากบ้านแห่งเฮา เขาจากันดั่งนี้แล้วบ่ช้า **ปริภาสึสุ** เขาก็พร้อมกันไปป้อยไปด่า ยังนางอมิตตตา คันว่า

จวบที่น้ำเขาก็ด่า จวบที่ท่าเขาก็ทาน ลางคนเว้าโวหารแลด่าเสียด ด่าบังเบียดเถ้าชูชกะ

ตมตฺถ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. สัพพัญญูเจ้าจักไขอรรถะ ปางเมื่องนางอมิตตา ลงไปตักน้ำในท่า นางพราหมณ์ด่าโยะใย หย้อหยันใจทุกสิ่ง จิ่งกล่าวเป็นคาถาว่า **อหุ วาสี กลิงฺเคสุ ชูชโก นาม พฺราหฺมโณ** ดั่งนี้เป็นเค้า **ภิกฺขเว** ดูราภิกขุทังหลาย ยังมีพราหมณ์ผู้นึ่ง อยู่ใน เมืองกลิงคราษฎร์ ตามเชื้อชาติวงศา **ชื่อว่าชูชกพราหมณ์** นางอมิตตตาเกิดเดือนสาม เถ้าชูชกพราหมณ์เกิดเดือนสิบสอง ลัคนานางอมิตตตาอยู่เมษ ลัคนาเถ้าผีเผดอยู่ในดุล อันเป็นคุณ ขาก็มาได้กันเป็นคู่ อยู่เทียมสอง เมียมันได้สิบหกเข้า ผงเป็นสาวฮาม นมมันงามไขกาบ เนื้อเกลี้ยงฮาบคึงบาง ชื่อว่านางอมิตตตา. **ยา อิตฺถิโย** อันว่าเมียพราหมณ์หนุ่มทังหลายฝูงใด ไปตักน้ำในท่า เขาก็พร้อมกันด่า เสียงอุกขลุกมี่นัน บางพ่องเตียนขวัญแลด่าเสียด บังเบียดด้วยโวหารว่า นางอมิตตตาเฮย **เย มาตาปิตโร** อันว่าพ่อแลแม่แห่งมึงนางฝูงใด **ปาหึสุ** แลมาให้ยังมึงนางอันยังหนุ่มยังน้อย บ่ควรเป็นข้อยบัวระบัติ **ชิณฺณสฺส** แก่เถ้าผีพราย มาเสียดายเด ! เสียดายนางหนุ่มเหน้า ได้ผัวเถ้ากุมชม มือบายนมลูบไหล่ มึงมาอดอยู่ได้สิ่งฉันใด นี้จา. **เต มาตาปิตโร** อันว่าพ่อแลแม่แห่งมึงนางฝูงนั้น **นูน** ฮ้อยว่าเป็นข้าเศิกศัตรู แก่มึงนางบ่คลาดธรรมชาติกระทำมึง ขายลูกกินบ่ไว้ ขี้ไฮ้ยิ่งหนักหนา **อหิตำ** ดูรานางอมิตตตาเฮย **เย ญาตโย** อันว่าญาติพี่น้องแห่งมึงนางฝูงใด **ปาหึสุ** ก็มาให้ยังมึงนาง **ทหริยำ** อันยังหนุ่มน้อยเป็นสาว **ชิณฺณสฺส** แก่เถ้าสามซาวผิดสำ เถ้าฮ้ายกำปานกา **เต ญาตโย** อันว่าญาติพี่น้องมึงนางฝูงนั้น เข้าไปต้านจารจากันในที่สงัด **อหิตำ** อันบ่นำมายังสุข **ทุกฺกฏำ** อันกระทำผิดบ่จำเริญใจ เป็นลามุกภายในขนาด ญาติพี่น้องทังหลาย เขาขายมึงกินแต่น้อย ๆ เหมือนดั่งข้อยกลางเฮือนแท้ดีหลีนา. **ตฺวำ** อันว่ามึงนางมีโฉมศรีบ่เศร้า ได้ผัวเถ้าพาวาย แหนงว่ามึงตายเป็นผี แวนประเสริฐ เกิดชาติหน้าแวนดี. **กลฺยาณิ** ดูรานางอมิตตตาผู้ได้ผัวเถ้า เจ้ายังเป็นสาวเขาซิเอิ้นมึงว่า อีย่า - อีย่า เหตุว่าได้ผีป่ามาเป็นผัว แลนา. **เย มาตาปิตโร** อันว่าพ่อแลแม่มึงนางฝูงใด **ปาหึสุ** ก็มาให้ยังมึงนาง **ชิณฺณสฺส** แก่พราหมณ์เถ้าชรากาล เถ้าหนังยานตาบซาบ เหม็นสาบฮ้ายคือผี **เต มาตาปิตโร** อันว่าพ่อแลแม่มึงนางฝูงนั้น ฮ้อยว่าหาผัวหนุ่ม มาให้มึงนางบ่ได้จิ่งมาให้เป็นเมียพราหมณ์เถ้า มาถ่อยเศร้าเสียศรี แลนา. ประการนึ่ง **ทุยิฏฺฐำ** อันว่าบูชาไฟบ่ดี ฮ้อยว่าแม่นริตตะติตถีเดือนแฮมเก้าค่ำ วันเสาร์ ผิบ่มีดั่งนั้น ฮ้อยว่าแม่นกลางวัสสาเดือนเก้ากาตัวเถ้าขนดำ บินมากินเครื่องพลีกรรมบูชา มึงหากกระทำผิด เป็นนิมิตรได้ผัวเถ้าถอยกำลัง **อคฺคิหุตฺตำ** อันว่าบูชาไฟเติมขนาด อาจให้แล้วคำปรารถนาทุกสิ่ง ให้ได้ผัวแก้วกิ่งกับตน **อกตำ** อันมึงบ่ได้กระทำแต่ก่อนแล. ประการนึ่ง **ยา ตฺวำ** อันว่ามึงนางผู้ใด แลมาประกอบด้วยอิตถีลักขณะ **ชิณฺณสฺส** ก็มาได้ผัวผู้เถ้า **สา ตฺวำ** อันว่ามึงนางผู้นั้น **อภิภาสสิ** ฮ้อยว่าได้ด่า ยัง

สมณะพราหมณ์เจ้าทังหลาย ฝูงมีศีลบรสุทธิ์ **พหุสฺสุเต** ได้สูดเฮียนดีเถิงขนาด ธรรมชาติอริยสงฆ์ **พฺรหฺมจริยปรายเน** อันธรงอริยคุณปวรทักขิไณยเจตน์ เหตุวจีทุจริตกรรม อันมึงนางหากได้กระทำมาก วิบากแห่งมึง จิ่งมาได้ผัวผู้เถ้า บาปเก่าฮ้ายตอบแต่ภายหลัง **ยํ ทุกฺขํ** ทุกข์อันใดอันงูเห่า ตัวเท่าง้อนไถ เพลินคอลุกแต่ไกลมาซกงกซกตอด เกี้ยวกอดขบตีนมือพิษถือไวอ่อนเมื่อย **น ทุกฺขํ** ก็บ่เป็นทุกข์ยิ่งยอด บ่ปานพราหมณ์เถ้าเกี้ยวกอดมึงนอน แลนา. **ยํ ทุกฺขํ** ทุกข์อันใด อันคนหากมาเสียบมาแทง ด้วยหอกดวงกล้าพร้าดวงคม **ตำ ทุกฺขํ** ทุกข์อันนั้น **น ทุกฺขํ** ก็บ่เจ็บบ่ปวด บ่ปานหนวดพราหมณ์ปักมึงนาง **ยํ ปสฺเส ชิณฺณกำ ปตึ** ทุกข์อันใดแลมาได้เห็นหน้า ได้นอนซ้อนผ้าแห่งผัวเถ้าซวดซรา ก็หากเป็นทุกข์ยิ่งหนักหนา **ติพฺพญฺจ** แลเป็นอันเดือนฮ้อน ข้อนกระหายแลหิวหอด ยิ่งกว่างูเห่าตอดแลท่านแทง แท้ดีหลีนา. **โสภเน** ดูรานางอมิตตตาเฮย **ขิฑฺฑา** อันว่ากริยาอันหลิ้นกามคุณกับดอมผัวผู้เถ้า ปากเว้าจารจา มือควาหาบายนม แลกอดคอโลมลูบ ก้มหน้าจูบจอมขวัญ เหม็นขี้ฟันทังขี้แข้ว จูบบ่แล้วมันก็บ่มีวาง มีทังคางว้ำเว้า. **ชคฺมิตำ** อันว่ากริยาอันพราหมณ์เถ้าหัวแลยิกคิ้ว หน้าเถ้าหิ้วบิดเบือนเหมือนดั่งผีโขนมาหลอก ตาแฮ่งปอก แข้วแฮ่งพ้นออก เป็นดั่งแข้วหมูทอก หนวดแฮ่งพ้นออกซูยชาย เป็นที่คำลักอาย แก่ชายฝูงหนุ่ม เนื้อน้อยซุ่มเสมอนาง แลนา. **ยทา** ในกาละยามใดญิงแลชายฝูงหนุ่มเหน้า เข้าไปเว้าจารจากัน ในที่อันสงัด ด้วยมายาคำอันม่วน ทุกข์โศกศร้าส่วนหายเสีย แลนา. **ตฺวำ** อันว่ามึงนาง **คจฺฉ** จงละปละเสีย หนีเมือหาพ่อแม่พี่น้องแห่งมึงนางเทอญ. **อยำ** อันว่าพราหมณ์ ผู้นี้ **ชิณฺโณ** เถ้าแก่ฮ้ายซวดซรา ตานึ่งบานหิบหี่ - หิบหี่ ตาเบื้องนึ่งตี่พานลาน - พานลาน เนื้อหนังยานกลอยเด้ง ปูมเพ้งท่อไหไพ เมื่อมันไป มันก็ไกวโอ้นเอ้น - โอ้นเอ้น โหย้นเหย้นไปมา ขี้ตาปานเกล็ดเต่า เหม็ดนขี้แฮ้ปานน้ำเน่าผีตาย ดังฤๅมึงนางแลมาหาญเป็นเมียมันได้นี้จา ?

อันนึ่ง บ่าวบ้านเหนือมีเงินคำพอหมื่น หน้าช้อยชื่นโฉมเพรา เลาคึงงามยิ่งแย้ม ต้างแก้วก่ายเองชัญน์ ผิวพรรณงามการเกด จบเพทพร้อมทังมวล หน้าสมควรช้อยชื่น ยอยกยื่นไหเหล้ามาโอมมึง มึงก็ว่าบ่เอา - บ่เอา. อันนึ่งบ่าวบ้านใต้ มีข้อยช่วงใช้พอพัน คึงขาวจันทน์ลูบไล้สองไหล่เหลื้อมทวนทวาย[๑] เหมือนหงส์คำขึ้นแท่น แป้นแว่นหน้าบัวไข สาวไทยไกลยอย้องปากกล่าวต้องโวหาร ตั้งหากแม่นลูกหลานแห่งตู ตูจิ่งได้แต่งห่อหมากไปโอมมึง มึงก็ว่าบ่เอา - บ่เอา. อันนึ่ง บ่าวบ้านนอก อยู่ก้ำตาวันออก มีข้อยคอกเงินแสน หาคำแคลนบ่ได้ สาวอุยากได้ยินดี ผู้มีสองก็ยังจาจักฮ้าง ทุกปากอ้างชมบาน คึงฟองงามไขกาบ เนื้อเกลี้ยงฮาบเพิงแพง

---

๑ บ. ทัดดอกไม้ทวนทวาย

เพิ่นแต่งเครื่องมาโอมมึง มึงก็ว่าบ่เอา - บ่เอา มึงก็ว่าเดือนบ่ดีปีบ่ซอบ ขอให้ไว้ปีหน้า ปีนี้ข้าเพิ่งงัว จักเอาผัวก็ว่าเคราะห์ฮ้าย มึงหากเว้าคำป่ายย้ายไปมา ว่าชาตาข้อยนี้บ่หมั้นบ่แก่น บ่แม่นกระทำการเฮือน บัดนี้ มาได้เถ้าตาเบือนส่าวหล่าว ทังข้างป้าวแลดังโม **น โสภติ** ก็บ่ดูดีดูงามแก่มึงนาง แลนา. หึ ! หนำใจกูเด ดีใจกูเด่. นางพราหมณ์หนุ่มทังหลาย พร้อมกันมาป้อยมาด่า ยังนางอมิตตตา ลางคนบายเอาคานเงือดง้ำไว้ ลางคนได้ไม้ค้อน ถือไล่ต้อนแห่ตียังนางอมิตตตา ก็มีแลนา.

(ชูชกถามนางอมิตตตา)

สา อันว่านางอมิตตตา **ลภิตฺวา** ก็มาได้ยังคำป้อยคำด่า แห่งนางพราหมณ์หนุ่มทังหลาย **อาทาย** มันก็ถือเอายังไหน้ำแห่งมัน **โรทนฺตี** ก็ฮ้องไหหนีเมือเฮือน. **เมื่อนั้น เถ้าตา-เบือนเอิ้นว่า มาเป็นดับเป็นวายเสียนี้ดาย ! ดูรานางผู้เป็นเมียฮักอี่เถ้า อี่เจ้าไปตักน้ำในท่าชู่มื้อบ่เป็นสัง มื้อนี้ สังมาเฮ็ดหน้าหล่า บังยัง - บังยัง ใผว่าสังแก่อี่เจ้ากูเด ? ฤๅฮู้ว่า อี่เจ้ากูไปจกโกนไม้เฮี้ย แตนเจี้ยมาอุยอดไลใส่มือ อี่เจ้ากูฤๅ อี่นางกูฤๅ ? ฮู้ว่าอี่เจ้าไปจกโกนไม้ซอด แมงงอดอุยอดไลใส่มือ อี่เจ้ากูฤๅ อี่เจ้านางกูฤๅ ? ฮู้ว่าอี่เจ้ากูไปจกโกนไม้ซาง งูจงอางตอดมือ อี่เจ้ากูฤๅ อีนางกูฤๅ ? ฮู้ว่าอีเจ้ากูไปจกโกนไม้ดู่ แมงภู่ขบมือ อีเจ้ากูฤๅ อีนางกูฤๅ ? ฮู้ว่าอีเจ้ากูไปจกโกนไม้แห้ กับแก้ขบมือ อี่เจ้ากูฤๅ ? ฮู้ว่าอี่เจ้ากูไปจกโกนไม้สา นกกะบาขบมือ อี่เจ้ากูฤๅ ? ฮู้ว่าอี่เจ้ากูไปจกโกนไม้บาก คันคากขบมืออี่เจ้ากูฤๅ ? ฮู้ว่าอี่เจ้ากูไปจกโกนไม้เดื่อ แมงย่าเตื่อขบมืออี่เจ้ากูฤๅ ? ฮู้ว่าอี่เจ้ากูไปจกฮูปู ปูหนีบมือ อี่เจ้ากูฤๅ ? ฮู้ว่าอี่เจ้ากูไปพะลาดล้ม ก้มเบิ่งแต่ของโตบักเชียงโกัมันไล่อุยอก ก้ำปันตอกกลางหลัง อี่เจ้ากูฤๅ ? ฮู้ว่าอี่เจ้ากูไปได้ยินคำเสียดใส่ ไหม้ใจยิ่งสิ่งฉันใด จิ่งมาฮ้องไห้หลงใหล อาวรณ์ใจกูพี่ แท้ดีหลีแลนา.**

(นางอมิตตตาตอบชูชก)

เมื่อพราหมณ์ถามดั่งนั้น บั้นนางอมิตตตากล่าวว่า **น เต พฺราหฺมณ** ดั่งนี้เป็นเค้า กูจักเล่าแก่อี่เถ้าพราหมณ์เนอ (เออ ! เล่ามาเยอ) ขี้เข็บก็บ่ได้ตอด แมงงอดก็บ่ได้ขบกูนา อี่เถ้าเฮยตั้งแฮกแต่นี้เมือหน้า กูบ่ไปตักน้ำมาให้ท่านอาบ บ่หาบน้ำมาให้ท่านกิน แท้ดีหลี แลนา. **ยา อิตฺถิโย** อันว่าเมียพราหมณ์หนุ่มทังหลาย เขาก็มาด่ากูทุกแห่ง ยิ่งหนักหนา **ตยา ชิณฺเณน** เขาว่าท่านนี้เถ้าฮ้าย บ่ควรเป็นผัวขวัญ แลบ่แม่นครองธรรม. เมื่อนั้นเถ้าใจดำวู่ฮ้อน มันเคียดต้อนว่าแม่ผู้ใดกับผู้ใด มันมาด่าเจ้า ผู้เถ้าฤๅฮู้ว่าแม่นผู้สาว คนขาวฤๅฮู้ว่าคนดำ คนต่ำฤๅฮู้ว่า

คนปานกลาง อี่นางจงบอกมาให้ถ้วนให้ถี่ อี่พี่จักไปเอาเจ้ากวานเมืองพาราณสี มาใส่สินไหม อีเถ้าบ่ยอมใจง่าย แลนา. เมื่อพราหมณ์ถามดั่งนั้น **บั้นนางอมิตตตา อาห** ก็กล่าวว่า เขาฝูงด่ากูนั้น ก็มีมากกว้างหลวงหลาย เต็มดอนทรายแลฮ่มไม้ กูก็บ่จื่อหน้าเขาได้ซู่คน แลนา. มา ! จักบอกแต่ผู้จื่อได้ แลเคยเห็นกัน ให้ท่านฟังก่อนเนอ. (เออ! บอกมาเยอ) **อี่นึ่งนั้น ชื่อว่าอี่เถ้าสับปะแจะ แม่ค้าส้มปลาแบะ นั่งอฺยู่แจะแพะกลางทางหลวง อี่นั้นก็ฮ้ายนึ่ง กับทังอี่เถ้าสับปะจกแขนงอก นั่งขายส้มหมากพอก ปากฮ้ายผอกปานผี อี่นั้นก็ฮ้ายนึ่ง กับทังอี่เถ้าสับปะเจิกแม่ค้าเหมี้ยง กกเกล้าเกลี้ยงปานผีโพงเลีย เปียเยีย - เปียเยียเฮ็ดหน้าชุ่ม บ่าวหนุ่มเขาบ่คอย สอยวอยสิ้นขาดก้น อี่นั้นก็ฮ้ายนึ่ง กับทังอี่ตาเบือนขาห้าน อฺยู่ฮ่วมบ้านเขาก็โฮมชัง มันก็มาตบหลังแลปืดสิ้น เฮ็ดซะมิ้นกิ้น - ซะมิ้นกิ้นไปมา อี่นั้นก็ฮ้ายนึ่ง กับทั่งอี่คนสูงเอ้าเป้า นมมันท่อก้อนเส้า เต้ามันต่อแม่มือ อี่นั้นก็ฮ้ายนึ่ง กับทังอี่ปากกว้างหูที่ สูงดำปานหมี ผัวมันดีแลหนุ่มเหน้ามันบ่เอื้อผัวเถ้าดั่งกู อี่นั้นก็ฮ้ายนึ่ง กับทังอี่แม่ค้าเข้าสาร มันมานทางสามที ดอมบ่าวเฮือนน้อย ปากจ้อย ๆ เสียงจาง กับทังอี่ตาฟาง หัวล้านสะแมะแขะ หนทางแวะเข้าบ้าน มันจาเอากว้านมาใส่ไหมกู กับทังอี่จุนจู ผอมเสือฮ่างฮ้าย อี่นั้นแฮ่งสะหาว ยามเมื่อมันเป็นสาว มันแฮ่งล่ายฟ้า อ้าปากกว้างได้สามกำ กับทังอี่คนขาว สูงดำต่ำอ้อป้อ นั่งอฺย่องอฺย้อเฮ็ดหน้าคมแมวแขวแววทังคางว้ำ ง้ำปากชี้หน้ากู กับทังอี่ปุนปูสบเตื่อย เปื่อยเยื่อยเสียงล่ายฟ้า อ้าปากกว้างอ่านหนังสือ อี่นั้นก็ฮ้ายนึ่ง กับทังอี่แม่เฮือนใต้ ถือต้างใหญ่พานลาน นมมันยานต้วยซว้ายผัวมันเถ้าฮ้ายยิ่งกว่าหม่อมชายกู อี่นั้นก็ฮ้ายนึ่ง กับทังอี่แม่ฮ้างเฮือนฮั่ว มันมาคอยเอิ้นด่าเกล้ามันทัดดอกค่าทังทวน ทาจวนจันทน์ลูบไล้ ถือต้างใหญ่โฮงโหง ฮ้างชายโถงผู้หยุ้งใหญ่มันก็มาไล่ปืดผ้า มาชี้หน้ากู มาบายนมกู มาจื้นมกู มายกนมกู ว่าดูรานางอมิตตตาผู้เป็นย่าเถ้านมเจ้านี้สังมาเป็นพืนลืน ผัวเถ้ากุมกอดเจ้าเมื่อกลางคืน นมเป็นหลืนกำเศร้า ทังสองเต้าท่าวยานลง มันว่าดั่ง คำอันนี้ ยินแควนใจเดือดฮ้อน เหมือนดั่งค้อนหนักหมื่นมาตี แต่กูฮู้มีท่อนี้แล้ว เถ้าพราหมณ์เฮย.**

(ชูชกปลอบใจนางอมิตตตา)

ชูชโก อาห เมื่อนั้น บั้นชูชกพราหมณ์จิ่งกล่าวว่า **มา เม ตฺวำ** ดูราเจ้านางพราหมณ์โฉมศรีงามหนุ่มน้อย พี่ก็บ่ได้ว่าเจ้าเป็นข้อยสักอฺยาด บ่แม่นธรรมชาติทาสี ตั้งว่าบุญพี่มีจิ่งได้กลิ้งกล่อมใกล้โดยคะนิง แต่ผู้ญิงเมืองลุ่ม ยังหนุ่มน้อยเป็นสาว ธรงโฉมพราวแวนยิ่ง ได้เป็นเมียแก้วกิ่งเสมอใจ **มา เม ตฺวำ** เจ้าอฺย่าได้กระทำอันใดแก่เฮาพี่ เทอญ. ประการนึ่ง **ตฺวำ** อันว่าเจ้าหล้าช้อยบัวไข **มา อาหริ** จงอฺย่าได้ไปตักน้ำในท่า นางพราหมณ์หนุ่มจักด่าขับหนี เหตุว่า

เจ้าได้ผัวผู้ดีเขาเคียด **อหำ** อันว่ากูพี่ **อาหิสฺสำ** หากจักตักเอามา **ยังน้ำแต่ท่า** บ่คืดยากสัง ตาม กำลังกูพี่ผู้เถ้า ได้เมียหนุ่มเหน้าเป็นสาว เถ้าสามฆาวจักอุปฐาก บ่มีให้ยากแก่เจ้าสักอัน แลนา. **มา กุปฺปิตา** เจ้าอย่าได้เคียดค้อย ให้ยมย้อยเสียน้ำตา ก็พี่เทอญ.

พฺราหฺมณี อาห เมื่อนั้น บั้นนางอมิตตดาก็ล่าวว่า ดูราท่านพราหมณ์ **ปุริโส** อันว่าชายผู้ใด **สามิโก** อันได้เป็นเจ้าเป็นผัวแก่ญิงทังหลาย **เทียรย่อม** แลมาเข้าลุกอำนาจแห่งเมียตน และมาตักน้ำให้เมียอาบ หาบน้ำให้เมียกิน แลบัวระบัติเมียตน แลมีในกระกูลอันใด **อหำ** อันว่ากู **ชาตา** ก็บ่ได้ปรารถนาเกิด ในกระกูลอันนั้น **แท้ดีหลี**. ผิว่าท่านบ่ไปหา ยังข้าญิงข้าชายมาให้ได้ไว้ใช้ตางตนกู กูก็บ่หลอนจักเยื้อนอยู่ดอมท่านได้ **แท้ดีหลี** แลนา. **ตฺวำ** อันว่าท่าน **มา อาหริ** ก็อย่าได้ตักเอามา ยังน้ำแต่ท่ามาให้กู **อตฺโถ** อันว่าประโยชนะด้วยน้ำอันท่าตักมานั้น **นตฺถิ** ก็บ่มีแก่กู**แท้ดีหลี ตฺวำ** อันว่าท่าน **ชานาหิ** จงฮู้ยังมีภาวะอันมีข้าญิงข้าชายนั้น เทอญ. **สเจ น อานยิสฺสสิ** ผิท่านบ่ได้นำเอายังข้าญิงข้าชายนั้นให้ได้ ไว้ใช้ตางตนกู ดั่งนั้น **อหำ** อันว่ากู **น วสิสฺสำ** ก็จักบ่อยู่ดอมท่านพอนานได้ **แท้ดีหลี แลนา.** นางอมิตตดา กล่าวดั่งนั้นแล้ว.

ตทา ในกาละเมื่อนั้น บั้นเถ้า**ฐชกพราหมณ์** โลมคำงามอิ่นอ้อย เนื้ออ่อนช้อยมันปู เจ้ากูมักอันใด พี่หากจักสร้าง เจ้าพี่มักหน้าต้างใส่ตัวหงส์ ธำมรงค์สุบนิ้ว สิ้นหมี่สิ้วแลแพรแส สไบแฮเคียนคาด ต้างหน้าปาดแส่วลายคำ พี่จักกระทำให้เจ้าทุกสิ่ง พี่บ่ขืนน้องแก้วกิ่งชายา แลนา. **อาห** นางอมิตตดาก็กล่าวว่า วัตถุฝูงนี้ กูก็บ่มักสักอัน จงให้มึงไปหามา ยังข้าญิงข้าชาย มาให้แก่กูเทอญ ท่านชายเฮย.

เถ้าผีพรายฮ้องว่า *นตฺถิ เม* ดูรานาง ตั้งแฮกแต่กูพี่เกิดมาเป็นผู้ชาย พ่อแม่ตายแต่น้อย ๆ ก็บ่ห่อนมีข้อยข้า ท่อแต่ฮู้คว่าขอกิน สิปฺปี อันว่าศาสตรศิลป์มนต์กินจ้าง กูพี่ก็บ่ได้เฮียนสักอุยาด หล่อเหล็กให้เป็นธรรมชาติ กูพี่ก็บ่ได้เฮียน บดมาดให้เป็นหาง กูพี่ก็บ่ได้เฮียน หล่อขางให้เป็นน้ำ[๑] กูพี่ก็บ่ได้เฮียน นั่งฟ้อนหอกเต้นอุยากแอุยกอุยู่กลางสนาม กูพี่ก็บ่ได้เฮียน มนต์อุยำแอุยงปล้ำช้าง กูกี่ก็บ่ได้เฮียน มนต์ซวดน้ำเอาปลา กูพี่ก็บ่ได้เฮียน มนต์เฮ็ดนากินเข้า กูพี่ก็บ่ได้เฮียน เชิงช่างเว้ามายา กูพี่ก็บ่ได้เฮียน ฟ้อนลีลาให้หายโศก ขับโยกเยกเอาเหล้ามากิน กูพี่ก็บ่ได้เฮียน ฝั้นน้ำให้เป็นเชือกเฮือ กูพี่ก็บ่ได้เฮียน เฝือทรายให้เป็นเชือกช้าง กูพี่ก็บ่ได้เฮียนสักสิ่ง เตาะต่อยติ่งแลสีซอ เสียงละออออ่ำอิ้ง เสียงกล่อมกลิ้งเอาใจสาว กูพี่ก็บ่ได้เฮียนสัง พี่ยังได้เฮียนแต่มนต์เสดช้างใส่สาวบทนึ่งว่า โอม! *เสฺนหำ เสฺนหา ปิยำ ปิยา มม.* สาวไปไฮให้ถามหา สาวไปนาให้ถามข่าว สาวแม่ฮ้างแม่หม้ายอุยู่บ้านให้อ่าวเถิงกูเนอ โอม!

---

๑ ลบ. หล่อขางให้เป็นบั้งไฟดอก

สะหุมติด สิทธิ์ใส่สาวมหนุ่มน้อย หน้าชื่นช้อยบัวบาน เฮียนแต่พอประมาณสะเล็กสน่อย เฮียนแต่พอน้อย ๆ ใส่หลิ้นสาวฮาม แลนานางเฮย. ประการนึ่ง *ธนำ* อันว่าเงินทองเข้าของสรรพสิ่งช้างม้ามิ่งงัวควาย *ธญญ์* ทังเข้าสารแลเข้าเปลือก สวนเฮือกแลไฮ่นา กูพี่ก็บ่มีสัง *อหำ* อันว่ากูพี่ *อานยิสฺสามิ* จักไปนำเอามายังข้าญิงข้าชายแต่ที่ใด มาให้แก่เจ้านี้จา ? *โภติ* ดูรานาง *อหำ* อันว่าเฮาพี่ จักอุปฐากเจ้า ทุกค่ำเช้าขนขวาย นางจงอฺยู่สบายในห้อง ยูท่างย้องเป็นขุน *มา กุปฺปิตา* นางอฺย่าได้เคียดค้อย ไห้ยมย้อยเสียดหัวใจแก่เฮา ก็พีเทอญ.

พฺราหฺมณี อาห เมื่อนั้น บั้นนางอมิตตตา กล่าวว่า ดูราท่านพราหมณ์ มา ! กู จักบอกแก่ท่านเนอ (เออ ! บอกมาเยอ บอกมาเทาะนา) **เอส เอโส เวสฺสนฺตโร ราชา** ยังมีพระญาตนนึ่ง ชื่อว่าเวสสันตระ **วสติ** ก็พาลูกแลเมียฮักไปอฺยู่ ในกู่แก้ววงกต **ตฺวำ** ท่านจงอดไปขอเอา ยังลูกฮักอัครบุตรทังสอง ดอมพระญาตนนั้น **โส ขตฺติโย** อันว่าพระญาเวสสันตระตน นั้น ก็หากจักให้ ยังลูกฮักอัครบุตรทังสองเป็นทาน แก่ท่านบ่สงสัย แท้ดีหลีแลนา.

ชูชโก อาห เมื่อนั้น บั้นเถ้าชูชกะ **อาห** ก็กล่าวว่า โอย ๆ นางอมิตตตาเฮย กูนี้เถ้าแก่ชวดชรา หาแฮงไปแฮงมาบ่ได้ เหตุว่าเถ้าล้นพ้นวิสัย หนทางไกลเดินยาก ล่ำบากหมู่หินชาผาก็แฮ่งคม ดังฤาจักให้งมงวาไปได้ ในป่าไม้ดงเอฺย็น หลอนว่าเป็นอิดเป็นเมื่อย เหนื่อยแค่งเหนื่อยขา ปวดหัวมัวตา เจ็บดูกเจ็บหลัง หลอนว่าเป็นสังเสียใผก็บ่ฮู้ งูตอดเสือขบเสือกินตายเสียกลางทาง กลางไพรสณฑ์ป่ากว้าง นางจักเป็นแม่ฮ้าง เพิ่นจักดูผายดูง่าย นางจักเป็นแม่หม้ายเพิ่นจักดูแควน เขาชิบายสองแขนเจ้าเข้าป่า เจ้าชิฮ้องว่าอฺย่านา - อฺย่านา เขาก็บ่มีฟัง **ทุกฺขำ** ก็เป็นทุกข์ยาก ล่ำบากแก่นาง แลนา. **โภติ** ดูรานางนาถน้อยบัวบาน จงพิจารณ์ดูถี่ กูพี่จักอุปฐากเจ้าจีจ้อย - จีจ้อย ยิ่งกว่าข้อยสิบคน เจ้าอฺย่าได้กังวลอันอื่น จงชมชื่นยินดี กูพี่จักอฺยุบอันใดก็บ่มา ควาอันใดก็บ่ได้ ขี้ไฮ้บ่มีสัง นางเฮย.

(นางอมิตตตาต่อว่าชูชก)

เมื่อนั้น บั้นนางอมิตตตา จิ่งกล่วว่า ดูราพราหมณ์เถ้า ท่านจงฟัง ยังสังคามอุปมาอันกูจักกล่าวแก่ท่านเทอญ. ชาติโยธาหาญมีสี่จำพวก ในโลกนี้แล. ส่วนดั่งโยธาหาญผู้นึ่ง นับว่าเป็นผู้ชายแต่ชื่อ หลอนว่าเป็นโยธา **อคนฺตฺวา** บ่ได้ไปสู่สมคราม แต่ฮู้ข่าวเศิก ก็หากสะท้านอฺย้านสั่นสาย, โยธาหาญผู้นึ่ง เข้าไปสู่สมคราม แลสะท้านอฺย้าน แล้วแลพ่ายหนี, โยธาหาญผู้นึ่งฮบสมครามเพื่อนแพ้ แล้วแลพ่ายหนี, โยธาหาญผู้นึ่งฮบสมคราม ประจญแพ้ข้าเศิกศัตรูทังมวล. ล้ำโยธาหาญสี่จำพวกนี้ ผู้ได้แต่ชื่อหลอนว่าเป็นคนหาญ บ่ทันเอาการจักสิ่ง ผู้นี้ฮ้ายยิ่งกว่า

ทังมวล ยถา อุปมาฉันใด **ตฺวำ** อันว่าท่าน **อคนฺตฺวา** บ่ทันไปขนขวายหา ก็มาแก้ว่าเถ้าแก่พ้น ชรา ก็อุปมาดั่งคนขี้อุย้านนั้น แท้ดีหลี. ผิท่านบ่ไปหามา ยังข้าญิงข้าชายมาให้แก่กูแท้ ดั่งนั้น ก็ก็บ่หลอนจักเยื้อนอุยู่ดอมท่านได้ แลนา. **อหำ** อันว่ากู **กริสฺสามิ** ก็จักกระทำ **อมนาปำ** ยัง อันบ่จำเริญใจแก่ท่านแล. **ตฺวำ** อันว่าท่าน **ทกฺขสิ** หากจักเห็นยังกู อันประดับประดาดี หัวหัวแล ใส่ช้อง ทงเครื่องย้องต่างภาษา มีกุณฑลต้างแก้ว สุบสอดแล้วในหู ควรดูงามชื่นช้อย ปัทม์น้อย สร้อยสังวาล สถานหลิ้นข่วงมโหศพ พบหลิ้นดอมชายหนุ่ม เนื้อน้อยชุ่มเสมอกัน กินอุยา-ควันก็ยังยิ่งกว่าหมาก ปากดอมชู้ก็ยังม่วนกว่าผัว แลนา. **วงฺกา จ** อันว่าโก่มแห่งท่าน **ภิยฺโย เหสฺสนฺติ** ก็จักโก่มคดยิ่งหนักหนา **ปลิตา จ** อันว่าผมเส้นหงอก ก็จักออกมาในหัว แห่งท่าน เถ้า แลนา. **ตำ สุตฺวา** เมื่อนั้น บั้นพราหมณ์เถ้า เค้าเม้าบ่จา ได้ยินคำนางอมิตตตากล่าว เป็นอันหลาก มันหากอุย้านอุยู่สึงลึง* แลนา.

(ชูชกให้จัดเสบียง)

ตมตฺถำ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. พระทศพลตนบานด้วยปารมีสามสิบสิ่ง ยิ่งด้วย อปริมิตคุณพิเศษ จักสำแดงเหตุอันนั้นให้ผากฏ จิ่งกล่าวเป็นรสคาถาว่า **ตโต โส พฺราหฺมโณ ภีโต. ภิกฺขเว** ดูราภิกขุทังหลาย **ตโต** เมื่อนางอมิตตตา แลยัวะยงจงใจพราหมณ์ผู้เป็นผัว ดั่งนั้น บั้นชูชกพราหมณ์ **ภีโต** กลัวอุย้านแลเข้าลุกอำนาจด้วยราคตัณหา **อพฺรวิ** ก็กล่าวยัง คำอันนึ่ง ซึ่งนางพราหมณ์ว่า ดูรานาง ผิว่านางจักให้กูไปแท้ ดั่งนั้น **กโรหิ** จงตกแต่งเดาดา **ปาเถยฺยำ** ยังเข้าไท่แลเข้าถง มาให้แก่กู **สงฺกุโล** คือว่าเข้าหนมแดกงา **สงฺคุพานิ** เข้าหนมหน่วยถั่ว อั่วใส่ชิ้นปลา **มธุปิณฺฑิกา** เข้าหนมอันหวาน เจือจานด้วยน้ำเผิ้งน้ำมิ้ม **สุกตาโย** จงตกแต่ง ดีแควนมาก ทังเข้าตากเต็มถง นางจงประสงค์ให้แซบ ยิ่งหนักหนา **สตฺตุภตฺตญฺจ** คือว่า เข้า สัตตุก้อนสัตตุย่อย หนังขบผ่อยขิงดำ ทังชิ้นยำของกินหลาก ทังเข้าหนมหมากพร้าว เข้าจ้าว แลปลายำ ของกินรำหลายหลาก จงตกแต่งแควนมากควรหลาย กูจักกินเมื่อแลงเมื่องายให้ได้ อุย่าให้ไฮ้สักอัน เนอนางเนอ. **อันนึ่ง** ให้เจ้าต่อนช้อย เอาผ้าสไบดำน้อย ๆ อันเจ้าห้อยบ่าไป มานั้น ใส่ถงให้ข้อยเถ้า เหมือนดั่งเห็นหน้าเจ้า ทุกค่ำเช้าเล่ามีแฮง บ่เห็นหน้าจอมแพง ใจกู จักขาด เหมือนดั่งเป็นพยาธิไข้ได้แสนวัน เจ้าจงเอาขวัญอี่พี่นอนกอด ยามเจ้าคืดฮอดอี่พี่นาน

---

๑ ลบ. อุยู่สะลึงตึง

มา **อหำ อันว่ากูพี่ อานยิสฺสำ** หากจักนำมา **ทาสกุมารเก** ยังข้าญิงข้าชาย **อันเสมอดั่งกระกูล อันใหญ่ขนาด เชื้อชาติท้าวพระญา** กูพี่หากจักนำมาบ่มียาก ให้เป็นข้อยอุปฐากแก่เจ้า ทุกค่ำเช้าวันคืน ก็พี่เทอญ.

สา อันว่านางอมิตตตาหนุ่มเหน้า ได้ยินคำผัวเถ้าว่าจักไปดั่งนั้น **ปฏิยาเทตฺวา** ฮีบมาตกแห่งเดาดา **ปาเฉยฺยำ** ยังเข้าไท่แลเข้าถง ให้เทียวพลัน พร้อมชู่อันใสให้คัด ยัดใสให้เต็มถง แล้วแลลากมาปลงต่อหน้า **อาโรเจสิ** ก็บอกแก่ชูชกพราหมณ์ ว่า อี ! เอาก็เอาไปเนอ บักเถ้าผีเผดผีพราย กูบ่เสียดายมึงแล้ว เถ้าก่ำแก้วพัดแฮ่งยินดี ก็มีแลนา.

(ชูชกลานางอมิตตตา)

โส ชูชโก อันว่าชูชกพราหมณ์ผู้นั้น เมื่อมันจักไปขอเอา ยังข้าญิงข้าชาย มาให้แก่นางอมิตตตา **กตฺวา** มันจิ่งมาค้ำที่หักที่เพ **เคเห** ในเฮือนให้หมั้นคง มันก็เอาขวานลงไปป้ำเอาหนามหมากแคว้ง แอ้งแม้งไปเอาหนามหมากทัน ฟันมาตันปักตูฮูช่อง ปล่องลุ่มแลปล่องเทิงทังข้างซ้ายแลข้างขวา ก้ำหน้าแลก้ำกอย บ่ให้คอยสักปล่อง บ่ให้ส่องสักฮู ปักตูมันก็ผูกไว้ให้คัด มัดไว้ให้ดี ทังภายบนภายลุ่ม เพื่อว่าอุย้านบ่าวหนุ่มมาหาเมียตน อันนึ่ง อุย้านแต่โจรวินาส จักมากระทำฮ้ายกาจแห่งเมียตน มันก็ไปขนขวายหามา ยังหลัวแลฟืนแต่ป่า น้ำแต่ท่ามันก็ไปตักมา **ปูเรตวา** พ่ำเพ็งใส่ให้เต็ม ในหม้อไหไดภาชน์ มาตรากับเข็ม มันก็ใส่ไว้ให้สบาย เพื่อว่าจักหนีไปขนขวายภายหน้า เมียอุยู่ถ้าลุนหลัง **ตาปสเวสำ** มันก็เอาเพศเป็นดั่งระชี ก็เพราะเมียมันถือแพ้ ด้วยแท้บ่มีศีลสักตัว กลัวท่อเมียหนีจาก หากเอายากเข้าโครงโต **โอวทิตฺวา** มันก็เล่าสั่งสอนยังเจ้านาถน้อย อ่อยห่อยหน้าเดือนเพ็งว่า ***ภทฺเท*** **ดูรานางหนุ่มหน้าจอมใจ ตั้งแต่อี่ปู่ ได้เจ้ามาเป็นคู่เฮียงหมอน ก็บ่ห่อนได้ไปลับตา บ่ห่อนได้ลาจากข้าง บัดนี้พี่จักได้พลัดพรากเจ้าแพงล้าน ปานดั่งไข้แสนวัน อันนี้ เหมือนดั่งบุญพี่หากหมดจากเจ้า บ่เคยชมหนุ่มเหน้าสายใจ. มันลุกมาไวบ่ช้า ฮีบปืดผ้าบายนม กอดคอชมโลมลูบ ก้มหน้าจูบจอมขวัญ น้ำตามันก็ไหลตกลงอุยู่โจก ๆ เถ้าโคกไวกสั่นสาย มันดิ้นตายอุยู่เจดเดด อี่ผีเผดมันบายเอาแขน อี่แสนแวนเอาเถ้าพราหมณ์ลุกนั่ง มันจิ่งฮ้องให้สั่งว่า อี่นางเฮย ! อี่นางเฮย ! ค่อยอดอุยู่อดกินเนอ เสาเฮือนตั้งดินฮู้ไป เจ้าจิ่งไป ไฟฮู้คว่าจิ่งคว่า ฟ้าฮ้องอุย่าได้ลงเฮือน เดือนดำอุย่าได้ไปคว่าค่ำ ล่ามโหศพ ให้ค่อยยอดฮังฮีบ สืบหูกแลทอไหม เนอนางเนอ. อันนึ่ง ฟ้าแมบเจ้าอุย่าได้ออกนอกเถียง ฟ้าสะเมียงอุย่าได้ออกนอกต้าย ต้องผู้ฮ้ายเขาชิใส่แบกไถ เจ้าละไลต้องไทไกล เขาชิใส่แบกหอก ต้องไทนอก เขาชิใส่กลองทุยเจ้า ก็พี่นา. อันนึ่ง ฝนตกอุย่าได้ออกนอกเฮือน เดือนดำอุย่าได้ออกนอกบ้าน เจ้าขี้คร้านให้นอนอุยู่เอุย็นใจ. อันนึ่งให้เจ้าลุก**

แต่ท่ามาเฮือน ลุกแต่สวนมาบ้าน ขี้คร้านให้เจ้านอนอยู่ อี่ปู่บ่ว่าสัง. อันนึ่ง เจ้าอฺย่าได้ถือต้างหน้าปัทม์ประดับไปลาด อฺย่าได้ถือต้างหน้าปาดไปนา อฺย่าได้บิงคุลาทาเข้าหมิ้น เจ้าอฺย่าได้นุ่งสิ้นสิ้วผืนดี อฺย่าได้หวีหัวแต่เช้า เกล้าเหลี่ยงซ้ายเมือขวา ตาดำหวานปานน้ำเผิ้ง ไปเบิ่งชู้หา โคลง แหวนธำมรงค์สอดก้อย น้องหล้าช้อยบัวไข อี่พี่เฮย ! อฺย่าได้ถือวีดำนั่งเท้าซ้าย ย้ายเฮ็ดหยับ ๆ แลพับตาคมแมว เป็นหลายแถวฟ้าเหลื้อมแมบ ผิวแจบแจ้งโกไสย์ ไกวแขนแพนต่ำใต้ บ่าวเข้าใกล้บายนม ขอชมขวัญแลจูบแก้ม ซับแซบซ้อนเนืองนอง สองพอกันจิ่งได้ลงลายม้วน บ่าวสาวสู้จิ่งได้เป็นผัวเมีย ญิงมักดายชายมักได้ มึงจักฮ้องไห้หากู ว่าบักชูเฮย บักชูมาท้อน บักชูมาท้อน ! เอฺยียวว่าขวัญดิบกูจักมา บ่ฮู้แล้ว กูนี้เป็นท้าวแก้วเพ็งพราว สาวฮามซูพาบฮ้อย ฯสาวน้อยซูพาบพัน ตาขาวแลลับลุ่ม สาวหนุ่มหากมาซู กูเถ้าบายนมนวดคั้นฮ้องจั้น ๆ โยมขอ แม่สายคอขอวอนไหว้ น้องแก่นไท้ค่อยฟังความ *อปฺปมตฺตา* เจ้าอฺย่าได้ประมาท อฺย่าได้คบญิงโถงแลแม่ฮ้าง อฺย่าได้กล่าวอ้างบ่ดี จงค่อยสุขีอฺยู่ในเฮือน อฺย่าได้โศกเศร้าตราบต่อเท้ากูพี่คืนมา เจ้าอฺย่าได้สงกาว่าบ่ได้ ก็พี่เทอญ. พราหมณ์สั่งแล้วฮีบพายถง ลงเฮือนไปคะยุกคะเย่า เป็นดั่งเต่าปีนผา[๑] เถ้างมงวาหาไม้เท้า สุบเกิบเข้าบาทา **กตฺวา** มาเวียนวัฏฏ์ปทักขิณ เชิ่งนางอมิตตดาสามฮอบ คอบสามที มีตาอันเต็มไปด้วยน้ำตา จารจาอิ่นอ้อยสั่งจ้อย ๆ เชิ่งเมียตน **ปกฺกามิ** มันก็หนีไป มีแล.

ตมตฺถ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. พระเจ้าตนผ่านเหง้าสงสาร นำสัตว์เข้าสู่นิรพานจีไจว้ - จีไจว้ จิ่งได้ชื่อว่าสัตถา **ปกาเสนฺโต** จักสำแดง ยังอรรถธรรมดวงนั้นให้ผากฏ จิ่งกล่าวเป็นรสคาถาว่า **อิทำ กตฺวา พฺรหฺมพนฺธุ. ภิกฺขเว** ดูราภิกขุทังหลาย **พฺรหฺมพนฺธุ** อันว่าเถ้าชูชกพราหมณ์ ตามเชื้อชาติพรหมวงศา **ปฏิมุญฺจิ** ก็สุบสอดยังเกิบตีนแลพายถง ธรงเพศเป็นระชีลีลาอากัปป์ไปมา **อามนฺตยิตฺวาน** ต้านจารจาบ่ขาด ให้โอวาทแก่นางอมิตตดา **รุณฺณมุโข** มีหน้าอันฮ้องไห้ ใจโศกเศร้าโสกา **สหิตเวโส**[๒] ธรงเพศเป็นดาบสภายนอกศาสนา **กตฺวา** มันก็มากระทำเวียนวัฏฏ์ปทักขิณ เชิ่งเมียตนสามฮอบ คอบสามที **ปกฺกามิ** มันก็หนีไปอฺว่ายหน้าสะพู่ สู่เมืองสิวิราชฎร์ เพื่อให้ได้โอกาสแสวงหา ยังข้าญิงข้าชาย. **เย ชนา** อันว่าคนทังหลายฝูงใด ชุมนุมกันอฺยู่ในถานที่ใด พราหมณ์เถ้าก็เข้าไปในที่นั้น มันก็กล่าวเชิ่งคนทังหลายฝูงนั้นว่าดูราเจ้าทังหลาย ข้าเถ้าข่มเท้าตระเดินมา **เวสฺสนฺตโร ราชา** อันว่าพระญาเวสสันตระเจ้าตนข้าเถ้าประสงค์หานั้น อฺยู่ที่ในจา ? **มยำ** อันว่าเฮาผู้เถ้า **ปสฺเสมุ** ก็มักเพื่อจักเห็น ยังพระกษัตริย์เจ้าตนนั้น แลนา. **เต ชนา** อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น **อาหำสุ** ก็กล่าวเชิ่งพราหมณ์เถ้า

---

๑ บ. เป็นดั่งเต่าหนีหมา

๒ ป. สหิตพฺพโต

ว่า ดูราพราหมณ์เถ้า เจ้าแห่งตู สูแลมาเบียดเบียน ให้จิบหายเสีย ด้วยอันมาขอโลภล้นพ้นประมาณ เป็นการอันยิ่ง **ปพฺพาชิโต** ชาวเมืองจิ่งว่าบ่ดี จิ่งขับหนีจาก พรากแห่งห้องบุรี พาโฉมศรีเมียมิ่ง ลูกแก้วกิ่งกับตน ไปอยู่ในไพรสณฑ์ป่ากว้าง ในแห่งห้องวงกตคีรี บัดนี้ สูเล่ามาถามหาฉันนี้จา ?

เอฑฺฑุทณฺฑาทิหตฺถา คนทังหลายฝูงนั้น ก็มีมือถือไม้ค้อนก้อนดิน **อนุพนฺธึสุ** เขาก็ไล่ไต่ตาม ตีชูชกพราหมณ์ผู้เถ้า มันเข้าป่าเขาก็นำหา มันเมือนาเขาก็ไล่ต้อน ไม้ค้อนเขาโหม้งหัวเสียงดังโผะ ๆ โอยนา ! โอยนา ! กูมาตายคอบแม่ญิงขี้ฮ้าย ตั้งจำอี่อ้ายให้มาตาย แท้ดีหลีนา. มันพายถงถือไม้เท้า แล้วแลแล่นลอดสอดแสวงหนี ไปสู่ดอยคีรีวงกตประเทศ เหตุเทพดาหากบันดลจนใจมัน ก็มีแล.

(หมาพรานเจตบุตรไล่กัดชูชก)

ตมตฺถ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. พระเจ้าจักไขอรรถะ ปางเมื่อนางอมิตตดาหนุ่มเหน้าจำพราหมณ์เถ้าไปคว่าขอให้ผากฏ จิ่งกล่าวเป็นรสคาถาว่า **โส โจทิโต พฺราหฺมณิยา. ภิกฺขเว** ดูราภิกขุทังหลาย **โส พฺราหฺมโณ** อันว่าชูชกพราหมณ์ผู้นั้น **กามคิทฺธิมา** อันขัดข้องอยู่ในกามนางพราหมณ์หากจำไปคว่าขอ มันก็ไปต้องทุกข์ยาก ลำบากในป่าใหญ่ไพรหนา **วาฬมิคา-กิณฺเณ** อันอาเกียรณ์เดียรดาษ เต็มไปด้วยเนื้อคะนองครองป่า เนื้อฮ้ายคว่าทัวระพี หมีเหมือยแลแฮดช้าง อยู่เขตข้างหิมพานต์ **อาทาย** มันก็ถือเอายังไม้เท้า น้ำเต้าแลเครื่องบูชาไฟ* **ปาวิสิ** ก็เข้าไปในป่าใหญ่ไพรหนา. **โกกา สุขนา** อันว่าหมาทังหลาย แห่งนายพรานเจตบุตร มีสิบตัวฮ้ายยิ่งหนักหนา* ตัวนึ่งชื่อว่าบักตาบตว้าง มันก็ฮีดหาญ ไล่กวางฟานแลหมีเหม้น คะโยง

---

๑ บบ. น้ำเต้ากับเหล็กไฟ

* ลบ. ตัวนึ่งชื่อว่าอ้ายตาบตว้าง หูหางมันพร่ำพร้อม มันย่างเฮ็ดกะต้อม - กะต้อม ขบถงพราหมณ์, ตัวนึ่งชื่อว่าสายธนูฟาด ธรรมชาติแม่นหมาดี คะโยงขบวีพราหมณ์เถ้า จีกควาก - ควาก, ตัวนึ่งชื่อว่าปีนหลงแหล่ง หาญแม่นแม้งมโนพราน เต้นทะยานมาขบปุมพราหมณ์, ตัวนึ่งชื่อว่าป่าแผ้ว แล่นสอดแล้วขบไม้เท้าเถ้าพราหมณ์, ตัวนึ่งชื่อว่าอ้ายหับหาบ จาว่ามันได้คาบ มันก็บ่มีวาง พร้าง้างคางจิ่งวางออกได้ มันไล่จ่องถงพราหมณ์, ตัวนึ่งชื่อว่าอี่แดง นายพรานแพงสุดยิ่ง เข้าป่าสิ่งลมพัด แล่นลัดหน้าเถ้าพราหมณ์, ตัวนึ่งชื่อว่าป่าดำ ตีนได้สามกำ จิ่งเฮียนออกป่า มันก็อ้าปากเฮ็ดฮัง ๆ ขบถงพราหมณ์ ตัวหนึ่ง ชื่อว่า อ้ายหางงอหางงอด นายพรานจอดกังเหล็กใส่หลัง มันก็เฮ็ดฮัง ๆ หยิ้งแข้วแลขบเหนียว มันแวนเปรียวพ้นเพื่อนขบข้างเถื่อนก็ตาย, ตัวหนึ่งชื่อว่าบักตาทอก สูงสามศกจิ่งมีนตา ยาวสามวาจิ่งมีแข้ว, ตัวนึ่งชื่อว่าอ้ายลักลานแฮงทะยานขึ้นต้นไม้ มันอุยากได้บ่มีคลา

เต้นขบถงพรามหณ์, ตัวนึ่งชื่อว่าปืนฮามแหล่ง หาญแม่นแม้งมโนพราน เข้าป่าหาญสุดยิ่ง ได้ทุกสิ่งบ่มีคลา เห็นพราหมณ์มาซีซบ ซีซบ คะโยงขบกุบพราหมณ์, ตัวนึ่งชื่อว่าบักหุบหาบ คันว่ามันได้คาบ มันก็บ่มีวาง เอาสันพร้าไง้คาง ก็จิ่งวางออกได้ มันไล่จ่องถงพราหมณ์, ตัวนึ่งชื่อว่าอ้ายทอกตาแดง ย่อมแสวงหาทุกพุ่มไม้ มันแล่นไล่ขบวีพราหมณ์, ตัวนึงชื่อว่าอ้ายหางงอหางงอด นายพรานจอดกังเหล็กใส่หลัง มันก็เฮ็ดฮัง ๆ หยิ้งแข้วแลขบเหนียว มันแวนเปรียวพ้นเพื่อน ขบช้างเถื่อนก็ตาย, ตัวนึ่งชื่อว่าอี่ก้อม มันแล่นอ้อมขบพราหมณ์, ตัวนึ่งชื่อว่าอีแดง นายพรานแพงสุดยิ่ง เข้าป่าสิ่งลมพัด มันแล่นลัดหน้าหราหมณ์, ตัวหนึ่งชื่อว่าบักขี้คร้านเห็นหัวล้านไล่คุงเฮือน, ตัวนึ่งชื่อว่าอ้ายตาเบือน มันก็เฮ็ดเชือน ๆ เหมือนดั่งจักเห่า ตัวนี้เป็นหมาเก่าแห่งนายพราน, ตัวหนึ่งชื่อว่าอ้ายลักลาน แฮงทะยานขึ้นต้นไม้ มันอุยากได้บ่มีคลา* หมาทังหลายฝูงนี้ แลตัวมีคุณสามประการ เต้นปานฟาน เมื่อมันคร่างปานเสือออกเหล่าตีนมันเอยียบหลังเต่า ปากมันเห่าหาแลน ตามันแหนหาเผิ้งหามิ้ม หางมันจิ้มฮูหนู หูมันฟังเจ้าของมันเฮียก ก้นขี้เกลือกเอาหมูเอากวาง **ปริวารยุ** เขาก็มาแวดล้อม อ้อมยังพราหมณ์เถ้าอันเข้าไปสู่ป่าไม้ไพรหนา. **สุนขา** หมาแห่งนายพรานเจตบุตรฝูงนั้น ตัวดำแล่นไปก่อนจอกพอก - จอกพอก ตัวต่อนแล่นออกนำหลัง คิมมิม - คิมมิม อีแดงแล่นวกไว่[๑] ตัวหนึ่งขบคะน่องตัวหนึ่งจ่องถงลาย[๒] พราหมณ์อุย้านตายฮ้องไห้ ฟ้าวขึ้นไม้เทียวพลัน มือควาจับง่าชัน สองตีนอุยันง่าเค้า ไม้เท้าแกว่งกวักกวา ตอกหัวหมาว่า เส - นา ! เส - นา ! หมา ขี้ดาบ[๓] มาไล่คาบถงกูดูบ่ดี ชูกพราหมณ์เถ้า ก็ปบป่วงเข้าในดง พายถงถือไม้เท้า หมาได้กลิ่นเถ้าแล่นนำมันจิ่งมาคืดได้ ยังมนต์อุยำผาบหมาบทนึ่งวาา **โอม ! สิทฺธิตฺถ นิจรา พาจเร โอม ! สฺวาห.** หนีไปไกล ไสไปอื่นอุย่าได้คืนมา หมาก็บ่อุย้านสักแปะ มันจิ่งแหะขึ้นต้นสา ต้นสาก็คาน มันจิ่งแล่นขึ้นต้นส้าน ต้นส้านก็เพ เตเยจับง่ากอก แม่นง่าดอกซ้ำพลัดตกลงตูม ! หมาทังหลายหุ้มใส่ หึ ! ดับมึงแล้วบักซูเฮยบักซู มันจิ่งบูยูขึ้นต้นพอก ไม้เท้ายอกคืนหลัง ถีกดังหมาฮ้องเงก - เงก หึ ! กูจักถือแพ้มึง ก็หากยังมีแท้นอ.

(ชูชกเสียดายของ)

พราหมณ์ก็ควาเบิ่งดูก้นถง ก้นถงก็ฮั่ว เห็นห่อผักบั่วเฮี่ยฮวาย พราหมณ์จ่มเสียดายของทุกสิ่ง มันจิ่งความืออุยุบง่าเทง ทอดตนเตงต้นไม้ ฮ้องไห้อุยู่เวย ๆ ว่า โอนอ ! ตาดทองแล

---

๑ บ. แล่นวงไว่ ๒ ลบ. ถงพาย ๓ บ. หมาขี้ฮ้าย

น้อยกูก็เสีย มวยทองแลโปหม่าเข้าปากผายกูก็เสีย วีลายกวัดแกว่งฮ้นกูก็เสีย ถ้วยปากบิ่นใส่แกงผักโหมกูก็เสีย แกงขมใส่หมากแคว้งกูก็เสีย แกงส้มใส่เข้าเบือ หมากเขือกับปลาแดกหมากแปบกับน้ำผักกูก็เสีย เข็มหักของบ่งเสี้ยนกูก็เสีย กุบเหี้ยน ๆ แมงดาแต่อิ่ปู่กูก็เสีย ทู่น้อย ๆ ตางมือกูก็เสีย เหลาไม้ไผ่เกลาหลังกูก็เสีย ห้อยสังข์เกลาขี้กลากกูก็เสีย ตะบันหมากจิกงากูก็เสีย ออมน้ำมันอุยาทาเอ็นคะน่อง[๑] กูก็เสีย กล่องเข้าน้อยลายอำกูก็เสีย ของกินรำเหมี้ยงหมี่ อันอี่เจ้านางน้อยกูหากแต่งแปลงมากูก็เสีย ซองพลูไม้ดู่กูก็เสีย ไม้ขู้หลู้ไล่แมงวันกูก็เสีย หมากทันแช่น้ำอ้อยกูก็เสีย เสียทังน้ำเต้าแลเครื่องบูชาไฟ ทังอุยาไออันตัดเสดชะเอมเทศเป็นฮากซอนแซม เสียทังแพมกับหมื้อ เมื่อบ่จ่มฤๅก็หากยังเล่าเสียดาย เสียทังหมากจับแช่น้ำอ้อย หวานแซบช้อยเถิงใจ เสียทังเหล็กไฟดวงดีขนาด ต่อยแขนกิดแขนขาด จิ่งพาดลาดออกด้ามแสง ตาเวนแดงจิ่งได้หนึ้งเข้า คันซิบ่เว้าก็หากคืดเสียดาย เสียทังจ้ำหลายแลเข้าขั้ว เสียทังเสียมหลั้วแลเสียมสวย เสียทังบวยตักน้ำ เขาะขอดซ้ำทังครัว ซ้ำบ่พอตัวก็จักตาย เสียของหลายแก่มเก่า พัดเล่าว่าได้ก็บ่ท่อเสีย คืนเมือเฮือนเมียหล้างจักด่า อี่เจ้านางน้อยบ่ฮ้างว่าจักให้เข้าผ้าห่มซ้อนนอนดอม แลนอ. โอนอ ! กระด้างตายแลนอ ! หนาวเอย์นตายแลนอ โอยพลอยเล่าจักไปเสียผ้าสไบดำน้อย ๆ ลายพักพร้อย อันเจ้านางน้อยแต่งใส่ถงมานั้น หล้างจักกลั้นใจตาย เสียของหลายดีท่อยังแม่นอันอื่น แพงพ้นลื่นก็แต่ผ้าผืนเดียวนี้นา โอนอ ! เสียที่กูข้ามขอนบ่อม้ม พาดลาดล้มก้นขี้ทั่งทังแฮง นั้นฤๅ ฮู้ว่าเสียบ่อนกูพ่ายหมาไล่ย้ายนั้นฤๅ บักชูเฮยบักชู ! เคราะห์มึงแล้ว กรรมมึงแล้ว ยามเมือกูลงเฮือนมา กูก็บ่ได้เสียเข็ญก้ำตาวันออก กูก็บ่ได้ผอกผีหลวงก้ำตาวันตก นกไส่ก็มาฮ้องแกว ๆ แมวก็ไออยู่ขาก ๆ ไก่ก็มากะตากก้ำขวา ข้างก็มาจามก้ำซ้าย กระผืด - กระผืด หมาก็มาปวดคะยือกระหืด - กระหืดตันหนทาง แกว่งหัวหางหลึกหลาก - หลึกหลาก หากเป็นลางอันหลากฮ้ายอวิสัย เมื่อกูหลงเมือฮอดเมืองปเชชัย เขาก็ไล่ข้าแสม่งตาย เอยียวว่าหายเคราะห์ท่อนั้น แล้วก็บ่หาย หมาทังหลายก็ซ้ำขบกู ดูเหลือแฮงกูแท้ ผิว่าบ่มีมนต์อุยำแอยงแก้ช่อยค้ำ หล้างจักซ้ำทังตัว ดับวายตัวคอบแม่ญิงขี้ฮ้าย มันหากจำอี่อ้ายมาตาย แท้ดีหลีนา.

(ชูชกฮ้องไห้หาพระเวสสันดร)

ในเมื่อพราหมณ์เถ้าขึ้นต้นไม้ จ่มในดงอยู่พึง ๆ คำนึ่งแล้วคำสอง จิ่งปองเป็นรสคาถาว่า **โก ราชปุตฺตํ นิสภ** ดั่งนี้เป็นเค้า **โก ปุคฺคโล** อันว่าบุคคละผู้ใด **วิทู** อันฮู้ยังที่อยู่ แห่งพระ

---

๑ บบ. น้ำมันงาทาเอ็นคะน่อง

เวสสันตรเจ้าตนประเสริฐ **ชยนฺตำ** อันประจญแพ้ข้าศึกศัตรู **ทาตารำ** อันให้ยังสุขเกษิมเติมใจมัก แก่สัตว์ทังหลาย ในกาละเมื่อโพยภัยเกิดมี **อาจิกฺขตุ** ก็จ่งบอกแก่ผู้ข้า เทอญ. **โย** พระเวส-สันตระเจ้าตนใด **ปติฏฺฐา** เป็นที่จั้งที่เพิ่ง **ภูตานำ** แก่สัตว์ทังหลาย **ธรณี อิว** เป็นประดุจดั่งแผ่นดินหนา สังขยาตราว่าได้สองแสนสี่หมื่นโยชนะ อันเป็นที่จั้งที่เพิ่งแก่ปาณะสัตว์ทังหลายประการนึ่ง **โย** อันว่าพระเวสสันตระเจ้าตนใด เป็นที่เข้าไปสู่ไปหา **ยาจตำ** แห่งหมู่ยาจกคนขอทังหลาย **สวนฺตีนำว สาคโร** เป็นดั่งน้ำสมุทรสาคร อันเป็นที่ไหลไปสู่ไปหา แห่งแม่น้ำน้อยทังหลายห้าประการ คือ ว่า คุงคา, ยมนา, **อจิรวตี**, **สรภู**, มหี. **สงฺขาตานำ**[๑] คือว่าคุงคากว้างไกวฟอง ยมนานองนีนาท อจิรวตีฟาดฟองหลวง สรภูนองแปวเปล่ง มหีนองเน่งย่านยาวไกล[๒] ไหลแต่ท้างอโนมา **สพฺพสตฺตา** สัตว์ทังมวลหลายสำ บ่ฮู้กี่ฮ้อยพร่ำมิคา **มนุสฺสา** คนทังหลายอันลำบาก คำฮ้อนหากหนหวาย พากันอุยายอุยังฮอบ ยื่นมือกอบตักเอา พอแฮงเขาหิ้วหาบ ลงคนอาบแลกิน สินธุนทีเอุย์นช้อยโชติ น้ำนั้นโสดสีใส คือดั่งพระจอมไตรล้ำเลิศ ศรัทธาเกิดแก่ชาวสีพี. อันนึ่งเล่าจักอุปมา ดั่งโพธิ์ชัยศรีเมื่อแล้ง ต้นบ่แห้งกกชุ่มใบหนา. **อมฺพา** ไม้ม่วง ไม่บ่ฮ่วงดกหนา **นิโครธา** ไม้นิโครธลำหลวง ไม้ฮังยวงฮ่มกว้าง เกิดขอกข้างทางเทียว **สีตจฺฉายำ มโนรมำ** มีฮ่มอันเอุย์นเป็นที่ชมชื่นยินดี เป็นที่เพิงระงับยังคำฮ้อนลำบากแลเป็นทุกข์แก่บุคคละทังหลาย อันฮ้อนข้อนกระหาย ด้วยอันเทียวทาง เป็นดั่งพระบุญขวางแก่นเหง้า เป็นเจ้าแก่ยาจก วณิพกคนขอทังหลาย ให้หายคำอนตายทุกสิ่ง จิ่งอุปมาดั่งนี้ ก็มีแล. **เม** ในเมื่อกูแลมาหลงป่าไม้ ฮ้องให้กล่าวถามหา **ยังพระญาเวสสันตระเจ้าตนนั้น โก ปุคฺคโล** อันว่าบุคคละผู้ใดแลมีใจศรัทธา **วชฺชา** แลมาบอกยังที่อุยู่ โฮงแก้วกู่บรรณศาลา แห่งพระญาเวสสันตระมหากษัตริย์ **ปสเว** ก็เพิงว่าจักได้เสวยบุญ[๓]เป็นอันมาก ด้วยคำปากแท้ดีหลี แลนา.

(พรานเจตบุตรพบชูชก)

ตสฺส ตำ ปริเทวนสทฺทำ สุตฺวา ในเมื่อพราหมณ์ขึ้นต้นไม้ ฮ้องให้อุยู่ในดง จ่มเสียดายถงจีไจ้ว้ - จีไจ้ว้ ฮ้องให้กล่าวถามหา ยังพระญาเวสสันตรเจ้าดั่งนั้น **เจตปุตฺโต** อันว่านายพราน

---

๑ ลบ. สมฺโภติ

๒ บ. คือว่า คุงคาไหลหลีบ ยมนาตีบตีฟอง อจิรวดีนองเนืองฝั่ง สรภูหลั่งเนืองนอง มหีนองย่านกว้าง

๓ ลบ. สุข

เจตบุตร **สุตฺวา** ได้ยินเสียงพราหมณ์ฮ้องไห้ ถือหน้าไม้แล่นไปหา ด้วยคำจินดาฮ่มเพิงนัก จักทักว่าหมาฤๅ ก็บ่มีหาง จักว่ากวางฤๅ ก็มาขึ้นต้นไม้ จักว่าไก้ฤๅก็บ่มีขน จักว่าคนฤๅ ก็มาคือผีป่า คันว่าเบิ่งคักแท้จิ่งฮู้ว่าเป็นพราหมณ์ แลนา. **จินฺเตตฺวา** นายพรานจิ่งฮ่มเพิงว่า **อยํ พฺราหฺมโณ** อันว่าพราหมณ์ผู้นี้ ดั่งฤาแลมาฮ้องไห้ ในป่าไม้ไพรหนา ขึ้นต้นไม้จ่มหา ยังพระญาเวสสันตระเจ้า **น อาคโต** มันบ่ฮ้างว่าจักเข้ามาด้วยชอบ มันนี้ประกอบด้วยโลภา ฮ้อยว่ามันจักมาขอเอา ยังลูกเต้าแลเมียฮัก ดอมพระเวสสันตระเจ้าบ่สงสัย กูบ่มีให้มันไป ภายหน้า**มาเรสฺสามิ** กูจักข้ามันเสีย แลนา. นายพรานฮ่มเพิงแล้วบ่ช้า ฮีบขึ้นหน้าไม้ตามปืน อฺยืนอฺยอง ไปเอฺยี้ยมผ่อ ยอปลายปืนฮ่อปูมพราหมณ์ นายพรานบ่ขามกำฮาบ นาบเสียงแข็งว่า เถ้าขี้ดาบดังแดง บักผู้เถ้าถ่อย มึงบ่หวังจักได้ปล่อยพ้นจากมือกู แลนอ. **น ทสฺสามิ** กูก็บ่ให้ชีวิตแก่มึง แลนา.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห : ตสฺส เจโต ปฏิสฺโสสิ อรญฺเญ ลุทฺทโก จโร. ภิกฺขเว ดูราภิกขุทังหลาย **เจโต** อันว่านายพรานเจตบุตร **ลุทฺทโก** อันเป็นนายพรานเนื้อ ชั้นเชื้อชาติ พรานเจตราษฎร์คว่าในดง ได้ยินเสียงพราหมณ์หลงฮ้องไห้ ก่งหน้าไม้ตามปืน เข้าไปอฺยืนต่อหน้า ดาจักข้ายังพราหมณ์ บ่มีขามกำฮาบ นาบเสียงแข็งว่า ดูราพราหมณ์เถ้า **ขตฺติโย** อันว่าพระญาเจ้าแห่งตู สูทังหลายนี้แลมาให้จิบหายเสีย ด้วยอันขอโลภล้นพ้นประมาณ ชาวเมืองว่าบ่ดี จิ่งขับหนีจาก พรากแห่งห้องบุรี มาอฺยู่ในคีรีป่าไม้ สูได้ฮับทานแต่บ้านก็เป็นอันมาก แล้วก็ไป่พอ ยังเล่ามาขออีกที่นี้ จานอ. พรามหณ์เถ้าเฮย **ทุมฺเมโธ** ท่านนี้ตั้งหาผญาบ่ได้ เข้ามาสู่ป่าไม้ภูผา มาแสวงหายังเจ้าราชบุตรมาชกมก ดุจดั่งนกเจ่าแลนกยาง อันแสวงหาปลาในน้ำ แท้ดีหลีนา. **อยํ สโร** อันว่าปืนกูเหล้มนี้ หากทาด้วยหน้อง กูจักยิงใส่ท้องมึงดังผูด ๆ ให้ดูดกินยังเลือดแห่งมึงชะแล. **วชฺฌยิตฺวาน** กูจักข้าตายแล้วจักตัดหัวมึงเสียบไม้ ห้อยไว้บูชา แก่เทพดาป่าไม้ **ปนฺถสกฺณ** จักบูชาเทพดาอันฮักษาหนทางที่นี้ **ตุยฺหํ มํเสน** ด้วยชิ้นแห่งท่าน **มตฺถลุงฺเคน** ได้กระดูกขมองหัวแห่งท่านชาย เมื่อมึงตายไป ไก่จักตอดชิ้นแดงแฮ้งจักชักขา กาจักคาบไส้มึง ดึงไปมาเฮี่ยฮวาย แท้ดีหลีนา. **เฉตฺวาน** กูก็จับปาดหัวใจมึงบูชาแก่เทพดาทังหลายอันอฺยายอฺยังอฺยู่ คู่หมู่ไม้ไพรพนัง **ตฺวํ** อันว่าท่าน ก็บ่จักได้นำหนี ยังราชมัททีแลราชบุตรทังสอง แท้ดีหลี แลนา.

(ชูชกลวงพรานเจตบุตร)

ตำ สุตฺวา เมื่อเถ้าพิรุธ ได้ยินคำนายพรานเจตบุตรนาบเสียงแข็ง ยอธนูแยงจักข้าตน ดั่งนั้น มันก็สะบั้นสั่นสาย อฺย้านแต่คำตาย มันจิ่งกล่าวคำอุบายมุสาวาท เปรียบนักปราชญ์

แต่ภายหลัง มาตัวะยังนายพรานเจตบุตรว่า ดูรานายพราน **ตฺวํ** อันว่าเจ้าอย่าได้นาบข้าเถ้าเสียงแข็ง ข้าเถ้านี้ ตั้งควรแพงค่าล้าน พระญาบุรมสญชย์ตนอยู่บ้าน หากใช้ให้ข้าเถ้ามา ข้าเถ้าก็จิ่งเข้ามาสู่ภูผาหิมเวศ เหตุมีพระราชอาชญา ให้มาราธนาพระระษี ให้เมือเสวยบุรีดั่งเก่า ข้าเถ้าตั้งมาเอาราชการ ดั่งนี้โสด จักว่าข้าเถ้านี้เป็นโทษ จักข้าเสียก็ตาย ท่อว่าด้วยมีแท้ ข้าเถ้าจักเล่าคลองบุราณให้ท่านฟังก่อนเนอ ดูรานายพราน **พฺราหฺมโณ** อันว่าพราหมณ์ **ทูโต** เป็นราชทูตดั่งข้าเถ้านี้ ตั้งว่าบ่ควรข้าแลข่มเหง แท้ดีหลีนา. **ตสฺมา** เหตุดั่งนั้น คนทังหลายผู้มีผญาจิ่งบ่หอนข้า ยังทูตาคนใช้ช่วงแลนา. **เอส ธมฺโม** อันว่าสภาวะบ่ห่อนบักคะน่องม้า บ่ห่อนข้านายเมือง หากเป็นธรรมดาจาฮีตแต่บุราณ ดูราเจ้านายพราน ประการนึ่งดั่งข้าเถ้าจักเล่า ยังปวุตติข่าวสาส์น อาการอันมีในบุรี ให้หลานเป็นเจ้าฟังก่อนเนอ. **สิวิโย** บัดนี้ ชาว สีพีราษฎร์ทังหลาย ก็หายคำเคียด บ่บังเบียดจงชัง **ปิตา** ส่วนดั่งพระญาบุรมสญชย์ตนพ่อ ก็มักใคร่เห็นหน้าลูกแก้วหน่อสายใจ **มาตา** ราชผุสดีตนแม่แก่นไท้ ก็ให้โศกเศร้าคะนิงหา **จกฺขูนิ** อันว่าพระเนตตาแห่งพระมาดาทังคู่ ก็ดูเศร้าบ่ใสดีดั่งเก่า ดั่งเมื่อเจ้ายัง **อหํ** อันว่าข้านี้ **ทูโต** เป็นอาชญ์ราชหัตถบาส **เตสํ ปหิโต** อันกษัตราธิราชเจ้าทังสองหากใช้มาด้วยถือจำนำพระราชสาส์นมาทูลตามคำพ่อ เพื่อจักนำลูกแก้วหน่อเมือเมือง แลนา. **ตฺวํ** อันว่าเจ้า ผิว่าฮู้ยังที่อยู่ โฮงแก้วกู่จำศีล แห่งพระเวสสันตระเจ้า จงบอกแก่ข้าเถ้า แด่เทอญ

(พรานเจตบุตรต้อนรับชูชก)

ตทา ในเมื่อเถ้าชูชก ยกอธิกรณ์คำสอนเป็นอันม่วนอันดี เป็นจาฮีตอันมีแต่บุราณ มาตัวะนายพรานเจตบุตรดั่งนั้น **เจตปุตฺโต** อันว่านายพรานเจตบุตร ลวดเชื่อยังคำแห่ง **ชูชกพราหมณ์** ก็มีใจบานชมชื่นยินดี มีคำฮ่มเพิงว่า **อยํ พฺราหฺมโณ** อันว่าพราหมณ์ผู้นี้ **อาคจฺฉติ** ก็เข้ามาเพื่อจักนำเมือ ยังพระเวสสันตระเจ้า ตั้งว่าเข้ามาเป็นประโยชน์ แท้ดีหลีนา **พนฺธิตฺวา** นายพรานก็จิ่งผูกหมาไว้ ในพุ่มไม้ไพรหนา **โอตาเรตฺวา** ให้พราหมณ์ลงจากต้นไม้ **ให้นั่งเหนือฟดไม้** อันปูลาดไว้เหนือดิน **กโรนฺโต** นายพรานจักปฏิสันถารต้านจารจา **อาห** จิ่งกล่าวยังคาถาว่า **ปิยสฺส เม ปิโย ทูโต ปุณฺณปตฺตํ ททามิ เต** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราพราหมณ์ผู้ใหญ่ **ทูโต** ท่านเป็นคนใช้ แห่งพระญาบุรมสญชย์ตนเป็นวรปิตา ให้มาราธนาพระเวสสันตรเจ้า **ปิโย** ก็เป็นที่ฮักแก่เฮายิ่งหนักหนา **ททามิ** เฮาก็ให้บัดนี้ **ปุณฺณปตฺตํ** ยังห่อเข้าแลชิ้นปลากับทังขากะทวายแห้ง อันกระแด้งด้วยแดดแลแปวไฟ **ปาเถยฺยํ** เพื่อให้เป็นเข้าไท่แลเข้าถง แก่

เจ้าไปกิน กับทังกะทิงน้ำเผิ้งอันนี้ ให้แก่เจ้าไปกิน ในหนทางภายหน้า ตราบต่อเท้าฮอด พระเวสสันตระระชี ตนธรงธรรมจำศีลอยู่ ในกู่แก้วบรรณศาลา **อหำ** อันว่าข้า **วกฺขามิ**• ก็หากจักบอก ยังสถานที่อยู่ แห่งพระเวสสันตระเจ้าตนนั้นแก่ท่าน แท้ดีหลีแล.

ชูชกปพฺพำ นิฏฺฐิตำ

ก็เสด็จบรบวรณ์ควรแล้วท่อนี้ ก่อนแล.

(ประดับประดาไปด้วยพระคาถาทังหลาย ๗๙ พระคาถา)

---

๑ บบ. อาจิกฺขิสฺสามิ

๖. จุลพน

เอวญฺเจตปุตฺโต พฺราหฺมณ์ โภเชตฺวา ปาเถยฺยสฺสตฺถาย ตสฺส มธุโน ตุมฺพญฺเจว ปกฺก-มิคสตฺถิญฺจ ทตฺวา.

โภ สาธโว ดูราสัปปุริสะทังหลาย **เจตปุตฺโต** อันว่านายพรานเจตบุตร **มิคลุทฺทโก** อันเป็นนายพรานเนื้อสืบเชื้อชาติชาวเจตราษฎร์ อันท้าวพระญาทังหลายหากคาดไว้ให้ฮักษาปักตูป่าหิมพานต์ มันกระทำปฏิสันถาร ต้านจารจาผารภนิมิตรสนิทเสนหา จากับดอมชูชกพราหมณ์ ตามเหตุ **โภเชตฺวา** ยังพราหมณ์ให้กินชิ้นเนื้อแลอาหาร ประมาณพออิ่มท้องให้คัด **ทตฺวา** มันก็ให้ **มธุโน ตุมฺพญฺเจว ปกฺกมิคสตฺถิญฺจ** ยังกะทิงน้ำผึ้งใหม่อันหวาน กับทังขากะทวายแห้ง อันกะแด้งไปด้วยแดดแลแปวไฟ **ปาเถยฺยสฺสตฺถาย** เพื่อให้เป็นเข้าไท่แลเข้าถงแก่ชิณพราหมณ์ เพื่อบ่ให้ขาดเขิน อันจักเดินทางไกล พ้นวิสัยหิมเวศ เข้าสู่เขตภูพนัง **เอวํ** ดั่งนี้แล.

(พรานเจตบุตรพรรณนาเขาและป่าไม้)

ถัดนัน บันนายพรานเจตบุตร จักสำแสดงยังวัสโนกาส อาวาสที่สำราญ สถานอันวิเศษ แห่งพระเวสสันตรเจ้า ให้แจ้งแก่เถ้าชูชกะ ฯเปตฺวา มันก็ตั้งไว้ยังพรามหณ์ ในท่ำกลางหนทางหิมเวศ เมื่อจักบอกยังประเทศเขตภูผา **อุกฺขิปิตฺวา** มันก็ยกขึ้น **ทกฺขิณหตฺถํ** ยังแขนก้ำขวา **อาห** กล่าวว่า :-

เอส เสโล มหาพฺรหฺเม ดั่งนี้เป็นเค้า **มหาพฺรหฺเม** ดูราท่านพราหมณ์ผู้ใหญ่ **เอส** มักว่า **เอโส ปพฺพโต** อันว่าดอยอันนั้น **เสโล** มักว่า **เสลมโย** เทียรย่อม แล้วด้วยหินทังแท่ง อันโลกหากตั้งแต่งไว้แต่ปฐมกัปป์ อันประดับประดาไปด้วยคันธรส ของหอมทิพย์สิบสิ่ง จิ่งได้ชื่อว่า เขาคันธมาทนะบรรพต ก็ผากฏเห็นมา **เวสฺสนฺตโร ราชา** อันว่าพระญาเวสสันดร วรกษัตริย์เจ้า

---

๑ ลบ : บป. ให้ฮักษาวนทวาร

ตนนั้น **สมฺมติ** ก็อยู่ **สห ปุตฺเตหิ** กับดอมลูกแก้ววรบุตรอุตตมชายา มหาเทวีศรีกษัตริย์ **ยตฺถ อสฺสเม** ในอาศรมบทศาลาที่ใด **สกฺกทตฺติเย** อันบุรมอินทรา ธรงกูรณ์ณาให้ วิสสุกรรมเทพบุตร ตนพิจิตรริจนา ลงมานีรมิตไว้ทังมวล บรบวรณ์ด้วยเครื่องสมณปริขาร เป็นสถานอันอุดม ควรชมชื่นยินดีบ่ขาด เป็นอาวาสสร้างสมณธรรม* **ตฺวำ** อันว่าท่าน **อุตฺตราภิมุโข** จงอว่ายหน้าสำเพาะ ต่อทิศาหนเหนือ[๑]แล้วแลเลียบไป ด้วยตีนดอยอันนั้น **ปสฺสสิ** ท่านหากจักเห็นยังอาศรมบทศาลา แห่งพระญาเวสสันตระเจ้าตนนั้น **ธาเรนฺโต** เจ้าก็ธรง **พฺราหฺมณวณฺณำ** ยังเพศอันเป็นนับวชเจ้าตนประเสริฐ อันธรงพนวชบวชเป็นชี **อาสทญฺจ** มีมือถือขอเกาะเกี่ยวเหนี่ยวลูกไม้แลหัวมัน **มสญฺชฏำ** มีเครื่องได้บูชาไฟ ธรงพนวช กวดเกล้าเป็นชฎา **จมฺมวาสี** เจ้าก็นุ่งหนังเสือ อันท่านหากเถือลอก ปอกออกทังเล็บ เก็บจีบไว้เป็นสังฆาฏิ[๓] **ฉมา เสติ** เจ้าก็นอนอยู่ เหนือแผ่นดินดายบ่มีสาด มีแต่ใบไม้กาดฮองหลัง **ชาตเวทำ นมสฺสติ** เจ้าก็น้อมไหว้บ่ขาดยังชาติแปวไฟ อันเหลืองเฮืองเฮื่อ เพื่อใสใจว่า ผ้าพระปัจเจกโพธิเจ้า ไหว้ทุกค่ำเช้าเป็นนิจกาลตามบุราณระษีมาแต่ก่อน นั้นแลนา.

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ **เอเต ทุมา** อันว่าไม้ทังหลายฝูงนั้น **นีลา** อันเขียวงาม **นานาผลธรา** อันธรงลูกแลหมากต่าง ๆ พร้อมฐูอย่างผลา **อุคฺคตา** มีลำอันสูงยาวยิ่ง กิ่งน้อยสร้อยสาขา **อพฺภกูฏาว** เหมือนดั่งจอมฝ้าจอมเมฆอันหนา[๔] **นีลา** อันเขียวงาม **อญฺชนปพฺพตาอิว** เหมือนดั่งเขาเองชัน **ปทิสฺสนฺติ** ก็ผากฏเห็นมา **ธวา** คือว่าไม้ตะแบกได้ตางเทียน **ขทิรา** ไม้สะเดียนแก่นแขงขนาด **อสฺสกณฺณา** เดียรดาษไม้หูกวางใบช้อง ให้หมากต้องใบหนา **มาลุวา** ไม้ยางพาย ปลายมันสูงพ้นเพื่อน นกน้อยเลื่อนลงหา **สาลา** ไม้ฮัง **ผนฺทนำ** ไม้คร้อ **เต ทุมา** ไม้ทังหลายฝูงนั้น มีลำอันสูงยาวยิ่ง กิ่งน้อยสร้อยสาขา **วาเตน** อันลม* หากมาพัดกวัดแกว่ง ให้อ่อนน้อมค้อมไปมา **สกึ ปีตาว มาณวา** เหมือนดั่งชายหนุ่มเหน้าอันโถงเหล้า เข้ามาพร้อมทีนึ่งทีเดียวกัน แล้วแลก้มดูดกินยังน้ำเหล้า อันขมกลั้วเกล้าเมามัว แล้วล้มก้มเงยพร้อมกันนั้นแท้ดีหลี แลนา.

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ **สกุณา** อันว่านกทังหลาย **อุปริทุมปริยาเยสุ** อันอยู่

---

๑ ลบ. เป็นอาวาสที่สำราญ สู่ทิศาหนเหนือ

๒ ลบ : บบ. จงอว่ายหน้าสะพู่

๓ บ. เก็บมาห้อยกับ ลำดับเป็นสังฆาฏิ์

๔ โดยมากว่า เหมือนดั่งจอมผาจอมเมฆ

* ลบ. ธวา คือว่าไม้ตะแบกใบบาง อสฺสกณฺณา ไม้หูกวางใบช้อง ไม้หมากต้องใบหนา ขทิรา ไม้สะเดียนจ่อบุปผา สาลา ไม้ฮังหลวงฮ่มกว้าง ผนฺทนำ ไม้คร้อขว้างแคมทาง มาลุวา ไม้ยางพายปลายมันสูงพ้นเพื่อน นกน้อยเลื่อนบินหา วาเตน อันลม

เหนือกิ่งไม้ **แล้วแลฮ้องถ้องขานขัน เชิ่งกันไปมา ด้วยเสียงอันเกลี้ยงกลม ควรภิรมย์ชมชื่นยินดี** **สงฺคีติโยว สุยฺยเร** ก็ผากฏได้ยินมา ทั่วทิศาบ่ขาด ดุจดั่งชาติเสียงขับทิพย์ พร้อมตุริยะนนตรี ศรีวรคันธัพพ์ขับเสพ เทพไท้อินตาสุรินทราธิปติฎวนาถ แท้ดีหลี แลนา. **นชฺชุหา** คือว่านกโพนโดก ฮ้องกลางโคกตระเดินดง **โกกิลา** นกตาเวา **สงฺฆา** นกไส่ **สมฺปตนฺติ** ฮ้องแล้วแลเต้นได่ไปมา **ทุมา** จากไม้ต้นหลัง **ทุมํ** สู่ไม้ต้นหน้า **เต ทุมา** อันว่าไม้ทังหลายฝูงนั้น **สาขาปตฺตสมีริตา** มีกิ่งง่าแลใบ อันดกหนาเดียรดาษ อันลมหากมาฟาดพัดคัทนา เฮ่งเปล่งออก ยังเสียงอันม่วน ควรชมชื่น ยินดีบ่ขาด บ่อาจจักใคร่คืนมา **อวฺหยนฺเตว** เป็นประดุจดั่งฮู้เฮียกฮู้หาให้มาใกล้มาถัด **คจฺฉนฺตํ** ยังคนฝูงมาใหม่ **รมยนฺเตว** ดุจดั่งให้ชมชื่นยินดี ยังคนฝูงอฺยู่เก่า เล่าบ่ใคร่จักให้คืนหนี เทียรย่อม ให้ยินดีหายโศก บรโภคพร้อมอารมณ์ทุกสิ่ง ยิ่งกว่าอฺยู่บ้านเมืองแห่งตนนั้น แท้ดีหลีแล.

(พรรณนาอาศรมบทศาลา)

นายพรานเจตบุตร สำแดงยังประเทศ เขตป่าหิมพานต์ อันควรชมชื่นยินดี ด้วยประการดั่งนี้แล้ว บัดนี้จักสำแดงย้องยอยังประเทศ เขตอาศรมบทศาลา ฐานะอันวิเศษ แห่งพระเวสสันดรวรบุตร **อุตฺตรี** เป็นอันยิ่ง จิ่งกล่าวว่า **อมฺพา กปิตฺถา ปนสา** ดังนี้เป็นเค้า **พฺรหฺเม** ดูราท่านพราหมณ์ **ทุมา** อันว่าไม้ทังหลาย อันอฺยายอฺยังอฺยู่ สะพู่พร้อมเป็นถัน แลแวดล้อมอ้อมพระบรรณศาลา แห่งมหาสัตว์เจ้าตนนั้น **อมฺพา** คือว่าไม้ม่วง ในบ่ฮ่วงดกหนา **กปิตฺถา** ไม้หมากขวิดเผือกทองผา **ปนสา** ไม้หมากขนุน **ชมฺพู** ไม้หว้า **วิเภทกา** ไม้หมากแหน **หรีตกี** ไม้หมากส้มมอ **อามลกา** ไม้หมากขามป้อม **อสฺสตฺถา** ไม้ปาแป้ง **พทรานิ จ** ไม้หมากทัน **จารุติมฺ-พรุรุกฺขา** ไม้หมากคับทอง มีลูกสุกงามช้อยโชติ **นิโคฺรธา** ไม้นิโครธ เป็นลูกสุกเข้มดกหนา **อุทุมฺพรา** ไม้หมากเดื่อ มีลูกสุกเฮืองเฮื่องามพิลาส เดียรดาษแต่เค้าเท้าเถิงปลาย บ่มีได้ขนขวายอันจักขึ้น ท่ออฺยู่ที่พื้นที่ต่ำ ย่ำพระธรณีแผ่นดิน ปิดกินยังลูกอันสุกแลหวาน สมสถานดั่งน้ำผึ้งน้ำมิ้มนั้น แท้ดีหลีแล.

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ **กทลิโย** อันว่ากล้วยทังหลาย อันอฺยายอฺยังอฺยู่ สะพู่พร้อมเป็นถัน แลแวดล้อมอ้อมพระบรรณศาลา แห่งมหาสัตว์เจ้าตนนั้น มีวรรณะสี่จำพวก[๑] **ปาเรวตา** อันนึ่ง คือว่ากล้วยฝ้าย ก็ดี, **ภเวยฺยา จ** คือว่ากล้วยก้านบุ่น ก็ดี, กล้วยเขาแพะมีหลายหลาก

** ลบ. แล้วแลฮ้องถ้องขานขัน มีเสียงอันม่วน ควรชมชื่นยินดี

๑ บบ : บ. มีห้าจำพวก

กล้วยง้าวมากเครือหลวง ก็ดี, **มธุตฺถิกา** กล้วยตีบ สุกป้อหลีบกินหวาน เลี้ยงเด็กน้อยในสงสกรก์ ใหญ่ บ่ใช่กล้วยสามานย์ แลกล้วยทังหลายฝูงนี้ มีลูกสุกหวาน หลายประการทุกเอฺยื่อง เครื่องประดับกับป่าหิมพานต์มีมาก ถ้วนทุกภาคเหลือหลาย แท้ดีหลี. **พฺรหฺเม** ดูราท่านพราหมณ์ **มธุ** อันว่าฮวงเผิ้ง **อเนลกำ** อันหาแม่หวงแหนบ่ได้ บ่ไฮ้บ่ยาก มีมากแท้หนักหนา **มนุสฺสา** อันว่าคนทังหลายอันเข้ามา **ทิสฺวา** เห็นแล้วเมื่อก่อน บ่ห่อนจักกลาย **อาทาย** ถือเอาแล้ว ยังฮวงเผิ้งอันเกิดกับบุญ **ภุญฺชเร** ก็กินยังฮวงเผิ้งนั้นแล.

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ **นานา อมฺพา พหุวิธา** ไม้ม่วงทังหลาย มีประการต่าง ๆ **อญฺเญ อมฺพา** ไม้ม่วงจำพวกนึ่ง **ปุปฺผิตา** ผงเป็นดอกตั้งช่อก่อเป็นจี มีแต่ปลายเท้าเถิงกก เป็นดกเป็นหนา **อญฺเญ อมฺพา โทวิลา** ไม้ม่วงจำพวกนึ่ง มีลูกอ่อนน้อย สร้อยสาขา **อญฺเญ อมฺพา** ไม้ม่วงจำพวกนึ่ง **ปกฺกา** มีลูกอันสุกเข้มแลหวานยิ่ง สิ่งน้ำอ้อยน้ำตาล **ตทุภยำ** ไม้ม่วงสองประการนั้น **เภควณฺณา** มีลูกดิบเขียงามยิ่ง สิ่งหลังเขียดตะปาด มีลูกสุกพิลาสงามบรสุทธิ์ ดุจดั่งวรรณคำ **เต อมฺพา** อันว่าหมากม่วงทังหลายฝูงนั้น **อามานิ เจว** หน่วยดิบก็ดี **ปกฺกานิ จ** หน่วยสุกก็ดี **วณฺณคนฺธรสูตฺตมา** ประกอบด้วยวรรณะอันงามแลหอมฮื่น ควรชมชื่นยินดี มีรสาอันหวานดีสุดขนาด มาตราว่าผู้ชาย อันเข้าไปสู่ที่จิ่มใกล้ไขประเทศ **เหฏฺฐา** ภายใต้แห่งต้นม่วงทังหลายฝูงนั้น ก็มีใจชมชื่นยินดี มีมือถือเอาแล้วแลบรโภค เติมใจมัก บ่ยากบ่ลำบากสัง.

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ **อจฺฉริยำ** อันว่าอารมณ์ทังมวลมีมาก หลายหลากแก่ผู้ชายทังหลาย อันเข้าไปใกล้แล้วแลล่ำหลิงเห็น เป็นที่สัมบวรณ์ ควรชมชื่นยินดีมีฬูอัน อัศจรรย์หลายหลาก มีมากแท้ดีหลี. **หิงฺกาโร** อันว่าเสียงอันดังหิ่ง ๆ เหมือนดั่งเสียงกระดึงทอง ดังมี่ก้องฮ้องแฮ่งฮีไฮ[๑] ในไพรสณฑ์ดูฮะฮื่น[๒] คีครื่นก้องทั่วสากล ดุจดั่งเสียงคนธัพขับเสพ เทพไท้ไตวะติงสาสวรรค์ เหมือนดั่งสวนนันทนะวันสวรรค์สุข สนุกยิ่งหนักหนา แห่งเทพดาทังหลายนั้นแลนา.

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ **มาลา** อันว่าถ่องแถวดอกไม้ทังหลาย อันอุยายเดียรดาษลวาดเลียนกัน เป็นถ่องถันแถวถี่ **คนฺธิตาว** ดูงามยิ่ง สิ่งฮวดดอกไม้ อันช่างผู้ฉลาด หากมาประดับประดา ริจนาฮ้อยคล้องไว้เป็นคำนับ ลำดับเลียนกัน **ติฏฺฐนฺติ** ก็ตั้งอุยู่ แลดูงามพิจิตร **ทิสฺสเร** ก็ผากฏเห็นมา **ธชคฺคาเนว** เหมือนดั่งปลายช่อปลายธุงนั้น แท้ดีหลีแล. **ตำ วนำ** อันว่าป่าอันนั้น **โสภติ** ก็ดูฮุ่งเฮืองงาม **นานาวณฺเณหิ ปุปฺผหิ** ด้วยดอกไม้ทังหลาย อันมีวรรณะ

---

๑ บ. ทั่วท้องฮ้องฮ่ำไฮ

๒ ลบ. ในไพรสณฑ์ดูอธึก พะลึกสะเพิงกลัวสุด

พรรณะต่าง ๆ หลายประการเดียรดาษ แลดูงามสะพราส ดุจดั่งอากาศอันเต็มไปด้วยหมู่ดาว อันเฮืองฮุ่งพุ่งอัพภา ทั่วทิศาทุกแห่งนั้น แท้ดีหลี. **กุฏชี** คือว่าไม้มูกน้อยเลียนถัน **กุฏชา** คือว่าไม้โกฐสอ **ตครา** ไม้ตครร **ปาฏลิโย** ไม้แคฝอย **ปุปฺผิตา** อันประกอบด้วยดอกบานงาม **ปุนฺนาคา** ไม้หมากนาว[๑] **ดิริปุนฺนาคา** ไม่นาวกาน[๒]ลูกบ่น้อย ทองหลางสร้อยโสภา **ปุปฺผิตา** ประกอบด้วยดอกบานงามบรสุทธิ์ **อุทุทาลกา** ไม้ลมแล้ง **โสมรุกฺขา** ไม้หมากเกลือ **อครุ** ไม้เกษณา **ภลฺลิยา** ไม้ส้มโฮง **พหู** ก็มีมากหนักหนา **ปุตฺตชีวา** ไม้อ้งไก่ **กกุธา** ไม้กุ่มน้ำ **อสนา** ไม้ดู่ลาย **ปุปฺผิตา** มีดอกบานตระการงาม **กุฏชา** ไม้มูกหลวง **สลพา** ไม้จวง **นีปา** ไม้ท่มน้ำ **โกสมฺพลพุชา** ไม้หมากเว่อแลไม้ซ้อ **สาลา** ไม้ฮัง **ปุปฺผิตา** มีดอกบาน ตระการงามเดียรดาษเหมือนดั่งเฟืองอันคนหากลวาดไว้เหนือลานเข้า นั้นแท้ดีหลี.

(พรรณนาสระโบกขรณี)

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ **โปกฺขรณิโย** อันว่า สระพังวังโบกขรณีทังหลาย **ปทุมุปฺปลสญฺฉนฺนา** อันเดียรดาษเต็มไป ด้วยดอกบัวหลวงทังหลาย อันบานเฮืองเฮื่อเมื่อระดู **ภูมิภาเค มโนรเม** ในพื้นอันฮาบเฮียงเพียงงาม ควรสนุกชมชื่นยินดี อันมีในที่บ่ไกลประเทศ เขตอาศรมบทศาลา แห่งมหาสัตว์เจ้าตนนั้น แลประเทศที่นั้น เป็นทีสัมบวรณ์ ควรชมชื่นยินดีบริสุทธิ์ดุจดั่งสวนนันทนะอุทิยาน สถานทิพย์แห่งเทพดาทังหลายนั้น แท้ดีหลี. **พฺรหฺเม** ดูราท่านพราหมณ์ **โกกิลา** อันว่านกดาเวาทังหลาย **ปุปฺผรสมตฺตา** อันกลั้วเกล้ามัวเมาไปด้วยกลิ่นดอกไม้ทังหลาย **อุตุสมฺปุปฺผิเต ทุเม** อันจับอยู่เหนือกิ่งไม้แลปลายไม้ อันผงเป็นดอกบานตระการงามในกาละเมื่อระดู **มญฺชุสรา**[๓] ก็ฮ้องมีเสียงอันม่วนเพราะเสาะใสแลเกลี้ยงกลม ควรภิรมย์ชมชื่นยิ่งหนักหนา **อภิปฺปนาเทนฺติ** ก็ฮ้องซีซว่าเป็นเสียงเดียว ในไพรเขียวกล่างป่าแทบข้างท่าโบกรณี ยังป่าที่นั้นให้สนุกชมชื่นยินดี มากหนักหนา. **อถ** ประการนึ่ง **พฺรหฺเม** ดูราท่านพราหมณ์ **เรณู** อันว่าละออง ฟองไกสรดอกบัวทังหลาย อันบานตระการงาม ในกาละเมื่อกลางวัน **ภสฺสนฺติ** ก็ฟังขึ้นสู่พื้นปฐพีลาอากาศ **มกรนฺเทหิ** แต่ภายในกาบไกรสรซู่อัน **ปตนฺติ** ก็ตกลงมา **โปกฺขเร** เหนือใบบัวภายลุ่มแล้ว แลชุ่มไปด้วยน้ำค้างคาด บ่ขาดเจือจานหวานดั่งน้ำผึ้งน้ำมิ้ม อันหวานยิ่งยวด ลวดได้ชื่อว่าโบกขรณีมธุ ก็มีแล. ประการนึ่ง **วาตา** อันว่าลม **วายนฺติ** ก็พัดฟังตระหลบอบไป ยังคันธชาติอันดี สุรภีหอมฮื่น ควรชมชื่นยินดี

---

๑ ลบ. ไม้บุนนาค, บ. ไม้หมากเว่อ ๒ บ. ไม้หมากนาว ๓ ป. มญฺชุภาณิกา

ยิ่งหนักหนา ทั่วทิศาทุกแห่ง คือว่าแบ่งไปวันตกแลวันออก ขอกใต้แลหนเหนือ เจือไปในข่วงเขต ประเทศอาศรมบทศาลา แห่งมหาสัตว์เจ้าตนนั้น ก็มีแล.

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ **อสฺสโม** อันว่าอาศรมบทศาลา แห่งพระญาเวสสันตระเจ้าตนนั้น **โอกิณฺโณ** อันอาเกียรณ์เดียรดาษเต็มไป **ปทุมกิญฺชกฺขเรณูหิ** ด้วยละอองฟองไกสรดอกบัวทังหลาย ฮอดทุกก้ำทุกภาย นั้นแล. **สิงฺฆาฏกา** อันว่าหมากกระจับทังหลาย **ภูลา** มีหน่วยอันใหญ่ท่อหัวควาย ก็มีมากหนักหนา **สาลาทิยา** อันว่าเข้าสาลี **ปสาทิยา** อันคนบ่ได้ปลูก หากเป็นลูกเป็นหมากเป็นฮวงด้วยตน เป็นนิจกาลบ่ขาด ธรรมชาติเข้าขาวพราวบรสุทธิ์ดี มีโอชารสอันยิ่ง สิ่งเข้าทิพย์แห่งเทพดา **มจฺฉกจฺฉปา** อันว่าเต่าแลปลาทังปลาย **พฺยาวิธา** อันตระเดินไป ในน้ำอันใสสุด ดุจดั่งหน้าแว่นนั้น แลนา. อันว่าเต่าแลปลาทังหลายฝูงนั้น อันอาศัยเทียวไปมา ก็ผากฏเห็นเป็นอันมาก หลายหลากนานา **มุปยานกา** อันว่าปูทังหลาย **พหู โหนฺติ** ก็มีมากหนักหนา **เอตฺถ เอติสฺสำ โปกฺขรณิยำ** ในสระพังวังโบกขรณีที่นั้น **มธุ** อันว่ารสอันหวาน **สวติ** ก็ไหลออก **ภีเสหิ** แต่เหง้าบัวทังหลาย ก็ดี **มุฬาลิภิ** แต่ฮากบัวทังหลายก็ดี มีรสอันหวาน สมสถานดังน้ำสัปปีเนาวนิต แลน้ำนมงัวนั้น แท้ดีหลีแล.

(พรรณานก ๔ เหล่า)

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ **ตำ วนำ** อันว่าป่าอันนั้น **สุรภิ** มีกลิ่นอัมหอม **นานา-คนฺธสมีริตำ** อันลมหากมาพัด ยังกลิ่นอันหอมต่าง ๆ ให้ฟังตระหลบ อบไปทั่วทิศาทังมวล ควรชมชื่นยินดีบ่ขาดสาย แก่ผู้ชายอันเข้าไปฮอดจอดเถิงที่นั้น แลบ่อาจจักหนีได้ **ปุปฺผคนฺเธหิ** ด้วยกลิ่นดอกไม้ทังหลายฝูงนั้น แลนา. **ภมรา** อันว่าแมงภู่ทังหลาย **อภินาทิตา** อันเข้ามาลิ้มเลียกลิ้งกลมชมเอา ยังละอองไกสรดอกไม้ อันหอมฮื่น ควรชมชื่นยินดี ด้วยกลิ่นสุรภี แล้วแลฮ้องฮ่ำเฮฮอด บินสอดแล้วไปมา **สมนฺตา** ฮอดทุกก้ำทุกภาย **อถ** ประการนึ่ง **สกุณา** อันว่านกทังหลาย **ทิชา** อันเกิดมาสองคาบ **นานาวณฺณา** มีวรรณะอันต่าง ๆ กัน **โปกฺขรณีมรา** อันแปลงฮวงฮังอยู่จิ่มใกล้ไขประเทศ เขตฝั่งโปกขรณี อันมีสี่จตุรส ผากฏเสมอกัน **อญฺญมญญำ ปฏิโน** เทียรย่อม ฮ้องถ้องขานขัน เชิ่งกันไปมา **โมทนฺติ** ก็ชมชื่นยินดี กับด้วยนกตัวเป็นเมีย แล้วแลอยู่นีเหนียนีหน่ำ พร้อมพร่ำคู่พึงคณา[๑] แลนกทังหลายฝูงนั้น เทียรย่อม เข้ามาน้อมนบคมรพบาทถวายพร แก่พระเวสสันดรวรกษัตริย์ ขัตติยวงศ์องค์พุทธังกูร มหาสมณ์เจ้าตนนั้น แล้วแลตั้งอยู่ในทิศาทังสี[๒] แลเล่ามาเฝ้า ทุกค่ำเช้าบ่ขาดสาย ชะแล. ด้วยแท้ นกทังหลายฝูงนั้น มีสี่หมู่

---

๑ ลบ. ฮ้องเฮฮ่ำพึงคณา

๒ ลบ ; บ. ในประเทศทังสี่

พร้อมกันอยู่พึงคณา หมู่นึ่งชื่อว่า **นันทิกา** หมู่นึ่ง ชื่อว่า **ชีวปุตตา** หมู่หนึ่งชื่อว่า **ชีว-ปุตตาปิยาชิโน**[๑] หมู่นึ่ง ชื่อว่า **ปิยาปุตตาปิยานันทา** แลนกทังหลายสี่หมู่นั้น แลหมู่เป็นปัจเจกเอกราชพึงคณา สังขยานับด้วยหมื่น ชมชื่นพร้อมกันมา.

วารณา **มีนกหัสดีลิงค์เป็นเค้า เป็นเจ้าหมู่อันปฐม นกทังหลายมาแวดล้อม อ้อมเป็นปริวาร มีทั้งนกกกแลนกแกง ซุมแซงแลคอก่าน ห่านฟ้าแลอินที เอี้ยงคลีแลนกพีด นกปีดแลนกเขา ตาเวาแลกระออก จอกฟ้าแลสาลกา *วารณา* มีนกหัสดีลิงค์เป็นเค้า เข้ามาแต่ทูรสถานกับทั่งปริวารพร่ำพร้อม น้อมยังปีกแลหาง เลิกเองคชุลี ถวายบังคมแก่พระระษีเจ้าว่า ฝูงข้าไหว้บาทบพิตรเป็นเจ้า *ภวำ* สมเด็จมหาราชเจ้า บัดนี้ เข้ามาธรงพนวชบวชเป็นระษี เจ้ากูอย่าได้คืดเถิงห้องบุรีรมย์ราช อย่าได้คืดเถิงผาสาทแก้ววิชัยยนต์ อย่าได้คืดเถิงหมู่ริพลแลอามาตย์ อย่าได้คืดเถิงวรนาถแก้วกัญญา[๒] *ภวำ* สมเด็จพระมหาราชเจ้า จงชมชื่นยินดี เชิ่งปารมีธรรมกรรมอันเป็นประโยชน์ ค่อยยอดสืบสร้างโพธิสมภาร ก็ข้าเทอญ. นกทังหลาย ถวายยังคำยินดีแก่พระระษีเจ้าตนวิเศษ เหตุฉะนั้น นกชุมนี้จิ่งได้ชื่อว่านันทิกา. แลนกทังหลายฝูงนั้นเทียรย่อมมาน้อมนบ คมรพพระบาทเจ้า ทุกค่ำเช้าเฝ้าเบื้องปราจีน ก็มีแล.**

ตโต ถัดนั้น *ทุติโย สกุณสงฺโฆ* อันว่าหมู่นกชุมถ้วนสอง *หำสราชปาโมกฺโข* **มีพญาหงส์เป็นแก่เป็นประธาน มีทังนกเจ่าแลนกยาง นกลางแลพายขวาก[๓] จากพรากแลตาหลุม นกชุมแลโพนโดก ซะโพกแลคับแคแตหวัด[๔] สัตว์ทังหลายฝูงนี้ เป็นปริวารแห่งพญาหงส์ มาพร่ำพร้อมน้อมยังปีแลหาง เลิกเองคชุลี ถวายบังคมแก่พระระษีภุวนาถเจ้าว่า ข้าไหว้บาทบุพิตรเจ้า *ภวำ* บัดนี้ สมเด็จมหาราชเจ้า มาเข้าป่าเป็นระษี เจ้ากูอย่าได้ประมาท สมเด็จมหาราชเจ้า จงมีอายุยืนยาวยิ่ง กับดอมลูกแก้วกิ่งชายา ก็ข้าเทอญ. นกทังหลาย ถวายยังคำวุฒิศรีสวัสดี แก่พระระษีเจ้าตนวิเศษ เหตุฉะนั้น นกชุมนี้จิ่งได้ชื่อว่าชีวปุตตา. แลนกทังหลายฝูงนั้น เทียรย่อมเข้ามาน้อมนบ คมรพพระบาทเจ้า ทุกค่ำเช้าเฝ้าเบื้องปัจฉิม[๕] ก็มีแล.**

ตโต ถัดนั้น *ตติโย สกุณสงฺโฆ* อันว่าหมู่นกชุมถ้วนสามนั้น *มยูรปาโมกฺโข* **มีนกยูงเป็นแก่เป็นประธาน มีทังไก่เถื่อนแลไกขวา ไก่นาแลกดปูด สีทูดแลเป้าไฟ ตาไนแลนกจาบ กาลาบแลกาแก นกประหิดประเหียน ตีนเทียนแลเป็ดน้ำ ฝูงอยู่ถ้ำภูผา พึงคณามีมาก พ้นจากภาคสังขยา มีทังกาแลแฮ้ง มาพร่ำพร้อม น้อมยังปีกแลหาง เลิกเองคชุลี ถวายบังคมแก่พระ**

---

๑ ป. ชีวปุตฺตา ปิยา จ โน

๒ ลบ. อย่าได้คืดเถิงปิตุราชชาติเชื้อ อันอยู่ในรัฏฐัง

๓ ลบ. พายกวาก

๔ บบ. จิบโจกแลคับแคแตหวัด

๕ ลบ. เบื้องทักขิณ

ระษีเจ้าว่า *เทว* ข้าไหว้บุพิตรเจ้า บัดนี้ เจ้าฎูมาบัวระบัติ ด้วยคลองวัตรอันเป็นระษี เจ้ากูจงมีอายุยืนยาว อฺย่าได้โศกเศร้า ฮักลูกเต้าเพื่อนข้างกับดอมเมีย ก็ข้าเทอญ. นกทังหลาย ถวายยังคำวุฒิเสนหา ผารภสุขสวัสดี แก่พระระษีธรรมิกราช ขัตติยชาติภูธร ลวดได้นามกรชื่อว่าชีวปุตตาปิยาชิโน. แลนกทังหลายฝูงนั้น เทียรย่อม มาถวายพรทุกคำเช้าแก่บุพิตรเจ้า เฝ้าเบื้องทักขิณ[๑] ก็มีแล.

***ตโต* ถัดนั้น *จตุฑฺโต สกุณสงฺโฆ* อันว่าหมู่นกชุมถ้วนสี่นั้น *กรวีกปาโมกฺโข* มีนกกรวีกเป็นเค้า เป็นเจ้าหมู่พึงคณา มีทังนกผืดพึงแลนกแหก นกแขกแลนกทา สังกาแลนกเอี้ยง ฮู้ปากเกลี้ยงเสียงต่างภาษา ไก่ขาวแลไก่กุ้ม นกขุ้มแลอุมลวา นกถัวแลแขกเต้า เขาไฟแลเจียบ่าง ก่างกี้แลนกแซว เค้าแมวแลขุ้มม้า ไก่ฟ้าแลไกโอก จิบโจกแลนกซันแดง แซงแซวแลจีจู้ เข้าตู้แลเค้าลาน นกทังหลายฝูงนี้ ก็ก็ขานขันแลฮ่ำฮ้อง เสียงสนั่นก้องในไพร ยินสะออนใจมีมาก บ่ฮู้กี่ฮ้อยภาคพึงคณา สังขยานับด้วยหมื่น ชมชื่นเต้ายินดี พากันมาพร่ำพร้อม น้อมยังปีกแลหาง เลิกเองคลุลีถวายบังคม แก่พระระษีภูวนาถเจ้า อฺยู่วีว่อน - วีว่อน ฮ้องเสียงอ่อนอรชรว่า *เทว* ข้าไหว้เวสสันดรเจ้าตนวิเศษ บัดนี้ เจ้าฎูมาละปละไว้ ยังราชเพศอันเป็นพระญา แล้วแลมาธรงเครื่องวิเศษอันเป็นสมณ์ สร้างพรหมวิหารวุฒิธรรมดวงล้ำยิ่ง กับดอมลูกแก้วกิ่งเมียตน เจ้ากูอฺย่าได้กังวลอันอื่น จงชมชื่นยินดี ฮักสองศรีดีค้อย - ดีค้อย กับดอมลูกนาถน้อยชายา ก็ข้าเทอญ. นกทังหลาย ถวายยังสุขนิวาสาภิรมย์ รุจนาธรรมดวงวิเศษ เหตุดั่งนั้นนกชุมนี้ จิ่งได้ชื่อว่าปิยาปุตตาปิยานันทา. แลนกทังหลายฝูงนั้น เทียรย่อมมาฮ้องถ้องขานขันเซิ่งกันไปมา ด้วยเสียงอันเกลี้ยงกลม ควรภิรมย์ชมชื่นยินดีทุกคำเช้า เฝ้าพระบาทเจ้าเบื้องอุดร ก็มีแล.**

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ **เวสฺสนฺตโร ราชา** อันว่าพระญาเวสสันตรเจ้าตนนั้น **สมฺมติ** ก็อฺยู่ **สห ปุตฺเตหิ** กับดอมลูกแก้ววรบุตร อุตตมชายามหาเทวี ศรีวรกษัตริย์ **ยตฺถ อสฺสเม** ในอาศรมบทศาลาที่ใด **โส เวสฺสนฺต โร ราชา** อันว่าพระญาเวสสันตรเจ้าตนนั้น **ธาเรนฺโต** อันธรง **พฺราหฺมณวณฺณ์** ยังเพศอันเป็นนักบวชเจ้าตนประเสริฐ **อาสทฺจ** มีมือถือขอเกาะเกี่ยวเหนี่ยวลูกไม้แลหัวมัน **มสณฺชฏ์** อันมีเครื่องได้บูชาไฟธรงพนวช กวดเกล้าเป็นชฎา **จมฺมวาสี** ก็นุ่งหนังเสือ อันท่านหากเถือลอกปอกออกทังเล็บ เก็บจีบไว้เป็นสังฆาฏิ์ **ฉมา เสติ** ก็นอนอฺยู่เหนือแผ่นดินดายบ่มีสาด ท่อเอาไบไม้ลวาดฮองหลัง **ชาตเวทำ นมสฺสติ** ก็น้อมนมัสการไว้บ่ขาด

---

๑ ลบ. เบื้องปัจฉิม

ยังชาติแปลวไฟอันเหลืองเฮืองเฮื่อ เพื่อใสใจว่า ผ้าพระปัจเจกโพธิเจ้า ไหว้ทุกค่ำเช้าเป็นกิจกาล ตามบุราณระษีมาแต่ก่อน ก็มีแล.

วสนฏฺฐาเน ในเมื่อวัสโนกาส อาวาสที่สำราญ สถานอันวิเศษ **แห่งพระเวสสันตรเจ้า** ตนนั้น **อันนายพรานเจตบุตร อกฺขาเต** ก็หากบอกกล่าวดั่งนั้น **ชูชโกปิ** ส่วนดั่งชูชกพราหมณ์ **ตุสิตฺวา** ลวดมีใจชมชื่นยินดี **กโรนฺโต** จักกระทำปฏิสันถาร ต้านจารจาปราศัย ไปตามฮีตคลอง สนองตอบบุญคุณ แห่งนายพรานเจตบุตร อันกูร์ณาบอกยังหนทางอันจักไต่เต้า เข้าไปสู่ศาลา แห่งพระญาเวสสันตระธรรมิกรราชา **อาห** ก็กล่าวว่า **อิทญฺจ เม สตฺตุภตฺตํ มธุนา ปฏิสํยุตฺตํ** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูรานายพรานเจตบุตร **อิทำ สตฺตุกตฺตำ** อันว่าเข้าสตุก้อนสตุย่อย **เม** แห่งข้า **มธุนา ปฏิสำยุตฺตำ** อันตระหมนคนไป ด้วยน้ำเผิ้งน้ำมิ้มอันหวานแลหอมฮื่น ควรชมชื่นเอาใจ ภายในหวานแซบช้อย อันนางพราหมณ์น้อยข้า หากกระทำตกแต่งแปลงดีสนิท เพื่อให้เป็นเข้าไท่แลเข้าถง ประสงค์ให้เทียวทาง ก็มีมากแท้หนักหนา **ททามิ** ข้าก็ให้แก่เจ้า บัดนี้แล.

เมื่อชูชกพราหมณ์ กระทำคุณตอบ มอบของฝากแห่งตนดั่งนั้น บั้นนายพรานเจตบุตร **สุตฺวา** ได้ยินยังถ้อยคำแห่งเถ้าชูชกพราหมณ์ อันต้าจารจา **อาห** ก็กล่าวว่า **ตุยฺเหว สมฺพลำ โหตุ นาหำ อิจฺฉามิ สมฺพลำ** ดั่งนี้เป็นเค้า **พฺรหฺเม** ดูราท่านพราหมณ์ **สมฺพลำ** อันว่าเข้าไท่แลเข้าถง อันเมียท่านหากประสงค์ให้เทียวทาง **โหตุ** ก็จงไว้แก่ท่าน เทอญ. **อหำ** อันว่าข้า **น อิจฉามิ** ก็บ่มักเพื่อจักถือเอา ยังเข้าไท่แลเข้าถงแห่งท่านแล. **ตฺวำ** อันว่าท่าน อันเกิดในภารทวาชโคตร มีประโยชน์ด้วยอันเทียวทาง อันยืดยาวคราวไกล ท่านจงไปตามวิสัยแห่งท่าน อย่าได้ช้านาน หวนค้อมพอประมาณเข้าถงท่าน เท้าวันเทอญ. **อยำ มคฺโค** อันว่าหนทางอันนี้ **เอกปทึ** ก็พอฮอยตีนคนเดียวเทียวไต่ **อุชุ๎ คจฺฉติ** ไปเป็นอันซื่อจื่อบ่หลงเทียรย่อมเป็นอันดีจงจอด เท้าฮอดอาศรมบทศาลาเป็นอันดี **อิสิ** ยังมีเจ้าระษีตนหนึ่ง **อจฺจุโต นาม** ชื่อว่า **อจฺจุตระษี ปงฺกทนฺโต** มีแข้วอันขาวพราวบรสุทธิ์ ดุจดั่งน้ำนมงัว **รชสฺสิโร** มีหัวอันกลั้วเกล้า ไปด้วยผงเผ่าเท่าธุลี **วสติ** ก็อยู่ในระแวกหนทางที่นั้น แลเจ้าระษีตนนั้น **ธาเรนฺโต** อันธรงยังเพศเป็นนักบวชเจ้าตนประเสริฐ **อาสทญฺจ** มีมือถือขอเกาะเกี่ยว เหนี่ยวลูกไม้แลหัวมัน **มสญฺชฏำ** อันมีเครื่องไต้บูชาไฟ ธรงพนวช กวดเกล้าเป็นชฎา **จมฺมวาสึ** เจ้าก็นุ่งหนังเสือ อันท่านหากเถือลอกปอกออกทังเล็บ เก็บจีบไว้เป็นสังฆาฏิ์ **ฉมา เสติ** ก็นอนอยู่เหนือแผ่นดินดายบ่มีสาด ใบไม้ลวาดฮองหลัง **ชาติเวทำ นมสฺสติ** ก็น้อมนัสการไหว้บ่ขาด ยังชาติแปวไฟ อันเหลืองเฮืองเฮื่อ เพื่อใสใจว่าผ้าพระปัจเจกโพธิเจ้า ไหว้ทุกค่ำเช้าเป็นนิจกาล ตามบุราณระษีมาแต่ก่อน ก็มีแล. **ตฺวำ** อันว่าท่าน **คนฺตฺวา** เข้าไปแล้วอย่าได้เว้น ท่านจงไปตามเส้นทางอันนี้ ท่านหากจักเห็น ยังเจ้าระษีตนนั้นบ่สงสัย ผิว่าท่านยังมักใคร่ไปภาย

หน้า อุย่าได้ช้าความ **ปุจฺฉ** ท่านจ่งถามหา ยังหนทางเชิ่งเจ้าระษีตนนั้น เทอญ. **โส อิสิ** อันว่าเจ้าระษีตนนั้น อันท่านหากไหว้สาธุการทุกเมื่อ เชื่อยังคำแห่งท่านแล้วบ่มียาก หาก จักบอกยังหนทางแก่ท่าน ชะแล.

เตน วุตฺตำ เหตุดั่งนั้น บั้นคาถาพันธะอันนี้ สัพพัญญูเจ้าเทศนา แก่มหาสารีบุตร ตนบรสุทธิ์ด้วยศีลาในจริยาปิฎก อันสังคายนาจารย์เจ้ายกออกมาเป็นสาธกไว้ ในเวสสันตร-ชาดกว่า **อิทำ สุตฺวา พฺรหฺมพนฺธุ เจตำ กตฺวา ปทกฺขิณำ** ดั่งนี้ **สารีปุตฺต** ดูราสารีบุตร **พฺรหฺมพนฺธุ** อันว่าเถ้าฐูชกพราหมณ์ ตามแนวนามเชื้อชาติแลประเทศที่เกิดที่อยู่แห่งมัน อยู่ในเมืองพาราณสีภายใต้ ไฟหากไหม้เฮือนมันเสียแล้ว มันลวดหนีมาอยู่ในเมืองกลิงคราษฎร์ จิ่งมาได้นางน้อยนาถอมิตตตา มันเข้าลุกอำนาจแห่งตัณหา อันนางอมิตตตาเมียมัน หาก จำให้ไปขนขวายหา ยังทาสีทาสา **สุตฺวา** ได้ยินแล้ว **อิทำ วจนำ** ยังถ้อยคำแห่งนายพราน เจตบุตร **อุทคฺคจิตฺโต** มีจิตใจภิรมย์ชมชื่นยินดียิ่งหนักหนา **กตฺวา** มันก็กระทำ **ปทกฺขิณำ** ยังอันเวียนวัฏฏ์ปทักขิณ เชิ่งนายพรานเจตบุตร **อจฺจุโต** อันว่าเจ้าอจุตระษี มีในสถานที่ใด **ปกฺกามิ** มันก็หนีไปในถสานที่นั้น ก็มีแล.

จูฬวนวณฺณนา นิฏฺฐิตา

ก็เสด็จบรบวรณ์ควรแล้วท่อนี้ก่อนแล.

(ประดับประดาด้วยพระคาถาทังหลาย ๓๕ พระคาถา)

---

๗. มหาพน

คจฺฉนฺโต โส ภารทฺวาโช
ทิสฺวาน ตำ ภารทฺวาโช
อทฺทส อจฺจุตำ อิสึ
สมฺโมทิ อิสินา สห.

(ชูชกสนทนากับอจุตระฤาษี)

ดูราสัปปุริสะทังหลาย **โส ภารทฺวาโช** ส่วนดั่งชูชกพราหมณ์ผู้นั้น **คจฺฉนฺโต** มันก็ไปตามหนทางไกลบ่ฮู้ที่สุด แต่นายพรานเจตบุตรหากบอก **อทฺทส** ก็เห็น **อจฺจุตำ** ยังเจ้าอจุตระษี **สมฺโมทิ** ก็มีใจชมชื่นยินดี กับดอมเจ้าระษีเป็นอันยิ่ง **ปุจฺฉิ** ก็จิ่งถามหายังสุขสวัสดี เซิ่งเจ้าอจุตระษี เป็นคำไมตรีอันม่วนว่า **กจฺจิ นุ โภโต กุสลำ** ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้เจ้าระษี เจ้ากูมาอยู่ในคีรี เป็นคลองอันดีบรสุทธิ์ **กุสลำ** อันว่าสภาวะอันหาพยาธิบ่ได้ คือว่าไข้สันนิบาตแลเจ็บหัว **อนามยำ** อันว่าคำกลัวแลทุกข์สองประการก็หาบ่ได้ แก่พระบาทไท้ระษี ก็ข้าฤา ? **ยาเปถ** เจ้ากูยังค่อยเลี้ยงชีวิต ติดกับด้วยอันคว่าแสวงหา ยังหัวมันแลลูกไม้ ยังค่อยได้พอฉัน ก็ข้าฤา ? **มูลผลา** หัวมันแลลูกไม้ ก็ยังมีมาก บ่ลำบากด้วยอันคว่าแสวงหา ก็ข้าฤา ? **ฑำสา จ มกสา** เหลือกแลยุงยองของป่า ก็บ่มาคว่าใกล้ตอมตน **สิรีสปา** สัตว์ตัวฮีแฮงตอด งูงอดคว่าดงดอน ก็บ่มาโคจรเข้าใกล้ พระบาทไท้ระษี ก็ข้าฤา ? **หึสา** อุปัทวะอนตาย อันเกิดแต่เนื้อป่ากล้าคะนอง คือว่า ราชสีห์เสือเถื่อน แฮดฮ้ายเพื่อนพึงคณา ก็บ่มาฮาวีกระทำโทษ ฮามประโยชน์ภาวนา ก็ข้าฤา ?

ตาปโส เมื่อนั้น บั้นเจ้าอจุตระษี **อาห** กล่าวว่า **กุสลญฺเจว เม พฺรหฺเม** ดั่งนี้เป็นเค้า **พฺรหฺเม** ดูราท่านพราหมณ์ผู้เถ้า **กุสลำ** เฮาพระบาท ก็บ่ได้ต้องพยาธิอันใดสัง **อนามยำ** ก็ยังค่อยสบาย หายจากทุกข์สองสิ่ง แท้ดีหลี **ยาเปมิ** เฮาก็ยังเลี้ยงชีวิตให้เป็นไปบ่ถอยสัง ด้วยกำลังอันแสวงหาลูกไม้ ยังค่อได้พอฉัน **มูลผลา** หัวมันแลลูกไม้ ก็ยังมีมาก บ่ลำบากด้วยอันคว่าแสวงหา **ฑำสา จ มกสา** เหลือกแลยุงยอง ตัวปีกปลิ้น ฮิ้นตัวน้อยขบคัน **สัพพะสรรพ์ อสรพิษ น วิชฺชนฺติ** ก็หาบ่ได้ เพื่อว่าเฮามาอยู่ป่าไม้ที่นี้แผ่ไมตรี **หึสา** อุปัทวะอนตาย อันเกิดแต่สัตว์ทังหลาย หมายมีราชสีห์เป็นเค้า ก็บ่เข้ามาฮาวี ในคีรีขงเขต เหตุว่าเฮาธรงธรรม

พรหมวิหารผายแผ่ฮอด บ่ขอดไว้เวรา **พฺรหฺเม** ดูราท่านพราหมณ์ เฮาก็มาอยู่ในภูผาป่าไม้ พ่ำว่าได้หลายปี **นาภิชานามิ** เฮาก็บ่ฮู้จักยังสภาวะอันเป็นพยาธิ เจ็บบาดไข้อันใดสัง **พฺรหฺเม** ดูราท่านพราหมณ์ **อาคตำ** อันว่ากริยาอันมาแห่งท่านนี้ ก็เป็นอันดียิ่งหนักหนา **อทฺราคตำ** มาบ่เสียประโยชน์สัง **ภทฺทำ** อันว่าคำวุฒิสวัสดี จงมีแก่ท่านเทอญ. **ตฺวำ** อันว่าท่าน **ปวิส** จงเข้าไปในศาลาโฮงน้ำ **ปกฺขาลยสฺสุ** ท่านจงล้างเสีย ยังผงเผ่าเท่าธุลี อันติดแปดบาทา ในศาลาโฮงน้ำ **ภุญฺช** ท่านจงซ้ำเลือกกิน **ตินฺทุกานิ** ยังหมากคับทองหวานถ้วน หมากชางล้วนสุกเหลืองดีหมากหาดจีจ่อพั้ว ม่วงมื่นดั้วดกหนา **ขุทฺทกปฺปานิ** มีรสหวานสุดยิ่ง สิ่งน้ำเผิ้งน้ำมิ้มใส่เจือจาน **ปิว** ผิท่านอุยากจงดูดกิน **อิทฺปิ ปานียำ** ยังน้ำกินอันนี้ **สีตำ** อันเอย็นซักไซ้ดูดกินได้แฮงมา **คิริคพฺภรา** อันเฮาหากตักมา แต่ท้องห้วยฮาวเขา เท้าวันเทอญ.

ชูชโก เมื่อนั้น บั้นชูชกพราหมณ์ **อาห** กล่าวว่า **ยำ วตฺถุ** อันว่าวัตถุอันใด **สพฺพำ** อันทังมวล อันเจ้ากูหากกระทำ **อคฺฆิยำ** เป็นเครื่องบูชาแขก อันเจ้ากูหากแต่งแจกมีหลายประการของหอมหวานทุกสิ่ง สรรพะสิ่งพร้อมทังมวล **ตำ วตฺถุ** อันว่าวัตถุอันนั้น **มยา ปฏิคฺคหิตำ** ผู้ข้าก็ฮับเอาทังมวล ก็ข้าแล. ท่อว่าด้วยมีแท้ **อหำ** อันว่าผู้ข้า **ทสฺสนำ** ก็มักใคร่เห็นหน้า แห่งพระญาเวสสันตรเจ้า ก็จิ่งได้ข่มเท้าตระเดินมา **ยทิ ชานาสิ** ผิเจ้ากูแลฮู้ยังที่อยู่ โฮงแก้วกู่จำศีล แห่งพระนรินทร์เจ้าฟ้า เจ้ากูจงบอกแก่ข้า **พอให้ได้เห็นหน้า** พระญาเวสสันตรเจ้าจอมธรรมก็ข้าเทอญ.

อจฺจุโต เมื่อนั้น บั้นอจุตระษี ได้ยินคำบ่ดีแต่เค้า เจ้าจิ่งกล่าวว่า ดูราท่านพราหมณ์ท่านมาถามหา ยังพระญาเวสสันตรเจ้า ด้วยอันชอบนั้น ก็บ่มีแลนา. ฮ้อยว่าท่านปรารถนาอุยากได้ ยังนางนาถไท้มัทที ผู้มีคลองบัวระบัติดีเถิงขนาด แก่เวสันตรราชผัวตน แท้ดีหลี. อันนึ่ง ฮ้อยว่าท่านปรารถนาอุยากได้ ยังแก้วแก่นไท้กัณหา **ทาสี** ให้เป็นข้อยญิงแห่งท่าน ผิบ่มีดั่งนี้ ฮ้อยว่าท่านปรารถนาอุยากได้ ยังท้าวหน่อไท้ชาลี ให้เป็นข้อยชายแห่งท่าน บ่คลาดบ่คลา. ประการนึ่ง **ตฺวำ** อันว่าท่านเถ้า อันข่มเท้าตระเดินมา **อาเนตุ** เพื่อจักนำหนี ยังราช-มัททีทังสองศรีอ่อนน้อย ไปเป็นข้อยแห่งท่านบ่สงสัย แท้ดีหลีแลนา. **โภคา** อันว่าเข้าของศรี-สมบัติ วัตถุเงินคำอันล้ำเลิศ แก้วประเสริฐเจ็ดประการ **แห่งพระภูบาลตนนั้น น วิชฺชนฺติ** ก็บ่มีสังสักสิ่ง มีแต่ลูกแก้วกิ่งแลเมียมิ่งอยู่ดอมองค์ ฮ้อยว่าท่านประสงค์อยากได้ท่อนั้น ท่านจิ่งซ้ำถามหา บ่อย่าชะแล.

(ชูชกโกหกอจุตระษี)

ชูชโก เมื่อนั้น บั้นชูชกพราหมณ์ จิ่งกล่าวตามภาษาเถ้าถ่อย เกลี้ยงลิ้นล่อยด้วยผญา

ว่า **อกุทฺธรูปาหํ โภโต** ข้าไห้วพระระษีเจ้า ข้าเถ้าป่มีคำเขิงเคียด บังเบียดหน้าชังใผ นั้นนา. **นอาคโต** ข้าเถ้าป่ได้เข้ามาว่าจักขอ ยังนรทัพพะสมบัติสัง **อหำ** ข้านี้เป็นคนดีศรีชอบ ประกอบด้วยใจบุญ ข้าก็ท่อระนึกเถิงคุณแก้วสามประการเป็นปกติ **ทสฺสนำ** อันว่ากริยาอันได้เห็น ยัง **อริยสัปปุริสะเจ้าตนประเสริฐ สาธุ** ก็เป็นอันดี มีประโยชน์ยิ่งหนักหนา **สนฺนิวาโส** อันว่ากริยาอันได้ประสบ พบกับดอมอริยสัปปุริสะเจ้าตนประเสริฐ **สุโข** เทียรย่อม ได้ไปเกิดเสวยสุข พ้นจากทุกข์ในสงสาร ข้าก็คืดเถิงสมภาร พระภูบาลแวนยิ่ง ข้าจิ่งได้สักไม้เท้า เข้ามาสู่สมภาร พระภูบาลบุพิตร แลจักได้เห็นด้วยอามิส ติดกับด้วยอันอุยากได้ ยังลูกแก่นไท้แลเมียขวัญแห่งพระจอมธรรม์เจ้าตนนั้น ก็บ่มี. ประการนึ่ง **สิวิราชา** อันว่าพระญาเวสสันตระเจ้าตนนั้น อันพระกษัตราตนพ่อฟังคำส่อชาวสีพี ก็จิ่งขับเจ้าหนี จากบุรีมาบวช สร้างพนวชเป็นระษีในคีรีดงหนา **อทิฏฺปุพฺโพ** แต่กาละเมื่อก่อน ผู้ข้าบ่ห่อนได้เห็นสักเทื่อ แท้ดีหลีนา **อหำ** อันว่าข้าเถ้า **อาคโต** จิ่งได้ข่มเท้าเข้ามา เพื่อจักได้เห็นยังเจ้ากษัตริย์ตนนั้น แท้ดีหลี. **ยทิ ชานาสิ** ผิว่าเจ้ากูยังฮู้ที่อยู่ โฮงแก้วกู่จำศีล แห่งพระนรินทร์แก่นเหง้า จงบอกแก่ข้าเถ้าโดยพลัน ก็ข้าเทอญ.

(อจุตระษีพรรณนาเขาและป่าไม้)

ตสฺส วจนำ สุตฺวา เมื่อนั้น บั้นเจ้าอจุตระษี ได้ยินคำแห่งพราหมณ์ เป็นไมตรีอันม่วนเพราะเสาะใส ลวดเชื่อใจเป็นอันยิ่ง จึงกล่าวว่า **พฺรหฺเม** ดูราท่านพราหมณ์ ตามอาการดั่งท่านมากล่าวเชิ่งเฮานี้ ก็เป็นอันดี เหมือนดั่งพราหมณ์ทังหลาย เอาก็หายคำสงกาทุกสิ่งแท้ดีหลี. **วสาหิ** ท่านจงอยู่ ในกู่แก้วศาลา กับดอมเฮาคืนเดียวนี้ก่อน เท้าวันเทอญ. **สนฺตปฺเปตฺวา** เจ้าอจุตระษี ยังพราหมณ์ผู้นั้น ให้อิ่มเต็มไปด้วยลูกไม้แลหัวมัน **สยาเปตฺวา** ก็ให้นอนอยู่ในศาลาคืนฮุ่ง เท้าพระสุริยะพุ่งพ้นเฮืองมา **ปสาเรตฺวา** เจ้าจิ่งเอยียดไป **ทกฺขิณหตฺถำ** ยังแขนก้ำขวาชี้บอก **มคฺคำ** ยังหนทางแก่พราหมณ์ว่า

เอส เสโล มหาพฺรหฺเม ปพฺพโต คนฺธมาทโน ดั่งนี้เป็นเค้า **มหาพฺรหฺเม** ดูราท่านพราหมณ์ผู้ใหญ่ **เอโส ปพฺพโต** อันว่าดอยอันนั้น **เสโล** มักว่า **เสลมโย** เทียรย่อม แล้วด้วยหินทังแท่ง อันโลกหากตั้งแต่งไว้แต่ปฐมกัปป์มา **คนฺธมาทโน** ชื่อว่าคันธมาทนะบรรพต ผากฏเป็นที่เกิดแห่งของหอมทังหลาย แท้ดีหลีแลนา. **มนุสฺสา** อันว่าคนทังหลาย คันว่ามาเถิงที่นั้นแล้ว ก็ให้กลั้วเกล้ามัวเมาไป ด้วยคันธทิพย์สิบสิ่ง จิ่งได้ชื่อว่าเขาคันธมาลา อันพระกษัตราตนบุญกว้าง อยู่สืบสร้างธรงศีล ตามระบิลบรสุทธิ์ **สห ปุตฺเตหิ** กับทังลูกแก้วแลเมียฮัก **ยตฺถ อสฺสเม** ในอาศรมบทศาลาที่ใด **ตฺวำ** อัสว่าท่าน **อุตฺตราภิมุโข** จงอว่ายหน้าสะพู่สู่ทิศาหนเหนือ แล้วแลเลียบไปด้วยตีนดอยอันนั้น ท่านหากจักเห็น ยังอาศรมบทศาลา

แห่งพระญาเวสสันตรเจ้าตนวิเศษ **ธาเรนฺโต** อันธรงเพศเป็นระษี มีมือถือขอเกาะเกี่ยว เหนี่ยวลูกไม้แลหัวมัน ในวันประเทศ ขอดเกศเกล้าเป็นชฎา **จมฺมวาสี** เทียรย่อม นุ่งหนังเสือ อันท่านหากเถือลอก ปอกออกทังเล็บ เก็บจีบไว้เป็นสังฆาฏิ์ **ฉมา เสติ** ก็นอนอยู่เหนือแผ่นดินดายบ่มีสาด มีแต่ใบไม้ลวาดฮองหลัง **ชาตเวทำ นมสฺสติ** ก็น้อมนมัสการไหว้บ่ขาด *ยังชาติแปวไฟอันแดง ลุกเป็นแสงใสยิ่ง สิ่งผ้าพระปัจเจกโพธิเจ้าจอมไตร เพื่อให้เป็นปัจจัยนำเกิด ในชั้นฟ้าเลิศมหาพรหม แท้ดีหลี.*

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ **เอเต ทุมา** อันว่าไม้ทังหลายฝูงนั้น **นานาผลธรา** อันธรงยังลูกแลหมาก ผากฏหลากเหลือหลาย แต่ปลายเท้าเถิงกก เป็นดกเป็นหนา **อุคฺคตา** มีลำอันสูงสุดยิ่ง สิ่งจอมฝ้าจอมเมฆอันหนา **นีลา** อันเขียวงาม **อญฺชนปพฺพตา อิว** เป็นประดุจดั่งเขาเองชัน **ปทิสฺสนฺติ** ก็ยังผากฏเห็นมา เป็นอันงามพร่ำพร้อม **ธวา** คือว่าไม้ตะแบกค้อมใบบาง **อสฺสกณฺณา** ไม้หูกวางแกมไม้ก่อ ไม้สะเดียนจ่อบุปผา **สาลา** ไม้ฮังหนาฮ่มกว้าง[๒] **ผนฺทนำ** ไม้คร้อขว้างฮิมทาง **มาลุวา** ไม้ยางพาย ปลายมันสูงพ้นเพื่อน นกน้อยเลื่อนลงหา **วาเตน** อันลม **สมปเวเธนฺติ** หากมาพัดกวัดแกว่ง ง่าค้อมแบ่งไปมา **สกี ปีตาว มาณวา** เหมือนดั่งชายหนุ่มเหน้า อันโถงเหล้า น้อมนำมายังกำเหล้า แล้วแลดูดกิน ยังน้ำเหล้าอันขม แล้วแลเมาล้มก้มเงยพร้อมกัน นั้นแลนา.

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ **วสฺสนสทฺโท** อันว่าเสียงอันฮ้องถ้องขานขัน **สกุณานำ** แห่งนกทังหลายต่าง ๆ ฮ้องแล้วจับเคี่ยนย่างไปมา เหนือสาขาง่าไม้ **สุยฺยเร** ก็ผากฏได้ยินมา ทั่วทิศาบ่ขาด **สงฺคีติโยว** *เหมือนดั่งชาติเสียงทิพพสังคีตพร้อมตุริยะนนตรี ศรีคนธัพพับเสพเทพไท้ไตวะติงสา สุรินทราธิปติราช* นั้นแลนา. นกทังหลายฝูงนั้น **นชฺชุหา** คือว่านกโพนโดกฮ้องกลางโคกตระเดินดง **โกกิลา** นาตาเวาวงแวดเหล่า **สงฺฆา** นกไส่เสาเหตุการณ์ ยังข่าวสาส์นทุกสิ่ง บอกแล้วจิ่งบินหนี **สมฺปตนฺติ** ฮ้องแล้วแลเต้นไต่ไปมา **ทุมา** จากไม้ต้นหลัง **ทุมำ** สู่ไม้ต้นหน้า จับเคี่ยนง่าถ้าเอากัน นกเนืองนันมีหลายสิ่ง ง่าไม้กิ่งดกหนา **สาขาปตฺตสมีริตา** อันลมหากมาพัดถูกต้อง นกซ้ำฮ้องขานขัน **อวฺหยนฺเตว** เป็นประดุจดั่งฮู้เฮียกฮู้หา ให้มาใกล้มาถัด **คจฺฉนฺตำ** ยังคนฝูงมาใหม่ ตั้งใจใฝ่ยินดี **นิวาสินำ** ยังคนฝูงอยู่เก่า **โมทยนฺติ** ซ้ำเล่าให้

---

๑ บบ; บ. ยังชาติแปวไฟ อันเหลืองเฮืองเฮื่อ เพื่อใส่ใจว่าผ้าพระปัจเจกโพธิเจ้า ไหว้ทุกค่ำเป็นนิจกาล ตามบุราณระษีมาแต่ก่อน ก็มีแล.

๒ บ. ไม้ฮังงามฮ่มกว้าง

* ลบ; บ. เหมือนดั่งเสียงขับทิพย์แห่งนางฟ้าทังหลาย

ยินดีแลหายโศก บรโภคพร้อมอารมณ์ทุกสิ่ง ยิ่งกว่าในบ้านเมืองแห่งตน ดีหลีแลนา. **เวสฺสนฺตโร ราชา** พระญาเวสสันตระเจ้าตนนั้น **สมฺมติ** ก็อยู่ **สห ปุตฺเตหิ** กับดอมลูกแก้ววรบุตร อุตตมชายามหาเทวีศรีวรกษัตริย์ **ยตฺถ อสฺสเม** ในอาศรมบทศาลาที่ใด **สกฺกทตฺติเย** อันอินทราธิราช หากอาณัติให้วิสสุกรรม ลงมาสร้างให้แล้ว ยังกู่แก้วศาลา **ตุวํ** อันว่าท่าน **คจฺฉาหิ** จงเลียบตีนดอยอันนี้ไป หายจักเห็นยังอาศรมบทศาลา แห่งพระญาเวสสันตรเจ้าตนนั้น บ่อุย่าชะแล.

(พรรณนาสระโบกขรณี)

อจฺจุโต อันว่าเจ้าอจุตระษีตนวิเศษ **วณฺเณตฺวา** จะพรรณนาย้องยอ ยังสระแลป่าไม้ในที่ใกล้อาศรม ควรภิรมย์ล้ำยิ่ง **อาห** จิ่งกล่าววว่า **กิเรริมาลา วิคตา ภูมิภาเค มโนรเม** ดูรามหาพราหมณ์ ในพื้นข่วงอาศรม ควรภิรมย์สุดขนาด แลเดียรดาษเต็มไป ด้วยดอกกุ่มเทศแลจำ ปา**สทฺทลา หริตา** อันเขียวงามด้วยหญ้าแพด บ่ห่อนติดแปดด้วยผงธุลี **รโช** อันว่าผงเผ่าเท่าธุลี **น อุทฺธสเต** ก็บ่ปลิวฟังขึ้น ในพื้นข่วงอาศรมที่นั้นได้ แลนา. **ตูลผสฺสสมูปมา** มีหญ้าอันอ่อนสุขุมาล สมสถานดั่งสำลีฝ้าย ลวงสูงได้สี่นิ้วมือขวาง **มยูรคีวสงฺกาสา** มีวรรณะอันเขียวเหลื้อมแหล้ ดุจดั่งแงวคอนกยูง **สมนฺตา** ลวงสูงเสมอกันฮอดทุกก้ำทุกภาย แลนา.

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ **รุกฺขา** อันว่าไม้ทังหลาย **อมฺพา** คือว่าไม้ม่วง ใบบ่ฮ่วงดกหนา **ชมฺพู** ไม้หว้า **กปิตฺถา** ไม้หมากขวิด **อูทุมฺพรา** ไม้หมากเดื่อ มีลูกสุกเฮืองเฮื่อแต่เค้าเท้าเถิงปลาย บ่มีได้ขนขวายอันจักขึ้น ท่ออยู่ที่พื้นพระธรณี เหนี่ยวเอาตามใจมักบ่ยากสัง. **ตำ วนำ** อันว่าป่าอันนั้น **รติวฑฺฒนำ** เทียรย่อม จำเริญยินดีบ่ขาด ด้วยชาติไม้ทังหลาย อันเป็นของควรเคี้ยวควรกิน มีประการต่าง ๆ อันเกิดเหนือหว่างปลายผา **อาโป** อันว่าน้ำนองไหลในไพรสณฑ์ที่นั้น **เวฑูริยวณฺณสนฺนิภำ** มีวรรณะอันใสยิ่ง แลดูงามบริสุทธิ์ ดุจดั่งแก้วพิฑูรย์ อันใสดีบ่เศร้า **มจฺฉคุมฺพนิเสวิตำ** อันฝูงเต่าแลปลาทังหลาย หากอาศัยไปมาทุกเมื่อ แลน้ำอันนั้น มีกลิ่นอันหอมยิ่งหนักหนา **สนฺทติ** ไหลมาแต่ท้องดอย บ่ฮู้บกฮู้ขาดสัง เท้าฮอดสระพังวังโบกบรณีที่นั้น แลสระโบกขรณี อันมีในที่บ่ไกลอาศรมบทศาลา แห่งพระญาเวสสันตระเจ้าตนนั้น **ปทุมุปฺปลสญฺฉนฺนา** เดียรดาษเต็มไป ด้วยดอกบัวหลวง แลดอกอุบลทังหลายสามประการ คือว่าอุบลเขียวบานบ่เศร้า ดอกขาวแดงบานเมื่อเช้าเลียนกัน อุยายเป็นถันอยู่น้ำ มีวรรณะเขียวขาวแดงต่าง ๆ ตั้งอยู่พ่างเป็นถัน[๑] **นนฺทโปกฺขรณี อิว** เหมือนดั่งนันทโบกขรณี อันมีในเมืองสวรรค์ฟากฟ้า นั้นแลนา.

---

๑ บ. ตั้งอยู่ข้างเป็นถัน

(พรรณนาสระมุจลินทร์)

เอวํ จตุรสฺสโปกฺขรณึ วณฺเณตฺวา เจ้าอจุตระษีตนนั้น พรรณนาย้องยอ ยังสระพังวังโบกบรณี **อันมีสี่จตุรส** ผากฏเสมอกัน **อันมีไนที่ใกล้** โฮงแก่นไท้จำศีล **แห่งพระนรินทร์ตน วิเศษ** บรบวรณ์ดั่งนี้แล้ว บัดนี้ จักพรรณนาย้องยอ ยังสระมุจลินทร์ **อันมีสี่จตุรส** ผากฏ **เสมอกัน อาห** เจ้าจิ่งกล่าวว่า **โขมาว ตตฺถ ปทุมา เสตโสคนฺธิเยหิ จ** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูรา **ท่านพราหมณ์ผู้เถ้า ปทุมา** อันว่าดอกบัวบานงามสะพราส **เหมือนดั่งลวาดด้วยผ้าโขมพัสตร์ เหลื้อมเป็นวรรณ โส สโร** อันว่าสระมุจลิทร์**ที่นั้น สณฺฉนฺโน** อันเดียรดาษ เป็นดั่งผ้ากัมพละลวาดเป็นถัน **กลมฺพเกหิ** ด้วยดอกนีลุบลแกมผักบุ้ง เครือคว่าหยุ้งกลางวัง **เสตๆ** ดอกบัวขาวแวดล้อม ดอกปุณฑรีกอ้อมทั่วทุกภาย[๑] แลดอกไม้ทังหลายฝูงนั้น **คิมฺหา เหมนฺตกา ผุลฺลา** อันบานในเมื่อระดูฮ้อน แลระดูหนาว **อปริยนฺตาว** เหมือนดั่งหาที่สุดบ่ได้ **ชาณุตคฺฆา** อันเกิดมาในน้ำประมาณเพียงหัวเข่า เหมือนดั่งคนหากปลูกไว้เล่าดูงาม.

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ **ปริวารา** อันว่าปริวารแห่งสระทังหลายฝูงนั้น **วิจิตฺรา** อันพิจิตรไปด้วยดอกไม้ทังหลายต่าง ๆ เลียบล้อมพ่างมุจลินทร์ **สุรภี** มีกลิ่นหอมฮ่วงเฮ้า ฟังตระหลบอบไปมา **ภมรา** เป็นที่แมงผิ้งแลแมงภู่ ฮ้องชีชู่บินชม ดมเอาไกสรทุกค่ำเช้า[๒] บินเข้าออกเอาอาย **สมนฺตา** ฮอดทุกก้ำทุกภายบ่มีขาด แลนา.

(พรรณนาไม้)

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ บ่ท่อแต่นั้น ***รุกฺขา*** อันว่าไม้ทังหลายต่าง ๆ ตั้งอยู่พ่างแคมสระพัง ***กทมฺพา*** คือว่าไม้ท่มค้อมใบหนา ***ปาฏลิโย*** ไม้แคฝอยเผือแฝงฝั่ง บุปผาหลั่งบานขาว ***วารณา*** ไม้นาวกานแกมกุ่มน้ำ ดอกจ่อจ้ำแกมใบ ไขกะจอน ตั้งสอนลอนสะพรั่งเลียบฝั่งท่ามุจลินทร์ ***สิรีสา*** ไม้พันซีแลไม้กอก ปทุมกา ไม้ขัดมอกแลยมผา[๓] ***วายนฺติ*** มีกลิ่นอันหอมอ่อน ฟังตระหลบฮ่อนฮวงฮวาย ***นิคฺคณฺฑี*** ไม้ยางพายดำไกวกิ่งค้อม ยางพายขาวน้อมนูเนือ ***กีสุกา*** เครือจานเจือเกี้ยวกิ่ง พ่างตาหลิ่งบานงาม มีวรรณะแดงบ่เศร้า เกี้ยวแต่เค้าเท้าเถิงปลาย ***ปฺชฺชลนฺเตว*** เหมือนดั่งไฟลามลุกเป็นแปว ตั้งเป็นแถวเดียรดาษ ***พหุลา*** ไม้แก้วกาดเป็นชุม ***โสภญฺชนา*** ไม้อีฮุมกรรณิการ์การเกด จำปาเทศแลทองหลาง ***อสฺสกณฺณา*** ไม้

---

๑ บ. ดอกบัวขาวไขกาบ ดอกปุณฑรีกพร้อมพาบทุกภาย

๒ ลบ. เอาละอองฮมไกสรทุกค่ำเช้า

๓ ลบ. ไม้ขอกมอกแลยมผา

หูกวางแกมไม้ครัอ *อชฺชุนา* ไม้ลิงง้อแลหมีชัง *มหานามํ* ไม้ตูมตังแกมไม้ต้อง ขนุนช้องหน่วย หนามหนา *ปงฺกุรา* ไม้ก้านเหลืองแลส้มกบ อยู่ซบลบเลียนกัน ตั้งเป็นฉันแถวถี่ อยู่ที่ไกล้ มุจลินทร์ *สิมฺพลีรุกฺขา* ไม้งิ้วใหญ่ลำสูง *สลฺลกิโย* ไม้คะยูงแลอ้อยช้าง ไม้ฮ่มกว้างฮังหลวง *นรทา* ไม้จวงจีดอกถี่ *กุสุมฺภรา* ไม้ดอกคำคว่ีเต็มดง ปิยงค์แลกล้วยเทศ *ตครา* ไม้วิเศษเกษณา กาลำพักอันหอมยิง มีทังโกฐสอสิงดำขาว *วารณา* ไม้กาสะทึงพราวแลตาวฮ้าง *กฏฺรุหา* ไม้ฝาง แดงซุมแสงแลตั่งเสี้ยน *มธุคนฺธิยา* ไม้อีเลี่ยนแลโยธิกา *อจฺฉิปา* ไม้หมากไฟแลไม้ดู่ สะพู่ตั้งเป็นแถวหลาย *อสนา* ไม้ดู่ลาย *ผุลฺลา* มีดอกแต่ปลายเท้าเถิงกก เป็นดกเป็นหนา *เต รุกฺขา* อันว่าไม้ทังหลาฝูงนั้น *อกุฏิลา* มีลำบ่คด งามจ๊ดทดเลียนกัน ตั้งเป็นฉันสะพรั่ง แทบผั่งน้ำมุจลินทร์ ดูงามยิ่งสุดวิสัย *อคฺยาคารํ วิย* เหมือนดั่งโฮงไฟติดตามไต้ เฮืองฮุ่งไหม้ผกาย[๑]นั้น แลนา.

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ ประการนึ่ง **มุคฺคติโย** อันว่าถั่วทังหลาย คือว่าถั่วเงิน ถั่วถนิมแลถั่วคว้าง **กรติโย** ถั่วแปบฮ้างเนืองเครือ **สีสกํ** ถั่วตาเสือถั่วดำแลผักคราด มีทุกภาค แคมสระพัง **อุทกํ** น้ำเนืองนองเต็มฝั่ง **วาตาหตํ** ลมฟาดทั่งเป็นฟอง **อุทฺทาปวตฺตํ** ฝั่งบ่พังหมั้นยิ่งหนักหนา **มกฺขิกา** แมงเผิ้งแลแมงภู่ทังหลาย มีวรรณะห้าประการ คือว่าขาวเขียวแดงเหลืองแหล้ **หิงฺคุชาลิกา** เกิดมาเชยตระแอ่ว[๒] บินลอดแล้วไปมา **มธุสฺสรา** ฮ้องมีเสียงอันม่วนควรชมชื่นยินดีเป็นอันยิ่ง สิ่งเสียงเสพสาระเพลง นั้นแลนา.

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ **เต รุกฺขา** อันว่าไม้ทังหลายฝูงนั้น **เอกลมฺพรุกฺขาหิ สญฺฉนฺนา** อันเดียรดาษเต็มไป ด้วยเครือเขาทังหลาย หากเกี้ยวกอดสอดสนกัน **คนฺโธ** อันว่ากลิ่นแห่งดอกไม้แลเครือเขาทังหลายฝูงนั้น **ธาริยมานานำ** อันคนทังหลายหากธรงทัด **สตฺตาหำ ปณฺณรสำ** เสี้ยงว่าได้เจ็ดวันแลสิบห้าวันก็ดี **น ฉิชฺชติ** ก็บ่ฮู้เหยหาย ดั่งดอกไม้ทังหลายฝูงอื่น ยังเล่าหอมฮื่นยิ่ง ทั่งไพรพนอม นั้นแลนา. **เสตา** มีทังแฮ่แลทรายขาวพราวบรสุทธิ์ ดุจดั่งเงิน-เลียงอยู่เฮียงแฮบ แทบฝั่งน้ำมุจลินทร์ที่นั้น แลนา. **ตำ วนำ** อันวาป่าอันนั้น **สญฺฉนฺนำ** อันเดียรดาษเต็มไป ด้วยดอกไม้ทังหลาย คือ ว่าดอกช้องแมวบานหอมอ่อน ดอกช้อนบานหอมดี[๓] ชาติดอกเองชันมีสามสิ่ง คือว่าเองชันขาวเขียวยิ่งเหลืองดี มีวรรณะงามสะพราส[๔] ดุจดั่งช่างผู้ฉลาด หากแต้มริจนา นั้นแลนา. **ตำ วนำ** อันว่าป่าอันนั้น **สมฺปตฺตำ** ยังคนฝูงไปฮอดจอดเถิง **สมฺโมทิเตว** ให้ชมชื่นยินดี **ปุปฺผสาขาหิ** ด้วยดอกแลกิ่ง มีทุกสิ่งอันหอม นั้นแลนา.

---

๑ บ. ลุกลามไหม้ทวาย ๆ

๒ บ. เกิดมาเคยตระแอ่ว

๓ ดอกแฮ้งช่อนบานหอมดี

๔ บ. มีวรรณะเฮืององอาจ

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ บ่ท่อแต่นั้น **ตีณิ กกฺการุชาตานิ** อันว่าหมากฟักใหญ่สามประการ **เอกา** คือว่าหมากฟักจำพวกนึ่ง หวานดีสุดยิ่ง ใหญ่เพี้ยงสิ่งไหไพ **อุโภ** หมากฟักสองประการ ประมาณท่อแม่พาด **สาสโป** อันเจือไปด้วยผักกาดแลหอมเทียม **หริตายุโต** ผักชีเลียนช้อนผักบั่ว **อินฺทีวรา** ผักตบนิลเขียวอ่อน มีทังดอกช้อนแลดอกจำปี มะลิกาแลดอกสะเดื่อ **กนวีรา** ดอกไม้เฮื่อแดงงาม **อปฺโปฏา** ดอกอำพามแกมเบ็งจ์มาศ ดอกเอื้องอาจอโนชา **โกพิยา สุมนา** ดอกช้อนห้อแลดอกนางกลาย **ขุทฺทปุปฺผิโย** ดอกเกษณงามปุ่มเบ่ง เป็นดั่งสายสะเอ็งแก้วฮัดแอวคน นั้นแลนา **ปทุมุตฺตโร** ดอกนีลุบลแลดอกต้าง **โกรณฺฑกา** ดอกหางช้างแลดอกแซวคำ **นิลิยา** ดอกครามคำงามละไม่ **ภณฺฑิกา** ดอกหม้านไก่แกมใบ° **สมุทฺทกปฺปาสี** ฝ้ายต้นพุ่มเนืองเครือ ฝ้ายจันทน์เจือจูมดอก ตั้งอยู่ขอกท่ามุจลินทร์ นั้นแลนา.

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ โส อันว่าสระมุจลินทร์ที่นั้น **มโหทกา** มีน้ำเอย์นใสสุดยิ่ง **วาริโคจรา** ประกอบด้วยสัตว์สิ่งปูปลา มีทังนาคาหลายเต้นตื่น ชมชื่นแกว่งไกวหาง **โรหิตา นพเปสิงฺคู** มีทังปลาปกแลปลาปาก ปลาสะนากแลปลาสะเพียนไฟ มังกรไปแกมแข้ มีบ่แพ้หมู่มัจฉา **สพฺพา สตฺตา** อันว่าสัตว์ทังมวลฝูงอยู่น้ำ มีพร่ำพร้อมทุกสิ่งดีหลี ในโบกขรณีที่นั้นแล. **พฺรหฺเม** ดูราท่านพราหมณ์ **มธุ** อันว่าฮวงเผิ้ง **อเนลกำ** อันหาแม่หวงแหนบ่ได้ **พหุ โหติ** ก็มีมาก บ่ไฮ้บ่ยากสัง **ตำ วนำ** อันว่าป่าอันนั้น **สมิชฺฌติ** ก็สมฤทธีไปด้วยอุยาทิพย์ทังหลาย **ตาลิยา** คือว่าอุยานางเครือเกี้ยวกอด ปิยงค์ยอดงามดี แห้วหมูมีฮากพั้ว สัตตบุษย์ดั้วกองาม **ตุงฺควลฺลิโย** ปีดปลีแดงแลตระพองเพชร ชะเอมเทศแลสุระภี เทพชาลีแลตครร **ปทฺมกา** ไม้ขัดมอนเดียรดาษ **ณามกา** ไม้หนาดคำแลนอดน้ำ **คนฺธสิลา** ดินปูนล้ำพันถัน **มโนสิลา** หรดาลคำแลการบูรเทียนชะมุดขาว แลเทียนชะมุดแดง เทียนแกลบแลเทียนคำ ก็มีมาก ในป่าหลากอรัญเญ.

(พรรณนาสัตว์ป่า)

อเถตฺถ สีหา พฺยคฺฆา จ ปริสาฬู จ หตฺถิโย ดูราท่านพราหมณ์ *สตฺตา* อันว่าสัตว์ทังหลาย อันอยู่เหนือบกมีมาก *สีหา* คือว่าราชสีห์เต้นตื่น เสือโคร่งครื่นลายแดง แม่ยักขินีแฝงหน้ากว้าง มีทังหมู่ช้างพึงคณา *เอเณยฺยา* ทวายเอน[๒]แลเหนอ้ม ละมั่งก้มกินเกลียง[๓] *สรภา* ฟานแดงเดียงซะเดิดเต้น[๔] หมูทอกเหม้นแลหมาไน มีทังชะนีไปแกมคว่าง ลิงค่างเต้นโคจร

---

๑ มธุคนฺธิยา ดอกต้างไก่แกมใบ

๒ บ. ทวายคำ

๓ ลบ. ละมั่งก้มเล็มเกลียง

๔ บ. ฟานแดงเดียงดีดเต้น

นกุลา พังพอนหมู่บ่างฮอก[๑] หมาจิกจอกหมู่ดำแดง *กาฬกา พยฆโส* อ้นแซงแลอ้นช้าง *โคณสิรา* งัวล้านคว่าแลเมยหลวง *มหึสา* ควายเขายวงพนอมเถื่อน *ขคฺคา* แฮดฮ้องเกลื่อนเสียงดัง *อิกฺกา* หมีดำปังแลเสือเขี้ยว *ทีปิโย* เสือลายเลี้ยวเคยคว่าไพรหนา *วราหา* หมูป่าแฮง สองแข้วแขงขนาด *เปลกา* มีทังกระต่ายเต้นพะลาดไปมา *จามรี* ทวายจามรีแลมอมม่าย *อากุจฺฉา จปลากา* แลนลื่นล่ายแลเหี้ย ตีนต่ำเปลี้ยคว่าเดินดง *ชิตา เวหุมฺหิ ปมฺปกา*[๒] มีทังอ้นหก อันตั้งอยู่กกไม้ไผ่หนามหนา แวดล้อมศาลาฮอดทุกก้ำทุกภาย ก็มีแล.

(พรรณนานก)

พฺรหฺเม *ดูราท่านพราหมณ์ บ่ท่อแต่นั่น* **สกุณา**[๓] *อันว่านกทังหลาย* **พหู โหนฺติ** *ก็มีมากเหลือหลายหลากนานา*[๔] **ดิชฺฌา** *คือว่าแฮ้งเฮฮ่อนบินสูง* **โมรา** *นกยูงวอนหาคู่*[๕] *สะพู่เหลื่อมหลายวรรณ* **กุกฺกุฏา** *ไก่ป่าขันขุ้มอึด นกกดปีดฮ้องส่งเสียงไป* **นพกา** *จิบจาบไฟแลจอกฟ้า มีทังนกถัวข้าข่ออินที* **อุปกูชิโน** *ฮ้องเชิ่งกันก้องเถื่อน ละเลื่อนฮว่ายไปมา* **พกา** ***นกยางขาวเผือแฝงฝั่ง*** **จงฺโกรา** *เขาเดือยหลั่งเหนือดิน* **ทินฺทิภา** *นกเต็นบินเหาะแอ่น แต้หวัดแล่นชมเวียน*[๖] **โกญฺจา** *นกเขียนแลเยียววอด บินสอดแส่วเอาปลา* **จปฺปกา** *นกคอนหอยแลประหิด* **ติตฺติราโย** *นกกะทาขันเสียงแผด* **กปิญฺชรา** *นกแคบแคแวดเวียนแถว* **เจลาวกา** *นกแซวซอนเลียบเหล่าเอี้ยงงาเล่าโลมเสียง สาลกาเกียงแกมแขก นาฝูงนี้ฮู้ฮ้องแปลกเสียงคน* **มณฺฑาลกา** *นกแจนแวนฮนดิ้นดั่น นกกวักควั่นหาเมีย* **องฺคเหตุกา** *นกอามพามตามไต่ฮ้อง มีทังกรวีกฮ้องสุดเสียง* **ปิงฺคุลาโย** *นกแซวเกียงหางแกวก* **อุพฺพูกา** *นกเค้าฮู้ฮ้องแปลกเสียงแมว ก็มี* **พลียกฺขา** *นกกกแกงกุกกล่อมลูก นกเค้าถูกเอาขวัญ ก็มี* **คณฺฑิกรา** *นกชุมแลคอก่าน ห่านฟ้าแลตาหลุม* **โปกฺขรสาตกา** *นกเป็ดชุมแลกาน้ำ กดฮ่อยซ้ำชมคอน* **หลิทฺทา** ***นกเหลืองอ่อนเข้าหมิ้น ฮ้องฮว่ายหลิ้นชมคอน*** **โลหิตา** *เป้าไฟนอนแกมกิ่ง โอดโอ้ยิ่งหนักหนา* **วารณา** *นกหัศดีลิงค์เงยงาอุยอก* **กุกฺกุสา** *นกกะออก อุยองปีกอุยอกเอุยียวคอน กะออกขาวนอนเนืองเหล่า* **ปริวตฺตกา** *นกเจ่าลั้งเลียบงองปลา* **สพฺเพ สกุณา** *นกทังมวลฝูงนั้น* **อภิรุทา** *ฮ้องมีเสียงอันม่วนเพราะ เสาะใสยิ่งหนักหนา ควรจินดาเถิงขนาด* **อุปกูชิโน** *เทียรย่อม ฮ้องฮ่ำขาดเป็นยาม คือว่ามื้อเช้าฮ้องเสียง*

---

๑ บ. ป่างลว้า

๒ ข.อ. จิตา มหาเวหุจปุปกา

๓ ลบ ; บ. ทิชา

๔ ในป่าหลากไพรสณฑ์

๕ บ. นกยูงแงวหาคู่

๖ บ. นกเต็นบินมาตื่น แต้หวัดชื่นชมเวียน

หวาน เมื่อค่ำขานเสียงอ่อน ฮ้องแล้วกล่อมกันนอน จับคอนอยู่ที่จิ่มใกล้ไขสระพัง วังโบกขรณีที่นั้น แลนา.

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ ประการนึ่ง **สกุณา** อันว่านกทังหลายฝูงนั้น **ทิชา เสตา** อันเกิดมาเคยมีตีนขาว ก็ขาวพราวบรสุทธิ์ **เต สกุณา** อันว่านกทังหลายฝูงนั้น **เสตกฺขิกูฏา** มีหัวตาแลหางตาอันขาว **ภทฺรมุขา**[1] มีหน้าตางามสุดยิ่ง สิ่งดั่งช่างผู้ฉลาด หากมาแต้มริจนา **อณฺฑชา** อันเกิดมาแต่เปลือกไข่ แม่หากคาบกิ่งไม้มาไขว่ขว้างแปลงฮัง **จิตฺรเปกฺขุณา** มีปีกหางลายเลียนงามลวาดล้น **สิขิณฺฑี** มีหอนตั้งขึ้นพ้นอยู่พองาม **นีลคีวาหิ** มีลายคอคางงามเขียวอ่อน **นานาวณฺณา** มีวรรณะหลายต่าง ๆ บางพ่องด่างเหลืองแดง **อุปกูชิโน** ฮ้องเสียงแข็งขันหลาก มั่วภาคหลิ้นกับดอมเมีย อยู่นีเหนียนีหน่ำ ในป่าไม้พร่ำอรัญเญ. **สพฺเพ สกุณา** อันว่านกทังหลายฝูงนั้น **ทิชา** อันเกิดมาสองคาบ **กรวีกา นาม** ชื่อว่านกกรวีก **อุปกูชนฺติ**[2] ก็ฮ้องมีเสียงอันม่วนยิ่งหนักหนา **อุภโต** อยู่แต่สองตาบข้าง แทบฝั่งกว้างมุจลินทร์ นั้นแลนา.

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ **ตำ วนำ** อันว่าป่าอันนั้น **เอเฌยฺยปสตากิณฺณำ** อันอาเกียรณ์เดียรดาษเต็มไป ด้วยทวายเอนเหนชะมุดทังหลาย อันมีมาก ในป่าหลากอรัญญา **นาคสงฺฆนิเสวิตำ** มีหมู่ช้างหากเสพอยู่ทุกเมื่อทุกวัน **สณฺฉนฺนำ** อันเดียรดาษเต็มไป ด้วยเครือเขาทังหลายต่าง ๆ หากอยู่พ่างแคมสระพัง นั้นแลนา. **พฺรหฺเม** ดูราท่านพราหมณ์ **สามา** อันว่าเข้าเดือยทังหลาย ก็มีมากหนักหนา **นิวาโร วรโก** คือว่าเข้าขว้างหางช้าง แลเข้าขว้างหางม้า[3] **อกฏฺฐปาโก** เข้าสาลีฝูงนั้น อันหาแกลบบ่ได้ หากเกิดมาด้วยตน แต่ที่อันคนบ่ได้ไถ บ่ได้ปลูก บ่ได้ฝัง **ตำ วนำ** แลป่าอันนั้น **สณฺฉนฺนำ** เดียรดาษเต็มไป ด้วยอ้อยทังหลาย มีลำใหญ่ยิ่งหนักหนา มีอ้อยหกแลอ้อยปลาเป็นเค้า ก็มีแล.

พฺรหฺเม ดูราท่านพราหมณ์ **อยำ มคฺโค** อันว่าหนทางอันนี้ **เอกปทิ** พออยอยตีนผู้เดียวเทียวไต่เต้า เข้าไปสู่อาศรมบทศาลา แห่งพระญาเวสสันตระระษี **อุชุ** ทางนี้ไปฮอมฮ่อ ซื่อนี้ต่ออาศรม แท้ดีหลีแลนา. **พฺรหฺเม** ดูราท่านพราหมณ์ **ชโน** อันว่าคนผู้ใด อันเข้าไปฮอดจอดเถิงยังประเทศที่นั้น **น วินฺทติ** ก็บ่ได้ล่ำบาก อึดอุยากด้วยอาหารสัง **ตำ ปเทสำ** แลประเทศที่นั้น อันอาเกียรณ์เดียรดาษเต็มไป ด้วยไม้ทังหลาย ฝูงเป็นดอกแลเป็นหมาก มีผักหลากหลายประการอาหารมีทุกภาค บ่ไอ้บ่ยากสังสักอัน แลนา.

ยตฺถ เวสฺสนฺตโร ราชา สห ปุตฺเตหิ สมฺมติ ดูราท่านพราหมณ์ **เวสฺสนฺตโร ราชา** อันว่าพระญาเวสสันตรเจ้าตนนั้น **สมฺมติ** ก็อยู่สืบสร้าง ในป่ากว้างจำศีล อยู่กินกับดอม

---

๑ ป. ภทฺรกฺขา ๒ ป. นิกูชนฺติ ๓ บ. เข้านกแลเข้าขว้าง มีงวงดั่งหางช้าง นั้นแลนา

ลูกแก้วแลเมียฮัก **สกฺกทตฺติเย** ในอาศรมบทศาลา **อันพระญาอินทราธิราช** หากประสาทให้แก่ตน เจ้าก็อยู่ขนขวายสืบสร้าง ในป่ากว้างเป็นระษี มีมือถือขอเกาะเกี่ยว เหนี่ยวลูกไม้แลหัวมัน เสวยฉันทุกเอยื่อง มีเครื่องได้บูชา ธรงชฎาขอดเกศเกล้า เจ้าก็นุ่งหนังเสือ อันท่านหากเถือลอกปอกออกทังเล็บ เก็บมาจีบกับ ลำดับเป็นผ้าสังฆาฏิ์ **ฉมา เสติ** ก็นอนอยู่เหมือนแผ่นดินดาย บ่มีสาด มีแต่ใบไม้ลวาดเลียนปู เจ้าก็ถวายเองคชสีไหว้บ่ขาด ยังชาติแปวไฟ อันเหลืองเฮืองเฮื่อ เพื่อใสใจว่าอยากเมือเกิด เอากำเนิดก้ำเมืองพรหม พุ้นแลนา. **เวสฺสนฺตโร ราชา** อันว่าพระญาเวสสันตระระษี อันละเมืองหนีไปอยู่ ในแก้วกู่ศาลา ที่นิ้วมือข้านี้ชี้บอกอวนทาง ท่านอย่าวางจื่อให้คัก เท้าวันเทอญ.

คันว่าเจ้าอจุตระษี มีใจกูร์ณา บอกมัคคาทางเทศ ให้แก่เถ้าผีเผตขีนใจ โดยนัยดั่งกล่าวมา **พาโล** ส่วนดั่งเถ้าถ่อยฮ้ายโลภา มันมีคำจินดาชมชื่น เหมือนดั่งได้คำหมื่นมาถง เมียมันหากจำมาหลงหนทางล่ำบาก เพราะว่าทุกข์ไฮ้ยากบ่กลัวตาย เถ้าผีพรายซากจวบเมียหนุ่มเหน้า แลนา. **ปทกฺขิณ์ กตฺวา** มันก็กระทำเวียนวัฏฏ์ปทักขีณนบนอบ คอบสามที เซิ่งเจ้าอจุตระษีตนวิเศษ เถ้าผีเผตลืมตาย เหตุว่ามันเสียดายนางหนุ่มเหน้า มันก็บายเอายังไม้เท้าแลถงลาย พายโซนเข้าไปซุมซู่ แยงสู่ที่อยู่แห่งพระเวสสันตระระษี ก็มีแล.

มหาวนวณฺณนา นิฏฺฐิตา

ก็เสด็จบรบวรณ์แล้วท่อนี้ก่อนแล

(ประดับประดาด้วยพระคาถาทังหลาย ๘๐ พระคาถา)

---

๔. กุมาร

๑. บั้นต้น

ชูชโกปิ อจฺจุตตาปเสน กถิตมคฺคํ ยาว จตุรสฺสโปกฺขรณีตีรํ ปตฺวา จินฺเตสิ.

โภ สาธโว ดูราสัปปุริสะทังหลาย **อสฺสโม** อันว่าอาศรมบทศาลา **ฐา**นะอันวิเศษแห่งพระเวสสันตระธรรมมิกะระษี มีหนทางอันยืดยาวคราวไกล มีประมาณท่อใด **ชูชโกปิ** ส่วนดั่งชิณพราหมณ์ผู้หินชาติ มันท่อเข้าลุกอำนาจแห่งมาตุคาม **คจฺฉนฺโต** มันก็ไปตามวิสัยหนทางไกลแต่เค้า อันเจ้าอจุตะระษีหากกิตนา **ยาว จตุรสฺสโปกฺขรณีตีรํ ปตฺวา** มันก็ไปฮอดจอดเถิง ยังฝั่งน้ำสระพังวังโบกขรณี อันมีสี่จตุรส ผากฏชื่อว่ามุจลินทร์ **จินฺเตสิ** มันก็ฮ่มเพิงว่า[๑] **อชฺช อติสายณฺเห** วันนี้ดูดั่งค่ำพ้นเวลาบ่ดี ฮ้อยที่ราชมัททีมาแต่ป่าบ่คลาด ชาติมาตุคามนี้โสด บ่ห่อนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ชาย เทียรย่อมกระทำให้เป็นอนตาย แก่ทายกแลยาจกวนิพกคนขอ แท้ดีหลี อันนี้หากเป็นบุราณมาแต่บุพเพ **เสฺว** ในเมื่อวันพรุก[๒] เข้าม้มราตรี เมื่อราชมัททีหนีไปป่าไม้ไป่ทันมา **ยาจิตฺวา** กูเข้าไปแล้ว จักขอเอาลูกแก้วทังสองหนีไป เท้าวันเทอญ. เมื่อชิณพราหมณ์แลพิจารณา ยังเวลากาละบ่สัมบวรณ์ เหตุจักมีอนตายมากุกกวนยิ่งหนักหนา **อารุยฺห** มันก็ขึ้นสู่สะเทิมดอยอันนึ่ง เหตุมันอุย้านแต่เนื้อป่ากล้าคะนอง มันก็ตริปองหายังสถานที่สำราญ คลานเข้าไปสู่ที่คับ หับด้วยก้อนหินอันใหญ่ใส่ให้คัด **นิปชฺชิ** มันก็นอนอยู่ ขดชะคู้ข้างตีนดอย ก็มีแล.

(นางมัททีฝัน)

ตํ ปน รตฺตึ ส่วนดั่งราชมัททีศรีกษัตริย์ **อทฺทส** ก็เห็น **สุปินํ** ยังนิมิตรคำฝันอันบ่ดี **ตํ ปน รตฺตึ** ในราตรีคืนอันนั้นแล ด้วยแท้ อุปปติเหตุ ประเทศแห่งคำฝันมีสี่ประการ อันนึ่ง

---

๑ ลบ. มันก็ตริคะนิงว่า

๒ บ. ในวันพรุ่งเช้า

ธาตุขำเขือกในขันธ์ ฝันบินบนอากาศ พะลาดตกต้นไม้แลเหวชัน ฝันสิ่งนี้ชื่อว่าธาตุโขภะ ก็บ่มีผละ พระเจ้าบ่นิยม อันนึ่ง ฝันเห็นบุพพารมณ์ อันได้บรโภคเมื่อก่อนเจียรกาล ในมโน-ทวารมีฆ่อัน ฝันสิ่งนี้ชื่อว่าอนุภูตนิมิตร ก็ยังผิด เหตุฮู้คลาดคลา อันนึ่งฝันเห็นเทวดาสำแดงยังกรรม อันเป็นประโยชน์แลเป็นโทษอันจิบหาย ด้วยอุบายอันใดอันนึ่ง ฝันสิ่งนี้ชื่อว่าเทพดาสังหรณ์ นิมิตร ลางเทื่อก็ยังผิด ลางเทื่อก็ยังแม่น อันนึ่งนิมิตรเหตุ[๑] กุศละแลอกุศลกรรม อันได้หอม หับกับตนมาบ่ขาด อาจจักให้ผละเป็นสุขแลทุกข์ ฝันสิ่งนี้ชื่อว่าบุพพนิมิตร บ่ห่อนผิด ท่อว่าติดด้วยเหตุสองประการ คืออุฒิแลวินาส เมื่ออุฒินั้น อาจจักให้ผละเป็นอิฏฐะ กันตะ สุขะ ทหยาภิรมย์ ดั่งสมเด็จพระโพธิราชเจ้า เห็นยังปัญจบุพพนิมิตรห้า[๒]ประการ เมื่อจักได้ตรัสผญาสัพพัญญุตญาณนั้นแล ล้ำวุฒิแลวินาส บัดนี้ราชมัททีเห็นบุพพนิมิตร ด้วยวินาสธรรม คำอันจักได้พลัดพราก จากลูกแก้วทังสอง คลองปิยวิปโยคทุกข์ทังมวล อันจักได้เสวยมาก หาก มาทัน **เอวรูโป สุปิโน** นิมิตรคำฝันอันบ่ดี มีสภาวะดั่งนี้ - **เอโก ปุริโส** ฝันเห็นชายผู้นึ่ง **กณฺโห** มีวรรณะอันดำๆ เหมือนดั่งกา **ปริทหิตฺวา** นุ่งธรงยังผ้าย้อมฝาดสองผืน มีวรรณะอันงามดี **ปิลนฺธิตฺวา** มันก็ทัดธรง **ปทุมं**[๓] ยังดอกบัวแดงทังคู่ ในหูทังสอง **อาวุธหตฺโถ** มีมือถืออาวุธเหลื้อมมาบ ๆ นาบแล้วแล่นเข้ามา **อากฑฺฒิตฺวา** ก็ชักขึ้นทื้นเอา[๔] ยังเกศเกล้าชฎา **ปาเตตฺวา** ยังราชมัททีให้ล้มท่าวต่าวตกหงาย ตายเหนือแผ่นดิน **ฉินฺทิตฺวา** มันก็ตัดเอา **เทฺว หตฺถานิ**[๕] ยังแขนเบื้องซ้ายแลเบื้องขวา **อุปฺปาเฏตฺวา** ควัดชักออกยังจักขุประสาท ในเมื่อราชมัททียังผงฮ้องให้บ่ขาดสาย ชายผู้นั้น **อาทาย** ก็บายเอา **หทยมำสं** ยังชิ้นหัวอก จกเอายังหัวใจเติมอันมัก **ปกฺกามิ** ก็หนีไป มีต่อมเลือดอันไหลย้อยอุยาด ตกบ่ขาดลงซีซุด - ซีซุด **ปพุชฺฌิตฺวา** พระราชมัททีก็สะดุ้งตื่นชื่นกะซังฝัน **ภีตตสิตา** อันสะดุ้งอุย้าน สะท้านฟ้าว-ฟั่งวั่งเว **จินฺเตสิ** นางก็ฮ่มเพิงว่า **ทุสฺสุปิโน** นิมิตรคำฝันอันบ่ดี อันกูมัททีหากเห็นเป็นลามุกบุคคละผู้ใดในโลกนี้ แลจักฉลาด อาจฮู้ทวายยังนิมิตร เสมอดั่งบุพิตรเจ้าธรรมิกะระชี ก็บ่มีในพื้นสกลชุมพู **อหं** อันว่ากู **ปุจฺฉิสฺสามิ** ก็จักถามดูยังนิมิตร เชิงบุพิตรเจ้า แท้ดีหลี เมื่อพระราชมัททีพิจารณาดั่งนี้แล้ว ลุกโดยพลัน **คนฺตฺวา** เข้าไปสู่ศาลา **อาโกเฏติ** นางก็เคาะค่อย ๆ ต่อยปักตู พระภูธรตนวิเศษ.

เมื่อนั้น บั้นเวสสันตระกษัตริย์ ตรัสฮู้ยังลักษณะอันเคาะค่อย ๆ ต่อยปักตู ผิว่าเคาะภายลุ่ม แม่นสัตว์เดียรฉานอันจักมาฮาวี เคาะภายบน แม่นเผดแลผี อันนี้ มาเคาะท่ำกลาง

---

๑ ลบ. นิมิตรแห่ง

๒ บ. ปัญหาบุพพันมิตร

๓ ข.อ. รตฺตมาลं

๔ ลบ. ก็ชักหื้นทื้นเอา

๕ ข.อ. พาหานิ

ดังอุยู่ต่อง ๆ ฮ้อยที่แม่นน้องแก้วราชมัททีบ่ผิด บุพิตรเจ้าบ่งสงกา **อาห** เจ้าก็กล่าวถามว่า **โก เอโส** บุคคละผู้ใด มาเคาะค่อย ๆ ต่อยปักตูกูนี้จา ? **สา มฺทิ** เมื่อนั้น บั้นราชมัททีศรีกษัตริย์ **วตฺวา** กล่าวว่า **อหำ มฺทิ เทว** ข้าไหว้พระระษีเป็นเจ้า ข้าน้อยนี้ บ่ใช่เผดแลผี แม่นน้องมัททีก็ข้าแล. เมื่อนั้น บั้นพระเวสสันตระธรรมิกราชา ตนแสวงหายังหิตประโยชน์ เจ้าจิ่งโจทย์ราชมัททีด้วยวจนะคดีว่า **มฺทิ** ดูราเจ้ามัททีน้องทังสอง อันชาวสีพีนราศทังหลาย ว่าฮ้ายบ่ดี จิ่งขับหนีมาอุยู่ ในคีรีวงกต ฮาค่อยอดสาหะกระทำเพียร ธรงพนวชบวชเป็นระษี เจริญเมตตาภาวนาดีทุกค่ำเช้า บัดนี้เจ้าเล่ามาม้าง ยังคำประสัจกิติกา[๑] อันฮาพี่น้องทังสอง หากให้แก่กัน แต่ก่อน บ่ห่อนควรจักมา **อาคตา** บัดนี้ เจ้าเล่าเข้ามา ในอันใช่กาละนี้จา เมื่อมหาสัตตะระษีพิจารณายังโทษ โจทย์พระราชมัททีด้วยวจนะคดีมีประมาณท่อนั้น บั้น พระราชมัททีจักถวายกิจคดีนิมิตร[๒] แก่บุพิตรเจ้า วรแก่นเหง้าสามิกา **อาห** จิ่งกล่าวว่า **เทว** ข้าไหว้บาทบุพิตรภูมี ข้าน้อยมัททีบ่ได้เข้ามาด้วยกิเลสตัณหาธรรม กรรมอันจักให้หม่นหมอง คลองศีลวินาส แก่ พระบาทเจ้าสังสักอัน **ทุสฺสุปิโน** นิมิตรคำฝันอันบ่ดีข้าน้อยมัททีหากเห็นเป็นลามุก ทุกข์ขนาดบาดหัวใจยิ่ง ข้าน้อยจิ่งได้เข้ามาคมรพ นบบาทพระราชสมภาร เพื่อให้ทวายยังนิมิตรแก่บุพิตรเจ้า ก็ข้าแล เมื่อพระราชมัททีศรีกษัตริย์ปฏิญาณขานดั่งนั้น บั้นมหาสัตตะระษี จักกระทำโอกาส แก่พระราชมัททีด้วยวจนะคดีเป็นอันยิ่ง จิ่งกล่าวว่า **มฺทิ** ดูราเจ้ามัททีนิมิตรคำฝันอันบ่ดี อันเจ้าหากเห็นเป็นสิ่งใด ในมโนวารแต่เค้า ? เจ้าจงเล่าตามอันมีแก่เฮาพี่ เท้าวันเทอญ. เมื่อเวสสันตระมหาสัตว์ขัตติยวงศ์ธรงพระราชโอกาสดั่งนั้น บั้นพระราชมัททีศรีกษัตริย์ หัทยาภิรมย์ยิ่ง จิ่งถวายนิมิตรกิจจะทังมวลด้วยดี แก่มหาสัตตะระษีเจ้า ก็มีแล.

มหาสตฺโต เมื่อนั้น บั้นเวสสันตระมหาสัตว์ ตรัสฮู้ด้วยอนุมาน ญาณผญาแห่งตนด้วยอันฉับพลัน **ปริคฺคณฺหิตฺวา** เจ้าก็พิจารณาว่า นิมิตรคำฝันอันนี้เป็นอันดี ฮ้อยที่ปารมีธรรมแห่งกู จักบรบวรณ์ในวันหน้าเช้า บ่สงสัย **แท้ดีหลีแลนา ยาจโก** อันว่ายาจก วณิพกคนขอ ผู้บาปหยาบช้ากล้าคะนอง คลองสาโหด ประกอบด้วยโทษโลภา **อาคนฺตฺวา** เข้ามาแล้ว **ยาจิสฺสติ** ก็จักขอเอา ยังลูกฮักอัครบุตรทังสองแห่งกู บ่สงสัยชะแล ด้วยแท้ **อหำ** อันว่ากูกษัตริย์**อสฺสาเสตฺวา** เล้าโลมยังราชมัททีแล้วแลส่งหนี เท้าวันเทอญ. คันว่าพระมหาสัตตะระษี มีพระราชฮ่มเพิง ดั่งนี้แล้ว จิ่งกล่าวเซิ่งนางแก้วราชมัททีว่า **มฺทิ** ดูราเจ้ามัททีนิมิตรคำฝันแห่งเจ้านี้ บ่เป็นสัง **จิตฺตำ** อันว่าใจแห่งเจ้า แต่ก่อนเคยอยู่สุขุมาล สถานบุรมราช ในบังคับผาสาท ธรรมชาติเป็นนางกษัตริย์ บัดนี้เจ้ามาเป็นทุกข์มาก ล่ำบากด้วยทัวระพลขนขวาย

---

๑ บบ. ยังคลองวัตรก็ติกา

๒ ลบ. จักถวายวจนะคดีนิมิตร

บ่สบายด้วย โภชนะอาหาร แลสถานที่อยู่ที่นอน ก็เป็นทุกข์ชวด ลวดให้บังเกิดยังนิมิตรคำฝันเป็นฉันนี้ เจ้าอย่าได้น้อยใจสัง ก็พี่เทอญ. พระมหาสัตตะระชีตนวิเศษ **โมเหตฺวา** ยังพระราชมัททีให้หลงลืมผายผ่อ ตั้งใจต่อเป็นสมณ์ พรหมวัตรด้วยดีแล้วก็ส่งหนี มีแล.

(นางมัททีไปหาผลไม้)

วิภาตาย[1] **รตฺติยา** ในเมื่อราตรีคืนอันนั้นแลฮุ่ง สายอรุณพุ่งภูมา[2] **สา มทฺที** อันว่านางแก้วราชมัทที ศรีกษัตริย์ **กตฺวา** กระทำ ยังคลองวัตรบัวระบัติทังมวลแล้ว **อาลิงฺคิตฺวา** อุ้มเอาแล้ว ยังลูกแก้วทังสองเสนหา **จุมฺพิตฺวา** นางก็จูบชมดมขม่อมบ่ขาด ให้โอวาทคำสอนว่า **ตาตา**[3] ดูราสองเสนหาก่ำพร้า พลัดหน้าแม่ลุนหลัง เจ้าทังสองอย่าได้เดินพนังเถื่อนถ้ำ อย่าได้ไปคว่าน้ำแลภูผา[4] อย่าได้เที่ยวไปมาในป่า เนื้อฮ้ายคว่าทัวระพี มีทังราชสีห์เสือเถื่อน มีทังแฮดฮ้ายเพื่อนพึ่งคณา มีทังเหลือมเหลาสาเห่าห้อม[5] พิษพุ่งต้องตอดตายโดยพลัน **ทุสฺสุปิโน** นิมิตรคำฝันอันบ่ดี อันกูแม่มัททีหากเห็น ในราตรีคืนอันนี้ เจ้าทังสองอย่าได้ประมาท ก็แม่เนอ. ส่วนดั่งราชมัทที ชมสองศรีคีค้อย-คีค้อย สั่งลูกน้อยนาถเสนหา **คนฺตฺวา** นางก็เข้าไปสู่สำนักพระมหาสัตตะระชีตนวิเศษ **ปฏิจฺฉาเปตฺวา**[5] ให้ฮับเฮายังราชกุมารทังคู่ ลูกน้อยอยู่ดอมตน นางก็มีคำวังวลหิวไห้ สั่งแก่นไท้พระภูบาลว่า ข้าไหว้บุพิตรวรภูมี ดูสองศรีอย่าได้ประมาท มหาราชเจ้าจงฮักษา ธรงจินดาหลิงล่ำ ทุกสำหมู่อนตาย ก็เข้าเทอญ. **อาทาย** นางก็ถือเอาแล้ว **ขณิตฺติกำ** ยังเสียมขุดมันคมปลอด กะเช้าน้อยสอดสมดี **มุญฺจนฺตี** นางก็เช็ดน้ำตาหิวไห้ คืดเถิงลูกแก่นไท้อันอยู่ลุนหลัง **วนำ ปาวิสิ** นางก็เข้าไปสู่ป่า คว่าหาลูกไม้หมู่หัวมันก็มีแล.

(ชูชกเข้าถึงอาศรมบท)

ชูชโกปิ เมื่อนั้น บั้นชูชกพราหมณ์ หลับพอยามแล้วตื่น ฮุ่งเช้าชื่นเวลา **วิวริตฺวา** ไขเสียยังก้อนหิน ปีนลงจากสะเทิมดอย ดีดดดีเด่า มีทังมือข่มเท้าแลพายถง ลงมาจากที่อยู่อว่ายหน้าสู่ศาลา มันก็มีคำจินดาว่า กาละบัดถัดนี้พร้อมพอดี ฮ้อยที่ราชมัททีหนีไปสู่ป่าคว่าหาลูกไม้ไป่ทันมา บ่อย่าชะแล มันฮ่มเพิงดั่งนี้แล้วบ่ช้า ฮีบนุ่งผ้าซุยซาย ทังพายถงแลขัดไท่ กับทังค้อนเท้าไต่โตนผา ปีนเสลาเหวฮ่อม ค้อมพอฮ่อมตีนเดียว ก็มีแล.

---

๑ ลบ. แสงสุริยะพุ่งขึ้นมา

๒ ข.อ. อมฺมตาตา

๓ บบ. ท่าน้ำภูผา

๔ ลบ มีทังเหลือมเหลาเห่าห้อม

๕ ลบ. สมฺปฏิจฺฉาเปตฺวา

มหาสตฺโต เมื่อนั้น บั้นมหาสัตตะระชี ธรรมิการาชา **นิกฺขมิตฺวา** ออกจากพระบรรณศาลา **นิสีทิตฺวา** เจ้าก็สถิตอยู่เหนือแผ่นกระดานหิน อันเพียงเฮียงแฮบ แทบปักตูพระบรรณศาลา ดูงามบรสุทธิ์ ดุจดั่งฮูปอันแล้วด้วยคำงามบ่เศร้า เจ้าจิ่งมีพระราชจินดาว่า กาละบัดถัดนี้ ยาจกวณิพกคนขอ จักเข้ามาเถิง เจ้าฮ่มเพิงบ่ขาดสาย เหมือนดั่งผู้ชายอันโถงเหล้า นั่งอยู่เฝ้าหนทาง นั้นแลนา. **อุโภ ปุตฺตาปิ** แม่นว่าพระลูกฮักทังสองก็ดี ธรงโฉมศรีพร่ำพร้อม แล่นหลิ้นอ้อมบาทา **มหาสตฺโต** เมื่อนั้น บั้นพระมหาสัตตะระชีตนวิเศษ ทอดพระเนตรล่ำมัคคา **ทิสฺวา** เห็นยังพราหมณ์เถ้าเข้ามา เจ้าก็มีพระราชจินดาว่า ส่วนดังทานวัตร อันกูกษัตริย์ หากละปละไว้มีนนาน มีประมาณว่าได้เจ็ดเดือนแล้ว แท้ดีหลี บัดถัดนี้พราหมณ์ผู้นี้ เข้ามาเป็นยาจก เหมือนดั่งมายกขึ้น ยังทานวัตรอันนั้นด้วยดี ฮ้อยที่ปารมีธรรมแห่งกู จักบรบวรณ์ในวันนี้ แท้ดีหลี เจ้าก็มีคำโสมนัสสาภิรมย์ ชมชื่นยินดียิ่ง จิ่งต้านจารจา เซิ่งท้าวชาลี ศรีวรบุตรรราช ด้วยบาทคาถาว่า :-

อุฏฺเหิ ตาต ชาลิ ดูราท้าวชาลีนามหน่อ ลูกแก้วพ่อกษัตรา เจ้าจงลุกมาโดยพลัน **พฺราหฺมณ์ วิย ปสฺสามิ** กูพ่อก็เห็น ยังคนผู้ใดมาต่าง มันยกย่างคือสมณ์ ธรงลีลาดูอาจมริยาท[1] เหมือนดั่งพราหมณ์ เข้ามาถามเถิงเขต ช้องพระเนตรแห่งเฮา **นนฺทิโย** คำยินดีชมซาบเนื้อคึงอาบเต็มไป ทั่วหือระทัยแห่งเอาพ่อ อันตั้งใจต่อยาจก เห็นพราหมณ์ทุกข์เดินเทศ เข้าสู่เขตอาราม ก็พ่อแล.

กุมาโร เมื่อนั้น บั้นท้าวพระชาลี ศรีวรน้อยนาถ ได้ยินวจนะคดี แห่งพระราชปิตาอาห ก็กล่าวว่า :- **อหิปิ ตาต ปสฺสามิ** ข้าไหว้พระปิตาธิราชเจ้า ข้าน้อยอยู่เฝ้าบาทา **ปสฺสามิ** ข้าก็เห็นยังพราหมณ์เถ้า อันเข้ามา ธรงลีลาดูอาจ* เหมือนดั่งชาติสมณพราหมณ์ผู้สันโดษฮ้อยที่มีประโยชนา เดินมาคว่าแสวงหาของจ่าย ได้ด้วยง่ายขอทาน ก็ข้าแล เจ้าชาลีกุมาร จักสำแดงอาการอันคมรพ ยังพระวรปิตามหากษัตริย์ ขัตติยภูมีศรีวิสุทธิ์ **อุฏฺาย** ลุกโดยพลัน **ปจฺจุคฺคนฺตฺวา** ไปต้อนไปฮับยังพราหมณ์ ถามถือยังเครื่องปริกขาร คือว่าเกิบแลฉัตร ด้วยนัยะเนวาสิกวัตร[2] แห่งตน มีแล. **พฺราหฺมโณ** เมื่อนั้น บั้นฐชกพราหณ์ผู้ถ่อยเห็นอ่อนน้อยชาลีธรงโฉมศรีองอาจ ธรรมชาติเชื้อกษัตริย์ขัตติยวงศา มันมีคำจินดาว่า กุมารผู้นี้ ฮูปโฉมงามใช่ช้า ฮ้อยที่แม่นลูกเจ้าฟ้าพระญาเวสสันดร นามกรชื่อว่าท้าวชาลีบ่สงสัย กูจักขอเอาไปเป็นข้อย แห่งนางน้อยนาถอมิตตตา มา! กูจักสำแดงอานุภาพ นาบให้มันกลัวด้วยดี แต่ปฐมหัวที ก่อนเทอญ. มันฮ่มเพิงดั่งนี้แล้ว ลวดแกว่งกวัดลัดมือ ให้หลีกผีกหนีไป ก็มีแล. **กุมาโร**

---

๑ บบ. ธรงลีลายัวรยาตร ; บ. ธรงลีลามริยาท ๒ ลบ. ด้วยนัยะสิกขาวัตร ; บบ. ด้วยอันเป็นเนวาสิกวัตร

เมื่อนั้นบั้นท้าวพระชาลี จิ่งหลีกผีกหนีหน่อยนึ่ง แล้วจิ่งมีคำฮ่มเพิงว่า พราหมณ์ผู้นี้ ตั้งม·. หยาบช้ากล้าคะนอง คลองสาโหด เจ้าก็เห็นยังปุริสโทษสิบแปดประการ ในเนื้อตนแห่งพราหมณ์ ยามนั้นก็มีแล.

ชูชโกปี ส่วนดั่งชูชกพราหมณ์เถ้า เข้าไปสู่พระมหาสัตตะระชี เลิกเองคชุลีไว้เหนือขม่อม น้อมนมัสการไหว้พระราชสมภาร นั่งอยู่ในถานที่นึ่งแล้ว **ปฏิสนฺถารำ กโรนฺโต** จักถามหาคลองสุขสวัสดี เซิ่งมหาสัตตะระชี จิ่งกล่าวคาถาว่า

กจฺจิ นุ โภโต กุสลำ กจฺจิ โภโต อนามยำ ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้เจ้าระชีเจ้าตนวิเศษ เจ้ากูมาอยู่ในประเทศเขตคีรี ยังค่อยอยู่สวัสดี บ่มีพยาธิอุบาทไข้เบียนตน มีต้นว่าทุกขเวทน์อันมีในเขตกายแลจิตสัง ? **อนามยำ** ทุกข์สองประการก็หาบ่ได้ แก่พระแก่นไท้ภูมี ? พระระชียังค่อยเลี้ยงชีวิต ติดกับด้วยลูกไม้แลหัวมัน อันเป็นธรรมดาพระระชีมาบ่ขาด อาจจักให้แล้วประโยชน์ภาวนา ? **มูลผลา** ลูกไม้แลหัวมันก็ยังมีมาก บ่ลำบากด้วยอันคว่าแสวงหา ? **ฑำสา จ มกสา** เหลือกแลยุงยองของป่า ก็บ่มาคว่าใกล้ไข้บรรณศาลา **สิรีสปา** สัตว์ตัวฮีแฮงตอดก็บ่มาฮอดใกล้ไข้อาศรมบทศาลา **หีสา** อุปัทวะกังวลอนตาย หมายมีราชสีห์เป็นค้า ก็บ่เข้ามาฮาวีกระทำโทษ ให้ฮามประโยชน์ภาวนา แก่สมเด็จมหาราชเจ้า ก็ข้าฤๅ ?

มหาสตฺโตปิ[๑] เมื่อนั้น บั้นเวสสันดรวรรราชา จักสำแดงยังสุขแลทุกขเวทนา ให้ผากฏแก่พราหมณ์ตามนัยะปุจฉา **อาห** จิ่งกล่าวว่า :-

กุสลญฺเจว โน พฺรหฺเม อโถ พฺรหฺเม อนามยำ ดังนี้เป็นเค้า **พฺรหฺเม** ดูราหราหมณ์เถ้าเฮามาอยู่ในคีรี เป็นระชีมีประโยชน์ ตัดปลิโพธรัฐการ ยังค่อยอยู่สำราญเลี้ยงชีวิต ติดกับด้วยปัจจัยชาติ เดียรดาษเต็มไป ในป่าใหญ่ไพรหนา **ฑำสา จ มกสา** เหลือกแลยงยองของป่าก็บ่มาคว่าใกล้ไข้บรรณศาลา **สิรีสปา** ชาติสัตว์ตัวฮีแฮงตอด งูงอดคว่าดงดอน ก็บ่มาโคจรคว่าใกล้ไข้บรรณศาลา **หีสา** อุปัทวะกังวล อนตายเต็มป่า เนื้อฮ้ายคว่าทัวระพี มีทังราชสีห์เสือเถื่อนเหมือยฮ้ายเพื่อนพึงคณา ก็บ่มาใกล้เขต ด้วยเดชเมตตาธรรมแห่งเฮา อันแผ่ไปไกล สุดวิสัยสามโยชน์ พ้นจากโทษฮาวี เฮาก็ยังค่อยอยู่สวัสดีดังนี้แล. **สตฺต โน มาเส วสตำ** กริยาอันเฮามาอยู่ในสถานที่นี้นาน ประมาณว่าได้เจ็ดเดือนมาฮอด ก็บ่ได้ขมอด หอดไฮ้ด้วยอันใด ท่อว่ามีหัวใจเต็มไปด้วยโศก เหตุเฮาเคยบรโภคเข้าขาวสุทธสาลี มีทังของกินดีเดียรดาษ สะพราสเหนือพาคำ[๒] **ปุพฺเพ** ในกาละเมื่อก่อน. บัดนี้ เฮาก็ได้มาเสวยลูกไม้ อันผ่อนกว่าอาหาร เป็นการทุกข์สุดขนาด มีทังตองกล้วยขาด[๓]มาฮอง ก็ยังดูหม่นหมองใจเฮาท่อนี้ ล้ำกว่านี้ก็บ่เคืองสัง

---

๑ ช.อ. โพธิสตฺโตปิ ๒ บ. ไตคำ ๓ บ. ตองกล้วยกาด

อหำ อันว่าเฮา **ปสฺสามิ** ก็เห็น **ภวนฺตำ** ยังท่านผู้วิเศษ ธรงเพศเป็นระษี มีมือถือไม้เท้าอันแดงงามละไม่ คือดั่งหมากตูมไข่อันสุกดี มีวรรณะบ่เศร้า เป็นไม้เท้าอันประสงค์ **ธาเรนฺตำ** ท่านธรงหนังเสือดีพิลาส เดียรดาษด้วยลิงลาย **อิทำ ทสฺสนำ** อันว่ากริยาอันเฮาเห็นพราหมณ์เถ้าเข้ามาด้วยดี อันเป็นปฐมหัวที **อาคตำ** อันว่ากริยาอันมาแห่งท่านนี้ ก็จักมีอานิสงสะอันมาก ปราศจากประโยชน์ก็บ่ย้างว่าจักมี **ภทฺทำ** อันว่าคำวุฒิสวัสดี จงมีแก่ท่าน เท้าวันเทอญ **ตฺวำ** อันว่าท่าน **กิลมนฺโต** อันล่ำบากด้วยแดดแลลม ท่านจงอาบน้ำดำผมเสีย **ปาเท ปกฺขาลยสฺสุ** ท่านจงล้างเสีย ยังตีนทังสอง[๑] อันหม่นหมองด้วยผงเผ่าเท่าธุลี **ปวิส** ท่านจงเข้าไปสู่ปากมุขชด อาศรมบทศาลา ให้หายคำล่ำบาก **ภุญฺช** ท่านอฺยากจงกิน **ตินฺทุกานิ ปิยาลานิ** ยังหมากไม้ทังหลายอันมาก คือว่าหมากคับทองสุกเข้ม หมากหาดสุกเลือกเล้มแต่หน่วยดี **มธุเก กาสมาริโย** คือว่าหมากซางสุกหวานล้ำเลิศ หมากม่วงเกิดในไพรหนา **ขุทฺทกปฺปานิ** มีรสาอันหอมหวาน สมสถานดั่งน้ำผึ้งน้ำมิ้ม **ภุญฺช** ท่านอฺยากจงเลือกกิน ยังลูกสุกลูกดี เท้าวันเทอญ. **อิทปิ ปานียำ** น้ำกินอันนี้ **สีตำ** อันเอฺย็นซักไซ้ คันดูดกินได้แฮงมา **คิริคพฺภรา** อันไหลมาแต่ท้องดอยทีทาด บ่ขาดสักยาม **ปิว** ท่านจงดูดกินตามใจมักแห่งท่าน เท้าวันเทอญ.

มหาสตฺโต มหาสัตตะระษีตนวิเศษ จักถามหาเหตุอันมา **อาห** จิ่งกล่าวว่า **อถ ตฺวำ เกน วณฺเณน เกน วา ปน เหตุนา** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูรามหัลลกะพราหมณ์ ดังเฮาจักถามท่านผู้เถ้า **อนุปฺปตฺโต** ท่านเข้ามาสู่หิมวันตประเทศ เขตป่าใหญ่ไพรหนา แสวงหายังประโยชน์บวชเป็นระษี เพื่อให้มีบุญคุณ อันจักมาภายหน้า ฤาฮู้ว่าท่านนี้เป็นคนทุกข์ยาก อฺยากได้เข้าของสมบัติด้วยง่าย เมือจ่ายเลี้ยงชีวิต ติดกับด้วยให้มีคำสบายใจ ในอัตตภาวะชั่วนี้จา ? **ตฺวำ** อันว่าท่านผู้เถ้า เฮาพระองค์หากประสงค์ถามหา **อกฺขาหิ** ท่านจงบอกมาโดยพลัน เทอญ.

(ชูชกขอสองกุมาร)

ชูชโก เมื่อนั้น ส่วนดั่งชิณพราหมณ์ จักบอกความตามเหตุ อุปเทศอันตนมา **อาห** จิ่งกล่าวว่า ข้าไหว้บุพิตรบุรมนาถ ชาติสายสุริยวงศา พระมหากษัตราธิราชเจ้าข้าเถ้าเข้ามาสู่พระราชสมภาร สมเด็จพระภูบาลบุรมบุพิตร ติดกับด้วยประโยชน์ บ่ได้เข้ามาสำแดงโทษแก่พระภูบาล ข้าเถ้ามาขอ วรราชทาน เชิ่งสมเด็จมหาราชองค์เป็นเจ้า ก็ข้าแล. เมื่อชิณพราหมณ์ถวายเหตุ แก่พระเวสสันตระโดยพลัน มันจักสำแดงมหันตะมโหฬาริกัชฌาสัยเหตุแห่งพระญา เวสสันดร วรธรรมิกราชามหาบุพิตร ติดกับด้วยสาครูปมา **อาห** จิ่งกล่าวคาถาว่า

---

๑ บบ. ยังที่ย่ำทังสอง

ยถา วาริวโห ปูโร สพฺพกาลํ น ขียติ ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าเถ้าไหว้สมเด็จมหาราชเจ้า ตนประกอบไปด้วยอุตตมัชฌาสัย ดั่งข้าเถ้าจักถวายอุปมาอุปไมยอันสนิท ติดกับด้วยแม่น้ำใหญ่ห้าประการ คือว่า คุงคา ยมนา อจิรวดี สรภู มหี แม่น้ำใหญ่ห้าประการฝูงนี้ เทียรย่อม ใหญ่แลกว้างไหลแต่ท้างอโนมา **ปูรา** อันเต็มไปด้วยน้ำฝน อันสัตว์แลคนฝูงฮ้อนแลอยาก หากดูดกินแลอาบตราบต่อเท้าเติมใจมัก ตักเอาหนีด้วยหม้อไหไตภาชน์ ตาดถ้วยน้ำเต้าแลคนที **น ขียติ** ก็บ่ถอยบกเป็นหาด บ่ฮู้ขาดเขินวัง **สพฺพกาลํ** ก็ยังพ่ำเพ็งเต็มดีอยู่คือเก่า ทุกเมื่อทุกยาม **ยถา** อันนั้นแลมีอุปมา ด้วยประการฉันใด **อหํ** อันว่าข้าเถ้า ฮู้จักยังพระราชอัชฌาสัยสมเด็จมหาราชเจ้าอันเต็มไปด้วยศรัทธาบ่ขาด ตราบต่อเท้าชีวิตักขัย ก็อุปไมยดั่งนั้นแลนา **อาคญฺฉิ** ข้าเถ้าจิ่งเข้ามาสู่พระราชสมภาร เพื่อขอทานเชิ่งสมเด็จบุรมบุพิตรเป็นเจ้า ตนประกอบด้วยเหาหาริกะมหันตะกุศลเจตนาญาณสัมปยุต อุตตมัชฌาสัย จงธรงพระราชกูร์ณาให้ยังราชกุมารทังคู่เป็นทานแก่ข้าผู้เถ้า อันข่มเท้าเข้ามาขอนี้เทอญ.

มหาสตฺโต เวสสันดรวรราชา **สุตฺวา** ได้ยินแล้ว **โสมนสฺสปฺปตฺโต** มีปีติโสมนัสสาภิรมย์ชมชอบ ประกอบไปด้วยศรัทธา[๑] อุปมาดั่งเมื่อได้ถงคำพันนึ่ง อันพระราชมาดาหากตั้งไว้ ในมือแห่งตน แล้วแลให้ไปเป็นทานอันประเสริฐ ในกาละเมื่อเจ้าเกิดมา **อสชฺชิตฺวา** เจ้าบ่ข้องอยู่ในโลภธรรม[๒] คำมักได้สักอยาด **อวชิตฺวา** เจ้าบ่เข้าลุกอำนาจแห่งมัจเฉรธรรมอันใด[๓] **อโนลีนมานโส** เจ้าบ่มีใจอันหดหย้อท้อไปมา ท่อมีพระหีระทัยอันชื่นบาน ปานดั่งผ้าพิดานมุกต์มาศ อันคนหากมาแผ่แต่อากาศ ดูวิลาสงามดี **คิรึ** ยังดอยหิมวันต์อันใหญ่ แลสูงสุดขนาด ปราศจากจิตตะเจตนา **นิจฺฉาเรนฺโต** จักให้เร่งเปล่งออก ยังเสียงอุคคตะนาท ฟาดพระธรณี ตีกับด้วยอากาศชาติเวหา เหมือนดั่งเป็นกับด้วยจิตตะเจตนา จิ่งกล่าวคาถาว่า :-

ททามิ น วิกมฺปามิ ยํ มํ ยาจสิ พฺราหฺมณ ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราท่านพราหมณ์ ท่านมาขอเอายังกุมารทังสองผู้ใด เชิ่งเฮาดั่งนี้ **อหํ** อันว่าเฮา **นปฺปฏิคุยฺหามิ** ก็บ่มีกั้งบังไว้ ยังกุมารทังคู่ผู้นั้น **มโน** อันว่าโสมนัสสญาณสัมปยุต กุศลเจตนาแห่งเอา **รมติ** ก็ยินดีในทานบารมีบ่ฮู้เปิด เพื่อว่าอยากเกิดเป็นพระ ในกาละอันจักมาภายหน้า **ททามิ** เฮาก็ให้บัดนี้แล้ว ยังลูกแก้วทังสองเป็นทานบ่ยาก ให้เป็นผู้อุปฐากแก่ท่านพราหมณ์ **ตฺวํ** อันว่าท่าน **อิสฺสโร** จงเป็นเจ้าเป็นผู้เถ้าแก่ขาทังสอง **นย** จงนำไปตามวินัยแห่งท่าน เท้าวันเทอญ. ท่อว่าบัดนี้ **ราชปุตฺตี** ส่วนดั่งราชมัททีศรีวรกัญญา[๔] **ปาโต คตา** ไปคว่าแสวงหา ยังลูกไม้แลหัวมันแต่เช้า จิ่งเข้ามาในกาละเมื่อค่ำ แลนา **กุมารา** ส่วนดั่งราชกุมารทังสองศรี อันราชมัททีจักอาบองค์

---

๑ บบ. ประกอบไปด้วยเสนหา

๒ ลบ. โลกธรรม

๓ ลบ. มัจเฉรโลโภ

๔ ลบ. ศรีวรมาตา

สรงสีขัด ทัดดอกไม้ใส่เกสา **นานาผลากิณฺเณ** อันจักให้อิ่มเต็มไปด้วยลูกไม้แลหัวมันด้วยดี แล ราชมัททีก็จักชมสองศรีคีค้อย - คีค้อย สั่งลูกน้อยเพิงใจ **เอกรตฺตึ วสิตฺวาน** ท่านจงอยู่คืนเดียวนี้ก่อน ขอผันผ่อนพออุยั้งถ้า ให้ขาได้เห็นหน้า แม่กำพร้ากินนม พอให้แม่ได้ชมสิงจูบ พอให้แม่ได้ลูบเล้าโลมขวัญ **ปาโต คจฺฉสิ** ท่านได้แล้ว ยังลูกแก้วทังสอง อุย่าได้หมองใจโศกเศร้า วันหน้าเช้าท่านจงนำไป ตามวิสัยแห่งท่าน เท้าวันเทอญ.

ชูชโก เมื่อนั้น บั้นพราหมณ์เถ้าพาลา **อาห** ก็กล่าวว่า **น วาสมภิโรจามิ** ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้บุพิตรองค์เป็นเจ้า ข้าเถ้าบ่เพิงใจในอันอยู่ ได้กุมารทังคู่ทัวระไว ข้าเถ้าจักขอไปในคืนนี้แวนเช้า ข้าเถ้าไหว้สมภาร อยู่มืนนานล่ำบาก อนตายหากจักมี **อิตฺถิโย นาม** ชื่อว่าผู้ญิงทังหลายนี้ เทียรย่อม กระทำให้เป็นอนตาย แก่สัปปุริสะเจ้าทังหลาย อันให้ทานด้วยดี เขานี้ย่อมประกอบไปด้วยอิตถีมายามนต์ ดลเลี้ยวลับกับเอา ยังหัวใจแห่งผู้ชายทังหลาย ให้หม่นหมองโศกเศร้า เข้าลุกอำนาจแห่งตน แท้ดีหลี. ผิว่ามหาราชเป็นเจ้า จักให้ลูกเต้าเป็นทานแก่ผู้ข้าอุย่าได้ช้า อุย่าได้ให้ขาทันเห็นหน้าแม่เดินมา นางจักกล่าวภาษาอันต่าง อนตายห่างเสียทาน ข้าไหว้พระภูบาลแก่นเหง้า ข้าเถ้าจักขอไปในวันนี้ ก็ข้าแล. **ตฺวํ** อันว่าสมเด็จมหาราชเจ้า ตนประกอบด้วยศรัทธา **อามนฺตยสฺสุ** เจ้าจงสั่งอุย่าช้า อุย่าให้ขาทันเห็นหน้าแม่ดูนาน ทานมหาราชเจ้า หากจักบรสุทธิ์ดีวิเศษ เหตุประกอบด้วยพระราชศรัทธาธรรม พ่ำเพ็งบุตตบริจาค ทานอันนี้ หากจักนำยังมหาราชเจ้า ให้ได้เมือเกิด ในชั้นฟ้าเลิศตุสิดาสวรรค์สุพรรณพงศ์[๑] ธรงทิพพะอายุยืนแหล่งหล้า ภายหน้าจักนำให้เถิงนีรพาน[๒] สุระเพิงญาณอันล้ำเลิศ ประเสริฐกว่านรเทพา ก็ข้าแล.

เวสฺสนฺตโร เมื่อนั้น บั้นพระญาเวสสันตระมหากษัตรา **อาห** ก็กล่าวว่า **สเจ ตฺวํ นิจฺฉเส ทฏฺฐุ** ดูราท่านพราหมณ์ ผิว่าท่านบ่มักใคร่อุยากเห็น ยังราชมัททีศรีกษัตริย์ ผู้มีคลองวัตรบัวระบัติอันดี ท่านจงนำสองศรีทังคู่เมืออยอดปู่ อันอยู่ในเมืองแก้วกู่ปเชชัย **อยฺยโก** พระบุรมศรีสญชย์ตนผ่านแผ้ว เห็นหลานแก้วฮักสองศรี ยินดีปีติโสมนัส **ทสฺสติ** ก็จักให้ยังเข้าของอันมาก เป็นค่ายากแก่ท่านบ่สงสัย แท้ดีหลี.

ชูชโกปิ เมื่อนั้น บั้นชูชกพราหมณ์เถ้าพาลา **อาห** ก็กล่าวว่า **อจฺเฉทนสฺส ภายามิ** ข้าไหว้บุพิตรเจ้า ข้าเถ้าอุย้านแต่พระราชอาชญา จักข่มเหงเต็งอำนาจ ขาดเสียยังทาสีทาสา **ราชา** อันว่าพระญาบุรมศรีสญชัยนั้นโสด จักธรงกริ้วโกรธ ใส่โทษแก้ข้าเถ้า ว่าเป็นโจรคว่าหาข้อย ลักเด็กน้อยมาคว่าขายกิน ฉันนี้จา **ทชฺชา** ก็จักใส่ ยังราชทัณฑกรรม กระทำสินไหม

---

๑ บ. สุพรรณองค์

๒ บบ. โพธิญาณ ; บ. โพธิสมภาร

แลผูกตี บ่มีก็จักข้าเสียให้ตาย ข้าเถ้าจักจิบหายบ่คลาด ปราศจากข้อยข้าญิงชาย ลักอายแก่นางพราหมณ์ มันจักด่าฮ่ำไฮ สงสัยอยู่บ่ได้ ข้าเถ้าไหว้สมภาร ก็ข้าแลนา.

เวสฺสนฺตโร อันว่าพระญาเวสสันตระ **อาห** ก็กล่าวว่า **อิเม กุมาเร ทิสฺวาน มญฺชุเก ปิยภาณิเน** ดูราชิณพราหมณ์ **มหาราชา** อันว่าพระญาบุรมศรีสญชัยตนเป็นใหญ่ บ่ใช่พอประมาณ ตั้งประเสริฐล้ำเลิศกว่าชาวสีพี **ลทฺธา ปีติโสมนสฺสํ** คันว่าได้เห็นแล้ว ยังหลานแก้วฮักเดินมา จักมีพระราชกูร์ณาชมชื่น เจ้าจักยกยื่นให้ยังเข้าของอันมาก เป็นค่ายากแก่ท่านบ่สงสัย ชะแล.

ชูชโก เมื่อนั้น บั้นชูชกพราหมณ์เถ้าพาลา **อาห** ก็กล่าวว่า **นาหนฺตฺปิ กริสฺสามิ ยํ มํ ตฺวํ อนุสาสสิ** ข้าไหว้พระภูธร เจ้ากูมีคำสอนอันใด ว่าให้ผู้ข้านำเอายังกุมารทังคู่ เมือถวายแก่พระญาบุรมสญชัยตนปู่ อันอยู่ในเมืองแก้วกู่ปเชชัย ข้าบ่ฟัง **เนสฺสํ** ข้าจักนำเมือเมืองกลิงคราษฎร์ ให้เป็นข้อยบัวระบัติบ่ขาด แก่นางน้อยนาถอมิตตดา อันเป็นภริยาเมียมิ่งฮักขอดขิ่งเสมอใจ ก็ข้าแล.

(สองกุมารหลบภัย)

เมื่อชูชกพราหมณ์เถ้า เค้าเม้าหน้าเหมือนผี มันกล่าวคำชูชีดั่งนั้น **ทารกา** ส่วนดั่งเจ้ากุมารทังสอง **สุตฺวา** ได้ยินยังถ้อยคำแห่งพราหมณ์ อันหยาบช้ากล้าคะนอง คลองอินดูบ่มีสักอุยาด **ภีตา** ก็อุย้านสะท้านสั่นสายไปมา **ปลายิตฺวา** แล่นหนีไปลี้อยู่ภายนอก ขอกก้ำหลังบรรณศาลา **ภีตา** เล่ายังอุย้านท่านพราหมณ์เถ้า จักเข้าไปชักออกซอกเอาในที่นั้น มีตนอันสะบั้นสั่นสายไปมา **ปลายิตฺวา**[๑] ก็แล่นลัดพลัดไปมา **ยาว จตุรสฺสโปกฺขรณีตีรํ ปตฺวา** ขาเจ้าพี่น้อง ทังสอง แล่นไปบ่มีอุยั้ง ตราบต่อเท้าฮอดฝั่งน้ำสระพังวังโบกขรณี อันมีสี่จตุรสผากฏเสมอกัน**ทพฺภํ วากจีรํ นิวาเสตฺวา** นุ่งให้คัดฮัดไว้ ยังผ้าเปลือกไม้แลหนังเสือ **โอรุยฺห** ลงสู่น้ำในสระ **ฐเปตฺวา** ตั้งไว้ยังใบบัว เหนือหัวแห่งตน แล้วแลลี้อยู่ พร้อมทังคูในสระ[๒] ก็มีแล.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห: ตโต กุมารา พฺยถิตา สุตฺวา ลุทฺทสฺส ภาสิตํ. ภิกฺขเว ดูราภิกขุสงฆ์ ธรงศีลใสส่อง **ตโต** เมื่อนั้น บั้นราชกุมารทังสองศรี คือว่า ท้าวชาลีแลนางศรีวรกัณหา **สุตฺวา** ได้ยินแล้ว ยังถ้อยคำแห่งพราหมณ์ผู้สาโหด โทษโลภา **พฺยถิตา** ก็สะท้านอุย้านสั่นสายยิ่งหนักหนา **ปธาวึสุ** ก็แล่นลัดพลัดไปมา ในสถานที่นั้น มีแล.

---

๑ ข.อ. ปธาวิตฺวา

๒ บบ : บ. ในหนอง

ชูชโกปิ ส่วนดั่งชูชกพราหมณ์เถ้า **อทิสฺวา** บ่เห็นยังเจ้ากุมารทังคู่ นั่งอยู่เฝ้าบาทา **อปสาเทสิ** ยังพระญาเวสสันตระระชี บ่ให้มีคำยินดีสักอุยาด มันใส่มุสาวาทมาเต็ง กล่าวข่มเหงแลประมาทว่า **โภ เวสฺสนฺตร** ดูราท้าวเวสสันดร เชื้อภูธรผู้ใหญ่ บ่ใช้เชื้อพอประมาณตั้งว่าเป็นท้าว พระญามหากษัตริย์ขัตติยวงศา **ทตฺวา** เจ้าให้แล้ว ยังลูกแก้วเป็นทาน เห็นอาการว่าเฮา บ่เอาเจ้ากุมารทังคู่ เมือสู่เมืองแก้วกู่ปเชชัย ว่าจักนำไปเป็นข้อย แก่นางนาถน้อยอมิตตตา ลวดมีคำจินดาเคียดค้อย ฮักลูกน้อยเสียดาย กระทำอุบายให้ปล่อย โลภเลี้ยวถ่อยคำประสัจทตฺวา เล่าให้สัญญา อันกะหยับตาแลยิกคิ้วกลับก่าย ให้ลูกน้อยพ่ายแล่นหนี **นิสีทิ** ก็นั่งอยู่ชื่นบาน เหมือนดั่งอาการบ่ฮู้ปากสัง นี้จา. **มญฺเญ** ดั่งเฮาจักใสใจดูนี้ ส่วนดั่งคนในโลกนี้โสดประกอบด้วยโทษโลภา มายาสาไถย์เลี้ยวลับสุดขนาด มุสาวาทฮู้ตัวะพรางยิ่งสิ่งดั่งพระญาเวสสันดรนี้ ก็บ่มีแท้ดีหลีแล.

(พระเวสสันดรเรียกสองกุมาร)

เวสฺสนฺตโร[๑] เมื่อนั้น ส่วนดั่งเวสสันดร วรธรรมิกราชา **สุตฺวา** ได้ยินยังถ้อยคำ อันชูชกพราหมณ์ หากกล่าวความข่มเหงเต็งประมาท **ใส่มุสาวาทครอบงำ ปกมฺปิโต หุตฺวา** ลวดมีตนอันสะบั้นสั่นสายไปมา เจ้าก็มีพระราชจินดาว่า ส่วนดั่งลูกแก้วพ่อ นามหน่อสองศรี ได้ยินคำบ่ดีแต่เค้า พราหมณ์เถ้าหากชูชี ฮ้อยที่อุย้านแล้วแลพ่ายหนีบ่สงสัย ชะแล. เจ้าฮ่มเพิงดังนี้แล้ว **อาห** จิ่งกล่าวเชิ่งพราหมณ์ว่า **พฺรหฺเม** ดูราท่านพราหมณ์ ท่านอย่าได้ฮ้อนใจสัง **อหำ** อันว่ากูพระองค์ ธรงพนวช บวชเป็นระชี บ่มีให้เสียสัจจธรรมดวงดีวิเศษ **อาเนสฺสามิ** กูหากจักนำเอามาบ่ช้า ยังลูกกำพร้ากูทังสอง มาให้แก่ท่านแล. เจ้ากล่าวท่อนั้นแล้ว ก็ลุกโดยพลัน **คนฺตฺวา** ไปสู่ภายนอกขอกกำหลังพระบรรณศาลา **ฌตฺวา** เจ้าก็ฮู้ว่า สองเสนหาแก่นไท้ เข้าไปสู่พุ่มไม้ทัวระไว **คนฺตฺวา** เจ้าก็ไปตามฮอยตีนแก้วแก่น เห็นฮอยแล่นลงสระศรี เจ้าจิ่งมีพระราชจินดาว่า ลูกแก้วกูทังคู่ ลงลี้อยู่ในสระบ่คลาด พระบาทเจ้าบ่สงกา **ปกฺโกสิตฺวา** เจ้าจิ่งเฮียกหายังท้าวพระชาลี ศรีวรตนองอาจ ด้วยบาทคาถาว่า

เอหิ ตาต ปิยปุตฺต ปูเรถ มม ปารมึ
หทยำ เมภิสิญฺจถ[๒] **กโรถ วจนำ มม.**
ยานา นาวาว เม โหถ อจลา ภวสาคเร
ชาติปารำ ตริสฺสามิ อุทฺธริสฺสำ[๓] **สเทวกำ.**

---

๑ ช.อ. บบ. มหาสตฺโตปิ ๒ ป. เมภิสิญฺเจถ ๓ ป. สนฺตาเรสฺสำ

ชาลิ *ดูราท้าวพระชาลีนามหน่อ ลูกแก้วพ่อจงมา มาพ่ำเพ็งปารมีธรรมแห่งเฮาพ่อ ให้บรบวรณ์ควรจักได้เป็นพระ* **หทยำ เมภิสิญฺจถ** *เจ้าจงมาฮดสรงองคะภายใน หัวใจแห่งเฮาพ่อ อันฮ้อนล่ำบาก พราหมณ์เถ้าหากมาเต็ง กล่าวความข่มเหงใส่มุสาวาท ทุกข์ขนาดในมโน* **กโรถ วจนำ มม** *เจ้าจงมาตามถ้อยคำแห่งเฮาพ่อ อันตั้งใจต่อโพธิญาณ หว้ายสงสารสุดยิ่ง ด้วยสะเภาแก้วกิ่งสาครกลายดงดอนเดียรดาษ คือชาติชราธรรม นำเฮาพ่อให้เถิงฝั่งก้ำพุ้น[๑] คือนีรพานหว้ายสงสารเอฺยี้ยมอฺยั่ง[๒] ฮอดที่ฝั่งคือสัพพัญญู กูพ่อก็จักยกออกยังสัตตะโลก กับทังเทวโลก ให้ม้มจากโอฆสงสาร ให้ได้เถิงเมืองแก้ว กล่าวแล้วคือนีรพาน ก็พ่อเทอญ.*

ชาลิกุมาโร เมื่อนั้น บั้นท้าวพระชาลีศรีวรบุตร **สุตฺวา** ได้ยินคำพระวรปิตาแก่นเหง้ามาอฺยู่เฝ้าเฮียกหา เจ้าจิ่งมีคำจินดาว่า **อยำ พฺราหฺมโณ** อันว่าพราหมณ์ผู้นี้ ตั้งมีใจสาโหดประโยชน์ด้วยเข้าของเติมใจมัก แม่นมันจักกระทำสิ่งใด ก็จงให้มันกระทำ บ่มีคำกินแหนงสัง **อหำ** อันว่ากูชาลีนามหน่อ ยังพ่อบ่ให้เฮียกหาเถิงสองที แลนา. **นีหริตฺวา** เจ้าก็เลิกเพิกเสียยังใบบัวอันกั้งไว้เหนือหัว ตั้งยังจิตใจให้บรสุทธิ์ **อุตฺตริตฺวา** ออกมาบ่มีช้า **นิปติตฺวา** ก็ก้มหน้าฮ่อต่อแค่งเบื้องขวา แห่งพระวรปิตาตนวิเศษ **ตเหตฺวา** เจ้าธรงโทมนัสสาหิวหอด กอดยังแค่งแห่ง พระพ่อ ก้มหน้าต่อบาทมูล **ปโรทิ** ก็สะบั้น หิวหอดกลั้นยมนา ว่าบัดนี้พระปิตาเจ้าฟ้า ตั้งจักให้เป็นข้อยข้า แห่งท่านพราหมณ์แลนอ.

มหาสตฺโต เมื่อนั้น บั้นเวสสันดรวรราชา **ปุจฺฉิตฺวา** จิ่งถามหา ยังนางศรีวรกัณหาเซิ่งเจ้าชาลีว่า **ตาต ชาลิ** ดูราท้าวชาลีศรีวรนงหน้า น้องหล้าน้อยเจ้าอฺยู่ที่ใด ก็พ่อจา ? **ชาลิ-กุมาโร** เมื่อนั้น ท้าวชาลีราชกุมาร ขานคำพ่อว่า ข้าไหว้พระวรปิตาเป็นเจ้า **ภเย** ในเมื่อโพยภัยอันควรอฺย้าน ถ้านจักเสียชีวิตอินทรีย์ เกิดมีเป็นคลองอนตาย จิบหายเถิงขนาด ชาติสัตว์ทังหลายนี้ เทียรย่อม อฺย้านแล่นหนีโดยพลัน **รกฺขนฺติ** ก็ฮักษายังตน ให้พ้นจากคำกังวลอนตายทังหลาย ก็ข้าแล **มหาสตฺโต** เวสสันดรวรธรรมิกราชา **ฌตฺวา** เจ้าก็ฮู้ด้วยอนุมาน-ผญาว่า คำกัติกาภายหน้า อันลูกก่ำพร้ากูทังสอง หากให้แก่กันบ่ผิด บุพิตรเจ้าบ่สงกา **ปกฺโกสิตฺวา** เจ้าก็เฮียกหา ยังนางกัณหาน้อยนาถ ด้วยบาทคาถาว่า :-

---

๑ ลบ. กำหน้า

๒ บ. หว้ายสงสารแสนยอด

เอหิ อมฺม ปิยธีตา ปิยา เม ทานปารมี
หทยํ เมภิสิญฺจถ กโรถ วจนํ มม.
ยานา นาวาว เม โหถ อจลา ภวสาคเร
ชาติปารํ ตริสฺสามิ อุทฺธริสฺสํ สเทวกํ.

*ดูราแก้วแก่นไท้กัณหา งามสุดตาล้ำยิ่ง เหมือนสิ่งเทพไท้สาวสวรรค์ อันธรงโฉมพรรณเฮืองฮุ่ง งามเพี้ยงพุ่งบุญมี เจ้าเป็นเชื้อกษัตรีนาถน้อย อักชื่นช้อยโสภี สวนดั่งทานปารมีดวงประเสริฐ ปืนที่ฮักล้ำเลิศแก่เฮาพ่อ[1] อันเกิดเป็นเชื้อชาติหน่อโพธิสัตว์ **หทยํ เมภิสิญฺจถ** เจ้าจงมาฮดสรงองคะภายใน หัวใจแห่งเฮาพ่อด้วยน้ำแก้วอมุตเสล์ลา อันเป็นอุยาระงับโทษ พรามหณ์สาโหดหากมากวน กล่าวคำผวนผิดฮ้ายฮ่อ ว่ากูพ่อบ่มีสัจจะ **กโรถ วจนำ มม** เจ้าจงมาตามคำแห่งเฮาพ่อ อุย่าได้ให้ม้าง อันสืบสร้างปารมี หว้ายโลกีย์แสนย่าน ด้วยสะเภาแก้วผ่านสาครกรายดงดอนเดียรดาษ ให้พ้นจากชาติชรา[2] เหมือนดั่งเสลายนต์เหงหีบ ทุกข์ฮ้ายหนีบเต็งตน เถิงทศพลดวงผ่านแผ้ว คือดวงแก้วสัพพัญญู กูพ่อเล่าจักยกออก ยังสัตตะโลก กับทังเทวโลก ให้พ้นจากโอฆสงสาร ให้เถิงเมืองแก้ว กล่าวแล้วคือนีรพานก็พ่อเทอญ.*

กณฺหาชินา ส่วนดั่งนางนาถน้อยกัณหา **สุตฺวา** ได้ยินแล้ว ยังคำพระวรปิตาตนแก่นเหง้า มาอยู่เฝ้าเฮียกหา เจ้าจิ่งมีคำจินดาว่า พระปิตาแก่นเหง้า มาอยู่เฝ้าเฮียกหา กูกัณหานามหน่อ ยังพ่อบ่ให้เฮียกหาเถิงสองที แลนา. นางมีคำจินดาดั่งนี้แล้ว เป็นอันบรสุทธิ์ **อุตฺตริตฺวา** นางออกมาบ่มีช้า ก้มหน้าต่อบาทา แห่งพระวรปิตาเบื้องซ้าย อิงพี่อ้ายชาลีธรงโฉมศรีงามสะอาด น้ำตาอุยาดไหลตก คืดคำทุกข์คีค้อย - คีค้อย ว่าบัดนี้ พระปิตาเจ้าฟ้าตั้งจักได้เป็นข้อยข้า แห่งท่านพราหมณ์ แลนอ.

เตสำ อสฺสูนิ อันว่าน้ำตาตกบ่ขาด แห่งลูกน้อยนาถสองเสนหา **ปาทปิฏฺเ** เหนือหลังตีนย้อยยั่ง เหมือนดั่งน้ำครั่งคาดบวยคำ[3] นั้นแลนา. **อสฺสูนิ** อันว่าน้ำพระเนตร แห่งพระเวสสันตระมหากษัตริย์ ธรงโทมนัสย้อยยั่ง น้ำตาหลั่งเป็นถัน **ปตนติ** ก็ตกลงเหนือหลัง **เตสำ** แห่งเจ้ากุมารน้อยทังสอง อันเหมือนดั่งกระดานทองงามพิลาส ย้อยยั่งอุยาดเป็นแถว มีแล.

---

๑ บบ. เป็นที่อักบ่เปิดแก่เฮาพ่อ ๒ ลบ. คือชาติชรา ๓ บ. เหมือนดั่งน้ำค้างคาดบัวบาน

มหาสตฺโต ส่วนดั่งเวสสันดรวรราชา **วิลีนมานหทโย** มีพระหีระทัย เหมือนดั่งจักย้อยยั่ง[๑] จักเซื่อมไปด้วยเสนหาธรรม คำฮักสุดขนาด โศกดอมลูกน้อยนาถโทมนัสสา **ปรามสนฺโต**[๒] เจ้าก็ลูบยังหลัง **เตสำ** แห่งเจ้ากุมารทังสอง อยู่คีค้อย - คีค้อย กล่าวอิ่นอ้อยเอาใจยังลูกฮักอัครบุตร อุตตมะสองเสนหา **อุฏฺฐาเปตฺวา** ให้ลูกน้อยทังคู่ เฮียงกันอยู่ซ้องพระเนตร เวสสันดรวรกษัตริย์ **วตฺวา** เจ้าก็กล่าวว่า **ตาต ชาลิ** ดูราเจ้าชาลีนามหน่อ ลูกแก้วพ่อจอมไตร มีค่าว่าเจ้าบ่ฮู้พระหีระทัย แห่งเฮาพ่อ อันตั้งใจต่อโพธิญาณ พ่อก็มักพ่ำเพ็งทานมาบ่ขาดตั้งแฮกแต่ชาติอันเกิดมา หากเป็นธรรมดาแต่ภายหลัง แห่งพุทธังกูรโพธิสัตว์ บัดนี้ เจ้าทังสองเฮาพ่อก็ฮู้ว่าเป็นของแพงล้ำยิ่ง ฮักขอดสิ่งปรานี เจ้าจงอดขันตีซ่อยค้ำ ยังปารมีธรรมแห่งเฮาพ่อ พอให้แล้ว เถิงยอดแก้วสัพพัญญู ก็พ่อเทอญ.

(พระเวสสันดรคาดค่าสองกุมาร)

ส่วนดั่งเวสสันดรวรกษัตริย์ ขัตติยบุพิตร ยังสถิตอยู่เหนือฝั่งสระ เจ้าจิ่งมีพระราชกำหนดกดค่า แห่งเจ้ากุมารทังสอง เหมือนดังเจ้าของงัว อันกดยังค่างัวแห่งตนว่า **ตาต ชาลิ** ดูราเจ้าชีศรีวรบุตร **ภุชิสฺโส โหตุกาโม** เจ้ามักใคร่เป็นไท พ้นวิสัยอันเป็นข้อยข้า แห่งท่านพราหมณ์ตามกำหนด อันเฮาพ่อหากกดค่าสังขยา **ทตฺวา** เจ้าจงให้ **นิกฺขสหสฺสำ** ยังคำมนิกขะพันนึ่ง แก่พราหมณ์แล้ว เจ้าจงเป็นไท ก็พ่อเทอญ. **ภคินีปิ โข ปน** ส่วนดั่งน้องเจ้านางกัณหา **อุตฺตมรูปธรา** อันธรงฮูปโฉมงามสะอาด ธรรมชาติเชื้อขัตติยกัญญา **โกจิหีนชาติโก** ชายผู้ใดผู้นึ่งอันถ่อย ประกอบด้วยหินชาติ[๓] ปรารถนาอุยากได้ น้องเจ้านางกัณหา **ทตฺวา** มันให้เข้าของใดอันนึ่งแลสิ่งแลน้อย ให้พ้นจากข้อยว่าเป็นไท **กเรยฺย** มันจักกระทำ **ชาติสมฺเภทำ** ยังกริยาม้างกษัตริย์ขัตติยชาติ ให้ขาดราชวงศา. **อญฺญตฺร ธเปตฺวา** ท่อเว้นไว้ยังมหากษัตริย์ขัตติยวงศา กระกูลผู้อื่นลื่นกว่านั้น อันอาจจักให้แล้วยังเข้าของ แลสิ่งแลฮ้อยเติมประทัด **ตสฺมา** เหตุดั่งนั้น **ภคินี** อันว่าน้องเจ้านางกัณหา **ภุชิสฺสา โหตุกามา** มักใคร่เป็นไท พ้นวิสัยอันเป็นข้อยข้า แห่งท่านพราหมณ์ตามความเฮาพ่อ หากกำหนดกดค่าสังขยา **ทตฺวา** จงให้ **สพฺพสตำ** ยังเข้าของแลสิ่งแลฮ้อย **ทาสีสตำ** คือว่าข้าญิงก็ฮ้อย ข้าชายก็ฮ้อย ข้างก็ฮ้อย ม้าก็ฮ้อย รถก็ฮ้อย งัวอุสุภราช ตัวเป็นอาจแก่แม่งัวนม ก็ฮ้อย คำมนิกขะก็ฮ้อยนึ่ง เข้าของทังมวลตระหมวนท่อนี้ เป็นของไถ่น้องเจ้านางกัณหา **ภุชิสฺสา โหตุ** นางจงเป็นไท ก็พ่อเทอญ.

---

๑ ลบ. จักเปื่อย ๒ โดยมากว่า : ปริมุชฺชนฺโต ๓ ลบ. ย่อมบ่ประกอบไปด้วยขัตติยกษัตริย์

(บริจาคสองกุมาร)

เอวๆ กุมาเร อคฺฆาเปตฺวา ส่วนดั่งเวสสันดรวรราชา **อคฺฆาเปตฺวา** กดค่าลูกฮักอัคร-เสนหา **อสฺสาเสตฺวา**[๑] เล้าโลมยังลูกเต้าเข้าสู่ศาลา **อามนฺเตตฺวา** ต้านจารจากับดอมพราหมณ์ว่า **อมฺโภ พฺราหฺมณ** ดูราท่านพราหมณ์ **ทารกา** อันว่าสองเสนหาแก้วกิ่ง ก็เป็นที่ฮักล้ำยิ่งแก่เฮา แท้แล. ด้วยแท้ **สพฺพญฺญุตญาณ์** อันว่าผญาสัพพัญญุตญาณดวงประเสริฐ ก็เล่าเป็นที่ฮักล้ำเลิศ กว่าลูกแก้วเกิดสองศรี ด้วยฮ้อยเท้าแลแสนที **เวสสันตระระชี** จากับดอมพราหมณ์ดั่งนี้แล้ว **ปาเตตฺวา** ก็หลั่งลงยังน้ำ เหนือมือแห่งพราหมณ์แล้ว **อทาสิ** ก็ประสาทให้ลูกแก้วทังสอง เป็นทาน แก่พราหมณ์ ก็มีแล.

ตมตฺถ์ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห: ตโต กุมาเร อาทาย ชาลี กณฺหาชินๆ จุโภ. ภิกฺขเว ดูราภิกขุสงฆ์ทังหลาย **มหาสตฺโต** เวสสันดรวรกษัตริย์ **รฏฺฐวฑฺฒโน** ตนจำเริญบ้านเมือง แก่ชาวสีพีราษฎร์ทังหลาย **อาทาย** อุ้มเอาแล้ว ยังลูกแก้วทังสองพระองค์ ธรงจิตตะโสมนัส ปัฐมะอสังขาร ญาณสัมปยุต วิสุทธิปณิธานดวงประเสริฐ ล้ำเลิศกว่านรเทพา **อทาสิ** ก็ประสาทให้แล้ว ยังลูกแก้วเป็นทานแก่พราหมณ์ ก็มีแล. **กุมาเร** ในเมื่อพระราชบุตร อุตตมะโอรสา **รญฺญา** อันพระญาเวสสันตระมหาธรรม **ปทินฺนมฺหิ** แลประสาทให้เป็นทานแก่พราหมณ์แลมีดั่งนั้น **มหาสตฺโต** อันว่าพระญาเวสสันตรโพธิสัตว์ขัตติยระชี ก็มีพระราชหีระทัยยินดี มีปีติโสมนัส หัทยาภิรมย์ชมชอบ ประกอบไปด้วยปสาทศรัทธาโอกกันตาปีติ[๒] อาบ ซาบไปทั่วพระทัยทังมวลบ่ขาด ด้วยอเนกอนันต์ **ปญฺชลีกโต** เลิกเองคุลีตั้งไว้เหนือขม่อม น้อมนมัสการเซิ่งปุตตปริจาคทานแห่งตน **ยทา** ในกาละยามใด. **จตุนหุตาธิกทฺวิโยชนสตสหสฺสพหลา** ส่วนดั่งพสุนธรา หนาสองแสนสี่หมื่นโยชนะคณนา วิศาละมหัตต์ **คชฺชติ** ก็ฮ้องก้องหวั่นไหวไปมา **ปพฺพตราชา** อันว่าพระญาดอยดวงขนาด อันเป็นทิพพะอาสน์อินทา **โอนมิตฺวา** ก็อ่อนน้อมทวนทวาย เหมือนทั่งกะไทชาย บายยอดหวายลนไฟกวัดแกว่ง ทั่วทุกแห่งสาธุการ เซิ่งปุตตทานอันบรสุทธิ์ **สมุทฺโท** น้ำมหาสมุทรอันประเสริฐ เป็นที่เกิดแห่งเทพดา **สงฺขุภิ** ก็ขำเขือกเยือกไปมา ด้วยปุปลานาคครุฑ มนุสสะเทพา **เอกโกลาหลๆ** เสียงอุกขลุกมี่นัน เป็นอัศจรรย์อันประเสริฐ บังเกิดแต่พระธรณี ตีขึ้นเบื้องบน จนอกนิฏฐาพรหม เสียงระงมคึครื่น อินทร์พรหมตื่นตบมือโมทนา สาธุการทุกตน ห่าฝนชลธาร์ก็ตกไหลหลั่งถั่งลงมา **อกาลวิชฺชุลตา** สายฟ้าอันใช่กาละเมื่อแมบ ก็มาแมบเมือง ๆ เฮืองฮุ่ง พุ่งทั่วเท้าธรณี **คีรีนๆ ปติสฺสุตา** เสียงแผ่นดินดังบ่ขาด อุคคตะนาทก้องเวหา สาธุการ ดอมปุตตทานสองพระองค์ แลส่งขึ้น

---

๑ ช.อ. สมสฺสาเสตฺวา

๒ ลบ. อุพฺเพคาปีติ

เท้าฮอดพื้นภวัคคพรหม แต่ลวงกลมคีครื่น ฟาดฟังตื่นภูพนัง เหมือนดั่งจักเพพัง ยังดอยหิมเวศ ด้วยเดชสมภาร ทานแห่งพระกษัตรา **จตุปฺปทา** อันว่าสัตว์สี่ตีนทุกหมู่ อันอุยายอุยังอุยู่ ทุกหมู่ไม้ไพรพนอม จอมเขาสระคุงคา ในคูหาหิมเวศ เขตวงกตคีรี มีราชสีห์ เสือสาง กวางทวาย แลแฮด ฮ้องแผดก้องระงม สมกับด้วยแผ่นดินดังคีครื่น พากันตื่นสาธุการ เซิ่งทานบุพิตรเจ้าก็มีแล. ส่วนดั่งอัศจรรย์ อันพะลึกสะเพิงกลัว ทั่วทิศาบ่ขาด ฟาดพระธรณี ตีขึ้นเบื้องบน จนฮอดพื้นอกนิฏฐา ก็มาปสังสิตกิตนา ย้องยอแลสาธุการ ยังทายนบุพิตรเจ้า ก็มี **ตทา** ในกาละเมื่อนั้น.

มหาสตฺโต เมื่อนั้น เวสสันดรวรราชา **วตฺวา** จิ่งกล่าวว่า **สุทินฺนำ วต เม ทานำ** ส่วนดั่งปุตตทาน อันกูกษัตริย์หากได้ให้บัดนี้ ตั้งบรสุทธิ์ดีวิเศษ เหตุจักให้แล้วประโยชน์โพธิ-สมภารบ่คลาด เติมขนาดดั่งหน่อพุทธังกูรโพธิสัตว์ตนวิเศษ เจ้าก็ทอดพระเนตรล่ำหลิงดูบ่ขาด ยังลูกน้อยนาถสองเสนหา **อฏฺฐาสิ** ก็สถิตอยู่ มีแล.

ปฐมกุมารปพฺพำ นิฏฺฐิตำ

ก็เสด็จบรบวรณ์ควรแล้วท่อนี้ ก่อนแล.

๘. กุมาร

๒. ปั้นปลาย

ชูชโกปิ ส่วนดั่งชิณพราหมณ์ มันได้แล้ว ยังลูกแก้วพระกษัตรา **ปวิสิตฺวา** เข้าไปโดย**พลัน วนคุมฺพํ** สู่พุ่มคุมพ์ป่าไม้แลหนามดิน **ฉินฺทิตฺวา** มันก็กัดเอา ยังเครือเขาหัน **ทนฺเตหิ** ด้วยแข้ว ได้แล้วแลน้ำมา **พนฺธิตฺวา** ผูกมัดฮัดพันธนัง **ทุกฺขิณหตฺถํ** ยังแขนเบื้องขวา แห่งท้าวชาลีพี่อ้าย มัดกับ[๑] แขนเบื้องซ้ายแห่งนางกัณหา **คเหตฺวา** มันก็ถือเอา ยังเงื่อนเครือเขาแขงขนาด ฟาดแล้วแลตีไป ก็มีแล.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห : ตโต โส พฺราหฺมโณ ลุทฺโท ลทฺธํ ทนฺเตหิ ฉินฺทิย. ภิกฺขเว ดูราภิกขุทังหลาย **โส พฺราหฺมโณ** ส่วนดั่งชิณพราหมณ์ผู้สาโหด มันโลภล้นพ้นประมาณ เข้าขอ[๒] ทานได้แล้ว ยังลูกแก้วพระกษัตริย์ ขัตติยะภูมินทร์ **ฉินฺทิตฺวา** มันก็กัดเอา ยังเครือเขาแข็ง ด้วยแข้วแห่งมัน **พนฺธิตฺวา** มันก็ผูก ยังแขนเบื้องซ้ายแลเบื้องขวา แห่งเจ้ากุมารทังสองให้คัด ฮัดไว้บ่ให้มาย **อาทาย** มันก็ถือเอา ยังไม้เท้าแลเครือเขาแขงขนาด ฟาดแล้วแลตีไป ในที่ซ้องพระเนตร เขตทัศนวิสัย อันมหาสัตว์เจ้ายังล่ำหลิงดู ก็มีแล.

ฉวิ อันว่าผิวหนัง **เตสํ** แห่งเจ้ากุมารทังสองพี่น้อง อันจักหว้ายเทศท้องคีรี **ฉิชฺชิ**[๓] ก็ขาดบาดในที่อันพราหมณ์หากตีฟาด เลือดย้อยอุยาดเป็นถัน **อญฺญมญฺญํ ปิฏฺฐึ เทนฺติ** เทียรย่อมให้ยังหลังเซิ่งกันไปมา คือว่าท้าวชาลี เห็นพราหมณ์ตีน้องนาถ เอาหลังกาดอองตาง ก็มีแล. **ชูชโกปิ** เมื่อนั้น ส่วนดั่งชิณพราหมณ์ ไปตามทางเหวหาด มันก็พะลาดล้มเทิงผา[๔] **คลิตฺวา** เครือเขาแข็งก็หลูด ฐูดจากศอกสองขา **ปลายิตฺวา** ขาบ่ช้าแล่นหนี อุย้านพราหมณ์ตีฮ้องไห้ เข้าไปสู่แก่นไท้พระภูธร ก็มีแล,

(ชาลีกุมารวอนพระเวสสันดร)

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห : ตโต กุมารา ปกฺกามุ๋ พฺราหฺมณสฺส ปมุญฺจิย. ภิกฺขเว ดูราภิกขุสงฆ์ทังหลาย **กุมารา** อันว่าราชกุมารทังสอง คือว่า ท้าวชาลีแลนางศรีวรกัณหา

---

๑ ลบ. บบ. ฮัดกับ

๒ ลบ. คว่าขอ

๓ ลบ. ฉิชฺชติ

๔ ลบ. เต็งผา

ปมุญฺจิตฺวา ก็ปล่อยหลูด ชูดออกจากมือพราหมณ์ขาบ่ช้า อว่ายหน้าต่อศาลา น้ำตาตกย้อยยั่งไหลหลั่งออกยมนา **ปกฺกามุ** เขาไปสู่เวสสันดรวรกษัตริย์ **อสฺสตฺถปตฺตว** มีตนอันสะบั้นสั่นสายไปมา เหมือนดั่งไม้ปาแป้งอันยังอ่อน ปังละล่อนใบบาง เกิดฮิมทางพิลาส ลมหลวงฟาดสาขาให้หวั่นไหวไปมา **โรทนฺตา** ฮ้องไห้ เข้าไปไหว้พ่อแก่นไท้ สั่งไว้หาแม่แห่งตนว่า ***ตาต*** **ข้าไหว้พ่อพระญาเป็นเจ้า** ***สา อมฺมา*** **แม่มัททีเผือขา แม่กำพร้ายังทัวระเทียว ในไพรเขียวป่าไม้ปละลูกไว้ภายหลัง** ***สายํ*** **แม่ก็จักมา ในกาละเมื่อยามเอฺย็น ขอให้เผือข้าได้เห็นหน้า แม่กำพร้ากินนม พอให้แม่ได้ชมสิงจูบ พอให้แม่ได้ลูบไล้อาบสรงสี มีทังสุรภีพวงเพธ เครื่องประดับเกศเกสา กินผลามูลมาก ลูกไม้หลากอัมพา** ***ปสฺสาม*** **ขอให้เผือข้าได้เห็นหน้า แม่กำพร้ายามเดียวก่อน บ่เป็นสัง** ***อยํ พฺราหฺมโณ*** **อันว่าพราหมณ์ผู้นี้** ***วิกฺกิเณยฺย***[1] **แม่นว่ามันจักขาย ก็จงให้มันขาย แลกเงินคำแลช้างม้า** ***หเนยฺย วา*** **แม่นว่ามันจักข้า ก็จงให้มันข้าตามใจมักแห่งมัน ทุกข์อันใดแวนยิ่ง อดสู้สิ่งเสมอตาย แลนา.** ***ปสฺสาม*** **ขอให้เผือข้าได้เห็นหน้าแม่กำพร้ายามเดียวก่อน ก็ข้าเทอญ.**

ตาต **ข้าไหว้พ่อพระญาเป็นเจ้า** ***อยํ พฺราหฺมโณ*** **อันว่าพราหมณ์ผู้นี้** ***พลงฺกปาโท*** **มีฝ่าตีนอันใหญ่ เล็บมันใด่หมหนอง หนังมันพองยานอฺย่อน พวงชิ้นก้อน[2] คือถง** ***ทีฆฺตโรฏฺโฐ*** **ฮิมสบเบื้องเทิงยาวยื่น แข้วพ้นลื่นเป็นงา เมื่อมันจาอ้าปาก น้ำลายหากไหลตก** ***ภคฺคนาสโก*** **ดังหักทังปูมใหญ่ ท้องมันใด่ท่อไหไพ เมื่อมันไป มันก็ไกวโอ้นเอ้น โหย้นเหย้นไปมา** ***ภคฺคปิฏฺฐิ*** **หลังหักขดคอโก่ม แอวหักโง่มคือผี** ***วิสมจกฺขุ*** **ตาบ่ดีน้อยใหญ่ บไช่ดั่งตาคน[3] คือดั่งตาแมวโพงสักสาด** ***วินโต*** **ตีนมือโขโงเง่า ทังหัวเข่าแลแค่งขา เทียวไปมาดูกลั่น เนื้อดึงสั่นขนแข็ง** ***หริตเกโส*** **ผมมันแดงแกมหงอก หนวดพ้นออกซูยซาย - ซูยซาย** ***วลีนํ ติลกาหโต*** **ดึงมันลายเป็นตุ่ม หิดกลากชุ่มฝีไฝ** ***พฺรหา*** **ตนมันใหญ่วิสัยพ้นขนาด ธรรมชาติมาคว่าแม่นผีป่าชม่อยดง** ***ธาเรนฺโต***[4] **ธรงลีลาพิเศษ กลับเพศหน้าเป็นพราหมณ์ คนผู้ใดมาถามว่า มันผู้นี้จักว่าเป็นผี ฤๅฮู้ว่าเป็นคนแท้ ? เพิ่งแก้ว่าแม่นผียักษ์หนังเหนียว เทียวไปมาบ่เหือด มีชินเลือดเป็นอาหาร เข้าขอทานได้แล้ว ยังลูกแก้วพ่อไปกิน. ดั่งฤๅ พระนรินทร์มาคอยดูได้ยังลูกแก้วแก่นไท้ทังสอง เป็นทุกข์คองเห็นหน้า พ่อกำพร้ามาอฺยู่เอฺย็นใจ นี้จา ?** ***อสฺมา นูน เต หทยํ*** **ข้าไหว้พ่อพระญาเป็นเจ้า ส่วนดั่งหัวใจแห่งพ่อแลแม่นี้ เทียรย่อมอ่อนมุทุ ฮู้อินดูกูร์ณายังลูกเต้า ส่วนดั่งหัวใจแห่งพ่อเป็นเจ้านี้ เป็นอันกระด้างแก่นแข็งยิ่งนักหนา เหมือนดังแผ่นเสลาก้อนใหญ่ เชือกเหล็กใส่พันธนา** ***น ชานาสิ*** **มีค่าว่าบ่ฮู้ ยังเผือข้าพี่น้องอันบ่มีโทษ**

---

๑ ป. วิกฺกิณาตุ วา

๒ บ. พวงชิ้นอุย่อน

๓ ลบ. บใสดั่งตาดน

๔ ป. สนฺนทฺโธ

พราหมณ์สาโหดหากกวนตี ดังฤๅ พระนรินทร์มายินดีได้นี้จา ? *ตาต* ข้าไหว้พ่อพระญาเป็นเจ้า *กณฺหาชินา* ส่วนดั่งนางน้อยนาถกัณหา *น ชานาติ* ก็บ่ฮู้ยังทุกข์สักอฺยาด เหมือนดั่งลูกเนื้อน้อยขาดเขินนม *อิเธว อจฺฉตุ* จงให้อฺยู่ ในพระแก้วกู่บรรณศาลา ถ้าแม่มาดาขาเห็นหน้า แม่กำพร้าพอได้กินนม ก็ข้าเทอญ.

เอวำ วจเน ในเมื่อถ้อยคำดั่งนี้ อันท้าวชาลีหากฮ้องไห้ ไหว้พ่อแก่นไท้แห่งตน ดั่งนั้น **มหาสตฺโต** อันว่าเวสสันดรวรกษัตริย์ **น กเถสิ** ก็บ่กล่าวยังคำอันใดอันนึ่ง เชิ่งลูกแห่งตนก็มีแล. **กุมาโร** เมื่อนั้น บั้นท้าวชาลี **อารพฺภ** ก็ผารภเชิ่งพระวรปิตามาดาแก่นไท้ อันจักฮ้องไห้อฺยู่ภายหลัง **อาห** ก็กล่าวว่า

น เม อิทำ ตถา ทุกฺขำ **ทุกข์อันใด ยังเทียวในวัฏฏะสงสารหลายชาติ บ่ห่อนได้คลาดจากพันธนา หากเป็นธรรมดาแห่งผู้ชายในโลก บัดนี้ ท่อยังโศกดอมน้องกัณหา แต่เกิดมาบ่มีทุกข์สักอฺยาด บัดนี้ มาปราศจากแม่ลุนหลัง *ยญฺจ อมฺมำ น ปสฺสามิ* ทุกข์อันใดบ่ได้เห็นหน้าแม่กำพร้าอฺยู่ลุนหลัง *ตำ เม ทุกฺขตรำ* อันนั้นแควนเป็นทุกข์ล้ำยิ่ง พ้นขอดขิ่งเหลือใจ *ยำ ทุกฺขำ* ทุกข์อันใดอันพราหมณ์มาด่า ค้อนมันผ่ากลางหลัง *ตำ ทุกฺขำ* ทุกข์อันนั้น ฮ้อยว่าเป็นของผู้ชายในโลก ทุกข์ยากโศกเหลืออด อันพราหมณ์ตีลำบาก เวรหากให้แต่ภายหลัง *ยญฺจ ตาตำ น ปสฺสามิ* ทุกข์อันใดบ่ได้เห็นหน้า พ่อกำพร้าอันอฺยู่ลุนหลัง *ตำ เม ทุกฺขตรำ* อันนั้นแควนเป็นทุกข์ล้ำยิ่ง พ้นขอดสิ่งเสมอตาย แลนา. *สา อมฺมา* แม่มัททีกำพร้า บ่เห็นหน้าลูกกัณหา งามสุดตาชื่นช้อย ทุกข์ยากห้อยหัวใจ ทุกข์ภายในหิวหอด แม่จักทอดคืงตาย *จิรำ รตฺตาย รุจฺฉติ* แม่ก็จักคืดหา เสี้ยงวันคืนดีค้อย - ดีค้อย เหมือนดั่งแม่น้ำน้อยขาดเขินทราย นั้นแลนา. *โส ตาโต* พ่อพระญากำพร้า บ่เห็นหน้าลูกกัณหา งามสุดตาแก้วกิ่ง ฮักยอดยิ่งหัวใจ[1] ทุกข์ภายในหิวหอด พ่อจักทอดคืงตาย *จิรำ รตฺตาย รุจฺฉติ* พ่อจักไห้เถิงสวายคืนฮุ่ง ดั่งแค้นดุ่งราตรี[2] เหมือนดั่งชลธีหิวหอด แล้งใค่ขอดเขินทราย นั้นแลนา.**

กณฺเห **เฮย ดูราน้องกัณหา *อิเม เต ชมฺพุกา รุกฺขา เวทิสา สินฺธุวาริตา* อันว่าไม้ทังหลายฝูงนี้ คือว่าไม้ชุมพูแลไม้หว้า เอนอ้าแลยางพาย ปลายป่งใบชื่นช้อย กิ่งน้อยสร้อยสาขา อสฺสตฺถา ปนสาเจเม ไม้ปาแป้งใหญ่ลำกลม ขนุนยมไฮเฮือก หมากขวิดเผิกทองผา *นิโคฺรธา* แสนสาขานิโครธ ใบช้อยโชติดกหนา *วิวิธานิ รุกฺขชาตานิ* ชาติไม้ทังหลายมีประการต่าง ๆ อันเกิดเหนือหว่างภูผา *ชหาม* ฮาพี่น้องก็จักได้ละปละไว้ ยังป่าไม้แลภูผา *อชฺช* ในวันนี้แลนา. *กณฺเห* เฮย ดูราน้องกัณหา *อิเม อารามา* อันว่าอารามทังหลายฝูงนี้ *สีตูทกา***

---

๑ ลบ. ฮักขอดขิ่งหัวใจ

๒ บ. หุ่งราตรี

มีน้ำอันเอฺย็นใสส่อง ดอกก้านก่องบัวบาน เป็นสถานงามเฮียงฮาบ อันฮาพี่น้องเคยอาบหลิ้น อฺยู่เอฺย็นใจ *วิวิธานิ ปุปฺผชาตานิ* ชาติดอกไม้ทังหลายมีประการต่าง ๆ อันเกิดเหนือหว่างปลายผา *ธาเรม* ฮาพี่น้องเคยปิดลงแกมกิ่ง ดอกไม้สิ่งหลายวรรณ ประดับเป็นถันพวงเพธ ฮ้อยทัดเกศเกสา *วิวิธานิ ผลชาตานิ* ชาติหมากไม้ทังหลายมีประการต่าง ๆ อันเกิดเหนือหว่างจอมผา *ภุญฺชาม* ฮาพี่น้องเคยกินลูกไม้ตางอาหาร อันสุกหวานส้ำยิ่ง พร้อมทุกสิ่งอัมพา *ชหาม* ฮาพี่น้องก็จักได้ละปละไว้ ยังหมากไม้แลภูผา[1] ทังผลาพวงเพธ เครื่องพิเศษหิมพานต์ ทังสถานที่อฺยู่ที่นอน *อชฺช* ในวันนี้แลนา. *กณฺเห เฮย* ดูราน้องกัณหา *อิเม รูปา* อันว่าฮูปทังหลายฝูงนี้ *หตฺถิกา อสฺสา* คือว่าฮูปช้างใหญ่งางอน ฮูปอัสดรเดินอากาศ ฮูปงัวอุสุภราช อฺยู่เวหา อันพระวรปิตาแก่นไท้ ควัดฮูปไม้ไว้ให้แก่ฮา *ชหาม* อาพี่น้องก็จักได้ละปละไว้ ยังฮูปไม้แลหนีไป ทัวระไวเป็นข้า ก้มหน้าต่อนำพราหมณ์ *อชฺช* ในวันนี้แลนา.

เอวำ กุมาเร ปริเทวมาเน[2] ในเมื่อเจ้ากุมารทังสอง ยังผงฮ้องไห้บ่ขาด ต่อพระบาทภูมีแลมีดังนั้น **ชูชโกปิ** ส่วนดั่งชิณพราหมณ์ **อาคนฺตฺวา** แล่นเข้ามาบ่ช้า **คเหตฺวา** หลูบกุมเอาลูกเจ้าฟ้า[3] แห่งพระญาเวสสันดรวรกษัตริย์ **ปฏิโกเฏติ** มันบ่ไว้ ผูกได้แล้วแลตีไป ก็มีแล.

ตมตฺถำ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห : ตโต กุมารา นียมานา เต[4] **ปิตรำ เอตมพฺรวุำ. ภิกฺขเว** ดูราอริยสงฆ์ทังหลาย **เต กุมารา** อันว่าเจ้ากุมารทังสอง **นียมานา** อันพราหมณ์เถ้า เข้ามาแล้วแลนำไปดั่งนั้น **อพฺรวุำ** ก็ฮ้องไห้ ไหว้พ่อแก่นไท้ สั่งไว้หาแม่มาดา อันอฺยู่ภายหลังว่า **ตาต** ข้าไหว้พ่อพระญาเป็นเจ้า **ตฺวำ** อันว่าพ่อเป็นเป็นเจ้า **สุขี ภว** จงค่อยอฺยู่ดี อฺย่าได้โศกเศร้า อฺย่าได้คึดเถิงหน้าลูกเต้า อันอฺยู่ลุนหลัง **อาโรคฺยำ วชฺชาสิ** พ่อเป็นเจ้า จ่งเล่ายังสภาวะแห่งเผือข้าพี่น้อง อันบ่ได้ต้องพยาธิอันใด ท่อเป็นทุกข์ภายในล่ำบาก พราหมณ์เถ้าหากจงชัง **อมฺมำ** แก่แม่มัททีเผือข้า แม่ก่ำพร้าคืนมา **ทิสฺวาน** แม่ก็จักเห็นศาลาอันเก่า เปล่าจากลูกทังสอง แม่ก็จักคองคึดเถิงล่ำบาก ทุกข์ยากฮ้อนเฮหา **อิเม รูปา** อันว่าฮูปทังหลายฝูงนี้ **หตฺถิกา อสฺสา** คือว่าฮูปคุชสิงห์งามไวแว่น ฮูปม้าแล่นเหาะเหิน ฮูปงัวเดินชมแม่ เผือข้าพี่น้อง เคยแก่หลิ้นอฺยู่ฮู่วัน ในพระบรรณศาลา **ทชฺชาสิ** พระจอมธรรม์เจ้าฟ้า จงให้แก่แม่เผือข้า พอให้เห็นเหมือนหน้า ลูกก่ำพร้าทังสอง แม่จักหายคำคองคึดโศก ระงับเสียยังวิโยค แล้วแลอฺยู่เอฺย็นใจบัดนี้ บ่มีใผจักมาเถิงใจโลมลูบ ก้มหน้าจูบจอมขวัญ ลูกจักหนีไปไกล พระจอมไตร[5]เจ้าฟ้ากับทังแม่ก่ำพร้ามัททีเดินคีรีฮาวเถื่อน ท่อแต่พี่แลน้อง หากพร้อมเพื่อนกันไป ตามวิสัยผี

---

๑ ลบ. ป่าไม้แลภูผา

๒ ข.อ. ปริเทวนานสฺเสว ; ลบ. ปริเทวมานำ

๓ บ. หยุมกุมเอาลูกเจ้าฟ้า

๔ ป. นียมานา กุมารา เต

๕ ลบ.; บ. พระจอมธรรม์

บริศาจ ไปภายหน้ามันจักยาดกวนกิน ค่อยอยู่ดีเยอ พระนรินทร์แก่นเหง้า อย่าได้คืดโศก เศร้าคะนิงหา เผือข้าเดินมัคคาล่ำบาก พราหมณ์เถ้าหากกวนตี เผือข้าทังสอง แม่นจักมีชีวิต ก็ยังยาก ทุกข์ล่ำบากเสมอตาย ก็ข้าแล.

(พระเวสสันดรโศกหนัก)

อถ ในกาละเมื่อสองกุมารพี่น้อง อันฮ้องไห้ ไหว้พ่อแก่นไท้ แล้วแลหนีไป แลมีดั่งนั้น **พลวโสโก** อันว่า โศกอันมีกำลัง **อุปฺปนฺนำ** ก็เกิดมี แก่พระเวสสันตรกษัตริย์ตนวิเศษ เหตุผารภ เชิ่งลูกฮักอัครเสนหา **หทยมำสำ** อันว่าชิ้นหัวใจพระหีระทัย **อุณฺหำ อโหสิ** ก็เกิดเป็นอันฮ้อน สุดขนาด **อสกฺโกนฺโต** เจ้าบ่อาจจักธำนง ธรงตนอยู่ได้ ยังวิโยคทุกข์ อุกขลุกในใจบ่ขาด เหมือนดังคุชราชตัวลงมัน อันไกรสรราชสีห์ หากมาทันพบเพิบ แสวงสับแส่วเปิบเอากัน[1] ผิบ่มีดั่งนั้น เหมือนดั่งพระจันทร์ อันเสาะใสงามสุดขนาด แลมาเข้าลุกอำนาจ แห่งปากราหูตัวดำ ๆ **กมฺปมาโน** มีตนอันสะบั้น ทุกข์ฮ้อยชั้นเสมอตาย หนหวายสุดขนาด[2] โศกดอมลูกน้อยนาถโทมนัสสา **ปวิสิตฺวา** เจ้าก็เข้าไปสู่บรรณศาลา **ปริเทวยิ** ก็ฮ้องไห้ควรอันดูกูรณา กิมแล.

ตมตฺถำ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห : ตโต เวสฺสนฺตโร ราชา ทานำ ทตฺวาน ขตฺติโย. ภิกฺขเว ดูราภิกขุสงฆ์ ตนธรงศีลาวิเศษ ปางเมื่อท้าวเวสสันตรภูบาล **ทานำ ทตฺวาน** คันว่าเจ้าให้ทานแล้ว ยังลูกแก้วพระกษัตรา **ปวิสิตฺวา** เจ้าก็เข้าไปสู่บรรณศาลา ผารภเชิ่งลูกฮักทังสองพระองค์ ธรงวิโยคทุกข์ อุกขลุกไหม้ในใจบ่ขาด น้ำตาอยาดไหลตก คืดคำทุกข์คีค้อย - คีค้อย ไห้หาลูกนาถน้อย ควรอินดูกุร์ณา จิ่งกล่าววิลาปคาถาว่า

กำ นุวชฺช ฉาตา ตสิตา อุปรุจฺเฉนฺติ ทารกา ดังนี้เป็นเค้า **ทารกา** สองเสนหา ท่ำพร้า ก้มหน้าต่อดาไป พ้นวิสัยจักกำสุด **อุปรุจฺเฉนฺติ** จักเข้าใกล้ แล้วแลไห้ฮ่อเชิ่งพ่อผู้ใดในวันนี้จา ? **สายำ สำเวสนากาเล** เป็นกาละอันล่ำบาก อยากลูกไม้แลหัวมัน แลนา. **โก ปุคฺคโล** อันบุคคละผู้ใด จักมีใจฮักคีค้อย - คีค้อย ยังลูกน้อยทังสองให้ชมชื่น ฮ้องเฮียกยื่นอาหารนี้จา ? **ทารกา** ลูกแก้วพ่อ นามหน่อสงสาร อันกูหากได้ให้ทานไป พ้นวิสัยจักกำสุด **อุปรุจฺเฉนฺติ** จักเข้าไปใกล้ แล้วแลฮ้องไห้ฮ่อ เชิ่งพ่อผู้ใดในวันนี้จา ? **สายำ สำเวสนากาเล** เป็นกาละอันล่ำบาก อยากลูกไม้แลหัวมัน ด้วยคำว่า **ตาตา** ข้าไหว้พ่อแลแม่เป็นเจ้า **มยำ** อันว่า

---

๑ ลบ. แสวงเปิบเอากัน

๒ บ. ขนขวายหาบ่ขาด บบ. ขนขวายทุกข์ขนาด

เผือข้าทังสองพี่น้อง เกิดฮ่วมท้องแม่ผู้เดียว เทียวทางไกลล่ำบาก อุยากซวดล้นพ้นประมาณ **เทอ** จงให้เขาแลน้ำเป็นทานแก่เผือข้า อันเป็นก่ำพร้า พลัดหน้าพ่อแม่เดินมา นี้เทอญ. เมื่อลูกกูแลขอดั่งนั้น **โก** บุคคละผู้ใด จักมีใจเอ็นดูกูร์ณา แล้วแลนำมา ยังเข้าน้ำโภชนะอาหารเป็นทานแก่เจ้าทังสองพี่น้องนี้จา ? **ทารกา** ลูกแก้วพ่อ นามหน่อกษัตรา **อนุปาหนา** เคยอุยู่สุขุมาล ในวรสถานบังคับผาสาท ธรรมชาติเชื้อกษัตริย์ บัดถัดนี้ มาเป็นทุกข์สุดขนาดปราศจากยัวะยาน เทียวกันดารวันค่ำ ตีนน้อยย่ำภูผา **สนฺตา สูเนหิ ปาเทหิ** มีตีนอันสุกเป็นหนอง พองเป็นเลือด ทุกข์บ่เหือดจักยาม พราหมณ์ซ้ำตีนาถน้อย เหมือนดั่งข้อยทาสา **โก เน หตฺเถ คเหสฺสติ** บุคคละผู้ใด จักมาฮักเหมือนดั่งพ่อ ชมชื่นต่อบายแขนนี้จา ? **อยํ พฺราหฺมโณ** อันว่าพราหมณ์ผู้นี้ ตั้งมาสาโหดแท้ดีหลี **อลชฺชี** ตั้งบ่ฮู้ลักอายสัง **ปหรํ** ดั่งฤๅแลมาตีลูกกูนามโคตร อันบ่มีโทษสักอุยาด ค้อนมันฟาดกลางหลัง **กถํ น ลชฺเชยฺย** ดั่งฤๅแลมาบ่ฮู้ลักอายสังนี้จา ? **ทาสี ยา** ยังมีข้ายิงกูอันอุยู่กลางผาสาท ธรรมชาติทาสี มันฮั่งมีบ่ไฮ้ไถ่ข้อยไว้เนืองนอง ข้อยกูผู้ถ้วนสอง เล่ายังมีข้อย นับด้วยฮ้อยเติมตาม ข้อยกูผู้ถ้วนสามเชื้อชาติ หัตถบาสบัวศรี สมบัติมีมวลพร้อม ไถ่ข้อยอ้อมอาสา เถิงมาตราข้อยกูผู้ถ้วนสี่ เชื้อชาติถ่อยโยโส **ลชฺโช** คนผู้ฮู้ลักอาย อุย้านอาชญากลัวผิด **ปหริสฺสติ** ดังฤๅแลมาตีได้ ยังข้อกูผู้ถ้วนสี่ ? ย่อมประกอบฮู้ลักอายว่า ชายผู้นี้ ตั้งเป็นข้อยแห่งพระภูบาลแก่นเหง้า อันเป็นเจ้าแก่ชาวสีพี เฮาบ่ควรตีแลด่าปอย เหตุว่าเป็นข้อยผู้ใหญ่ควรอุยำ แลคนทังหลาย เขาก็หยำกูสุดขนาด มาตราว่าข้อยกูผู้ถ้วนห้า เขาก็บ่ห่อนด่าแลตีได้ แท้ดีหลี. **อลชฺชี วต พฺราหฺมโณ** อันว่าพราหมณ์ผู้นี้ ตั้งเป็นอลัชชี ดั่งฤๅแลมาตี ยังลูกกูนามหน่อ ต่อหน้าพ่อแล้วแลนำไป นี้จา. **วาริชสฺเสว เม สโต** ในเมื่อกูยังเทียวไปมา ในวัฏฏะสงสาร สร้างสมภารติเรก อเนกพร้อมแสนมหากัปป์ คือกาย วจี มโนปณิหิตธรรมดวงวิเศษ ตั้งแต่เขตปณิธาน เจียรกาลยาวยิ่ง นับด้วยสิ่งอสงไขย์ เพื่อให้เป็นปัจจัยนำฮอด เถิงยอดแก้วนีรพาน ให้ยังทานแวนยิ่ง พร้อมทุกสิ่งปารมี หว้ายโลกีย์แสนย่าน ตั้งใจผ่านปรารถนา บ่คลาดคลาสักอุยาด ทุกชาติพ่ำเพ็งมาเหมือนดั่งปลาเที่ยวเทศ ในขงเขตชลธี เข้าไซดีเคียนคาด บ่อาจม้มจากที่อันขัง **อยํ พฺราหฺมโณ** อันว่าพราหมณ์ผู้นี้ **อกฺโกสติ ปหรติ** ดั่งฤๅ มาด่าฮ่ำไฮแฮงป้อย ตีอ่อนน้อยกูเหลือใจ นี้จา?

ปริวิตกฺโก อันว่าคำตริคะนิง หิงสนาธิบาทอันนึ่ง ก็ลวดเกิดมี แก่เวสสันดรวรกษัตริย์ตนวิเศษ เหตุผารภเซิ่งลูกฮัก อัครเสนหาว่า **อยํ พฺราหมโณ** อันว่าหราหมณ์ผู้นี้ **อติวิย วิเหเฐติ** แลมาเบียดเบียน ยังเจ้ากุมารทังสองสุดขนาด บ่อาจจักอดได้แก่มัน **อนุพนฺธิตฺวา** มา ! กูไปไล่ไต่ตาม ยังพราหมณ์ผู้นี้ แลข้าเสียแล้ว เอาลูกแก้วกูคืนมา เทอญ. เจ้าฮ่มเพิงดั่งนี้แล้ว จิ่งฮ่มเพิงเมื่อภายลุนว่า **อฏฺฐานเมตํ กุมารานํ ปีฬนํ** กริยาอันพราหมณ์เถ้ามา

เบียดเบียน ยังเจ้ากุมารทังสอง ก็ฮู้ว่าเป็นคำครองทุกข์ขนาด ชาติอันให้ทาน เพื่อแลกผญา สัพพัญญุตญาณดวงประเสริฐ แลมาบังเกิดคำเดือดฮ้อนกินแหนง แพงไว้เมื่อภายลุนนี้ บ่ดี บ่เป็นปเวณี แห่งสัปปุริสะเจ้าทังหลายแล.

จิ่งมีปริวิตักกคาถาว่า **อาทู จาปิ คเหตฺวาน ขคฺคํ พนฺธิย วามโต** ดั่งนี้เป็นเค้า เจ้ามีพระราชจินดาว่า มา! กูจักถือเอาธนูให้คัด ขัดพระขรรค์ชัยศรีก้ำซ้าย แล้วแลไล่ไต่ตาม ยังพราหมณ์ผู้นี้ แลข้าเสียแล้ว เอาลูกแก้วกูคืนมาท่อฤา ? เจ้าฮ่มเพิงดั่งนี้แล้ว จิ่งฮ่มเพิงเมื่อภายลุนว่า **อฏฺฐานเมตํ** กริยาอันพราหมณ์เถ้า มาเบียดเบียน ยังเจ้ากุมารทังสองนี้ ก็ฮู้ว่าเป็นทุกข์สุดขนาด ชาติอันให้ทานแลมากินแหนงแพงไว้ บ่ดี บ่เป็นปเวณีสักอุยาด ชาติโพธิสัตว์เจ้าทังหลายแต่ก่อน บ่ห่อนให้ยังมหาปริจาคห้าประการเป็นทาน แลได้เป็นพระเจ้าก็บ่ห่อนมีมีสักองค์ แต่ภายหลัง **อหํ** อันว่ากูนี้ มีปารมีธรรม หากได้พ่ำเพ็งมาบ่ขาดปรารถนาแต่เค้า กดเข้าในโพธิสัตว์ **อทตฺวา** แลบ่ได้ให้ยังลูกฮัก อัครชายาดวงประเสริฐ[๑] บ่อาจจักให้ได้เกิดเป็นพระ แท้ดีหลีแล เจ้าฮ่มเพิงเถิงปเวณีติดต่อ หน่อโพธิสัตว์แต่ก่อนมา **อสฺสาเสตฺวา** เจ้าก็สั่งสอนยังตนให้บรสุทธิ์ **อุตฺตริตฺวา** เจ้าก็เสด็จออก จากพระบรรณศาลา มีคำจินดาชื่นบาน อธิษฐานใจให้หมั้นดี **นิสีทิ** เจ้าก็สถิตอยู่ แทบปักตูบรรณศาลา ก็มีแล.

(ชาลีกุมารจ่มเป็นทุกข์)

กุมาโร เมื่อนั้น ส่วนดั่งท้าวชาลี พราหมณ์ตีไปบ่ขาด บ่อาจจักอดอยู่ได้ จิ่งฮ้องไห้ต่อน้องแห่งตนว่า :-

สจฺจํ กิเรวมาหํสุ นรา เอกจฺจิยา อิธ
ยสฺส นตฺถิ สกา มาตา ยถา นตฺถิ ตเถว โส

ดั่งนี้เป็นเค้า. **กณฺเห** *เฮย ดูราน้องกัณหา* **เอกจฺจิยา นรา** *อันว่าคนทังหลายลางพวกในโลกนี้ ก็กล่าวว่า* **ยสฺส นตฺถิ สกา มาตา** *เด็กน้อยผู้ใด ตั้งแฮกแต่เกิดมา บ่มีแม่มาดาอ้อยอิ่น ทุกข์นักซิ่นขนขวาย แม่นจักมีชีวิตก็หลอตายล่ำบาก เยื้อนยากหอดหิวนมความบุรมว่าไว้*[๒] *บัดนี้ ก็หากมาได้ แก่ฮาพี่น้องทังสอง แลนา.* **กณฺเห** *เฮย ดูราน้องกัณหา* **เอหิ** *เจ้าจ่งเข้ามา* **มยํ** *อันว่าฮาทังสอง ก็มาเป็นทุกข์สุดขนาด ปราศจากแม่ฮักษา มาโลมจาอิ่นอ้อย ชมลูกน้อยมิ่งสายใจ* **มริสฺสาม** *ฮาจักตายบ่คลาด เหตุว่าปราศจากแม่มัททีพี* **อตฺโถ** *อันว่าประโยชนะ ด้วยชีวิตอินทรีย์ ก็บ่มีแก่ฮาสักอุยาด เหตุว่าปราศจากแม่มาดา อัน*

---

๑ ลบ. ดวงขนาด

๒ บบ. อีดอยากหอดอาหาร ความบูราณว่าไว้

พระวรปีตาเจ้าฟ้า หากให้เป็นข้อยข้าแก่พราหมณ์ผู้สาโหด ประโยชน์ด้วยเข้าของแลโลภล้น ***พันฐี ฐุมฺภติ*** *มันก็มาตีฮาไปบ่อุย่า เหมือนดั่งจ่าเลี้ยงงัวผู้ใจบาป ค้อนมันนาบ ตีไป[๑] ยังงัววัยหนุ่มน้อย ละห้อยแล่นตามกัน นั้นแลนา.* ***กัณเห*** *เฮย ดูราน้องกัณหา* ***ชหาม*** *ฮา พี่น้องทังสอง ก็จักได้ละปละไว้ ยังป่าไม้แลภูผา ทังศาลาแลท่ากว้าง ทังฮูปช้างหลีกหนีไป ทัวระไวไปเป็นข้า ก้มหน้าต่อนำพราหมณ์* ***อชฺช*** *ในวันนี้แลนา.*

ชูชโกปิ เมื่อนั้น ส่วนดั่งชูชกพราหมณ์ มันก็ไปตามทางเหวหาด **ปกฺขลิตฺวา** มันก็พะลาดล้มเหนือดินแก่น ถึกแผ่นกะดาน ดังตีตุบตีตาบ ในที่บ่ฮาบภูกะซัง[๒] **พนฺธนำ** อันว่าเชือกผูกมัด ฮัดพันธนา **มุญฺจิตฺวา** ก็หลูดชูดออกจากศอกสองขา. **สองเสนหา กมฺปมานา** มีตนอันสะบั้น หิวหอดกลั้นแล่นคืนหลัง **อคมำสุ** ก็แล่นเข้าไปสู่พระวรปีตาเจ้าฟ้า ก้มหน้าไหว้บาทา มีตนอันสะบั้นสั่นสายไปมา เหมือนดั่งเสนาตัวเยี่ยววอด สับตอดไก่ทังเป็น ก็สะบั้นสั่นสายไปมา นั้นแลนา.

ชูชโกปิ เมื่อนั้น ส่วนดั่งชิณหรามหณ์ มันบ่ช้า ฮีบนุ่งผ้าชูยชาย **อุฏฺฐาย** ลุกโดยพลัน **วิลฺลิทฺวฑฺฒหตฺโถ** มีมือถือเครือเขาแลไม้เท้า แล่นเข้าไปไล่กุมาร เหนือแผ่นกะดาน[๓] ดังตีตุบตีตาบ มันกำฮาบครอบงำ นำกุมารบ่ช้า เหมือนดั่งยามเดือนห้า ไฟไหม้ป่าลามผา **พนฺธิตฺวา** มันบไว้ ผูกได้แล้วแลตีไป ว่าเขือนี้ตั้งแวนไวขนาด มาฉลาดใคร่แล่นหนี แท้ดีหลีนอ.

ตมตฺถำ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห : [เตโต โส รชฺชุมาทาย ทณฺฑมาทาย พฺราหฺมโณ. ภิกฺขเว ดูราภิกขุสงฆ์ทังหลาย **โส พฺราหฺมโณ** ส่วนดั่งชูชกพราหมณ์มันผูกได้แล้ว. ยังลูกแก้วพระกษัตรา **อาทาย** มันก็ถือเอา ยังไม้เท้าแลเครือเขาแขงขนาด[๔] ฟาดแล้วแลตีไป ในที่ซ้องพระเนตร เขตทัศนวิสัย อันมหาสัตว์เจ้ายังล่ำหลิง ดูก็มีแล.]

กุมาเรสุ ในเมื่อราชกุมารทังสอง **นียมาเนสุ** อันพราหมณ์เถ้าเข้ามาขอ แล้วแลนำไปดั่งนั้น **กณฺหาชินา** ส่วนดั่งนางนาถน้อยกัณหา **นิวตฺติตฺวา** ก้มหน้าฮ่อ ให้สั่งพ่อแห่งตนว่า **อยำ มำ ตาต พฺราหฺมโณ ลฏฺฐิยา ปฏิโกเฏติ** ข้าไหว้พ่อพระญาเป็นเจ้า **อยำ พฺราหฺมโณ** อันว่าพราหมณ์ผู้นี้ **ปฏิโกเฏติ** มันก็มาตียังเผือข้า เหมือนดั่งสัตว์ **ลฏฺฐิยา** ด้วยเงื่อนเครือเขาแขงขนาด หลังข้าน้อยขาดเป็นฮอย ดังฤๅ พ่อพระญามาคอยดูได้ ? ข้อยน้อยแฮ่งให้มันแฮ่งซ้ำพัดดี เหมือนดั่งทาสีทาสาเชื้อข้อย ข้าน้อยเกิดกลางเฮือนมัน นั้นแท้ดีหลีนา. **อยำ พฺราหฺมโณ** อันว่าพราหณ์ผู้นี้ บ่ไช่พราหมณ์สักอุยาด ชาติพราหมณ์ทังหลายนี้ เทียรย่อม

---

๑ บ. เหมือนดั่งจ่าเลี้ยงงัวผู้ใจฮ้อน ค้อนมันฟาดตีไป

๒ ลบ. ภูผาชัน

๓ ลบ. เหนือแผ่นดินดาน

๔ บ. ตั้งมาแข็งขนาด

ฐู้อินดูกูร์ณายังเด็กน้อยสุดขนาด ดั่งฤๅ **พระบาทเจ้าจิ่งมาให้แก่มันสัง ? อยํ พฺราหฺมโณ** อันว่าพราหมณ์ผู้นี้ **ยกฺโข** ฮ้อยว่าแม่นผียักษ์แลผีเผต กลับเพศหน้าเป็นพราหมณ์ มาถามขอเผือข้า ไปภายหน้ามันจักยาดกวนกิน ขอแก่พระนรินทร์เจ้าฟ้า จงเล่าแก่แม่มัททีเผือข้า อันเป็นก่ำพร้าอุยู่ภายหลังแด่ ก็ข้าเทอญ.

กุมาริกาย ในเมื่อนางนาถน้อยกัณหา **วิลปนฺติยา** แลฮ้องไห้ฮ่อ ไหว้สั่งพ่อแก่นไท้แล้วแลหนีไป แลมีดั่งนั้น **พลวโสโก** อันว่าโศกอันมีกำลัง **อุปฺปนฺนํ** ก็เกิดมีแก่เวสสันดรวรกษัตริย์ **หทยมสฺ** เจ้าก็มีพระราชหีระทัย **อุณฺหํ อโหสิ** เป็นอันฮ้อนสุดขนาด บ่อาจจักหานใจ[๑]เข้าออกเป็นปกติได้ **วิสชฺเชสิ** เจ้าก็หานใจทางปาก ฮ้อนล่ำบากยิ่งหนักหนา **อสฺสูนิ โลหิตพินฺทูนิ** มีต่อมเลือดไหลตกบ่ขาด ย้อยยั่งอุยาดเต็มตา เจ้าจิ่งมีพระราชจินดา เถิงคลองนักปราชญ์ อันให้ลูกน้อยนาถเป็นทาน ด้วยอาการว่า **อิทำ เอวรูปำ ทุกขำ** ทุกข์อันมีสภาวะปานดั่งนี้ บ่ได้เกิดมีแต่เหตุอันอื่น ฮักลื่นล้นเป็นทุกข์ อุกขลุกในใจมีมาก หากล่ำบากแคลนดาย กูอุย่าได้ขนขวายอันใด จงแปลงใจอุยู่ มัชฌัตต์อุเบกขา อุย่าได้มีคำอาโภค อุย่าได้คืดโศกเศร้าคะนิงหา เทอญ. เจ้ามีพระราชจินดา ด้วยผญาอันวิเศษ **วิโนเทตฺวา** เจ้าก็บรรเทาเอาเสีย ยังทุกข์โศกในจิต **นิสีทิ** เจ้าก็สถิตอุยู่ แทบปักตูแก้วบรรณศาลา หายคำจินดาชมชื่น[๒] ก็มีแล.

(นางกัณหาจ่มเป็นทุกข์)

คิริทฺวารำ อสมฺปตฺตา ในเมื่อราชกุมารทังสองพี่น้อง หว้ายเทศท้องคีรี แลมีดั่งนั้น **กณฺหาชินา** ส่วนดั่งนางนาถน้อยกัณหา **อาลปิตฺวา** เจ้าก็ต้านจารจาฮ่อ ต่อท้าวชาลีว่า **ชาลิ** ดูราพี่ชาลี **มยำ** อันว่าฮา เดินมัคคาวันค่ำ ตีนน้อยย่ำภูผา **ทีโฆ จ** หนทางไกลยาวยิ่ง ฮ่อมห้วยหลิ่งเหวชัน ภูผาตันเต็งช่อง มีทังฮากไม้อุย่องผาหนาม **นีเจ โอลมฺพเก** เถิงพอยามคล้อยค่ำ วันตกต่ำลับจอมผา เป็นเวลาเด็กน้อย ผงอิ่นอ้อยแอ่วกินนม บัดนี้ บ่มีแม่มาชมสิงจูบลูบล้างอาบสรงสี ธรงคันธีสรงเกศเกล้า[๓] พราหมณ์เถ้าเผตหากกวนตี แลนา. **ชาลิ** ดูราพี่ชาลี **มยำ** อันว่าฮาทังสองพี่น้อง **โอกนฺทามเส** ก็ท่อขอวอนไหว้ ยังเทพแก่นไท้ภูผา **สิรสา** ด้วยหัวแห่งฮา **สุปติฏฺเฐ จ อาปเก** ยังเทพดาเจ้าทังหลาย ฝูงอุยู่เฝ้ายังสระแลท่าน้ำ ทุกเถื่อนถ้ำแลดอยดิน **ติณา ลตา จ** ยังเทพดาทังหลาย อันฮักษายังย่อมหญ้า ทังป่าไม้แลภูผา ทังต้นอุยาอันวิเศษ ในประเทศเขตป่าหิมพานต์ ด้วยอาการอันฮาพี่น้องจักสั่งไว้ แก่เทพแก่นไท้

---

๑ ลบ. หาใจ ๒ ลบ. มีคำจินดาชมชื่น ๓ ป. ธรงคันธีพวงเพธ

ทังหลายว่า **ภนฺโต** ดูราเทพดาเจ้าทังหลายเฮย **มยํ** อันว่าเผือข้าเป็นกำพร้า ก้มหน้าต่อดาไป **พ้นวิสัยพ่อพระญาเป็นเจ้า พราหมณ์เถ้าหากกวนชัง[๑] อาโรคฺยํ วชฺชาถ** เทพดาเจ้าทังหลาย จงเล่ายังสภาวะแห่งเผือข้า อันหาพยาธิบ่ได้ ท่อเว้นไว้แต่พราหมณ์ตี แก่แม่มัททีเผือข้า ก็ข้าเทอญ. **สา อมฺมา** แม่มัททีแก่นไท้ คันว่าได้ยินแล้ว ยังลูกแก้วอันท่านนำไป **อนุปเตยฺย** จงให้มานำโดยพลัน ในหนทางอันนี้เป็นอันซื่อ จื่อทางเดียว ทัวระเทียวไต่เต้าเข้าไปสู่ศาลา **สา อมฺมา** แม่มัททีกำพร้า ก็จักได้เห็นหน้าลูกโดยพลัน **อโห** โอนอ ! อัศจรรย์แท้ดีหลีนา. **สา อมฺมา** แม่มัททีผู้นั้น **ชฏินี** แม่ก็ธรงพนวช กวดเกล้า[๒]เป็นชฎา แม่ก็คว่าขนขวายหา ยังหัวมันแลลูกไม้ ได้แล้วแลนำมา **ทิสฺวาน** แม่จักเห็นศาลาอันเก่าเปล่าจากลูกทังสอง แม่จักคองคืดเถิงล่ำบาก ทุกข์ยากฮ้อนเฮหา **สา อมฺมา** แม่มัททีกำพร้าบ่เห็นหน้าลูกดอมดาย[๓] **อุณฺณาจริยา** แม่ขนขวายหาหัวมันแลลูกไม้ ปละลูกไว้ภายหลัง **อติเวลํ** แม่มัททีกำพร้า อุยากเห็นหน้าลูกทังสอง แม่จักคองคืดเถิงคีค้อย - คีค้อย ยังลูกน้อยเถ้าพราหมณ์ตี เหมือนดั่งคาวีลูกยังอ่อน ฮ้องเฮฮ่อนหานม นั้นแลนา. **ชาลิ** ดูราพี่ชาลี **มยํ** อันว่าฮาพี่น้อง อันพราหมณ์หากผูกคล้องพันธนัง **อมฺมิปิ ปสฺเมมุ** วันนี้ ฮาจักได้เห็นหน้าแม่กำพร้ายามเอย็น เป็นกาละอันมาแต่ป่า คว่าหาหัวมันแลลูกไม้ **สา อมฺมา** แม่แก่นไท้มัททีเห็นพราหมณ์ตีฮาพี่น้อง แม่จักฮ้องไห้โทมนัสสา **ทชฺชา** แม่จักให้ ยังหัวมันแลลูกไม้อันสุกหวาน เป็นทานแก่พราหมณ์เถ้า มันหายคำอุยากเข้าใจมันดี มันบ่ฮ้างว่าจักตีฮาไป พ้นวิสัยยิ่งกว่าเก่า แท้ดีหลีนา. **ชาลิ** ดูราพี่ชาลี **ปาทา** อันว่าที่ย่ำ ตีนน้อยย่ำภูผา **โน** แห่งฮาทังสอง **สูนา** อันสุกเป็นหนอง พองเป็นเลือด ทุกข์บ่เหือดจักยาม **อยํ พฺราหฺมโณ** อันว่าพราหมณ์ผู้นี้ มันตั้งบ่ฮู้อินดูกูร์ณาสัง **พาพฺหํ ตรติ** มันบ่ไว้ ผูกได้แล้วแลตีไป ตามวิสัยแห่งมัน แท้ดีหลีนา.

เอวํ กุมารา มาตุคิทฺธิโน วิลปีสุ อันว่าเจ้ากุมารทังสองพี่น้อง หว้ายเทศท้องคีรีคืดเถิงแม่มัททีคีค้อย - คีค้อย ไห้ยมย้อยเถิงแม่ภายหลัง[๔] **เอวํ** ก็มีด้วยประการดั่งกล่าวมานี้แล.

ทุติยกุมารปุพฺพํ นิฏฺฐิตํ

ก็เสด็จบรบวรณ์ควรแล้วท่อนี้ก่อนแล.

(ประดับประดาด้วยพระคาถาทังหลาย ๑๐๑ พระคาถา)

---

๑ ลบ. จงชัง ๒ โดยมากว่า ขอดเกล้า ๓ บบ. หมองตรอมตาย

๔ ลบ. ไห้ยมย้อยค่ยไปนำพราหมณ์ หนีไปตามวิสัยประเทศ พราหมณ์เถ้าเผดมันหากจ่องจูงหนี

๙. มัททีราชบุตร

ยำ ปน ตำ รญฺญา มหาปถวี อุนฺนาเทตฺวา พฺราหฺมณสฺส ปิยปุตฺเตสุ ทินฺณนสุ ยาว พฺรหฺมโลกา เอกโกลาหลำ ชาตำ อโหสิ.

โภ สาธโว ดูราสัปปุริสะ กัลยาณมิตร ปัณฑิตัชฌาสัย เถิงยังไตรรตนัง **ยำ สพฺพญฺ-ญุตญาณำ** อันว่าผญาสัพพัญญุตญาณดวงใด **โพธิสตฺเตหิ** อันบุรมโพธิสัตว์เจ้าทังหลาย **ปตฺเถตพฺพำ** เพิงปรารถนาเอา **อตฺถิ** ก็มี **ปิยปุตฺเตสุ** ในเมื่อพระราชบุตร อุตตมเสนหา **รญฺญา** อันพระเวสสันดรวรกษัตริย์ **ปตฺเถนฺเตน** อันปรารถนาเอา **ตำ สพฺพญฺญุตญาณำ** ยังผญาสัพพัญญุตญาณดวงนั้น **มหาปถวี** ยังแผ่นดินหลวง ทังพระญาดอยดวงขนาดชาติเวหา น้ำสมุทรสาครแลป่าหิมเวศ **อุนฺนาเทตฺวา** ให้หวั่นไหวไปมาบ่ขาด **ทินฺเนสุ** แลประสาทให้เป็นทาน แก่ชิณพราหมณ์ แลมีดั่งนั้น **เอกโกลาหลำ** เสียงอุกขลุกมี่นัน เป็นอันนึ่งอันเดียวกันแต่ปถเพนี ก้องอากาศชาติเวหา **ยาว พฺรหฺมโลกา** ตราบต่อเท้า เถิงเสาพสะภวัคอักนิฏฐา **มหา อโหสิ** ก็มีมากยิ่งนักหนา.

(เทพดานีรมิตเพศเป็น ๓ สัตว์)

เทวตาโย ส่วนดั่งเทพดา มเหสักขาทังหลาย อันอุยายอุยังอุยู่ในประเทศ เขตป่าหิมพานต์ เหมือนดั่งมีหัวใจอันจักแตก จักทลายตายไป เป็นกำสรดอดบ่ได้ เหตุได้ยินเสียงฮ้องไห้ แห่งเจ้าแก่นไท้บัวบาน สองกุมารพี่น้อง หว้ายประเทศท้องคีรี อันพราหมณ์หากตีแลฟาด[๑] น้ำตาอุยาดไหลตก เป็นทุกข์สุดขนาด ก็บ่อาจจักตั้นตนอยู่ได้สักอัน **มนฺตยึสุ** ก็ด้านจารจากันว่า **มทฺที** อันว่าราชมัทที ศรีวรกัญญา ผิแลเข้ามาสู่ พระกู่แก้วบรรณศาลา แต่กาละเมื่อยังวั นางบ่ทันได้เห็นหน้า ยังลูกแก้วหล้าทังสอง อันอยู่คองคอยถ้า ในพระกู่แก้วบรรณศาลา **ปุจฺฉิตฺวา** นางจักถามหา ยังวรบุตตาอ่อนน้อย เซิ่งพระยอดสร้อยกษัตรา เวส-สันตรราชาบ่คลาด คันว่านางบ่ฮู้สภาวะประสาทให้เป็นทาน แก่ชิณพราหมณ์ ดั่งนั้น **ธาวิตฺวา**

---

๑ บ. หากตีพิลาส ; บบ. อันพราหมณ์เถ้าหากผูกคล้อง ไม้เท้าต้องต่อยตีไป ทีทาด - ทีทาด

นางก็จักแล่นลัดพลัดไปมา ตามหนทางอันชื่อจื่อฮอยตีน แห่งเจ้ากุมารทังสองพี่น้อง หว้ายประเทศท้องคีรี ด้วยเสนหาธรรมคำยักสุดขนาด ในลูกน้อยนาถจอมไตร **อนุภเวยฺย** นางก็จักได้เสวย ยังทุกขเวทนา นำพระโอรสาแก่นเหง้า แลจักปละพระกษัตริย์เจ้าอยู่ตนเดียว ในไพรเขียวจักล่ำบาก ปมีผู้อุปฐากฮักษา คำนินทาแห่งเทพบุตรฝูงอื่น ก็จักมีบ่สงกา.

เทวตาโย ส่วนดังเทพดา มเหสักขาฝูงวิเศษ **อาณาเปสุ** ก็จิ่งอุบายคำสั่ง ยังเทพบุตรสามตน ด้วยคำว่าดั่งนี้ **ตุมฺเห** อันว่าเจ้าทังสามตนวิเศษ จงนีรมิตเพศเป็นราชสีห์ เสือโคร่งแลเสือเหลือง ไปนอนเนืองขนัน ตันหนทางแห่งนางแก้วราชมัททีี **ยาจิยมานาปิ** แม่นว่านางหากขอสิ่งใดก็ดี **อทตฺวา** เจ้าทังสามอย่าได้ให้ **มคฺคํ** ยังหนทาแก่ราชมัททีีแก่นเหง้า ตราบต่อเท้าอันตกต่ำค่ำไป แห่งพระสุริยะอาทิตย์ **อาคมิสฺสติ*** นางจักเข้ามาสู่บรรณศาลา **จนฺทาโลเกน** ด้วยรัศมีแห่งพระจันทร์ **ยถา** แลมีด้วยประการฉันใด เจ้าทังหลายจงฮู้ ยังเวลากาละประมาณดั่งนั้นแล้ว จิ่งให้นางแก้วราชมัททีเข้ามา แลจงตกแต่งพิทักษ์ฮักษา เพื่อว่าอย่าให้เนื้อป่ากล้าคะนองทังหลาย หมายมีราชสีห์เป็นเค้า มาเบียดเบียนยังเจ้าราชมัททีี เทอญ.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห

เตสํ ลาลปิตํ สุตฺวา ตโย วาฬา วเน มิคา
สีโห พฺยคฺโฆ จ ทีปี จ อิทำ วจนมพฺรวุ๋.

ภิกฺขเว - ดูราภิกขุทังหลาย จักกล่าวเถิงนิยายอันนี้โสด **เทวตาโย** ส่วนดั่งเทพโผดทังหลาย อันอุยายอุยังอยู่ คู่หมู่ไม้แลภูผา **สุตฺวา** ได้ยินเสียงฮ้องไห้ แห่งแก่นไท้ทังสองบ่ขาดก็บ่อาจจักธรงตนอยู่ได้สักตน **อพฺรวุ๋** จิ่งจาคำควรเสียงสะอาด เซิ่งเทพราชสามตนว่า **ตุมฺเห ภวนฺตา** ดูราเจ้าทังสามตนวิเศษ จงนีรมิตเพศเป็นราชสีห์ เสือโคร่งแลเสือเหลือง ไปนอนเนืองขนัน ตันหนทางแห่งราชมัททีี ศรีกษัตริย์มัททราชธีตา **มา เหว อาคตา** อย่าได้ให้นางเข้ามาเมื่อยังวัน แต่ที่อันหาหัวมันแลลูกไม้ ในฮ่อมห้วยแลภูผา **สายํ** ตาวันวางตกต่ำ เข้ายามค่ำพอดี จิ่งให้นางมัททีเขียวค่ำ นางท้าวพร่ำเขียวมา อันนึ่ง ส่วนดั่งเนื้อป่ากล้าคะนองตัวจังไฮในวิสัยขงเขต ประเทศด้าวแดนเฮา คือว่าราชสีห์ เสือโคร่งแลเสือเหลือง ตัวเฮืองงามวิเศษอยู่เงื้อมเขตอาณา อย่าให้มาเหิงสาแสนสำ แก่หน้าสร้อยสำบุญชม อย่าให้มาเบียดเบียนยังนางคึงกลมสังสักอยาด ผิแลมาเบียดเบียนดั่งนั้น คันว่านางมัททีมรณาศ ชาลีราชหล้างจักตายตาม กัณหางามยอดฟ้า ก็จักก้มหน้าต่อมรณา **ลกฺขณา** อันว่าพระราชมัททีี ศรีวร-

---

๑ ข.อ. ปวิสติ

ลักขณะราชกัญญา **ชิยฺเยถ** ก็เพิงว่าจักถอยเสีย จากประโยชนะสองประการ คือว่าพระโอรสา แลธรรมิกราชาตนแก่นเหง้า.

อถ ในกาละเมื่อนั้น บั้นเทพบุตรสามตน **ปฏิสุณิตฺวา** จิ่งฮับเอาด้วยคำงามสะอาด อภิวาทวันทนาว่า **สาธุ** ดี ๆ ดั่งนี้แล้ว **สีโห** ตนนึ่ง นีรมิตเพศเป็นราชสีห์เต้นตื่น ตนนึ่ง นีรมิตเพศเป็นเสือโคร่งครื่นคะนอง ตนนึ่ง นีรมิตเพศเป็นเสือเหลืองคองอุยู่ถ้า ตันภายหน้า อันนางจักมา ก็มีแล.

(นางมัททีเห็นลางฮ้าย)

มทฺทีปิ โข ส่วนดั่งนางแก้วราชมัททีใจบ่ดีตั้งต่อ คิดฮ้ายฮ่อคำฝันอันบ่ดี ในราตรีคืนนั้น คึงสะบั้นสั่นสายไปมา **อุปธาเรสิ** นางก็พิจารณาหา ยังหัวมันแลลูกไม้ ใส่ใจว่าจักฮีบคืนมา คิดเถิงพระกษัตราพ่อลูก อันทุกข์ยากอุยู่ภายหลัง **ปุพฺพนิมิตฺตํ** อันว่าปุ่พพนิมิตร เมื่อก่อนบ่ห่อนมี **ขณิตฺติกํ** คือว่า เสียมหลูดมือเป็นเค้า สายกะเช้าหลูดบ่าถ้วนสอง เป็นคลอง อันนางจักได้หนีจาก พลัดพรากลูกไปไกล **ทกฺขิณกฺขิ จ** ตาเขม่นเบื้องขวาจีไจว้ - จีไจว้ เป็นเหตุอันนางจักได้ไห้เสียน้ำตา **ผลิโน รุกฺขา** ไม้ทั้งหลายฝูงเป็นหมาก ผากฏหลากบ่เห็น ต้นบ่เป็นเล่าผากฏเห็นฐู่ที่ ล่ำดูถีแท้เล่าบ่เห็นแก่ตานาง[๑] เป็นลางอันพระจุอมธรรม์อุยู่บ่ปาก ทิศาหากหลงหลอ เป็นนิมิตรอันนางจักได้ธรง ยังปุตตวิโยค กลั้นโศกท่าวทังอุยืน แลนา.

สา มทฺที อันว่าราชมัททีศรีวรกัญญา **จินฺเตตฺวา** นางก็ฮ่มเพิงว่า **อิทํ นิมิตฺตํ** อันว่านิมิตรอันนี้ **อพฺภูตปุพฺพํ** บ่ห่อนเกิดมีเมื่อก่อน ก็มาเกิดมีแก่กูในวันนี้จา ! **อยํ** อันว่านิมิตรอันนี้ **ภวิสฺสติ** ก็จักได้แก่กู ฤาฮู้ว่าจักได้แต่สองบุญชูลูกน้อย ฤาฮู้ว่าจักได้แก่พระยอดสร้อยจอมธรรม ? นางฮ่ำเพิงหาบ่แล้ว นางแก้วจิ่งสวดคาถาว่า

(นางมัททีรำพึงถึง ๓ กษัตริย์)

ขณิตฺติกํ เสียมอันอุยู่ในมือถือไว้ ก็มาหลูดฐูดตกเสีย **อุกฺขีวณฺจ** แม่นว่าสายกะเช้าลูกไม้ห้อยบ่าไว้ก็มาขว้ำขวิดเสีย **ทกฺขิณกฺขิ จ** ตาเขม่นเบื้องขวา **ผลิโน รุกฺขา** ไม้ทังหลายฝูงเป็นหมาก ผากฏหลากบ่เห็น ต้นบ่เป็นเล่าผากฏเห็นฐู่ที่ ล่ำดูถีแท้เล่าบ่เห็นแก่ตา **สพฺพา ทิสา** อันว่าทิศาทังมวล **อันกูหากหลงหลายเล่า ค้อมที่เก่าวนเวียนนี้จา ตสฺสา สายณฺหกาลมฺหิ** ในเมื่อกูเดินดงวะวู่ เข้าไปสู่ศาลา ในกาละเมื่อยามเอฺย็นดั่งนี้ ส่วนดั่งเนื้อคะนองทังสาม ก็มานอนขนัน

---

๑ บบ. ล่ำที่แท้เล่าบ่เห็นแก่ตา

ตันหนทางอันจักเข้าไปสู่ พระกู่แก้วบรรณศาลา แลกาละบัดนี้ก็เป็นอันค่ำ ตาวันตกต่ำค่ำยามเดียว หนทางเทียวยาวยิ่ง ฮ่อมห้อยหลิ่งเหวชัน ภูผาตันเต็งช่อง มีทังฮากไม้อุย่องภูพนัง **อหำ** อันว่ากูมัททีี **หาสำ** จักนำเมือ ยังลูกไม้แลหัวมันอันใด ไปถวายแก่เจ้ากษัตริย์ทังสาม **เต ขตฺติยา** อันว่าพระกษัตริย์ทังสามพ่อลูก **ภุญฺเชยฺยุ** ก็เพิ่งว่าจักได้เสวย ยังสูกไม้แลหัวมันอันนั้น.

โส ขตฺติโย อันว่าเจ้ากษัตริย์ตนนั้น **เอโก** เป็นผู้นึ่งคนเดียว อันอุยู่ในไพรเขียวป่ากว้าง มาอุยู่สร้างสมณธรรมแลจำศีลอุยู่ ในแก้วกู่บรรณศาลา **ทิสฺวา** เห็นยังกูอันนานมา จักยังพระโอรสาทังสองอันล่ำบาก อุยากลูกไม้แลหัวมัน ให้ชมชื่นยินดี ชมสองศรีคีค้อย - คีค้อย ฮักลูกน้อยอุยู่ตนเดียว นั้นแลนา.

ปุตฺตกา ยามนี้สองนงฮามหนุ่มเหน้า ฮ้อยว่าอืดอุยากเข้าโฮยแฮง **ขีรำ** สองเพิงแพงล่ำบาก คือดั่งลูกเนื้อน้อยอุยากกินนม **กปณาย วรากิยา** คือคนคองหิวโหด กำพร้าโสดสุดใจ **สายำ** ตาวันใสละห้อย ตกต่ำคล้อยยามแลง สองเพิงแพงพระแม่ อุยากน้ำแต่วันสวาย **วจฺฉา พาลาว มาตรำ** คือดั่งลูกงัวเงยงามแง่ อุยู่ถ้าแม่คองชม **หำสาวุปริปลฺลเล** คือดั่งลูกราชหงส์อันยังอ่อน ฮ้องเฮฮ่อนเหนือตม สองตนกลมกล่อมเกลี้ยง กูแม่เลี้ยงโลมขวัญ บัดนี้ กูแม่หนีไปหาหัวมันแลลูกไม้ ปละลูกไว้อุยู่ศาลา ปานนี้สองพิมพาเลิศฟ้า จักคองถ้าแม่มาดา แต่ที่อันบ่ไกลอาศรมบทศาลา นั้นแลนา.

อยำ มคฺโค อันว่าหนทางอันนี้ **เอกายโน** อันกูหากเทียว **เอกปโถ** เป็นทางเดียวบ่กว้างสองตราบข้างเหวชัน ภูผาตันไปยาก มีฮากไม้ใหญ่ยางไฮ มีทังน้ำนองไหลตกตาด มีทังฮ่อมห้วยหาดกะดาร ก้อนพลาญผามื่น ทางเส้นอื่นก็บ่มี ดอยอันนี้ ชื่อว่าคิรีวงกต เหตุว่ามีทางคดไปนานฮอด เกี้ยวสับสอดไปมา **มิคา** ดูราพระญาเนื้อทังหลายตัวองอาจ ธรรมชาติเป็นพระญา **มหพฺพลา** มีกำลังหลายพ้นแพ่ง อุยู่แห่งห้องไพรหนา **นมตฺถุ** กูยอมือใส่เกล้า นบนอบเจ้าราชา **ภาตโร โหถ** เจ้าทังหลาย จงเป็นพี่ชายแห่งข้าด้วยสามารถ ชั้นเชื้อชาติเสมอกัน ข้านี้ได้เป็นเมียพระจอมธรรม์แก่นเหง้า ทุกค่ำเช้าฮู้ขนขวาย บ่ได้อุยู่ดอมดายประมาท เลี้ยงขัตติย-ราชเจ้าทังสาม **รามำ สีตาวนุพฺพตา** เหมือนดั่งนางสีดาน้อยนาถ ใจฉลาดบัวระบัติ แก่เจ้ารามขัตติยราชบัณฑิต นันแลนา **ตุมฺเห** เจ้าทังหลายตนประเสริฐ ฦๅเลิศด้าวไพรหนา **ปสฺสถ** จงเมือล่ำหลิงดู ยังลูกแห่งเจ้าทังหลาย อันละไว้มีนนานฺ อืดอาหารเท้าค่ำ ข้าก็จักเมือล่ำหลิงดูยังสองบุญชูลูกน้อย อันละห้อยหอดหิวนม สองตนกลมล่ำบาก อุยากลูกไม้แลหัวมัน ฮ้อยว่าเอากันคองแต่เช้า มานั่งเฝ้าหนทาง.

อิทำ มูลผลำ ดวงผลามีหลายหลาก ลูกไม้มากแลหัวมัน **ภกฺโข** เป็นเครื่องฉันบ่น้อย แซบช้อยแท้ดีหลี แห่งเจ้าระษีอันชอบ ประกอบในป่าใหญ่ไพรหนา **ทสฺสามิ** ข้าก็จักให้เคิ่งนึ่ง

แก่เจ้าทังสาม ตามอันทุกข์ไฮ้ เหตุอุยากได้หนทาง **ยาจิตา** อันข้าหากขอช้องหน้า เหตุคืดเถิง ลูกก่ำพร้า **อันอุยู่ลุนหลัง มคฺคำ เม เทถ** เจ้าทังหลายจงหลีกทางไว้ เพื่อให้น้องนาถไท้ ได้เมือสู่ศาลา แด่เทอญ. **ราชปุตฺตี จ โน มาตา** พระวรปิตามาดาแห่งข้า ก็เป็นท้าวพระญามหา-กษัตริย์เจ้าฟ้า แม่นว่าเจ้าทังหลาย ก็เป็นท้าวพระญาตนองอาจ มิคราชอุยู่ไพรหนา **ภาตโร โหถ** เจ้าทังหลาย เป็นพี่ชายแห่งข้าด้วยชอบ ประกอบด้วยเชื้อชาติเสมอกัน **ยาจิตา** อันข้าหากขอจีไจว้ **เทถ** ท่านทังหลายจงให้ **มคฺคำ** ยังหนทางแก่ข้า เทอญ.

อถ ในกาละเมื่อนั้น บั้นเทพบุตรทังหลายตนวิเศษ **โอโลเกตฺวา**[1] จิ่งหลิงดูเวลา กาละอันควรหวลดีแล้ว **ฌตฺวา** ก็ฮู้ว่ากาละบัดนี้ เป็นเวลาอันคำพร่ำพอดี รัศมีพระจันทร์ผายผ่องทุกที่ส่องหนทาง แก่นางแก้วราชมัททึ **อปคจฺฉีสุ**[2] ก็หลีกผีกหนี ก็มีแล.

ตมตฺถ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห :-

ตสฺสา ลาลปฺปมานาย **พหุ๋ การุญฺญสญฺหิตำ**
สุตฺวา เนลปตี วาจำ **วาพา ปนฺถา อปกฺกมุ๋**

ภิกฺขเว ดูราภิกขุทังหลาย จักกล่าวเถิงนิยายอันนี้โสด ส่วนดั่งเทพโผดทังหลาย อันอุยายอุยังอุยู่ คู่หมู่ไม้แลภูผา มเหสักขาตนวิเศษ อันนีรมิตเพศเป็นเนื้อคะนอง มานอนขวางอุยู่เหนือแผ่นดิน **สุตฺวา** ได้ยินแล้ว ยังคำนางแก้วกล่าวถวายสาส์น นางขอวานวีว่อน - วีว่อนคำเกลี้ยงอ่อนแลม่อนหู ควรอินดูกูร์ณามาก ปราศจากเสลดแลน้ำลาย **อปกฺกมุ๋** ก็เลยพรากจากที่นั้นหนีเสีย.

(นางมัททีให้ฮ่ำไฮหาลูก)

อถ ในกาละเมื่อเทพบุตรได้ผีก ละห้อยหลีกแวนไกล ดั่งนั้นแล้ว ส่วนดั่งนางแก้วราชมัททึ ศรีวรลักษณ์อัครมเหสีตนอุดม ก็เข้าไปสู่อาศรมบทศาลา **ตทา ปุณฺณมีอุโปสโถ** วันนั้นเป็นวันอุโปสถ ปัณณรสเมื่อเดือนเจียงเพ็งผายผ่อง ทุกที่ส่องศาลา **ปตฺวา** นางก็ไปฮอดจอดเถิง **จงฺกมนโกฏิ** ยังหัวเงื่อนจมกรม **ปสฺสติ** นางเคยเห็นสองอุดมลูกหล้า เจ้าเลิศฟ้าทังสองอันมาคองอุยู่ถ้า แม่ก่ำพร้ามัททึ **อปสฺสนฺตี** นางก็ล่ำหลิงดูทุกแห่ง ก็บ่เห็นลูกน้อยนาถพร้อมพร่ำแพ่งทางใด นางหลงใหลเลยฮ้องไห้ คืดได้แล้วกล่าวคาถาว่า

อิมมฺหิ นำ ปเทสมฺหิ ปุตฺตกา ปีสุกุฏฺฐิตา[3] ดั่งนี้เป็นเค้า **ปุตฺตกา** อันว่าลูกฮัก อัครบุตร

---

๑ ช.อ. โอโลเกนฺตา ๒ ลบ. อปกฺกมุ๋ ๓ ป. ปีสุกุณฺจิตา

ทังสองแห่งกู **ปัสุกุฏฺธิตา** อันหลิ้นแต่เช้าเท้าเถิงสวาย เนื้อคีงลายกลั้วฝุ่น ศรีอุ่นเนื้อเสนหา **ปจฺจุคฺคนฺตฺวา** เห็นแม่มาแล่นต้อน ทังพี่แลน้อง เอิ้นเฮียกฮ้องหากัน ว่ากัณหาเฮย แม่ฮามาแล้ว พี่ชาลีเฮยแม่มัททีมาแล้ว **วจฺฉา พาลาว มาตรํ หสาวุปริปลฺลเล** เหมือนดั่งลูกงัวอันไป่แก่แล่นต้อนแม่แห่งตน แลเหมือนดั่งลูกราชหงส์ตัวยังอ่อน ฮ้องเฮฮ่อนเหนือตม นั้นแลนา.

ปุตฺตกา พระโอรสาพี่น้อง อฺยู่แห่งห้องศาลา **ปัสุกุฏฺธิตา** อันหลิ้นแต่เช้าเท้าเถิงสวาย เนื้อคีงลายกลั้วฝุ่น สองอุ่นเนื้อเสนหา **ปจฺจุคฺคนฺตฺวา**[1] เทียรย่อม มาต้อนมาฮับยังกูแม่ แต่ที่บ่ไกลอาศรมบทศาลา **มิคา วิย อุกฺกณฺฐา**[2] เหมือนดั่งลูกเนื้ออันไป่แก่ แล่นต้อนแม่กลางทางยกหูหางหัวพร้อม แล่นหลิ้นอ้อมทุกภาย กูนี้ละปละไว้ ยังลูกแก่นไท้กษัตรา ขนขวายหาบ่ขาดลูกไม้หาดหัวมัน มาเลี้ยงพระจอมธรรม์ธรงพนวช พ่อลูกบวชเป็นชี ในคีรีป่าไม้ ทุกข์ยากไฮ้กังวล แม่นี้คือดั่งนกบินบน ลูกเฮฮนฮ้องไห้ ปละปล่อยไว้เหนือดิน อันนึ่ง คือดั่งแม่เนื้อแลราชสีห์ตัวแจ้งจอด เดินด้าวสอดโคจร ในดงดอนป่าไม้ ในเถื่อนถ้ำภูผา การกติกาในอาหารจี่ไจ้ว - จีไจ้ว ปละลูกไว้ภายหลัง.

วันนี้ แม่เวียนวนหาแล้ว ลูกแก้วแม่บ่เห็นมา **ชาลี** คือว่าท้าวชาลีศรีอุ่นเนื้อ แก้วแม่เกื้อกัณหา บ่เห็นมาต้อนแม่ ลูกไปลี้อยู่แต่ที่ใด แม่นา. **อิทำ ปรกฺกนฺตำ** อันว่าฮอยตีนอันแล่นหลิ้นไปมา แห่งขาเจ้าจอมช้อย เหมือนดั่งฮอยช้างน้อย อันอฺยู่เหนือดอย นั้นแลนา **จิตกา ปริกิณฺณาโย** อันว่าที่ทังมวลในอาวาส เดียรดาษด้วยกองทราย เต็มข่วงหลายทุกก้ำ แทบฝั่งน้ำสระพัง ก็ยังผากฏเห็นมาแก่ตา **ปุตฺตกา** อันว่าสองพิมพาพี่น้อง ฝุ่นถีกต้องตนหมอง กองทรายหลิ้นแต่เช้าเท้าเถิงค่ำ บ่หลิงล่ำอนตาย ท่อแต่ฮู้ขนขวายในอันหลิ้น แล้วแลคว่าไปมา แม่เวียนวนหาแล้วลูกแก้วบ่เห็นมา บ่เห็นสองปุตตาแล่นต้อน แต่ก่อนกี้เคยมา **อรญฺญา** กูเดินไพรมาฮอด เกาะกอดเกี้ยวกุมชม วันนี้ บ่เห็นสองอุดมลูกแม่ มีค่าว่าผีเสื้อน้ำชักแก่ไปกิน แล้วก็แม่ฤๅ ?

ถนา อันว่าน้ำนมหลายเต็มเต้า เพราะว่าลูกแจ่มเจ้าบ่เสวย **อุโร** หนักอกเลยจักแตกม้าง เหตุว่าพรากข้างเจ้าจอมศรี **น ปสฺสามิ** กูมืนตาผายผ่อ ลูกแก้วหน่อบ่เห็นมา **ชาลี** คือท้าวชาลีงามปานหล่อไว้ แก้วแก่นไท้กัณหา เห็นแม่มาชมชื่น แล่นเต้นตื่นแขวนนม **เอโก กุมาโร** อันว่าท้าวชาลีผู้พี่ เทียรย่อม มาเลือกเล้มไป่บี่หัวมัน มีทังหมากทันแลหมากกอก หมากพอก[3]แลนาวกาน[4] หมากซางหวานสุกแซบช้อย เป็นเครื่องหลิ้นเด็กน้อย แม่ก็นำเอามา สองเสนหาเจ้าแม่ ไปลี้อยู่แต่ที่ใด นี้ก็แม่จา.

---

๑ ป. ปจฺจุคฺคตา

๒ โดยมากเป็น โอกณฺณา

๓ ลบ. หมากมอก

๔ โดยมากเป็น บัวบาน

อยํ อสฺสโม อันว่าอาศรมบทศาลาอันนี้ *ปฏิภาติ* ก็หากเคยผากฏแก่ตา *สมฺโช วิย* เหมือนดั่งหลิ้นมโหศพทุกแหง ขับฟ้อนแข่งขานกัน เสียงมี่นันบ่ขาด แห่งลูกน้อยนาถเสนหา กับดอมพระวรปิตาแก่นเหง้า ทุกค่ำเช้าชมชื่นดอมกัน *อชฺช* วันนี้ *อสฺสโม* อันว่าอาศรมบทศาลา *ภมเต วิย* ถูหากล่ำหลิงดูทุกแห่ง เหมือนดั่งแกว่งภมรให้ผัน ปั่นไปมาฮอดทุกก้ำ คือดั่งจักขว้ำขวิดเสีย นี้จา. *อิทำ การณ์* อันว่าเหตุอันนี้ จักเป็นดั่งฤๅ นี้จา ? *อสฺสโม* อันว่าอาศรมบทศาลา *ปฏิภาติ* ก็ผากฏเห็นมา เหมือนดั่งหาเสียงมี่นันบได้ แท้ดีหลี *กาโกลาปิ* แม่นว่านกเค้าแลกาดำขอดกรรมเวรบ่แล้ว บินสอดแส้วหากัน *น วสฺสนฺติ* ก็บ่มาฮ้องว่ากากา - กากา *ทารกา* สองเสนหาแก่นเหง้า *มตา มูน* ฮ้อยว่านกเค้าแฮ้งทังกา พร้อมกันมาพึงคณาศ สับตอดยาดไปกินแล้วอันชะฤๅ ? *อิทำ การณ์* อันว่าเหตุอันนี้ จักเป็นดั่งฤๅ ? *อสฺสโม* อันว่าอาศรมบทศาลา *ปฏิภาติ* ก็เล่าผากฏเห็นมา เหมือนดั่งหาเสียงมี่นันบได้ *สกุณาปิ* แม่นว่านกทังหลายในเถื่อน อันเคยฮ้องละเลื่อนเสียงใส เคยหลิ้นกับดอมสองสายใจแก่นเหง้า คือว่าแขกเต้าแลสาลกา นกทาแลนกเอี้ยงฮู้ปากเกลี้ยงต่างภาษา พึงคณาเป็นหมู่ มาหลิ้นอยู่ชู่วัน *น วสฺสนฺติ* ก็บ่มาฮ้องถ้องขานขัน เซิ่งกันไปมา *ทารกา* สองเสนหาพี่น้อง เชื้อชาติห้องจอมไตร โฉมศรีวัยเจ้าแม่ มีค่าว่านกฮ้ายแก้ไปกิน แล้วก็แม่ฤๅ ?

(นางมัททีทูลถามพระเวสสันดร)

อิติ สา วิลปนฺตี ส่วนดั่งราชมัทที อันฮ้องไห้ คึดเถิงสองแก่นไท้บัวบาน ด้วยประการดั่งนั้นแล้ว **คนฺตฺวา** นางแก้วก็เข้าไปสู่สำนัก แห่งพระกษัตรา **โอตาเรตฺวา** นางก็ปลงลงไว้ ยังกะเช้าลูกไม้แลหัวมัน **ทิสฺวา** เห็นผัวขวัญนั่งอยู่บ่ปาก ทุกข์ยากแค้นเหลือใจ บ่เห็นสองสีใสพี่น้อง ในแห่งห้องศาลา **อาห** นางก็กล่าวว่า :-

กิมิทำ ตุณฺหิภูโตสิ อปิ รตฺเตว เม มโน ดั่งนี้เป็นเค้า **เทว** ข้าไหว้เจ้าจอมไตร เหตุสิ่งใด มหาราชเจ้าแลมานั่งอยู่บ่ปาก ทุกข์ยากฮ้อนฉันใด ? ส่วนดั่งหัวใจแห่งข้านี้ เหมือนดั่งจักแตก จักทลายตายไปวันนี้บ่คลาด เหตุว่าบ่เห็นลูกน้อยนาถสองศรี ในราตรีคืนฮุ่ง ทุกข์ฮ้ายหุ่งคำฝัน หนีไปหาหัวมันภายหน้า บัดนี้ มาเสียลูกก่ำพร้าภายหลังนี้จา ! **อยฺยปุตฺต** ข้าไหว้เจ้าอัยยบุตร **มิคา** อันว่าเนื้อคะนองในเถื่อน เหมือยฮ้ายเพื่อนพึงคณา เสือสางหมาตัวบาป **กจฺจิ นุ ขาทีสุ** มีค่าว่าขบเคี้ยวคาบแก่ไปกิน แล้วก็ข้าฤๅ ? **เทว** ข้าไหว้มหาราชเจ้า **ทารกา** อันว่าเจ้ากุมารทังคู่ **อาทู ปหิตา ทูตา** มีค่าว่ามหาราชเจ้าใช้ไปหาปู่ อันอยู่ในเมือง พระบุญเฮืองเจ้าฟ้าใช้ให้แก้วก่ำพร้าเมือสืบคำเมือง เพื่อให้หายคำเคืองโศกเศร้า แห่งมหาราชเจ้าสญชัย อัยยโก-

ไพธิราช ให้ฮู้ข่าวว่า พระบาทเจ้าบวชเป็นชี เป็นระษีบ่ประมาท กินลูกไม้หาดหัวมัน ก็ข้า ฤๅ ? **อาทู สุตฺตา** ฮู้ว่าสองเสนหาแก่นไท้ อึดลูกไม้หอดหิวนม เข้าไปในอาศรมลี้อยู่ **พร้อมทังคู่** กัณหา ? **อาทู นิกฺขนฺตา** ฮู้ว่าออกไปภายนอก **หลิ้นแต่ขอกศาลา ในคูหาเถื่อนถ้ำ ? ฮู้ว่าตาย ดึกล้ำในหนอง ลมฟาดฟองยีย่อง*** - ยีย่อง ? ฮู้ว่าเงือกฮ้ายจ่องจมไป แล้วก็ข้าฤๅ ? **อยํ ปเทโส** อันว่าประเทศที่นี้ **โอปาโต** เป็นที่ตกลงมา **สกุณานํ** แห่งนกทังหลาย **เต กุมารา** อันว่าเจ้า กุมารทังสอง **เยน นีหตา**[๒] อันสัตว์ตัวใด หากนำไปข้าให้ตาย หงายไว้เหนือแผ่นดิน กัดเคี้ยว กินกวนยาด ตีนมือขาดไปมา **ชาลิโน** ประกอบด้วยวรรณะงาม[๓] ใสส่อง ดำยีย่องทังผม บ่เห็น เป็นอารมณ์เหมือนดั่งหน้า ลูกก่ำพร้าแม่ทังสอง นี้จา ?

เอวํ วุตฺเตปิ ในเมื่อถ้อยคำดั่งนี้ อันราชมัททีหากกล่าว ดั่งนั้น **มหาสตฺโต** อันว่ามหา-สัตว์เจ้า **น กเถสิ** ก็บ่ปากต้านจารจา ยังถ้อยคำอันใดอันนึ่ง ซึ่งราชมัททีก็มีแล. **สา มทฺที** อันว่าราชมัทที **อาห** กล่าวว่า **เทว** ข้าไหว้มหาราชเจ้า **โก มม โทโส** อันว่าโทษอันใดแห่งผู้ข้า หากได้กระทำผิด ทุจริตแลประมาท สมเด็จมหาราชเจ้า จิ่งบ่ปากต้านจารจา ดั่งนั้น ? บัดนี้ ข้าจักอุปมาถวาย **สลฺลวิทฺโธ ยถา วโณ** ส่วนดั่งบาด เจ็บขนาดเหลือแฮง ปืนซ้ำแทงดิ้นดั่น พิษปวดสั่นทังคึง **ยถา** อันนั้นแลจักอุปมาฉันใด **ยญฺจ ปุตฺเต น ปสฺสามิ** ทุกข์อันใดอันบ่ได้ เห็นหน้า ลูกก่ำพร้าแม่ทังสอง เหมือนดั่งมาเสียบด้วยปืนพิษเหล้มขนาด บัดนี้ สมเด็จมหา-ราชเจ้า มาเล่าบ่ปากต้านจารจา อันนี้แควน[๔] เป็นทุกข์ยิ่งยวด ปักปวดซ้ำในจิต เหมือนดั่ง เสียบด้วยปืนพิษเหล้มถ้วนสอง เป็นคลองทุกข์ล้ำยิ่ง อดสู้สิ่ง[๕]เสมอตาย แลนา **มญฺเญ** ดั่งผู้ข้า จักใส่ใจดูนี้ ผิว่ามหาราชเจ้า แลบ่ปากแก่ผู้ข้าในคืนนี้ ดั่งนั้น มหาราชเจ้าหากจักได้เห็น ยังผู้ ข้าอันปราศจากคำสัญญา แลคล้อยคลาด มรณาศตายไป **ปาโตว** ในกาละเมื่อเช้า ก็ข้าแล.

(พระเวสสันดรต่อว่านางมัททีต่อ)

อถ ในกาละเมื่อนั้น **มหาสตฺโต** อันว่ามหาสัตว์เจ้า ฮู้ว่านางโศกเศร้าโสกา ดอมสอง บุตตาลูกแก้ว อันจักแจ้ว ๆ ให้คืนฮุ่งเถิงสวาย จิ่งกระทำอุบายกำฮาบ นาบยังนางเมือง ให้ หายคำเดืองอาโภค โศกเศร้าหล่าผิวเหลือง พระบุญเฮืองจอมมิ่ง จิ่งกล่าวว่า **นนุ มทฺทิ** ดูราเจ้า มัททีศรีสืบสร้อย นางนาถน้อยเพิงแพง โฉมแสงใสเฮืองฮอด ดูยิ่งยอดราชบุตรี หากเป็นลูก

---

๑ บบ. ลมพัดฟองยีย่อง

๒ ป. เกน นีตา

๓ บ. ลายงาม

๔ บ. ควร

๕ บบ. อดเยื้อนสิ่ง

สาวศรีพระญามัททราช ยศยิ่งอาจฤๅชา **ปาโต คตา** นางไปสู่ป่าแต่เช้า จิ่งเข้ามาเมื่อค่ำ เขียวค่ำมาเฮือน ด้วยรัศมีเดือนดาวดูยาก ฮ้อยว่านางหลิ้นหลากหลายประการ ในป่าหิมพานต์แหล่งหล้า เทียรย่อมมีคนกล้าแท้ดีหลี คือระษีแลพรานป่า คนฮ้ายคว่าทิพยาธร พเนจรในป่าไม้ เข้าใกล้แล้วกล่าวมายา หลิงสองตามือกวักวาด ยิกคิ้วฟาดเนืองนัน แม่นว่านางกระทำฉันใด ใผก็บ่มีฮู้ แม่นว่านางหลิ้นชู้ กูก็บ่ฮู้หัวใจนาง แลนา เหตุว่านางผู้เดียว แลมาเทียวในเถื่อน ฮ้อยที่มีผู้พร้อมเพื่อนพอสอง นางท่อปองแปลงใจวะวู่ แล้วแลเข้ามาสู่สำนักตนกู ปากหวานหูจ้อย ๆ ใจน้อยนางหากยัง แลนา.

มทฺทิ ดูราน้องมัททีฯ **สสฺสามี อิตฺถิโย** นาม ชื่อว่าผู้ญิงทังหลายอันมีผัว แลอันหาผัวบ่ได้ **โอหาย** เล่ามาละปละไว้แล้ว ยังลูกแก้วแห่งตน เข้าไปสู่ไพรสณฑ์แต่เช้า จิ่งเข้ามาในกาละเมื่อค่ำ มีสภาวะปานดั่งนี้ ก็บ่มีในโลกนี้แท้ดีหลี **เอตฺตกำ จินฺตนำ** อันว่าคำตริคะนิงมีประมาณท่อนั้น **นาโหสิ** ก็บ่ได้มีแก่นาง แลนา **ตฺวำ** อันว่านาง **ปาโต คตา**[1] ไปสู่ป่าแต่เช้า จิ่งเข้ามาเมื่อค่ำ ด้วยรัศมีแห่งพระจันทร์ ฉันนี้ **โส โทโส** อันว่าโทสอันนั้น **โทโส** หากเป็นโทษแห่งกู **ทุคฺคตภาวสฺส**[2] อันมีสภาวะเป็นทุกข์ยาก พลัดพรากห้องบุรี มาบวชเป็นระษีเพียรพร่ำ ทุกค่ำเช้าแผ่เมตตาธรรม บัดนี้ นางบ่อุยำเฮาสังสักอุยาด ชาติผู้ญิงทังหลายอันมีผัว เทียรย่อม มีคำอุย้านคำกลัวในผัวแห่งตน บัดนี้ นางเห็นเฮาทัวระพลเป็นนักบวช สร้างพนวชเป็นชี น้องมัททีก็จิ่งมาดูหมิ่น หนักชิ่นซ้ำบ่อุยำ เหตุว่านางกระทำกลฮ้องไห้ แล้วแลฮ่ำเฮฮน เมื่อกูยังเสวยพลเมืองราช เป็นท้าวอาจฤๅชา กูจักเอานางมาตีแลฟาด มวยเกล้าลวาดเหนือแผ่นดิน กูนรินทร์จักกระทำบ่คลาด ชีวิตขาดตายไป แท้ดีหลีแล.

มทฺทิ ดูราน้องมัททีฯ กูจักฮู้ใจนางก็ยังยาก กูหากเห็นหลากหลายประการ ในป่าหิมพานต์แหล่งหล้า เทียรย่อม มีคนกล้าหมู่ระษีแลพรานป่า คนฮ้ายคว่าทิพยาธร คว่าโคจรในป่าไม้ เข้าใกล้แล้วกล่าวตอแย มือควาบายแจ่งเสื้อ เข้าแนบเนื้อเน่งนอนดอม พระจอมธรรม์ก็บ่มีฮู้ จักว่านางหลิ้นชู้ ใผก็บ่มีเห็น บัดนี้ ตาเวนหลวงตกต่ำ นางเขียวค่ำเข้ามา พ้นเวลาลวงประมาท ชาติผู้ญิงทังหลายนี้ อันมีผัวก็ดี แลหาผัวบ่ได้ มาปละลูกไว้ภายหลัง ดั่งราชมัททีนี้ก็บ่ห่อนมีในโลกนี้ แท้ดีหลี บัดนี้ น้องราชมัททีฯ แลมาว่าคึดเถิงสองอ่อนน้อย เจ้ายอดสร้อยสายสมร นางท่อไปโคจรหลิ้นคว่า ในป่ากว้างดงหนา นางจิ่งเขียวเข้ามาเมื่อค่ำ ด้วยรัศมีแห่งเดือนดาว บัดนี้นางมาคึดสะหาวใจโลภ แลบ่กลัวสัง ตั้งบ่อุยำเฮาพี่ แท้ดีหลี. ดูราน้องมัททีฯ เฮาพี่จักอุปมาเปรียบเทียมเจ้ามัททีดั่งนี้ **ราชสีห์จักหนีจากดอย เพราะว่าดอยนันบ่มีถ้ำดูหา ปลาจัก**

---

๑ ข.อ. ปาโตว คนฺตฺวา

๒ ข.อ. ทุกฺกตภาวสฺเสว

หนีจากน้ำ เพราะว่าน้ำนั้นบ่มีตม สมณ์จักหนีจากครู เพราะว่าครูนั้นหาผญาสั่งสอนบ่ได้ นกจักหนีจากไม้ เพราะว่าไม้นั้น บ่มีกิ่งง่าสาขาอันกว้าง ช้างจักหนีจากเฉื่อน เพราะว่าเฉื่อนนั้นบ่มีไม้ไผ่ไม้ไล่แลไม้บง ราชหงส์จักหนีจากสระ เพราะว่าสระนั้นบ่มีดอกบัว ผู้ญิงจักหนีจากผัว เพราะว่าผัวนั้นบ่มีเข้าของอันกว้าง มาตราว่าเป็นผัวเมียกันก็ยังว่าฮู้ฮ้าง แม่นว่าเป็นพระญาเจ้าช้าง ก็ยังฮู้ว่าได้ย่างทางตีน อันนี้ คำบูราณว่าไว้ ก็หากมาได้แก่เจ้าราชมัททีแท้ดีหลีแล โอนอ! **มทฺทิ** ดูราน้องมัททีเมื่อเฮาระชี ยังเสวยพลเมืองราช เป็นเจ้าผาสาทในเมือง ยศศักดิ์เฮืองผ่านแผ้ว ในเมืองแก้วปเชชัยชุต ตุตตระราชธานี ดั่งนั้น กูจักให้พวกหลวงกูพออ้อย พวกน้อยกูพอพัน มาฟันฮ้อยบั้นพันท่อน ปาดเป็นต่อนแล้วแลจักยำ แท้ดีหลี.

(นางมัททีทูลตอบ)

ตโต เมื่อนั้น บั้นเวสสันตรระชี เอาคำอันบ่มีมากำฮาบ นาบยังราชมัททีมีประมาณท่อนั้นแล้ว ลวดอยู่บ่ปากต้านจารจา **สา มทฺที** ส่วนดั่งนางแก้วราชมัททีได้ยินคำบ่ดีท้าวด่า กำฮาบว่าเหลือใจ อกเป็นไฟวะวาด ไหว้บาทไท้ผัวขวัญว่า **นนุ ตฺวํ** บุพิตรเป็นเจ้าพระญาเก่าผัวขวัญ อันว่าเนื้อเนืองนัน พร้อมกันมาอุยายอุยาด ในห้วยหาดแคมสระพัง เพื่อว่าจักดูดกินยังน้ำอันใส **ตฺวํ** พระจอมไตรหน่อไท้ มีค่าว่าได้ยิน ยังเสียงราชสีห์ฮ้องคีครื่น เสือโคร่งตื่นนันเนือง เสือเหลืองแล่นวนอ้อม เต็มฮ่อมห้วยดงหนา ก็ข้าฤๅ ? เจ้าจอมหัวเฮยพี่ข้อยข้าน้อยหากตนเดียว เดินไพรเขียวล่ำบาก เพราะว่าเนื้อฮ้ายหากเบียดเบียน ข้ากระทำเพียรมาคีค้อย - คีค้อย ก็จิ่งมาฮอด พระยอดสร้อยบรรณศาลา บัดนี้ พระอยู่หัวมาจงใจเคียด เบียดบังชังยังผู้ข้า ว่าไปหลิ้นชู้จากผัวตน เป็นที่คำกังวลมีมาก แท้ดีหลี ผิว่าข้านี้ยังจงใจต่อ คืดฮ้ายฮ่อทิพยาธร พเนจรแลพรานป่า หลิ้นหลากคว่าหลายประการ กระทำมิจฉาจารอันบ่เป็นประโยชน์ ว่าเป็นโทษแท้ดีหลี คือว่าระชีแลพรานป่า คนฮ้ายคว่าทิพยาธร พเนจรในป่าไม้เข้าใกล้แล้วกล่าวมายา หลิงสองตามือกวักวาด ยิกคิ้วฟาดเนืองนัน ว่าข้ากระทำฉันใดใผก็บ่มีฮู้ ว่าข้าหลิ้นชู้ ใผก็บ่มีเห็น เป็นการอันบ่ดีสักอุยาด พระบาทเจ้าตั้งแข้งว่าข้าคำขัด บัดนี้ ข้าจักขอกินน้ำสบถ ฮดคำฮ้ายใส่ตนตัว ให้พระอยู่หัวเป็นเจ้าเชื่อ· เมือหน้าอย่าให้ได้กินแหนงสังก็ข้าเทอญ. ผิว่าผู้ข้า หากมีใจอันเลี้ยวลับกับบัง ยังมหาราชเจ้าแท้ ดั่งนั้น จงให้พวกหลวงมหาราชเจ้าพออ้อย พวกน้อยมหาราชเจ้าพอพัน มาฟันฮ้อยบั้นพันท่อน ฟักเป็นต่อนยียำผิบ่มีดั่งนั้น ให้ผู้ข้ามีอายุหมั้นยืน ลื่นแสนปีอย่าคลาด ให้ได้ดั่งคำมักคำปรารถนา เทียมบาทาพระบาท ฮ้อยชาติฝั้นเผือแฝง กับดอมพระจอมแพงภูวนาถ สิทธิราชในธรรม ให้ผู้ข้าได้

จำนำมาเป็นเมียทุกชาติ ตราต่อเท้าเถิงนีรพาน มีใจบานชื่นช้อย อุย่าได้ละข้าน้อยอุยู่สงสาร ก็ข้าเทอญ.

ปุพฺพนิมิตฺตํ อันว่าบุพพนิมิตร ก็เกิดมีมาก **ผู้ข้าหากเห็นหลากในใจ เป็นอันหลง** ใหลจีไจว้ - จีไจว้ ในป่าใหญ่ภูพนัง **ขณิตฺติกำ**[1] เสียมอันอุยู่ในมือถือไว้ ก็มาหลุดฐูดตกเสีย **อุคฺคีวณฺจาปิ** แม่นว่าสายกะเช้าลูกไม้ ห้อยบ่าไว้ก็มาหลุดฐูดตกเสีย **ดีหลีนา ตทา** ในกาละยามนั้น ผู้ข้าลวดสะบั้น ใจข้าสั่นทังตัว จิ่งยอมือใส่หัวกาดเกล้า นบนอบเจ้าเทวดา ทั่วทิศาพร่ำพร้อม ข้าน้อยน้อมนมัสการ ขอวอนวานเทพไท้ ขอให้ได้สวัสดี ฝูงหมู่อนตายสัง อุย่าได้มีมาใกล้ แก่พระบาทไท้ภูมี พระระษีหน่อท้าว อันอุยู่ด่านด้าวคีรี ฝูงหมู่ราชสีห์แลหมาป่า สะแค่แลเหมือยหมี อุย่าได้มากระทำฮาวีถึกต้อง แก่ขาเจ้าพี่น้องทังสอง อันอุยู่คองล่ำบาก อึดอุยากไห้โฮยแฮง ข้าไหว้พระจอมแพงธิราช ข้าน้อยก็ปรารถนาดั่งนี้ แลนา. **มิคา** อันว่าเนื้อคะนองตัวขนาด คือว่าราชสีห์ เสือโคร่งแลเสือเหลือง **ปริยาวรุ** ก็มานอนเนืองขนัน ตันหนทางแห่งผู้ข้า แต่กาละเมื่อเช้า ตราบตอเท้าตาวันหลวงตกต่ำ เข้ายามค่ำราตรี จิ่งหลีกหนีไปไกลเขต เหตุดั่งนั้น ผู้ข้าจิ่งได้มา ในกาละเมื่อค่ำ ดูล่ำบากยิ่งหนักหนา พระจอมธรรม์เฮยเจ้าฟ้า ข้าก่ำพร้ามัททีี ได้มาเป็นเมียพระภูมีแต่น้อย ๆ มาเป็นข้อยกับสมภาร พระภูบาลจอมช้อย ข้าน้อยขอสมมา ค่อยเมตตาอดโทษ ขอให้ผายโผดข้า น้องก่ำพร้าปางเดียวก่อน ก็ข้าเทอญ.

(นางมัททีถามหาลูก)

เอวำ วุตฺเต ในเมื่อถ้อยคำอันราชมัททีี หากกล่าวดั่งนี้ **มหาสตฺโต** อันว่าเวสสันตรกษัตริย์ **วตฺวา** ก็กล่าวกำฮาบนาบยังราชมัททีี ด้วยวจนะคดี มีประมาณท่อนั้นแล้ว เจ้าก็บ่ปากต้านจารจา กับดอมนางพระญาเลิศฟ้า ตราบต่อเท้าตาวันหลวงผายผ่อง ทุกที่ส่องศาลา[2] **ตโต**[3] **ปฏฺฐาย** ตั้งแฮกแต่นั้นไปภายหน้า **สา มทฺที** ส่วนดั่งนางแก้วราชมัททีี **วิลปนฺตี**[4] ก็ฮ้องไห้ฮ่ำไฮไปมา **อาห** ก็กล่าวว่า :-

ปุตฺตกา ดูราเจ้าลูกฮักแม่ทังสอง **อหำ** อันว่ากูแม่ **อนุฏฺฐิตา** บ่คร้าน เทียรย่อมอุปฐากลูกแก้วแลผัวขวัญ เสี้ยงวันคืนคล้อย ๆ เหมือนดั่งชายหนุ่มน้อยอันบัวระบัติแก่ครูบาอาจารย์ นั้นแลนา. **ชฏินี** แม่ก็ขอดเกล้าเป็นชฎา **ปริทหิตฺวา** แม่ก็นุ่งยังหนังเสืออันพิเศษ ธรงเพศเป็นระษินี พรหมจารีบ่ประมาท ขนขวายหาลูกไม้หาดแลหัวมัน **วิจรามิ** กลางวันแม่ก็ตระ

---

๑ ป. ขณิตฺโต

๒. ลบ. ตราบต่อเท้าราตรีคืนฮุ่ง สายฟ้าพุ่งเฮืองแสง

๓ ข.อ. อิโต

๔. ลบ. โรทนฺตี

เดินหายะแย่ว กลางคืนแม่ก็แอ่วขนขวายหา ก็มาเป็นทุกข์ยาก ล่ำบากยิ่งหนักหนา เหตุว่าฮักยังเขือเจ้าพี่น้องทังสอง ก็แม่นา. **ตุมฺเห** สองโฉมฉายนุ่มเหน้า ฮ้อยว่าอืดอุยากเข้าหอดหิวตาย แล้วก็แม่ฤๅ ? **อิมํ สุวณฺณหลิฑฺฑ** เข้าหมิ้นคำอันนี้ มีวรรณะอันเหลืองงามยิ่ง เป็นเครื่องอาบ-ลูกแก้วกิ่งสายใจ หมากสุกในตูมไข่ ละใหม่หมากคับทอง แดงฮอง ๆ หอมฮื่น ม่วงมื่นแลกาสอ ส้มมอหลายลูกไม้ เก็บได้แล้วแม่ก็นำเอามา สองเสนหาเจ้าแม่ ไปลี้อยู่แต่ที่ใด ก็แม่จา ?

ขตฺติย ข้าไหว้พระกษัตริย์ขัตติยภูมี **ตฺวํ** อันว่าสมเด็จมหาราชเจ้า **ภุญฺช** จงเสวย **อิมํ มูลาผิวตฺตกํ** ยังหมากบัวอันใหญ่ น้ำมิ้มใส่เจือจาน หมากจับหวานสุกยิ่ง เจ้ากูจงเฮียกมา ยังลูกแก้วกิ่งกินดอม ก็ข้าเทอญ. **ปทุมํ** ดอกบัวบานงามสะอาด จงให้แก่ท้าวธิราชชาลี **กุมุทํ** ดอกขมุทดีงามยิ่ง จงให้แก่นางแก้วกิ่งกัณหา **ตฺวํ** มหาราชเจ้า **ปสฺส** จงล่ำหลิงดู ยังสองเสนหาแก่นไท้ ทัดดอกไม้ใส่เกสา ฟ้อนไปมาองอาจ ยัวระยาตรย้ายลีลา **นิสาเมหิ** มหาราชเจ้าจงฟัง **คีตํ**[1] ยังเสียงขับอิ่นอ้อย แห่งนางนาถน้อยกัณหา **อุปยนฺติยา** อันขับเข้ามาวีว่อน - วีว่อน กล่าวเกลี้ยงอ่อนเสียงกลม ควรภิรมย์เถิงขนาด บัดนี้ ข้าก็บ่เห็นลูกน้อยนาถทังสอง นี้จา. **มยํ** อันว่าฮาเจ้าข้าทังสอง **ปพฺพาชิตา** อันชาวเมืองว่าปดี จิ่งขับหนีมาบวช สร้างพนวชเป็นชี เป็นระชีอยู่ในคีรีป่าไม้ ในป่าใหญ่ไพรเขียว ท่อแต่ผัวเมียเดียว แลลูกน้อยทังคู่ ขนขวายหาลูกไม้มาสู่กันกิน **สมานสุขทุกฺขมฺหา** อันมีสุขแลทุกข์ก็เสมอกัน ข้าก็หนีไปหาหัวมันบ่ขาด ปละลูกไว้ให้พระบาทเจ้าอยู่ฮักษา **เยน นีหตา** อันสัตว์ตัวใดหากมากุมเอาในเขต ซ้องพระเนตรมหา-ราชเจ้ายังเห็น เป็นสิ่งใดก็ข้าจา ? **อหํ** อันว่าผู้ข้า **นูน อภิภาสสึ**[2] ฮ้อยว่าได้ด่า ยังสมณะพราหมณ์เจ้าทังหลาย อันบ่มีโทษ ท่อฮู้ให้เป็นประโยชน์ แก่คนแลเทพดาทังหลาย **สีลวนฺเต** อันธรงศีลาธิคุณแวนมาก อันเยื้อนยากด้วยกระทำเพียร **พหุสฺสุเต** อันได้สูดเฮียนเถิงขนาด ในชาติก่อนภายหลัง ด้วยเวรังคืนครอบ บาปฮ้ายตอบสนองมา **น ปสฺสามิ** ข้าจิ่งบ่ได้เห็นหน้าแห่งลูกก่ำพร้าทังสอง คือว่าท้าวชาลีศรีวรองอาจ กับนางนาถแก้วกัณหา ก็ข้านา.

(นางมัทที่นำหาลูก)

เอวํ วิลปฺปมานายปิ ในเมื่อราชมัทที แลฮ้องไห้ฮ่ำไฮไปมาดั่งนั้น **มหาสตฺโต** อันว่าพระเวสสันดร ตนธรงธรรมพรภาค เหมือนดั่งบ่ฮู้ปากต้านจารจา. **ตสฺมึ ขเณ** ในขณะบัดนั้น บั้นพระเวสสันดรบ่ปาก นางท้าวหากกังวล มีตนอันสะบั้นสั่นสายไปมา **วิจินนฺตี** ก็คว่าแสวงหายังลูกฮักทังสองศรี **จนฺทาโลเกน** ด้วยรัศมีพระจันทร์ผายผ่อง ทุกที่ส่องหนทาง **ปตฺวา**

---

๑ ป. สทฺทํ

๒ ป. อภิสุสปึ

นางก็ไปฮอดจอดเถิง ยังที่อันเจ้ากุมารทังสองพี่น้อง หากเคยหลิ้นแต่ก่อน **อปสฺสนฺตี** นางก็บ่เห็นสองศรีวัยพี่น้อง อยู่แห่งห้องที่ทางใด **ปริเทวนฺตี**[๑] นางก็ฮ้องไห้ฮ่ำไฮไปมา **อาห** กล่าวว่า :-

อิเม เต ชมฺพุกา รุกฺขา อันว่าไม้ทังหลายฝูงนี้ คือว่าไม้ชมพูแลไม้หว้า เอนอ้าแลยาง พาย ปลายป่งใลชื่นช้อย กิ่งน้อยสร้อยสาขา **อสฺสตฺถา ปนสา เจเม** ไม้ปาแป้งใหญ่ลำกลม ขนุนยมไฮเฮือก หมากขวิดเผือกแลทองผา **นิโครฺธา** แสนสาขานิโครธ ใบช้อยโชติดกหนา **วิวิธานิ รุกฺขาชาตานิ** ชาติไม้ทังหลายมีประการต่าง ๆ อันเกิดเหนือหว่างภูผา ก็ยังผากฏเห็นมา **เต กุมารา** อันว่าเจ้ากุมารทังสอง ก็บ่ผากฏเห็นมานี้จา. **อิเม ติฏฺฐนฺติ อารามา** อันว่าอารามทังหลายฝูงนี้ ก็ยังตั้งอยู่ด้วยดี **อยํ นที** อันว่าแม่น้ำอันนี้ **สีตูทกา** มีน้ำอันเอย็นใสส่อง ดอกก้านก่องบัวบาน เป็นสถานงามเฮียงฮาบ ขาเจ้าพี่น้องเคยอาบหลิ้นอยู่ฮู่วัน **ทิสฺสนฺติ**[๒] ก็ยังผากฏเห็นมา **เต กุมารา** อันว่าเจ้ากุมารทังสองพี่น้อง **น ทิสฺสนฺติ** ก็บ่ผากฏเห็นมา นี้จา. **วิวิธานิ ปุปฺผชาตานิ** ชาติดอกไม้ทังหลาย มีประการต่าง ๆ อันเกิดเหนือหว่างปลายผา ขาเจ้าพี่น้องเคยปีดลงแกมกิ่ง ดอกไม้สิ่งหลายวรรณ ประดับเป็นถันพวงเพธ ฮ้อยประดับเกศเกสา ก็ยังผากฏเห็นมา. **เต กุมารา** อันว่าเจ้ากุมารทังสองพี่น้อง **น ทิสฺสนฺติ** ก็บ่ผากฏเห็นมา นี้จา. **วิวิธานิ ผลชาตานิ** ชาติหมากไม้ทังหลายมีประการต่าง ๆ อันเกิดเหนือหว่างจอมผา มีหลายประการ อันสุกหวานล้ำยิ่ง พร้อมทุกสิ่งอัมพา **เต กุมารา** เจ้ากุมารทังสองพี่น้อง หากเก็บกองไว้เป็นหมู่ แล้วแลไปลี้อยู่ที่ใด ก็แม่จา ? **อิเม หตฺถิกา อสฺสา** อันว่าฮูปทังหลายฝูงนี้ คือว่าฮูปคุชสิงห์งามไวแว่น ฮูปม้าแล่นเหาะเหิน ฮูปงัวเดินชมแม่ ขาเจ้าพี่น้องเคยแก่หลิ้นอยู่ฮู่วัน **ทิสฺสนฺติ** ก็ยังผากฏเห็นมาแก่ตา **เต กุมารา** อันว่าเจ้ากุมารทังสองพี่น้อง **น ทิสฺสนฺติ**[๓] ก็บ่ผากฏเห็นมาแก่ตานี้ ก็แม่จา.

อถ ในกาละเมื่อนั้น **มิคปกฺขิโน** อันว่าเนื้อแลนกทังหลาย **จลีสุ** ก็ตื่นพ่ายไปมา ด้วยเสียงบาทตีนแลเสียงไห้ แห่งแก่นไท้มัทที **สา มทฺที** ส่วนดั่งพระราชมัทที **ทิสฺวา** เห็นยังเนื้อแลนกทังหลายฝูงนั้น **อาห** นางก็กล่าวว่า : -

อิเม มิคปกฺขิโน[๔] อันว่าเนื้อแลนกทังหลายฝูงนี้ **สโสลูกา** คือว่ากระต่ายแลเนื้อน้อยลายพักพร้อยตัวเหน ทวายเอนแลเยืองป่า นกเค้าคว่าบินบน กากังวลดิ้นดั่น ฮ้องเฮฮ่ำหากัน **ทิสฺสนฺติ** ก็ยังผากฏเห็นมา **เต กุมารา** อันว่าเจ้ากุมารทังสองพี่น้อง **น ทิสฺสนฺติ** ก็บ่ผากฏเห็น

---

๑ ลบ. โรทนฺตี

๒ ป : บบ. ทิสฺสเร

๓ ป : บบ. น ทิสฺสเร

๔ บ. อิเม มิคา.

มาแก่ตา นี้จา. **อิเม สกุณา** อันว่านกทังหลายฝูงนี้ **หังสา โกญฺจา มยูรา** คือว่า (๑) นกหงส์แลคอก่าน ห่านฟ้าแลยูงยาง พือปีกหางหัวอกแอ่น แล้วแลแล่นไปมา๒ เดินเวหาเทศท้องเคยหลิ้นดอมขาเจ้าพี่น้องชู่วัน **ทิสฺสนฺติ** ก็ยังผากฏเห็นมา **เต กุมารา** อันว่าพระโอรสาทังคู่ไปลี้อยู่แต่ที่ใดนี้ ก็แม่จา ? **อิมา ตา วนคุมฺพาโย** อันว่าพุ่มไม้ทังหลายฝูงนี้ มีดอกบานงามเฮืองฮอด ขาเจ้าพี่น้อง เคยแล่นหลิ้นสอดไปมา คือว่าดอกจำปาบานบ่เศร้า ดอกขัดเค้าบานกลางกอ ดอกนอบานหอมอ่อน ดอกช้อนบานหอมดี ดอกจำปีบานตกล้อย ดอกช้อนน้อยแลดอกมณีวัลย์ จุมพันนั้นดอกแจ้ง แดงงามนั้นฝางเทศ การเกดกาสะทึง ดอกดึงแลดอกไม้ ขาเจ้าพี่น้อง เคยฮ้อยประดับใส่เกสา ก็ยังผากฏเห็นมา **อิมา ตา โปกฺขรณิโย** อันว่าสระพังวังโบกขรณีทังหลายฝูงนี้ มีน้ำเอย็นใสทุกแห่ง ดอกขมุทแบ่งบัวเครือ๓ ตับเต่าเจือแวดล้อม มีทังนกจักพรากพร้อมขานขัน **ทิสฺสนฺติ** ก็ยังผากฏเห็นมา **เต กุมารา** อันว่าพระกษัตราธิราชลูกน้อยนาถจอมศรี หลิ้นในโบกขรณีจีไจว้ - จีไจว้ ลอยไปเอาดอกไม้กลางวัง น้ำอัดดังเข้าท้องมีค่าว่าตายทังพี่แลน้อง แล้วก็แม่ฤา ?

สา มทฺที อันว่าราชมัททีเทวี **อทิสฺวา** บ่เห็นสองศรีวัยพี่น้อง ในแห่งห้องที่ทางใด ปุน เมื่อภายลุนพัดเล่า คืนมาคอบที่เก่าศาลา นางก็เห็นพระจอมตาแก่นเหง้า เฮ็ดหน้าเศร้าดุดสู บ่จาดูตั้งต่อ หน้าฮ้ายฮ่อยะยัน จักว่าเป็นฉันใดจิ่งมาบ่ปาก นางจิ่งกล่าวคำพวนพากย์ มาหย้อหยันใจว่า **เทว** ข้าไหว้มหาราชเจ้า **กจฺจานิ** อันว่าหลัวแลฟืน มหาราชเจ้าก็บ่ได้ผ่า **อุทกำ** น้ำแต่ท่า มหาราชเจ้าก็บ่ได้ตักเอามา **อคฺคิ** ไฟบูชา มหาราชเจ้าก็บ่ได้ดังไว้ถ้า ข้าน้อยผู้เป็นญิง **กึ นุ มนฺโทว ฌายสิ** เหตุสิ่งใดมหาราชเจ้า แลมาซบเซาเหงาอยู่ เหมือนดั่งคนใบ้แต่เกิดมา ไฮ้ผญาบ่ปาก คั่งแค้นหากสนเทห์ ? **ปุพฺเพ** ในกาละเมื่อก่อน **สโม** อันว่าคำเคืองแคลนอาโภคคันว่าเห็นหน้าเจ้าจอมโลก ทุกข์ยากโศกหายเสีย **สงฺคมฺม** เหตุว่าผู้ข้าได้มาเป็นเมียแต่น้อย ๆ เป็นข้อยกับสมภาร พระภูบาลจอมมิ่ง ผัวแก้วกิ่งกับตน บัดนี้ คำกังวลมีมาก มหาราชเจ้าบ่ปากต้านจาดอม ทุกข์แฮงฮอมเถิงขน่าด บัดนี้ หล้างจักมรณาศบ่สงสัย ตายไปในกลางไพรแก้วกู่ และมหาราชเจ้าอยู่ตนเดียว ก็ข้าแล.

เอวำ วุตฺเตปิ ในเมื่อคำดั่งนี้ อันราชมัททีหากกล่าวดั่งนั้น **มหาสตฺโต** อันว่ามหาสัตว์เจ้า **ตุณฺหี อโหสิ** ก็ลวดนั่งอยู่ บ่ปากต้านจารจา **สา มทฺที** อันว่าพระราชมัททีโ**สกสมปฺปีตา**๔ อันอิ่มเต็มไปด้วยทุกข์โศกโลกธรรม **กมฺปมานา** มีตนอันสะบั้นสั่นสายไปมา **ปหตกุกฺกุฏี วิย**

---

(๑) ลบ. ว่า นกหงส์ขันเสียงชื่น เขียนฮ้องอื่นโลมใจ **มยูรา** นกยูงยางพ้อนฟ่าย เปลื้องปีกม่ายไปมา **หังสา**

๒ บ. มีปีกหางหัวแอ่น ลายแว่นแล่นลีลา

๓ ลบ. มีน้ำเอย็นใสส่อง ดอกก้านก่องบัวเครือ

๔ ข.อ. โสกสลุลสมปฺปีตา

เห่มีอนดั่งแม่ไก่ ตัวป่ไข่ใส่ฮัง เจ้าของมันชังชักออก ก้ำปั้นตอกกลางหลัง ตีป่ตายดิ้นดั่น เนื้อคีงสั่นไปมา[๑] **วิจริตฺวา** นางก็ตระเดินไป ในที่อันนางไปแต่ก่อน ไปหาลูกแก้วอ่อนทังสอง ปุน เมื่อภายลุนพัดเล่า คืนมาคอบที่เก่าศาลา แห่งพระจอมตาแก่นไท้ มานั่งไหว้ผัวตน ด้วยคำกังวลอิ่นอ้อย ถามหาลูกอ่อนน้อยเชิ่งราชา ว่า :-

น โข โน พระจอมหัวเฮยเจ้าฟ้า มาป่เห็นแก้วก่ำพร้าที่ทางใด นี้เด **เต**[๒] **กุมารา** อันว่าเจ้ากุมารทังสองพี่น้อง **เยน นีหตา มตา** มีค่าว่างเหลือมเหลาตัวใจบาป กัดเคี้ยวคาบไปกิน แล้วก็ข้าฤๅ ? **กาโกฉาปี** แม่นว่านกเค้าแลกาดำ ขอดกรรมเวรป่แล้ว บินสอดแส้วหากัน **น วสฺสนฺติ** ก็ป่มาฮ้องว่า กากา - กากา **ทารกา** สองเสนหาพี่น้อง หลิ้นแค่ห้องหิมพานต์ ฮุ้งแหลวหาญตัวกล้า สับตอดข้าไปกิน แล้วอันชะฤๅ[๒] ? **น โข โน** พระจอมหัวเฮยเจ้าฟ้า มาป่เห็นลูกหล้าน้อย ฮาเจ้าข้อยที่ทางใด นี้เด **เยน นีหตา** สัตว์ตัวใดใจบาป กัดเคี้ยวคาบไปกิน แล้วอันชะฤๅ ? **สกุณาปิ** แม่นว่านกกลางไพรในเถื่อน ก็ป่มาฮ้องละเลื่อนขานขัน เชิ่งกันไปมา **มตา** สองเพิงพราวพรากข้าง ฮ้อยว่าละฮูปม้างเลยตาย แล้วก็ข้าฤๅ ?

เอวํ วุตฺเตปี ในเมื่อราชมัทที หากกล่าวดั่งนั้น **มหาสตฺโต** อันว่ามหาสัตว์เจ้า **น กเถสิ** ก็ป่ปากต้านจารจา **สา มทฺที** อันว่าพระราชมัทที ศรีวรกัญญา **ปุตฺตโสเกน ผุฏฺฐา** อันถือต้องเต็มไป ด้วยโศกธรรมคำอันฮัก ในลูกเต้าทังสองศรี **วิจรติ**[๓] นางก็คว่าตระเดินหา ยังบุตตาในป่า เสี้ยงว่าได้สามที **วาตเวเคน** ด้วยกำลังอันเทียวพลัน เหมือนดั่งลมพัดผันวะวาด **ตาย** ส่วนดั่งราชมัทที ตระเดินหาสองศรีวัยพี่น้อง ในแห่งห้องไพรเขียว แต่คืนเดียวนั้นโสด ได้สิบห้าโยชนะคณนา ผิจักสังขยาตราเป็นวา ได้แสนสองหมื่นวา ก็มีแล.

อถ ในกาละเมื่อนั้น **รตฺติ** อันว่ากลางคืน **วิภายิ** ก็แจ้งฮุ่ง สายอรุณพุ่งขึ้นมา **สา มทฺที** อันว่าราชมัททีศรีวรกัญญา **ปุนาคนฺตฺวา** เมื่อภายลุนพัดเล่า คืนมาคอบที่เก่าศาลา **ธิตา** นางก็อุยืนอยู่ในที่ใกล้ แห่งพระบาทไท้ผัวตน **ปริเทวิ** นางก็เฮฮนฮ้องไห้ไปมา มากหนักหนา.

ตมตฺถ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห :-

สา ตตฺถ ปริเทวิตฺวา ปพฺพตานิ วนานิ จ
ปุนเทวสฺสมं คนฺตฺวา สามิกสฺสนฺติเก โรทติ.

---

๑ ลบ. ประตุจดั่งไก่แม่ลาย ตีปตายดิ้นดั่น พิษปวดสั่นทังคีง

๒ ลบ. เย สตฺตา สัตว์ตัวใดใจกล้า มากุมเอาลูกหล้าน้อย ฮาเจ้าข้อยไปกิน แล้วอันชะฤๅ ? **กาโกฉาปี** แม่นว่านกเค้าแฮ้งทังกา พร้อมกันมาพึงคณาเป็นหมู่ ก็ป่มาฮ้องฮ่ำอยู่ว่า กา-กา มตา สองเพิงพราวแว่นฟ้า มีค่าว่ากาคาบเคี้ยวไปกิน แล้วอันชะฤๅ ?

๓ ข.อ. วิจริ

ดั่งนี้เป็นเค้า **ภิกฺขเว** ดูราภิกขุสงฆ์ทังหลาย ส่วนดั่งนิยายอันนี้ จักกล่าวเถิงนางแก้วราชมัททีอันไปคว่าแสวงหาลูกน้อย ละห้อยหากเดินเดียว ในไพรเขียวบ่มีเพื่อน เข้าเถื่อนถ้ำภูผา ป่าดงหนาดูมืด ปืดป่าหญ้าคว่าหาไป แลบ่ได้กลัวเกรงสัง ในภูกะชังเขาเขต เหตุว่าฮักลูกแก้วสองศรีอันอยู่ในคีรีวงกต นางยินอดบ่ได้ ฮ้องไห้หอดโฮยแฮง นางเล่าคืนมาคอบ พระจอมแพงหลายเล่า เถิงที่เก่าศาลา นางพระญาจิ่งถามว่า **เทว** ข้าไหว้มหาราชเจ้า **อหำ** อันว่าผู้ข้า ก็บ่ได้เห็นหน้า แห่งลูกกำพร้าทังสอง **เยน นีหตา** สัตว์ตัวใด หากมากุมเอาในเขต ซ้องพระเนตรพระภูมี แล้วแลข้าให้ตายใจขาด กัดเคี้ยวยาดไปกิน แล้วก็ข้าฤๅ ? **กาโกลาปิ** อันว่านกเค้าแลฝูงกา ในไพรหนาเถื่อนถ้ำ ก็บ่มาฮ้องฮ่ำเพื่อนพึงคณา **ทารกา** สองเสนหาเจ้าฟ้า มีค่าว่ากาคาบเคี้ยวไปกิน แล้วอันชะฤๅ ? **เทว** ข้าไหว้มหาราชเจ้า **อหำ** อันว่าข้าน้อยมัททีมาบ่เห็นสองศรีวัยพี่น้อง ในแห่งห้องที่ทางใด **เยน นีหตา** สัตว์ตัวใดใจกล้า มากุมเอาลูกหล้าไปกิน แล้วอันชะฤๅ ? **สกุณาปิ** แม่นว่านกทังหลายในเถื่อน ก็บ่ฮ้องละเลื่อนโลมใจ **เต กุมารา** อันว่าโฉมศรีวัยทังสองลูกหล้า ฮ้อยว่าไปอยู่ถ้ำแม่มาดา อันจักมาแต่ป่า พากันคว่าเข้าในดง เอากันหลงไกลเขตประเทศที่ศาลานี้ ก็ข้าฤๅ ?

(นางมัททีสลบ - พระเวสสันดรฮ่ำเพิง)

อิติ* มทฺที วราโรหา ราชปุตฺตี ยสสฺสินี ส่วนดั่งราชมัททีศรีเอื้อเขื้อ นางนาถเนื้อจอมไตร โฉมศรีวัยแย้ม ๆ สองป้านแก้มคือดั่งผิวทอง สองแขนกลมออดหลอด เนื้อเกลี้ยงปลอดบุญชม สองฮาวนมตุ่มตั้ง คือดั่งจุมทอง สองตาไหลเชือด ๆ เมื่อนางเหลือดเอยี้ยมตั้งต่อพอตาย ชายใดเห็นก็หายดศก งามล้นโลกเมืองคน ใผจักเทียมตนนางก็ยังยาก ท่อเว้นไว้แต่ฟากฟ้าเมืองสวรรค์ ก็จิ่งเทียมทันโฉมใช่ช้า ทุกแหล่งหล้าบัดแต่ลุ่มภาชา **พาหา ปคฺคยฺห** นางก็เลิกขึ้นยังเค่าแขนทังสองก้ำ ตีอกซ้ำคีค้อย - คีค้อย ละห้อยหอดหิวตาย เหนือแผ่นดินดายที่จิ่มใกล้แห่งพระบาทไท้ผัวตน ก็มีแล*

อถ ในกาละเมื่อนั้น นั้นมหาสัตตะระษี เห็นยังราชมัททีอันล้มท่าวต่าวตายไป ในที่**ซ้องพระเนตร** ก็จิ่งตรัสฮู้เหตุด้วยคำสัญญาว่า นางแก้วราชมัททีตายเป็นผีมรณาศ มวยเกล้า

---

*ลบ. ว่า : อิติ มัททีศรีแฉล้ม สองป้านแก้มก็มาแปลกผิวคำ สองตาดำดีปลอด แขนศอกสว้ายยอกไข ตีนมือใสชะช่อน เนื้ออ่อนเกลี้ยงผิวนวล ๆ ลักษรณะดีควรคาด คิ้วก่องลวาดตีนผม คอดลมแกวนตกปล้อง แม่นว่านางบ่ย้อง ก็หากค่องเสมอสาว ปคฺคยฺห นางนงพราวก็เลิกขึ้น ยังแขนขวาล้มท่าว ต่าวตกหงายตายต่อหน้า พระเจ้าฟ้าผ่อหลิงดู ก็มีแลนา.

ลวาดธรณี เจ้าก็มีคำฮ่มเพิงว่า **มทุที** อันว่านางแก้วราชมัททิ **มตา** แลมาตาย **อฏฺฐาเน** ในที่อันบ่สมบ่ควรตายนี้ จานอ ! ผิว่าน้องมัททีแลเมือตายในเมืองเจตราษฎ์แลเมืองแก้วอาจปเชชัยชุดตุดตระนครใหญ่กว้าง ดั่งนั้น **พี่จักสร้างไม้ใส่หีบคำลาย ภายบนพี่จักใส่ผาสาท แป้นกะดาดพี่จักแต้มลายลวง ดวงปลีพี่จักใส่ช่อฟ้า ก้ำหน้าพี่จักแต้มลายวัลย์ ฉันทังกลาง พี่จักแต้มฮูปกินรีกินรอน นอนเทียมคู่ พี่จักแต้มฮูปจักพรากพร้อมหมู่หัสดีลิงค์ ฮูปกระสิงงามมอมม่าย ฮูปกระต่ายเต้นชมจันทร์[๑] พี่จักแต้มฮูปหงส์นอนเทียมคู่ เกาะก่ายอยู่เวหา[๒] พี่จักแต้มฮูปนาคานาคีลวงแล่น พี่จักแต้มฮูปท้าวแอ่นนำสาว ทางยาวพี่จักแต้มลายเครือเจือวงวาด ตีนผาสาท พี่จักแต้มลายโคมขัด ถัดนั้น "บัวขว้ำพี่จักแต้มฮูปควาย บัวหงายพี่จักแต้มฮูปช้าง สองตาบข้างพี่จักใส่ลายจีน" ตีนธรณีพี่จักแต้มฮูปเทวบุตรเทวดา ถือธุงชัยเดียรดาษ พี่จักแต้มฮูปท้าวจักรวรรติราช มากวัดแกว่งจำมร พี่จักสร้างเสาทองแดงแฉล้ม พี่จักหาช่างแต้มมาขีดมาเขียนลายเลียนหลายสิ่ง เสานึ่งนั้น พี่จักพันด้วยผ้ากัมพละงามเฮืองราช สังกาดล้อมภายบน เสานึ่งนั้น พี่จักแต้มฮูปกินรีแลนกแอ่น แล่นแกมเครือ ฮูปเสือสางควายป่า ถัดนั้น พี่จักแต้มฮูปกระต่ายเต้นยอหัว ฮูปดอกบัวบานงามสะอาด ดอกมาศฟ้าอุยาดอุยายเครือ นีลุบลเจือเขียวบานแบ่ง ฮูปอุทุมพราศ ดอกแก้วกาดไกสร ลายมังกรกุญชรช้างเถื่อนทัวระพี มีทังราชสีห์อยู่ถ้ำ มีทังละลอกน้ำสาคร ลายมังกรกุมนาค สะพากพร้อมริจนา ถัดนั้น พี่จักแต้มลายดอกแกมเครือ เจือกันเฝือฟัก ปักตูโขงผาสาท พี่จักแต้มฮูปพระบาทไท้ ถือดอกไม้อยู่สอนลอนบัดนี้ นางมาตายในดงดอนป่าไม้ ปละพี่ไว้เป็นหม้ายอยู่ผู้เดียว ในไพรเขียวจักหนีก็บ่ม้ม ก็ท่อว่าจักก้มหัวเข่าเช็ดน้ำตา ภาวนาทุกข์โศก วิโยคฮ้อนบ่มีวาย บัดนี้ นางเล่ามาตาย ในไพรเขียวดูยาก จักมีผู้ใดเด มาช่อยเลิกซากส่งสการ แก่นางนงคราญราชเจ้ามัททิ ตามประเวณีแต่ก่อนนี้จา. ผิว่าราชมัททิ แลเมือตายในเมืองปเชชัยใหญ่กว้าง ดั่งนั้น กริยาอันเลิกซากส่งสการด้วยปริวารเชื้อชาติ ญาติกาวงศา **เทฺว รฏฺฐานิ** อันว่าเมืองทังสอง คือว่าเมืองมัททราช[๔] แลเมืองแก้วอาจปเชชัย **จเลยฺยุ** ก็เพิงว่าจักขำเขือกเยือกไปมา ด้วยอันเลิกซากส่งสการ แห่งนางนงคราญแก่นแก้ว แท้ดีหลี. **อหำ** บัดนี้ กูพี่ผู้เดียวหากอยู่ในเถื่อน บ่มีผู้พร้อมเพื่อนพอสอง จักมีคนใดเดมาช่อยปองผ่าไม้ให้เป็นหลัว ใผจักมาช่อยโจมหัวนางลุกนั่ง ใผจักมาช่อยลูบล้างอาบสรงศรี ใผจักมาช่อยหวีหัวแลขอดเกล้า ใผจักมาช่อยโจมแจ่มเจ้า มัททีเข้าใส่โลง ใผจักมาช่อยหามนางไปปลงในป่าช้า คนใดจักมาช่อยผ่าไม้ให้เป็นเชิงสะกอน นี้จานอ. บัดนี้ นางมาตายในดงดอนแหล่งหล้า ปละพี่ไว้เป็นก่ำพร้าอยู่ภายหลัง นี้จานอ.

---

๑ ลบ., บ. ชมกัน

๒ บ. เกาะข่ายอยู่เวหา

๓ ลบ. บัวขว้ำพี่จักใส่ลาย บัวหงายพี่จักใส่ดอกผักแว่น แป้นอัดหน้าพี่จักใส่ลายจีน

๔ ลบ. เมืองเจตราษฎร์

พลวโสโก อันว่าความโศกอันมีกำลัง **อุปฺปนฺนำ** ก็เกิดมี แก่มหาสัตตะระชีตนวิเศษ **ฉเปตฺวา**[1] เจ้าก็ตั้งไว้ยังสติ แลมีคำฮ่มเพิงว่า มัททีกูตายแล้วฤาฮู่ว่ายัง **อหำ** อันว่ากู **ชานิสฺสามิ** ก็หากจักฮู้บัดนี้ แลนา. **อุฏฺฐาย** เจ้าก็ลุกโดยพลัน **ปคฺคยฺห** แล้วแลทันเลิกขึ้น ยังมือก้ำขวา **ฉเปตฺวา** ก็ตั้งไว้เหนือหัวอก แห่งราชมัททีศรีวรกษัตริย์ **ฌตฺวา** เจ้าก็ฮู้แล้ว ยังสภาวะว่า **อันชาติว่าคน** ตายนี้คึงเอย็น คนเป็นนี้คึงอุ่น หนักนุ่นต้องมือตน แลนา. **อาหริตฺวา** เจ้าก็นำเอามาแล้ว ยังน้ำเต้าแก้วคนทีคำ ธรรมิกะระชีเจ้าตนนั้น แม่นว่าบ่ได้ถูกต้อง แห่งเนื้อน้องมัททีมีประมาณว่าได้เจ็ดเดือนบ่คลาด เจ้าก็บ่อาจแกวดกดหมายฮู้ ยังสภาวะอันเป็นนักบวชแห่งตน คำกังวลเป็นทุกข์ อุกขลุกในใจบ่ขาด น้ำตาอุยาดไหลตก **อุกฺขิปิตฺวา** เจ้าก็ยกขึ้น ยังหัวแห่งราชมัททีมาตั้งไหว้เหนือขา **ปริปฺโผสิตฺวา** เจ้าก็พ่นผายใส่ ด้วยน้ำเต้าคนที **ปริมชฺชนฺโต** เจ้าก็ลูบยังหน้าแลหัวใจ แห่งราชมัททีเพื่อให้มีสีโฉมงามดั่งเก่า **นิสีทิ** จอมเจ้าก็สถิตนั่งล่ำหลิงดู ก็มีแล.

(พระเวสสันดรบอกความจริง)

มทฺทีปิ โข ส่วนดั่งราชมัททีวีตินาเมตฺวา อุยั้งอยู่น้อยนึ่งแล้ว **สตี ปฏิลภิตฺวา** ก็ได้ยังสติ **หิริโอตฺตปฺปี** นางก็ให้บังเกิดยังคำเผือดลักอาย **อุฏฺฐาย** ก็ลุกโดยพลัน **วนฺทิตฺวา** นางก็น้อมนมัสการไหว้ ยังพระบาทไท้มหาสัตตะระชี **ปุจฺฉิ** นางก็ถามหา ยังสองบุตตาลูกน้อยเชิ่งพระยอดสร้อยผัวตนว่า **สามิ เวสฺสนฺตร** ข้าไหว้พระเวสสันดรอยู่เกล้า อันว่าสองลูกเต้าแห่งฮา **กุหึ คตา** ก็หนีไปลี้อยู่ที่ใด ก็ข้าจา ? **มหาสตฺโต** ส่วนดั่งเวสสันดร วรธรรมิกราชา **อาห** ก็กล่าวว่า **มทฺทิ** ดูราเจ้ามัททีส่วนดั่งลูกสองศรีพี่น้อง กูพี่ก็หากได้ฮักห้องนีรพาน พี่ก็ได้น้อมให้เป็นทาน แก่พราหมณาจารย์แต่วันวานนี้แล้ว ก็พี่แล.

ตมตฺถำ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห :-

ตมชฺฌปตฺตำ ราชปุตฺตี **อุทเกนาภิสิญฺจถ**
อสฺสตฺถำ นำ วิทิตฺวาน **อถ นำ เอตมพฺรวิ**

ภิกฺขเว ดูราภิกขุสงฆ์ ตนธรงศีลามริยาท ส่วนดั่งนางแก้วราชมัททีนำหาสองศรีวัยพี่น้อง โศกถึกต้องหนหวาย ทอดตนตายมรณาศ มวยเกล้าลวาดธรณี เมื่อนั้น บั้นพระเวส-สันรระชี จิ่งบายเอาคนที่คำช้อยโชติ มาสรงโสรจนางนาถไท้มัททีนางจิ่งหานใจ[2]ดีบ่ขาด

---

๑ ข.อ. ปจฺจุปฏฺฐเปตฺวา

๒ ลบ. หาใจ

บ่คล้อยคลาดวิญญาณ พระภูบาลจิ่งไขข่าวกล่าวกลอนดี ว่าดูราเจ้ามัททีส่วนดั่งลูกสองศรี แก่นไท้ กูพี่หากได้ให้เป็นทาน แก่พราหมณาจารย์ เพื่อแลกญาณดวงประเสริฐ ให้ได้เกิดเป็นพระเลิศโลกา ในกาละจักมาภายหน้านั้น แท้ดีหลี ก็พี่แลนา.

(พระเวสสันดรสอนนางมัทที)

ตทา[๑] ในกาละยามนั้น บั้นนางแก้วราชมัทที ไหว้พระระษีจอมราชว่า **เทว** ข้าไหว้มหาราชเจ้า **ตฺวํ** อันว่าพระบาทเจ้า อันได้ให้ลูกเต้าหน่อเป็นทาน แก่พราหมณาจารย์ ดั่งนั้นเหตุสิ่งใดแลมาบ่บอกแก่ข้า อันเป็นก่ำพร้าหากไหว้ขอวอน พระภูธรเป็นเจ้า ก็บ่เว้าดอมผู้ข้าอันคืดเถิงลูกก่ำพร้า หากเดินเดียว กลางคืนเทียวหาลูกแก้ว แจ้ว ๆ ให้คืนฮุ่งเถิงสวาย ก็ข้าจา ?

มหาสตฺโต เมื่อนั้น บั้นมหาสัตตะระษี กล่าวแก่ราชมัททีว่า **มทฺทิ** ดูราเจ้ามัททีพี่จักเล่ายังคำอันมีแก่เจ้า แลนา. **ตัณหาอันฮักลูก เหมือนดั่งเชือกผูกคอ ตัณหาฮักเมีย เหมือนดั่งปอผูกศอก ตัณหาอันฮักเข้าของ เหมือนดั่งปลอกสุบตีน** วัตถุสามประการนี้ อาจจักขืนผูกไว้ ในวัฏฏสงสาร เหตุดั่งนั้น สองนงคราญพี่บ่ไว้ พี่จิ่งได้ให้เป็นทาน เพื่อแลกญาณดวงประเสริฐแลเลิศแล้ว พี่ก็บ่ได้บอกแก่แก่นแก้วจอมศรี แต่หัวทีมาฮอด พี่ก็เอยียวว่า เจ้าจักหอดหิวตาย นั้นแท้ดีหลี **ภทฺเท** ดูรานางนาถไท้ใจงาม **เอโก พฺราหฺมโณ** ยังมีพราหมณ์ผู้นึ่ง **วุฑฺโฒ** เถ้าแก่ฮ้ายชวดชรา **ยาจโก** เป็นยาจกขนขวายหาเลี้ยงปาก เถ้าล่ำบากโฮยแฮง แสวงหาเข้าป่าไม้ เพราะว่ายากไฮ้ควาตาย พายถงถือไม้เท้า เข้ามาสู่ศาลา มาขอสองเสนหาพี่น้องอันเป็นเพื่อนพ้องจารจา บ่ใช่ว่าพี่บ่ฮักขาเจ้าสน่อย พี่ก็ฮักด้วยฮ้อยพอพัน ฮักอนันตังพอหมื่น ฮักชมชื่นพอแสน ฮักสุดแดนติ่วตื้อ ฮักซู่มื้อล้านท่ออสงไขย ท่อว่าพี่มีใจจงจอด ฮักยอดแก้วโพธิญาณ จิ่งให้สองกุมารแก่นไท้ แก่พราหมณ์ยากไฮ้แต่วันวาน บ่ทันให้นางนงคราญ มาเชยชมสิงจูบ บ่ทันให้นางมาลูบล้างให้กินนม บ่ทันให้นางตนกลมน้าวสั่ง บ่ทันให้นางมาอุ้มนั่งเหนือตัก พราหมณ์หากมาเชยชักหนีจาก[๒] สองเจ้าพรากไปไกล **มา ภายิ** นางอย่าได้อาลัยปลิโพก อย่าได้คืดโศกเศร้าโสกา อย่าได้ให้นำสองพิมพาลูกน้อย อย่าได้ใจต่ำค้อยห่วงสองศรี เจ้ามัททีจงได้หานใจดีดั่งเก่า อย่าได้เหงาง่วมเศร้าเสียศรี เจ้ามัททีจงเห็นแก่เฮาผู้พี่นี้แต่ผู้เดียว อย่าได้เห็นแก่ศรีเฉลียวสองแก่นไท้ อันเฮาพี่หากได้ให้เป็นทาน เพื่อแลกญาณดวงประเสริฐ ก็พี่นา. **มยิ** อันว่าฮาพี่น้อง บ่ได้ต้องพยาธิโรคา **ชีวนฺตา** ยังเป็นคนเมือหน้า

---

๑ ช.อ. ตโต

๓ บ. พราหมณ์ชวนชักเจียรจาก

หากจักได้จวบลูกก่ำพร้าจอมไตร อันหนีไปไกลเจียรจาก พลัดพรากแล้วเล่าคืนมา จักเห็นสอง เสนหาแก่นเหง้า ยูท่างเจ้าจูบเชยชม ก็พี่นา.

มทฺทิ ดูราน้องมัททีศรีสะอาด ชาตินักปราชญ์เจ้าทังหลาย เทียรย่อมเพิงให้ยังลูกฮัก แลเมียฮักอันหนุ่มหน้า ทังข้อยข้าญิงชาย **ปสุ** ทังงัวควายหลายหลาก ช้างม้ามากกงไกว อาชาไนยแก้วแก่น อันเคยผาบแพ้หมู่ศัตรู รถดูงามเลิศแล้ว แก้วประเสริฐเจ็ดประการ **ธญฺญจ** ทังเข้าสารแลเข้าเปลือก ทังสวนเฮือกหมู่เนืองนอง ทังเงินทองท่อนแก้ว งามเลิศแล้วแก่น จันทน์ นักปราชญ์เจ้าทังหลาย หากพลันให้ด้วยง่าย แสนสิ่งจ่ายเป็นทาน ฝูงใจหาญจิ่งให้ได้ ยาจกไฮ้ชื่นชมทาน* ก็พี่นา. **มทฺทิ** ดูราเจ้ามัททีโฉมศรีวัยแว่นฟ้า **อนุโมทาหิ** เจ้าจงอว่าย หน้าน้อมโมทนา เชิ่งทานอันล้ำเลิศ อันพี่ได้ให้ลูกแก้วเกิดกับตนเป็นทานนี้ เทอญ.

(นางมัททีอนุโมทนาทาน)

มทฺที ส่วนดั่งราชมัทที **อาห** ก็กล่าวว่า **อนุโมทามิ เต เทว ปุตฺตเก ทานมุตฺตมํ** ดั่งนี้ เป็นเค้า **เทว** ข้าไหว้มหาราชเจ้า **อหํ** อันว่าข้าน้อยนาถมัทที **อนุโมทามิ** ก็อนุโมทนาชื่นบาน เชิ่งบุตตทานแห่งมหาราชเจ้า ก็ข้าแล **เทว** ข้าไหว้มหาราชเจ้า ตนใจบุญบรสุทธิ์ **มนุสฺเสสุ** ล้ำคนทังหลาย ฝูงโลภล้นพ้นถนี่[๒] บ่มักใคร่ให้ทาน **โย ตฺวํ** อันว่าพระภูบาลตนลำเลิศ ประเสริฐฤทธีเฮือง จำเริญเมืองแก่ชาวสีพีนราศ ทังอามาย์หมุ่มุนตรี มีใจจงแจ้งจอด ฮู้แจ้ง ยอดโกศล ตัดคำกังวลถนี่ ข้ามพ้นที่มัจเฉรธรรม หัวใจจำแจ้งจอด ฮู้แจ้งฮอดเหตุสงสาร จิ่งได้ให้สองกุมารทังคู่ แก่พราหมณ์ผู้ทัวระพล บ่มีใจกังวลโศกเศร้า มหาราชเจ้าจงให้มีใจ เหลื้อมในกว่าเก่า ฮ้อยเท้าแลแสนที ก็ข้าเทอญ.

เอวํ วุตฺเตปิ ในเมื่อถ้อยคำ อันราชมัททีหากกล่าว แลมีดั่งนั้น **มหาสตฺโต** อันว่าพระเวสสันดรวรกษัตริย์ **อาห** ก็กล่าวว่า **มทฺทิ** ดูราน้องมัททีโฉมศรีวัยสะอาด เหตุดั่งฤาแล มากล่าวยังคำพิลาส ดั่งนั้น นี้จา เมื่อลูกฮาทังสองแก่นไท้ อันเฮาพี่หากได้ให้เป็นทาน ดั่งนั้น ผิแลบ่มีใจเหลื้อมใส ดั่งนั้น อัศจรรย์ทังหลาย หมายมีแผ่นดินไหวเป็นเค้า ก็บ่ฮ้างว่าจักเกิดมี แท้ดีหลีแล. **ตโต** ถัดนั้น ส่วนดั่งราชมัททีศรีวรกัญญา **ปริกิตฺเตตฺวา** จักปสังสิตกิตนา ย้องยอยังอัศจรรย์ทังหลาย หมายมีแผ่นดินไหวเป็นเค้า **อาห** นางจิ่งกล่าวว่า **นินฺนาทิตา เต ปถวี สทฺโท เต ติ ทิวงฺคโต** ดั่งนี้เป็นเค้า **เทว** ข้าไหว้มหาราชเจ้า อันว่าอัศจรรย์ทังหลาย

---

๑ บ. ยาจกไฮ้จอดในเฮือนบ่ขาด

๒ บ. ถิ้นถี่

หมายมีแผ่นดินดังบ่ขาด อุคคตะนาทก้องเวหา[๑] ทั่วทิศาส่งขึ้น เท้าฮอดพื้นภวัคพรหม แต่ลวงกลมคีครื่น ฟาดฟังตื่นภูผา[๒] **อกาลวิชฺชุลตา** สายฟ้าอันใช่กาละเมื่อแมบ ก็มาแมบเมือง ๆ สะเทืองทั่วเทศท้อง ทุกแห่งห้องธรณี **คิรีนว ปติสฺสุตา** ดุจดั่งจักเพพัง ยังดอยหลวงหิมเวศ ด้วยเดชแห่งสมภาร ทานบุพิตรเจ้า ก็มีแล.

(เทพดาอนุโมทนาทาน)

อุโภ เทวา อันว่าเทพดาทังหลายสองหมู่ ธรงฤทธิอยู่เทียรฆา หมู่นึ่งชื่อว่าเทพดานารอท หมู่นึ่งชื่อว่าเจ้าจอมยอดปัพพตา[๓] **สพฺเพ เทวิสฺสรา** อันว่าพระญาเทวดาทังหลายหกหมู่ ถ้วนหน้าอยู่สาธุการ **อินฺโท จ** คือว่าพญาอินทร์ กินสองสวรรค์ฟากฟ้า กับทังพระญาพรหมสี่หน้า ประดับสร้อยสังวาล กับทังพระญามารตนองอาจ กับทังพระญาโสมราชเฮืองฮม กับทังพระญายมตนวิเศษ กับทังพระญาเวสสุวัณ ท้าวทังหกมีใจชมชื่น มือสิบนิ้วยื่นนบนันเนือง ด้วยเตชะพระจอมเมืองเฮืองราช อภิวาทไหว้อนุโมทนาสาธุการ ซึ่งอุตตมะทานแห่งมหาราช แทบปักตูวิมานผาสาทแห่งตน ก็มีแล.

อิติ มทฺที วราโรหา ราชปุตฺตี ยสสฺสินี
เวสฺสนฺตรสฺส อนุโมทิ ปุตฺตเก ทานมุตฺตมํ.

ภิกฺขเว ดูราภิกขุสงฆ์ทังหลายตนวิเศษ เมื่อเวสสันตรกษัตริย์ **ทตฺวาน** ให้แล้ว ยังลูกแก้วเป็นทาน[๔]ดั่งนั้น ***ส่วนดั่งราชมัททีศรียัวระยาตร งามช้อยชาดเสมอคำ สองตาดำควรคาด คิ้วค้อมลวาดตีนผม คอนางกลมตกปล้อง แม่นว่านางบ่ย้อง ก็หากค่องเสมอสาว นมจูมจาวสะอาด ใจชายขาดดิ้นดอมตาย ลางคนลืมแลงงายหายอุยากเข้า เพราะว่าเห็นหน้าแจ่มเจ้าเพิงใจ เมื่อนางเหลือดตาไปเบื้องขวา ตาคนย่อมกระด้าง เมื่อนางเหลือดตาไปเบื้องซ้าย คนย่างย้ายลืมหนี เพราะว่าเห็นมัททียัวระยาตร เป็นลูกท้าวธิราชเมืองขวาง นางประดับดีเครื่องย้อง ซ้ำติดช้องชักแซม ดอกไม้แนมเหน็บเกล้า หอมฮ่วงเฮ้าเอาใจ เมื่อนางไกวแขนไปอู่เอื้อ - อู่เอื้อ งามเอื้อเขื้อเสมอสิงห์ เลาคึงงามอ่อนอ้อน กินรีฟ้อนฉาทัน ตานางมันยับแยบ - ยับแยบ สองป้านแก้มแปลกผิวดำ สองตาดำควรคาด นางฟ้าอุยาดฉาปาน มียศศักดิปริวารบ่ฮ้าง เป็นเมียเจ้าช้างผาบโลกา นางก็อนุโมทนาเชิ่งทานพระบาท อันได้ให้ลูกน้อยนาถเป็นทาน**

---

๑ ลบ. แผ่นดินผวนแผ่พื้น ฟ้าลั่นคื่นไปมา ๒ บ. ฟ้าฟังตื่นภูผา
๓ ลบ. หมู่นึ่งชื่อว่าเทวดานารอท หมู่นึ่งชื่อว่าเทพยอดสร้อยจอมผา ๔ บ. ยังลูกยักอัครบุตรเป็นทาน

คือว่าสองกุมารหน่อไท้ เพื่ออุยากได้ยอดแก้วสัพพัญญู เป็นครูไตรตรองโลก นำสัตว์ให้พ้นจากโอฆสงสาร ให้เฉิงนีรพานเป็นที่แล้ว ก็มีแล.

มทฺทีปพฺพำ นิฏฐิตำ*

ก็เสด็จบรบวรณ์ ควรแล้วท่อนี้ ก่อนแล.

(ประดับประดาด้วยพระคาถาทังหลาย ๙๐ พระคาถา)

---

* ลบ. : ส่วนดั่งราชมัททีผู้ธรงโฉมศรีสะอาด คิ้วค้อมคาดตีนผม คอกลมแกวนตกปล้อง แม่นว่านางปย้อง ก็หากค่องเสมอสาว น้าขาวงามสะอาด หูสว้ายวาดใบบาง โฉมเจียมนางเลิศแล้ว ต้างแก้วสอดสมดี โฉมสีวรรณงามพร้อมพร่ำ หน้ากว้างพร่ำพระแข่ไข ไกวแขนงามสะอาด นางฟ้าอุยาดฤๅปาน ยามเมื่อนางธรงสังวาลเครื่องย้อง เกล้าใส่ช้องแซมมวย ไควคึงไปเอื้อเชื้อ เนื้อเกลี้ยงพร่ำเสมอเหลา คึงเบาบางขะช่อน สองป้านแก้มคือดั่งผิวคำ สองตาดำดีปลอด ใจแจ้งจอดอาลัย สุดวิสัยผายผ่อง ดอกไม้ก่องวรรณคำ มณีวัลย์คล้องเกศ ธรงเพศเพี้ยงสาวสวรรค์ คนใดเห็นฮูปเจ้า อึดอุยากเข้าแลงงาย ผิเห็นดายอยู่ปได้ แดเดือดไหม้แสนกระสัน นอนคืนฝันแฝงใฝ่ ใจจงจอดอาลัย ยามเมื่อนางชัดตาไปข้างขวา ตาคนย่อมกระต้าง นางชัดตาไปข้างซ้าย คนย่างย้ายลืมหนี เป็นลูกสาวศรีพระญามัททราช ยศยิ่งอาจเมืองขวาง เป็นที่พระญาเวสสันดรวางใจจอด นางก็อนุโมทนาฮอดเนืองทาน ใจชื่นบานป่ขาด เชิ่งพระบาทท้าวผัวขวัญ นางก็ยกมือพลันใส่เกล้า นบ่นอบเจ้าทูลสาส์นว่า สุทินฺนำ วต เม ทานำ ทานอันนี้เป็นอันดีแลประเสริฐ เจ้าจอมเลิศนีรพาน บันดาลอันประกอบ ให้ด้วยขอบศรัทธา คือบุพพเจตนาเมื่อแต่งอปรภาคเจตนา เมื่อไขมุขเทศ โสมนัสเจตนานั้นเมื่อมาสู่ พระกู่แก้วศาลา มีโสมนัสเจตนา เชิ่งทานคีค้อย - คีค้อย ใจละห้อยชื่นชมทาน ปุตฺตกา สองกุมารแก่นแก้ว ให้ทานแล้วอุดม ก็สมฤทธิ อิติ ปกาเรน โดยประการดั่งกล่าวมานี้ ก็มีแลนา.

อิติ มทฺทีปพฺพำ นิฏฐิตำ.

๑๐. สักกบรรพ์

เอวนฺเตสุ อญฺญมญฺญํ สมฺโมทนียํ กถํ กเถนฺเตสุ สกฺโก เทวราชา จินฺเตสิ.

(อินทพราหมณ์มาเฝ้าพระเวสสันดร)

สาธโว ดูราสัปปุริสะทังหลาย ในเมื่ออุภัยกษัตริย์ขัตติยระษีสองพระองค์ ธรงธรรมวิเศษ ตั้งใจเจตน์ปุตตทาน ยังผงต้านจารจา เชิ่งกันไปมาดั่งนั้น บั้นพระญาอินทร์สุรินทา-เทเวศ ตนธรงนามวิเศษ ฮ่มเพิงเถิงเวสสันตระตนล้ำยิ่ง อันได้ให้ลูกแก้วกิ่งเป็นทาน ยังแผ่นดินดานไหวหวั่น สนั่นฮอดทุกก้ำทุกภาย น้ำสมุทรหลวงหลายฟองฟาด เขาสิเนโรราช° บ่อาจจักตั้งอยู่ได้ ก็หวั่นไหวไกวกวัด เขาสัตตะบัวระภัณฑ์ก็อยู่บ่ได้ ทังป่าไม้แลภูผา ก็หวั่นไหวไปมาคึคว้าง - คึคว้าง ดีท่อทานเจ้าบุญกว้างแผ่ไมตรี เหตุว่าทานสองศรีแก่นไท้ พราหมณ์ได้แล้ว **ลวดพาหนี หิยฺโย** ในวันวานนี้ **อิทานิ** ในกาละบัดนี้ดีหลี **หีนปุริโส** อันว่าชายถ่อยฮ้าย ผู้ใดผู้นึ่ง อันเป็นหิ้นชาติ ปรารถนาอุยากได้ ยังกษัตริย์ไท้มัททีเข้าไปสู่สำนักพระระษีแล้ว จักขอเอายังนางแก้วราชมัททีผู้มีคลองวัตรบัวระบัติดีบ่ขาด เชิ่งพระบาทไท้ระษี เจ้านั้นมีศรัทธาบ่ไว้ มันจักกระทำพระบาทไท้ ให้อยู่องค์เดียว ในไพรเขียวจักล่ำบาก เพื่อบ่มีผู้อุปฐากฮักษา **ยนฺนูนาหํ** ควรกูอินทร์ สุรินทาบุพิตร จักให้สัมฤทธิ์ โดยดั่งบุพิตรเจ้าปรารถนา **อุปสงฺกมิตฺวา** กูจักเข้าไปสู่สำนักเวสสันตระ ด้วยวรรณะพิเศษ ธรงเพศเป็นดั่งพราหมณ์เถ้ามีมือถือไม้เท้าแลพายถง ลงไปแล้ว จากเมืองแก้วไตพะติงสา **ยาจิตฺวา** กูจักเข้าไปขอเอา ยังราชมัททีศรีวรวงศ์ เพื่อให้องค์พระกษัตริย์ถือเอา ยังยอดทานปารมีดวงยิ่ง คือว่าให้เมียแก้วกิ่งเป็นทาน เป็นการอันประเสริฐ เพื่อให้บังเกิดผญาสัพพัญญู กูอินทร์จักกระทำนางนงวัยช้อยโฉติ เพื่อบ่ให้เป็นประโยชน์ แก่ชายผู้โหดไฮ้ กูอินทร์ไท้จิ่งจักเวนคืนให้ ยังแก้วแก่นไท้อุดม สมศรีวัยนางนาถ แก่พระบาทไท้ระษี กูจักเสด็จหนีมาเล่า สู่สถานแก้วเก่าไตพะติงสาควรแลนา.

---

๑ ป. เขาสเมรุราช

ในเมื่อพระอินทร์ฮ่มเพิง ดั่งนี้แล้วในมโน ตโต รตฺยา วิวสเน ในเมื่อวันลุนแสงใสฮุ่ง พระสุริยะพุ่งพ้นยุคันธร ทิวากรเฮืองฮุ่งฟ้า ใสส่องหน้าโลกา พระญาอินทาเทเวศ ฮู้แจ้งเหตุสุริยะเฮืองแสง ท้าวก็แปลงกลับเพศเฮ็ดหน้าเศร้า เป็นดั่งพราหมณ์เถ้าชราวัย[๑] ก็จิ่งตระเดินไปในไพรสณฑ์ป่าไม้ แยงหาสองแก่นไท้กระทำผละ อทิสฺสถ ท้าวก็สำแดงตนวะวู่ เข้าสู่เขตศาลาเห็นแก่ตาจอมราช สองท้าวนาถระษี ในราตรีคืนฮุ่ง แสงฟ้าพุ่งภูผา จตฺวา จ ปน คันว่าอินทสักกพราหมณ์ ตั้งอยู่แล้วบ่นาน จิ่งกระทำปฏิสันถารต้านจารจา เชิ่งพระญาโพธิราช ด้วยบาทคาถาว่า กจฺจิ นุ โภโต กุสลํ กจฺจิ โภโต อนามยํ ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าเถ้าไหว้สมภารเจ้าฎูมาอยู่ในสถานที่นี้ ยังค่อยสำราญบ่มีขาด บ่ได้ต้องพยาธิโรคาสัง ? อนามยํ ทุกข์สองประการ ก็ยังหาบ่ได้ แก่พระบาทไท้ระษี อันมาอยู่ในคีรีป่าไม้ บ่ได้กระทำไหม้ หม่นหมองใจสัง ยังมีแก่พระระษีสองพี่น้อง มาอยู่ในแห่งห้องหิมพานต์ ยังค่อยชื่นบานด้วยชีวิต[๒] ติดกับด้วยอันเพียรแสวงหา ยังหัวมันแลลูกไม้ ยังค่อยได้พอฉันก็ข้าฤๅ ? มูลลา หัวมันและลูกไม้ก็ยังมาก บ่ลำบากด้วยอันคว่าแสวงหา ก็ข้าฤๅ ? ฑีสา จ มกสา เหลือกแลยุงยอง พลันปองขบปวด บินละลวดเข้ามา สิรีสปา งูสิงสาใหญ่น้อย ตระเดินคล้อยคลาดคลาหนี เสือหมีเหมือยแลแฮดช้าง แดนด้าวขว้างไพรสณฑ์ ก็บ่มาประจญกระทำโทษ แก่ท้าวผู้สร้างโพธิสมภาร[๓] แด่ฤๅ ?

ในเมื่ออินทสักกพราหมณ์ กล่าวคำถามดั่งนี้แล้ว **พระตนแก้วจิ่งปราศัย** กับดอมอินท-**สักกพราหมณ์ไปบ่ขาด** ด้วยบาทคาถาว่า **กุสลญฺเจว โน พฺรหฺเม อโถ พฺรหฺเม อนามยํ** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราพราหมณ์เถ้า เฮาเข้ามาบวชเป็นระษี ในคีรีป่าไม้ บ่ได้ต้องพยาธิโรคา มีต้นว่าเจ็บตาแลปวดท้อง ก็บ่ได้กีดข้องหม่นหมองใจสัง มูลผลํ หัวมันหลวงเดียรดาษ ลูกไม้คาดกลางไพร ก็ยังมีมาก บ่ลำบากด้วยอันคว่าแสวงหา ฑีสา จ มกสา เหลือกแลยุงยองของป่าฮิ้นฮ้ายคว่าเคยตอม ก็บ่มาซอมซังขบได้ แท้ดีหลี สิรีสปา งูเหลือมเหลาหนีหลีก เขาผีกเว้นแวนไกล[๔] ในพงไพรเถื่อนกว้าง เนื้อแฮดช้างคะนอง ก็บ่มาปุนปองกระทำโทษ แก่เฮาผู้สร้างโพธิสมภาร ปางเมื่อเฮากระทำการเสวยราชย์ เป็นท้าวอาชญ์มุงเมือง เสนาเนืองนั่งเฝ้า ยังได้กินเข้าน้ำโภชนะสาลี อาหารดียอดยิ่ง ถ้วยแก้วจิ่งฮับฮอง บัดนี้ ไพร่ไทปองขับจาก จิ่งได้พรากเวียงชัย ตกพงไพรเขาเขต[๕] ธรงเพศเป็นระษี พากันหนีมาอยู่ ห้องแก้วกู่ศาลากลางไพรหนานับด้วยโยชน์ อดสืบสร้างโพธิสมภาร พอประมาณว่าได้เจ็ดเดือนมาฮอด ก็บ่

---

๑ ลบ. ชวดชรา

๒ ลบ. ยังค่อยสำราญด้วยชีวิต

๓ บ. แดนด้าวโสดฉันใด

๔ ลบ; บ. แควนผีกเว้นกรายไกล

๕ บ. ตกแดนไกลเขาเขต

ได้ขมอดด้วยอันใด ท่อมีใจอึดอุยาก ลำบากฮ้อนหีระทัย ด้วยอันตระเดินไพร ไปหาหัวมันแลลูกไม้ นำมาได้จิ่งฉัน เหนือใบตองบ่มีถ้วย ใบกล้วยกาดตางพา ทุกข์ทีเทียรมายาวโยชน์แสนทุกข์โศกบ่มีคลา กริยาอันเฮามาเห็นพราหมณ์ อันลุกแต่ไกลมาฮอด ขมอดหน้าโฮยแฮงท่านพราหมณ์แยงมาสู่ ห้องแก้วกู่เถิงสอง ท่านพราหมณ์ปองเป็นประโยชน์ ธรงเครื่องช้อยโชติเหมือนดั่งระษี ไม้เท้าฮีทวายทอด คือดั่งหมากตูมปลอดสุกดี มีทุกเอุยื่อง ทุกเครื่องพร้อมคนที หนังเสือดีลายลวาด ธรงเครื่องอาจคาดดูควร ท่านทวนเทียวมาฮอด งามแจ้งจอดดีผละ **อถ ตฺวำ** ท่านตระเดินไพรล่ำบาก ทางไปยากดูไกล ท่านจงเจ้าไปในศาลากู่แก้ว อาบน้ำแล้วอยู่เอย์นใจ น้ำนั้นใสสิ่งแก้ว ส่วยตีนแล้วจิ่งมา. **ตินฺทุกานิ** คือว่าหมากคับทอง ใสฮะฮอง สุกใหม่ หมากหาดใหญ่หนักหนา **มธุเก กาสมาริโย** หมากซางหวานฮดฮ่วง แตงเต้าม่วงผางผู ผลาดูหลายสิ่ง หอมยวดยิ่งสิ่งมธู ดูหอมหวานกินแซบ พราหมณ์นั่งแจบจงกิน ยังผลาลูกไม้พออิ่มได้แฮงมา **สีตำ** น้ำตองตาเอุย์นยิ่ง นางแก้วกิ่งตักมา[๑] แต่กลางผาห้วยหาด น้ำนั้นบ่ห่อนขาดจักยาม ผิท่าน พราหมณ์ปรารถนามักใคร่ น้ำนั้นใช่สามานย์ หากเป็นของทานเฮาแล้ว พราหมณ์แขกแก้ว จงดูดกิน เท้าวันเทอญ.

เอวำ คันพระเวสสันตรภูบาล กระทำปฏิสันถารกับดอมอินทสักกพราหมณ์ ดั่งนี้แล้ว พระตนแก้วจักถามหา ยังการณ์อันเข้ามา **อาห** จิ่งกล่าวเป็นนัยคาถาว่า **อถ ตฺวำ เกน วณฺเณน เกน วา ปน เหตุนา** ดูราท่านพราหมณ์เถ้า ดั่งเฮาจักถามหาเหตุ อันท่านตระเดินเทศเสี้ยงทางไกล เข้าพงไพรเถื่อนกว้าง เข้าเขตข้างเหวหิน ท่านกระทำเพียรปีนดั้นฮอดใจแจ้งจอดกูร์ณาอันใด ? คือว่ามีมโนใจใสมักบวช สร้างพนวชเป็นระษี ในคีรีป่าไม้ เพื่ออุยากได้คลองธรรม เป็นบุญกรรมอันประเสริฐ เพื่อให้บังเกิดผลาผล ให้สเบยใจตน ในชั่วนี้แลชั่วหน้า ? ฤาฮู้ว่าท่านนี้ มีประโยชน์ด้วยเงินทอง อันเป็นของสินจ่าย เลี้ยงชีวิตง่ายทันใจ ? ท่านท่อมักอันใดแควนยิ่ง พราหมณ์เถ้าจิ่งเดินมา เถิงศาลากู่แก้ว ? เฮาถามแล้วท่านจงบอกมา

(อินทพราหมณ์ทูลขอนางมัทที)

คันพระญาเวสสันตรกษัตริย์ จัดถามดั่งนั้น บั้นอินทสักกพราหมณ์ **อาห** ก็จิ่งกล่าวว่า ข้าแต่เจ้าระษี ตนเป็นพระมุนีนั่งเกล้า ส่วนดั่งข้าเถ้าชราวัย เดินทางไกลมาฮอด[๒] กู่แก้วยอดศาลา เพื่อจักขอเอาภริยาเมียมิ่ง คือว่านางแก้วกิ่งมัทที ระษีนีดอมพระบาท มหาราช-เจ้า จงให้เป็นทานแก่ผู้ข้า อันถ่อยเถ้าซวดชรา หาสังกินบ่ได้ เข้ามาสู่ป่าไม้ภูพง ข้าก็หลง

---

๑ ลบ. นางแก้วจิ่งตักมา

๒ ลบ. ตระเดินไพรมาฮอด

หนทางอยู่คีคว้าง - คีคว้าง ดีท่อบุญเจ้ากว้างเมตตา จิ่งมาสู่ศาลาพระบาท ไท้ธิราชมุนี ท้าวโกสีย์พราหมณาศ กล่าวเชิ่งพระบาทไท้ราชา ติดกับด้วยสาครูปมาว่า ***ยถา วาริวโห ปูโร สพฺพกาลํ น ขียติ*** **ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าเถ้าไหว้สมภาร พระภูบาลนั่งเกล้า ดั่งข้าเถ้าจักถวายอุปมา เปรียบเทียมพระบาท มหาราชเจ้าในมโน *วาริวโห* แม่น้ำใหญ่ห้ากระแส ไหลจนแจบโหด แต่ท้างโสดลงมา คือว่า ดุงคายาวย่านกว้าง ไหลแต่ท้างหลวงหลาย มังกรอุยายองค์แอ่น แล่นไปมา ปลางวงชมหางหาด ปลางาฟาดฟายหาง ปลานางงามองค์แอ่น ช้างน้ำแล่นชนฟอง ปลาเนืองนองเค้าครื่น ทุกหมู่ชื่นลอยชม[๑] ยมนาไหลซีซว่า ไหลลงท่าสระสวาง เสียงน้ำดัง หือระแห่น จี่แข้แล่นเคง ๆ ปลาละเม็งวอนวิ่ง ปลาฝาจิ่งโตนตาม ภูเฟือนผันงาม[๒] คีคว้าง - คีคว้าง อจีรวดีกว้างไหลหลั่งตีฟอง สรภูนองดูยิ่ง มหีจิ่งฟาดฟอง ภูผากองกลิ้งเกลื่อน ปลาเล่าเลื่อนลงลอย กุ้งเหนี้ยวหอยหลายหลาก บ่ฮู้กี่ฮ้อยภาคดูงาม น้ำนันบไช่พอสามานย์ มีทังกวางทวายฟานแลแฮดช้าง กระทิงบ่างเสือสิงห์สง หมีเหมือยดงควายเถื่อน[๓] นกพร้อมเพื่อนหงสา มยูราแลแขกเต้า ครื่นเค้าหมู่โกญจา ตระเดินเวหาทุกหมู่ อาบน้ำแล้วอยู่ยูกิน เป็นปนิทินบ่ขาด แม่นว่ามนุสสชาติฝูงคน คันกระหายหนเดือดฮ้อน ยื่นมือส้อนกอบตักกิน บางพ่องหิ้วแลหาบ บางพ่องอาบแล้วแลเอาหนี น้ำนั้นยังเต็มดีดั่งเก่า ก็บ่มีแคล้วเค่าคลาลง ก็บ่เป็นทรายผงสะพราส ก็บ่ถอยบกเป็นหาด บ่ถอยขาดเขินวัง *สพฺพกาลํ* ยังเต็มดีทุกเมื่อ ทุกยาม ยังเป็นน้ำกระแสใหญ่ ไหลหลั่งถั่งพลัน แปวฟองผันเป็นแพร่ง อันนั้นแล จักอุปมา แห่งฉันใด *เอวนฺตํ* ข้าก็ใสใจเถิง ยังบุพิตรภูวนาถ อุปมาดั่งธรรมชาติมหานที เหตุว่าพ่ำเพ็งปารมีมาบ่ขาด ใจฉลาดด้วยคลองทาน คนกันดารโหดไฮ้ ก็ท่อเข้ามาสู่แก่นไท้เป็นนิจกาล ขอฮับทานอันยิ่ง คือว่าทานปริจาคสิ่งเงินทอง ลูกเมียของให้ยาก อังคปริจาคหูตา ชีวิปริจาคา ด้วงล้ำเลิศ ท้าวตนประเสริฐก็จิ่งให้ทานไป ตามหีระทัยเขาอยากได้ บ่ห่อนอำไว้ขาดคลองทาน ส่วนดั่งข้า ก็ท่อชราภาลถ่อยเถ้า คีดเถิงพื้นบาทเจ้า จิ่งได้ตระเดินไพร นำทางไกลเขียวมาฮอด ขมอดหน้าโฮยแฮง ข้ามภูแยงมาสู่ ห้องแก้วกู่อาศรม มาขอนางอุดมเมียมิ่ง คือว่านางแก้วกิ่งมัททีี อันเป็นวรมเหสีหนุ่มเหน้า สมเด็จมหาราชเจ้า จงประสาทให้เป็นทาน แก่ข้าผู้ชรา-กาลถ่อยเถ้า อันข่มเท้าเข้ามาขอนี้ เท้าวันเทอญ.**

---

๑ บ. ปลาเนืองนองครื่นเค้า ทุกค่ำเช้าชื่นชม

๒ บ. ภูขันงาม

๓ บบ. กระทิงปางหมู่เหมือยหมี ทัวระพีควายเถื่อน

(พระเวสสันดรบริจาคนางมัทที)

เอวๆ ในเมื่ออินทสักกพราหมณ์ มาวอนไหว้ขอ ยังวรมเหสีดั่งนี้แล้ว พระตนแก้วก็จารจา[๑]ว่า ดูราท่านพราหมณ์ผู้เถ้า อันข่มเท้าเข้ามา **ทารกา** อันว่าสองเสนหายศยิ่ง ลูกแก้วกิ่งเสมอตน ยังมีพราหมณ์ทัวระพลผู้นึ่ง ตระเดินดงมาฮอด เข้ามาขอสองยอดไท้กษัตรี คือว่าท้าวชาลีผู้ยศยิ่ง กับทังนางแก้วกิ่งกัณหา **ทินฺนา** อันเฮาหากได้ให้เป็นทาน แก่พราหมณ์สามานย์ผู้ใจบาป ไม้เท้านาบฟาดตีไป สองศรีวัยล้มท่าว บ่ให้ต่าวหน้าคืนมา แม่นว่านางพระญา ก็บ่ทันเห็นหน้า เฮาหากได้ให้สองก่ำพร้าอยู่ลุนหลัง ยังแต่นางนงคราญพอเพื่อนอยู่กลางเถื่อนในไพร[๒] ดังฤๅ แลจักให้นางมัททีไปได้ แก่พราหมณ์ผู้โหดไฮ้ตระเดินมา นี้จา ? คำอันนี้เจ้าบ่ได้กล่าว บ่ได้อ่าวในมโน **โสมนสฺสปตฺโต** เจ้าก็เถิงเชิ่งอันมีใจสบายบาน เหมือนดั่ง ผ้าพิดานผายแผ่กว้าง บ่หดหย้อท้อไปมา แต่มัจเฉรธรรมคำถนิ่เข้าของ **แท้ดีหลี คิรีนำ** ยังดอยหิมวันต์ แลสัตตะบัวระภัณฑ์ อันหาจิตวิญญาณบ่ได้ ทังป่าไม้แลภูผา จักให้หวั่นไหวไปมาบ่ขาด พระบาทเจ้าจิ่งกล่าวคาถา ว่า **ททามิ น วิกมฺปามิ ยำ มำ ยาจสิ พฺราหฺมณ** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราท่านพราหมณ์เถ้าชราวัย ผู้ตระเดินไพรมาฮอด เข้ามาจอดห้องอาศรม มาขอนางอุดมเมียมิ่ง นางแก้วกิ่งกัญญา **นปฺปฏิคฺคยฺหามิ** เฮาก็บ่กั้งบังไว้ในมโน **โสมนสฺสปตฺโต** เถิงเชิ่งอันมีใจใสผายเผื่อ บ่มีให้เบื่อม้วงคลองทาน เพื่อจักเชิญนางนงคราญไววาด คือนางนาถไท้มัททีอันเป็นมเหสีเมียมิ่ง ยักขอดขิ่งเสมอตน ให้แก่พราหมณ์ผู้ทัวระพลมาขอเล่าให้แล้วเบ่าหวั่นไหว ในหีระทัยจีไจว้ บ่ได้เดือดฮ้อนไหม้กินแหนงสัง.

เอวๆ ในเมื่อพระกษัตริย์ระษี กล่าวสำแดงด้วยประการ ในมโนทวารชมชื่น ยอยกยื่นคำจา ดั่งนี้แล้ว พระตนแก้วจิ่งบายเอา ยังน้ำเต้าคันที อันเต็มดียอหลั่ง อุยาดน้ำถั่งตกเหนือมือ แห่งอินทสักกพราหมณ์ **อทาสิ** ก็ได้ให้เมียงามล้ำเลิศ อัศจรรย์เกิดระงม โสฬสมหาพรหมฮ่ำฮ้อง ขำเขือกท้องจักรวาล เหมือนดั่งให้สองกุมารลูกแก้ว อันกล่าวแล้วแต่ภายหลัง.

ตมตฺถ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. สตฺถา มักว่า **สตฺถวาโห นายโก พุทฺโธ** อันว่าพระพุทธิเจ้าตนเป็นนายนำหมู่ นำสัตตโลก ให้ข้ามพ้นจากโอฆสงสาร ให้เถิงนิรพานจีไจว้ นาม-บัญญัติจิ่งได้ชื่อว่าสัตถา **ปกาเสนฺโต** จักสำแดงแสลงอรรถธรรม ปางเมื่อพระญาเวสสัตระระษี ให้นางแก้วราชมัททีเป็นทาน แก่อินทสักกพราหมณ์ ให้แจ้งแก่ภิกขุสงฆ์ ตนธรงศีลาวิเศษ **อาห** จึงกล่าวเป็นรสธรรมเทศนาว่า **เวสฺสนฺตรราชา** อันว่าพระญาเวสสันตระระษี **สิวีนำ รฏฺฐวฑฺฒโน** ตนกระทำเฮือง เมื่อเสวยเมืองพอขนาด จำเริญราษฎร์ชาวสีพี ยามนั้น

---

๑ บ. ก็บ่จารจา

๒ ลบ. ยังแต่สองผัวเมียเดียวอยู่ในเถื่อน บ่มีผู้พร้อมเพื่อนกลางไพร

คันว่าบายเอาคันทีวางหลั่ง แถวน้ำถั่งตกใส่มือพราหมณ์ เวนนางงามล้ำเลิศ แก่พราหมณ์ผู้ประเสริฐมาขอ ดั่งนั้น **ตทา** ในกาละเมื่อนั้น อันว่าอัศจรรย์ เสียงดังนันทั่วท้อง เสียงก้องเกลื่อนเพิงกลัว หนังหัวพองยีเยือก ขำเขือกทั่วไปมา ด้วยเดชสมภารทานพระกษัตริย์ ปัฐพีหนาไหวหวั่น สนั่นเท้าอกนิฏฐา เทวดาอินทร์พรหมมาชมชื่น ฮะฮื่นพร้อมยินดี ชิ่งทานปารมีพระบาท นางนาถไท้มัททีศรีอคร้าว ฟังท่านท้าวโอยทาน ใจชื่นบานบ่โกรธกริ้ว บ่หิ้วหน้าหลับตาชัง ก็บ่ปิ่นหลังขัดต่อ **น สนฺธียติ** ก็บ่มีใจฮ้ายฮ่อแลกระด้าง ม้างจากคลองทาน **น โรทติ** นางนงคราญ ก็บ่ได้ฮ้องไห้ พระกษัตริย์ไท้ชื่นชมบาน บ่ปฏิสันถารต้านเสียด บังเบียดโกรธโกธาสัง **มุขํ เปกฺขเตว** นางพระญาก็บ่ปาก ก็ท่อหลิงดูหน้าเจ้าจอมนาถพระระษี เหมือนดั่งดอกบัวบาน ควิ่สร้อย ค้อย ๆ ระนึกในใจว่า **เอโส** อันว่าเจ้าจอมธรรมตนล้าเลิศ ฮ้อยว่าฮู้อันประเสริฐ แท้ดีหลี นางราชมัททีก็เลิกเองคชุลีขาบไว้ นบบาทไท้อนุโมทนา

มหาสตฺโต เมื่อนั้น บั้นพระกษัตริย์ตนยิ่ง จิ่งต้านจารจาว่า **พฺราหฺมณ** ดูราท่านพราหมณ์ อันว่าสร้อยสายสัพพัญญู อันเป็นครูตนประเสริฐ ฮักยิ่งกว่าเมียแก้วเลิศดีหลี ฮักกว่าราชมัททีนาถน้อย ฮักด้วยฮ้อยพอพัน ฮักอนันต์พอหมื่น ฮักชมชื่นพอแสน ฮักสุดแดนติ่วตื้อ ฮักชู่มื้อล้านท่ออสงไขย จิ่งได้วางนางสายใจทานทอด ก็เพื่อคีดแจ้งจอดสัพพัญญู **อิทำ ทานฺ** อันว่าทานอันนี้ ก็จงเป็นปัจจัยให้เลียงลัด ตรัสผญาสัพพัญญู เป็นครูไตรตรองโลก นำสัตว์ให้พ้นจากโอฆสงสาร ให้เถิงนิรพานเป็นที่แล้ว เท้าวันเทอญ.

เตน วุตฺตำ เหตุสมพระเจ้าเทศนา แก่ธรรมเสนาสารีบุตร ในจริยาปิฎกว่า **สารีปุตฺต** ดูราสารีบุตรตนวิเศษ ส่วนดั่งเฮาตถาคตะ ปางเมื่อเป็นเวสันตระระษี ยังชาลีบัวบาท นางนาถน้อยกัณหาราชธีตา กับทังนางพระญาผู้เป็นแม่ อันมีคลองวัตรแก่ผัวตนผู้ประเสริฐ ให้แก่ไท้ท้าว เลิศวงศา บ่จินดาอันใดโสด เหตุอุยากได้ตรัสโพธิญาณ **น เม เทสฺสา** สองบุตตาพี่น้องเกิดฮ่วมท้องแม่มาดา ทังมาตาแจ่มเจ้า ชื่อหน่อเหง้ามัททีศรีชื่นช้อย เฮาก็ฮักฮ้อยเท้าชีวิตบ่คลา ท่อว่า เห็นแก่ผญาสัพพัญญุตญาณภายหน้า อันจักได้เป็นพระผาบโลกา จิ่งให้สองเสนหาลูกน้อย กับทังศรีชื่นช้อยมิ่งมัททีเป็นทานปารมีดวงประเสริฐ แลนา.

(นางมัททีอนุโมทนา)

อถ เมื่อนั้น บั้นเวสสันตระระษี จิ่งมีคำจินดาว่า ส่วนดั่งเจ้ามัททีศรีวรองอาจ เฮาก็หากประสาทให้เป็นทาน แก่พราหมณ์เถ้าชรากาล นางยังจักระทำกันดานกริ้วโกรธ แก่เฮาผู้สร้างโพธิสมภาร ด้วยประการฉันใดจา ? มีพระราชจินดาดั่งนี้แล้ว เจ้าก็หลิงดูหน้านางแก้ว

ราชมัททีี เห็นใสดีองอาจ. เมื่อนั้น ราชมัททีี จิ่งกล่าวเชิ่งพระระษีดั่งนี้ ข้าแต่บุพิตรเจ้า เหตุดั่งฤๅ จิ่งหลิงแลแนดูหน้าผู้ข้า แลบ่ต้านจารจาสัง ฉันนี้จา ? นางพระญาจิ่งกล่าวคำแข็งสีหนาท แก่พระบาทไท้ภูบาล ทูลพระราชสาส์นว่า :-

โกมารี ยสฺสาหำ ภริยา สามิโก มม อิสฺสโร *ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้พระภูบาลเจ้าจอมนาถ ผู้ข้าจักกล่าวอธิบาทเค้าคำมี ส่วนดั่งข้ามัททีผายเผื่อ ปางเมื่อข้ายังน้อย ยังไป่เป็นสาว ยังจูมจาวขี้นใหญ่ หน้าเกลี้ยงไข่จอบอ ไป่ทันพอฮู้ฮอด ที่แจ้งจอดคำคน ไป่ฮู้กลการแบ่ง ไป่ฮู้แต่งเชิงทาน บ่ฮู้การอันผิด บ่ฮู้กิจอันชอบ บ่ฮู้ลับลี้ลอบจอบเชิงชาย ข้าจิ่งได้สิบปีปลายแข็งข่าว ก็บ่ฮู้การบ่าวแลการสาว การเพิงพราวเชิงชู้ บ่ได้ฮู้สังสักอัน ก็เท่าได้มาพบพระจอมธรรม์ แต่เมื่อข้ายังน้อย ๆ ก็หากได้มาเป็นข้อยเทียมแฝง เป็นเมียแพงท่านไท้ เทียม ที่ไว้ใจจง เป็นที่ปลงใจจอด เป็นที่ขอดคำฮัก แท้ดีหลี ส่วนดั่งพระภูมีก็ยังบ่าว พระบาทท้าวธรงโฉม เป็นผัวโลมลื่นเล้า พระก็ได้เป็นเจ้าแก่ข้า แต่ใดมา แลนา. ยสฺส บุพิตรภูมีอยู่เกล้า ชื่อว่าผู้เป็นเจ้าแลเป็นผัว บ่ควรกลัวใจข้า น้องก่ำพร้ามัททีี ผิแลมีใจสันโดษ ให้ข้าโสดเป็นทาน แก่พราหมณาจารยใจจงใฝ่ ควรท่านไท้ปลงไป อุย่าว่าข้ามีใจจงเบี่ยง ข้าน้อยเที่ยงกระทำตาม อุย่าได้ขามน้องนาถ พระบาทเจ้าจอมไตร มักอันใดเป็นประโยชน์ เงินคำโสดกองแหวนขายข้าแทนที่ใช้ ว่าบ่ไว้ ขายข้าแลกเงินทอง มาเป็นของสินจ่าย ให้ด้วยง่ายเป็นทานประการนึ่ง ผิแลมีประโยชน์ ด้วยจักขุประสาท ชิ้นเลือดเนื้อแลหมากหัวใจ มันเอ็นไขมันมาก เชิญท่านลากลง ฟันเชิญพระจอมธรรม์แก่นเหง้า เชิญพระอยู่เกล้ายูท่างทาน อุย่าได้คีดการอันอื่น อุย่าว่าข้าจักลื่นเหิงสา ด้วยศรัทธาอันท่านฮู้ อุย่าว่าข้าจักสู้ แล้วแลขืนเสีย ผู้ข้าหากได้เป็นเมียมาแต่น้อย ๆ ค้อย ๆ อยู่กับสมภาร ดอมพระภูบาลเทียมพ่าง บ่ได้ห่างพระภูธร แลนา.*

(อินทพราหมณ์อนุโมทนา)

อถ สกฺโก เมื่อนั้น บั้นอินทาตนฮู้ฮอด ใจแจ้งจอดแห่งอัชฌาศัย ในหีระทัยอันประเสริฐ แห่งขัตติยะล้ำเลิศทังสอง จักย้องยอปสังสิตกิตนา จิ่งกล่าวคาถาว่า :-

ทุทฺททำ ททมานานำ ทุกฺกรำ กมฺม กุพฺพตำ

อสนฺโต นานุกุพฺพนฺติ สตำ ธมฺโม ทุรนฺนโย.

ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าเถ้าไหว้สมภาร ในทานวัตถุ ยังมีหลายประการ มีปุตตภริยาวัตถุทานเป็นต้น คนอสัปปุริสะฝูงสาโหด ยิ่งโกรธโกธา โมหาแสนถนัด มัจฉริยธรรมจำจ่องไว้ เป็นโทษไหม้แห่ง

ใมหา บ่ให้ปุตตภริยาทานได้ ฯกเชื่องไว้เอยียวว่าหาย ฤๅพร่ำหลายเหลือกว่านั้น[๑] คือว่า **สีลำ เนกฺขมฺมำ** อันออกบวช ผญาลวดเห็นคลอง กระทำปองเป็นประโยชน์ ขัตติโสดอดใจ จาคำใส บ่ขาด สัจจะอาจอธิษฐาน เมตตากรุณาการผายแผ่ อุเบกขาแต่ต้นได้กระทำมา **ทุทฺททำ พาล-ชเนหิ** อันปุถุชนคนใบ้บอดทังหลาย บ่อาจจักให้ได้ ท่อเว้นไว้แต่สัปปุริสะเจ้าทังหลาย ฝูงมีผญา ปรารถนาเอาสัพพัญญุตญาณ เห็นมาปานดั่งพระระษีเจ้าตนนี้ **ททมานานำ** จิ่งให้ได้ยังลูกแก่นไท้แลเมียฮักเป็นทาน **อสนฺโต** คนทังหลายฝูงเป็นอสัปปุริสา หาผญาบ่ได้ **นานุกุพฺพนฺติ** บ่ห่อนจักกระทำตามได้ ยังกรรมอันให้ได้เลียงลัดตรัสผญาสัพพัญญูเป็นพระ **ทุกฺกรำ พาลชเนหิ** อันปุถุชนคนใบ้บอดทังหลาย บ่อาจจักกระทำได้ ท่อเว้นไว้แต่สัปปุริสะเจ้าทังหลาย ฝูงมีผญา ปรารถนาเอาสัพพัญญุตญาณ เห็นมาปานดั่งพระระษีเจ้านี้ **กุพฺพนฺติ** อันกระทำกรรมอันประเสริฐ อันให้ได้บังเกิดเป็นพระ ในกาละจักมาภายหน้า บ่คลาดบ่คลา-สัง **สตำ ธมฺโม** ปารมีธรรมแห่งพระระษีเจ้า **ทุรนฺนโย** อันปุถุชนคนใบ้จักฮู้ ก็เป็นยากยิ่งหนักหนา **ตสฺมา** เหตุดั่งนั้น **คติปฏิสนฺธิคฺคหณำ** กริยาอันถือเอาปฏิสนธิ แห่งบุคคละสองจำพวก คือว่าอสัปปุริสะ แลสัปปริสะเจ้าทังหลาย อันคลาดคลา จากอัตตภาวะอันเกิดมา ในมนุสส-โลกเมืองคน **นานา โหติ** ก็เป็นอันต่าง ๆ กัน **อสนฺโต** คนอาธรรมสอนยาก บาปฮ้ายหาก กระทำการ ให้ห่างทางเมือเมืองฟ้า คันว่าจุติจากแหล่งหล้า ภายหน้าเข้าสู่อบาย ทุกข์เหลือหลายยากไฮ้ ไฟไหม้ฮ้อนเวทนา เป็นทุกขาแสนสิ่ง ฮ้องไห้วิ่งเวียนตาย วิบากหลายจำจ่อง บ่ให้ส่องฮู้คลองธรรม **สนฺโต** อันว่าสัปปุริสะเจ้าทังหลายฝูงฉลาด ฮู้วินาสปาโป ได้ชื่อว่าสันโต ชายประเสริฐ. จิตตะเกิดเชิ่งศรัทธา เว้นจากโทษเวราห้าสิ่ง ทุจริตวิ่งวางไป จากวจีมโนมัย กาเยศ ด้วยเหตุมีผญาตามประเวณี มีศีลตั้งแต่ง ภาวนาแห่งปัณฑิตา ฝูงมีผญาเป็นนักปราชญ์ คันว่ามรณาศแล้ว ได้เข้าสู่เมืองแก้วไตพะติงสา ก็ข้าแล. ข้าแห่งบุพิตรภูบาลตนวิเศษ มาอยู่หิมเวศพงไพร มาประสาทให้สองมโนมัยลูกแก้ว เป็นทานแล้วบ่อิ่มใจ ยังเล่าให้นางมัทที เมียมิ่ง ฮักขอดขิ่งเสมอตา ด้วยกุศลเจตนาดวงประเสริฐ หากเป็นยานอันล้ำเลิศ นำท้าวผู้ประเสริฐเลยกลาย พ้นอบายทังสี่ อันเป็นที่อยู่แห่งหมู่สัตว์เดียรฉาน เจตนาทานนั้นโสด ก็จงให้แล้วประโยชน์ แก่เจ้าจอมนาถระษี สุขวิมานทองพิลาส ยูท่างท้าวเป็นอาชญ์เสวยรมย์ทานอุดมนั้นเล่า จงนำท้าวผู้เผ่ากษัตรา ให้ได้เถิงผญาสัพพัญญุตญาณบ่แคล้ว ในเมื่อเสี้ยงอายุในตุสิดาสวรรค์ที่นั้นแล้ว ได้ผ่านแผ้วสงสาร เถิงสัพพัญญุตญาณเหนือแท่นแก้ว แล้วดั่งคำปรารถนา.

---

๑ ลบ. ฤๅกรรมหลายเหลือกว่านั้น

(พระอินทร์ถวายนางมัททีคืน)

อถ สกฺโก อนุโมทนำ กตฺวา พระญาอินทราธิราชสนองพระคุณ๑ บุญสมภารทานวัตร แห่งพระกษัตริย์เจ้าแล้ว ตนแก้วจิ่งมีพระราชจินดาว่า กูจักกระทำให้ข้านานในป่าหิมพานต์ ที่นี้ ก็ปสมปควร ควรกูถวายนางอุดมสมจิต แก่บุพิตรเจ้าแล้ว ตนกูแก้วจิ่งคืนเมือสู่ ที่อยู่เมืองสวรรค์ ชอบแลนา. คันอินทามีราชจินดาดั่งนี้แล้ว ตนแก้วจิ่งกล่าวคาถาว่า **ททามิ โภโต ภริยं มทฺทึ สพฺพงฺคโสภนำ** ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าเถ้าไหว้พระระษี ข้าขอคืนราชมัททีเมียเก่า แก่ท้าวผู้เผ่ากษัตรา ไว้แก่พระนรินทาตนยิ่ง บัวระบัติเจ้าจอมมิ่งเป็นนิจกาล แม่นว่าพระภูบาลตนประเสริฐ ควรแก่นางแก้วเลิศมัทที **มทฺทีปิ** แม่นว่าราชมัททีศรีสะอาด ควรอยู่กับพระบาทไท้ในไพร ชอบแลนา. **ยถา ปโย** น้ำนมงัวใสช้อยโชติ สังขาโสดเทียมกัน **อุโภ** สองจอมธรรม์มีพรรณะพำแพ่ง อันนั้นแลจักอุปมาแห่งฉันใด คือดั่งพระธรงศีลใสเสมอแว่น นางแก้วแก่นมัททีศรัทธาดีหอมฮื่น ใจท้าวชื่นเสมอกัน สองจอมธรรม์ใช่ช้า ไพร่ฟ้าแข้งขับหนี สองกษัตรีย์ อยู่ในอาศรมดีวิเศษ กลางท้องเทศหิมพานต์ พระภูบาลเชื้อชาติ ขัตติยราชราชา **สุชาตา** เกิดโตมาสุทธะยิ่ง พ่อแม่มิ่งกษัตรา **ยถา ปุญฺญานิ กยิราถ** มหาราชเจ้าทังสอง จงพ่ำเพ็งกระทำบุญอย่าได้ขาด๒ อย่าได้ประมาทคลองทาน **ททนฺตา** จงแถมสมภาร ให้ยังทานอันใหม่ สืบ ๆ ไปอย่าขาด มหาราชเจ้าจงพ่ำเพ็ง ก็ข้าเทอญ.

ในเมื่ออินทราธิราช ถวายคืนนางนาถมัททีแก่พระระษีแล้ว ตนแก้วจิ่งถวายนามกรแก่พระภูธรตนวิเศษ ว่าข้านี้เป็นท้าวเทศอินทา หลิงเห็นพระกษัตราตนยิ่ง เขาะขอดขิ่งให้เป็นทาน ยังสองกุมารลูกแก้ว ให้ทานแล้วบ่นาน เสียงกระดานดังคึครื่น ฟ้าย้องตื่นกลหล๓ เอยียวว่าคนอาธรรมหินชาติ มาขอยังนาถไท้มัททีดอมพระระษีตนสร้างโพธิ ให้สันโดษด้วยสาธารณ์ แก่คนกันดารโหดไฮ้ เพื่อจักเสียเชื้อไท้กษัตรา ข้าก็มาพลันบ่ช้า กลับเพศหน้าเป็นพราหมณ์ แลเฮ็ดฤทธี ในสำนักพระระษีภูวนาถ ส่วนดั่งพระบาทไท้จงฮับเอา ยังมัททีนางนาถ อันประเสาทให้เป็นทานแก่ข้าสมภารมหาราช โดยอาจสมมโน ข้าอนุโมทนาทาน ให้พระภูบาลคืนเล่า ให้เป็นเพื่อนท้าวผู้เผ่าระษี **ททามิ** ข้าก็จักให้สิทธิพระพรคำแปดสิ่ง แก่จอมมิ่งกษัตรี เชื้อภูมีตนล้ำเลิศ จงมาฮับเอาพรแก้วอันประเสริฐแปดประการนี้ เท้าวันเทอญ.

---

๑ บ. สองพระคุณ ๒ บ. จ่งพร่ำเพ็งโกศลอย่าได้ขาด ๓ บ. อลหล

(พระเวสสันดรขอพร ๙ ประการ)

คันว่าอินทราธิราช ยังผงด้านจารจา ตามภาษาไปมาบ่ขาด ด้วยพระบาทไท้ระษี ก็ท่อให้ฮุ่งเฮืองไป ด้วยรัศมีไส่ส่อง คือดั่งสายฟ้าผ่องพราย ๆ เสด็จผายผาดขึ้น สู่ฟ้าพื้นเวหา **อฏฺฐาสิ** ก็ตั้งอยู่ดั่งนั้น. บั้นเวสสันตระระษี อันยินดีต่อคำสอน จักฮับเอาสิทธิพระพรแก้วแปดสิ่ง ไว้เป็นมิ่งมุงคุล ก็จิ่งชักอนุสนธิคาถามากล่าวว่า **วรญฺเจ เม อโท สกฺก** ดูราอินทราธิราช คันว่าท่านจักประสาทให้ ยังสิทธิพระพรแก้วแปดการ แก่เฮาแท้ ดั่งนั้น

* (๑) บั้นบุรมศรีสญชัยตนพ่อ ท้าวจอมหน่อมโน **อนุโมเทยฺย** จงให้อนุโทนา นำริพล พหลโยธา มาราธนาตนเฮา ให้เข้าเมือเสวยราชย์ เป็นท้าวอาจกินเมือง ให้ยศศักดิ์เฮืองกว่าเก่า เป็นท้าวเล่าสองที เฮาก็ตั้งใจดีสักสาด ฮับเอาพรแก้วอาจเป็นปฐโม.

ลบ. ว่า : (๑) ว่า **ปิตา พระสญชัยตนยิ่ง จงให้ท้าวไท้มิ่งฮักูร์ณา นำริพลมาสู่เถิงป่า นำข้าคว่าเมือเมือง ให้ยศเฮืองกว่าเก่า เป็นท้าวเล่าสองที ปธมำ พระพรดีดวงยิ่ง เอาแสนสิ่งหัวที**

(๒) **อหำ ข้านี้แช็งแก่บาป อย่าได้ถือดาบข้าญิงชาย เยปิ คนฝูงใดจักตายด้วยโทษ ข้าขอโผดชีวิต วชฺฌำ คนผิดท่านปไว้ ขอปล่อยได้โดยธรรม ทุติยำ พระพรสองอันนี้โสด พอได้โผดกูร์ณา**

(๓) **เย วุฑฺฒา** คนฝูงใดแก่เถ้า พ่องหนุ่มเหน้าปานกลาง **เย จ** ญิงชายใดยังถ่าว ผงเป็นบ่าวปานกลาง **มเมว** ให้เขามาอาศัยข้าทุกเมื่อ เลี้ยงตนเพื่อบุญคุณ **ตติยำ พระพรดีดูยิ่ง** ถ้วนสามสิ่งเฮาเอา

(๔) **ปรทารำ** เมียท่านงามเอื้อเชื้อ อย่าได้ชักแจ่งเสื้อแลกุมขม อย่าได้บายนมจงใจฮ่อ ขมชื่นต่อเมียใผ **สทารปสุโต** อย่าได้จงใจจาก นางแก้วพรากเมียขวัญ **ฉีนำ** ขออย่าได้เข้าลุกอำนาจ ในบ้วงบาศคือกาม **จตุตฺถำ พระพรสี่อันพำแพ่ง ขอแต่งไว้ตามใจ**

(๕) **ปุตฺโต** อันว่าท้าวชาลีเลิศแล้ว ลูกแก้วหน่อกุมาร อันเฮาให้เป็นทานแล้ว **โส จ** ลูกแก้วจงสวัสดี มีอายุยืนยาวยิ่ง เป็นท้าวมิ่งกินเมือง **ธมฺเมน** แผ่นดินหลวงเจ้าผาบ เป็นท้าวราชโดยธรรม **ปญฺจมำ พระพรดีถ้วนห้า** เจ้าฟ้าช่อยชูหลาน เท้าวันเทอญ.

(๖) **ตโต รตฺยา** ในกาละเมื่อนั้น คันว่าเสี้ยงราตรีเมื่อฮอด เมืองแก้วยอดปเชชัย สุริยะฉายเฮืองเยื่อฟ้า ไสส่องหน้าศรีเมือง ทิพพะเข้าของเฮืองเลิศแล้ว จงให้ห่าฝนแก้วตนลงมา **ฉฏฺฐเมตำ** พระพรดีหกสิ่งอินทร์ให้จิ่งยอถวาย

(๗) **ททโต** เฮาให้ทานนี้โสด อย่าได้โหดบกบาง **ทตฺวา** เฮาให้ทานแล้วชมชื่น อย่าได้ตื่นกินแหนง **ททำ** ขอให้แปลงใจปลงยอยื่น ให้ด้วยชื่นชมเนือง **สตฺตเมตำ** พระพรเฮืองเจ็ดสิ่ง ขอแก้เจ้าจอมมิ่งเมืองสวรรค์เท้าวันเทอญ.

(๘) **อิโต** คันว่าจุติตายคลาคลาด จากชาติอันเป็นคน **สคฺคคามี** ขอเอาตนเมือเกิด ในชั้นฟ้าเลิศดุสิดา **อนิวตฺติตฺวา** อย่าได้ให้เทียวไปมาหลายชาติ จงให้พ้นจากโอฆสงสาร จงให้เถิงสัพพัญญุตญาณสู่นิรพานเป็นที่แล้ว **อฏฺฐเมตำ** พระพรแก้วแปดสิ่ง ขอแก่เจ้าจอมมิ่งเมืองสวรรค์ทุกอัน เท้าวันเทอญ.

(๒) **ปุริสสฺส วชฺ ฌ โรเจยฺยุ. อหำ** อันว่าเฮา อุย่าได้เอาใจจงจักข้า ยังผู้ชายอันกระทำผิด ติดกับด้วยมิจฉาจาร อทินนาทานใจโหด ขอให้เฮาได้ปล่อยโผด ยังคนอันเป็นโทษท่านกริ้วโกรธข้าฟัน **วธมฺหา** จากมรณาจิต มีชีวิตเล่าเป็นคน เฮาก็ถือเอาพระพรอันล้ำยิ่งคมรบสิ่งถ้วนสองประการ แท้ดีหลีนา.

(๓) **ดูราอินทราธิราช มนุสฺสา** อันว่าคนทังหลายฝูงแก่เถ้า ยังหนุ่มเหน้าแลปานกลางญิงชายผางไปเถ้า จงให้เข้ามาศัยเฮา บัดนี้ เฮาก็ฮับเอาพระพรแก้ว อันให้แล้วถ้วนสามที แท้ดีหลีนา.

(๔) **ดูราอินทราธิราช ปรทารำ** เมียท่านงามเอื้อเขื้อ อุย่าได้ชักแจ่งเสื้อบายนม อุย่าได้กุมชมบายลูบท้อง จงให้มีใจฮักน้องนางนักสนมบุรมนาถ อุย่าได้เข้าลุกอำนาจแห่งมาตุคาม เฮาก็ฮับเอาพระพร คำสอนอันถ้วนสี่ แท้ดีหลีนา.

(๕) ดูราอินทราธิราช **ปุตฺโต** อันว่าลูกชาย สายเสนหาผู้ประเสริฐ เกิดมาแต่หัวอกแห่งเฮา คือว่าท้าวชาลี **ทีฆายุโก** จงให้มีอายุยืนยาวยิ่ง จงให้ได้เสวยราชย์สืบเมือง เป็นท้าวเฮืองยศยิ่ง จิ่งให้ได้ประจญแพ้ท้าวพระญา ในสากลชุมพูทีปทังมวล ด้วยอันประกอบชอบธรรม เฮาก็ฮับเอาพระพร คำสอนอันถ้วนห้านี้ไว้ในมโน.

(๖) **ตโต รตฺยา** ดูราอินทาเทวราช ในเมื่อราตรีคืนอันเฮาเมื่อเสวยราชย์ จงให้เข้าของแต่ฟ้าอุยาดลงมา ชลธาร์แถวถั่ง ห่าฝนแก้วเจ็ดสิ่งหลั่งไหลหลาม คำแดงงามสุดยิ่ง เงินขาวสิ่งสังขาน แก้วมุกดาหารเฮืองฮุ่ง แก้วมณีพุ่งรัศมี แก้พิฑูรย์มีค่ามาก แก้ววชิระหลากกว่าแก้วทังหลาย แก้วประพาฬลายงามเถิงขนาด เป็นชาติแก้วทิพย์อันประเสริฐ ในชันฟ้าเลิศไตพะติงสา อาศัยเชิ่งอันขึ้นมาแห่งพระสุริยะ **ปาตุภเวยฺยุ** จงให้ตกลงมาเต็มข่วงเขต ประเทศห้องเวียงแก้วปเชชัย เฮาก็ถือเอาพระพร คำสอนอันถ้วนหก แท้ดีหลีนา.

(๗) ดูราอินทาเทวราช คันว่าเฮาได้เป็นแก่นเหง้าเข้าของสมบัติ อันเฮากษัตริย์ให้เป็นทาน แก่ยาจกแลคนทุกข์ไฮ้ อุย่าได้ฮู้ขมอดบกบาง จงให้เต็มเหล้มฉางดีดั่งเก่า ทานแล้วเล่าอุย่าได้กินแหนง แคลงใจในมโน **สตฺตโม** เฮาก็ฮับเอาพระพร คำสอนอันถ้วนเจ็ด แท้ดีหลีนา.

(๘) ดูราอินทาเทวราช คันว่าเฮาคลาดจากภาวะอันเป็นเวสสันตระแล้ว ขอให้ได้เมือเกิด ในชั้นฟ้าเลิศตุสิดา คันว่าสุรคุตจุติจาก พลัดพรากตุสิดาแล้ว ขอให้ได้ผ่านแผ้วสงสารแผ่นดินดานเฮียงฮาบ เป็นพระผาบโลกา อุย่าได้เทียวไปมาหลายชาติ ในเมืองฟ้าแลเมืองคน เฮาก็ฮับเอาพระพร คำสอนอันถ้วนแปด บรบวรณ์แล้วดีหลี.*

(พระอินทร์ประสาทพร)

เมื่อพระระษีโพธิราช ตั้งคำปรารถนาดั่งนั้น บั้นพระญาอินทร์ ได้ยินวจนะคดี แห่งพระระษีเป็นอันยิ่ง จิ่งกล่าวเป็นนัยคาถาว่า **อจิรำ วต เต ตาโต** ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้เจ้าเวสสันตรราชา **ปิตา** พระบุรมสญชัยตนพ่อ ฟังคำส่อชาวสีพีราษฎร์ อามตาย์หมู่เสนา พร้อมกันมากำจัด เจ้ากษัตริย์หนีจาก พรากแห่งห้องบุรี ภายลุนจิ่งพิจารณาดูยังคุณแลโทษ หากได้กระทำโสดใส่ปัพพาชนียกรรม คำกินแหนงจำจิต ผิดแพ่งบุราณธรรม จักนำพลพหล-โยธา มานีรมนต์ตนบุพิตร ให้เสด็จเข้าเมือเมืองบ่ผิด ก็จักสัมฤทธีบรบวรณ์ ด้วยสิทธิพระพรคำสอนเอยื่องนี้ แท้ดีหลีนา พระอินทร์สองพระคุณบุญสมภาร โสมนัสสะอสังขารญาณสัมปยุตกุศลเจตนา ทานปารมีดั่งนี้แล้ว ตนแก้วจิ่งเสด็จคืนเมือเล่า สู่ที่เก่าเมือสวรรค์ ก็มีแล.

ตมตฺถ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. สตฺถา อันว่าสัพพัญญูเจ้า จักสำแดงยังอรรถธรรมปางเมื่องพระญาอินทร์ขึ้นเมือสู่เมืองสวรรค์ ให้แจ้งแก่ภิกขุทังหลาย **อาห** ก็กล่าวว่า **ภิกฺขเว** ดูราภิกขุสงฆ์ ตนธรงศีลาสันโดษ อันปราศจากโทษมืนทิน **มฆวา** อันว่าพระญาอินทาเทว-ราช มีชาติเชื้อสืบสาย หมายชื่อว่า **มฆวา** เป็นพระญาอินทาตนยศยิ่ง แก่นไท้มิ่งเทวดา อันเป็นผัวนางสุชาดายิ่งแย้ม- บุญแต่งแต้มโสภา ชื่อว่าสุชาดาหนุ่มเหน้า พ่อเจ้าชื่อว่าไอศวร กล่าวคำควรหลายหลาก ทุกภาคหมู่คำสอน พระพรดีแปดสิ่ง ให้แก่เจ้าจอมมิ่งราชา จิ่งลีลาเมือเปล่า สู่ที่เก่าเมืองสวรรค์ วิชัยยนต์ผาสาท องอาจตั้งกลางเมือง ดูฮุ่งเฮืองแท่นแก้ว ผายแผ่นแผ้วสัตตรัตนะบัลลังก์ ขุนนางนังอยู่ถ้า- ถ้วนหน้าหมู่นนตรี ลางคนตีพาทย์ฆ้อง เสียงดื่นต้องนันเนือง เจ้าก็ให้คำเมืองสอนสั่งไว้ แก่แก่นไท้ทุกอัน เติมตามธรรม์บ่มีอุย่อน กล่าวเสียงอ่อนอำลา ท้าวอินทาก็พราก เสด็จจากเจียระคลา ขึ้นสู่ไตวติงสาอาวาส อยู่ห้องผาสาทเฮืองฮม ก็สมฤทธี **อิติ ปกาเรน** ด้วยประการดั่งกล่าวมานี้ ก็มีแล.

สกฺกปฺพฺพำ นิฏฺฐิตำ

ก็เสด็จบรบวรณ์ควรแล้วท่อนี้ ก่อนแล

(ประดับประดาด้วยพระคาถาทังหลาย ๔๓ พระคาถา)

๑๑. มหาราช

ตทา โพธิสตฺโต จ มทฺที จ สมฺโมทมานา สกฺกทตฺติเย อสฺสเม วสึสุ.

โภ สาธโว ดูราสัปปุริสะทังหลาย **อุโภ ขตฺติยา** อันว่าพระกษัตริย์ ขัตติยระษีสอง พระองค์ ธรงนามวิเศษ คือว่าเวสสันตระระษีผู้เหง้า กับเจื่องเจ้าราชมัททีศรีวรกัญญา **สมฺโมทมานา** มีใจชมชื่นยินดี เชิ่งทานปารมีดวงประเสริฐ คือว่าให้ลูกแก้วเกิดกับอกเป็นทาน เจ้าก็สถิตอยู่สำราญ ในวรสถานอันอุดม อาศรมบทศาลา **อันอินทราธิราช** หากธรงพระราชกูร์ณา ให้วิสสุกรรมเทวบุตรลงมานีรมิตติดสถาน เป็นที่สำราญ สร้างพรหมวิหารให้ดีแก่พระระษีวันนั้น ก็มีแล.

(ชูชกพาสองกุมารเดินทาง)

ชูชโกปิ เมื่อนั้น บั้นเถ้าผีเผด **คเหตฺวา** ถือเอาแล้ว ยังลูกแก้วชาลี ศรีวรกัณหา ขาเจ้าพี่น้อง เครือเขาคล้องผูกตีหลัง **สฏฺฐิโยชนมคฺคํ** มันก็ไต่เต้า เข้าไปสู่หนทางไกล ได้หกสิบโยชนะปมีคลา ผิจักคณนาตราเป็นวา ได้สี่แสนแปดหมื่นวา. **เทวตาโย** อันว่าเทวดาทังหลายฝูงวิเศษ ตั้งอยู่เขตภูพนัง **อารกฺขํ กรึสุ** ก็กระทำพิภักดิ์ฮักษา ยังขาเจ้าพี่น้อง บ่ให้ต้องพยาธิโรคาอันใด ท่อเว้นไว้แต่พราหมณ์ตีไปบ่มีขาด ด้วยอำนาจกรรมวิบากแต่ชาติภายหลัง **อตฺถงฺคมิเต** ในเมื่อพระสุริยะอาทิตย์อัสดงลงต่ำ เข้ายามค่ำพอนอน แลมีดั่งนั้น **ชูชโกปิ** ส่วนดั่งเถ้าผีพราย มันก็บายเอาเชือกมาผูกมัด ฮัดยังเจ้ากุมารทังสองพี่น้องไว้ แทบเค้าไม้อยู่สอนลอน ให้ราชกุมารทังสองนอนอยู่ เหนือแผ่นดินดายบ่มีสาด ท่อแต่ใบไม้กาดฮองหลัง **สยํ** ส่วนดั่งตนมันผู้เถ้า **อภิรุยฺห** มันก็ขึ้นสู่ไม้ที่สูง **สยติ** ก็นอนอยู่เหนือง่าไม้ที่หนามหนา **จณฺฑวาฬมิคภเยน** เหตุว่ามันอยู่ย้าน แต่เนื้อป่ากล้าคะนอง อันจักมาผีปองกระทำโทษ สาโหดทรนัส

ตสฺมึ ขเณ ในขณะบัดนั้น บั้นเทวบุตรอุตตมะตนวิเศษ ก็นีรมิตเพศเป็นดังเวสสันตระระษี **เอกา เทวธีตา** อันว่านางเทพดาตนนึ่งอันวิเศษ นีรมิตเพศเป็นดั่งราชมัททีศรีวรกัญญา **สมฺโมทมานา** มีใจชมชื่นยินดี เชิ่งทานปารมีดวงประเสริฐ คือว่าให้ลูกแก้วเกิดกับอกเป็นทาน เจ้าก็สถิตอยู่สำราญ ในวรสถานอันอุดม อาศรมบทศาลา **อันอินทราธิราช** หากธรงพระราชกูร์ณา ให้วิสสุกรรมเทวบุตรลงมานีรมิตติดสถาน เป็นที่สำราญ สร้างพรหมวิหารให้ดีแก่พระระษีวันนั้น ก็มีแล.

(ชูชกพาสองกุมารเดินทาง)

ชูชโกปิ เมื่อนั้น บั้นเถ้าผีเผด **คเหตฺวา** ถือเอาแล้ว ยังลูกแก้วชาลี ศรีวรกัณหา ขาเจ้าพี่น้อง เครือเขาคล้องผูกตีหลัง **สฏฺฐิโยชนมคฺคํ** มันก็ไต่เต้า เข้าไปสู่หนทางไกล ได้หกสิบโยชนะปมีคลา ผิจักคณนาตราเป็นวา ได้สี่แสนแปดหมื่นวา. **เทวตาโย** อันว่าเทวดาทังหลายฝูงวิเศษ ตั้งอยู่เขตภูพนัง **อารกฺขํ กรึสุ** ก็กระทำพิภักดิ์ฮักษา ยังขาเจ้าพี่น้อง บ่ให้ต้องพยาธิโรคาอันใด ท่อเว้นไว้แต่พราหมณ์ตีไปบ่มีขาด ด้วยอำนาจกรรมวิบากแต่ชาติภายหลัง **อตฺถงฺคมิเต** ในเมื่อพระสุริยะอาทิตย์อัสดงลงต่ำ เข้ายามค่ำพอนอน แลมีดั่งนั้น **ชูชโกปิ** ส่วนดั่งเถ้าผีพราย มันก็บายเอาเชือกมาผูกมัด ฮัดยังเจ้ากุมารทังสองพี่น้องไว้ แทบเค้าไม้อยู่สอนลอน ให้ราชกุมารทังสองนอนอยู่ เหนือแผ่นดินดายบ่มีสาด ท่อแต่ใบไม้กาดฮองหลัง **สยํ** ส่วนดั่งตนมันผู้เถ้า **อภิรุยฺห** มันก็ขึ้นสู่ไม้ที่สูง **สยติ** ก็นอนอยู่เหนือง่าไม้ที่หนามหนา **จณฺฑวาฬมิคภเยน** เหตุว่ามันอยู่ย้าน แต่เนื้อป่ากล้าคะนอง อันจักมาผีปองกระทำโทษ สาโหดทรนัส

ตสฺมึ ขเณ ในขณะบัดนั้น บั้นเทวบุตรอุตตมะตนวิเศษ ก็นีรมิตเพศเป็นดังเวสสันตระระษี **เอกา เทวธีตา** อันว่านางเทพดาตนนึ่งอันวิเศษ นีรมิตเพศเป็นดั่งราชมัททีศรีวรกัญญา

ศรีวรวิเศษ โมเจตฺวา เข้ามาแก้เสีย ยังราชกุมารทังสองพี่น้อง อันพราหมณ์หากผูกคล้องพันธนา **สมฺพาหิตฺวา** ก็นวดฟั้น คั้นหัตถบาสบาทา กระทำพิภักดิ์ยักษา เพื่อบ่ให้เมื่อยเหนื่อยแค่งขา **นหาเปตฺวา** ให้อาบองค์สรงเกศ ด้วยน้ำวิเศษมุงคุล **ภุญฺชาเปตฺวา** ให้เสวยเข้าน้ำโภชนะอาหารอันวิเศษ **อลงฺกริตฺวา** ให้ประดับประดา ด้วยสัพพาภรณ์ดีวิเศษ **สยาเปตฺวา** ให้นอนอยู่เหนือทิพพะอาสน์บรรทม เสี้ยงราตรีคมคล้อยคลาด ใกล้พระสุริยาศจักผาดผันมา เทพดาก็จิ่งเอาสองกุมารทังคู่ ให้นอนอยู่แทบเค้าไม้ โดยดั่งพราหมณ์หากผูกไว้ เทพแก่นไท้ทังคู่ ก็จิ่งกลับหนีสู่ ที่อยู่ภายหลัง. **เอวํ เต ทารกา** เจ้ากุมารทังคู่ อันเทพดามาอยู่เฝ้ายักษา **อโรคา** หาพยาธิบ่ได้ เพราะว่าเทพแก่นไท้ขอดไมตรี ก็มีแล.

เอตาย รตฺติยา ในเมื่อราตรีคืนฮุ่ง แสงพระสุริยะพุ่งพ้นภูมา **ตทา** ในกาละยามนั้น **ชูชโกปิ** ส่วนดั่งพราหมณ์เถ้าชรา **รุกฺขา โอรุยฺห** ก็ลงมาจากต้นไม้บ่ช้า ฮีบส่วยหน้าโดยพลัน กินหัวมันแลลูกไม้ ในที่ใกล้สองเสนหา **จินฺเตตฺวา** มันจิ่งคะนิงในใจว่า กูจักเอาสองกุมารน้อยนาถ เมือสู่เมืองกลิงคราษฎร์ ให้เป็นข้อยตักน้ำอาบ แห่งนางน้อยนาถอมิตตดา อันเป็นภริยาแห่งกู แท้ดีหลี. มันฮ่มเพิงดั่งนี้แล้ว ซ้ำตีหน่อแก้วกุมารไป ตามทางไกลบ่ช้า ก็มีแล. **อถ** ในกาละเมื่อนั้น บั้นพราหมณ์เถ้าชรา อันเทพดาทังหลาย หากบันดลจนหัวใจ ให้มันหลงไหลหนทางเมือฮอด เมืองแก้วยอดปเชชัยไปบ่ช้า ประมาณว่าได้สิบห้าวัน ก็จิ่งฮอดราชวัง.

(พระญาศรีสญชัยทรงสุบิน)

ตํ ทิวสํ ในวันอันพราหมณ์เถ้าชรากาล จักนำสองกุมารมาฮอด บุรมศรีสญชัยทอดตนลง เหนือที่บรรทมนิทรเน่ง ภวังคจิตเปล่งเป็นไป ดุจดั่งแม่น้ำไหลบ่ขาด **ปสฺสิ**[1] พระบาทเจ้าก็เห็น **สุปินํ** ยังนิมิตรคำฝันอันหลาก หากมาผากฏ ในกาละเมื่อจักหมดแห่งราตีรี มีสภาวะปานดั่งนี้ **รญฺโญ** เมื่อบุรมสญชัยบุพิตร มาสถิตในโฮงพินิจฉัย ยังมีกะไทชายผู้นึ่งดำยิ่ง มีพรรณะเพี้ยงสิ่งเสมอกา นำเอามายังดอกบัวบานทังคู่ งามเพี้ยงภู่ปทุมา ถวายแก่พระกษัตราตนยศยิ่ง พระบาทเจ้าจิ่งธรงดู สุบใส่หูทังสอง **เรญู** อันว่าละออง ฟองไกษร ดอกบัว อันพระองค์ธรงทัด **ภสฺสิตฺวา** ก็ฟังฟาดขึ้น สู่พื้นปฐลาอากาศ แล้วแลอุยาดตกลงฮำอกองค์พระญา **ราชา** พระบุรมสญชัยบุพิตร **ปพุชฺฌิตฺวา** ก็สะดุ้งตื่นชื่นจารจา **ปกฺโกสาเปตฺวา** ก็ให้ทันเอามา ยังหมอหูฮาเฮ็วแล่น เลือกเอาฝูงคิ้วแม่นคือพราหมณ์ **ปุจฺฉิ** เจ้าจิ่งถามว่า ดูราพราหมณ์ทังหลาย ฝูงเคยทวายคิ้วคาด กูพระบาทบรรทม เมื่อราตรีคมคล้อยคลาด ใกล้

---

๑ สบ. อทฺทส

พระสุริยาศจักผาดผายฎู กูก็เห็นนิมิตร เจ้าทังหลายจ่งกิตนาดูโยค **พอให้หายโศกเศร้าโสกา** แก่กูกษัตราแก่นเหง้า อันโศกเศร้าในคำฝัน เท้าวันเทอญ.

ตโต เมื่อนั้น บั้นพราหมณ์ทังหลาย ฝูงเคยทวายเคราะห์แลโชค ฮู้ประโยคแห่งคำฝัน เขาก็โดยพลันเลียนเลข ตั้งเป็นเอกชาตา **พฺยากรีสุ** เขาก็คูณหูฮาคิ้วคาด หารเผี้ยนขาดโดยพลัน **พร้อมกันทวายทุกปาก** ด้วยเศษอันน้อยมากเป็นประมาณ ซ้ำพิจารณ์แจ้งแจบ กดภาคแนบ ทูลถวาย ว่า **เทว** ข้าไหว้สมมุติเทโว **สุปิโน** นิมิตรคำฝันแห่งบุพิตรเจ้า ผิว่าจาตามเศษถ้านเค้า ว่าจักเป็นเคราะห์หลวงหลาย ผิจักจาตามเศษถ้านปลาย ว่ายังมีโชค°จักเป็นประโยชน์ แก่พระจอมธรรม์ เหตุว่าราหูเข้าเต็งจันทร์ถ้านต่ำ เกรงจักเสียสินสำแวนหลาย ทังงัวควาย แลช้างม้า ทังข้อยข้าญิงชาย ว่าบ่หลายแลสิ่งแลฮ้อย คำบ่น้อยฮ้อยนึ่งเป็นประทัด ผิจักจัดตามเศษถ้านกลาง อังคารเข้าสูนจันทร์ จูงมือนางนั่งแท่น ทวายให้แม่นตามโหร ผิว่าของหากตกมือโจร ยังคืนมาดั่งเก่า ผิจักเล่าตามเศษถ้านเทง พหัสยังอยู่เต็งผาสาท ผิจักทวายตามวาดหูฮา ในกงชาตาว่าจักมีโชค เหตุว่าโยคม้าอยู่เต็งอาน บ่ลูกก็หลาน เจียรกาลพลัดพราก ก็หากจักเข้ามาสู่สมภาร พระภูบาลเป็นเจ้า บ่เข้าก็งาย บ่สวายก็คำ ล้ำกว่านั้นแลผิดนิมิตรคำฝัน อันพระเป็นเจ้าหากเห็น ก็บ่เป็นอนตายแก่สมเด็จมหาราช ก็บ่เป็นวินาสแก่ราชผุสดี ศรีสุพรรณกัลยาตนวิเศษ บ่เป็นเหตุแก่ประเทศบ้านเมือง เคืองเสดฉัตรศรีสมบัติพระกษัตริย์เจ้าดีหลี ก็ข้านา.

(พระญาศรีสญชัยทรงชมสองกุมาร)

เมื่อนั้น บั้นบุรมราชา **สุตฺวา** ได้ยินถ้อยคำพราหมณ์ทังหลาย ทวายเป็นสุขสวัสดี **สีสं นหาตฺวา** พระบุรมสญชัยลุกแต่เช้า สรงเกศเกล้าด้วยน้ำอุตตมา[๒] **ภุญฺชิตฺวา** เสวยเข้าน้ำโภชนะสาลี **นิสีทิ** ก็สถิตอยู่ในโฮงพินิจฉัย. ยามนั้น เทพไทฝูงวิเศษ **อาเนตฺวา** นำมายังพราหมณ์เถ้า กับทังเจ้ากุมารน้อยทังสอง **ฐปยึสุ** ก็มาตั้งไว้ในราชวังหลวง แห่งพระญาบุรมศรีสญชัย พอวิสัยตาพระกษัตริย์. **ตสฺมึ ขเณ** ในขณะเมื่อนั้น บั้นพระบุรมศรีสญชัยพระก็หลอนชัดตาไปผ่อช่อง ถัดหน้าปล่องเป็งชร พระเห็นสองบังอรพี่น้อง ยินถีกต้องเต็มตาจักทักว่าหลานตนมา ก็เอยียวว่าบ่ใช่ พระก็ต้านไต่ถ้อยติหนัก กระทำเป็นดั่งบ่ฮู้จัก ยังสองสุพรรณมาศ พระจิ่งถามเซิ่งอามาตย์ ด้วยบาทคาถาว่า

---

๑ บบ. มีโศก

๒ บ. น้ำมังคลา

กสฺเสตํ มุขมาภาติ เหมวฺตฺตตฺตมคฺคินา *ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราเจ้าอามาตย์ทังหลาย พราหมณ์ทังหลายทวายยังนิมิตร สิ่งนี้เหมือนดั่งฤๅ คือดั่งจักคิ้วนั้นจาฯ?* **เอตํ มุขํ** *อันว่าหน้าแห่งเจ้ากุมาร ก็ชื่นบานใสสุด ดุจดั่งคำซาวทัด อันช่างหากฮัดเลียง เพียงดั่งคำอันประเสริฐ เกิดในสวรรค์ฟากฟ้า จักว่าแม่นหน้า แห่งเด็กน้อยผู้ใด แลเป็นลูกหลานใผ ในบ้านเมืองแห่งเฮา นี้จานอ ?* **เอตํ มุขํ** *อันว่าหน้าแห่งเจ้ากุมารี มีสัณฐานดีย้อยยั่ง เป็นดั่งคำแดง อันช่างย่อมแปลงในเบ้า ผิวบ่เศร้าใสงาม จักว่าเป็นแนวนามเชื้อชาติ ลูกอามาตย์ผู้ใด พลอยมางามสุดใจยิ่งนัก นี้จา ?* **นิกฺขิว** *ที่ใดดีงามแง่ ผิวแก้วแม่เหมือนดั่งคำ อันมางำปากเบ้า แดงฮุ่งเฮ้าฮังโฉม สองอโนมพันธุ์พรายเพริศ ดูเลิศแล้วพิมพ์เดียว* **อุโภ** *สองศรีเฉลียวเฮียง ฮูปคือดั่งเทพดามาปั้นฮูปเดียวดาย มีลักขณาหลายทุกแห่ง นิ้วน้อยแกว่งไกวมา* **ชาลิสฺส** *ชายใดมาก่อนหน้า เหมือนดั่งหลานหล้าแก้วชาลี นางสาวศรีผู้ใด มาตามหลังไวแว่น เหมือนดั่งหลานแก้วแก่นกัณหา* **อุโภ กุมารา** *อันว่าเจ้ากุมารทังสองพี่น้อง งามถึกต้องแก่ตา* **สีหา วิลาว** *มีลีลาองอาจ เหมือนดั่งราชสีห์สองพี่น้อง ออกจากห้องสุวรรณคูหา นั้นแลนา.*

(อามาตย์พาสองกุมารและชูชกเข้าเฝ้า)

เอวํ ราชา พระบุรมสญชัยตนวิเศษ **วณฺณตฺวา** พรรณนาย้องยอ สรเสริญยังเจ้ากุมารด้วยคาถาสามประการดั่งนี้แล้ว **เอกํ** ก็จิ่งบังคับอามาตย์ ผู้ฉลาดในราชการว่า **คจฺฉ ตฺวํ**[๒] ดูราอามาตย์ผู้แก้วแก่น มึงจงลุกแล้วแล่นโดยพลัน ไปเอาสองสุพรรณแก่นไท้ กับทังพราหมณ์มาไว้ในราชสำนักแห่งกู เทียวเทอญ. **โส สุตฺวา** ส่วนดั่งอามาตย์ผู้ฉลาดธรงการ มันได้ยินสาส์นเสียงสั่ง มันบ่ช้าไปดั่งใจจง เอายังสองพระองค์แก่นไท้ กับทังพราหมณ์มาไว้ในราชวัง. **อถ นํ ราชา** เมื่อนั้นพระสญชัยราชตนวิเศษ จักถามเหตุพราหมณ์มา จิ่งกล่าวคาถาว่า **กุโต นุ ตฺวํ ภารทฺวาช** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราพราหมณ์เถ้าชรา อันเกิดในวงศาแห่งภารทวาชโคตร มีประโยชน์ด้วยอันขอทาน เฮาจักถามท่านผู้เทียวเทศ มึงนี้ลุกด้าวเขตใดมา ? สองกษัตรางามแง่ มึงได้แต่ที่ใดมา ? **อชฺช** เมืองกูไกลซักไช้ มึงด่วนได้มาเถิง มึงจักนำสองเพิงพราวพี่น้อง ไปสู่ห้องที่ทางใด นี้จา ?

ชูชโกปิ เมื่อนั้น บั้นพราหมณ์เถ้าถ่อยพาลา **อาห** ก็กล่าวว่า **มยฺหนฺเต ทารกา เทว ทินฺนา วิตฺเตน สญฺชย** ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้มหาราชเจ้า **เต ทารกา** สองกษัตราน้อยนาถ

---

๑ บบ. เหมือนดั่งจักคิ้ว ฤๅรู้ว่าปคิ้วนั้นจา ?

๒ บบ. อุฏฺเหิ

พระบาทเจ้าเวสสันดร นามกรเชื้อชาติ ประสาทให้เป็นทานด้วยดี ข้าเถ้าได้สองศรีเฮวฮีบพาขาเจ้าพี่น้องถีบเดินมา ข้ามภูผาบ่ช้า ได้สิบห้าวันนี้บ่คลาดคลา ก็ข้านา.

ราชา อาห เมื่อนั้น บั้นพระญาสญชัยยศยิ่งฟ้า ค้อมอว่ายหน้าถามพราหมณ์ว่า **เกน วา วาจเปยฺเยน** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราพราหมณ์เถ้าถ่อยชรา คำจาแห่งมึงนี้ ตั้งเผาะผ่อย เกลี้ยงลิ้นล่อยฉันใด ? **สมฺมา ฆาเยน** คำใดมีมึงกล่าวแก้ ให้เชื่อแท้แก่กูฟัง ? **โก** คนใดยังในโลก หวังข้ามจากโอฆสงสาร **ปุตฺตเก** ลูกฮักหลานบานต่อหน้า ใผผู้ให้เป็นข้าแก่ท่านพราหมณ์ นี้จา ?

ชูชโก เมื่อนั้น บั้นชูชกพราหมณ์ฟังข่าว ไหว้ท้าวกล่าวคาถา ติดกับด้วยอุปมาว่า **โย ยาจตำ ปติฏฺฐาสิ** ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้สมเด็จมหาราชเจ้า ดั่งข้าเถ้าจักอุปมา **โย เวสฺสนฺตโร** พระเวสสันตระเจ้าแก่นไท้ คนโหดไฮ้ยินดี เป็นดั่งธรณีใหญ่กว้าง ควรที่สัตว์สิ่งอ้างอาศรัย **โส เม** ข้าได้จงใจต่อ ท้าวนั้นหน่อโพธิญาณ **ปุตฺเต** อยู่สำราญในป่าไม้ บายลูกให้ตามใจ **โย ยาจตำ** พระระษีตนบุญมาก ยาจกยากวิงวอน **สวนฺตีนำว สาคโร** คือดั่งสาครนองเพียงฝั่ง น้ำน้อยหลั่งไหลมา **โส เม** ข้าได้ไปจงจอด ที่ท้าวสร้างยอดปารมี **ปุตฺเต** อยู่ในคีรีด่านด้าว ลูกท่านท้าวทอดทานมา แลนา.

ตำ สุตฺวา อมจฺจา เมื่อนั้น บั้นเสนาอามาตย์ อันมาเต็มห้องราชศรีสนาม เขาได้ยินความพราหมณ์กล่าวแก้ เขาว่าคำนี้มีเที่ยงแท้ดีหลี เขาจิ่งติเตียนพระระษีเจ้าว่า **ทุกฺกฏำ วต โภ** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราเจ้ามุนตรีทังหลาย **รญฺญา** พระเวสสันดรสมภารมาก ท้าวนั้นหากกระทำผิด **สทฺเธน** เมื่อสัมฤทธีในผาสาท เสวยราชย์เป็นพระญา มีศรัทธาเป็นอันมากหาก ได้ให้แล้ว ยังช้างแก้วอาจทานไปแต่ภายหลัง **ทุกฺกฏำ** เฮาว่าฮ้ายบ่ดี จิ่งขับหนีจรจาก พรากแห่งห้องบุรี ไปบวชเป็นระษีอยู่ ในแก้วกู่บรรณศาลา **กถำ ทชฺชา** เหตุดั่งฤๅแลมาให้ ยังลูกแก่นไท้ทังสองเป็นทาน นี้จา ? ดูราชาวเฮามามวลหมู่ ถ้วนหน้าอยู่ดาฟัง **ยาวนฺตา** ทังเสนาอามาตย์ อันมาเต็มห้องราชโฮงค้ล[๑] **กถำ** ดังฤๅพระเวสสันดรแก่นไท้ แลได้กระทำแฮกผิดแผกแท้ดีหลี **ปุตฺเต** ท่านหากขับหนี ไปเป็นชีอยู่ในป่าไม้ บัดนี้ ทุกข์ยากไฮ้หลอตาย **กถำ** เหตุดั่งฤๅ แลมาบายเอาลูกแก่นไท้ ยอยื่นให้เป็นทาน นี้จา ? **โส** ส่วนดั่งพระเวสสันตรกษัตริย์แม่นมักพ่ำเพ็งทานวัตร **ทชฺชา** ก็เพิงให้ข้อยข้า ช้างม้าแลราชรถเป็นทาน กับทังแก้วเจ็ดประการเหลือหลาก ฝูงนี้หากเป็นปัจจัยนำฮอด เถิงยอดแก้วโพธิญาณ ดั่งฤๅพระภูบาลเล่ามาให้ ยังลูกแก่นไท้ทังสองเป็นทาน นี้จา ?

---

๑ ลบ: บ. โฮงขัน

ตำ สุตฺวา กุมาโร เมื่อนั้น บั้นท้าวพระชาลี ศรีวรตนองอาจ ได้ยินดำอามาตย์ติเตียนพ่อแห่งตน เจ้าก็มีคำกังวลสุดขนาด บ่อาจอดอยู่ได้ จักกั้งบังพ่อตนไว้ บ่ให้ชาวเมืองนินทาอุปมาดั่งเทพดาตนมีฤทธีมากยิ่ง กุมกอดสิ่งเขาสิเนโรราช[๑] เมื่อลมกัปปวินาส หากมาฟาดพัดคัททนา บ่ให้หวั่นไหวไปมา **อาห** ก็กล่าวคาถาว่า **ยสฺส นตฺถิ ฆมเร ทาโส** ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้ปู่เป็นเจ้า ดั่งข้าน้อยจักถวายยังเหตุ แห่งพระเวสสันตระระชี อันมีแม่มัทที่เป็นคู่ อันไปอยู่ป่าไม้ไพรหนา **ทาโส** ข้าญิงชายช่วงใช้ พ่อก็หาบ่ได้สักอัน **อสฺโส** ม้ามุงคุลควรขี่ม้าตัวที่เทียมเกียน **หตฺถี** ช้างจำเนียรพ่อก็แฮ่งซ้ำไฮ้ พ่อจักได้อันใดมาให้ทาน พ่อก็เห็นแต่สองเผือหลานอยู่ในเถื่อน เป็นกำพร้าเพื่อนเพิงใจ พราหมณ์ก็ลุกแต่ไกลไปเปลี่ยว ไปเหนี่ยวไหว้ขอทาน พ่อก็เห็นแก่สัพพัญญุตญาณยอดฟ้า พ่อก็เอาเผือข้าจ่ายเป็นทาน ก็เพื่ออมุตมหา-นครเมืองใหญ่ อันเป็นสุขเกษิมใช่สามานย์ คือนีรพานเป็นที่แล้ว อันเป็นเวียงแก้วแห่งอริยา พ่อก็ปรารถนา เอาสัพพัญญุตญาณบ่แผก พ่อก็เอาเผือข้าแลกเป็นปัจจัย พ่อก็เห็นไกลนักกว่าใกล้ บัดนี้ ดั่งฤๅ มาเตียนขวัญพระพ่อ แก่นไท้หน่อพระโพธิสัตว์ นี้จา ?

ตำ สุตฺวา ราชา เมื่อนั้น บั้นบุรมศรีสญชัย ได้ยินคำหลานแล้ว กล่าวตอบแก้วชาลีว่า **ทานมสฺส ปสำสาม** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราเจ้าชาลีหลานฮักปู่ พระระชีทังคู่ อันหนีไปอยู่ไพรหนามีศรัทธาล้ำยิ่ง ให้ลูกแก้วกิ่งเป็นทาน ปู่ก็สาธุการชมชื่น บ่ต้านตื่นเตียนสัง **กถ** ท่อว่าหีระทัยพ่อเจ้า ยังโศกเศร้าปานใด ในเมื่อให้สองสายใจเจียรจาก พราหมณ์เถ้าลากลงมา ก็ปู่จา ?

ตำ สุตฺวา กุมาโร เมื่อนั้น บั้นท้าวพระชาลีศรีนงถ่าว ไหว้ปู่ท้าวกล่าวคาถาว่า ***ทุกฺขสฺส หทยं อาสิ*** ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้ปู่พระญาเป็นเจ้า ส่วนดั่งพ่อเผือข้า ทุกข์เท่าฟ้าฟูมดึง ***อโถ*** หัวใจตึงตนสั่น เนื้อฮ้อนปั่นกระหนหวาย ***โรหิณี*** ตนสั่นสายแค้นคั่ง ตาท้าวแดงดั่งดาวไฟ ***ปิตา อสฺสูนิ*** น้ำตาไหลบ่ขาด ย้อยยั่งอุยาดหลามไหล พ่อก็อัศจรรย์ใจดอมเผือข้า ก้มหน้าอยู่ยินตรอม พ่อก็ทุกข์แฮงฮอมสุดขนาด ดั่งจักมรณาศจากอินทรีย์ เหตุว่าได้ยินคำโฉมศรีหล้าช้อยน้องข้าน้อยนางกัณหา ฟายน้ำตาให้ฮ่อ ให้ต่อพ่อเมื่อวันจักมา ว่า ***ตาต*** ข้าไหว้พ่อพระญาเป็นเจ้า ***อยं พฺราหฺมโณ*** อันว่าพราหมณ์ผู้นี้ ***ปฏิโกฏฺฐติ*** มันก็มาตียังเผือข้าเหมือนดั่งสัตว์ ***อฏฺฐิยา*** ด้วยเงื่อนเครือเขาแขงขนาด หลังข้อยน้อยขาดเป็นฮอย ดั่งฤๅ พ่อพระญามาคอยดูได้? ข้าน้อยแฮ่งไห้ มันแฮ่งซ้ำพัดตี เหมือนดั่งทาสีทาสาเชื้อข้อย ข้าน้อยเกิดกลางเฮือนมัน นั้นแท้ดีหลีนา. ***อยं พฺราหฺมโณ*** อันว่าพราหมณ์ผู้นี้ บ่ใช่พราหมณ์สักอุยาด ชาติพราหมณ์ทังหลายนี้เทียรย่อมฮู้อินดูกูร์ณา ยังเด็กน้อยสุดขนาด ดั่งฤๅ พระบาทเจ้าจิ่งมาให้แก่มันสัง ? ***อยं***

---

๑ บบ. เขาเสมรโรราช

๒ ป. นาสฺส

พฺราหฺมโณ **อันว่าพราหมณ์ผู้นี้** ***ยกฺโข*** **ฮ้อยว่าแม่นผียักษ์แลผีเผต กลับเพศหน้าเป็นพราหมณ์ มาถามขอเผือข้า ไปภายหน้ามันจักยาดกวนกิน ดั่งฉา พระนรินทร์มาคอยดูได้ ยังลูกแก่นไท้ทังสอง นี้จา ?**

อถ เมื่อท้าวชาลี ถวายคดีแก่บุรมสญชัยตนบุพิตร **ทิสฺวา** พระภูบาลได้เห็นแล้ว ยังหลายแล้วทังคู่ อันตั้งอุยู่กับดอมพราหมณ์ **อาห** จิ่งกล่าวถามเป็นนัยคาถาว่า **ราชปุตฺตี จ โว มาตา** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราเจ้าชาลี **ราชปุตฺตี** ออกนางเมืองเขือผู้แม่ ก็หากเป็นเชื้อท้าวแต่ธรรมดา **ราชปุตฺโต** พระราชาตนพ่อ ก็หากเป็นเชื้อท้าวหน่อกินเมือง **ปุพฺเพ** แต่ก่อนสองบุญเฮืองทังคู่ เคยขึ้นสู่ตักแห่งเฮา เคยพักเพลาแห่งปู่ **กินฺนุ** บัดนี้ เหตุดั่งฤา เขือมาเอาใจหลีก นั่งพุ้นผีกไกลเฮา นี้จา ?

กุมาโร เมื่อนั้น บั้นท้าวชาลีศรีวรกุมาร ยอมือขานขาบไหว้ นบบาทไท้ทูลสาส์น ว่า **ราชปุตฺตี จ โน มาตา** ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้ปู่พระญาเป็นเจ้า **มาตา** แม่เผือข้ามัททีราชปุตฺตี ก็เป็นลูกสาวศรีพระญามัททราช เป็นเชื้อชาติขัตติยวงศา **ปิตา** พระบุญเฮืองตนพ่อ ก็หากเป็นเชื้อท้าวหน่อกินเมือง ยศศักดิ์เฮืองแหล่งหล้า **ปไช่เชื้อชาติข้าต่ำโยโส** **ราชปุตฺโต** หากเป็นลูกมหาราชเจ้าตนปู่ อันเป็นเจ้าหมู่เสนา **ทาสา มยํ** ท่อว่าด้วยมีแท้ เผือข้าทังสองพี่น้องคราวอยู่ห้องหอคำ คนทังหลายก็อุย่ำสุดขนาด ว่าเป็นหลานพระบาทเจ้าจอมมิ่งปเชชัย บัดนี้พระจอมไตรภูวนาถ หากประสาทให้เป็นทาน แก่พราหมณาจารย์ตามอำนาจ ชาติข้อยข้าท่าน แลจักเข้าไปสู่สำนัก อัครวรกษัตริย์ขัตติยราช ชาติเจ้าแผ่นดิน บ่สมบ่ควร แท้ดีหลีนา. **ตสฺมา** เหตุดั่งนั้น **มยํ** เผือข้าน้อยทังสอง จิ่งตั้งอยู่แต่ไกล สมวิสัยอันเป็นข้อยแห่งพราหมณ์แท้ดีหลีนา.

ราชา เมื่อนั้น บั้นพระบุรมสญชัยได้ฟังข่าว จิ่งกล่าวเป็นนัยคาถาว่า **มา สมฺเมวํ อวจุตฺถ** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราเจ้าชาลีหลานฮักปู่ หลานอย่าชู่ได้กล่าวพ้อง ให้โศกต้องหีระทัย **ทยฺหเต** เจ็บในใจขิ่งข้อน วะวู่ฮ้อนหนหวาย **กาโย** กายเนื้อตนแห่งเฮา เหมือนดั่งท่านมาเอายกขึ้นสู่กองไฟ แลนา. **อาสเน** อาสนาเฮืองเหลื้อมแหล้ ปู่บ่ได้สุขอยู่แท้แต่เขือมา **สมฺม** ดูราเจ้าชาลี คำอันนี้เจ้าทังสองอย่ากล่าว ทุกข์ผะผ่าวในใจ **ภิยฺโย** โศกภายในกว่าเก่าฮ้อนฮ้อยเท่าไฟลน กังวลใจแห่งเฮาปู่ ฮ้อนวะวู่ในใจ **นิกฺกิญฺจิสฺสามิ** เงินคำมีบ่ไฮ้ ปู่หากจักไถ่เจ้าทังสอง ด้วยเงินทองแลช้างม้า บ่ให้เป็นข้อยข้าแห่งพราหมณ์ **กิมงฺคฺมิยํ** ท่อว่าพ่อเขือเจ้า ยังเล่ากำหนดกด ค่า สั่งไว้ว่าปานใด เมื่อให้สองสายใจต่อหน้า แก้วก่ำพร้าแก่ท่านพราหมณ์ ? **ยถา เม** เขืออย่าขามใจปู่ จงบอกแจ้งชู่อันมี ก็ปู่เทอญ.

กุมาโร อาห *ท้าวชาลีศรีนงถ่าว ไหว้ปู่ท้าวกล่าวคาถาว่า* **สหสฺสคุมฺ หิ มํ ตาต**

ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้ปู่พระญาเจ้าฟ้า พ่อเผือข้านี้จงใจจอด หวังหว้ายฮอดนีรพาน ลูกสงสาร หนุ่มน้อย พ่อก็ฮักฮ้อยเท้าชีวิต ท่อว่าพ่อมาปองปลิดจับจ่าย ให้ด้วยง่ายเป็นทาน แก่ พราหมณาจารยใจกล้า พ่อก็อุ้มเผือข้าสั่งดีหลี ว่าดูราสองศรีเฮยเจ้าพ่อ ลูกฮักหน่อกลอยใจ เขือจงค่อยไป เป็นสะเภาเหล้มใหญ่ พ่อจักขี่ไต่ข้ามโลกโลกา เอาสัตตคณาออกจาก ทุกข์ ยากฮ้ายในสงสาร ให้เถิงนีรพานเวียงแก้ว เป็นที่แล้วซู่ประการ พ่อก็โลมเผือหลานคีค้อย สั่งถี่ถ้อยทุกคลอง เผือทังสองยังไห้ฮ่อ ต่อพระพ่อระษี ทังไห้หาแม่มัททีเผือพี่น้อง อันยังเดิน เทศท้องดงหนา จงใจหาลูกไม้ แม่ก็บ่ทันได้เห็นหน้า แม่ก็บ่ทันให้เผือข้าฉันลูกไม้ แม่ก็บ่ทัน ได้ให้กินนม แม่ก็บ่ทันได้เชยชมเผือข้า พ่อก็ให้หลานกำพร้าเป็นทาน แก่พราหมณาจารย์ผู้ โหดไฮ้ พ่อออกไท้ก็มาคืดตริคะนิงในใจ ว่าลูกสายใจหนุ่มหน้า ลูกกูงามเงื่อนฟ้าเพิงเพรา คนใดเห็นเขาจักถามไถ่ พราหมณ์ผู้หาเข้าของบ่ได้ มันจักให้ลูกกูไป มันจักไสลูกกูให้เป็นข้อย ลูกกูจักทุกข์ฮ้อยเท่าแสนถนัด มา! กูจักตัดค่าไว้ เพื่อบ่ไห้ไผไถ่ได้กลางทาง แลนา. พ่อพระญา ก็มาคืด ด้วยประการดั่งนี้แล้ว ก็จิ่งสั่งลูกแก้วดีหลี ยังข้าชาลีผู้พี่ ฮู้ถ้วนถี่ทุกคลอง พ่อก็ ป่องกดค่า สั่งไว้ว่าทุกอัน ว่าชาลีเฮยเจ้าพ่อ เจ้าจงตั้งใจต่อแสวงหา ยังคำมนิกขะพันนึ่งพอ แพ่ง มาแต่งให้ดีงาม แก่ท่านพราหมณ์ผู้ใจกล้า อันนี้เป็นค่าข้าชาลี พ่อระษีสั่งไว้ว่า ค่า น้องข้านางแก่นไท้แวนหนัก พระจอมจักรธิราช ว่าให้หาช้างฮ้อยอาจพังพลาย ม้าหลวง หลายแสนสำ ฮ้อนรถพร่ำดีหลี ฮ้อยทาสีทาสางามแง่ ฮ้อยช้างแห่หลวงหลาย ฮ้อยงัวควาย แถวเถ่า แล้วแถมคำมนิกขะเล่าดีงาม ให้แก่พราหมณ์ผู้ใจกล้า ท่อนี้เป็นค่าน้องข้านางกัณหา พ่อพระญาสั่งไว้ เมื่อให้น้องข้าแก่นไท้เป็นทาน สองเผือหลานยังฮ้องไห้ พราหมณ์จับได้ตีมา เถิงนคราแก้วกู่ บัดนี้ มาเห็นปู่เป็นเจ้าจิ่งยินดี แลนา.

(ทรงไถ่สองกุมาร)

ราชา เมื่อนั้น บั้นพระบุรมสญชัยภูบาล ก็ให้นายนักการผู้ใหญ่ อันท้าวใช้ตางตา ให้เดาดาทุกเอยื่อง ไว้ไถ่สองเจ้าเจื่องจอมหลาน ว่า **อุฏฺเหิ กตฺเต ตรมาโน** ดูรานายนักการ ท่านอุย่านานเฮวแล่น ฮีบตกแต่งนำมา ยังของไถ่หลานพระกษัตราแก้วกิ่ง พลัดพ่อแม่แล้ว จิ่งหลงมา คณนาอุย่าน้อย นับด้วยฮ้อยอุย่าคลา **ทาสีสตํ** คือว่าข้าญิงชายคาดคู่ ช้างม้าหมู่ พังพลาย อุสุภราชหลายแลสิ่งแลฮ้อย คำบ่น้อยพอพัน มาไถ่หลานจอมขวัญแก่นไท้ ให้ได้ แท้อุย่านาน เทียวเทอญ. **ตโต กตฺตา** ถัดนั้น บั้นนายนักการ ฮับคำพระภูบาลนบน้อม ตก แต่งพร้อมนานา โดยดั่งคำพระกษัตราตนยิ่ง พร้อมทุกสิ่งนำมา **ราชา** พระจอมธรรม์ภูวนาถ ก็ประสาทให้โดยพลัน **สพฺพสตํ** ยังเข้าของแลสิ่งแลฮ้อย คำบ่น้อยพอพัน บ่ท่อแต่นั้น พระ

จอมธรรม์ธิราช ก็เล่าให้ผาสาทหลังนึ่ง อันมีพื้นได้เจ็ดชั้นแก่พราหมณ์ แลนา.

มหาปริวาโร เมื่อนั้น บั้นพราหมณ์เถ้าชรากาล มียศศักดิ์ปริวารก็มากหนักหนา **ปฏิสาเมตฺวา** คันว่ามันได้ค่าเจ้าชาลี คือว่าคำแดงดีพันทัด ฮีบเมี้ยนมัดยัดใส่ถง ติดจีดจงจ้ำใหม่ กะแจห่อใส่ถงลาย* พราหมณ์โอยอายขึ้นสู่ผาสาท นั่งอยู่เหนืออาสนา เหมือนดั่งมันได้เป็นพระญาเจ้าฟ้า มันก็คืดเถิงนางหล้าน้อยอมิตตตา ครองวินาพลัดพราก เจียรจากเหิงนาน ว่าปานนี้ นางอมิตตตาหนุ่มน้อย เนื้ออ่อนช้อยมันปู่ เมียแพงกูคอยอยู่ บ่มีคู่อยู่ฉันใด ฮู้ว่าบ่มีใผพอเพื่อน นางจักเลื่อน ๆ ไห้อยู่เดียวดาย แลนา. มันจินดาแล้วฮ้องไห้น้ำตาตก คืดคำทุกข์คีค้อย-คีค้อย เถ้าละห้อยดอมสาว ดอมนงพราวอ่อนน้อย นางยอดสร้อยอมิตตตา **ภุญฺชิตฺวา** มันก็กินเข้านำโภชนะอาหาร บ่พิจารณ์เก็บใส่ ท้องเถ้าใค่คุงคาง โอยๆ คราวอยู่กลางผาสาท ใจชิขาดคราวตาย เถ้าหนหวายซีเซื่อน ฮ้องกลิ้งเกลื่อนไปมา.

ราชา เมื่อนั้น บั้นพระบุรมศรีสญชัยเจ้าจอมมิ่ง คันว่าไถ่เอาแล้ว ยังหลานแก้วกิ่งด้วยดี ให้สองศรีสระส้มป่อย ให้สองอ่อนน้อยธรงเสื้อแลผ้า ทาหน้าด้วยของหอมอันใหม่หอมช้อยใช่สามานย์ ฝูงหมู่นายนักการยอหลั่ง คับคั่งกะอูบทอง เข้าหมั้นตรองเป็นเค้าหอมทั่วเท้าเมืองมวล ผ้าผืนควรค่าล้าน แพรเทศสร้างสมไหม ธรงโฉมวัยดูอาจ เลิศกว่าลูกอามาตย์ในโลกา เป็นหลานพระกษัตราตนปู่ หลายสำหมู่อาหาร ทุกประการหลายหลาก ชิ้นช้อยมากนานา เบิกบาศรีแสนสิ่ง กล้วยอ้อยมิ่งพาขวัญ สัพพะสรรพ์เพิงพร้อม เสนามานั่งล้อมเป็นถัน ทังปโรหิตาอาจารย์ผู้ฉลาด นักปราชญ์เจ้าจิ่งถวายพร ว่าสองภูธรทังคู่ยืนกับปู่เทียรฆา พันวัสสาอย่าได้เถ้า เข้าเครื่องย้องของแพง ท้าวยูแยงโลมลูบ อุ้มอ่อนจูบหลานชม กอดคอดมแก่นแก้ว ปู่ก็ชมบ่ทันแล้ว ตนย่าแก้วกัลยา ก็มาสะแดดมโลมลูบก้มหน้าจูบชิงชม ทังแม่นมมาพร้อม สองอ่อนน้อมกายา สองนัตตาแก่นแก้ว ประดับแล้วดูงามผ้าผืนครามหลายหลาก ถ้วนทุกภาคทั่วเมือง ควรค่าเมืองบ่โหด ผ้านั้นโสดแสนคำ ลายแดงดำดูหลาก งามทุกภาควัตถา งามเหลือตาสุดขนาด หลานน้อยนาถแฮ่งดูงาม สองนงฮามหล้าช้อย พระยอดสร้อยสญชัย มีใจฮักอิ่นอ้อย อุ้มอ่อนน้อยชาลี นางผุสดีตนย่า จิ่งอุ้มเอาหลานหล้านางกัณหา.

ตมตฺถ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. ภิกฺขเว ดูราภิกขุสงฆ์ ตนธรงจตุปาริสุทธิสีลาใสสุดส่วนดั่งผุสดี แลพระญาบุรมศรีสญชัยบุพิตร **นิกฺกิณิตฺวา** ไถ่เอาแล้ว ยังหลานแก้วกิ่งวงศา **นหาเปตฺวา** ให้สองเจ้าอาบสรงสี เสวยโภชนะดีเดียรดาษ สะพราสเหนือพาคำ กระทำประดับ

---

๑ บบ. ถงพาย บ. ก้นถงลาย ; ลบ. กดหมาย

ประดาดีแล้ว ยังหลานแก่วกิ่งสองศรี ด้วยอาภรณ์ดีทังคู่ จิ่งให้เข้าสู่ตักแห่งตน เมื่อนั้น พระบุรมสญชัยบุพิตร **กริตฺวา** คันว่าประดับประดาดีแล้ว ยังหลานแก้วกิ่งพงศ์พันธุ์ **สีสนฺนหาเต** ให้อาบน้ำสรงสี ผ้าผืนดีขาวปลอด ดอกไม้ทอดทูลถวาย ธรงแหวนสุบสอดนิ้ว ดูเคี่ยมคิ้วควรงาม **อพฺรวิ** เจ้าจิ่งถามหา - ยังพระกษัตราทังคู่ อันยังอยู่ป่าไม้ภาวนา ด้วยนัยคาถาว่า **กจฺจิ อุโภ อโรคา เต** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราเจ้าชาลี ส่วนดั่งพระระษีสองพี่น้อง ก็บ่ได้ต้องพยาธิโรคา **ยาเปนฺติ** ก็ยังค่อยเลี้ยงชีวิต ให้เป็นไปบ่ขาด ด้วยลูกไม้หาดหัวมัน ก็ปู่ฤๅ ? **มูลผลา** หัวมันแลลูกไม้ ยังค่อยได้พอฉัน ก็ปู่ฤๅ **ฑิสา จ มกสา** เหลือกตาขาว ยุงสบยาวปีกปลิ้นฮิ้นตัวน้อยขบคัน ก็บ่มาใกล้สองจอมธรรม์ธรงพนวช สองเจ้าบวชเป็นชี ก็ปู่ฤๅ ? **สิรีสปา** สัตว์ตัวฮีแฮงตอด งูงอดฮ้ายคว่าคะนอง ก็บ่มาปุนปองกระทำโทษ พระระษีเจ้ายังค่อยโสตถิ์สวัสดี ก็ปู่ฤๅ ? **หีสา** อุปัทวะอนตายเต็มป่า แฮดฮ้ายคว่าเสือสาง ก็บ่มาคร่างครื่นเค้า บ่เข้ามาฮาวี แก่พระระษีพี่น้อง ก็ปู่ฤๅ ?

ชาลิกุมาโร **เมื่อนั้น บั้นท้าวชาลีจักไขข่าว ไหว้ปู่ท้าวกล่าวคาถาว่า *อโถ อุโภ อโรคา เต* ดั่งนี้เป็นเค้า ลูกมหาราชเจ้าทังคู่ พลัดไปอยู่ในไพรหนา ก็ยังค่อยเมตตาธรรมบ่มีขาด บ่ได้ต้องพยาธิโรคา *ยาเปนฺติ* ก็ยังค่อยเลี้ยงชีวิต ให้เป็นไปบ่ขาด ด้วยลูกไม้หาดหัวมัน ก็ยังค่อยได้พอฉันบ่ยาก บ่ลำบากใจสัง *ฑิสา จ มกสา* เหลือกตาขาว ยุงสบยาวปีกปลิ้นฮินตัวน้อยขบคัน ก็บ่มาใกล้สองจอมธรรม์ลูกปู่ อันอยู่ห้องศาลา *สิรีสปา* ชาติสัตว์ตัวฮีแฮงตอด งูงอดคว่าคะนอง ก็บ่มาปุนปองกระทำโทษ ลูกมหาราชเจ้ายังโสตถิ์สวัสดี ก็ข้านา. *หีสา* อุปัทวะอนตายเต็มป่า แฮดฮ้ายคว่าเสือสาง ก็บ่มาคร่างครื่นเค้า ใกล้พระบาทเจ้าทังสอง อันกระทำคลองทุกค่ำเช้า เจ้าก็แผ้ไมตรีไปไกล สุดวิสัยสามโยชน์ พ้นจากโทษฮาวี ท่อว่าแม่มัทที่เผือข้า มีปกติไปสู่ป่า แต่เช้าคว่าแสวงหา *ขณฺฑา* แม่ก็เลือก ขุดหัวเผือกแลมันแดง มันแซงแลมันอ้อน เหลืออดฮ้อนแดดแลฝนฮ่ำ *อาหจฺจ* แม่ก็นำเอามา ยังหมากทันแลหมากกอกหมากพอกแลตูมกา[๑] *สายํ* แม่ก็มายามค่ำ เขียวค่ำไต้ไฟกิน เหนือดินดายบ่มีถ้วย ท่อแตใบกล้วยกาดตางพา *สา อมฺมา* แม่มัทที่เผือข้าพี่น้อง เคยอยู่ห้องโฮงคัล[๒] กระจวนจันทน์ลูบไล้ทัดดอกไม้โฉมศรี รัศมีดีผิวผ่อง บัดนี้ นางท้าวท่องเที่ยวไป เดินดงไพรหลายหลาก ทุกข์ยากไฮ้ตนตรอม ผิวผอมดำดูหลาก เนื้อเหลืองหากเขินเอ็น ก็แฮ่งซ้ำบ่เห็นเผือข้า บ่เห็นหน้าลูกนี้เล่า อกแม่เศร้าหมองใจ อยู่อาลัยบ่แล้ว แม่แก่นแก้วหากเป็นทุกข์ บ่มีสุขแก่แม่เผือข้า แม่จักอยื้อฟ้าก็บ่เถิงอินทร์ แลนา.**

---

๑ บ. ตูมตัง

๒ บ. โฮงขัน

มาตา แม่แห่งข้าเผือหลาน เคยอยู่สุขุมาลแต่ก่อน เนื้ออ่อนอ้วนผิวสนิท แม่มีพรรณพิจิตรเฮืองโฮจน์ หน้าช้อยโชติบัวบาน อยู่สำราญควรคาด ในผาสาทห้องพิมานคำ คือลำนำนางฟ้า สีส่องหน้ายะยง บัดนี้ แม่เดินดงเถื่อนฮ้าย อายแดดต้องลมตี ผงธุลีไง่ผ่านเดินด่านด้าวดงหนา *เกสา* ผมแม่เผือข้ามัททีี เมื่อจำเริญศรีไสยาศ ในผาสาทแก้วโฮงคำดูกดำดียาวยิ่ง งามถ้วนสิ่งสารพา[๑] บัดนี้ ก็มาบกบางโบด เกล้าน้อยโสดเศร้าเสียศรี บัดนี้โฉมแม่มัททีีก่ำเศร้า ผิวแม่เจ้าก็มัวหมอง เหมือนดั่งดอกบัวทองบานชะช่อน อันกะไทชายหากมาบายฟั้น ดั้นให้อ่อนเศร้าเสียสี นั้นแลนา.

สา อมฺมา พระราชมาดาสะใภ้ปู่ บ่ได้อยู่สักวัน เทียวทางชันจับจ่อง ในแห่งห้องไพรสณฑ์ เดินดงไกลนักแท้ ตีนแม่ต้องหินผา หนามหญ้าคายาวยืด หนามหวายอืดตีบตันหนามหมากทันเกาะไขว่ หนามไม้ไผ่ปักปน ติดตีนตนทุกแง่ แม่แก่นไท้ยินอด ค่อยปองปลดย่างย้าย ปลดซ้ายหลุดขวายัง ทังเล่าบาดผิวหนังเกี่ยวเนื้อ ทังสิ้นเสื้อแม่ก็ขาดซุยซาย แม่ก็สั่นสายตายไปในป่าไม้ แม่แก่นไท้ไห้เฮฮน ภายบนหนามเกาะเกล้า ผมแม่เจ้าก็กระจัดกระจายเพราะว่าหนามทังหลายเหลือแหล่ ออกไท้แม่ฮุดไป ยุงยองไยสะซู่ ฮิ้นฮ้ายคู่ขุมตา มาอินดูนางพระญาแม่เผือข้า หล้างจักตายเมือฟ้า เพราะว่าคว่าหากิน นี้แลนา.

วเน ในดงดอนฮาวป่า เนื้อฮ้ายคว่าคะนอง เสือเหลืองผองผันอยู่ แฮดฮ้ายหมู่หมาหมีไกสรราชสีห์ฮะฮื่น เสือโคร่งครื่นคางลาย แม่ก็เอยียวค้างตายฮอมฮ่อ ก็ท่อคืดต่อพ่อระษีแลนา. *เกเสสุ* แม่มัททีเผือพี่น้อง เคยอยู่ห้องโฉมศรี บัดนี้ แม่มาบวชเป็นระษินีธรงเพศผูกเกล้าเกศเป็นชฎา เดินดงหนาป่าไม้ แดดฮ้อนไหม้ก็แฮ่งว่าทางไกล เหื่อก็ไหล ไคลก็ย้อยยะยั่งเป็นแถวงฉั่งไหลตก ลงอาบอกแม่เจ้า ย้อยแต่เค้าสองแขน แม่ยินแคลนล่ำบาก ปลงกะเช้าไว้หากเฮฮน ทุกข์มาในเมืองคนสมฟ้า ไป่ปานแม่เผือข้า ยวดกว่าเพื่อนทังหลาย แลนา. *จมฺมวาสี* แม่ก็มีปกตินุ่งหนังเสือแลเปลือกไม้ อันอินทาหากแต่งไว้ในศาลา *ชาตเวทำ นมสฺสติ* แม่ก็น้อมนมัสการไหว้บ่ขาด ยังชาติแปวไฟ ให้เป็นไปตามฮีต ทุกค่ำเช้าเป็นนิจกาล ด้วยใส่ใจสันนิษฐานว่า ผ้าพระปัจเจกเจ้ามิ่งจอมไตร เพื่อให้เป็นปัจจัยนำเมือเกิด ชั้นฟ้าเลิศมหาพรหมก็ข้านา.

เอวำ มาตุ ทุกฺขิตภาวึ ญาเณตฺวา ส่วนดั่งท้าวชาลีราชกุมาร ถวายอาการอันเป็นทุกข์แห่งแม่ตน ให้แจ้งแก่บุรมศรีสญชัย ด้วยนัยดั่งนี้แล้ว **โจเทนฺโต** บัดนี้ เจ้าจักขอวรอังเชิญเดินปู่ให้น้อมหน้าเข้าไปสู่พระปีตา อาท จิ่งกล่าวด้วยนัยคาถาว่า **ปุตฺตา ปิยา มนุสฺสานำ** ดั่งนี้

---

๑ บ. งามถ้วนสิ่งสัพพาการ

เป็นเค้า ข้าไหว้ปู่เป็นเจ้า ดั่งข้าน้อยจักถวายยังเหตุ ให้เป็นเอกเทศในราชปัญญา **ปุตฺตา** ลูกญิงชายฝูงประเสริฐ เป็นที่ฮักล้ำเลิศแก่พ่อแม่เกิดกับมา หากเป็นธรรมดาแห่งคน อันเอาปฏิสนธิ์ในมนุษย์ ส่วนว่าปุตตเสนหาธรรมดวงประเสริฐ ในลูกแก้วเกิดกับสันตาน ตั้งว่าบ่เกิดมีแก่พระภูบาลจอมมิ่ง เหตุว่ามาละลูกแก้วกิ่งวางเสีย สองผัวเมียไปธรงโศกเศร้า เหตุฉันใดมหาราชเจ้าจิ่งบ่คะนิงหา นี้จา ?

(จะไปเชิญพระเวสสันดรเสด็จกลับ)

ตโต ราชา เมื่อนั้น บั้นบุรมศรีสญชัย ได้ยินคำหลานกล่าว ฮ้อนผะผ่าวในใจ **อาวิกโรนฺโต** เจ้าจักไขยังโทษ อันได้โกรธกล้าแต่หลังมา **อาห** จิ่งกล่าวด้วยนัยคาถาว่า **ทุกฺกฏญฺจ หิ โน โปต** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราเจ้าชาลี ผู้ธรงโฉมศรีชื่นช้อย ดั่งปู่จักเล่าถ้อยแต่หลังมา **อหำ** ปู่นี้เถ้าพ้นชรากาล กระทำอันใด บ่ได้พิจารณ์แจ้งแจบ จิ่งได้ขับลูกแก้วแผบคลา หนีเหตุว่าชาวสีพีมาสนส่อ ว่าพ่อเจ้านี้ผิดประเวณีแต่ภายหลัง **ภูนหจฺจ** กริยาอันกำจัดพ่อเจ้าผู้บ่มีโทษ ปู่นี้ฮ้ายแท้โสดขับหนี **ยำ กิญฺจิ** เมืองเฮามีหมู่ช้าง แดนด้าวกว้างกรวมไกลแสนส่วยไฮไหลเข้า มีทังเข้าเปลือกแลเข้าสาร แก้วเจ็ดประการเป็นเค้า ไว้ถ้าพ่อเจ้าแต่งทังมวลแลนา. **เอตุ** หลานฮักเฮย ! เจ้าจงไปอุย่าช้า อว่ายหน้าต่อปิตา ฮอดศาลาแก้วกู่ นำเอาพ่อเจ้ามาสู่เสวยเมือง ให้หายคำเคืองใจปู่ ปู่ก็นั่งอุยู่ถ้าคองหา แลนา.

ชาลิกุมาโร อาห เมื่อนั้น บั้นท้าวชาลี ไขคดีนบนอบ ทูลตอบปู่บุรมศรีสญชัย ด้วยนัยคาถาว่า **น เทว มยฺหำ วจนา** ดั่งนี้เป็นเค้า **ข้าไหว้ปู่พระญาเป็นเจ้า อหำ** ข้าชาลีนี้ยังน้อยจักกล่าวถ้อยก็บ่เป็นความ ผิว่าข้าน้อยหากไปราธนา **พระกษัตราตนองอาจ** มาเสวยราชย์แทนเมือง ดั่งนั้น ก็บ่เป็นหนัก[๑] ส่วนดั่งอัครวรวงศา พระปิตาตนองอาจ ก็บ่ฮ้างว่าจักมาเป็นอาชญ์ เสวยราชย์แท่นธรง ควรที่องค์มหาราชเจ้าตนปู่ กับทังหมู่เสนา ไปมุทธาภิเษก-เอกบุตร ด้วยราชกกุธภัณฑ์ห้าประการ แล้วแลนำมาสู่ผาสาท เสวยราชย์สืบแทนเมือง ชอบดีหลีแลนา.

(จัดริพล)

ตโต ในกาละเมื่อท้าวชาลี แลขอวรอังเชิญเตินปู่ พระบุรุมศรีสญชัยดั่งนั้น บั้นพระบุรมกษัตริย์ **อชฺฌภาสถ** ก็จิ่งปลงพระราชอาณาจักร อัครวรอาชญา ใส่หัวเสนาสี่จำพวก

---

๑ บ. ก็บ่มีเป็นหนัก

คือว่าเสนาเจ้าช้าง เสนาเจ้าม้า เสนาเจ้ารถ แลเสนาไปต่อแผ่นแล่นทางตีน จงให้เขาตกแต่ง เดาดา **เนคมา จ** คือว่าชาวนิคมแลกรมพระม้า **ทวยค้าแลเศรษฐี พราหมณาแลพราหมณี** กับทังปโรหิตอาจารย์ ถัดนั้น โยธาหาญหกหมื่น หน้าช้อยชื่นโฉมงาม จงให้ไปตามโดย **เสด็จกูพระองค์อย่าช้า นีลวตฺถธรา** โยธาหาญชุมไปหน้า ให้เขานุ่งผ้าแผ่นผืนเขียว ดุจดั่ง เดียวโดยถ้า ชุมหนึ่งให้เขานุ่งผ้าผืนเหลือง ถัดนั้น โยธาเฮืองสีช้อยโชติ จงให้เขาย้องโอด **อุยู่ยูแยง** ผ้าผืนแดงเคียนคาด วอมหัวอาจคือควร **สุทฺธาเนเก นิวาสิตา** โยธาชุมช้อยช้า ให้เขานุ่งเสื้อผ้าผืนขาว ว่อมหัวพราวตามสบสอด เขาะข่ายขอดกายพัน **ขิปฺปมายนฺตุ** จงไป ตามโดยเสด็จ อุย่าคลาดอุย่าคลา อุปมาดั่งดอยอันนึ่ง อันสูงสุดขนาด มีน้ำค้างอุยาดไหลลง **คนฺธธโร** ธรงของหอมทิพย์สิบสิ่ง จึงได้ชื่อว่าเขาคันธมาทน์ เดียรดาษเต็มไป ด้วยไม้สอง ประการ คือว่าฝูงเป็นหมากดูตระการ เป็นดอกบานงามสะพู่ เป็นที่อุยู่แห่งเทพดา **ทิสา ภาติ** ยังทิศาให้ฮุ่งเฮืองบ่ขาด ด้วยอุยาทิพพะอาจทังหลาย หอมฮวงฮวายฮื่นเฮ้า ทุกค่ำเช้าเป็น นิจกาล แลจักอุปมาฉันใด ส่วนดั่งโยธาเฮาทุกหมู่ จงให้คาดเครื่องอุยู่เป็นถัน จันทน์มันทา เอ้โอด งามช้อยโชติถ้าดาไป ก็อุปไมยดั่งนั้น แท้ดีหลีแลนา.

(เลือกช้าง)

หตฺถาโรหา เสนาเจ้าช้าง จงให้ห้างช้างราชวัตร จัดให้ได้หมื่นสี่พัน ให้เทียวพลันตกแต่ง บอกแก่ขุนช้างแส่งสมคราม ตัวดีงามจิ่งห้าง ช้างฮ่างฮ้ายโฉมบ่พราว อุย่าได้เอา ขาเปา แลหางปัดปลอก อุย่าได้เอา ไหล่ยอกแลบังคลอง อุย่าได้เอา ปูมพองแลแค่งคด อุย่าได้เอา ช้างฝูงนี้ไว้ให้แม่มดขี่เทียวทาง คางอุยุดแลหน้าโขน ชื่อว่าช้างควาญโตน[๑] แพ้เจ้า ยามเมื่อ ขี่เข้าคุ้มราชข่วงหลวง[๒] เกรงเข็ดขวงเป็นถ้อย กระโบงหัวน้อยหูใหญ่กำลา[๓] อุย่าได้เอา ตัวตา แดงหูหลอบ ซะลอบแฮงลอยหนอง[๔] อุย่าได้เอา งาสักงาบ่ปลอด อุย่าได้เอา งางงงอดขึ้นซ้าย ช้างฮ้ายโฉมบ่พราว อุย่าได้เอา ตัวตาขาวนั้นแม่นช้างเข้าคอก[๕] ช้างใส่ปลอกปละเสีย อุย่าได้เอา ช้างไทเยียขนเข้า อุย่าได้เอา ช้างเถ้าอุยู่ฮิมเมือง อุย่าได้เอา ตัวตาเหลืองนั้นมันแฮงท่าว ฝูงช้างถ่าวหางเหิน เสินเทินช้างคอกิ่ว ช้างหน้าหิ้วหลังขด[๖] อุย่าได้เอา สูเจ้าจงทาวเอาช้าง สารตัวขนาด ให้แม่นธรรมชาติช้างตัวดี เสมอดั่งวรหัตถีกูพระบาท ตัวองอาจโฉมพราว ก็

---

๑ ลบ. ฟานโตน

๒ บ. ควงหลวง

๓ ลบ. หัวใหญ่พ่ำลวา

๔ ลบ. ตัวตาแดงนั้นมันแฮงฮ้อง คันว่าเขายกบ้วงคล้อง มันจักตื่นแตกหนี

๕ โดยมากว่า ช้างคล้อง

๖ ลบ. ช้างคอฮี่วหลังขด

จิ่งเอา ตัวขนขาวทุกเส้น บ่ตื่นเต้นคะโยงหนี บ่มีคำยินกลัวดาบหอก ไลปลอกแลหัวเหิน ก็จิ่งเอา เสินเทินธรงเครื่อง ทุกเอฺยื่องพร้อมดูดี หางยาวฮีงวงยาวยิ่ง ก็จิ่งเป็นช้างสารตัวองอาจธรรมชาติช้างท้าวขี่นำพล มณฑลหัวหวาแลพุ่มพองกว้าง ก็จิ่งเป็นชาติช้างเทียมพระญางางงงอนขึ้นขวาเก้าเท้า เค้างาโต่งงอนงง ก็จิ่งเป็นช้างขวัญธรงเทียมมราช อามาตย์พร้อมหมู่พลแพน ตัวนึ่ง ชื่อว่าแสนศัตรูมาด ตัวนึ่ง ชื่อว่าผ่านเมืองแมน* ตัวนึ่งชื่อว่าแผ่นทองทิพย์ ตัวนึ่ง ชื่อว่าชิตสมคราม ตัวนึ่ง ชื่อว่าค้ำพิมาน ตัวนึ่ง ชื่อว่าจักรวาฬลงหล่อ ตัวนึ่ง ชื่อว่าหอระอา ตัวนึ่ง ชื่อว่าคุลาหนีพังพ่าย ตัวนึ่ง ชื่อว่ากงจักรก่ายเอาหมอ ตัวนึ่ง ชื่อว่ายอพลล้าน ตัวนึ่ง ชื่อว่าป้านพลแสน ตัวนึ่ง ชื่อว่าแมนตาทอก ตัวนึ่ง ชื่อว่าหอกหลาวไหล ตัวนึ่ง ชื่อว่าไฟลุกแดงเดือนห้า ตัวหึ่ง ชื่อว่าฟ้าตื่นเต้าเดือนหก ตัวนึ่ง ชื่อ ว่าอกสาวช้ำ ตัวนึ่ง ชื่อว่า น้ำตาสาวไหล ตัวนึ่ง ชื่อว่าไคลสาวย้อย ตัวนึ่งชื่อว่าค้อย ๆ บาดตาสาว[๒] ตัวนึ่ง ชื่อว่าหลาวใจเพ็ชร ตัวนึ่ง ชื่อว่าเสด็จสงสาร ตัวนึ่ง ชื่อว่าผ่านตาวัน ตัวนึ่ง ชื่อว่าควันเท้าฟ้า ตัวนึ่ง ชื่อว่าหล้ามุงคุล ช้างตัวนี้จำเริญบุญบ่เศร้า ได้ผ่านเหง้าสงสาร งางามปานแปลงใส่ผงขึ้นใหญ่เพ็งพี เป็นวรหัตถีตัวประเสริฐ เกิดมาเป็นพระญาแก่ช้างทังหลาย แลช้างทังหลายฝูงนี้ แม่นว่าเห็นเงากามันกไล่ เห็นเงาไก่มันก็ชก เห็นเงานกมันก็ชน เห็นเงาคนมันก็ฮน[๓] อยู่ดีคว้าง-ดีคว้าง เห็นเงาแม้ฮ้างแม่หม้าย มันก็ป่ายงวงนำ แลช้างทังหลายฝูงนี้ สุวณฺณกจฺฉา มีสายประคับ ประดับแล้วด้วยไหมคำ กระทำให้แวนดี บ่มีให้ฮีบประสงค์สร้าง กับทังผ้าแผ่นปกหัวช้าง ให้สนแส่วแล้วด้วยไหมคำ แลนายช้างทังหลาย ให้มีตนคาดด้วยเขาะข่ายลายคำ มีมือถือขอยอกไว้ ให้ฝูงโยเธศไท้ จงแต่งไว้ถ้าดาไป เท้าวันเทอญ.

ห้ามจำหน่าย

(เลือกม้า)

ตโต ถัดนั้น **อสฺสาโรหา** เสนาเจ้าม้า จงให้ห้างม้าราชวัตร จัดให้ได้หมื่นสี่พัน ให้เทียวพลันตกแต่ง บอกแก่หมื่นม้าแส่งสมคราม จงแต่งตามอันเป็นประโยชน์ จงดูม้าตัวเป็นโทษแลเป็นคุณ ให้จำเริญบุญแก่ผู้ขี่ ให้พ้นที่โพยภัย ตัวใดดีงามก็จิ่งห้าง ม้าฮ่างฮ้ายกาจับ อฺย่าได้เอา **เย อสฺสา** ม้าตัวใด คะน่องไวแลหัวน้อย กะโพกค้อย ๆ คะน่องเนิน ๆ อฺย่าได้เอา เลาคึงบ่สมท้อง แม่นว่าเข้าเครื่องย้อง ก็บ่ดูงาม อฺย่าได้เอา **เย อสฺสา** ม้าตัวใด ขวัญในตัวบ่ประกอบ ไหล่หลอบขวัญตาต้อ อย่าได้เอา **เย อสฺสา** ม้าตัวใด ในตัวมันมีขวัญฮ้าย

---

๑ ลบ. ผาบเมืองแมน ๒ บ. ชื่อว่าไขตาสาว ๓ ลบ. มันก็หน

ขวัญก้ำซ้ายชื่อว่าขวัญชิ้คุก[๑] เจ้าม้าทุกข์จักถึกเสี้ยนแลหนาม หอกทวนตามซัดฮ่อ เกรงท่อจวบโจรฮ้ายที่ทางโฮม ขวัญโยมแลตีนชิ้ ม้าฝูงนี้เพิ่นบ่อุยำ จ่มยำ ๆ เป็นถ้อย ขวัญขี้ย้อยแลขวัญน้ำตา ขวัญควาแลโฮมฮัก นักปราชญ์ว่าขวัญค่าว เจ้าม้าอ่าวยินทุกข์ น้ำตาตกเพื่อได้ไห้ เฮือนไฮ้เพื่อนทานขวัญ อุย่าได้เอา **เย อสฺสา** ม้าตัวใด ขวัญปั่นพื้นเฮือฮั่ว เจ้าม้าไฮ้ชั่วตาย เลี้ยงงัวควายบ่แผ่ แม่เป็ดไก่หมูเสีย เมียเพิงแพงขี้ไฮ้[๒] ลูกไข้เพื่อตายหนาว[๓] ลูกสาวนุ่งสิ้นเหี้ยน อุย่าได้เอา **เย อสฺสา** ม้าตัวใด ขวัญในแก้มชื่อดมเน่า เล่ามีในสบชื่อว่าดมเหม็น เจ้าม้าจักเป็นพยาธิ บาดน้อยแลบาดหลวง ลงเมืองว่าฝีประอาก[๔] เป็นพากแลฝีกระซี่เจ็บพ้นที่ประดงฟัก เจ็บยิ่งนักทะลอนเยื้อน เป็นเฮื้อนแลทูดลม ดังแดงสมบ่เหือด เป็นเลือดตุ่มแถวแดง กินแกงเบือบ่ได้ ฮ้องไห้ว่าให้ผีมาเอา ผีก็บ่มาเอา แลนา. **เย อสฺสา** ม้าตัวใดมีขวัญปีก ควรหลีก เว้นแวนไกล เจ้าม้าจักเป็นไอแลท้องใค่ ใส่ชื่อว่ามานฮุง ฝูงลุงอาวแลพี่น้องเขาย้องอุยู่บ่คอย แลนา **เย อสฺสา** ม้าตัวใด ใจแข็งเสียงฮื่นห้าว แฮงถีบอุย้าวอุยู่วิ่วอน กอยหลอนแลท้ายขว้ำ มันมักหย้ำแม่ม้า[๕] พาเจ้าอุยู่เววน เกรงจักเอุยียบริพลแลไพร่น้อย อุย่าได้เอา **อุตฺตมอนฺตกา** ดูราหมื่นม้าในแลหมื่นม้านอก จงเลือกเอาม้าให้ได้สี่ศอกเป็นประมาณเอายังราชการกูพระองค์เป็นคำนับ ประดับประดาไว้ ให้ได้หมื่นสี่พันตัวขนาด เหมือนดั่งอัศวราชกูพระองค์ ก็จิ่งเอา คือว่าแซมเลาแลแซมเบื้อ เนื้อม้ามุ่ยคุลา แซมหมากงาแลแซมท้ายม้าสอนง่ายใจเดียว คือว่าแซมเขียวแลแซมข่อยหมากหมั้น ยามเมื่อเฮาสะบั้นพาเจ้าว่องไว ก็จิ่งเอา ตัวตาไหลไปกลางคืนแวนฮุ่ง ฮู้ที่พุ่งสมคราม ผิวพรรณงามอ่อยห่อย คือว่าข่อยหลวงแลข่อยส้ม ย่อมพาเจ้าม้มที่ฮ้ายจากทุกข์ดีหลี ธรรมชาติม้าตัวดี มีขนแก้มหม่อน ยามเมื่อแล่นตีนตกบ้วง เป็นที่ท้วงองอาจพลัน คือว่าแซมแมงวัน แลแซมเงินเลียงเสียงกล้า ธรรมชาติม้าหลิ้นหอกธรงคลี ม้าแนวดีเจ้าจิ่งขี่ ยามเมื่อพบที่ฮ้ายพ้นที่โพ่ยภัย แดงใสแลแดงอ่ำ ยามเมื่อเฮาย่ำขึ้นใจฮ้อนสิ่งไฟ ก็จิ่งเป็นอาชาไนยสมสะอาด เข้าเครื่องคาดอาจแก่ตา สินธวาแวนไวว่อง เอุยาะเอุยี้ยมปล่องเฮฮน **อารูฬฺหา** นายม้าพลพร้อมพรึบพึบ ให้ขึ้นขี่ถีบพร้อมทุกตัวมีหัวสุบไปด้วยว่อมแลหมวก หลายจำพวกนานา **อิฬฺลิยา** ถือธนูกงไกวแกว่ง แถมแล่งแล้วแล่นยิงแยง หมู่ข่ายแข็งเฮวแฮงฮอด ผันลอดฮั้วมาพลัน ผ้าลายจันทน์ทองเทียง ขี่ม้าเบี่ยงทาจันทน์.

ตโต ถัดนั้น หมื่นสี่พันรถราช ประดับอาจดูดี **โยชยนฺตุ** นายสารถีผู้กล้า แต่งเครื่องม้ามาพลัน **อโย** เสียงพะเนียมไกวแกว่ง เหล็กแหลมแต่งกงกำ ใส่สายคำยะยาบ เหลื้อม

---

๑ บ. ขวัญขวยตูม

๒ ลบ. เมียปากหลายเพื่อไฮ้

๓ ลบ. ลูกใภ้ปากสะหาว

๔ บ. ฝีกระอาก

๕ บ. จำแม่ม้า

มาบ ๆ แก่ตา **อาโรเปนฺตุ** ประคือคำไกวแกว่งฟ้อน ลมลวาดอุย้อนบินบน ผ้าลายคำสน ไหมสอด ใส่แก้วยอดพรายทอง คนหาญปองยิงยะยาด ปืนพิษฟาดธนูศิลป์ **ทพฺหธมฺมา** แม่นว่านกบินบนยอยิงก็ยังฤก ต้องกระดูกทลายลง **ขิปฺปมายนฺตุ** สูประสงค์เครื่องพร้อมแต่งเครื่องย้องดูดี สารถีหมู่กูเชื่อ เลี้ยงไว้เพื่ออาสา จงเดาดาอุย่าช้า ขี่รถถ้าดาไป เท้าวันเทอญ.

(ตกแต่งถนนหนทาง - เตรียมเสบียง - จัดนนตรี)

เอวำ ราชา เมื่อนั้น บั้นสญชัยราชา ให้เดาดายังจตุรงค์องคเสนาทังสี่ ดั่งนี้แล้ว เจ้าก็ปลงพระราชอาชญาดวงใหม่ ใส่หัวเสนา ให้แปลงมัคคาทางฮาบ คือดั่งสองตราบหน้ากลองชัย หนทางไกลยาวยิ่ง ตั้งแต่เมืองแก้วกิ่งปเชชัย ไปฮอดเขาวงกตบรรพตคีรี มีประมาณว่าได้สี่แสนแปดหมื่นวา ลวงกว้างได้สองฮ้อยวา[๑] คือว่าที่ใดสูงให้ลดลงต่ำ ที่ต่ำก็ให้ยอ ที่หลักที่ตอก็ให้สิน ที่หินก็ให้ขุดเสีย ที่เปือะก็ให้ถม ที่ตมก็ให้ค้ำ ที่แม่น้ำก็ให้ก่ายขัวข้ามไปมา[๒] ประดับประดาดีถี่ถ้อย กล้วยอ้อยปลูกเป็นถัน พิดานคำมุกมาศ กั้งอากาศกลางหาว ถัดนั้นช่อธุงขาวสะพราส เดียรดาษทุกภาย เข้าตอกผ่ายหว่านไว้ ดอกไม้สี่ประการ พิดานดูพิลาส ประณมดอกไม้อาจดูงาม ธูปเทียนตามติดไต้ เครื่องลูบไล้ของทา คือว่าจวนจันทน์ทาเกล้ากลีบ ตามประทีปแลน้ำมันหอม กระออมน้ำมันใสเฮืองฮอด พิจิตรจอดหิมพานต์ ตระการงามพร้อมแพ่ง ตกแต่งไว้นานา ตั้งไว้ขอกมัคคาทางเทศ ที่พระเวสสันตระเจ้า จักเสด็จเข้ามาเมือง **คาเม คาเม สตำ กุมฺภา** ดูราเสนาอามาตย์ ท่านจงนำอาชญาเฮาไปบอก แก่ไทบ้านนอกแลบ้านใน ให้เขาแต่งเหล้าอุยาอุย่าน้อย แลบ้านให้ได้แลฮ้อยแลพัน เลียนเป็นถันตั้งไว้ อุย่าให้ไฮ้อันใดสัง **มำสา ปูวา** เข้าหนมหลายแสนสำ ชิ้นพร้อมพร่ำปูปลา เข้าหนมแดกงาหอมฮ่วงเฮ้า เข้าต้มใส่ในถั่ว ชิ้นปลาอั่วกินนัว น้ำนมงัวหลายหลาก สัปปิมากแลมันงา **พหู สุรา**[๓] เหล้าหลวงหลายไหใหญ่ แป้งป่นใส่ขมนัว กินแล้วมัวเมาฮาก ตั้งไว้สองฟากข้างมัคคา[๔] โยธาฝูงหิวหอด มาฮอดแล้วดูดกินได้แฮงมา **อาหาริกา** พ่อครัวหลวงหลายแสนสำ พ่อครัวน้อยพร่ำไปแฝง ให้เขาแต่งแลงงายดีทุกสิ่ง[๔] หอมยวดยิ่งเท้าทุกภาย **คนทังหลายฝูงแฮงฟ้อน**

---

๑ ลบ ; บบ. สองฮ้อยแปดสิบวา, บ. สองฮ้อยแปดวา

๒ บบ. คือว่าที่ใดเป็นบวก ให้ขุดจอมปลวกมาถม ที่เป็นตมให้เอาทรายผงมาใส่ ที่ไง้ให้เอาน้ำมาพรม ตอหินคมให้ขุดเสียภายนอก ขอกเขตมัคคา

๓ บบ. เหล้าขมนัวไหใหญ่ แป้งป่นใส่ขมหวาน กินแล้วคลานมัวเมาเนตร ตั้งไว้เขตมัคคา

๔ บ. แลงงายหลายเสนสิ่ง

อุย้อนดาบแกว่งไกวเพลง ขับระเม็งพร้อมพาทย์ ตีระนาดแลตะโพน ชาวสิงห์โขนย้ายเยื่อง เครื่องหลิ้นหลากต่างภาษา *ปาฌิสฺสรา* คนฝูงฮู้ตบมือตางแฉ่ง หุ้มปากแอ่งตีตางกลอง ก็ให้ไปอุย่าช้า *โสกชฺฌายิกา* คนฝูงฮู้เสิกเสริญ ให้ท่านหายโศก[๑] ขับโยกเยกให้ท่านหายโพย ก็ให้ไป *มุทฺทิกา* พวกกินตราจ้ำจีด ให้ดีดพร้อมโดยเพลง *เภริโย* กลองหล่วงตีเครงครื่น ฮะฮื่นห้าว ในดง *ขรมุขานิ* แตรคำวงเพ็ชรแผ้ว เป้าปี่แก้วนำพล กลองมุงคุลตีดังคะค่วน หน้าเดียว ม่วนสุตี ทังนนตรีแลฆ้อง วะวู่ต้องเสียงสังข์ *โคธา* สีซอดังเพราะยิ่ง ดีดพิณตึ่งแกมแคน *ทินฺทิมานิ* กลองชัยแสนช่างหุ้ม ตีแต่คุ้มเฮาไป *กตุมฺพา* กลองชัยตีม่วนหลิ้น ช่างเติบเต้น สบัตชัย เดาดาไปทุกหมู่ อุย่าอุยู่ช้าเหิงนาน.

ประการนึ่ง *ตุริยวาทกา* พวกตุริยะนนตรีฝูงละไม่ ให้เขาดีดเลียบไล่สายพิณทังหลาย ให้เขาขนขวายหาอุย่าช้า สายนึ่ง ชื่อว่าฟ้าสนั่นก้องเวหา สายนึ่ง ชื่อว่านางสีดาน้อยนาถ อุย้อนแก้วกาดกาสี ดีดดังดีต้อยติ่ง ฟังแล้วยิ่งยินดี ทังอิตถีปุตตราช ผู้ฉลาดเข้ามาฟัง ยินขลังใจวีว่อน สายนึ่ง ชื่อว่าสาวอ่อนน้อย ค้อย ๆ ไห้แอ่วแม่หาผัว ดังนัว ๆ พลล้าน ทังสี่ด้านประณมถวาย สายนึ่ง ชื่อว่าบุษบาบัวบานชื่นช้อย เสียงอ้อยอิ่นอรนัน คือดั่งเสียงเสพในเมืองสวรรค์เทวโลก งึดง้อโศกเหลือหลาย ฝูงสาวหลายมาล่ำ ทุกสำหมู่สาวฮาม เหลือหลายหลามเนื้อมุ่ย สายนึ่ง ชื่อว่าเสียงขลุ่ยแก้วพระญาอินทร์ ในแดนดินจักเทียมก็ยังยาก

ตุริยวาทกา อันว่าพวกตุริยะนนตรีเสียงม่วนมี่ ปี่ห้อแลสวนไล เคยฮู้ไขเสียงอ่อนสนุกท่อนท้าวเมืองสวรรค์ หลายพรรณะมีมาก โพนโดกหลากนานา เสตฉัตรคันงาหลายหลาก ทุกภาคพร้อมริจนา งามสุดตาช้อยชื่น ฝูงหมู่หมื่นลูกท้าว ให้แบกง้าวสืบกันไป ถัดนั้นกูพระองค์จักธรงช้างสาร ตัวงางอนสุดขนาด มีทังสังกาดอันเดียรดาษแล้ว ด้วยแก้วมุกดา ช้างตัวนั้นชื่อว่า หัตถีวรขันธนาคาตัวประเสริฐ เกิดในกระกูลแม่ช้าง ห้างแล้วอาจแก่ตา ลีลางามองอาจ นายท้ายผู้ฉลาดถือตาวคำ ลำนำยอยหูใส่ข่ายแก้ว งามเลิศแล้วเหลือตา ถัดนั้นผุสดีศรีสุรรณกัลยาตนเป็นเอก ให้ขี่ช้างแก้วเมขลา วรนาคาตัวองอาจ ผาสาทตั้งเหนือหลังพวงคำบังสองข้าง กูบช้างใส่ดาวคำ ลำนำหัวให้ประดับข่ายแก้ว ห้างแล้วใส่กระดิงแลนา.

เอวๆ ราชา พระบุรมศรีสญชัยภูวนาถ ให้อามาตย์แต่งเดาดา ยังราชมัคคา ก็แล้วโดยประการดั่งกล่าวมา นี้แล.

---

๑ บบ. คนฝูงช่างจองวองให้ท่านหายโศก

(ชูชกท้องแตกตาย)

ตทา ชูชโกปิ *เมื่อนั้น ส่วนดั่งพราหมณ์เถ้า เข้าลุกอำนาจแห่งนางอมิตตดา อันประกอบด้วยมายาตัวะล่าย จำอ้ายเถ้าให้เข้าสู่หิมพานต์ ไปขอสองกุมารทังคู่ ในกู่แก้วบรรณศาลา* **อาเนตฺวา** *เถ้าก็นำมาโดยฮีบถีบพลัน มาเสี้ยงวันคืนบ่ช้า ได้สิบห้าวันเป็นขนาด เข้าถงเถ้าก็ขาดแต่ป่าหิมวันต์ เถ้าก็กินหัวมันแลลูกไม้ตางเข้า ไส้เถ้าก็ตีบ หนังท้องลีบเป็นฮางหมา* **ลภิตฺวา** *เถ้าก็ได้ลาภสักการอันวิเศษยิ่งหนักหนา* **ภุญฺชิตฺวา** *เถ้าก็กินเข้าน้ำโภชนะอาหารอันหวานจ้อยจืด เครื่องประณีตน้ำนมงัว ของกินนัวหลายหลาก มีมากยิ่งหนักหนา อันพระญาบุรมศรีสญชัยให้แต่งแปลงไว้ คือว่าเข้าต้มแลเข้าหนมแหนบ เข้าเขียบแลเข้าทรายหวานหอมหลายเข้ามธุปายาส เข้าปาดแลเข้ามัน เข้าหนมตาควายใส่หมากพร้าว เข้าจ้าวใส่มันหมู* **สตฺตุภตฺตญฺจ** *คือว่าเข้าสดุก้อนสดุย่อย อ่อยห่อยกับมันปลา เข้าแดกงาอันหอมยิ่งยวด เข้าขวดแลสาลีวง[๑] เข้าผงปันเป็นกลีบ เข้าลีบกับน้ำตาล เป็นเครื่องหวานแก่อี่เถ้า* **ภตฺตสูปญฺ** *ป่ท่อแต่นั้น แม่นว่าเข้าแลแกงทังหลาย อันนายครัวหลวงหากแต่งแปลงไว้ คือว่าจืนไข่แลจืนมัน สัพพะสรรพ์ปิ้งจี่ หมกมอกหมี่แลกระนาบ ลาบซว้าแลซุบยำ ผักนำตับกับปลาบ่ำ กุ้งหม้ำกับงาปี เครื่องจิแลเครื่องจ้ำ น้ำแจ่วกับชิ้นต้ม แกงส้มใส่เข้าปุ้น ลาบขุ้นใส่ตับหลาย ลาบควายใส่เพี้ยย่อ หมกมอกหม้อใส่เข้าเบือ หมากเขือกับปลาแดก ถั่วแปบกับน้ำผัก อี่เถ้าพราหมณ์มักพาโล* **โส อสกฺโกนฺโต** *เถ้าก็กินลื่นล้นพ้นประมาณ จวบอาหารหอมฮื่น ใจเถ้าชื่นยินดี เถ้าก็เก็บขาหมูใส่ลีไล่ - ลีไล่ เก็บขาไกใส่ลีลัน - ลีลัน ขาหมูมันพราหมณ์เถ้าผัดแฮ่งเคี้ยว ปากพราหมณ์เบี้ยวหนีกัน ขี้มูกมันก็ไหล น้ำลายมันก็ย้อย น้อยบ่นาน อาหารก็ใค่คุงคาง เถ้าฟางตายใจซิขาด ธาตุซิแตกเฮฮน หนหวายหลายลื่นล้น ตาเถ้าก็เหลือกข้นอยู่พานลาน - พานลาน แลนา.* **ปกฺโกสาเปตฺวา** *เมื่อนั้น คนทังหลายเขาจิ่งเมือถวายเหตุแก่พระญาบรมศรีสญชัย ให้อามาตย์ใหญ่ไปดูเถ้าชรา เขาจิ่งแล่นหาอุยาอันใดก็บ่มี เขาจิ่งได้ฮากพังคีข้อหล้อ ค่าข้อมือ มาฝนให้พราหมณ์กิน ให้ท้องพราหมณ์ซุ ท้องพราหมณ์ก็บ่ซุ เอาอุยาปัจจุมาให้พราหมณ์กิน ให้ท้องพราหมณ์ลง ท้องพราหมณ์ก็บ่ลง เอาอุยาผงมาให้พราหมณ์กิน ให้ท้องพราหมณ์ซอด ท้องพราหมณ์ก็บ่ซอด เอาหมากตอดมาให้พราหมณ์กิน ให้ท้องพราหมณ์แวบ ท้องพราหมณ์ก็บ่แวบ แลนา. คนทังหลายเขาจิ่งจารจากันว่า เฮาจักเฮ็ดสิ่งใด ให้ท้องพราหมณ์ดีดั่งเก่า นี้จานอ ? เมื่อนั้น คนทังหลายฝูงนั้น จิ่งแล่นไปหาแม่มดมาวานขวัญ ก็ว่าบ่ถอย - บ่ถอย เอาหมอน้อยมาธรงส้มป่อย ให้พราหมณ์สระหัว ก็*

---

๑ ป. เข้ากวดแลสาระวง

ว่าบ่หาย - บ่หาย น้อยบ่นานท้องพราหมณ์แตกตู้ม ตาย หงายคางอยู่เทิงผาสาท ในเมืองแก้วอาจปเชชัย เถ้าก็ได้ละเสีย ยังเงินคำแลช้างม้า ทังข้อยข้าญิงชาย ทังถงลายแลไม้เท้าน้ำเต้ากับเหล็กไฟ เสียในเมืองแก้วปเชชัยที่นั้น ก็มีแล.

เมื่อนั้น บั้นคนทังหลาย เขาก็เมื่อถวายเหตุ แก่พระญาบุรมศรีสญชัย ให้อามาตย์ไปเลิกซากส่งสการพราหมณ์เถ้า เขาจิ่งมาประสุมชุมนุมกันด้วยเสียงปาก เอาซากพราหมณ์เถ้าใส่ในโลงผี **ปณฺฑิตชนา** บั้นคนทังหลายฝูงมีผญา เขาก็พิจารณาหา ยังป่าดงดอน อันจักเป็นกองฟอนแห่งผีเถ้า เขาจิ่งเว้าจารจากันว่า ดูราชาวเฮาทังหลายเฮย **อยํ พฺราหฺมโณ** อันว่าพราหมณ์ผู้นี้ ตั้งเป็นคนนอกเขตดีหลี กาฬกิณีจับตัวมันทุกแห่ง ฮ้ายพ้นแพ่งอวิสัย เมื่อเฮาจักเอามันไปปลงไว้เสียในย่านน้ำ มันจักไหลมานา เฮาจักได้กินปูปลาเหนี้ยวกุ้ง เขียดน้อยแลเขียดหลวง ตกท้องทวงเฮามันจักเป็นพยาธิ ค่อมเปลี้ยคะยือไอ ไปมาใดบ่ได้ เฮามาเอามันไปปลงเสียใกล้แม่น้ำนที ค่อยกระทำเพียรเอาไปให้ฮอด เท้าวันเทอญ.

ราชา เมื่อนั้น พระญาบุรมศรีสญชัยตนวิเศษ **การาเปตฺวา** จิ่งให้คนไปเลิกซากส่งสการแก่เถ้าหนังยานตาบซาบ คือว่า ผู้เป็นกลากให้ถือท่อนไฟ ผู้เป็นไอให้ไปเดินชาวบ้าน ผู้หัวล้านให้ไปหามโลง คงโถงเถงให้ถือประคือแห่ ผู้ค่อมเปลี้ยแกให้ไปแบกไหเหล้า ติตถีย์เถ้าให้ไปทอดบังสกุล ไปให้บุญแก่พราหมณ์เถ้า น้ำเต้าแตกปาก ให้เอาไปทานหาพราหมณ์เนอ ! ทองแดงอ่อนเงินคว้าง ให้เอาไปทานหาพราหมณ์เนอ ! เสื้อเก่าฮ้ายสามปี ให้เอาไปทานหาพราหมณ์เนอ ! ผ้าสบงฮ้ายต่อกลาง ให้เอาไปทานหาพราหมณ์เนอ !

โอจินิตฺวา เขาจิ่งเลือกเอาคนกล้าคนหาญ ประมาณว่าได้ซาวสี่ แฮงพ้นที่เทียวพลันสูงเสมอกันเฮวฮอด เขาจิ่งสอดคานหามโลง เงื่อนคานได้แลหก เขาจิ่งยกเงื่อนคานหามมาแขวนขวัญ แลคนแลสามบัก บักนึ่งให้ไปซื้อเหล้าแลอุยา มาสู่ลุตาพี่น้อง . มาเลี้ยงท้องอยู่นี หน่ำนีเหนีย ซีกเหลือบักหนึ่ง ให้ไปซื้อหมากพลูมาสู่กันเคี้ยว ซีกเสี้ยวบักหนึ่ง ให้ไปซื้อหมูมาสู่ขวัญ **อาราเธตฺวา** เขาจิ่งไปราธนานีรมนต์พระปู่ ชื่อว่าธรรมคุตมาสูดกุสลา ให้บุญแก่พราหมณ์เถ้า มหาเถรเจ้าฮู้แล้วฮีบเฮวมา

อาโรเปตฺวา คนทังหลายก็ยอโลงพราหมณ์ไปลีจุดจีจาด หว่านเข้าตอกผอกผีพรายผีโผ่เสียงฮ้องโห่เนืองนัน คนซุนกันแล่นจีจุดจีจาด บางพ่องถือถุงกระดาษแลถุงชัย กวัดแกว่งไปยียุบยียาบ ในที่บ่ฮาบเถิงที่ชัน หัวซุนกันก้นขี้ทั่ง ลุกนั่งแล้วแลอุยืนไปว่า เถ้าขี้ล้ายหนักฮ้ายเฮ่วแท้นอ ! เหื่อแฮ่งไหลไคลแฮ่งย้อย ค่อยไปตาม เถิงพลาญฝั่งน้ำ ซ้ำไปเถิงนที มีเสียงทอดหุ่ยทอดแควน ก็จิ่งพ้นฝั่งน้ำ ซ้ำไปฮอดกองฟอน เขาจิ่งยอโลงใส่เชิงสะกอนผีเถ้า มหา-

เถรเจ้าจิ่งสูดกุสลา ดังคะเย่า - คะเย่า เป็นดั่งเสียงนกขุ้มแลนกเค้า พระเถ้าเสียงปดี ขาจิ่งมีคำดีคำงามอ่อยห่อย ไม้ค้อนเขาต่อยปากโลง ดังอยู่ปุ่ง ๆ ว่าอีลุงเถ้าพราหมณ์เฮย อย่าได้ลืมกองบุญหนีเมือเมืองฟ้า เนอพราหมณ์เนอ ! เจ้าจงก้มหน้าต่ออวีจีเนอ อีลุงพราหมณ์เฮย อย่าได้คึดเถิงนางผู้ดีผู้งามหนุ่มเหน้า เจ้านางน้อยอมิตตตา มันหากจำอีลุงมาตายที่บ่ชอบธรรม มันบ่อยำคำอีลุงสั่งไว้ ดีหลีนา.

เมื่อพระญาบุรมศรีสญชัย ให้คนไปเลิกซากส่งสการพราหมณ์แล้ว ก็ให้ตีกลองแผ้วผัดหา ยังญาติกาพี่น้องแห่งพราหมณ์เถ้า ให้เขามาเอาเข้าของนรทัพพา หน้ากลองดาจักขาด **อปสฺสิตฺวา** ก็บ่อาจจักเห็น ยังบุคคละผู้ใดผู้นึ่ง อันเป็นเชื้อชาติ ญาติพี่น้องแห่งพราหมณ์สัง **สพฺพำ ธนำ** อันว่าเข้าของทังมวล ก็ควรเป็นราชสมบัติดั่งเก่า ก็มีแล.

(เคลื่อนพลเสด็จเชิญพระเวสสันดร)

สตฺตเม ทิวเส ในวันถ้วนเจ็ด สมเด็จบุพิตรภูมี กระทำยังท้าวชาลี ศรีวรองอาจ อวนอามาตย์ออกจากปเชชัยนัคเรศ เข้าสู่เขตภูพนัง **ตมตฺถำ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห.** พระติโลกนาถาจารย์ จักปฏิสันถาร ปางเมื่อพระภูบาลสญชัยราช เสด็จยัวระยาตรจากนครชัย เอาเสนาไหลเข้าสู่ ลูกแก้วผู้อยู่ในดง แก่พระอริยสงฆ์ตนวิเศษ จิ่งตรัสเทศนาว่า ***สา เสนา มหตี อาสิ อุยฺยุตฺตา สิวิวาหินี*** ดั่งนี้เป็นเค้า ***ภิกฺขเว*** **ดูราภิกขุสงฆ์ ตนธรงศีลามริยาท ส่วนดั่งโยธาอามาตย์ พลท้าวราชสญชัย ไหลหลามไปบ่น้อย มากกว่าฮ้อยโกฏิเนืองนอง ได้สิบสองอักโขเภนี[๑] ย่อมคนดือคร้าว ข้ามราชหาญท้าวย่อมกินเมือง รบเศิกเปืองเกิ่งเชื้อ หน้าหนุ่มเนื้อโฉมฉาย บางพ่องถือขรรค์ชัยแหนแห่ท้าว บางพ่องแบกง้าวแล่นซะไว ๆ บางพ่องถือธุงชัยเดียรดาษ บางพ่องถือค้อนคาดอุยอกเอยียวกัน ไปเนืองนันในป่ากว้าง บางพ่องสักฮูปช้างในขา บางพ่องสักฮูปปลาในแค่ง บางพ่องสักคิ้วแต่งคอยนาง นางพ่องสักฮูปสิงห์มอมคอปล้อง บางพ่องสักท้องฮูปลายลวง บางพ่องสักอกพวงมีมาก ฮูปนาคราชเกี้ยวเกาะหาง บางพ่องสักหลังลายทำท่าย ฮูปช่อฟ้าก่ายเมืองแมน บางพ่องสักแขนฮูปดอกผักแว่น นกน้อยคาบเหยื่อแล่นแลฮูปนกยูงยาง บางพ่องสักใต้คางคอปล้อง ยูอยู่ย้องตระการงาม บางพ่องสักรูปหนุมานตัว**

---

๑ บบ. อักโขเภนีนั้น อาจารย์เจ้าตนนึ่งให้ตรา หาไม้ไผ่ให้ได้ ๙ ลำ แลล้าแล ๙ ปล้อง จิ่งมาทอดไว้ห้องมัคคา ให้ริพลพหลโยธาเทียวไปมา เอยียบย่ำย่ำยี เป็นผงธุลีดีขึ้น เท้าฮอนพื้นอกนิฏฐา จิ่งได้ชื่อว่าอักโขเภนี ก็มีแล

องอาจ ฐูปพระบาทไท้นารายณ์ โยธาทังหลายฝูงนี้ เป็นคนหาญแกว่นกล้า เครื่องผ่านหน้าสมคราม หลามกันกันไปหลายแง่ แหนแห่ท้าวชาลีตนวิเศษ เจ้าจอมเกศบัวบาน เลือกหมู่โยธาหาญอ้อยช้อย เด็กน้อยได้สิบปีเข้า เจ้าก็บ่นับ ผู้เถ้าแก่ชรากาล เจ้าก็บ่นับ เนื้อหนังยานหัวสั่น เจ้าก็บ่นับ คนสั้นสามศอกเปลี้ยง่อยฮามงาน เจ้าก็บ่นับ คนกระทำการกินจ้าง เจ้าก็บ่นับ คนกล่าวอ้างโวหาร เจ้าก็บ่นับ ขุนสอนความตกแต่ง เจ้าก็บ่นับ ผู้ถือวีแกว่งกินเมือง เจ้าก็บ่นับ บัณฑิตเฮืองนักปราชญ์ เจ้าก็บ่นับ ผู้ฉลาดแต่งโวหาร เจ้าก็บ่นับ คนขอทานชาวบ้าน เจ้าก็บ่นับ คนคร้านหมู่คะโยมชี เจ้าก็บ่นับ ชาวกฎีสถานกวาดวัด เจ้าก็บ่นับ ช่างตัดช่างสัก เจ้าก็บ่นับ เท่าจักนับจักคณนาหา ยังคนกล้าคนหาญ แท้ดีหลี คือว่าปล้ำเสือ เสือก็หนี ปล้ำหมี หมีก็ตาย ปล้ำงัวควายอุ้มทอด ปล้ำช้างถอดเอางา ปล้ำหมาถอดเอาแข้ว ปล้ำแง้วเอาผ้าโพกหัว ก็จิ่งนับจิ่งตราดาแต่งไว้ ได้สิบสองอักโขเภนี โฉมศรีวัยยกย่าง ประดับเครื่องต่างภาษา *อุยฺยุตฺตา* เสด็จออกจากนครชัยยัวระยาตร ล้อมพระบาทไท้สญชัย มิ่งจอมไตรภูวนาถ ทังพระบาทท้าวชาลี นำทางดีครื่นเค้า เสด็จเข้าสู่ไพรหนา แลนา

ตทา กาลิงฺครฏฺเ ในกาละเมื่อนั้น บั้นพราหมณ์ทังหลาย อันอยู่ในเมืองกลิงค-ราษฎร์ อันขอเอาช้างแก้วอาจพาไป ฝนก็หลามไหลตกบ่ขาด ในขงเมืองกลิงคราษฎร์มากยิ่งหนักหนา **อาเนตฺวา** เขาก็นำมาแล้ว ยังช้างแก้วปัจจัยนาเคนทร์ เขาก็นำมาวางเวนให้แก่พระบาทไท้สญชัย **โสปิ** ส่วนดั่งช้างปัจจัยตัวนั้น ก็ยินดีเล่า เพื่อว่าจักได้เห็นหน้าเจ้าเก่าผู้ธรงธรรม จิ่งมีเสียงกัมปนาทเกลื่อนก้อง ดุจดั่งนกเขียนตัวช่างฮ้องเสียงใส ควรเอาใจยิ่งหนักหนา **เตน วุตฺตำ เหตุดั่งนั้น** บั้นคาถาพันธะดวงนี้ พระพุทธิเจ้าเทศนา แก่ธรรมเสนาปตีสารีบุตร ตนบรสุทธิ์ด้วยปัญญา ในจริยาปิฎก สังคายนาจารย์เจ้ายกออกมาเป็นสาธก ในเวสสันตรชาดกว่า **โกญฺจำ นทติ มาตงฺโค** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราสารีบุตร ตนบรสุทธิ์ฉลาด อันว่าช้างแก้วอาจปัจจัยนาเคนทร์ เป็นช้างแก้วเสถียรตัวประเสริฐ ล้ำเลิศมิ่งมุงคุล ย่อมกระทำคุณบ่โหดไฮ้ ได้หกสิบเข้า จิ่งถ่อยเถ้าโฮยแฮง กระทำใจแข็งบ่แล้ว ช้างแก้วฮ้องสะเทียน เหมือนดั่งนกเขียนตัวช่างฮ้อง ควาญหากย้องประดับดี มีสายประคับประโคนคอเคียนคาด ช้างแก้วอาจใช่สามานย์ ชมชื่นบานกว่าเก่า จิ่งเล่าฮ้องสะเทียนเกลื่อนก้อง ขำเขือกท้องธรณีเพื่อว่าจักได้เห็นหน้าพระระษีตนแก่นเหง้า จักได้เห็นหน้าเจ้าเก่าตนมา **อาชานียา** เครง ๆ เสียงม้าแล่น ม้าก็หือระแห่นฮึดห้าว นายม้าเฮ็ดอ้าว ๆ แกว่งกงไกว **เนมิโฆโส** เสียงรถไปซว่า ๆ ทั่วท้องป่าธรณี **รโช** ผงธุลีตีขึ้นเมือบนจนอากาศ พระสุริยาศบ่อาจเปล่งรัศมี **สิวิวาหินี** ส่วนดั่งริพลพหลโยธา สังขยาได้สิบสองอักโขเภนี มีพระญาตนองอาจ ออกไปน้อมบาทไท้ระษี **ชาลินา** มีท้าวชาลีเป็นมัคคุเทศก์ เข้าสู่เขตหิมพานต์ แลนา. **เต จตฺตาโร ขตฺติยา**

ส่วนตั๋งพระกษัตริย์ทังสี่พระองค์ ทังริพลพหลโยธา **ปาวิสุ** *ก็เข้าไปสู่ป่าใหญ่ไพรหนา* **พหุสาขํ** *มีน้ำไหลวางวิ่ง ผักไม้มิ่งยูกิน เต็มดงดินบ่ขาด เดียรดาษเต็มไป ด้วยไม้สองประการ คือว่า ไม้อันเป็นดอกแกมกิ่ง บานแย้มยิ่งยอดวง แลไม้อันเป็นหมากพันพวงชะช่อน ใหญ่น้อยอ่อน แกมใบ* **ตตฺถ** *ในไพรสนฑ์แสนโสด เต็มไปด้วยนกฮ้องโอดหลวงหลาย บางพ่องมีวรรณะลายประจิต มีทังนกประหิดแลหงส์ขาว นกยูงหางยาวแลไก่เถื่อน แขกเต้าเพื่อนนกยาง นกลางแลจิบจาบ กาลาบแลนกเขา ตาเวาแลนกขุ้ม มีทังนกกวักหางปุ้มแลนกกระทา มีทังคับคาแลเป็ดกาบ ฮ้องพาบ ๆ เนืองนัน ตีนเขียวดำแดงปลอด จับไม้สอดไ[illegible]* **ฺชนฺตา** *นกทังหลายเต็มป่า ฮ้องชีชว่าหากัน เสียงเนืองนันฝูงไก่ป่า ขันท้าทั่วกลางไ[illegible] นกเขาขันเทียมคอนหาคู่ จับอยู่ไม้ต้นใหญ่ลำสูง ยูงทองฮ้องชะนีวอนหาคู่ เขาก็หาคู่ช้อนเทียมข้างอยู่ซู่ตัว ตัวผัวฮ้องตัวเมียนีเหนีย ตัวเมียฮ้องตัวผัวนีหน่ำ ยามค่ำแล้วเขากล่อมกันนอน เดิกอรชรแค่งขากอด เกี้ยว สอดเหนี่ยวเชิ่งกันไปมา เหนือสาขาดูชอบ ผงประกอบดอกบานงาม นั้นแลนา.* **เต คนฺตฺวา ทีฆมทฺธานํ** *ดูราภิกขุสงฆ์ ตนธรงศีลาถ้วนถี่ อันว่าท้าวทังสี่พระองค์มีวงศาบ่เจือจาน แต่สามนตราชเค้าราชา มีจตุรงคเสนาสี่หมู่ หาญห้าวสูหิมพานต์ มีปริวารครื่นเค้า เจ้าก็สนุกชื่นชมไป หนทางไกลบ่โหด ได้หกสิบโยชนะคณนา ก็จิ่งฮอดศาลาแก้วกู่ที่พระเวสสันตรเจ้าอยู่ธรงธรรม ก็มีแล.*

มหาราชปพฺพํ นิฏฺฐิตํ

ก็เสด็จบรบวรณ์ควรแล้วท่อนี้ก่อนแล

(ประดับประดาด้วยพระคาถาทังหลาย ๖๙ พระคาถา)

---

๑ บ. ฮ้องก้าบ ๆ

๑๒. ฉักขัตติย์

ชาลิกุมาโรปิ มุจลินฺทสรตีเร ขนฺธาวารํ นิวาสาเปตฺวา...

โภ สาธโว ดูราสัปปุริสะทังหลาย **ชาลีกุมาโรปิ** ส่วนดั่งท้าวพระชาลีศรียุวราช ชาติสายสุริยวงศา หลานพระญาบุรมศรีสญชัยตนวิเศษ **นิวาสาเปตฺวา** ยังอามาตย์ทังหลาย ให้ตั้งทัพฮาวคราวจอด แทบฝั่งน้ำมุจลินทสระ **ชปาเปตฺวา** ยังนายรถให้ตั้งไว้ยังราชรถ กดได้หมื่นสี่พัน เลียนเป็นถันสะพู่ อุว่ายหน้าสู่ทางมา **อารกฺขํ สุสัวิทหิ** เจ้าชาลีก็ตกแต่งองคเสนาฝูงกล้าหาญเป็นเค้า ให้อยู่เฝ้าพิภักดิ์ฮักษา ยังทัพทีมชัยที่นั้นไว้เป็นแวนคัด เพื่อบ่ให้สัตว์ทังหลาย หมายมีราชสีห์เสือช้างแฮด มาฮ้องแผดฮาวี แก่ริพลพหลโยธา. **หตฺถิหาทีนํ สทฺโท** อันว่าสัททะสำเนียงเสียงมี่ก้อง ช้างม้าฮ้องเนืองนัน มหันตะมโหฬารึกวิศาล ให้เป็นไปบ่ขาดต้องโสตประสาทพระราชระชี ก็มีแล.

(พระเวสสันดรกลัวภัย)

อถ มหาสตฺโต เมื่อนั้น บั้นเวสสันตระเจ้าตนวิเศษ บ่ฮู้เหตุว่าพ่อตนมาราธนา **สุตฺวา** ได้ยินแล้ว ยังเสียงริพลพหลโยธา **มรณภยภีโต** เจ้าก็อุย้านสะท้านตื่นตกใจ กลัวแต่ภัยอันตนจักตาย **อาทาย** เจ้าก็บายเอาแล้ว ยังแขนนางแก้วราชมัทที ฮีบขึ้นสู่คีรีวงกต บรรพตไพรหนาด้วยคำจินดาว่า **อิเม ปจฺจามิตฺตา** อันว่าข้าเศิกศัตรูทังหลายฝูงนี้ ฮ้อยว่าข้าเสีย ยังพระภูธรตนพ่อกูตายแล้ว บัดนี้ เล่าจักเข้ามาข้ายังกู **แท้ดีหลี โอโลเกสิ** พระมหาสัตว์ตนวิเศษก็จิ่งทอดพระเนตรล่ำหลิงดู ยังหมู่ริพลพหลโยธา ก็มีแล.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. พระศาสดาองค์วิเศษ จักสำแดงเหตุอันนั้นให้ฝากฎจิ่งกล่าวเป็นรสคาถาว่า

เตสํ สุตฺวาน นิคฺโฆสํ ภีโต เวสฺสนฺตโร อหุ ดั่งนี้เป็นเค้า **ภิกฺขเว** ดูราภิกขุสงฆ์ตนธรงศีลาวิเศษ **เวสฺสนฺตโร** ส่วนดั่งพระเวสสันตรราชา **สุตฺวาน** ได้ยินแล้ว ยังสัททะสำเนียงเสียงมี่ก้อง ช้างม้าฮ้องหือระแห่น ริพลแล่นชีสน เต็มดงดอนเดียรดาษ อุคคตนาททั่วท้องคีรี

ภีโต เจ้าก็อุย้านแต่มรณะคำตาย **อาทาย** เจ้าก็บายเอาแล้ว ยังแขนนางแก้วราชมัททีศรีวร-กัญญา **อภิรุหิตฺวา** ก็จิ่งขึ้นสูยอดเขาเขียว **อุทิกฺขติ** เจ้าก็เหลียวหลิงล่ำ ทุกสำหมู่เสนา คันว่าพระระษีเห็นแล้ว จิ่งต้านต่อนางแก้วราชมัททีว่า

อิงฺม มทฺทิ นิสาเมหิ นิคฺโฆโส ยาทิโส วเน ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราเจ้ามัทที **อิงฺม** ดั่งเฮาพี่จักเตือนเจ้านี้เนอ **นิคฺโฆโส** อันว่าเสียงมี่ก้องฮ้องนันมา **ยาทิโส** อันเห็นมาปานใด กลางไพรหนาป่าไม้ ในแห่งห้องภูพนัง **ตฺวำ** อันว่าเจ้ามัทที **นิสาเมหิ** จงพิจารณาดู ให้ฮู้ว่าเป็นเสนาแห่งเฮา ฤาฮู้ว่าเป็นเสนาแห่งท้าวพระญาตนใด นั้นจา ? **อาชานียา** อันว่าม้าอาชาไนยหัยศรี **หสิสฺสนฺติ** ก็ฮ้องหีระแห่นแล่นไปมา **ธชคฺคาเนว** อันว่าปลายประคือชัยทังหลายไหลมายียาบ - ยียาบ แต่สองตาบช้างมุจลินทสระ **ทิสฺสเร** ก็ผากฏเห็นมาแก่ตาฮาทังสองนั้น แลนา **ดูราเจ้ามัทที ดั่งเฮาพี่จักอุปมานี่นา *อุทฺทกา* อันว่านายพรานเนื้อทังหลาย *ปริกฺขิปิตฺวา* มาแวดวังขังล้อมอ้อมเอา ยังหมู่เนื้อทังหลาย ด้วยขุมถางแลน่างน้าว ข้าวเขืองสะเทืองแลปอป่านอันผ่านหมั้นยิ่งหนักหนา *วิกฺโกสมานา* เขาก็ฮ้องโห่ด่า ให้เนื้อป่าตื่นตกขุมถาง ลางตัวถีกน่างน้าว ข้าวลั่นทับเต็งตาย นายพรานเขาบไว้ จับหอกได้เลยแทง เนื้อตัวแฮงตายช้า เขาจิ่งเอ้นกันข้าฟันเอา ยังเนื้อตัวดีตัวพี ด้วยหอกดวงดีดวงกล้า พร้าดวงคม อันนั้นแลมีโดยประการฉันใด *มยำ* อันว่าฮาทังสองพี่น้องนี้นา *อทูสกา* อันหาโทษบ่ได้ ไพร่ว่าฮ้ายบ่ดี จิ่งขับหนีเจียระจาก พรากแห่งห้องบุรี มาบวชเป็นระษี ในดีรีฮาวป่า คองว่าจักพ้นจากคำตาย บัดนี้เล่ามาจิบหายในเงื้อมมือแห่งข้าเศิกศัตครู ก็อุปไมยไปดั่งนั้น แท้ดีหลี ดูราเจ้ามัทที *ตฺวำ* อันว่าเจ้าน้องนาถ เป็นขัตติยชาติราชกัญญา ใจกูร์ณาบ่กล้า ท่านบ่ห่อนข้าเสียดาย เขาจักหมายเข้าเฮาพี่ เมื่อถอยกำลัง *ตฺวำ* อันว่าเจ้ามัทที *ปสฺส* ก็จงลำหลิงดู ยังหมู่ข้าเศิกศัตรูอันมาชูข้าเฮาพี่ เมื่อถอยกำลัง นี้เทอญ.**

(นางมัททีปลอบพระเวสสันดร)

สา ตสฺส วจนำ สุตฺวา เมื่อนั้น บั้นราชมัททีได้ยินวจนะคดี แห่งพระระษีตนวิเศษ **โอโลเกตฺวา** นางจิ่งทอดพระเนตรลำหลิงดู ยังหมู่ริพลพหลโยธา **ญตฺวา** นางก็ฮู้ด้วยอนุมานญาณผญาแห่งตน ด้วยอันฉับพลันว่า เสนาอันเข้ามานี้ บ่ใช่เสนาข้าเศิกศัตรูทังหลายฝูงอื่นฮ้อยว่าแม่นเสนาพระเวสสันตรเจ้าแห่งกู แท้ดีหลี **อสฺสาเสนฺตี** นางจักเล้าโลมยังพระกษัตริย์ให้หายโทมนัสที่คำกลัว **อาห** ก็จิ่งกล่าวเป็นคาถาอุปมาว่า

***อมิตฺตา นปฺปสเหยฺยุำ อคฺคีว อุทกณฺณเว* ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าน้อยเฝ้าพระบาทบังคม อย่า**

ได้ปรารมภ์เดือดฮ้อน ข้อนพระราชหีระทัยสัง ดั่งผู้ข้าจักอุปมา ให้พระกษัตริย์เจ้าฟังนี้เนอ *อฺดิ* อันว่าไฟ อันบุคคละหากนำไป ด้วยโคมไต้แลฯทวนหญ้าคา *ฌาเปตุ* เพื่อจักจุด ยังน้ำสมุทรสาครา ก็บ่อาจจักฑหนาการไหม้ได้ น้ำนั้นคือพระบาทไท้กษัตริย์ ไฟนั้นคือปัจจามิตรกล้าข้าเศิกไหม้ พร้อมกันไต่ตามมา บ่มีจักให้สหนาการเบียดได้ เหตุพระยอดไท้แผ่เมตตาธรรมก็ข้าแล. ประการนึ่ง *ยํ วรํ* อันว่าวรพระพรอันใด อันพระญาอินทร์ สุรินทราธิราช หากประสาทให้แก่พระระษี เมื่อให้ผู้ข้ามัททีเป็นทานวันนั้นว่า *อชิรํ วต เต ตาโต* ตั้งแฮกแต่นี้เมือหน้าบ่มีนาน ส่วนดั่งพระภูบาลปิตาธิราชเจ้า ตนเป็งเหง้าแห่งชาวสีพี จักมีใจชมชื่นยินดีเซิ่งพระระษีเป็นเจ้า แลจักนำเอาริพลพหลโยธา เข้ามากระทำมุทธาภิเษก ฉูกแก้วเอกบุตรอุตตมภูมี ให้เมือเสวยศรีสมบัติ เป็นเจ้ากษัตริย์ดั่งเก่า เป็นท้าวเล่าสองที แท้ดีหลี เหตุดั่งนั้น *ตฺวํ* อันว่า พระระษีเจ้าตนประเสริฐ *วิจินฺเตหิ* จงบังเกิดราชฮ่มเพิงเถิง ยังสิทธิพระพรคำสอนเอฺยื่องนั้น ก็ข้าเทอญ. ประการนึ่ง อันว่ากริยาอันเข้ามา แห่งหมู่ริพลเสนา จักเป็นลามกาถ่อยฮ้าย ก็บ่ฮ้างว่าจักมี ฮ้อยว่าจักเป็นสวัสดี แก่พระระษีมหาราช กับทังข้าน้อยนาถมัททีก็ข้าแล.

อถ มหาสตฺโต เมื่อพระราชมัททีเตือนสติพระระษีเจ้า แลมีดั่งนั้น บั้นพระเวสสันตรมหาสมณ์ ตนสร้างพรหมจารีย์ มีศีลบรสุทธิ์ **ปนุทิตฺวา** บรรเทาเอาเสีย ยังทุกข์โศกให้น้อยบาง วางใจให้หมั้นดีดั่งเก่าแล้ว **โอรุยฺห** พระตนแก้วก็ลงมาจากคีรี กับทังราชมัททีเป็นคู่ **นิสีทิ** ก็สถิตอยู่ แทบปักตูกู่แก้วบรรณศาลา **อิตราปิ** แม่นว่าราชมัททีก็ดี **นิสีทิ** ก็มาสถิตอยู่ แทบปักตูบรรณศาลาแห่งตน ก็มีแล.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. พระทศพลตนวิเศษ จักสำแดงเหตุเมื่อกษัตริย์สองพระองค์ ลงมาสถิตอยู่แทบปักตูศาลา ให้ผากฏแก่ภิกขุสงฆ์ จิ่งปลงเป็นรสคาถาว่า

ตโต เวสฺสนฺตโร ราชา โอโรหิตฺวาน ปพฺพตา ดั่งนี้เป็นเค้า **ภิกฺขเว** ดูราภิกขุทังหลาย ในเมื่อราชมัททีถวายชัยมังคละวจนะคดี ด้วยประการดั่งนั้น บั้นเวสสันตรราชา **โอโรหิตฺวาน** ลงจากจอมดอยมาแล้ว ก็สถิตแทบกู่แก้วบรรณศาลา **กตฺวาน** กระทำยังมนสิการ ในมโนทวารด้วยดีว่า บุคคลผู้ธรงพนวชบวชเป็นระษี ในกาละเมื่อก่อน ท่านบ่ห่อนกระทำฮ้ายฮาวีสักเทื่อ แท้ดีหลีแลน่า.

(ท้าวสญชัยเข้าพบพระเวสสันดร)

ตสฺมึ ขเณ ในขณะบัดนั้น บั้นพระญาบุรมสญชัยกษัตริย์ ตรัสพระราชอาชญา

แก่พระราชผุสดีเทวีว่า **ภทฺเท** ดูราเจ้าศีสุพรรณผุสดี ผิว่าเฮาทังมวล แลตระมวนเข้าไปพร้อมกันทีเดียว เอยียวจักเกิดโศกเป็นอันมาก ควรว่าให้เฮาพี่พรากจากหมู่เข้าไป คันว่าเจ้าฮู้วิสัยว่าปานนี้ พระกษัตริย์สามพระองค์วิเศษ **วิโนเทตฺวา** บรรเทาเบาเสียยังโศกธรรม มีคำยินดีดอมกันแล้ว จงค่อยคลาดแคล้วคลาไป ด้วยยศปริวารอันมาก เทอญ. ถัดนั้น **อุโภ กุมารา** อันว่าราชกุมารทังสอง คือว่าท้าวชาลี แลนางศรีวรกัณหา **วีตินาเมตฺวา** ให้อุยั้งอยู่หน่อยนึ่งแล้ว จิ่งให้เข้าไปตามภายหลังแห่งเจ้า เท้าวันเทอญ. คันว่าพระญาบุรมสญชัยราชา บอกอาชญาแก่ราชผุสดีดั่งนั้นแล้ว ก็จิ่งยังรถแก้วให้ปิ่นหน้าต่อหนทางมา **สุสัวิทหิตฺวา** เจ้าก็ตกแต่งพิภักดิ์ฮักษา ในประเทศที่นั้นแล้ว ตนแก้วจิ่งเสด็จลงจากคอช้างปัจจัย **อคมาสิ** ก็จิ่งเข้าไปสู่วิสัยที่อยู่ โฮงแก้วกู่จำศีล แห่งพระนรินทร์เวสสันตระราชบุตร ก็มีแล.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. พระทศพลญาณ ตนบานด้วยจตุราริยสัจจะ **ปกาเสนฺโต** จักสำแดงยังอรรถธรรมดวงนั้นให้ผากฏ จิ่งกล่าวเป็นรสคาถาว่า

นิวตฺตยิตฺวา รถํ วุฏฺฐาเปตฺวาน เสนิโย

ดั่งนี้เป็นเค้า **ภิกฺขเว** ดูราภิกขุสงฆ์ทังหลาย **ราชา** อันว่าพระญาบุรมศรีสญชัยตนพ่อกล่าวต้านต่อราชผุสดี ด้วยประการดั่งนั้นแล้ว จิ่งยังรถแก้วอันได้หมื่นสี่พัน เลียนเป็นถันสะพู่ ให้ปิ่นหน้าสู่หนทางมา **วุฏฺฐาเปตฺวาน** ยังริพลพหลโยธาทังหลาย ให้อุยายอุยังตั้งอยู่เป็นหมู่เท้าทั่วไพรหนา **อารกฺขณตฺถาย** เพื่อจักให้พิภักดิ์ฮักษา ยังโพยภัยอนตาย แต่เนื้อป่ากล้าคะนองของเถื่อน งัวล้านเลื่อนทัวระพี **อุปาคมิ** ก็เสด็จไปสู่ลูกฮักอัครเสนหา อันอยู่สร้างพรหมจารีย์ เป็นระษีผู้นึ่งผู้เดียว ในไพรเขียวป่าคัด **หตฺถิกฺขนฺธโต โอรุยฺห** พระบุรมกษัตริย์ตนพ่อ ก็เสด็จลงจากคอช้าง อันห้างประดับดี **เอกโส** มีผ้าสไบไกว่ขึ้นบ่าก้ำซ้าย แล้วแลเลิกขึ้นยังเองคชุลี ตั้งไว้เหนือขม่อม น้อมนมัสการ ไหว้สมภารพระระษีบ่ขาด มีหมู่อามาตย์เป็นปริวาร **อาคมิ** ก็เสด็จเข้าไป เพื่อจักราธนามุทธาภิเษก ยังลูกแก้วเอกบุตร ให้แทนธรงสมบัติ **อทฺทส** พระบุรมสญชัยราช เหลียวเห็นพระบาทไท้ธรงธรรม **รมฺมรูปึ** อันมีฮูปงามควรชมชื่นยินดี ยิ่งหนักหนา **สมาหิตํ** มีใจตั้งอยู่ด้วยสมาธิดี บ่มีกังวลด้วยโพยอันใดสัง **นิสินฺนํ** อันนั่งอยู่ แทบปักตูบรรณศาลา **ฌายนฺตํ** อันฮ่ำเพิงเถิงทานปารมีอันบรสุทธิ์ **อกุโตภยํ** บ่อุย้านแต่อมิตรเสนา.

อุโภ ขตฺติยา พระกษัตราธิราชทังสองพระองค์ ผู้ธรงนามวิเศษ คือว่า เวสสันตระระษี แลราชมัททีศรีวรกัญญา **ทิสฺวาน** คันว่าได้เห็นแล้ว ยังเจ้าผ่านแผ้วสญชัยราชา อันเสด็จเข้ามา ด้วยคำกัตติกาฮักลูก เพื่อจักปลูกแทนเมือง พระบุญเฮืองเจ้าฟ้า กับทังน้องก่ำพร้ามัททีศรีวรกัญญา

จิ่งลีลาจาก กู่แก้วพรากทวารา **ปจฺจุคฺคนฺตฺวา** ไปต้อนไปฮับพ่อโดยพลัน **อวนฺทิสุ** ก็เอากันมาไหว้ ยังพระบาทไท้ปิตา มีแล. **มทฺที จ** อันว่าพระราชมัทที่ศรีวรกัญญา ก็ไหว้บาทาทังคู่แห่งพ่อผัว ด้วยหัวแห่งตนอันขอดเกล้า ว่าข้าไหว้พ่อเป็นเจ้าพระภูมี ข้าน้อยชื่อว่ามัทที อันเป็นลูกสาวศรีสายสะใภ้ บัดนี้ ข้าน้อยได้เห็นหน้าพ่อปิตา ข้าขอไหว้บาทาทังคู่ แห่งพ่อเป็นเจ้าอยู่เหนือ หัว ก็ข้าแล. **สญฺชโย** ยามนั้นบั้นบุรมสญชัยตนพ่อ ตั้งใจต่อกูร์ณา **ปริจุมฺพิตฺวา** เจ้าก็จูบชมดมขม่อมแล้ว อุ้มเอาลูกชายแก้วกษัตราระชี กับทังราชมัทที่ศรีสะใภ้ มือลูบไล้เหนือหลัง **เนสำ** แห่งพระกษัตริย์ทังสองพี่น้อง แล้วฮ้องไห้ยมนา ก็มีแล.

ตโต ราชา เมื่อนั้น บั้นพระญาบุรมศรีสญชย์ บรรเทาทนโศกแล้ว จักต้านต่อลูกแก้วพระกษัตรา **อาห** จิ่งกล่าวเป็นคาถาว่า

กจฺจิ โว กุสลำ ปุตฺต กจฺจิ ปุตฺต อนามยำ

ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราเจ้าลูกฮักพ่อ นามหน่อหทยัง **กุสลำ** อันว่าสภาวะอันหาพยาธิบ่ได้ก็ยังมี แก่พระระชีทังสอง ก็พ่อฤๅ ? **อนามยำ** อันว่าสภาวะหาทุกข์สองประการบ่ได้ ก็ยังมีแก่สองระชีพี่น้อง ก็พ่อฤๅ ? ประการนึ่ง ลูกแก้วพ่อทังคู่ ยังค่อยเลี้ยงชีวิตอยู่ด้วยความเพียรอันจำเนียรแสวงหา ยังหัวมันแลลูกไม้ ยังค่อยได้พอฉัน ก็พ่อฤๅ ? **มูลผลา** หัวมันแลหมากไม้ก็ยังมีมาก บ่ลำบากด้วยอันคว่าแสวงหา แด่ฤๅ ? **ฑำสา จ มกสา** เหลือกแลยุงยองของป่าก็บ่มาคว่าใกล้ ไขบรรณศาลา ก็พ่อฤๅ ? **สิรีสปา** ชาติสัตว์ตัวฮีแฮงตอด งูงอดแลสิงสา ก็บ่มาฮาวีถึกต้อง แก่พระระชีสองพี่น้อง ก็พ่อฤๅ ? **หีสา** อุปัทวะอนตาย แต่เนื้อทังหลายหมายมีต้นว่าราชสีห์แลแฮด ก็บ่มาแผดฮ้องฮาวี แก่พระระชีทังคู่ อันมาอยู่สร้างโพธิสมภารในสถานป่ากว้าง ขงเขตข้างอรัญญา อันอาเกียรณ์เดียรดาษเต็มไป ด้วยเนื้อป่ากล้าคะนองทังหลาย นั้นก็พ่อฤๅ ?

มหาสตฺโต เมื่อพระบุรมศีสญชัยกษัตริย์ ตรัสถามข่าวสาส์น อาการอันเป็นสุขแลทุกข์เซิ่งลูกฮักอัครบุตร อุตตมะโอรสา ด้วยคาถาเท่านั้นแล้ว ตนแก้วเวสสันตระระชี จิ่งถวายคดีขาบเกล้า แก่พระบาทเจ้าสญชัย ด้วยนัยคาถาว่า

อตฺถิ โน ชีวิกา เทว สา จ ยาทิสิ กีทิสา

ดังนี้เป็นเค้า ข้าไหว้พระบาทเจ้าตนพ่อปิตา ชีวิกา อันว่ากริยาอันเลี้ยงชีวิตจิตตะ-สันตาน แห่งเผือข้าทังสอง ก็เป็นคลองอันยาก ลำบากยิ่งหนักหนา เป็นไปกับด้วยลามุก ทุกข์ยากด้วยอุญฉาจริยา แสวงหาผลาแลฮากไม้ ได้แล้วมาสู่กันกิน ตามอาจิณแห่งระษีบ่มีขาด *มหาราช* ข้าไหว้บาทพระราชเจ้าจอมไตร *อนิทฺธิ* ความเข็ญใจทุกข์ยาก เหตุพลัดพราก

พระภูธร ทุกข์อันนั้นมาสอนใจเผือข้า อันเป็นก่ำพร้าอยู่ไพรหนา *สารถี อิว* เหมือนดั่งสารถีผู้ฉลาด ด้วยศาสตรเพทอันเข็ดอุยำเป็นอันดี *ทเมติ* ก็สั่งสอนยังม้าตัวกล้าแลจังไฮ ให้ไปดีด้วยแส้ เต้นแม่นแท้ตามคลอง *อนิทฺธิกา* เผือข้าทังสองพี่น้อง บได้ต้องพยาธิอันใด ท่อว่าความเข็ญใจมาเป็นครูสอนเผือข้า อยู่ชู่วัน คันว่าหาเข้าของบได้ เทียรย่อมตั้งใจต่อนีรพาน ก็ข้านา *มหาราช* ข้าไหว้พระราชปิตา *มำสานิ* อันว่าชินเนื้อแห่งเผือข้าพี่น้อง แม่นว่าบได้ต้องพยาธิโรคา *กิสานิ* ก็หากเป็นอันผอมเหลืองหล่า เหตุว่าบได้เห็นหน้าพ่อแม่เจ้าอันอยู่ลุนหลัง *กึ นาม สุขं* ชื่อว่าความสุขสำราญบานใจยิ่ง สิ่งประการใดแลจักมี แก่เผือข้าสองกษัตริย์ อันชาวสีพีรัฐว่าบ่ฮ้ายบ่ดี จิ่งขับหนีเจียระจาก พลัดพรากห้องบุรี มาบวชเป็นระษี อยู่ในคิรีประเทศ เขตป่าใหญ่ภูพนัง *ชีวิโสกินำ* อันมีชีวิต ติดกับด้วยทุกข์โศก วิโยคยิ่งหนักหนา ก็ข้าแล.

เอวญฺจ ปน วตฺวา มหาสตฺโต คันว่าพระโพธิสัตว์ขัติยระษี กล่าวยังวจนะคดีต่อพ่อแห่งตนดั่งนี้แล้ว **ปุจฺฉนฺโต** จักถามหายังปวุตติข่าวสาส์น แห่งสองกุมารลูกฮัก อัครสาย-เสนหา **อาห** จิ่งกล่าวเป็นคาถาว่า

เยปิ เต สิวิเสฏฺฐสฺส ทายาทปฺปตฺตมานสา

ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้มหาราชปิตา **เยปิ กุมารา** อันว่าท้าวพระชาลีแลนางศรีวรกัณหา **ทายาทา** อันเป็นหลานหน่อเนื้อ สืบเชื้อเผ่าพงศา แห่งพระวรปิตาธิราช ตนเป็นอาจแก่ชาวสีพี **อปฺปตฺตมานสา** มีคำปรารถนายังไป่บรบวรณ์ คือว่ามวลอามาตย์แลเสนา ยังไป่ได้ราชาภิเศก ให้เป็นเอกราชา **วสานุคา** ขาก็ได้ไปตาม อำนาจพราหมณ์ผู้สาโหด โลภล้นพ้นประมาณ ขอเอาสองกุมารลูกแก้ว ได้แล้วผูกตีไปบ่อุย่า เหมือนดั่งจ่าเลี้ยงงัวผู้ใจบาป ค้อนมันนาบตีไปยังงัววัยหนุ่มน้อย ละห้อยแล่นตามกัน นั้นก็ข้าแล. **ตุมฺเห** อันว่ามหาราชเจ้าตนเป็นปู่ผิว่ายังฮู้ที่อยู่แห่งสองกุมาร ด้วยอาการอันมหาราชหากได้ยินข่าว ก็จงบอกกล่าวแก่ผู้ข้าโดยพลัน ให้ผู้ข้าเถิงยังอันหายคำโศกเศร้าโสกา เป็นดั่งหมออุยา[๑] ผู้ฉลาด มาสาธิยายฮวายมนต์เป่า[๒] ยังมาณวะอันงูเห่าหากตอด ใกล้จักมอดชีวิต ให้หายพิษโดยพลัน ก็ข้าเทอญ.

ราชา ทีนั้น บั้นพระญาบุรมสญชย์ตนพ่อ จิ่งต้านต่อไท้ธรรมิกราชา เป็นนัยคาถาว่า **เอเต กุมารา นิกฺกีตา** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราลูกแก้ว พ่อหากไถ่เอาแล้ว ยังหลานแก้วบัวบาน สองกุมารพี่น้องอันเกิดฮ่วมท้องมัทที คือว่าท้าวพระชาลี แลนางศรีวรกัณหา **ทตฺวา** เฮาพ่อก็ให้เข้าของเงินทอง แก่พราหมณ์เป็นอันมาก ตามพราหมณ์มักอยากได้โลภา **มา ภายิ**

---

๑ ป. หมอง

๒ บป. มาสาธิยายมนต์ฝนอุยาใส่

เจ้าอย่าได้น้อยใจสัง จงค่อยแปลงหทยังโลมเล่า หาใจเข้าออกดีดั่งเก่า อย่าได้โศกเศร้าเสียศรี จงชมชื่นยินดี ก็พ่อเทอญ.

ตำ สุตฺวา มหาสตฺโต เมื่อนั้น บั้นมหาสัตตระชี ได้ยินวจนะคดีความชอบ ประกอบ ในมโน **ปฏิลทฺธสฺสาโส** ได้ยังคำยินดีปีติ หาใจเข้าออกด้วยดีแล้ว เหตุได้ยินข่าวสาส์นลูกแก้ว สองศรี คือว่าท้าวพระชาลี แลนางศรีวรกัณหา จักกระทำปฏิสันถารต้านจารจา กับดอมพระวรปิตาตนพ่อ จิ่งต้านต่อเป็นคาถาว่า **กจฺจิ นุ ตาต กุสลำ** ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้เจ้าตนพ่อปีตา ตนเป็นพระญาในผาสาท เสวยราชย์อยู่ลุนหลัง **กุสลำ** อันว่าสภาวะหาพยาธิ์บาดไข้บ่ได้ ยังมีแก่พระแก่นไท้ปีตา แด่ฤา ? **อนามยำ** อันว่าสภาวะบ่มีทุกข์สองประการ คือว่าทุกข์ในขันธสัน ตานแลภายนอก ก็ยังมีแก่พ่อออกไท้ราชา แด่ฤา ? ประการนึ่ง **จกฺขุ** อันว่าตาทังคู่แห่งแม่เผือข้า ผู้ชื่ว่าศรีสุพรรณกัลยา เมื่อธรงโสกาเดือดไหม้ ฮ้องไห้หายังลูกฮักบ่ฮ้างว่าจักเจ็บแสบแลแดง ก็ยังเป็นแสงใสฉันเก่า ก็ข้าฤา ?

ราชา อาห เมื่อรพระเวสสันตระระชี มีปุจฉนาการ ถวายสาส์นถามดั่งนั้น บั้นพระญาบุรมศรีสญชัยราชเจ้า จักเล่ายังสภาวะอันอยู่สวัสดี แก่พระภูมีปุตตราช จิ่งกล่าวเป็นบาทคาถาว่า **กุสลญฺเจว เม ปุตฺต** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราเจ้าราชบุตร **กุสลำ** อันว่าสภาวะหาพยาธิ์บ่ได้ ก็ยังมีแก่เฮาพ่อ ก็บ่เจ็บปวดด้วยอันใดสัง **อนามยำ** อันว่าสภาวะหากายิกทุกข์แลเจตสิกทุกข์บ่ได้ ก็ยังมีแก่เฮาพ่อบ่ขาด อันว่าจักขุประสาทตาทังสอง แห่งแม่เขือเจ้า ก็บ่เศร้าเสียสี ก็ยังเสาะใสดีดั่งเก่า ก็พ่อแล.

มหาสตฺโต อาห ส่วนดั่งพระเวสสันตระระชี จักถามหาริพลโยธาแลช้างม้า ข้าคนชนบท จิ่งกล่าวเป็นรสคาถาว่า **กจฺจิ อโรคำ โยคฺคนฺเต** ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้มหาราชเป็นเจ้าตนเป็นเหง้าอยู่ลุนหลัง **โยคฺคำ** อันว่าสัตว์เทียมแอกทังหลาย หมายมีงัวแลควายเป็นเค้า อันเป็นเข้าของราชสมบัติ แห่งพระมหากษัตริย์เจ้าตนพ่อ ก็บ่ได้เข้าพยาธิสักตัวก็ข้าฤา? ประการนึ่ง **วาหนำ** อันว่าช้างม้าราชรถแลริพลพหลโยธา แห่งมหาราชเจ้า ก็ยังเล่าค่อยสบายบานยังรับราชการแห่งมหาราช เมื่อเสด็จยัวระยาตรสู่ที่ทังหลาย หมายมีอันไปหลิ้นสวนอุทิยานเป็นเค้า ก็ข้าฤา ? ประการนึ่ง **ชนปโท** อันว่าชาวชนบทบ้านนอก ขอกนิคม เขาก็ยังค่อยภิรมย์ชื่นบาน ด้วยเข้าเปลือกเข้าสารบ่ไฮ้ บ่ได้เดือดฮ้อนกังวลสัง ก็ข้าฤา ? ประการนึ่ง ตั้งแฮกแต่ผู้ข้าได้ให้แล้ว ยังช้างแก้วปัจจัยนาเคนทร์ เป็นทานอันบรสุทธิ์ **วุฏฺฐิ** อันว่าห่าฝนชลธาร*ก็ยังตกสงมาจำเริญรสาแผ่นดิน แห่งภูมินทราธิราชเจ้า ฮำหมู่เข้ากล้า ให้ไพร่ฟ้ายินดี เป็น

---

*บ. ก็ยังตกลงมาในกาละเมื่อปลูกเข้ากล้า แห่งไพร่ฟ้าแลชาวเมือง

ปกติป่มีขาด เหมือนดั่งผู้ข้ายังอุยู่เสวยราชย์เป็นพระญา* ก็ข้าฤๅ ?

ราชา อาห เมื่อพระกษัตริย์ขัตติยระชี แลถามโดยคดีดั่งนั้น บั้นพระญาบุรมศรีสญชัยเจ้าก็ไขยังคำสวัสดี แก่พระระชีตนเป็นลูกว่า **อโถ อโรคำ โยคุคมฺเม** ดั่งนี้เป้นเค้า ดูราเจ้าลูกฮักพ่อ นามหน่อหทยัง **โยคุคำ** อันว่าสัตว์เทียมแอกทังหลาย หมายมีงัวแลควายเป็นเค้าแห่งเฮาพ่อผู้อุยู่ลุนหลัง **อโรคำ** ก็หาพยาธิป่ได้ เฮาพ่อยังได้ใช้ทุกตัว **วาหนำ** อันว่าช้างม้าราชรถ แลริพลพหลโยธา อันเป็นของสำรับกับเฮาพ่อ ก็ยังตั้งต่อหน้านำไป **ชนปโท** ชาวไทไกลบ้านนอก ยังค่อยอุยู่ย้อนออกสมภาร ก็หากยังชื่นบานได้เข้าง่าย มาซื้อขายจ่ายเลี้ยงตัว **วุฏฺฐิ** อันว่าห่าฝนชลธาร์ ก็ยังตกลงมาทุกแห่ง ก็ป่แล้งใค่แห้งสักปี ชาวสีพีป่โศกเศร้า ทุกค่ำเช้ายินดี ยังเป็นปกติดีดั่งเก่า เหมือนดั่งเจ้ายังอุยู่เสวยเมืองนั้น ก็พ่อแล.

(หกกษัตริย์สลบ)

เอวำ เตสำ สลฺลปนฺตานญฺเจว เมื่อกษัตริย์ทังสามพระองค์ ยังผงด้านจารจา เซิ่งกันไปมาดั่งนั้น บั้นราชผุสดี เทวีตนเป็นแม่ คองอุยู่แต่เวลา **สลฺลกฺเขตฺวา** แกวดกดหมายฮู้ว่าปานนี้ พระกษัตริย์ทังสามพระองค์ ธรงธรรมหายโศกเศร้า ฮ้อยว่าพระพ่อทังลูกเต้า นั่งอุยู่เฝ้าในศาลา นั้นแลนา. นางศรีสุพรรณกัลยาฮู้แล้ว ก็จิ่งเข้าไปสู่ลูกแก้วแห่งตน กับดอม มหนตะปริวารอันมากยิ่งหนักหนา.

ตมตฺถำ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. พระศาสดาตนวิเศษ ตัดกิเลสแล้วเทศนา **ปกาเสนฺโต** จักสำแดงยังอรรถธรรมดวงนั้น ให้ผากฏแก่ภิกขุสงฆ์ จิ่งปลงเป็นรสคาถาว่า

อิจฺเจว มนฺตยนฺตานำ ม.ตา เนสำ อทิสฺสถ

ดังนี้เป็นเค้า **ภิกฺขเว** ดูราภิกขุทังหลาย เมื่อพระฦาสายสามพระองค์ ธรงปฏิสันถารต้านจารจากับป่ขาด ดั่งนั้น บั้นนางนาถไท้ราชผุสดี ศรีนงเยาว์องอาจ ปราศจากเกิบแล้วแล้วแลเสด็จเข้าไป สำแดงตนให้เห็นแต่ไกล แก่สามนงวัยพ่อลูก คือว่าท้าวบุญปลูกสญชัยฦมีเวสสันตระระชี แลนางแก้วราชมัทที แทบปักตูคีรีฮาวป่า ก็มีแล. **อุโภ ขตฺติยา** อันว่าพระกษัตราทังสองพระองค์ ธรงนามวิเศษ คือว่าเวสสันตระระชี แลราชมัทที ผู้มีคลองวัตรอันสนิท **ทิสฺวาน** เห็นแล้ว ยังนางแก้วราชผุสดี อันมีใจกัตติฮักลูกเต้า แล้วแลเสด็จเข้ามา **ปจฺจุคฺคนฺตฺวา** ไปต้อนไปฮับแล้ว ยังพระยอดแก้วมาดา **อวนฺทิสุ** ก็เอากันไหว้นบ คมรพด้วยดี **มทฺที จ** อันว่าพระราชมัททีศรีสะใภ้ ไหว้บาทไท้บาทา **สสฺสุยา** แห่งแม่ผัว ด้วยหัวแห่งตนอันขอดเกล้า ว่า ข้าไหว้บาทเจ้าพระมาดา **ปาเท วนฺทามิ เต หฺสา** ข้าน้อยบ่ใช่คนใด

ใครต่างด้าว หากแม่นลูกสะใภ้ท้าวผู้อยู่หัว นามกรตัวแห่งข้า ชื่อว่านางหล้าไท้มัทที บุญข้า มีจิ่งได้เห็นหน้า แม่เจ้าฟ้าจอมหัว ข้าขอไหว้บาทาพระแม่ อันพลัดพรากแต่เหิงนาน ก็ข้าแล.

เตสำ ในเมื่อเวสสันตระระษี แลราชมัททีศรีกษัตริย์ กระทำคลองวัตรไหว้นบ คมรพ ยังพระราชมาดา แลนั่งอยู่ในทิศาแห่งนึ่งแล้ว ส่วนดั่งลูกแก้วฮักอัครเสนหา คือว่าท้าวชาลี แลนางศรีวรกัณหา มีหมู่กุมารากุมารีแวดล้อม แล้วแลพร้อมกันเข้าไปสู่มาดา **มทฺที จ** ส่วนดั่งพระราชมัททีหลิงดูดีตั้งต่อ ปิ่นหน้าฮ่อทางมา แห่งสองเสนหาพี่น้อง ก็จิ่งเห็นเจ้ายอดห้องสายใจ ชาลีวัยหนุ่มหน้า นางหล้าไท้กัณหา พากันมาทังคู่ พร้อมกันอยู่สวัสดี **อสกฺโกนฺตี** นางบ่อาจจักธำนง ธรงตนอยู่ได้ ก็ฮ้องฮ่ำไห้ แล้วแลแล่นเข้าไปหา ยังสองพิมพาลูกฮัก อัคร-เสนหา **ตรุณวจฺฉา วิย** เหมือนดั่งแม่งัวตัวลูกอ่อน ฮ้องเฮฮ่อนหากัน นั้นแลนา **เตปิ ตำ ทิสฺวา** แม่นว่าสองกุมารหน่อไท้ คันว่าได้เห็นแม่แล้วโทมนา **ปริเทวนฺตา** ฮ้องไห้มากหนักหนา **ตทภิมุขา** สำเพาะหน้าต่อมาดา แล่นผันมาบ่ช้า เข้าไปสู่แม่กำพร้มัททีมีแล.

ตมตฺถ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. พระมุนีอยู่เกล้า ตนผ่านเหง้าสงสาร จักสำแดงอาการอันนั้นให้ผากฏ จิ่งปลงเป็นบทคาถาว่า **มทฺทิญฺจ ปุตฺตกา ทิสฺวา** ดั่งนี้เป็นเค้า **ภิกฺขเว** ดูราภิกขุสงฆ์ ฝูงธรงศีลาสะอาด ส่วนดังพระราชกุมารทังสองศรี คือว่าท้าวชาลี แลนางศรีวรกัณหา **ทิสฺวา** คันว่าได้เห็นแล้ว ยังนางแก้วราชมัททีศรีวรมาดา อันเข้ามาหาด้วยศรีสวัสดี แต่ที่อันไกล จงใจอยู่บ่ได้ จิ่งฮ้องไห้แล่นไปหา **วจฺฉา พาลาว มาตรำ** เหมือนดั่งลูกงัวตัวยังอ่อนฮ้องเฮฮ่อนหาแม่มาดา เห็นแม่มาแล่นต้อน นั้นแลนา **มทฺที จ** ส่วนดั่งราชมัททีศรีสะพรากคันเห็นลูกแก้วจากเดินมา นางก็ปเวธนาการหอดกลั้น คึงสะบั้นสั่นสาย เหมือนดั่งจักตายทีทด คือดั่งแม่มดผู้ผีสูน นั้นแลนา. **ถนธารา** อันว่าถ่องแถวน้ำนมใสสะอาด ก็ย้อยยั่งอุยาดไหลลง แลนา.

ส่วนดั่งองค์มาดายอดไท้ ฮ้องไห้หอดยมนา *กมฺปมานา* มีตนอันสะบั้น กลั้นทุกข์โศกโสกา *วิสญฺญี หุตฺวา* ปราศจากสัญญาแล้ว นางแก้วก็ล้มท่าวทังอุยืน เหนือปถเพนีแต่พื้นทังสะอื้นอ่อนตายไป ก็มีแล. *กุมาราปิ* ส่วนดั่งสองกุมารหน่อไท้ เข้าไปใกล้แม่แก้วโดยพลัน *วิสญฺญโน หุตฺวา* มีสัญญาปราศจาก ล้มตากต่าวเต็งอก ปกภายบนตักแม่ กองกันแท้สามกษัตริย์. *ตสฺมึ เขณ* ในขณะบัดนั้น *ขีรธารา* อันว่าถ่องแถวน้ำนมทังสองเต้า แห่งเจ้าแม่มัททีมีสีใสย้อย ยั่ง ก็ไหลหลั่งเข้า สู่ปากเจ้ากุมารทังสอง ก็มีแล. *เอตฺตโก อสฺสาโส* อันว่าคำหาใจเข้าออกได้โดยดี มีประมาณท่อได้กินน้ำนมแม่ ผิแลบ่มีแก่แก่นไท้บัวบาน สองกุมารใจจงจอดส่วนจักหิวหอดกลั้นหีระทัย จักมีใจอันใค่แห้ง มอดกระแด้งตายไป แท้ดีหลี. *เวสฺสนฺตโรปิ* ส่วนดั่งพระระษีตนพ่อ เห็นลูกแก้วหน่อสายใจ ล้มตายไปต่อหน้า ตนเจ้าฟ้าบ่อาจจักธำนง

ธรงตนอยู่ได้ ก็จิ่งฮ้องไห้โศกโสกา *วิสญฺญี หุตฺวา* ปราศจากสัญญาล้มท่าว ต่าวตายไป ในบรรณศาลาทีนั้น ก็มีแล. *มาตาปิตโรปิ* แม่นว่าราชผุสดี แลพระญาบุรมศรีสญชัยตนพ่อ เห็นลูกหลานแก้วหน่อสายใจ ล้มตายไปต่อหน้า สองเจ้าฟ้าปราศจากสัญญา ก็สลบทบท่าว ล้มแล้วต่าวตายไป ในสถานที่นั้นแลนา. *อมจฺจา* อันว่าอามาตย์ชาติสูรโยธา สังขยาตราว่าได้หกหมื่น หน้าช้อยชื่นดูงาม เกิดมาฮ่วมวันทันยาม แห่งพระมหาสัตตระษีเจ้า เชื้อชาติเหง้ากษัตรา *ทิสฺวา* คันว่าเขาหลิงเห็นแล้ว ยังพระยอดแก้วทังหก อันสลบล้มท่าวต่าวไปมา *วิสญฺญิโน หุตฺวา* เขาก็ปราศจากสัญญาแล้ว แลล้มท่าวทอด หอดหิวตาย ในสถานที่นั้น บั้นริพลฝูงช้อยโชติ นับด้วยโกฏิสิบสองอักโขเภนี *เอโกปิ* แม่นว่าบุคคละผู้เดียวผู้นึ่งก็ดี *นาสกฺขิ* ก็บ่อาจเพื่อจักตั้งตนอยู่ได้ ด้วยปกติแห่งตน ตายไปเต็มไพรสณฑ์ป่าไม้ ในแห่งห้องอรัญญัง *อสฺสมปทำ* อันว่าข่วงเขตอาศรมบทศาลา อันเป็นที่ล้มไปแห่งกษัตราทังหกตน กับทังริพลเสนา *สาลวนำ* เป็นดั่งป่าไม้ฮังลำขนาด อันลมยุคันตวาต เมื่อมาม้างกัปปวินาส หากมาฟาดกระจัดหากมาพัดให้ล้มท่าว ล่าวเนืองนอง กองกันไปเป็นประทัด. *ตสฺมึ ขเณ* ในขณะบัดนั้น *ปพฺพตา* อันว่าภูผาถ้ำเถื่อน ก็ดังฮ้องก้องเกลื่อนไปมา กับทังส้ำสมุทรสาคราฟองฟาด แผ่นดินหวาดหวั่นไหว เหมือนดังกงเกียนไกวบ่คลาด แม่นว่าเขาสิเนโรราช ก็อ่อนน้อมค้อมลงมา *ฉกามาวจรเทวโลกา* อันว่าเทพดาทังหกชั้นฟ้า ก็ก้มหน้าต่อเป็นทุกข์ อุกขลุกเป็นอันนึ่งอันเดียวกันก็มีแล.

(ฝนโบกขรพรรษตก)

อถ สกฺโก เมื่อนั้น บั้นพระญาอินทร์ สุรินทราธิปติราช ตนเป็นอาจในสองสวรรค์เห็นพลันด้วยทิพเนตร ก็จิ่งตั้งใจเจตน์พิจรณา ว่า **ฉ ขตฺติยา** อันว่าพระกษัตริย์ทังหกพระองค์กับทังจตุรงคเสนา มาประสบพพบกัน ในหิมวันตประเทศ เขตป่าใหญ่ไพรหนา **วิสญฺญิโน ชาตา** ก็เป็นอันสลบทบท่าว ต่าวตายไปทั่วทังมวล ควรอินดูกูร์ณามาก แท้คีหลี **เอโกปิ** แม่นว่าบ่าวผู้เดียวผู้นึ่ง ก็บ่อาจจักตักน้ำฮดกันได้ ท่อเว้นไว้แต่กูพระองค์ ควรกูให้ตกลงยังห่าฝนโบกขรพรรษ กระจัดผายกูร์ณา แก่พระกาษัตราทังหกไท้ พอให้ได้ชีวิตสัญญา พระอินทาตนฉลาด ก็ประสาทให้ตกลงมา ยังห่าฝนโบกขรพรรษ ในที่ชุมนุมพระกษัตริย์ทังหกพระองค์ ก็มีแล. **เย เตมิตุกามา** คนทังหลายฝูงใด แลมักใคร่อืนชุ่ม ตุ่มต่อมน้ำก็จิ่งตกลงฮำพอให้นำเสีย ยังเหื่อไคลคะคลาด ฝูงบ่ปรารถนาอืนชุ่ม แม่นว่าตุ่มนึ่งก็บ่ตกฮำหลัง **ตำ วสฺสำ** อันว่าฝนอันนั้น แม่นว่าตกฮ้อยชั้นพันที ก็บ่มีติดคืงชุ่มอยู่ คือคู่น้ำคลาดจากใบบัว ยังติดตัวแต่คนผู้มักชุ่ม ตกลงฮอดภายลุ่ม แล้วแลไหลหนี เป็นของผู้มุญมีอินทกษัตริย์ จิ่งได้ชื่อว่า

ใบกขรพรรษ กระจัดตกลงมา. **ตทา ฉ ขตฺติยา** ในกาละเมื่อนั้น บั้นพระกษัตริย์ทังหก พระองค์ธรงหาใจเข้าออกได้ดี ปีติโสมนัสสา **มหาชโนปิ** แม่นว่าคนทังหลายอันมาก ถ้วนทุกภาคยินดีปเวเทสิ ก็ให้เป็นไปยังคำอัศจรรย์เชิ่งกันไปมาว่า **โภนฺโต** ดูราชาวเฮาทังหลาย **โปกฺขรวสฺสํ** อันว่าห่าฝนใบกขรพรรษ ก็กระจัดตกลงมา ในที่ชุมนุมญาติกาวงศา แห่งพระมหาสัตตะระชี อัศจรรย์อันนี้ แต่ก่อนบ่ห่อนเกิดมี **มหปฐวี** อันว่าแผ่ดินหนาขนาด ก็ไหวหวั่นหวาดไปมา.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. พระมุนียอดโลก สั่งสอนสัตว์ให้พ้นจากโอฆสงสาร ให้เถิงนีรพานอันประเสริฐ เพื่อบให้บังเกิดชรามรณา **ปกาเสนฺโต** จักสำแดงเหตุอันหลัง **ตํ อตฺถํ** ยังอรรถอันนั้นให้ผากฏ จิ่งกกล่าวเป็นรสคาถาว่า **สมาคตานํ ญาตีนํ** ดั่งนี้เป็นเค้า **ภิกฺขเว** ดูราภิกขุสงฆ์ ตนธรงศีลาสะอาด ธรรมชาติเชื้ออริยา **มหาโมโส** อันว่าเสียงเนืองนันมี่ก้อง ฮ้องฮ่ำไห้เฮฮน กลางไพสณฑ์ป่าไม้ ในแห่งห้องภูผา **อชายถ** ก็เกิดมีมากหนักหนา แก่ญาติกาวงศา อันเข้ามาประสบพบกัน ในอาศรมบทบรรณศาลา **ปพฺพตา** อันว่าภูผาทังหลายหมายมีเขาหิมพานต์เป็นเค้า แม่นว่าเขาสิเนโรราช อันเป็นอาจแก่เขาสัตตะบัวระภัณฑ์ ก็หวั่นไหวไปมา **สมนาทีสุ** ก็ฮ้องก้องเกลื่อน ดังละเลื่อนไปมา แผ่นดินหนาไหวหวั่นหวาด ก้องอากาศทั่วทุกภาย น้ำสมุทรหลายฟองฟาด อุคคตนาทก้องเวหา โกลาหลขำเขือกก้อง ทั่วเทศท้องจักรวาล วิมานแมนไกวกวักดแกว่ง ทุกแห่งห้องโทมนา **วุฏฺฐิธารํ ปวตฺเตนฺโต เทโว ปาวสฺสิ ตาวเท** ในขณะบัดนั้น บั้นอินทราธิราช ตนเป็นอาชญ์ในดาวติงสา **วุฏฺฐิธารํ** ก็ยังห่าฝนใบกขรพรรษ ให้กระจัดตกลงมา ในฐานะข่วงเขต ประเทศที่ศาลา.

นตฺตาโร สุณิสา ปุตฺโต ราชา เทวี จ เอกโต. ภิกฺขเว ดูราภิกขุทังหลาย **ฉ ขตฺติยา** อันว่าพระกษัตริย์ทังหกพระองค์ ธรงนามวิเศษ คือว่าหลานแก้วเกศสองศรี กับทังราชมัททีอันเป็นระชินีศรีสะใภ้ แลพระยอดไท้เวสสันดร กับทังพระบวรอัยยกราช ตนเป็นอาชญ์แก่ชาวสีพี แลราชผุสดีตนเป็นแม่ มาชุมนุมแต่ที่เดียวกัน **ยทา** ในกาละยามใด **ตทา** ในกาละยามนั้น**โลมหํสนํ** อันว่าอัศจรรย์ทังมวล ควรพะลึกสะเพิงกลัว หนังหัวพองสยองเส้น ขนลุกปลุกปลายทั่วทังตน ก็เกิดมี แลนา.

(เชิญพระเวสสันดรกลับนคร)

ปญฺชลิกา ตสฺส ยาจนฺติ โรทนฺตา เภรเว วเน. ภิกฺขเว ดูราภิกขุทังหลาย ***สพฺเพ รฏฺฐา*** ชาวเมืองมวลพร้อมทุกหมู่ สะพู่พร้อมมวลมา ทังเสนามุนตรี เศรษฐีแลทวยค้า นายม้า

พร้อมพวกธนูหาญ กับทังฝูงอาจารย์แลนักปราชญ์ อามาตย์หมู่โยธา เขาก็เนืองกันมาทุกหมู่พร้อมกันอยู่เนืองนอง ได้สิบสองอักโขเภนี บ่มีใจยินดีโศกเศร้า ไห้ฮ่ำเฮ้าเต็มดง กลางพงไพรป่าไม้ ในแห่งห้องศาลา *ปญฺชลิกา* เขาก็เลิกเองคชุลีนบนาฉ ทูลแทบบาทบาทา แห่งพระญาเวสสันตรมหาราช ภูวนาถเจ้าจอมธรรม์ *ยาจนฺติ* ก็ขอโอกาสราธนา เชิญพระเวสสันตรมหาระษี แลนางแก้วราชมัทที ให้เมืองเสวยศรีสมบัติดั่งเก่า สืบเชื้อเผ่าพงศา ด้วยบาทคาถาว่า *ตฺวํ โนสิ อิสฺสโร ราชา รชฺชํ การเย โน อุโภ* ดั่งนี้ *เทว* ฝูงข้าไหว้บาท สมมุติเทวราชเจ้าตนประเสริฐ เลิศล้ำกว่าโลกา *มยํ* ฝูงข้าทังหลาย ทังญิงชายน้อยใหญ่ มาใส่ปัพพาชนียกรรม จำมหาราชเจ้าจากสุขสวัสดี มาอยู่ในคิรีป่าไม้ ในแห่งห้องศาลา บัดนี้มหาราชเจ้าผู้ธรงยศ จงได้อดยังโทษ อย่ากริ้วโกรธโกธา ฝูงข้าเนืองกันมานบบาท ขอเพิ่งบุญมหาราชเจ้าดังหลัง *ตฺวํ* อันว่าพระราชสมภารบุพิตร *อิสฺสโร ราชา* หากได้เป็นเจ้าเป็นใหญ่แก่ฝูงข้าทังหลาย ทังญิงชายน้อยใหญ่ บ่ไช่เชื้อสามานย์ หากเป็นแนวภูบาลพระบาท ขัตติยราชแต่ไดมา บัดนี้ มหาราชเจ้าทังสอง ดังฤๅ มาละราชสมบัติ มาละรัฏฐะบ้านเมืองไว้เปล่า มาละชาติเชื้อเผ่าพงศา ทังตานายพ่อแม่ เถ้าแก่แลเฮือนหลวง กับทังกวงผาสาท อามาตย์แลเสนา ดั่งฤามหาราชเจ้า มาละกัลยาหนุ่มเหน้า มาละเข้าน้ำโภชนะสาลี ของกินดีวางไว้ บ่ควรกินลูกไม้หมู่หัวมัน บ่ควรพระจอมธรรม์จักละเมืองไว้เปล่า บัดนี้ มหาราชเจ้า อย่าได้เอาป่าไม้เป็นเฮือน อย่าได้เอาเดือนดาวมาเป็นผางประทีปไต้ อย่าได้กินลูกไม้ตางอาหาร อย่าได้เอาหมู่กวางฟานมาเป็นพี่น้อง อย่าได้ด้นอยู่ห้องวงกต อย่าได้อดยังคำทุกข์ยาก ล่ำบากแก่ใจตัว *อุโภ* พระจอมหัวเฮยเพื่อกว้าง เจ้าจงเมือสืบสร้างเสวยเมือง ให้ฮุ่งเฮืองด้วยราชยศ ให้ผากฏทั่วทิศา ข้าเศิกหนาหายโทษ เพราะว่าเจ้าเมืองโผดปรานี ให้สวัสดีเมือหน้า เชิญพระเจ้าฟ้าสองกษัตริย์ เมือเสวยราชสมบัติ ฮักษารัฐการ สืบวรขันธสันตานปิตุราช เป็นท้าวอาจจำเริญเมือง ให้ฮุ่งเฮืองเมือหน้า ให้ไพร่ฟ้าภฺาชา *ปิตา* ส่วนดั่งพระกษัตราบุรมสญชย์ ก็แต่งริพลมาสู่พระบาท เพื่อจักขอโอกาสราธนา ยังสองกษัตราทังคู่ นำเมือสู่ปเชชัย ให้มีใจโสมนัสจักถวายเสตฉัตรของราชา สืบกระกุลวงศามาแต่ก่อน บ่ให้อย่อนประเวณี ฝูงข้าเชิญพระระษีพี่น้อง เมือเสวยราชห้องเมืองขวาง เชิญเมือสร้างปเชชัยนัคเรศ เชิญมหาเวสสันตระเจ้าเสด็จเข้าสู่นคร เชิญพระภูธรท้าวคืนเมือเสวยราชย์ เป็นท้าวอาจแก่ชาวสีพี ด้วยทศราชธรรมดีดั่งเก่า เป็นท้าวเล่าสองที ก็ข้าเทอญ.

ฉกฺขตฺติยปพฺพํ นิฏฺฐิตํ.

ก็เสด็จบรบวรณ์ควรแล้วท่อนี้ก่อนแล

(ประดับประดาด้วยคาถาทังหลาย ๓๖ พระคาถา)

๑๓. นคร

ตำ สุตฺวา มหาสตฺโต ปิตรา สทฺธึ สลฺลปนฺโต อิมำ คาถมาห.

(พระเวสสันดรทรงสนทนากับพระบิดา)

โภ สาธโว ดูราสัปปุริสะทังหลาย **มหาสตฺโต** ส่วนดั่งพระภูบาลชัยเชฏฐ์ อันยังธรงเพศเป็นระชี **สุตฺวา** ได้ยินข่าวสาส์นศรีสรรพสิ่ง แสนขุนยิ่งนบเนือง ยอเองคชุลีเนืองนิ้วนอบ[๑] ขอคืนครอบนครศรี เพื่อนีรมนต์ยังตนให้เมือเสวยราชย์ เจ้าจักปลงพระราชโอวาทต้านจารจา กับดอมพระวรปิตาตนพ่อ ก็จิ่งต้านต่อคำควรว่า

ธมฺเมน รชฺชำ กาเรนฺตำ ดั่งนี้เป็นเค้า ข้าไหว้บาทมหาราช ชั้นเชื้อชาติสุริยวงศ์ ชุมพูขงเขาข่าว[๒] พระบาททั้าวจงดาฟัง **มำ กาเรนฺตำ** ยามเมื่อผู่ข้ายังเสวยราชย์ ฦๅอำนาจเฮืองฤทธิ์ผาบจตุทิศ[๓]ชู่ด้าว ฮ้อยเทศท้าวย่อมยินดี ทูลไมตรีมาทุกแห่ง บ่ต้านแต่งเศิกเสิน จำเริญสุขแก่ไพร่ฟ้า ยูท่างค้าขายกิน **ธมฺเมน รชฺชำ** ข้าเสวยเมืองยังยินว่าชอบ บ่ลอบเลี้ยวลวงกษัตริย์เทียมประทัดมาทุกที่ บัวระบัติถิ่นในธรรมสิบสิ่ง เป็นอันยิ่งแท้ดีหลี ทานำ คือว่าผู้ข้ามีใจมักให้ทานบ่ขาด **สีลำ** ผู้ข้าบ่ประมาทย่อมฮักษาศีล **ปริจาคำ** ผู้ข้ายินดีเติมกษัตริย์ปัติราช จ่ายเข้าของบรโภคอาจดูดี **อาชฺชวำ** ผู้ข้าบ่มีใจโลภเลี้ยวแลสะหาวสับส่อ ย่อมคมรพยังลุงอาวพ่อแม่ **มทฺทวำ** ผู้ข้าแผ่ไมตรี แก่สัตตะเวรีเป็นโสภาพ **ตปำ** ผู้ข้ากระทำให้ฮ้อนแก่บาปปาปัง **อโกธำ** ผู้ข้าบ่มีใจเขิงเคียด บังเบียดหน้าชังใผ **อวิหึสำ** ผู้ข้าบ่หิงสาไพร่น้อย บ่ข่มข้อยเมืองสัง **ขนฺตึ จ** ผู้ข้ายังอดใจล้ำยิ่ง ยังโทษสิ่งหมู่ความเค็ม **อวิโรธนำ** ผู้ข้าเต็มใจตั้งตามแต่ง บ่ให้ผิดแห่งคลองเมือง บ่ให้มีคำเคืองแก่ไพร่ฟ้า ถ้วนหน้าอยู่สวัสดี ยังเล่าว่าโทษข้ามีขำเขือก เพราะว่าข้าได้ให้ช้างแก้วเผือกเป็นทาน อันนั้นบ่ใช่การชาวเมืองจักปาก ช้างแก้วหากของเฮา เกิดเทียมเงาพร้อมข้า เป็นดั่งอุยาดแต่ฟ้าลงมา บ่ใช่ช้างพระญามาแต่เก่า บ่ใช่ช้างแก้วเผ่ากับเมือง ก็หากเกิดกับบุญเฮืองคาดคล้อย แต่เมื่อข้ายังน้อย ๆ ละห้อยเกิดกับมือ[๔] ข้าให้ทาน ดั่งฦๅเขา

---

๑ บ. นบนอบ

๒ บ. ธรงชุมพูเขาข่าว

๓ บ. จตุทีป

๔ ลบ. อ่อยฮ่อยเกิดกับมา

มาเคียด จักสนเสียดฉันใด **เนคมา** ชาวนิคมเมืองใหญ่แลบ้านน้อย โฮมพร้อมถ้อยต้านต่อเสนา เมือไหว้พระวรปิตาตนพ่อ พร้อมกันส่อเตียนขวัญ **ตฺวญฺจ** ส่วนดั่งองค์สมเด็จพระเป็นเจ้า ก็บ่พร้อมลูกเต้าหน่ออุทร ก็บ่สอนสั่งไพร่ ก็บ่ไตร่ตรองดู ยังคุณแลโทษ เท่าฮ้ายโหดตามใจ ยังไพร่ฟ้าแลชาวเมือง ขับข้าหนีสันโดษ* โทษบ่มีท่อผงเผ่า กำจัดเบ่ายินดี ขับข้าหนีเจียรจาก พรากแห่งห้องบุรี ข้าบ่หนี หล้างจักให้เสียชีวิตคล้อยคลาด มรณาศแท้บ่สงกา ข้าจิ่งพาลูกแล เมียฮักพ่ายหนี มาบวชเป็นระษี มาเป็นชีช้อยโชติ ในนิโครธไพรหนา ดั่งฤๅ พระวรปิตา แล มาราธนายังผู้ข้านี้ ว่าให้เมือเสวยราชย์บ้านเมืองดั่งเก่า เป็นท้าวเล่าสองที คำลักอายแก่ชาวสีพี ก็จักเกิดมีแก่ผู่ข้า กับทังนางนาถหล้ามัททีี ข้าขอบวชเป็นชี เป็นระษีอยู่เท่าเถ้า ขออังเชิญสมเด็จมหาราชเจ้า จ่งเมือเสวยราชย์นั่งเมือง ให้จำเริญเฮืองแหล่งหล้า แก่ไพร่ฟ้าแลชาวสีพี ก็ข้าเทอญ.

เมื่อพระกษัตราระชี แลมีคำกล่าวดั่งนั้น บั้นบุรมศรีสญชัยตนพ่อ ยังลูกแก้วหน่อธรงยศ จักให้อดยังโทษแห่งตนอันยิ่ง จิ่งกล่าวเป็นนัยะคาถาว่า **ทุกฺกฏญฺจ หิ โน ปุตฺต** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราเจ้าลูกฮักพ่อ นามหน่อโพธิญาณ พ่อนี้ได้กระทำการฮ้ายแฮก ผิแผกแท้ดีหลี **ภูนหจฺจ** คลองสวัสดีกระจัดจาก โทษแท้หากคายเคือง **สิวีนำ** ได้ยินคำชาวเมืองสับส่อ พ่อบ่ได้ไต่ถ้อยตรองตรา **ปพฺพาเชสิ** ขับลูกหนีเจียรจาก โทษบ่ต้องหากคายเคือง.

พระบุญเฮืองสญชัยภูวนาถ จักขอให้ลูกออกราชนำตน ให้หายคำกังวลคือทุกขโทษให้ลูกโผดกูร์ณา จิ่งกล่าวเป็นอนุสนธิคาถาว่า **เยน เกนจิ วณฺเณน** ดั่งนี้เป็นเค้า ดูราเจ้าลูกฮักพ่อ นามหน่อสงสาร จงบันดาลเสียโศกแห่งพ่อแลแม่ พี่น้องแลมิตรสหาย ด้วยอุบายอันใดอันนึ่งแล้ว ควรลูกแก้วฟังคำพ่อ เมือสืบสร้างก่อกินเมือง ให้ยศศักดิ์เฮืองกว่าเก่า เป็นท้าวเล่าสองที ก็พ่อเทอญ.

(พระเวสสันดรรับเชิญ)

เมื่อพระญาบุรมศรีสญชัยกล่าวดั่งนั้น บั้นพระญาธรรมตนยศใหญ่ แม่นท้าวมักใคร่เมือเสวยเมือง ตามคำเคืองใจพ่อ เจ้าก็บ่มีใจม่อยับเอา ยังนีรมนต์ดั่งนั้น บั้นพระญาบุรม-ศรีสญชัยแก่นเหง้า ซ้ำราธนาแจ่มเจ้าเถิงสองทีสามที ดั่งนั้นพระญาธรรมตนยศยิ่ง ก็จิ่งฮับเอายังคำพระวรปิตาตนพ่อ อันตั้งใจต่อนีรมนต์ยังตน ว่า สาธุ ! สาธุ ! ดี ! ดี ! ว่าดั่งนั้น บั้นอามาตย์ทังหลาย หมายว่าได้หกหมื่น หน้าช้อยชื่นโสภา อันเกิดมาฮ่วมวันทันยามมหาสัตว์

---

๑ ลบ. ยุไยไพร่ฟ้าแลชาวเมืองว่า ขับข้าคว่าไสลง

เจ้า เขาฐู้แล้วยังกริยามหาระชี อันฮับเอายังนีรมนต์แห่งพ่อตนดั่งนั้น **วทีสุ** เขาก็เลิกเองคชุลี น้อมนบ คมรพยังพระกษัตริย์ขัตติยราช ขออังเชิญฎวนาถเจ้าฮดสรง ปลงน้ำมุทธาภิเษก[๑] อติเรกโองการ ทูลสาส์นใสสะอาดว่า ข้าไหว้บาทพระระชีเจ้า บัดนี้ ก็เข้ายามอุทธังราชาดี ควรพระระชีอาบองค์สรงเกศเกล้า สมเด็จมหาราชเจ้าจงนำเสีย ยังผงเผ่าเท่าธุลี เท้าวันเทอญ.

อถ ในกาละเมื่อนั้น บั้นเวสสันตรราชา **วตฺวา** จิ่งกล่าวเชิ่งอามาตย์ อันเป็นสหชาตกับดอมตนว่า เจ้าทังหลายจงอุยั้งอุยู่หน่อยนึ่งก่อน เท้าวันเทอญ. คันกล่าวดั่งนั้นแล้ว พระตนแก้วก็เข้าไปสู่ กู่แก้วบรรณศาลา **โอมุญฺจิตฺวา** เจ้าก็ลาลดปลดไว้ ยังผ้าเปลือกไม้แล หนังเสือ อันเป็นเครื่องระชีดีวิเศษ **ปฏิสาเมตฺวา** เจ้าก็เมี้ยนมัดไว้ให้ลำนำ ดั่งวิสสุกรรม หากแต่งไว้แก่ตน เมื่อเข้าไปสู่ไพรสณฑ์วันนั้นแล้ว พระตนแก้วจิ่งธรงราชเพศ นุ่งผ้าพิเศษผืน ขาวพราวบรสุทธิ์ ดุจดั่งวรรณะสังขาน เจ้าจิ่งตั้งปณิธานในจิต ว่าตนจักสิกออกเป็นบัณฑิต **นิกฺขมิตฺวา** เจ้าก็เสด็จออกจาก พรากพระบรรณศาลา ด้วยคำจินดาว่า **อิทำ ฐานำ** อันว่าภูมสถานที่นี้ เป็นที่กูมาอยู่สร้างสมณธรรม จำศีลสิบยศยิ่ง ถ้วนทุกสิ่งภาวนา จำเริญเมตตาพรหมวิหาร เสี้ยงกาละนาน ประมาณว่าได้เก้าเดือน ปลายสิบห้าวัน แท้ดีหลี เป็นที่กูถือเอายอดทานปารมีดวงยิ่ง คือว่าให้ลูกแก้วกิ่ง แลเมียมิ่งเป็นทาน เป็นที่แผ่นดินดานไหวหวั่น เสียงสนั่นเท้าเถิงพรหม เป็นสถานที่อุดมดังฮอดฟ้า เจ้าก็ตั้งหน้าต่อปทักขิณ แก่บรรณ-ศาลา[๒] สามฮอบ คอบสามทีแล้ว พระตนแก้วจิ่งขาบลง ด้วยที่ติดที่ธรงองคะห้าแห้งแล้ว พระตนแก้วจิ่งเสด็จมาสถิตอยู่ ข้องหน้าหมู่เสนา.

(ราชาภิเษกพระเวสสันดร)

กปฺปกาทโย เมื่อนั้น ชาวเมืองมวลทุกเทศ มีต้นว่าช่างแก้วเกศจำเริญผม เขาก็มาจำเริญผมเกศเกล้า ชำระหนวดเจ้าให้สมงาม ตามฮีตคลองของท้าวพระญา **สพฺเพ ชนา** อันว่าคนทังหลาย หมายมีพระญาบุรมศรีสญชัยเป็นประธาน ก็กระทำอภิสิญจนาการฮดสรง ปลงเพศ สรงเกศแก้วพระภูธร ให้ธรงอาภรณ์ผืนดีวิเศษ นุ่งผ้าเทศงามเฮือง ให้เมือเสวยเมืองแหล่งหล้า คือคู่อินทร์เจ้าฟ้า อยู่ห้องไตวติงสา นันแลนา.

เตน วุตฺตำ เหตุดั่งนั้น บั้นคาถาพันธะอันนี้ พระสัพพัญญูเจ้า ตนได้ผ่าเหง่าสงสาร เสด็จเทียวสำราญ เหนือรัตนะจมกรมแก้ว อันเลิศแล้วก่ายขอบจักรวาล พระก็ปลงกรุณาญาณดวงวิเศษ คือธรรมเทศนา แก่มหาสารีบุตรตน บรสุทธิ์ด้วยปัญญา กล่าวมธุรสกถาว่า

---

๑ บบ: บ. น้ำพุทธาภิเษก

๒ ลบ. แก่พระกุฎี

ตโต เวสฺสนฺตโร ราชา รโชชลฺลํ ปวาหยิ
สพฺพํ วตฺตํ จชิตฺวาน ราชเวสํ อธารยิ ๑

ดูราสารีบุตร ตนบรสุทธิ์ด้วยปัญญา เมื่อบุรมสญชัยราชา ราธนาลูกตนจีไจว้ - จีไจว้ เวสสันตระแก่นไท้ ก็จิ่งลาลดปลดไว้ ยังผ้าเปลือกไม้เครื่องระชี หนังเสือดีลายพักพร้อย ห้อยบ่าเป็นสังฆาฏิ์ ทังชฎาสุบสอดเกล้า ทังไม้เท้าแลเสียมคม อันเป็นเครื่องสมณปริขารไว้แล้ว พระตนแก้วจิ่งอาบองค์สรงเกศ ด้วยน้ำมุทธาภิเษกของหอมสิบหกกระออมแล้ว พระตนแก้วจิ่งธรงเพศเป็นพระญา.

อถ ถัดนั้น ปริวารทังหลาย หมายมีเสนาเนืองนั่งเฝ้า แหนแห่เท้าทุกภาย พระฦๅสายตนวิเศษ คันว่าทอดพระเนตรไปที่ใด ก็ขำเขือกไหวบ่ขาด ด้วยอภิวาทไหว้วันทา ถวายมังคลาทุกหมู่ว่า สมเด็จมหาราชเจ้าจงอยู่เทียรฆา เถิงพันวัสสาขวบเข้า เป็นเจ้าผ่านชุมพู ก็ข้าเทอญ. **สพฺพตฺถริยานิ** คนทังหลายถวายพรดั่งนี้แล้ว จิ่งดีดสีตีเป่า เสพท้าวเก่าสวัสดี เสียงนนตรีมี่ก้อง คือดั่งเสียงฟ้าฮ้องสะเทือน ท้องสมุทรเฟือนฟองฟาด ไท้ธิราชย่อมยินดี **หตฺถีรตนํ** เมื่อนั้น นายช้างทังหลาย เขาก็ห้างแล้ว ยังช้างแก้วปัจจัย นำไปถวายแก่พระบาท ไท้ธิราชกษัตริย์ ก็จิ่งขัดพระขรรค์ชัยศรีดวงผ่านแผ้ว ขึ้นขี่คอช้างแก้วเมือเมือง โยธาเฮืองหกหมื่นหน้าช้อยชื่นโสภา ประดับประดาดีแล้ว แหนแห่แก้วภูธร ก็มีแล. **ตโต** ถัดนั้น บั้นนางนักสนมทังหลาย ก็มาประดับประดาแล้ว ยังนางแก้วราชมัททีสรงเกศีแก้วเกศ อภิเษกยังราชมัททีแล้ว จิ่งถวายมังคละว่า ดูราเจ้าราชมัททีคำวุฒิสวัสดี จงมีแก่เจ้ามัททีเมือหน้าอย่าได้คลาด แม่นว่าพระบาทเจ้าเวสสันดรก็ดี จงธรงไมตรีย่อฮัก ยังอัครราชเทวีเจ้า ตราบต่อเท้าชีวิต ก็ข้าเทอญ.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. พระทศพลตนมีปกติสั่งสอน ยังสัตตนิกรจีไจว้-จีไจว้ จิ่งได้ชื่อว่าสัตถา **ปกาเสนฺโต** จักสำแดงอรรถธรรมดวงนั้นให้ผากฏ จิ่งกล่าวเป็นรสคาถาว่า **สีสนฺหาโต สุจิวตฺโถ** ดั่งนี้เป็นเค้า **ภิกฺขเว** ดูราภิกขุสงฆ์ ตนธรงศีลาบ่ขาด ปางเมือไท้ธิราชเวสสันตรราชา **สีสนฺหาโต** อาบองค์สรงเกศ นุ่งผ้าพิเศษผืนขาวพราวบรสุทธิ์ ดุจดั่งวรรณะสังขา ประดับประดาดีแล้ว พระตนแก้วก็ยัวระยาตรย้ายคลาไป ขัดพระขรรค์ชัยเบื้องซ้ายข้าศึกฮ้ายไหว้ขอวาน ปางเมือพระภูบาลผ่านแผ้ว ขึ้นขี่คอช้างแก้วปัจจัย โยธาไหลก่อนหน้าเจ้าฟ้าพรากอาศรม นางนักสนมครื่นเค้า ฮดสรงเจ้ามัททีเขายินดีแล่นล้อม สะเพิกพร้อมถวายพร ว่าเวสสันดรเสวยราชย์ จงฮักษาเจ้าจอมนาถนางเมือง กัณหาชาลีสองศรีเฮืองฮักแม่

---

๑ บ. รโชชลฺลํ ปวาเหตฺวาน สงฺฆวณฺณํ อธารยิ

ฮักเจ้าแต่โดยธรรม **อโถปิ** ประการนึ่ง พระบุรมสญชัยตนแก่นเหง้า จงฮักษาเจ้าราชมัททีให้สวัสดีกว่าเก่า หมื่นเท้าแลแสนที ก็เข้าเทอญ.

อิทญฺจ ปจฺจยํ ลทฺธา. ภิกฺขเว ดูราภิกขุทังหลาย **เต ขตฺติยา** อันว่าพระกษัตริย์ทังสองพระองค์ ธรงนามเวิเศษ คือว่าเวสสันตระระษี แลราชมัททีศรีวรกัญญา **ลทฺธา** ได้แล้วยังที่เพิ่งคือราชสมบัติ เป็นเจ้ากษัตริย์ จิ่งบังเกิดโสมนัสชมชื่นยินดียิ่งหนักหนา **อนุสฺสริตฺวา** มาระนึกคึดเถิง ยังกรรมอันหม่นหมอง คลองล่ำบาก ทุกข์ยากด้วยขนขวาย บ่สบายด้วยคลองวัตร อันอยู่ป่าเป็นระษี ปดีใจทุกข์โศก ท่อมีลูกไม้บรโภคเป็นอาหาร **อาจรีสุ** จิ่งให้คนเอากลองนันทเภรีตีป่าว บอกข่าวแก่คนทังหลายให้หลิ้นมโหสพชมชื่น ฮะฮื่นห้าวยินดี กลางคีรีป่าไม้ ในแห่งห้องศาลา

(นางมัททีเล่าความหลังแก่สองกุมาร)

อิทญฺจ **นางมัททีศรีหน่อไท้ ลุลาภได้กินเมือง *ปุพฺเพ* คึดเคืองใจเมื่อปางล่าบาก ละห้อยหากเดินไพร บัดนี้ นางมีใจหายโศกแล้ว เพราะว่าเห็นลูกแก้วสองศรี ราชมัททีผู้ฉลาดก็จิ่ง อุ้มเอานางนาถกัณหา มาไว้เหนือตัก ชักเอาท้าวชาลีมากอด แล้วจิ่งหิวหอดให้มีวายมือทวายหลังโลมลูบ ก้มหน้าจูบจอมขวัญ ว่าสองสองบุญธรรม์เจ้าแม่ พลัดพรากแต่เหิงนานนมแม่ปานพ้อมเบ่ง[๑] เต็มเต้าเร่งไหลลง ก็แม่นา ดูราสองสายใจแก่นเหง้า แม่จักเล่าแต่เหตุหลังมา ยามเมื่อแม่มาดาเทียวป่า แต่ก่อนกี้บ่หลอนหล่าหลงสัง วันนั้น อัศจรรย์ดูหลากทางเก่าหากเคยเทียว แม่ก็เหลียวแลดูหลงหล่า เป็นแต่ป่าหนามหนา พึงคณาเสือโคร่ง ฮ้องเสียงโข่งเสือเหลือง ราชสีห์เฮืองตัวใหญ่ ฮ้องเต้นไต่ตันทาง ในที่กลางไพรสณฑ์ป่าไม้ แม่ก็ก้มขาบไหว้ขอวาน[๒] เพราะว่าคึดฮอดสองบัวบานทังคู่ ปานนี้ถ้าแม่อยู่หนทาง อันว่านางกัณหาแก่นไท้ ฮ้อยว่าฮ้องไห้อยากกินนม งอยจมกรมเอิ้นหาแม่ ท่อแต่เจ้าสองศรีแลนอ แม่มัททีฮ้องไห้ ก้มขาบไหว้ขอทาง ดอมเสือสางตัวกล้า แต่เช้าถ้าเถิงแลง พอหมดแสงตาวันจิ่งให้แม่แก่นไท้จิ่งต่าวคืนมา เถิงศาลาที่เฮาอยู่ ก็บ่เห็นแจ่มเจ้าทังคู่สายใจ[๓] แม่ก็จิ่งไปถามหาดอมพ่อพระญายศโยคฟ้า ก็บ่อว่ายหน้าต้านกล่าวจักความ แม่ก็เอยียวว่าสองนงฮามลีอยู่ ในแก้วกู่ศาลา แม่ก็ไปแสวงหาทุกห้อง ก็บ่เห็นสองพี่น้องเทียมตา เลยออกจากศาลาบ่อยู่ อกฮ้อนวู่ปานไฟ แม่ก็ปบไปที่อื่น หน้าบ่ชื่นเลยเหงา มือเกลาหัวฮ้องไห้ เข้าไปสู่ป่าไม้ไพรสณฑ์**

---

๑ บ. นมแม่ปานช่างสานพ้อมเบ่ง ๒ บ. ขอทาง ๓ ลบ. ก็บ่เห็นลูกแก้วคู่เทียมตา

ไปหนขวาแลหนซ้าย แม่ก็เลาะแต่ใต้ขึ้นเมือเหนือ ฤๅว่าเสือกินหรื้อ แม่ก็บ่เห็นฮอยลาก ฤๅว่านาคกินหรื้อ แม่ก็บ่เห็นน้ำฟาดตีฟอง แม่ก็เห็นแต่กองทรายหลิ้นนำหาด อันนึ่ง แม่ก็เห็นแต่เอาท่อนไม้มากาดตางแพ แม่ก็เหลียวแลหาทุกก้ำ เอฺยียวว่าตายตกน้ำ[1] แม่ก็ลงไปงม อันนึ่ง แม่ก็เอฺยียวว่าตายตกตม แม่ก็ลงไปคั้น หลอนว่าได้ย่ำแก้ว แม่ก็ค่อยคลำไปหา[2] ก็บ่จวบสอง บุตราสักแห่ง แม่ก็ซ้ำแข่งฝนหา เห็นแต่พึงคณาเต็มป่า อันนึ่ง แม่ก็อฺย้านแต่เนื้อปบผ่าซุนชน กลางไพรสณฑ์หิมเวศ อฺย้านแต่หมู่เผตแลเสือหมี สัตว์ตัวฮึงใหญ่ หัวซ้อนไขว่เต็มดง หางมันงงกอดไว้ แม่แก่นไท้ยินกลัว หนังหัวพองยีเยือก คึงขำเขือกขนยง อฺย้านแต่ตัวตายเสียในดงดอนป่าไม้ แม่ก็ฮ้องฮ่ำไห้คืนมา เถิงศาลาดายนั่งไห้ แม่ก็ซ้ำไปไหว้พ่อพระญา หยับตาอฺยู่บ่ปาก น้ำตาแม่ก็หากอฺยาดไหลลง แม่กีไปประสงค์ในเฉื่อนถ้ำ ทุกท่าน้ำเหวหิน สุดภูปีนเครือคุ่ม สุดลุ่มข้างเขาฮอม สุดจอมดอยลงต่ำ แม่ก็ฮ้องไห้ฮ่ำเฮหา น้ำตาแม่กีไหลบ่เหือด แม่ก็ขึ้นต้นเหมือดเหลียวแล แม่ก็ขึ้นต้นแคเหลียวล่ำ เอฺยียวว่าเขือเจ้าพี่น้อง ไปฮ้องฮ่ำไห้ในไพร เอฺยียวว่าสองสายใจไปหลิ้น ไปแล่นเต้นดอมเพื่อนหมู่นกยูง แม่ก็ขึ้นเขาสูงเมิลผ่อ แม่ก็ขึ้นต้นก่อเหลียวคอย แม่ก็ขี้จอมดอยเหลียวล่ำ แม่ก็เห็นแต่สำลิงกัง แม่ก็ถอยหลังลงมาลุ่ม แม่ก็ขึ้นต้นกุ่มเหลียวหา ก็บ่เห็นสองพิมพาแก่นไท้ แล้วเล่าลงมาซอกพุ่มไม้ผี่ยงหา ก็บ่เห็นสองพิมพาอุ่นข้าง แม่ก็ด้างหอดหิวแฮง เอฺยียวว่าสองจอมแพงหลงป่าไม้ แม่กีไปเที่ยวซอกไซ้เอิ้นกูกกู่หา แสงพระสุริยาค่ำมักม้อย ตกต่ำคล้อยลับจอมผา ก็บ่เห็นสองพิมพาหล้าไท้ แม่ก็อฺยู่บ่ได้หลบต่าวคืนมา เถิงศาลาดายนั่งไห้ แม่ก็ซ้ำไปไหว้พ่อเขือเจ้าถ้วนสามที ก็บ่มีวาจาเว้าต่อ แม่ก็ซ้ำขาบไหว้พ่อลาหนี *โรทนฺตี* ฮ้องไห้ แม่ก็หลับบ่ได้พอยาม ในอาฮามแก้วกู่นั่งไห้อฺยู่บังยัง แม่กีได้ยินแต่เสียงลิงกังฮ่ำฮ้อง เอฺยียวว่าสองพี่น้องเอิ้นกูกกู่หา แม่ก็ฟ้าวออกจากศาลาล้มท่าว น้ำตาย่าวไหลลง แม่ก็งอยปักตูโขงฟังอฺยู่ ปิ่นหน้าสู่พงไพร ได้ยินแต่เสียงสูรใสดังวีว่อน - วีว่อน อันนี้ หากแม่นเสียงฮอกด่อนแลลิงกัง แม่ก็ถอยหลังคืนนั่งไห้ แม่ก็ไปไหว้พ่อพระญา ฮุ่งจวนตามเมื่อเช้า พ่อเขือเจ้าก็บ่ปากจากดอม แม่ก็ทุกข์แฮงฮอมเถิงขนาดมรณาศแล้วจิ่งคืนมา พระปิตาไขจิ่งข่าวแก้ว แม่ก็ฮู้ข่าวแล้วจิ่งใจดี แม่ก็เป็นระษินีบ่ประมาทกินแต่ลูกไม้หาดหัวมัน แลวันแลคาบ อาบน้ำแลวันแลที แม่บได้หวีหัวอฺยูเอฺยาะอฺยูอฺย่อง แม่ก็บได้ใส่ช้องปักปิ่นมวยผม แม่ก็อฺย้านแต่เสียศีลคมอันล้ำยิ่ง อฺย้านบได้แก้วกิ่งนีรพานอฺย้านแต่คาสงสารข้องอฺยู่ คึดอฺยากเถิงแก้วกู่สัพพัญญู ทังเล่าคึดอินดูสองพิมพาหล้าไท้พราหมณ์บาปไบ้ตีไป สองศรีวัยล้มท่าว แม่กีได้ยินข่าวกลัวตาย พราหมณ์ก็เอาเครือหวายผูกแก่ อฺย้านแต่ตายหนีจากแม่บ่ทันเห็น คันหมดแสงตาเวนค่ำคล้อย บได้อุ้มลูกน้อยนอนชม

---

๑ บ. ตายตีกน้ำ

๒ ลบ. แม่ก็อฺย้านย่ำลูกแก้ว แม่ก็ค่อยคลำหา

แม่ก็อาบน้ำนมตางน้ำ[๑] อกแม่ช้ำโศกเศร้าโสกา ดูราสองพิมพาหน่อแก้ว บัดนี้หายโศกแล้วอยู่สวัสดี อันนึ่ง พระศรีสญชัยตนผ่านแผ้ว เห็นหน้าแก้วทังสองเสนหา จงธรงพระราชกูร์ณายิ่งนัก ยังลูกฮักแม่ทังสองศรี จงให้โผดปรานียิ่งกว่าเก่าแต่หลังมา ให้ได้เป็นพระญา สืบขัตติยวงศาพ่อแม่ เมือหน้าแท้อย่าผิด จงสัมฤทธีด้วยกุศลธรรมทังมวล ก็แม่เทอญ. นางแก้วราชมัททีเว้าคำทุกข์แก่เจ้าทังสองศรี ดั่งนี้ ก็มีแล.

(นางผุสดีประทานผ้าและเครื่องประดับ)

ผุสฺสตีปิ โข เทวี ส่วนดั่งนางแก้วราชผุสดีศรีล้ำเลิศ นางก็เลือกเอาผ้าผืนประเสริฐใสสี มีวรรณะงามสุทธะยิ่ง จิ่งพ่ำเพ็งใส่กระอุบคำ จำให้สาวสนมนำไปถวาย แก่สายสะใภ้ราชมัททีด้วยคำว่า ตั้งแฮกแต่นี้เมือหน้า ลูกเจ้าฟ้ามัททีธรงโฉมศรีวิเศษ อุย่าได้ธรงเพศเป็นระษินี ราชมัททีจงละไว้ ยังผ้าเปลือกไม้แลหนังเสือ จงธรงผ้าแลอาภรณ์ทังหลายฝูงวิเศษ จงธรงเพศเป็นนางพระญา ก็แม่เทอญ.

ตมตฺถ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. พระทศพลตนผายผ่อง ตรัสส่องแล้วฝูงโลกฦๅชา **ปกาเสนฺโต** จักสำแดงอรรถธรรมดวงนั้นให้ผากฏ จิ่งกล่าวเป็นรสคาถาว่า

กปฺปาสิกญฺจ โกเสยฺยํ โขมโกทุมฺพรานิ จ
สสฺสุ สุณฺหาย ปาเหสิ ยหิ มทฺทิ อโสภถ.

ดั่งนี้เป็นเค้า **ภิกฺขเว** ดูราภิกขุสงฆ์ ธรงศีลาจาร ควรฮับทานอันวิเศษ ส่วนดั่งกัลเยศเจ้ามัททีธรงโฉมศรีไสโสภาค ด้วยผ้าผืนหลากฉันใด นางผุสดีจงใจแต่งแล้ว ก็จิ่งใช้ให้ข้าแก้วแก่นนำไปถวาย แก่สายสะใภ้ราชมัททีด้วยผ้าทังหลายฝูงนี้ :-

กปฺปาสิกญฺจ **ผ้าผืนนึ่งชื่อว่ากัปปาสี มีวรรณะพรายเพริศ เส้นฝ้ายเลิศใยบัว เชิงชายหัวสนแสว เหลื้อมเลิศแล้วด้วยไหมคำ ช่างลำนำถ้วนถี่ อันมีในประเทศท้าวที่ห้องนครชัย* เป็นผืนบางสไบบ่า แพงพ้นค่าคำแสน ตันตวายแวนซับเซื่อง ช่างย้ายเยื่องยอเขาทอเป็นผืนบางเบาผิวผ่อง ด้วยฝ้ายย่องยองผง[๒] ปิดปุยยงยียาบ ดีดหลายคาบเพี้ยงพันที[๓] บดเปียตีตบแต่ง ข้าเข้าแข่งแข็งขาว[๔] เส้นแลบยาวใยยอด สาวเส้นสอดสนกัน ใส่ฟืมขันฟัดต่ำ[๕] เพียรพร้อมพร้ำวันคืน ทอเป็นผืนดีสุดขนาด มีพรรณะพิลาสด้วยลิงลาย ช่อเชิงชายชรชิด*

---

๑ ลบ. แม่ก็อาบลมตายตางน้ำห้องนครขวาง *

*บ. ผ้าผืนนึ่งชื่อว่ากัปปาสิกะเพสตร์ อันเกิดแต่เขตกัปปาสิกรัฏฐะ

๒ ลบ. ด้วยฝ้ายเทศย่องยองผง

๓ ลบ. ฟัดหลายคาบเพี้ยงพันที

๔ ลบ. ปั่นเปียตีตบแต่ง ข้าเข้าจ้าวแข็งขาว

๕ บ. ใส่ฟืมฟันฟัดต่ำ

ประจิตร ด้วยฮูปเนื้อต่าง ๆ นานา สัพพมาลาลายเลียนลวาด เดียรดาษด้วยลายดอกแล ลายเครือ จุมจีเจือจาวจ่อ ประจิตรซ้อนช่อลายวัลย์ สัพพะสรรพ์มีทุกสิ่ง ตานึ่ง ฮูปม้ามิ่งอาชาไนย ฮูปไกสรราชสีห์ละไล ฮูปช้างไต่ตามโขลง ฮูปสะเภาโยงยัวระยาตร ฮูปครุฑราชผายผาดบินบน ฮูปประหิดหงสาสวานปีก ฮูปนกกรวีกพร้อมหัสดีลิงค์ ลายเสือสิงห์มอมม่าย ฮูปกระต่ายเต้นแลเยืองผา ตานึ่ง ฮูปมยูระมยูราเฮฮ่อน เหลื้องหลากอ่อนเอาใจ ภูมระภูมรีไชเชยชมดอก ตานึ่ง ฮูปท้าวอุยอกเอยียวนาง ฮูปมังกรกางกุมนาค กุ้งกว้างกาบแกมปูปลาเฟือนฟูตื่นเต้น ลายแลบเล้นเส้นอ่อนสุขุมาล ผ้าในจักรวาลจักเทียมสองก็ยังยาก ท่อว่ามีแต่ในฟากฟ้าห้องเมืองสวรรค์ นางศรีสุพรรณกัลยาดาแต่งแล้ว จิ่งใช้ให้ข้าแก้วแก่นนำไปถวาย แก่สายสะใภ้ราชมัทที ธรงโฉมศรีตกแต่ง ก็มีแล.

โกเสยฺย์ ผืนนึ่ง ชื่อว่าโกไสย์แสนคำคาด[๖] ผ้าแต้มวาด[๗]แวนตระการ ช่างพิจารณ์ผู้ใจถี่เกิดแต่ประเทศท้าวที่โกไสย์ กระทำทอด้วยไหมเหลื้อมหลอก สาวเส้นออกเอาใย ย้อมแสงใสสะอาด กระทำเกลี้ยงกาจเป็นผืน ผิจักคณนาอฺยืนอฺยังยังค่า เลิศล้ำกว่าแสนคำ มีวรรณะแดงดำหลายหลาก เหลืองแหล้เหลื้อมขาวเขียว รัศมีเทียวยีย่ง - ยีย่ง เหลือมไหลหลั่งรังษี ทันทีขาวก็ขาวดีสุทธะยิ่ง พรรณะเพี้ยงสิ่งสังขา คือดั่งบุษบาบัวบานผิวผ่อง คือดั่งมุกต์แก้วก่องใสแสง *ทันทีแดงก็แดงดียีย่ง - ยีย่ง คือดั่งน้ำครั่งใสไตคำ คือดั่งแก้วปัทมราชเหลื้อมลีลอนคือดั่งพระสุริยะโคจรผายผาดขึ้น ส่องภาคพื้นธรณี ทันทีดำก็ดำดีพิลาส ทันทีอ่อนก็อ่อนดีสุดขนาด คือดั่งหงสบาทเพี้ยงบัวไข รัศมีไหลหลายภาค ทันทีเหลืองก็เหลืองหลายหลาก* คือดั่งดอกบุนนาคน้อยสร้องสุรภี คือดั่งดอกจำปีจำปากรรณิการ์การเกด บานพวงเพธอโนชา[๘] คือดั่งบุษบาบัวบานแบ่ง งามพ้นแพ่งชรชิดดี ทันทีเขียวก็เขียวดียีย์บ - ยับยับ คือดั่งปีกแมงคับเหลื้อมยียน คือดั่งดอกนีลุบลบานงามสุดขนาด มีพรรณะพิลาสใสสี ตานึ่ง ฮูปกินร-กินรี ฮูปราชสีห์เสือสางช้างม้า ฮูปพรหมสี่หน้าใส่สร้องสังวาล ฮูปพระญามารผู้ใจกล้า อฺยู่ฟากฟ้าเมืองสวรรค์ ตานึ่ง ฮูปพระจันทร์ใสส่อง ฮูปพระสุริยะเทียวท่องไปมา ตานึ่ง ฮูปมาลาไขกาบ นกน้อยคาบเครือวัลย์ สนสอดแส้วหากันดิ้นดัน ตานึ่ง ฮูปท้าวปั่นดอมนาง

---

๑ ลบ. ช่างพิจิตรริจนาแล้ว ด้วยฮูปเนื้อต่าง ๆ นานา ๒ ลบ. ชิดช้อนช่อชอนวัลย์

๓ โดยมากว่า มีทัง ๔ บ. ศิริลายโลมไล่ ๕ ลบ, บบ. เมืองพรหม

๖ บ. ชื่อว่าโกไสยวัตถาเชิงชาติ ๗ ลบ ;บ. ผ้าต้นวาด ๘ ลบ. บานเพี้ยงเพธอโนชา

*ลบ. ทันทีแดงก็แดงดียีย่อง แดงใสส่องสุขุมาล เทียมทองจานเฮืองเฮื่อ คือดั่งดอกไม้เมื่อบานเฮือง ทันทีเหลือง ก็เหลืองหลายหลาก

มือบายปรางลูบไล้ ทัดดอกไม้ไส่สร้อยเกสา ตานึ่ง ฮูปพระญาอินทาเจ้าฟ้า ตนเลิศหล้าผ่านแผ้วสงสาร ตานึ่ง ฮูปพระญายมภิบาลตนองอาจ ตานึ่ง ฮูปพระบาทไท้นารายณ์ ดอกดวงอุยายสะพราส เดียรดาษหมู่ลายวัลย์ สัพพะสรรพ์มีทุกสิ่ง ตานึ่ง ฮูปม้ามิ่งมโนธร ฮูปกุญชรช้างเถื่อน งัวล้านเลื่อนทัวระพี ตานึ่ง ฮูปราชสีห์อยู่ถ้ำ ฮูปละลอกน้ำสาคร ลายมังกรกุมนาค สัพพะภาคพร้อมริจนา เป็นวัตถาผืนพิเศษ คือดั่งเกิดแต่ประเทศท้าวที่สวางสวรรค์ มีวรรณะแวนวิเศษ นางแก้วเกศผุสดี ศรีสุพรรณกัลยาดาแต่งแล้ว ก็จิ่งใช้ให้ข้าแก้วแก่นนำไปถวาย แก่สายสะใภ้ราชมัททีให้ธรงโฉมศรีนางนุ่ง ก็มีแล.

โขมโก *ผืนหนึ่ง ชื่อว่าโขมกะวัตถาผืนประเสริฐ เกิดมาแต่ประเทศท้าวห้องนครคราญ ใช้จักทอทานด้วยฝ้าย ใช่จักระทำด้วยด้ายสอดสมไหม ก็หากเป็นแต่วิสัยช่างผู้ฉลาด[๑] กระทำด้วยเปลือกไม้ฟาดฟองขาว เป็นใยยาวยีย่อง เกลี้ยงใสส่องสุขุมาล[๒] ค่อยทอทานเป็นแผ่น ช่างแก้วแก่นแวนประจง[๓] เป็นผืนธรงเทียมแทบ พรรณะแจ้งแจบเจือลาย ตานึ่ง ฮูปมังกรกลายไววาด ฮูปช้างม้าราชสีห์สิงห์ ฮูปนกหัสดีลิงค์แลนกเค้า แขกเต้าแลสาลกา ตานึ่ง ฮูปนาคานาคี กินรีกินรอนจรเจือคู่ เกาะก่ายอยู่เวหา ตานึ่ง ฮูปนกทาแลนกขุ้ม ไก่กุ้มแลไก่ยอง เขาทองแลเขาตู้ พร้อมกันอยู่สอนลอน นกน้อยซอนคอออก เอยียวอุยอกหลิ้นยอหาง เหินหัวกางตากปีก ทวายเต้นหลีกเสือสิงห์ สพุพรูปา มีฮูปหลายหลากบ่น้อย บ่ฮู้กี่ฮ้อยภาคลิงลายดอกดวงหลายสะพรั่ง เหลื้อมไหล่หลั่งเหลือตา คนใดเห็นก็หายเวราแข็งข้อน ทุกข์เดือดฮ้อนในสันดาน คนใดเห็นก็หายวิญญาณเสียโศก แม่นว่าผู้เถ้าได้บรโภค ก็คือดั่งสาวฮาม ชายใดเห็นเอิ้นปากต่อ เฮ็ดหน้าฮ่อตอแย ตาหลิงแลเหลียวเหลือด เชือดซ้ายล่ำแลชาย มือบายแขนลูบไล้ กอดคอไว้บ่วาง ตานึ่ง ฮูปนางกลายไววาด ฮูปท้าวอาจพระญายม ตานึ่ง ฮูปสาวคอกลมคิ้วก่อง อุย่องอุยื้อล่ำแลชาย ตานึ่ง ฮูปพระนารายณ์ย้ายย่าง ตานึ่ง ฮูปแม่ฮ้างให้หาผัว ฮูปงัวอุสุภราช ฮูปท้าวอาจพระญาศรี ฮูปสาวหวีหวีแลแยงแว่น ฮูปนางแก้วแก่นมโนห์รา ตานึ่ง ฮูปมาลาไขกาบ ฮูปนกจักกพรากอุย้อนเอยียวหาง[๔] ฮูปกวางทวายแลเถื่อนถ้ำ ฮูปแม่น้ำสาคร[๕] เหตุว่าเป็นของพระภูธรตนประเสริฐ บุญหากเกิดนำมา แสนคำตราว่าไว้[๖] เหตุว่าได้แต่ประเทศไท้ที่ทางไกล นางศรีสุพรรณกัลยาดาแต่งแล้ว ก็จิ่งใช้ให้ข้าแก้วแก่นนำไปถวาย แก่สายสะใภ้ราชมัททีโฉมศรีงามสุดขนาด ธรงเครื่องอาจดูควร แลนา.*

---

๑ บ. ช่างใจไวแวนฉลาด
๒ บ. เส้นเกลี้ยงอ่อนสุขุมาล
๓ บ. ประสงค์
๔ ลบ. ฮูปนกจากพรากเอยี้ยมเอยียวปลา
๕ บ. นาคน้ำสาคร
๖ บบ. ตราคาดไว้

อุทุมฺพรานิ ผืนนึ่ง ชื่อว่าอุทุมพรวิเศษ เกิดแต่ประเทศห้องนครชัย[๑] ชาวจัมปาไว เมืองมิ่ง เห็นแล้วจิ่งกระทำตามวาด[๒] จิ่งเฮียนฮู้ฉลาดทำเนียม ชาวปัตตุลาเทียมเทศ ช่างผู้วิเศษกระทำริจนา เป็นวัตถาเลิศแล้ว เกิดในเมืองแก้วนครคราญ ผืนตระการแวนวิเศษ ได้แต่ประเทศท้าวผู้บุญเยือง รัศมีเฮืองเหลื้อมหลอก คือดั่งพระสุริยะพุ่งออกใสแสง มีวรรณะแดงประแปบ คือดั่งสายฟ้าแมบเฮืองฮวาย รัศมีผายลีลาศ คือดั่งจักยัวระยาตรย้ายลีลา ตานึ่งฮูปอัสสาม้ามิ่ง ฮูปนางแก้วกิ่งมโนห์รา ตานึ่ง ฮูปเทวดาตนประเสริฐ ล้ำเลิศกว่าชาวสีพิ์ ตานึ่งฮูปกินรกินรี ศรีวรแอ่นฟ้อน อุย้อนไหล่เหลื้องไปมา ตานึ่ง ฮูปอัสมามณีกาบ ตานึ่ง ฮูปพระญาราพณ์แลพระญาศวร ถือทวนไฟเอฺยาะอฺย่อง ตานึ่ง ฮูปท้าวกล่อมนางนอน มือชอนคอแลจูบแก้ม แย้ม ๆ หัวต่อกัน ฮูปสาวดึงจันทน์เหลียวแลเหลียวเหลือด เซือดซ้ายล่ำแลชายตานึ่ง ฮูปราชสีห์เสือผายแผ้ว ฮูปนางแก้วกอดชายนอน ฮูปไกสรเสือสางช้างม้า ฮูปนางฟ้านั่งเนืองกัน ฮูปดอกเองชันไขกาบ ฮูปนกน้อยคาบเหยื่อเหาะเหิน ฮูปงัวเดินชมแม่ ฮูปแม่ฮ้างแม่หม้ายม่ายชมกัน สัพพะสรรพ์มีทุกภาค เป็นผ้าหลากผืนดี จำเริญศรีบ่เศร้า แม่ว่าผู้เถ้านุ่งก็หากดูงาม ปานสาวฮามเอ้ย้อง บ่าวปากพ้องตอแย ตาลักแลซอนพุ่ม ผู้หนุ่มนุ่งก็แฮ่งซ้ำดูเฮือง ควรค่าเมืองมีมาก คือดั่งผ้าทิพย์ท้าวฝากลงมา ใช่จักเป็นของโยธาแลอามาตย์ ใช่จักเป็นของประเทศราชท้าวสามานย์ ใช่จักมีในจักรวาลทุกแห่ง ฦาพ้นแพ่งคำแสน[๓] ดูปวรแวนวิเศษ ท่อว่าเกิดในประเทศท้าวผู้บุญมี จำเริญศรีมุงคุลอันวิเศษ นางแก้วเกศผุสดี ศรีวรกัญญาดาแต่งแล้ว จิ่งใช้ให้ข้าแก้วแก่นนำไปถวาย แก่สายสะใภ้ราชมัททีให้ธรงโฉมศรีนางนุ่ง พรรณะเพี้ยงพุ่งกายา คือดั่งนางเทพดาอัจฉราแมนมิ่ง ลอดแต่ฟ้าแล้วจิ่งลงมา นั้นแลนา.

ตโต เมื่อนั้น บั้นนางแก้วราชมัททีธรงโฉมศรีงามยิ่ง ด้วยเครื่องประดับสิ่งฉันใด นางผุสดีจงใจแต่งแล้ว ยังเครื่องประดับแก้วแก่นโฉมศรี **ปาเหสิ** ก็ใช้ให้ไปถวาย แก่สายสะใภ้ราชมัททีโขมญฺจ กายูรๆ คือว่าม้าวเครื่องคำทังคู่ งามเพี้ยงพู่บัวคำ ให้จำนำใส่แขนนางนาถ ดูอาจเหลื้อมใสสี **องฺคทำ** คือว่าแหวนลูกดีดวงขนาด โฮงคาดเข้าคำแดง กระจอนหูแปลงประดับแก้ว เครื่องเลิศแล้วอุดม กระโจมคำสุบเกล้าเกศ เครื่องวิเศษหลายพรรณประดับเป็นถันงามยิ่ง มีวรรณะต่างสิ่งแสงใส เครื่องประดับนมละไม่ เครื่องประดับไหล่ทังสอง เกิบตีนทองฮองฮับบาท สายสะเองแก้วคาดแอวศรี นางผุสดีดาแต่งแล้ว ก็จิ่งใช้ให้ข้าแก้วแก่นนำไปถวาย แก่สายสะใภ้ราชมัททีธรงโฉมศรีใช่ช้า จาแต่ได้ลุ่มฟ้าฤาปาน.

---

๑ ลบ. ท้าวกาสี ๒ บ. ตามนัคราศ ๓ ลบ : บบ. เลิศล้ำแพ่งพอแสน

สุตฺตญฺจ เจ้ามัททีศรีนั้นโสด บ่สูงบ่ต่ำ บ่ผ่ำบ่ฮอม บ่ผอมบ่พี ค้อมพอดีพองาม เพิงแพ่ง ผิวขาวแช่งบัวบาน โฉมนางครวญใช่ช้า จะแจ่มหน้าใสสี ประดับประดาดีสะอาด คิ้วเขียวคาดกลมกาม ตาดำงามคีเดือบ เหลื้อมยีเยือบมโนรม ดังสูงสมฮูปหน้า[๑] งามเงื่อนฟ้าปุนแปลง ฮิมปากแดงยิ่งแต้ม แย้ม ๆ แล้วจิ่งจารจา เกสาผมเส้นเลิงแลบเกลี้ยง คือดั่งปีกแมงภู่เพี้ยงฤๅทัน ดูพรรณะถ้วนถี่ เมือนางแก้วควี่เมือหลัง นางอุยืนอุยังฮอดคะน่อง ปลายก่องเกี้ยวขอดเมือขวา[๒] หูนางบ่หนาบ่บาง พอปานกลางชื่นช้อย นมตุ่มน้อยใสสม คอกลมแกวนสีสะอาด นางเป็นลูกท้าวมัททราชเมืองแมน ม้าวใส่แขนแหวนใส่ก้อย ปัดน้อยสร้อยสมคอ นางได้ยอบูชาพระพุทธิเจ้าหลายกำเนิด นางได้เกิดใจใสศรัทธา ได้กวาดวัดปัดข่วงเจดีย์ทังข่วงศรีมหาโพธิ บุญนั้นโสดสมฤทธิ แลนา.

เจ้าราชมัททีธรงสมศรีล้ำเลิศ ประเสริฐกว่านางคน ในสากลแหล่งหล้า นับแต่ใต้ลุ่มฟ้าฤๅปาน *กทลี อิว* เป็นประดุจต้นกล้วยคำงามล้ำเลิศ อันเกิดในป่าจิตตลตาวัน อันมีในเมืองสวรรค์ฟากฟ้า เฮืองฮุ่งหน้าทั่วภูมิไตร รัศมีไหลพรายแพร่ง ลมไกวแกว่งพัดเพยใบ รัศมีไหลขำเขือก ยะเยือกค้อมตามลม ใบสมสีสะอาด[๓] ลำควรคาดดูดี อันนี้จักอุปมาฉันใด *ตถา* พระราชมัททีธรงโฉมศรีเลิศฟ้า จะแจ่มหน้าขัดใส[๔] รัศมีไหลเหลื้อมหลาก โฉมนางหากเหลื้อมพราย ๆ เมื่อนางทอดแขนกรายไกวแกว่ง โฉมนางแข่งสาวสวรรค์ ประกอบด้วยฮิมฟันงามยิ่งแต้ม[๕] แย้ม ๆ แล้วจิ่งจารจา โฉมนางเป็นอุยาตาแก่คนในโลก คนใดเห็นก็หายโศกเศร้าโสกา ธรงลักขณาทุกแห่ง ยามเมื่อนางเปื้องแกว่งตนไป ค่อยคลาไคลดูองอาจยั่วระยาตรย้ายลีลา ไปก่อนหน้านางนักสนมทังหลาย ก็มีแลนา.

หตฺถึ จ ขุนช้างทังหลาย เขาก็เดาดาแล้ว ยังช้างแก้วตัวยิ่ง งามถ้วนทุกสิ่งแก่ตา เพื่อให้นางพระญาลีลายั่วระยาตร ขึ้นขี่คุชราชตัวหาญ โฉมนางพังงามบ่โหด บ่เถ้าโสดเสียแฮง ตัวเพิงแพงแต่กระกุล ตัวเป็นมุงคุลอันประเสริฐ ช้างแก้วเกิดเป็นคุณ ย่อมแพ้ข้าเศิกขุนแสนหมู่เคยเข้าสู่สมคราม หอกดาบหลามเดียรดาษ หน้าไม้ฟาดธนูศิลป์ ยอยิงไปบ่มีขาด[๖] เป็นดั่งสายฟ้าฟาดธรณี ช้างตัวนั้นบ่ถอยหนีจักบาดย่าง ช้างแก้วช่างสมคราม[๗] ตัวเพิงงามสมฮูปช้าง อดถ้านถีกดาชน[๘] งางวงบนเงยเพิก เงิกหน้าขึ้นขีนลม ตัวสูงสมฮูปช้าง เป็นคุชราชอ้าง

---

๑ ลบ. ดังสูงสมสีหน้า ; บ. ดังสูงกลมกาบหน้า

๒ ลบ. นางอุยืนอุยังอุยองเอุยียดกลายคะน่อง ปลายเกี้ยวก่องเมือขวา ; บ. นางอุยืนอุยังอุยองเอุยียด กลายคะน่องเขือดเมือขวา

๓ บบ. ใสแสงสมสะอาด ๔ ลบ. จะแจ่มหน้ามีสี ๕ ลบ. ฮิมปากงามยิ่งแต้ม

๖ ลบ. เลยไล่ยิงบ่มีขาด ๗ บ. ผ่านสงคราม ๘ ลบ ; บ. อดถ้าถีกดาชน

อาจอาสา ถวายแก่นางพระญาเนิดน้าว นางท้าวราชขิ่เมือเมือง แลนา.

สญฺชโย ราชา ส่วนดั่งพระญาบุรมศรีสญชัยภูวนาถ กับทังอามาตย์หมู่เนืองนอง ได้สิบสองอักโขเภนี เขามีใจยินดี เชิ่งเตชะธรรมพระบาท ฝูงหมู่นกเนื้อหากยินดี เขาก็มีไมตรีชมชื่น บ่เต้นตื่นกวนกัน โดยดั่งแต่ภายหลัง.

ตมตฺถ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. พระเจ้าจักสำแดง แสลงอรรถธรรมดวงนั้นให้ผากฏ จิ่งจำเริญเป็นรสคาถาว่า **สพฺพมฺหิ ตำ อรญฺญมฺหิ** ดั่งนี้เป็นเค้า **ภิกฺขเว** ดูราภิกขุสงฆ์ ในพงไพรประเทศ ทั่วท้องเขตดอยดง[๑] **ยาวนฺตา** นกหงส์เหินบินผ่าย เขาก็บ่เต้นม่ายชมกัน **เวสฺสนฺตรสฺส** ด้วยเตชะธรรมพระบาท ฝูงหมู่เนื้อมิคราชแดนดง **ยาวนฺตา** ฝูงหมู่เสือสิงห์สงแฮดช้าง สัตว์สิ่งอ้างอาศัย **เอกชฺฌ** เขาน้อยใจชบเชาอยู่ บ่กลั้วหมู่กวนกัน **เอกชฺฌ** เขาชบเชาชอมซ่ำ บ่ฮู้ฮ้องฮ่ำเสียงหวาน เจ็บใจปานไฟครอก ปางเมื่อท้าวออกจากป่าไม้เมือเมือง จำเริญเฮืองสอนไพร่ เป็นท้าวใหม่โดยธรรม แลนา.

(หกกษัตริย์เสด็จกลับนคร)

สญฺชโย ราชา ส่วนดั่งพญาบุรมศรีสญชัยภูวนาถ กับทังอามาตย์หมู่เนืองนอง มาอยู่ครองในป่าไม้ พ่ำว่าได้เดือนนึ่งดั่งนั้น บั้นพระวรปิตาตนพ่อ จิ่งต้านต่อเสนาว่า ดูรา อามาตย์ราชเสนา เฮาทังหลายก็มาอยู่ในป่าไม้ พ่ำว่าได้หลายวันแล้ว บัดนี้ ควรลูกแก้วกูเสด็จเข้าเมือเมืองไปนี้จา ? เมื่อนั้น บั้นอามาตย์ ฝูงฉลาดในหีระทัย จิ่งทูลสาส์นใสนบบาทว่า ฝูงข้าไหว้พระภูบาลนั่งเกล้า บัดนี้ ควรที่ลูกมหาราชองค์เป็นเจ้า เสด็จเข้าเมือเมืองแท้ ก็ข้าแล. **สญฺชโย** เมื่อนั้น บั้นพระภูบาล ก็ใช้ให้เอาสาส์นไปข่าว แก่ลูกท้าวแห่งตน ท้าวก็เอาริพลไหลออก[๒] ทังก้ำนอกแลก้ำใน ไปก่อนหน้าแลตามหลัง

ตมตฺถ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห. ปฏิยตฺโต ราชมคฺโค. ภิกฺขเว ดูราภิกขุสงฆ์ ธรงศีลาจาร ควรฮับทานบ่ขาด ส่วนดั่งห้องราชมัคคา แห่งพระญาธรรมเจ้า อันจักเสด็จไต่เต้า พลครื่นเค้าไหลเข้าเมือเมือง หนทางเฮืองสะอาด กล้วยอ้อยอุยาดอุยายไป น้ำเต็มไหสะอาด มีทังถุงกระดาษ[๓] แลถุงชัย ถุงทองไกวแกมช่อ โคมไฟต่อตามประทีป ฟ้าวแต่งฮีปน้ำมันหอม โคมไฟมอมไต่เต้น เจาะปล่องไว้หลิ้นซู่คราว[๔] ทังฮาวเทียนตามประฐูปได้ เครื่องลูบไล้จันทน์

---

๑ บ. แดนดง

๒ บบ. คั่งออก ; บ. ย้ายออก

๓ บ. ถุงประฏาก

๔ บ. โคมไฟมอมแต่งได้ เจาะปล่องไว้หลิ้นทุกคราว

มัน ถ้วนทุกอันแต่งตั้งไว้ กับทังดวงดอกไม้น้ำมันทา[๑] สุราหลายเหลือแพ่ง บางพ่องแต่งแยงบุญ อาหารมูนเหลือหลายหลาก เข้าน้ำมากยูกิน **เภริโย จ** กลองหลวงหลายถ้วนถี่ ฆ้องพาทย์ปี่เนืองนัน ปางเมื่อเวสสันตระจอมธรรม์แหล่งหล้า เสด็จอว่ายหน้าเมือเมือง นั้นแลนา.

กโรฏิยา *ในเมื่อเวสสันตระตนเป็นระษีสันโดษ ท้าวก็มักใครให้เป็นประโยชน์แก่ชาวเมือง จำเริญเฮืองสอนไพร่ เป็นท้าวใหม่สวัสดี แก่ชาวสีพีร์ริพลมาก คันว่าท้าวเสด็จออกจากป่าหิมพานต์ เลือกเอาคนหาญเป็นหัวหน้า ย่อมแก่กล้าเฮวแฮง บางพ่องถือหมวกแดงควรคาด บางพ่องถือหอกดาบดาพาย[๒] บางพ่องถือหมวกลายคำใสสะอาด บางพ่องถือหมวกใหญ่คาดคำหนักหนา[๓] บางพ่องถือผาลากับดาบ เป็นดั่งจักเต้นผาบคะโยงแทง บางพ่องถือหมวกแดงกับหอกใหญ่ เขาเส็งใส่เป็นนาย ทังแขนลายเป็นหมู่ เป็นคู่อุยู่อุยายไป พวกแพนคำยียาบ บางพ่องแบกดาบกล้าด้ำฮี บางพ่องแบกขรรค์ชัยศรีแหนแห่ท้าว บางพ่องแบกง้าวแล่นชะไว ๆ นายตีนไปสะพราส[๔] หน้าไม้ฟาดอุยายไป บางพ่องถือธนูไกวยอยิงแม่น หมู่ผาลาแล่นดาพาย หมู่เขาะข่ายลายคำอุยายอุยาด เป็นคนอาจอาสา เป็นโยธาหาญห้าว แหนแห่ท้าวภูธร งามสะลอนสะลน ช้างก็ว่าช้างจักชน คนก็ว่าคนจักแล่น ม้าก็ว่าม้าจักหือระแห่นแล่นเหาะไป รถก็ว่ารถจักไกวกงแกว่ง เขาเต้นแข่งกันไป ลีลุดลีล้าย เอากันย้ายสะลนสะแลน บ่ฮู้กี่แสนบ่ฮู้กี่ล้าน เป็นคนป้านหมู่สมคราม เป็นคนการหาญห้าว แหนแห่ท้าวไหลหลาม บางพ่องถือหอกคันครามก่านปล้อง เต้นทั่วห้องมัคคา ดากันไปเอ้าอืด มัวมืดกลุ้มมณฑล ฝูงริพลปบฟั่งฟ้าว ทุกทั่วด้าวแล่นมาคอย ไหลหลามมาทุกหมู่ สะพู่พร้อมชาวเมือง ฝูงนางเมืองแลนางแม่ ฝูงเถ้าแก่แลปานกลาง เขาก็มาอุยู่ฮิมทางทุกแห่ง ดาต้านแต่งมายา ขับโคลงแลล่ายฟ้า บางพ่องว่าอ่านหนังสือ บางพ่องตบมือโห่นำปี่ ทุกที่พร้อมยินดี บางพ่องกวัดแกว่งวีคีคว้าง -คีคว้าง ฝูงหม้ายฮ้างแกมสาว เขาก็เฮ็ดวะวาววะวู่ แม่นว่าเถ้าฮุ่นปู่ก็ยังแล่นมาจา เจ้าหม่อมนายก็ยังคอยมาว่าหลิ้น เลยเล่าล้มปลิ้นแปร่เหนือตม ฝูงผมบ่ดำเขาก็แต่งน้ำย้อม ฝูงเคยนุ่งสิ้นกิดสิ้นก้อม เขาก็นุ่งลากถุยดิน ฝูงคนดำเขาก็ถือเข้าหมิ้นมาทา ถือมาลามาทัด คีดว่างามกะดัด คีดว่างามกะด้อ กุมเอ้จ่ายผญา[๕] ชวนกันมาแห่ท้าว จากด่านด้าวคิรี ก็มีแลนา.*

เวสฺสนฺตโร ราชา ปางเมื่อพระระษีสิกใหม่ เสด็จออกจากป่าไม้เข้าเมือเมือง เสียงนันเนืองก้องอากาศ คือดั่งเสียงฟ้าฟาดธรณี ปฐวีหนาไหวหวั่น ข้าเศิกสั่นกลัวตาย แลนา.

---

๑ ลบ. น้ำมันงา

๒ บ. ดาบกล้าดาพาย

๓ ลบ. หมวกใหม่คาดหนักหนา

๔ บ. อุยายตีนไปสะพราส

๕ บบ. จ่ายมายา

ฉ ขตฺติยา อันว่าพระญาทังหกตน เอาริพลไต่เต้า เสด็จเข้ามาเมือง เทียวทางเปืองจรจาก พรากด้านด้าวหิมพานต์ นานประมาณว่าได้สองเดือนแล้ว ก็จิ่งเมือฮอด เมืองแก้วยอดนครชัย ก็มีแลนา.

เต ปาวีสุ. ภิกฺขเว ดูราภิกขุสงฆ์ ธรงศีลามริยาท ส่วนดั่งพระบาทท้าวทังหกพระองค์ ย่อมเป็นวงศาเชื้อชาติ คือว่าราชสญชัยผู้เหง้า นางแจ่มเจ้าผุสดี กับทังเวสสันตรภูมี แล กษัตรีตนยศยิ่ง ลูกสะใภ้มิ่งมัททีี สองศรีไสอ่อนน้อย งามยิ่งย้อยกว่าโลกโลกา กับทังโยธา-หาญสะพรั่ง คับคั่งพร้อมเหลือหลาย ทังพังพลายอุยายไปเดียรดาษ ยัวระยาตรคลาดคลาไคล เข้าสู่นครชัยเมืองใหญ่ สนุกใช่สามานย์ มีปราการสูงสะล้าย หอใหญ่ต้ายอุยายอุยัง ธาตุท้าว ฝังเนืองแนบ[๑] เสาทวนแทบปักตูเมือง[๒] ดูฮุ่งเฮืองสะอาด มีทังหอผาสาทตั้งเหลื้อมภายบน ปักตูโขงนั้นโสด ดูช้อยโชติเอาใจ สนุกในมนุสสโลก ด้วยเครื่องบรโภคหลายประการ คือว่าอาหาร เหลือหลายมีมาก เข้าเหล้าหลากหลายประการ ชิ้นปลามันปิ้งอั่ว หอมฮดทั่วทังเมือง เสียง นันเนืองบ่ขาด ม้องกลองพาทย์พิณเพลง ต่อยระเม็งสะพราส ปี่แตรอุยาดเป่าไปนำ ขับเพลงลำพร้อมปี่ ทุกที่ใส่สวนไล ขับระบำ[๓]ไปทังฟ้อน ยียาบพร้อมแพนคำ ดูลำนำถ้วนทุกสิ่ง นนตรีดิ่งสรรพการ บุษบาบัวบานหอมฮื่น ขับฟ้อนชื่นชมขวัญ ปางเมื่อพระจอมธรรม์เมือฮอด เมืองแก้วยอดบุรี.

เจลุกฺเขโป. ภิกฺขเว ดูราภิกขุสงฆ์ ธรงศีลามริยาท ปางเมื่อพระบาทท้าว เสด็จต่าวหน้าเข้ามาเมือง สาวศรีเฮืองยียาบ[๔] อยู่สองตาบข้างมัคคา พร้อมกันมาทุกแห่ง กวัดแกว่งผ้าบูชา ผายบุปผาดวงดอกไม้ เข้าตอกหว่านไว้แลจวงจันทน์[๕] เขาชวนกันเต้าตื่น พร้อมกันชื่นชมขวัญ มาบาศรีพระจอมธรรม์เจ้าฟ้า ทุกแหล่งหล้าแลนางเมือง ถวายทังอาภรณ์เฮืองแลเครื่องย้อง ยอยื่นช้องทูลถวาย เขาก็บ่เบิ่งดอมดายเปล่า เพื่อว่าฮับเจ้าเก่าเข้ามาเมือง แลนา.

อภิรุหิ ท้าวก็เสด็จลีลายัวระยาตร ขึ้นสู่ผาสาทแก้วแห่งตน ก็มีแลนา.

(ให้ปล่อยสัตว์)

สญฺชโย ราชา ส่วนดั่งพระญาบุรมศรีสญชัยนรินทา ก็มีพระราชอาชญากูร์ณาธรรม จำคนทังหลายให้ไปปุ่ลอยโผด ยังสัตว์ตัวต้องโทษกระทำผิด มิจฉาจาร อทินนาทานเป็นเค้าว่าเจ้าทังหลาย ยังได้ใส่คอกขังวังไว้[๖] ยังสรรพสัตว์ทังหลาย คือว่า หมูใส่คา หมาใส่คอก วอก

---

๑ บบ. ธาตุเทียมฝังเนืองแนบ
๒ บ. เวียง
๓ ลบ. ตามระบำ
๔ ลบ. สาวนันเนืองยียาบ
๕ บ. แลจันทน์มัน
๖ บ. ขังบังคับไว้

ผูกแอว แมวใส่หับ กับใส่หนู ปูใส่ข้อง ล้องค้องใส่คอคน ให้พ้นจากโทสา มาตราว่าไก่อุยู่ลก นกอุยู่ตุ้ม คือว่านกขุ้มแลนกเขา ตาเวาแลกระออก จอกฟ้าแลสาลกา นกกระทาแลนกแขก ตั้งแฮกแต่กาดำ **พนฺธโมกฺโข** เจ้าทังหลายจงเอากันปล่อยโผด ให้เขาพ้นจากโทษเถิงสุขสำราญ ย้อนเตชะสมภารลูกเฮาพระองค์ เท้าวันเทอญ.

คันว่าพระญาบุรมศรีสญชัยตนประเสริญ แลบังเกิดเสนหาธรรม จำพระราชอาชญา ดั่งนั้นแล้ว บั้นพระตนแก้วเวสสันดร ธรงนครเมืองใหญ่ เจ้ามักใคร่ให้เป็นประโยชน์แก่ ไพร่ฟ้าแลชาวสีพี เจ้าก็เสวยเมืองดีตามพิมพ์แพ่ง[๑] ท้าวไท้แต่งตามธรรม มีสุจริตกรรมบ่ขาด ท้าวธิราชมาเมือง จำเริญเฮืองเลิศแล้ว นอนแท่นแก้วสวัดสี ในราตรีจักใกล้ฮุ่ง ท้าวไท้มุ่ง พิจารณา[๒] ด้วยคำจินดาว่า **เสฺว** ในเมื่อวันพรุกเช้าพองาย คนทังหลายฝูงขมอด หอดไฮ้กับ ทังพราหมณ์ ฝูงคนฮามแลเด็กบ่าว เขาฮู้ข่าวว่ากูคืนมาเป็นพระญา มาเสวยราชย์นั่งเมือง ดั่งเก่า เขาจักเข้ามามวล ชวนกันเข้ามาขอ ยังวรราชทานทุกประการ จักอุ้มหลานแลลูกเต้า มาน้อมนั่งเฝ้าขอวอน ประณมกรนบน้อม มานั่งล้อมทุกภาย ทังญิงชายน้อยใหญ่ กูจิ่งได้ เป็นพระญาใหม่คืนเดียวดาย ฝูงหมู่นายเหล้มฉาง เขาก็บ่ทันเวนวางสังสักสิ่ง กูจิ่งจักได้อันใด ให้ทันใจโดยด่วน มาเป็นส่วนศีลทาน พอประมาณอิ่มอก แก่ยากคนขอ นี้จานอ.

คันว่าเจ้ามีพระราชจินดาดั่งนั้นแล้ว บั้นตนแก้วยอดอินทาตนวิเศษ ตรัสฮู้เหตุบ่มีนาน อันได้ให้พรทิพย์เป็นทานเมื่อก่อน บ่ห่อนอุย่อนใจติด[๓] ก็จิ่งนึรมิตฮู้ฮอด อินทาทอดวางลงพลัน ยังห่าฝนสวรรค์วางวิ่ง แก้วเจ็ดสิ่งเนืองนอง เงินคำกองมุกต์มาศ แก้วอุยายอุยาดลงมา แก้วประพาฬเฮืองฮุ่ง แก้วมณีพุ่งรัศมี แก้วพิฑูรย์มีค่ามาก แก้ววชิระหลากนานา ไหลลง มาบ่ขาด เดียรดาษทั่วทังเมือง ดูฮุ่งเฮืองชู่ด้าว ยูท่างท้าวแต่งโอยทาน แถมสมภารบ่น้อย เจ้าฟ้าช้อยชูบุญ ทังเมืองมูนเหลือแหล่ ได้แก้วตกแต่ฟ้าเมืองสวรรค์ ตกทันใจทุกแห่ง ยูท่าง ท้าวไท้แต่งโอยทาน ปางเมื่อพระภูบาลเสวยราชย์ แก้วแต่ฟ้าอุยาดตางฝน ก็มีแลนา.

ภิกฺขเว ดูราภิกขุสงฆ์ ธรงศีลาจารใจอ่อน ปางก่อนท้าวพระญาเวสสันดร คืนนคร เสวยราชย์ ชั้นเชื้อชาติสุริยวงศา มีปัญญาฮู้ฮอด มักใคร่ได้เถิงยอดแก้วสัพพัญญุตญาณ ท้าว ให้ทานนับประมาณบ่ได้ ทุกเทศไท้ย่อมยินดี ปฐวีไหวหวั่น เจ็ดคาบสั่นไปมา ในอัตตภาวะ ปางเดียว สังขารธรรมเทียวท่อง คันว่าม้างจากห้องปัญจขันธ์นั้นแล้ว พระตนแก้วจิงได้เมือเกิด ในชั้นฟ้าเลิศดุสิดา ได้เป็นพระญาตนวิเศษ ชื่อว่าเวสสันตรเทวบุตร[๔] ก็มีแล.

---

๑ บ. เจ้าก็เสวยเมืองดีพำแพ่ง

๒. บ. มุ่งไปมาา ; บบ. ท้าวคืดฮุ่งคลองทาน

๓ บบ. ปย้ออุย่อนในจิต

๔ ลบ. ชื่อว่าสันตุสิตเทพบุตร ; บบ. ชื่อว่าเกศเทวบุตร

(ประชุมชาดก)

สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อาหริตฺวา พระพุทธิเจ้าเล่านำมา ยังมหาเวสสันตรชาดก อันตกมาในทศชาติ ห้องมหานิบาตธรรมเทศนา อันประดับประดาไปด้วยคาถาพันทัด **วตฺวา** เจ้าก็กล่าวว่า **ภิกฺขเว** ดูราภิกขุทังหลาย **มหาเมโฆ** อันว่าห่าฝนอันใหญ่ ใส่ชื่อว่าโบกขรพรรษ อันกระจัดตกลงมา ในที่ประสุมชุมนุมญาติกาวรวงศา แห่งพระตถาคตะ ท่อจักมีในกาละบัดเดียวนี้ **นตฺถิ** ก็บ่มี **ปุพฺเพปิ** แม่นว่าในกาละเมื่อก่อนพุ้นก็ยังมี โดยดั่งพระตถาคตะหากเทศนามานี้แล. แลสัพพัญญูเจ้าตนนั้น **ฆเฏตฺวา** ติดต่อ **อนุสนฺธึ** ยังอนุสนธิธรรมเทศนา **ปกาเสตฺวา** สำแดงแล้ว **สจฺจานิ** ยังสัจจะทังหลายสี่ประการ **สโมธาเนนฺโต** จักชุมนุมมา **ชาตกํ** ยังอดีตแลปัจจุบันชาดก ยกมาเทียมเข้าให้เป็นจิตตุบาท ชาติขันธะอันนึ่งอันเดียวกัน **อาห** เจ้าก็จิ่งเทศนาเป็นโอสานกถา ที่สุดที่ช้อย ยังน้อยนึ่งก็จักบรบวรณ์ว่า

ตทา ชูชโก เทวทตฺโต อโหสิ *ดั่งนี้เป็นเค้า* **ภิกฺขเว** *ดูราภิกขุสงฆ์สองหมื่น หน้าช้อยชื่นโฉมงาม[๑] พราหมณ์ผู้ใดปางก่อน บ่อุย้านอุย่อนใจหาญ ตั้งหากเทียวขอทานแต่ชาติมันเข้าลุกอำนาจกลัวเมีย เอยียวว่านางหนีเสียบ่อยู่ พราหมณ์เข้าสู่ป่าไม้แดนดง มันไปหลงหนทางในป่าหิมเวศ ตายเป็นเผตเพราะเมีย[๒] ละนางเสียจว้ายกว้าย นางนั้นเป็นแม่หม้ายอยู่ลุนหลัง วันนัน ใช่คนใดใครต่างหน้า* **เทวทตฺโต** *หากแม่นเทวทัต ใจมันกัดโกรธกล้าจรจอบข้าพระตถาคตะ[๔] แผ่นดินหนาอดบ่ได้ ก็จิ่งยะช่องไว้ ลวดลงไปไหม้อยู่ในอวีจี ในกาละบัดนี้ แลนา.*

อมิตฺตตาปนา *อันว่านางผู้ใดโสด หน้าช้อยโชติโสภา ชื่อว่านางอมิตตตาหนุ่มเหน้าได้พราหมณ์เถ้าเป็นผัว เมื่อนางหัวแย้ม ๆ สองป้านแก้มแปลกผิวทอง[๕] เต็มว่านางปองหนีบ่ได้ขี้ไฮ้หนี้ติดตน[๖] วันนั้น บ่ใช่คนใดใครต่างหน้า* **จิญฺจมาณวิกา** *หากแม่นางจิญจิมาณวิกา ผู้มีมายาแฮงส่อ อุ้มท้องฮ่อพระตถาคตะ ว่ากระทำมิจาฉาจาร ว่าตนมานบ่ทันนาน คนทังหลายจับซัดออก ไปภายนอกเขตป่าเชตวัน บ่ทันหนี ธรณีธรงบ่ได้ ยะช่องไว้ ก็ลวดได้ลงไปไหม้อยู่ในอวีจี ในกาละบัดนี้ แลนา.*

เจตปุตฺโต *อันว่านายพรานเจตบุตรผู้ใดปางก่อน บ่อุย้านอุย่อนใจหาญ ฮักษาปักตูหิมพานต์ป่าไม้ พระญาหกหมื่นหากไว้อาณา วันนั้น บ่ใช่คนใดใครต่างหน้า ก็หากได้มาเป็นนายม้าแก้ววรกัณฐัก สมภารชักออกบวช ลวดได้ชื่อว่าฉันนเถร ในกาละบัดนี้ แลนา.*

---

๑ ข.อ. มหาเวสฺสนฺตรธมฺมเทสนำ
๒ บบ : บ. สมวัย
๓ บ. ปละเมีย
๔ ลบ. บังเบียดข้าพระตถาคตะ
๕ ลบ. ดั่งผางทอง
๖ บ. ขี้ไฮ้หนี้พราหมณ์ติด

อจุฉุตตาปโส *อันว่าเจ้าอจุตระษี ตนเป็นชีสีบสร้าง ในป่ากว้างพงไพร และระษีตนนั้น บใช่คนใดใครต่างหน้า* **สารีปุตฺโต** *คือว่าเจ้าสารีบุตร ตนบริสุทธิ์เลิศแล้ว ก็หากเป็นอัครสาวกแก้วก้ำขวา แห่งพระตถาคตะ ในกาลละบัดนี้ แลนา.*

สกฺโก *อันว่าพระญาอินทร์ สุรินทาเจ้าฟ้า กลับเพศหน้าเป็นพราหมณ์ มาถามขอนางมัททีเลิศแล้ว อินทร์แก้วลวดถวายพร วันนั้น บใช่คนใดใครต่างหน้า* **อนุรุทฺโธ** *หากแม่นอนุรุทธเถร ในกาละบัดนี้ แลนา.*

สญฺชโย ราชา **อันว่าพระญาบุรมศรีสญชัยผู้เหง้า อันเป็นพ่อเจ้าจอมเมือง วันนั้น บใช่คนใดใครต่างหน้า** ***สุทฺโธทโน*** **หากแม่นพระญาศรีสุทโธทนะเฮืองฮอดฟ้า ทุกถ้วนหน้าอินทร์พรหม ใจภิรมย์ทุกเทศ ด้วยคุณวิเศษอาณา ก็หากได้เป็นพ่อพระตถาคตะ ในกาละบัดนี้แลนา.**

ผุสฺสตี **อันว่านางผุสดี ศรีสุพรรณกัลยา อันเป็นแม่แห่งพระญาเวสสันดร อันสมฤทธีด้วยพรทิพย์สิบสิ่ง งามยิ่งแย้มกว่านางคน วันนั้น บใช่คนใดใครต่างหน้า** ***สิริมหามายา*** **คือว่านางศรีมหามายาผู้ผ่านแผ้ว ก็หากได้มาเป็นแม่ออกแก้วพระตถาคตะ ในกาละบัดนี้ แลนา.**

มทฺที **อันว่านางพระญาผู้ใดนั้นโสด หน้าช้อยโชติงามดี ชื่อว่าราชมัททีศรีเลิศฟ้า จะแจ่มหน้าเป็นนางเมือง วันนั้น บใช่คนใดใครต่างหน้า** ***ราหุลมาตา*** **คือว่านางท้าวฟ้าแม่ราหุลเถร ในกาละบัดนี้ แลนา.**

ชาลิกุมาโร **อันว่าเจ้าชาลีศรีเนิดน้าว ได้เป็นลูกท้าวพระญาเวสสันดร พราหมณ์โคจรแสวงหาในป่า ขอได้แล้วพาคว่าเดินดง พราหมณ์พาหลงเมือฮอด เมืองแก้วยอดบุรีพระญาบุรมศรีสญชัยไถ่เอาแล้ว หลานแก้วลวดพาไป เถิงพงไพรฮาวป่า เอาท้าวคว่าเมือเมือง วันนั้น บใช่คนใครต่างหน้า** ***ราหุโล*** **หากแม่นราหุลเลิศแล้ว อันได้เป็นลูกแก้วพระตถาคตะ ในกาละบัดนี้ แลนา.**

กณฺหาชินา **อันว่านางน้อยนาถกัณหา ศรีโสภาหน่อแก้ว ตนเลิศแล้วโฉมงาม ไปตามพราหมณ์แต่เช้า นางนาถเหง้าจอมไตร นางมัททีไลปละเจ้า นางนาถเหง้าพลัดนม นางตนกลมฮ้องไห้ แก้วแก่นไท้ไห้หามัททีว่า แม่นา! แม่นา! วันนั้น บใช่คนใดใครต่างด้าว**

อุปฺปลวณฺณา **คือว่านางท้าวราชธีตา นางเกิดมาเทียมแทบ นางฟ้าแนบฉาปาน โฉมนางคราญสะอาด เมื่อนางยัวระยาตรย้ายลีลา ชัดตาแลเซ็งซ่า[๑] ชายหนุ่มหน้าฝันชม ตือกตนออกปาก ชาติเขาหากยิ่งสามานย์ บ่มีบุญปานนางได้ เหตุว่านางได้ให้ผ้าดอกคำผืนดี มีสีใสเส้นแลบ**

---

๑ บ. ชัดตาแลเชือดช้าย

ดอกคำแปบย้อมเถิง นางเพิงใจบไว้ ยอยื่นให้เป็นทานไป ด้วยใจใสล้ำยิ่ง นางจิ่งได้ดั่งสิ่งใจจง ก็เพื่อว่าอานิสงส์ผ้าดอกคำผืนนั้น มาตามติดมาริจนา มาตรองตราฐูปไว้ ให้งามได้ดั่งใจใฝ่ ใผเห็นใคร่ชมสอง ชายทังหลายปองเอาชู่ด้าว ทังลูกท้าวแลเสนา ทังราชาแลอุปราช ทังอามาตย์แลเศรษฐี เขียนโคลงดีบทชื่น* *สาส์นต้านตื่นนำถวาย ด้วยอุบายว่าขอให้เป็นที่เพิงแพง ตั้งใจแปลงแต่งชอบใช้* ไจว้ ๆ ขีดเขียนลาน ทังตองตาลยอดยิ่ง ย้องว่านางแก้วกิ่งโฉมงาม[๒] ผู้มีเมียสองเมียสาม ก็ว่าตนเป็นพ่อฮ้าง ทุกปากอ้างชิงกัน นางพลันเห็นเอยียวว่าตนจักเป็นโทษ นางก็ละเฮือนอย้าวโสดลงหนี บวชเป็นชีเลิศแล้ว ชื่อว่านางแก้วจุฬา ได้เถิงอรหันตาตนวิเศษ จบเพทพร้อมปิฎกา ชื่อว่าอุบลวรรณาเถรี ภิกขุนีตนเลิศแล้ว ได้เป็นอัครสาวิกแก้วก้ำขวา แห่งพระตถาคตะ ในกาละบัดนี้ แลนา.

เสสา ปริสา อันว่าเสนาอามาตย์ ราชปริษัททังหลาย[๓] หมายว่าได้หกหมื่น หน้าช้อยชื่นคนขัน เกิดฮ่วมวันทันยามพระบาท เขาเส็งอยาดอยายตาม ปางสมภารแก่นไท้ ออกจากป่าไม้เมือเมือง วันนั้น บไช่คนใดใครต่างหน้า สิสฺสา[๔] คือว่าลูกศิษย์ฝูงวิเศษ จบเพทพร้อมเถิงธรรม นำพระตถาคตะ ในกาละบัดนี้ แลนา.

เวสฺสนฺตโร ราชา อันว่าพระญาเวสสันดรวรนาถ ชั้นเชื้อชาติราชวงศา ตนมีผญาเลิศแล้ว ได้ให้ลูกแก้วแลเมียมิ่งเป็นทาน เพื่อแลกโพธิญาณดวงวิเศษ ใคร่พ้นจากเขตสงสาร วันนั้น บไช่บุคคละผู้ยัวยานสามานย์สัง *อหำ เอว โลกนาโถ* หากแม่นองค์ภูพระตถาคตะตนเป็นที่เพิ่งแก่โลกทังสาม ในกาละบัดนี้ แลนา.

ตุมฺเห ภวนฺตา อันว่าท่านทังหลาย ฝูงปรารถนาหาสุขสามประการดวงยวดยิ่ง คือว่าห้องฟ้ามิ่งเมืองอินทร์ กินราชสมบัติในเมืองคน[๕] คือว่าเป็นพระญาจักรตนประเสริฐ สุขล้ำเลิศนีรพาน ด้วยกุศลสมภารอันตนหากกระทำยาก อาจจักให้เสี้ยงเสียยังราคตัณหา ดับทุกข์ในโลกานี้แล้ว บ่คลาดแคล้วจากคลองธรรม จงจำนำไจว้ ๆ *ธาเรถ* จงธรงจำไว้ ก็หากจักได้ให้เป็นไป โดยนัยดั่งพระตถาคตะ หากเทศนามา นี้แล.

นครกณฺฑ นิฏฐิตำ

ก็เสด็จบรบวรณ์ควรแล้วท่อนี้ก่อนแล

(ประดับประดาด้วยพระคาถาทังหลาย ๔๘ พระคาถา)

---

๑ บบ. ปลงชื่อ ; ลบ. บอกชื่อ * ลบ. ใช้ข้ายื่นขอถวาย ทุกคนชายหมายใจอยากได้ ๒ บ. ดูงาม

๓ บ. ราชมุนตรีทังหลาย ๔ ข.อ. พุทธปริสา ๕ โดยมากว่า เสวยราชสมบัติในเมืองคน

มหาเวสฺสนฺตรชาตกวณฺณนา

กริยาแก้ไขนัยมหาเวสสันตรชาดก อันตกมาในสิบชาติ ห้องมหานิบาตธรรมเทศนา

นิฏฺฐิตา ก็เสด็จบรบวรณ์ควรแล้วท่อนี้ ก่อนแล.

(ประดับประดาด้วยพระคาถาทังหลาย ๑,๐๐๐ พระคาถา)

เรื่องพระมาไลยโพดสัตว์นรก

๑. มาไลยหมื่น (มาลัยหมื่น)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

สุรนรมหินิยํ พุทฺธเสฏฺฐํ นมิตฺวา
สุคตปภวํ ธมฺมํ สาธุสํฆญฺจ นมิตฺวา
สกลชนปสาทํ มาเลยฺยํ นาม หิ วตฺถุ
ปรมตฺถนยวิจิตฺตํ อารภิสฺสํ สมาสโตติ.

สาธโว ดูราสัปปุริสะทังหลายฝูงมีผญา

พันธคาถาอันนี้ อาจารย์เจ้าตนแปลงคัมภีร์มาไลย **วุตฺตํ** หากตั้งไว้เป็นไตรประณามไหว้แก้วสามประการ เพื่อให้หายอนตรายภายในแลภายนอก ขอกขันธสันดานทังมวล บรบวรณ์แห่งคัมภีร์อันนี้แล. ด้วยแท้ อัตถะแห่งคาถาอันนี้ นักปราชญ์ผู้ผญาเพึงฮู้ ดังจักวิสัชนาไปภายหน้านี้เทอญ :

อหํ อันว่าผู้ข้า **นมิตฺวา** ไหว้แล้ว **พุทฺธเสฏฺฐํ** ยังพระพุทธิเจ้าตนประเสริฐ ล้ำเลิศกว่านรเทพา อันคนแลเทวดาทังหลาย หากควรสักการบูชา บ่ท่อแต่นั้น **นมิตฺวา** ข้าก็ไหว้ **ธมฺมํ** ยังพระธรรมเจ้าดวงประเสริฐ อันเกิดมาแต่สัพพัญญูเจ้านั้นแล้ว บ่ท่อแต่นั้น **นมิตฺวา** ข้าก็ไหว้ **สํฆ** ยังพระอริยสังฆเจ้า ตนธรงจตุปาริสุทธศีลใสสุด อันสัปปุริสะอุตตมะสโมธานสามประการล้ำเลิศ (**อารภิสฺสํ** ข้าก็จักผารภแต่งแปลง **มาเลยฺยํ** ยังคัมภีร์มาไลย อันวิจิตร-ริจนาไป) ด้วยนัยอันประเสริฐ ให้บังเกิดยังประสาทศรัทธา แก่คนแลเทวดาทังหลาย **สมาสโต** ด้วยอันหย้อแคบก่อนแล.

เอโก กิร เถโร กมฺโพชคามํ นิสฺสาย โอหนชนปเท วิหาสิ.

กิร ดั่งจักฮู้มานี้ **อตีเต กาเล** ในกาละเมื่อล่วงแล้ววันนั้น ยังมีพระมหาเถรเจ้าตนนึ่ง ชื่อว่า เทพมาไลย **ปากโฏ** ตนลือชาผากฏด้วยอิทธิฤทธีญาณอันประเสริฐ **นิสฺสาย** อาศัยเชิ่งบ้านอันนึ่ง ชื่อว่ากัมโพชคามยามนั้น **วิหาสิ** เจ้าก็อยู่ในโลหนะชนบทที่นั้น **ปติฏฺฐานภูเต ลงฺกาทีปสงฺขาเต ตามฺพปณฺณยฺยทีเป** อันมีในตามพปไนยทีป กล่าวคือลังกาทีป อันเป็นที่ตั้งแห่งแก้วสามประการ คือว่าพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ

โส เถโร อันว่าพระมหาเถระเจ้าตนนั้น ก็ไปนำเอามายังปวุตติข่าวสารแห่งสัตว์ทังหลาย อันไปไหม้ในนรกที่นั้น **กเถตฺวา** มาบอกแก่ญาติกาวงศา ให้กระทำบุญเป็นเค้า **กโรนฺโต** มหาเถรเจ้ากระทำให้สัตว์นรกได้เมือเกิดในสวรรค์ อันญาติพี่น้องหากสำเพาะส่งบุญไปหา นั้นแล. **เอกทิวสํ** ยังมีในกาละวันนึ่ง **เถโร** อันว่าพระมหาเถรเจ้า **อุฏฺฐายาสนา** เจ้าก็ลุกออกจากอาสนา **ปาโตว** แต่เช้า **อาทาย** เจ้าก็ถือเอาแล้ว **ปตฺตจีวรํ สหตฺถํ** ยังบาตรแลผ้าด้วยมือแห่งตน **ปาวิสิ** ก็เข้าไปสู่บ้าน เพื่อจักถือเอายังเข้าปิณฑิบาต ยามนั้น **เอโก ทลิทฺทก-ปุริโส** ยังมีชายทุกข์ไฮ้ขีนใจผู้นึ่ง **วสิ** ก็อยู่ในบ้านที่นั้น มันก็อุปฐากพ่อแลแม่แห่งตนทุกวัน **ลภิตฺวา** ชายผู้นั้นมันไปอาบน้ำชำฮะเนื้อตนในสระนั้นแล้ว **ทิสฺวา** มันก็เห็นยังดอกนิลบลทังหลาย หมายว่าได้แปดดอก **ลเหตฺวา** มันก็ยกออกมาจากสระที่นั้น **ปฏิปชฺชิ** มันก็ไต่หนทางมา ประสบพบพระมหาเถรเจ้าตนธรงโสมงามดี มีฤทธีอันชอบ ประกอบด้วยทัศนขะสโมธาน **น้อมนมัสการนบไหว้** ยังพระมหาเถรเจ้าด้วยศรัทธา **ทตฺวา** ให้แล้ว ยังดอกไม้แก้วเป็นทาน แก่สมภารเจ้าตนวิเศษ **ลเหตฺวา** พระมหาเถรเจ้าฮับเอาแล้วเล่าอนุโมทนา ก็กล่าวคาถาว่า **อุปาสก** ดูราอุปาสกผู้ยกให้ยังทาน **บุปผาบานดวงประเสริฐ** จ่งบังเกิดยังเข้าของกองแก้ว อย่าคลาดแคล้วดั่งคำปรารถนาทังมวล เท่าวันเทอญ.

เถโร อันว่าพระมาไลยเถรเจ้า ก็เล่าไขมโนลง **ประจงใจฮับฮ่อ** ฮ่ำเพิงต่อคะนิงดู ควรกูเอาไปบูชาพระธาตุแลเจดีย์ ที่พระมุนีเจ้าเทศนาธัมมจักรดวงประเสริฐ ก็บังเกิดฮ่ำเพิงเถิงสองทีสามทีว่า พระธาตุแลเจดีย์ทังหลายฝูงนั้น ก็ได้บูชาแล้วแต่ละแห่ง แห่งละเจ็ดทีทังมวล ควรเฮาเอาดอกไม้แก้วดวงดีวิเศษ เมือไหว้พระเกศแก้วจุฬา ครันจินดาดั่งนั้นแล้วบ่นาน ก็เข้าจตุตถฌาน ทะยานขึ้นเหนืออากาศ มาตราลัดมือเดียวนึ่งเป็นประมาณ ด้วยอาการสบสอด ก็จิ่งฮอดข่วงเขตพระเกศแก้ว อันแล้วด้วยแก้วอินทนิล อันพระอินทราหากสร้างไว้ เป็นที่ไหว้แลบูชา แก่ทเพดาทังหลายในชั้นฟ้าตาวติงสา ผากฏมาในประเทศ พระเจ้าตนวิเศษเมื่อเป็นโพธิสัตว์ หากตัดด้วยศรีขรรค์ชัยด้ามแก้ว แล้วแลถือเอาด้วยมืออันอ่อนสุขุมาล ลายมือสมสวานวิเศษ เป็นดั่งยองฝ้ายเทศสุขุมาล แล้วจิ่งอธิษฐานว่า **อหำ** ครันว่าผู้ข้าจักออกบวชลวดจักได้เป็นพระเจ้าตนวิเศษ เกศแห่งผู้ข้าอย่าได้ตกลงทับแผ่นดิน จงบินบนอยู่เทงอากาศ

เมื่อนั้น **อินทราธิราช** อภิวาทไหว้ทูลถวาย บายเอากระอูบคำ นำมาฮับเอาได้ เมือสร้างไว้ข้องหน้าเวชัยยนต์แห่งตน ก็มีแล.

เตน วุตฺตํ เหตุดั่งนั้น บั้นคาถาพันธะดวงนี้ อาจารย์เจ้าตนแต่งแปลงคัมภีร์มาไลยไขออกไว้ให้เห็นแจ้ง แห่งอัตถะภายหลังว่า **สาธโว** ดูราสัปปุริสะทังหลาย **เถโร** อันว่าพระมาไลยเถรเจ้า เข้าจตุตฌานทะยานขึ้นเหนืออากาศ งามโอภาสดั่งราชหงส์คำ ดูลำนำผ่านแผ้วฮอดเกศแก้วยอดจุฬา มาตราลัดมือเดียวนิ่งก็เมือผากฏในสวรัรค์ **อุปคนฺตฺวา** พระมหาเถรเจ้าเข้าไปไหว้ ด้วยที่ติดที่ธรงองคะห้าแห่ง โดยตามแพ่งสัปปุริสะ **อฏฺฐาสิ** ก็สถิตอยู่ที่ควร ก็มีแล.

ตทา เทวตา ในกาละเมื่อนั้น เทวดาทังหลาย หมายมีพระญาอินทร์เป็นเค้า ก็เข้ามาไหว้แลบูชาบ่ขาด ยังมหาธาตุแข้วหน้าแงก้ำขวา **วนฺทิตฺวา** มาไหว้มหาเถรเจ้า แล้วเล่าสถิตอยู่ทุกก้ำทุกภาย แลมีดั่งนั้น บั้นอินทราตนยศยิ่ง จิ่งถามมหาเถรเจ้าว่า **ภนฺเต** เจ้ากูตนวิเศษ มาจากประเทศที่ทางใด ก็ข้าจา ? **ชมฺพุทีปาคโต** พระเทพมาไลยไขคำไปเฮวฮีบ ว่าเฮามาแต่ชุมพูทีปพุ้น เพื่อจักมาบูชาพระมหาธาตุองค์ประเสริฐ แล้วพระเทพม่าไลยองค์ธรงโสมศรีงาม เจ้าก็ถามอินทราธิราชว่า **มหาราช** ดูรามหาราช มหาธาตุนี้หากบังเกิดด้วยศรัทธา ฤาฮู้ว่าบุคคลผู้ใดมีใจใสศรัทธาสร้างไว้ นั้นจา ?

สกฺโก เมื่อนั้น บั้นอินทราธิราชเจ้าก็ตอบว่า พระธาตุเกศแก้วจุฬา **มยา** อันผู้ข้าหากถาปนาตั้งไว้ เป็นที่ไหว้แลบูชา แก่เทวดาทังหลาย ก็ข้าแล.

เถโร อันว่าพระเทพมาไลย ก็จิ่งถามพระญาอินทรา ด้วยปัญญาไวองอาจว่า อันว่าเทพดาทังหลายฝูงนี้ ได้สร้างโกศล ในเมืองคนเมื่อก่อนสิ่งใด นั้นจา ?

สกฺโก เมื่อนั้น บั้นพระญาอินทรา ก็จารจาไปภายหน้าว่า **ภนฺเต** ข้าไหว้เจ้ากู **เทวา** อันว่าเทวดาทังหลาย ลางพ่องมีบุญสมภารอันน้อยแต่เมืองคน ลวดเอาตนมาเกิด ในชั้นฟ้าเลิศภายบน ย่อมหนลงไปภายต่ำ เป็นดั่งมีเข้าเปลือกอันน้อย ไว้ในพ้อมในฮีน **ขียนฺติ** ก็หมดไปบ่ทันนาน ตามสมภารตนอันน้อยแต่เมืองคน เทวดาตนมีบุญสมภารอันมาก หากได้สร้างแล้วแต่เมืองคน ลวดเอาตนมาเกิด ชั้นฟ้าเลิศเหิงนาน มีอาการดั่งเข้าเปลือกหลายแสนส่ำ ไว้พร้อมพร่ำเยียหลวง ตักตวงกินบ่ฮู้เสี้ยง นั้นก็ข้าแล.

เกจิ ชนา คนทังหลายลางพ่อง มีเข้าของมากหลวงหลาย บ่ขนขวายกระทำไฮ่นา บ่ค้าขายสืบไปภายหน้า เป็นก่ำพร้าเฮ่งขีนใจเมื่อภายลุน ปุนดั่งเทพดาฝูงบุญมาก หากสร้างไว้แต่เมืองคน ครันหมดบุญตนท่อนั้นแล้ว บ่มาไหว้พระเกศแก้วจุฬา **จุตา** ครันว่าคลาดจากเมืองฟ้า ภายหน้าย่อมหมดบุญ ก็ข้าแล.

ชนา อันว่าคนทังหลาย ฝูงมีเข้าเปลือกน้อย **อสิปฺปา** หาศาสตรศิลป์บ่ได้ แฮ่งซ้ำทุกข์ไฮ้ยิ่งหนักหนา อุปมาดั่งเทพดาฝูงมีบุญน้อยอันได้สร้างไว้แต่เมืองคน ลวดเอาตนมาเกิดในชั้นฟ้า บ่อว่ายหน้ามาบูชาพระธาตุ ครันว่าคลาดจากเมืองฟ้า เล่าลงไปสู่วิสัยภายต่ำ ดั่งนี้พร่ำทุกคน

พหุภณฺฑา คนฝูงมีเข้าของหลายกว่าเก่า **ซ้ำลื่นเล่าหลายที** **พหุสิปฺปา** มีศาสตร-ศิลป์มากเหลือหลาย ขนขวายเลี้ยงชีวิตอินทรีย์ เป็นดั่งเทวดาฝูงมีบุญบ่ไฮ้ ได้สร้างไว้แต่เมืองคน จิ่งได้เอาตนมาเกิด ในชั้นฟ้าเลิศภายบน บ่หนลงมาภายต่ำ เสวยสุขสำหลายประการเท้าเถิงนีรพาน ดั่งผู้ข้าอุปมาดั่งนี้แล.

เถโร อันว่าพระเทพมาไลยเถรเจ้าตนบรสุทธิ์ **ปุจฺฉิ** ก็ถามพระญาอินทร์ว่า ดูรามหาราช ส่วนดั่งนักปราชญ์เจ้าเมตไตรยโพธิสัตว์ **อาคมิสฺสติ** จักมาบูชาพระธาตุเมื่อวันใดนั้นจา ?

สกฺโก เมื่อนั้น บั้นอินทราก็ปฏิญาณขานว่า **สตฺตมิยํ วา** ในวันเจ็ดค่ำเหลือแหล่แปดค่ำแผ่ผายไป ตราบต่อเท้าในวันสิบห้าค่ำ ดั่งนี้พร่ำทุกวัน ก็ข้าแล. **เถโร** พระมาไลยตนบุญมาก ว่าวันนี้หากแม่นแปดค่ำ จาฮีตต่ำแต่สงสาร **อินทราขานไขเหตุ** พระเมตไตรยเจ้าจักเข้ามาในวันนี้ ก็ข้าแล.

เอวํ ในเมื่อพระมหาเถรเจ้า ยังผงด้านจารจาปฏิสันถาร ขานกับดอมพระญาอินทร์ดั่งนั้น บั้นเทพบุตรยศยิ่ง ใจแจ้งจิ่งชมบาน มีปริวารบ่น้อย นับด้วยฮ้อยเป็นประทัด เข้ามาบัวรบัติพระมหาธาตุเจ้าดูงาม พระเทพมาไลยก็ถามหาบุญอันได้กระทำ ตามนัยอันพิเศษ เมื่อนั้น เทพเจ้าอินทราก็กล่าวว่า **ภนฺเต** ข้าไหว้มหาเถรเจ้า ส่วนอันว่าเทพบุตรตนเข้ามานี้มีนามโคตรบ่ผากฏ มียศบ่ลือชา ได้เกิดมาในเมืองคน เมื่อก่อนทัวระวนเอาหญ้ามาขายเลี้ยงชีวิต แต่ภายหลังบ่ขาด ในบุพพชาติเมืองคนอันชอบ ประกอบด้วยบุญ **ภุญฺชนฺโต** เมื่อกินยังเข้าแห่งตน เห็นกาบินบนมาอยู่เฝ้า ได้ให้เข้าเป็นทาน มีประมาณท่อนั้นแต่เมืองคน จิ่งได้เอาตนมาเกิด ในชั้นฟ้าเลิศบรสุทธิ์ ได้เป็นเทพบุตรตนวิเศษ.

เตน เหตุดั่งนั้น บั้นคาถาพันธะอันนี้ อาจารย์เจ้าตนแปลงคัมภีร์มาไลย ไขออกไว้เป็นสาธกว่า บุคคลผู้ใดได้ให้เข้าเป็นทานแก่สัตว์ทังหลาย หมายมีกาเป็นเค้าเป็นประธาน ได้ปริวารประมาณว่าได้ฮ้อยนึ่ง ก็มีแล. **โส เทวปุตฺโต** อันว่าเทวบุตรตนนั้น มาแล้วกระทำเวียนวัฏประทักขิณบ่ขาด ไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬา มีเครื่องบูชาหลายหลาก ดอกไม้มาก หอมดี ลีลามานั่งเฝ้า มหาธาตุเจ้าเบื้องบัวรพา ก็มีแล.

อปโร เทวปุตฺโต อันว่าเทวบุตรตนใหม่ **อาคโต** ก็มากับด้วยปริวารประมาณว่าได้พันนึ่ง ดั่งนั้น บั้นเทพมาไลยตนบรสุทธิ์ **ปุจฺฉิ** ก็ถามว่า **มหาราช** ดูรามหาราช **เทพบุตร** ตนนั้น แม่นนักปราชญ์เจ้าเมตไตรยไป่จา ?

เนโส ภนฺเต ข้าแต่เจ้ากู เทพบุตรตนนั้นโสด มีนามโคตรบ่ผากฏ มียศบ่ลือชา เมื่อเกิดมาในเมืองคนลุ่มฟ้า เป็นคนหนุ่มหน้าขนขวาย เลี้ยงงัวควายชักไช้ ได้แจกอุยายยังเข้าแห่งตน แก่คนผู้เป็นสหาย เลี้ยงงัวควายคู่กัน ครันจุติจากชาติอันเป็นคน ได้เอาตนมาเกิดในเมืองฟ้าเลิศอันวิเศษ.

เตน เหตุดั่งนั้น บั้นคาถาพันธะอันนี้ อาจารย์เจ้าตนแปลงคัมภีร์มาไลย ด้วยปัญญาไวองอาจ สลาดสาธกไว้ว่า บุคคละผู้ใดให้เข้าเป็นทาน แก่คนสามานย์หาศีลบ่ได้ ก็ได้ปริวารบ่น้อย นับถี่ถ้อยพอพัน ครันเทพบุตรตนนั้นมาไหว้แลบูชา แล้วลีลามานั่งเฝ้า มหาธาตุเจ้าเบื้องทักขิณ ก็มีแล.

อปโร เทวปุตฺโต อันว่าเทวบุตรตนใหม่ **อาคโต** ก็เข้ามากับด้วยปริวาร ประมาณว่าได้นึ่งหมื่น มือยกยื่นถือเครื่องบูชา ลีลามาองอาจในอากาศ ดูพิลาสงามล้นพ้นวิสัย ล่ำไปเห็นแต่ไกล เทพมาไลยจิ่งไขความ ถามอินทราธิราชว่า ดูรามหาราช เทพบุตรตนมาอยู่ข่วงเขตพระเกศแก้วจุฬาบัดนี้ แม่นพระเมตไตรยไป่จา ?

สกฺโก เมื่อนั้น บั้นอินทราตนล่ำเลิศ ตนประเสริฐกว่านรเทพา ก็จารจาเชิ่งพระมหาเถรเจ้าว่า **ภนฺเต** ข้าไหว้เจ้าตนเป็นอรหันตา เทพบุตรตนมาบัดนี้ ไป่แม่นพระเมตไตรยตนประเสริฐ เทพบุตรตนนั้นเมื่อเกิดในสงสาร ได้ให้เข้าเป็นทานแก่เจ้าสามเณรตนมีศีลด้วยใจยินดีบ่ขาด ครันว่าม้มจากชาติอันเป็นคน จิ่งเอาตนมาเกิด ชั้นฟ้าเลิศบรสุทธิ์ เป็นเทพบุตรตนวิเศษ.

เตน เหตุดั่งนั้น นักปราชญ์เจ้าจิ่งกล่าวว่า บุคคละผู้ใด ได้ให้เข้าเป็นทานแก่ผู้มีศีลทุกเมื่อ ได้บุญเพื่อมากคราม มีปริวารหลายหลามพอหมื่น ย่อมชมชื่นในสวรรค์ ทุกวันคืนบ่ขาด เทพบุตรตนสลาด ไหว้มหาธาตุแล้ว เล่าเข้ามาสถิตอยู่เบื้องปัจฉิม ก็มีแล.

อปโร เทวปุตฺโต อันว่าเทพบุตรตนใหม่ มียศปริวารประมาณว่าได้สองหมื่น มือยกยื่นถือเครื่องบูชา เข้ามาแต่ไกลงามยิ่ง พระมาไลยจิ่งถามพระอินทราว่า ดูรามหาราชตนเป็นอาชญ์ในสวรรค์ เทพบุตรตนมาพะลันบัดนี้ แม่นพระเมตไตรยไป่จา ?

สกฺโก อินทราก็ปฏิญาณขานคำว่า แม่นตนอื่น ใจชมชื่นสร้างสมภาร ได้ให้เข้าเป็นทานแก่เจ้าภิกขุตนมีศีล เดินไปปิณฑิบาต ในชาติก่อนภายหลัง ใจย่อมหวังผายเผื่อ ให้ทานเชื่อทุกวัน ก็จิ่งผันพาตนมาเกิด ในชั้นฟ้าเลิศภายบน เป็นเทพบุตรตนวิเศษ.

เตน เหตุดั่งนั้น บั้นคาถาพันธะอันนี้ อาจารย์เจ้าจิ่งกล่าวสาธกไว้ว่า บุคคละผู้ใด ได้ให้เข้าเป็นทาน แก่เจ้าภิกขุตนมีศีล อันเดินไปปิณฑิบาต ได้ประสาทให้ยังทาน บุญสมภารบ่น้อย นับถี่ถ้อยเป็นประมาณ มีปริวารสองหมื่น หน้าช้อยชื่นโสภา ก็มีแล. **โส เทวปุตฺโต** อันว่าเทวบุตรตนนั้น ไหว้แล้วแลบูชา แล้วแลอุยายกันมาอยู่เฝ้า มหาธาตุเจ้าเบื้องอุดร ก็มีแล.

อปโร เทวปุตฺโต อันว่าเทวบุตรตนใหม่ มีปริวารได้สามหมื่น มียศลื่นลือชา เข้ามาบัวรบัติบ่ขาด ไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬา เทพมาไลยตนวิเศษ ทอดพระเนตรล่ำหลิงไป คิดว่าแม่นพระเมตไตรยคนบุญมาก จิ่งออกปากถามว่า ดูรามหาราช คนเป็นอาชญ์ในดาวติงสา เทพบุตรตนมาแต่ไกล แม่นพระเมตไตรยเจ้าแล้วฤา ?

สกฺโก อันว่าพระญาอินทราก็กล่าวว่า เทพบุตรตนมาบัดนี้ ก็บ่แม่นพระเมตไตรย หากแม่นวิสัยตนอื่น ได้ยกยื่นให้ยังทาน สร้างสมภารบ่ขาด ในอนุราธบุรี มีสีมือเป็นช่างหูก ผู้พิจิตร เลี้ยงชีวิตบรสุทธิ์ดีทุกเมื่อ ใจกว้างเผื่อมักบุญ กระทำคุณได้เผาเสียยังซากคน อันฉิบหายตายไปหาที่เพิ่งบ่ได้ ตั้งของไว้ส่งสการ จำศีลทานบ่ขาด อุยาดน้ำส่งไปหา ฝูงมรณาตายแล้ว ก็จิ่งได้มาเกิด เมืองแก้วเลิศภายบน เทวบุตรตนนั้นก็ลีลามาในเขต บูชาพระเกศแก้วจุฬา ลีลามานั่งเฝ้า ถัดเทวบุตรเจ้า ตนมาแต่หัวที ก็มีแล.

อปโร เทวปุตฺโต อันว่าเทวบุตรตนใหม่ มีชื่อบ่ผากฏ มียศปริวารสี่หมื่น มือยกยื่นถือเครื่องบูชา ก็เสด็จลงมา จากดุสิดาเลิศแล้ว เพื่อจักไหว้พระเกศแก้วจุฬา พระมหาเทพมาไลยล่ำไป เห็นแต่ไกลเป็นอันงามยิ่ง จิ่งถามอินทราธิราชว่า ดูรามหาราช ตนเป็นอาชญ์ในดาวติงสา ส่วนอันว่าเทพบุตรตนเข้ามาข่วงเขต พระเกศแก้วจุฬาบัดนี้ แม่นพระเมตไตรยไป่จา ?

สกฺโก อันว่าพระญาอินทราเจ้าฟ้าสวางสวรรค์ ก็ขานทันใดว่า ไป่แม่นพระเมตไตรย ก็ข้าแล แม่นเทพบุตรตนสลาด บุญในชาติก่อนนั้นนำมา **หริตคาเม วสนฺโต มหาเสฏฐิ** ได้เป็นมหาเศรษฐีอยู่ในบ้านอันนึ่ง ชื่อว่าหริตคาม มีศีลตามทุกเมื่อ ใจกว้างเพื่อให้ทานอาหารหลายแสนสำ หว้านอุยาพร่ำทุกประการ เสื้อผ้าทานทุกภาค เข้าน้ำมากของดี ให้ทานแก่พระมุนีตนประเสริฐ ก็จิ่งได้เกิดเมืองสวรรค์ ครันเทพบุตรตนนั้นมาแล้วก็บูชา ลีลามานั่งเฝ้า ถัดเทพบุตรเจ้าตนมาก่อนหัวที ก็มีแล.

อปโร เทวปุตฺโต อันว่าเทพบุตรตนใหม่ ก็เข้ามากับด้วยยศปริวาร ประมาณห้าหมื่น ชมชื่นพร้อมกันเข้ามาบูชา ยังพระธาตุจุฬา พระมหาเทพมาไลยล่ำไป เห็นแต่ไกลงามยิ่ง จิ่งถามอินทราธิราชว่า ดูรามหาราช ตนเป็นอาชญ์ในสวรรค์ อันว่าเทพบุตรตนมาบัดนี้ แม่นพระเมตไตรยโพธิสัตว์เจ้าไป่จา ?

สกฺโก เมื่อนั้น บั้นอินทราธิราช ก็นบขาบไหว้ขานคำ ว่าเทพบุตรตนมาบัดนี้ ไป่แม่นพระเมตไตรย ข้าไหว้เจ้ากู เมื่ออยู่ในชุมพูมนุษย์ เทพบุตรตนนี้ได้เป็นเจ้ากษัตริย์ ชื่อว่าสัทธาติสสราช เป็นอาชญ์ในเมืองลังกา น้องพระญาอภัยทุฏฐคามณี ก็มีจิตเหลื้อมใสในแก้วสามประการยิ่งหนักหนา **ดารโว** โครพอุยำแอยงพระพุทธ พระธรรม พระสังฆเจ้ายิ่งหนักหนา **รกฺขิตฺวา** ฮักษาศีลห้าย่อมผากฏ ในวันอุโปสถฮักษาศีลแปดบ่ขาดสาย อุยายเข้าของให้ทานแก่ยาจกคนทุกข์ไฮ้ ไจ้ว ๆ บ่ขาดสาย ภายลุนย่อมประเสริฐ ก็จิ่งได้มาเกิดชั้นฟ้าเลิศภายบน เทพบุตรตนนั้นมาแล้ว ไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬา ถอยหลังมานั่งเฝ้า ถัดเทพบุตรเจ้าตนมาแต่หัวทีนั้น ก็มีแล.

อปโร เทวปุตฺโต อันว่าเทพบุตรตนใหม่ มีปริวารได้หกหมื่น หน้าช้อยชื่นมีศรี ลีลาเข้ามาบูชาพระมหาธาตุ นักปราชญ์เทพมาไลยล่ำไปเห็นแต่ไกล คองว่าแม่นพระเมตไตรยตนบุญมาก จิ่งออกปากถามพระญาอินทร์ว่า เทพบุตรตนยัวรยาตรลีลา มาแต่ไกลบัดนี้ แม่นพระเมตไตรยไป่จา ?

สกฺโก อันว่าพระญาอินทราตนยศยิ่ง **อาห** จิ่งกล่าวว่า **ภนฺเต** ข้าไหว้เจ้าอรหันตาเทพบุตรตนมาสู่ข่วงเขต พระเกศแก้วเจดีย์ ไป่แม่นพระศรีอริยเมตไตรย หากแม่นวิสัยเทพบุตรตนอื่น มียศลื่นลือชา ผากฏมาในเมืองคนแต่เค้า ได้เป็นเจ้ากษัตริ์ตนนึ่ง ชื่อว่าพระญาอภัยได้ให้ทานปัจจัยสี่ประการมวลมาก ยังเล่าอุปฐากแก้วสามประการ สร้างสมภารแผ่กว้างทังได้สร้างพระสถูป ฐูปพระเจ้าแลเจดีย์ ปลูกไม้ศรีมหาโพธิโสดใสงาม ให้ทานตามอันมีไจ้ว ๆ แต่เมืองคน ก็จิ่งได้เอาตนมาเกิด ชั้นฟ้าเลิศภายบน เทพบุตรตนนั้นมาแล้ว ไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬา ลีลามานั่งเฝ้า ถัดเทพบุตรเจ้าตนมาก่อนนั้น ก็มีแล.

อปโร เทวปุตฺโต อันว่าเทพบุตรตนใหม่ มีปริวารประมาณเจ็ดหมื่น มือยอยื่นถือเครื่องบูชา เข้ามาเพื่อจักไหว้พระธาตุ นักปราชญ์เจ้าเทพมาไลย ล่ำไปเห็นงามเป็นอันยิ่งก็จิ่งถามพระญาอินทร์ว่า ดูรามหาราชเจ้า เทพบุตรตนเข้ามาบัดนี้ มีปริวารมากเหลือวิสัยแม่นพระเมตไตรยเจ้าแล้วฤา ?

สกฺโก อันว่พระญาอินทราเจ้าฟ้า ต่าวหน้าไหว้ขานคำว่า **ภนฺเต** ข้าไหว้เจ้าตนเป็นอรหันตา เทพบุตรตนเข้ามาบัดนี้ ก็บ่แม่นพระเมตไตรย หากแม่นวิสัยเทพบุตรตนอื่น มียศลื่นหลายตน เมื่อเกิดในเมืองคน ได้บวชเป็นสามเณรตนบรสุทธิ์ **พุทฺธคารโว** โครพอุปฐากพระพุทธิเจ้า พระธรรมเจ้า แลพระสังฆเจ้า ทุกค่ำเช้ากระทำเพียร ใจเสถียรอดทุกข์อดยากอุปฐากครูบาอาจารย์ ด้วยน้ำอุ่นน้ำเอย็นบ่ขาด ทังปัดตราดกวาดยู แลบูชาตามประทีปไต้ด้วยใจใสศรัทธาบ่ขาด ครันว่าคลาดจากชาติ อันเป็นสามเณรตนประเสริฐ ก็จิ่งได้มาเกิดชั้น

ฟ้าเลิศภายบน ด้วยผลาผลบุญฝูงนั้น ก็ข้าแล. เทพบุตรตนนั้นก็บูชาพระธาตุในทิศทังแปด ด้าน เวียนแวดถ้านพิจิตร แล้วแลมาสถิตอยู่ ลำดับหมู่ประถมหัวที ก็มีแล.

อปโร เทวปุตฺโต อันว่าเทพบุตรตนใหม่ มีปริวารประมาณแปดหมื่น มียศลื่นภายหลัง อุยายอุยังกันมาบ่ขาด ถือธุงกระดาษแลธุงชัย พระเทพมาไลยเห็นเป็นอันยิ่ง จิ่งถามโดยไมตรีดั่งเก่า ว่ามหาราชเจ้า เทพบุตรเจ้าตนเข้ามาบัดนี้ มีปริวารมากเหลือวิสัย แม่นพระเมตไตรย โพธิสัตว์เจ้าไป่จา ?

สกฺโก อันว่าพระอินทราธิราช ก็ประสาทบอกตามอันมีว่า **ภนฺเต** ข้าไหว้เจ้ากูตน บุญมาก เทพบุตรตนนี้เกิดในเมืองคน เมื่อก่อนได้เป็นชายทุกข์ไฮ้ ไปคว่าขอทานทุกค่ำเช้า ได้เห็นเจ้าภิกขุไปปิณฑิบาต อุยืนอุยู่ใกล้อาวาสแห่งท่านผู้อื่น เล่ายื่นถ้อยสัญญาว่า ดูราเจ้าเฮือน จ่งเอาเข้ามาใส่บาตรด้วยศรัทธา ข้าขออนุโมทนาดอมเจ้า ผู้ให้เข้าเป็นทาน บุญสมภารชูชักไว้ ก็นำชายทุกข์ไฮ้ ให้ได้มาเกิดในเมืองสวรรค์ ครันว่าเทพบุตรตนนั้น มาไหว้แล้วแลบูชา พระธาตุทังแปดทิศา แล้วลีลามานั่งเฝ้า ถัดเทพบุตรเจ้าตนมาก่อนหัวที ก็มีแล.

อปโร เทวปุตฺโต อันว่าเทพบุตรตนใหม่ ก็เข้ามากับด้วยยศปริวาร มีประมาณเก้าหมื่น หน้าช้อยชื่นโสภา บุญชักมาเมืองเทพเทศ เพื่อจักไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬา พระเทพมาไลยล่ำหลิงไป เห็นแต่ไกลเป็นอันยิ่ง คือดั่งเจ้าจอมมิ่งพระเมตไตรย จิ่งมีคำไขออกปากถามถ้อยพากย์เชิ่งอินทราว่า ดูรามหาราช ตนเป็นอาชญ์ในตาวติงสา เทพบุตรตนมาบัดนี้ แม่นพระเมตไตรยโพธิสัตว์เจ้าไป่จา ?

สกฺโก พระญาอินทราธิราช ประสาทบอกโดยพะลันว่า **ภนฺเต** ข้าไหว้เจ้ากูตน ประเสริฐ เทพบุตรตนนี้ เมื่อเกิดมาในเมืองคน อยู่ในบ้านอันนึง ชื่อว่ากัณณิการคาม ในตามพะปไณยทีป กล่าวคือทีปลังกา **ทิสฺวา** ชายผู้นั้นก็มาเห็นยังพระสถูป ฮูปพระเจ้าแลเจดีย์ไม้ศรีมหาโพธิต้นวิเศษ **คเหตฺวา** มันก็ถือเอาดอกกัณณิการ์ มาบูชาพระธาตุ น้ำเต้าแก้วอุยาดหมายทาน อธิษฐานเอาผมเหนือหัว ให้เป็นดวงดอกบัวแลดอกไม้ ยอถวายไหว้บูชา อธิษฐานเอาตาดำทังคู่ เป็นประทีปหมู่สองประการ อธิษฐานเอาปาก เป็นประฐูปหลากอันหอม สังฮอมใจจากโทส บ่กริ้วโกรธโกธา บุญชักมาให้เกิด เมืองฟ้าเลิศภายบน เทพบุตรตนนั้น มาไหว้แล้วแลบูชา แล้วถอยหลังมานั่งเฝ้า ถัดเทพเจ้าตนมาก่อนหัวที ก็มีแล.

อปโร เทวปุตฺโต อันว่าเทพบุตรตนใหม่ **อาคโต** ก็เข้ามากับด้วยยศปริวาร ประมาณได้สิบหมื่น[๑] หน้าช้อยชื่นโสภา[๑] เพื่อจักไหว้แลบูชามหาธาตุ ยัวรยาตรลีลามา อรหันตาตนวิเศษ จิ่งถามตามเหตุอันมีว่า เทพบุตรตนมาบัดนี้ แม่นพระเมตไตรยโพธิสัตว์เจ้าไป่จา ?

---

๑ บางฉบับว่า แสนทัด

สุราธิโป ราชา เมื่อนั้น บั้นพระญาอินทราตนสลาด อภิวาทต้านบอกกุศล เทพบุตรตนมาบัดนี้ มีนามโคตรบ่ผากฏ มียศบ่ลือชา เกิดมาเป็นคนทุกข์ไฮ้ อยู่บ้านใกล้เมืองอนุราธบุรี มีปกติไปนำเอาหญ้าแลตองมาขาย เลี้ยงชีวิตทุกค่ำเช้าบ่ขาดสาย ชายผู้นั้นไปอาบน้ำผู้เดียวเหลียวหลังมาเห็นทรายผงงามยิ่ง มีวรรณะเพี้ยงสิ่งเงินเลียง **วิยูหิตฺวา** กวาดมากองตบแล้วให้เป็นพระธาตุแก้วเจดีย์ มีใจใสงามยิ่ง จิ่งอธิษฐานด้วยใจใสยินดี มีประสาทศรัทธาว่า **อโหโอนอ** พระเจดีย์ทรายแห่งกูนี้ มีวรรณะใสสุด ดุจดั่งแก้วพิฑูรย์ดวงประเสริฐ ให้บังเกิดศรัทธา **วนฺทามิ** ข้าก็ไหว้ยังพระเจดีย์ทราย อันผู้ข้ากดหมายแปลงไว้ ผู้ข้าได้เอาดอกไม้หลายประการกับทังกายทวาร วจีทวาร มโนทวาร เป็นบุสสะบัวบานเวียนวัฏ **กตฺวา** เล่ากระทำยังอันอุปฐากฮักษาแก้วสามประการ สร้างสมภารมีท่อนั้น ในบุพพชาติชั้นเมืองคน จิ่งได้เอาตนมาเกิดในชั้นฟ้าเลิศภายบน **โส เทวปุตฺโต** เทพบุตรตนนั้น มีปริวารแสนทัด ก็กระทำเวียนวัฏประทักขิณบ่ขาด สะพราสอุยาดอุยายมา โยธาหลายเหลือหลั่ง สะพรั่งพร้อมยอมือ ถือมาลาบานแบ่ง ยอยกแต่งบูชา ไหว้พระธาตุจุฬาทังแปดด้าน เป็นถ้านเหลื้อมใสสี ลีลามานั่งเฝ้า ถัดเทพเจ้าตนมาก่อนหัวที ก็มีแลนา.

ปฐมมาเลยฺยวตฺถุวณฺณนา กริยาจายังมาไลยหมื่นกัณฑ์ประถม อันพระมาไลยเถรเจ้าตนวิเศษ เสด็จเมือไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬามณี อันมีในดาวดิงสา **สตฺตตีสคาถาปฏิมณฺฑิตา** อันประดับประดาไปด้วยคาถาทังหลาย หมายมีสามสิบเจ็ดพระคาถา **นิฏฺฐิตา** ก็เสด็จบรบวรณ์ควรแล้วเท่านี้ก่อนแล.

๒. มาไลยแสน (มาลัยแสน)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ตทา อริยเมตฺเตยฺโย โพธิสตฺโต ทสสตกิรณนิสากรปภาติเรกปภาวิลาซิเตหิ โสภิต-ทสสตสหสฺสโกฏิสุรยุวติสุรปุตฺเตหิ ปริวาริโต ตาราคณปริวุโต พหลชลปฏลวิรหิตสรทสมยา-กาสมุคฺคโต ปริปุณฺณจนฺทปริมณฺฑโล วิย วิโรจมาโน ทีปธูปคนฺธมาลาทีนิ คาหาเปตฺวา ตุสิต-ภวนโต โอตริตฺวา เจติยํ วนฺทนตฺถาย สกลติทสปุรํ ทิพฺโพภาเสหิ โอภาเสนฺโต ทิพฺพคนฺเธหิ ปวายนฺโต อโนปมาย สกปกติลีลาย อโนปเมน สกปกติสิริวิลาเสน เจติยงฺคเณ อาคนฺตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา อฏฺฐทิสาสุ วนฺทิตฺวา มาลาทีหิ ปูเชตฺวา ปาจีนทิสาภาเค นิสีทิ.

สาธโว ดูราสัปปุริสะทังหลาย

ส่วนว่าเทวบุตร ตนมียศปริวารประมาณแสนนึ่ง ก็เข้ามาไหว้พระเกศแก้วจุฬามณีเจดีย์แล้ว ก็สถิตอยู่ถัดเทวบุตรเจ้าตนมาก่อนหัวทีนั้น ก็มีแล.

ตทา ในกาละเมื่อนั้น **อริยเมตฺเตยฺโย โพธิสตฺโต** ส่วนดั่งพระอริยเมตไตรยโพธิสัตว์มีนางฟ้าแลเทพบุตรหนุ่มทังหลาย หมายว่าได้แสนโกฏิ รัศมีช้อยโชติฮุ่งเฮืองงาม ยิ่งกว่ารัศมีพระอาทิตย์แลพระจันทร์ อันแผ่ไปได้แลห้อยแลพัน **ปริวาริโต** หากสะพัดแวดล้อม ล้อมเป็นปริวาร มากยิ่งหนักหนา แลเมตไตรยโพธิสัตว์นั้นโสด รัศมีช้อยโชติใสสุด ดุจดั่งมณฑลพระจันทร์อันได้สิบห้าค่ำ พร่ำพร้อมบรบวรณ์ ควรพะลันโอภาส เสด็จขึ้นเมือเหนืออากาศอันปราศจากกลีบฝ้าเมฆน้ำค้างอันหนา **ตาราคณปริวุโต** อันมีหมู่ดาวหากสะพัดแวดล้อมล้อมเป็นปริวารมากหนักหนา **คาหาเปตฺวา** ยังนางฟ้าแลเทพบุตรทังหลายให้ถือเอาแล้ว ยังดอกไม้แก้วดวงงาม กับเครื่องไล้ลาหอมฮื่น รสเค้าครื่นคันธา เสด็จลงมาจากตุสิดาเลิศแล้ว เพื่อจักไหว้พระเกศแก้วจุฬามณี **สกลติทสปุรํ** ยังเมืองดาวดึงสาทังมวล ให้ฮุ่งเฮืองงามด้วยรัศมีแห่งตน **ปวายนฺโต** ให้ฟังตระหลมอบไป ด้วยคันธรสของหอมทิพย์มากหนักหนา **อาคนฺตฺวา** เสด็จลีลามาสู่ข่วงเขต แห่งพระเกศแก้วจุฬา **อโนปเมน ปกติสิริวิลาเสน** ด้วยองอาจสามารถดูงาม หาที่จักอุปมาเปรียบเทียมบ่ได้ **อโนปมาย สกปกติลีลาย** ด้วยลีลาเป็น

ปักติแห่งตน **กตฺวา** กระทำเวียนวัฏประทักขิณแล้ว ยังพระเกศแก้วจุฬา **วนฺทิตฺวา** ก็ไหว้ในทิศาทั้งแปดด้าน แล้วแลบูชา ด้วยมาลาแลคันธรสะของหอมทิพย์ **นิสีทิ** ก็สถิตอยู่ในทิศาเบื้องปราจีนโลกธาตุ กดหมายตามหนมนุสสชาติเมืองคน ก็มีแล.

เตน วุตฺตํ เหตุดั่งนั้น บั้นคัมภีร์อันนี้ บุพพาจารย์เจ้ากล่าวว่า **ตทา อริยเมตฺเตยฺโย สตสหสฺสโกฏิหิ ปริวาริโต** ดั่งนี้เป็นเค้า

ดูราสัปปุริสะทังหลาย **ตทา** ในกาละเมื่อนั้น บั้นพระอริยเมตไตรยโพธิสัตว์เจ้า อันมีนางฟ้าแลเทพบุตรทังหลาย หมายประมาณว่าได้แสนโกฏิ หากสะพัดแวดล้อมเป็นปริวาร แลดูงามมากหนักหนา **ปุรโต จ สตฺ กญฺญา** คือว่า นางฟ้างามช้อยโชติ ได้ฮ้อยโกฏิมาแห่แต่ก้ำหน้าอุยายอุยัง มาตามหลังนั้นโสด ก็ได้ฮ้อยโกฏิสันเดียว **ทกฺขิณโต** นางฟ้าเทียวย่างเยื้อง ก็ได้ฮ้อยโกฏิแต่เบื้องขวา **วามโต** แต่เบื้องซ้ายก็ได้ฮ้อยโกฏิ มีรัศมีช้อยโชติแดงงาม **เมตฺเตยฺโย โพธิสตฺโต** ส่วนดั่งพระอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ อันมีรัศมีรฮุ่งเฮืองงาม ในท่ำกลางหมู่นางฟ้ามากหนักหนา **ตารามชฺเฌว จนฺทิมา** ดุจดั่งพระจันทร์อันมีรัศมีรังสีฮุ่งเฮืองงามในท่ำกลางหมู่ดาวทังหลายนั้น ก็มีแล. **สพฺพสทิสา** ยังทิศาทังมวลให้ฮุ่งเฮืองงาม ด้วยรัศมีทิพย์แห่งนางฟ้าแลเทพบุตรหนุ่มมีมา ดุจดั่งพระจันทร์อันได้แลฮ้อยแลพันแลแสนโกฏิ รัศมีช้อยโชติตระการงามนั้น ก็มีแล.

เถโร อันว่าพระเทพมาเลยเถรเจ้าล่ำไป เห็นแต่ไกลงามยิ่ง จิ่งออกปากถามพระญาอินทร์ว่า ดูราอุปปัตติเทวราชตนบรสุทธิ์ ส่วนดั่งเทพบุตรตนเข้ามาบัดนี้ มีปริวารมากยิ่งอวิสัยแม่นพระเมตไตรยตนประเสริฐแล้ว อันชะฎา ?

สกฺโก เมื่อนั้น บั้นอินทราตนประเสริฐ ก็ยอกรไหว้นบ โครพน้อมขานคำว่า **ภนฺเต** ข้าไหว้ พระแก่นไท้ตนบุญมี แม่นพระศรีอริยเมตไตรยตนผ่านแผ้วโลกโลกา ก็ข้าแล.

เถโร อันว่าพระเทพมาไลยเถรเจ้า ก็เล่าถามว่า ดูราเทวราช ตนเป็นอาชญ์กว่านรเทพา ส่วนดั่งนางฟ้าทังหลาย ฝูงมาแห่แต่ก้ำหน้า แห่งราชเมตไตรยตนผ่านแผ้ว มีรัศมีงามเลิศแล้วขาวพราวบรสุทธิ์นั้น เมื่อเขาเกิดในเมืองคน กระทำโกศลเป็นอันยิ่งสิ่งสันใด นั้นจา ?

สกฺโก เมื่อนั้น บั้นอินทราวรศักดิ์ จักสำแดงบุญกรรมแห่งนางฟ้าทังหลายฝูงนั้น ให้แจ้งแก่พระเทพมาไลย **อาห** ก็กล่าวว่า **ภนฺเต** ข้าไหว้เจ้ากูตนบุญมาก นางฟ้าทังหลายฝูงงามล้ำเลิศ เมื่อก่อนนั้นเขาได้เกิดเมืองคน มีใจผลผายเผื่อ ในเมื่อวันอุโปสถศีล **ทตฺวา** ได้ให้ผ้าผืนขาวพราวล้ำยิ่ง ดอกไม้สิ่งก็ขาวงาม กระจวนจันทน์พราวลูบไล้ เทียนธูปไต้ก็ขาว อาหารพราวหลายหลาก เข้าน้ำมากขาวดี ให้ทานแก่พระมุนีแก่นเหง้า กับทังชาวสังฆเจ้าฝูงหมู่

ธรงธรรม **เตเนว** ด้วยบุญกรรมมีมาก ครันว่าคลาคลาดจากเมืองคน ก็ได้เอาตนมาเกิด ชั้นฟ้าเลิศดุสิดา ได้มาแต่ก้ำหน้าแห่งพระเมตไตรย ก็ข้าแล.

เถโร อันว่าพระเทพมาไลย ได้ยินคำพระอินทรา กิตนาบุญสมภาร แห่งนางฟ้าทังหลายฝูงนั้นแล้ว ก็เล่าถามว่า ดูรามหาราช ตนเป็นอาชญ์ในสวรรค์ ส่วนดั่งนางฟ้าแลเทพบุตรหนุ่มทังหลาย อุยายกันมาเนืองนาท แห่พระบาทเจ้าเบื้องขวา มีเครื่องอาภรณ์เฮืองเหลืองงามสะอาด มาแห่เบื้องซ้ายราชย่อมแดงดี ฝูงนั้นมีรัศมีผิวมุ่ย ทำทุ่ยเนื้อเนื่องตามหลัง เขาได้สร้างบุญสังอันยิ่งสิ่งสันใด แต่ในเมืองคน นั้นจา ?

สกฺโก เมื่อนั้น อินทราธิราช ก็กล่าวว่า **ภนฺเต** ข้าไหว้เจ้ากู นางฟ้าแลเทพบุตรหนุ่มทังหลาย ฝูงอุยายอุยังมาบ่ขาด แห่พระบาทเมตไตรย เขาได้สร้างโกศลหลายสำ ลางพ่องทานอันแดง ก็แดงงามทุกสิ่ง บุญเบื้องมิ่งภายหลัง ลางพ่องทานอันเหลืองก็เหลืองงามสุดขนาด ลางพ่องให้ทานอันมุ่ย ก็มุ่ยใสดีสุทธะยิ่ง มีวรรณะเพี้ยงสิ่งนิลบล ครันตายจากเมืองคน ก็ได้เอาตนมาเกิด ในชั้นฟ้าเลิศดุสิตา จิ่งได้มาเป็นปริวารแก่นเหง้า เทพเจ้าตนชื่อว่าอริย-เมตไตรย ก็ข้าแล.

เถโร อันว่าพระเทพมาไลย ได้ยินคำอินทราตนยศยิ่ง จิ่งกล่าวว่า ดูรามหาราช ตนเป็นอาชญ์ในสวรรค์ ส่วนดั่งพระบุญธรรม์แก่นเหง้า เมตไตรยเจ้าเทพบุตร **กตฺวา** ได้กระทำกุสละโกศลอันยิ่ง สิ่งสันใดจิ่งมีปริวาร เห็นมาปานดั่งนี้จา ?

สกฺโก อินทราธิราช จักสำแดงบุญสมภารแห่งพระเมตไตรย ด้วยสังเขปนัย ก็อุปไมยด้วยนัยสองประการ อันนึ่ง คือดั่งกระต่ายตัวน้อย ๆ จักลอยข้ามน้ำสมุทรอันเล็กแลกว้าง อันนึ่ง ก็อุปมาดั่งช้างสารตัวเสียประสาทตา อันจักกวักกวาขึ้นสู่จอมดอยอันสูง ประสงค์ตามแต่ได้ **ภนฺเต** ข้าไหว้เจ้ากู **ติณฺณานำ โพธิสตฺตานำ** ล้ำโพธิสัตว์เจ้าทังสาม นามคือว่า **สัทธาธิกะ วีริยาธิกะ** แล**ปัญญาธิก**โพธิสัตว์เจ้า **ปูเรตฺวา** พ่ำเพ็งปารมีสามสิบทัด คือว่า ปารมีสิบ อุปปารมีสิบ ปรมัตถปารมีสิบ.

เมื่อว่าปารมีสิบทัดนั้น คือ ทานปารมี, สีลปารมี, เนกขัมมปารมี, ปัญญาปารมี, วีริยปารมี, ขันติปารมี, สัจจปารมี, อธิฏฐานปารมี, เมตตาปารมี, อุเปกขาปารมี

ปริจาคะห้าประการ คือว่าทานปริจาคะ, ปุตตปริจาคะ, ภริยาปริจาคะ, อังคปริจาคะ, ชีวิตปริจาคะ **ตทนุรูป** สะให้ยังปริจาคะอันสมควรแก่ปารมีสามประการ คือว่าให้สมบัติเข้าของ ลูกเมียเป็นทานนั้น ชื่อว่า ทานปารมี, ควัดหัวใจแลเลือด ตัดเอาแขนซ้ายแขนขวาควัดหน่วยตาให้เป็นทานดั่งนั้น ชื่อว่า ทานอุปปมารมี, เมื่อให้ชีวิตเป็นทานดั่งนั้น ได้ชื่อว่า

ทานปรมัตถปารมีแล.

อันว่าปารมีสิบ อุปปารมีสิบ ปรมัตถปารมีสิบ แลอันแลสาม สังฮอมมาเป็นสามสิบทัดงามเถิงขนาด ฝูงเชื้อชาติโพธิสัตว์ ย่อมบัวรบัติมาบ่ขาด ทุกชาติพ่ำเพ็งมา ด้วยใจ ด้วยปาก ด้วยตน เป็นอเนกอติเรกอสงไขย

เมตฺเตยฺโย พระอริยเมตไตรยโพธิสัตว์เจ้า **ชื่อว่าวีริยาธิกะโพธิสัตว์ตนประเสริฐ** ก็ข้าแล. **อหำ** อันว่าผู้ข้า บ่อาจจักนับได้ ยังบุญแก่นไท้เทพเมตไตรย **เอกเทเสน วกฺขามิ** ผู้ข้าจักกล่าวแต่เอกเทศ สังเขตด้วยอุปมา ผู้ข้าเท่าเป็นดั่งกระต่ายตัวน้อย ๆ จักลอยข้ามน้ำสมุทรสาครนั้นแล ประการนึ่ง อุปมาเป็นดั่งช้างสารตัวเสียประสาทตา จักกวักกวาขึ้นสู่จอมดอยอันสูง ปราศจากคนจูงพลัดพี่ บ่มีที่เพิ่งที่อาศัย อุปมาคือดั่งพระเมตไตรยตนผ่านแผ้ว ได้สร้างปารมีแล้วซู่ประการ **ปตฺโต สมฺโพธิมุตฺตมำ** จิ่งได้เถิงยังโพธิสมภาร พ่ำเพ็งปารมีนานได้สิบหกอสงไขยบรบวรณ์ทุกสิ่ง จิ่งจักได้เป็นพระตนประเสริฐ ในกาละจักมาภายหน้าบ่สงสัย ก็ข้าแล.

เมื่อพระญาอินทรายังผงด้านจารจา กับดอมเทพมาไลยเถรเจ้าบ่ขาดดั่งนั้น บั้นพระอริยเมตไตรยโพธิสัตว์เจ้า ก็เข้ามาไหว้เทพมาไลยเถรเจ้า แล้วเล่าถามว่า **ภนฺเต** ข้าไหว้เจ้าตนวิเศษ เจ้ากูลุกแต่ประเทศเขตใดมา ก็ข้าจา ?

ชมฺพุทีปาคโต เทพมาไลยเถรเจ้า ก็ขานคำพระเมตไตรยเฮวฮีบว่า ดูรามหาราชเจ้าเฮาลุกแต่ชุมพูทีปเมืองคนมา แท้ดีหลี.

อถ ทีนั้น บั้นพระเมตไตรยตนงามยิ่ง จิ่งถามพระมาไลยเทพเถระเจ้าไปภายหน้าว่า **ชมฺพุทีปมนุสฺสา** ข้าไหว้เจ้ากูตนมีบุญคุณวิเศษ คนทังหลายฝูงอยู่ในประเทศเขตชุมพู เขายังกระทำบุญ ฤาฮู้ว่าเขากระทำบาปมากยิ่งหนักหนา ก็ข้าจา ?

เถโร อันว่าพระเทพมาไลย ก็กล่าวเป็นวิตถาร ไขคำขานเฮวฮีบว่า ดูรามหาราช คนทังหลายฝูงอยู่ในชุมพู เลี้ยงชีวิตดูพร่ำแพ่ง ได้ฮู้แต่งขนขวาย **สมิทฺธา** ลางพ่องมั่งมีเป็นดีสุดขนาด ลางพ่องทุกข์ไฮ้ขาดแลงงาย **สุขิตา** ลางพ่องมีสุขหลายเหลือแหล่ ลางพ่องเป็นทุกข์แท้ขืนใจ **อภิรูปา** ฝูงมีฮูปงามมีหน้อย ฝูงมีฮูปฮ้ายมีมากหนักหนา **ทีฆายุกา** คนฝูงมีอายุยืนมีหน้อย ฝูงมีอายุน้อยมีมากเหลือหลาย **มนุสฺสา** คนทังหลายมีหน้อย สัตว์เดียรฉานมีมากหนักหนา **ตสฺมา** เหตุดั่งนั้น **วทามิ** เฮาขอบอกกล่าว ให้ฮู้ข่าวฝูงคน เลี้ยงชีวิตตนเขา โดยประการดั่งนี้แล,

อถ ทีนั้น บั้นพระอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ **สุตฺวา** ได้ยินคำพระเทพมาไลยไขข่าว **อาห** ก็กล่าวว่า **ภนฺเต** ข้าไหว้เจ้ากู ชาวชุมพูทีปนั้น เขากระทำบุญยิ่งสิ่งสันใด ก็ข้าจา ?

เถโร พระเทพมาไลยเถรเจ้าก็กล่าวว่า ดูรามหาราช คนฝูงกระทำบุญมีหน้อยบกบาง

คนฝูงมีใจจางกระทำบาปมีมากหนักหนา ดูรามหาราช ชาวชุมพูทีปนั้น ลางพ่องให้ทาน จำศีลห้าศีลแปด เป็นนิจกาล **เกจิ** ลางพ่องให้ทานผ้าวัตถาผืนวิเศษ ลางพ่องตั้งใจเจตน์ฟังธรรม จำอุโปสถศีล ลางพ่องสร้างฐูปพระเจ้าใสงาม ลางพ่องสร้างปิฎกะธรรมทังสาม งามขนาด ลางพ่องให้เข้าบิณฑิบาต ลางพ่องให้อุยาหายพยาธิเป็นทาน ลางพ่องให้อัฏฐบริขารอันยิ่ง ลางพ่องให้วัตถุสิ่งนานา ลางพ่องปลูกไม้ศรีมหาโพธิ ลางพ่องก่อโกศแก้วเจดีย์ ลางพ่องมีใจใสศรัทธา สร้างอาฮามงามเลิศแล้ว ลางพ่องสร้างจมกรมแก้วเป็นทาน ลางพ่อก็สร้างศาลาขุดน้ำบ่อ[๑] ลางพ่องก็อุปฐากพ่อแม่ให้เป็นคุณ ลางพ่องกระทำบุญไปช้อยโชติ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ญาติกา ฝูงมรณาตายจาก กระทำบุญฝากไปหา ลางพ่องบูชาไตรรัตนาสามสิ่ง ลางพ่องบวชลูกแก้วเมียมิ่งในศาสนา ลางพ่องบวชทาสาโผดปล่อย ให้พ้นจากข้อยเป็นไท ไทชาวชมพูทีป เขากระทำบุญฮีบยิ่งหนักหนา **ยถาพลัง** ตามกำลังเขาดั่งนี้ ก็มีแล.

อถ ทีนั้น เมตไตรยโพธิสัตว์ก็กล่าวว่า **ภนฺเต** ข้าไหว้เจ้ากูตนบุญมาก ชาวชุมพูหลายหลาก กระทำบุญมากนานา เขายังปรารถนาดั่งฤๅ ก็ข้าจา ?

เถโร เมื่อนั้น บั้นพระเทพมาไลย ไขคำปรารถนาบ่คลาคลาด แห่งมนุสสชาติฝูงคน แก่พระเมตไตรยตนวิเศษว่า ดูรามหาราช ชาวเมืองนาถชุมพู มีใจกรูณากระทำบุญบ่ขาด เขาก็หากปรารถนาเห็นหน้ามหาราชเจ้าทุกคน เมื่อลงไปตรัสสัพพัญญูตนเป็นพระแท้ บ่สงสัย ไทชาวชุมพูทีปเขาว่า ตราบใด พระเมตไตรยตนเลิศแล้ว บ่ได้เป็นพระแผ้วโลกา **สำรนฺโต** เล่ายังทัวรวัฏพลัดไปมา ในวัฏฏสงสาร ขออย่าได้ไปสู่อบายสักเทื่อเทอญ คนทังหลายใต้ลุ่มฟ้าถ้วนหน้าหมู่ญิงชาย ขนขวายกระทำบุญมาก ทุกภาคพร้อมภาวนา เขาย่อมปรารถนา อยากเห็นหน้ามหาราชทุกคน ทั่วมณฑลชุมพูทีป ก็มีแล.

โพธิสตฺโต เมื่อนั้น บั้นพระเมตไตรยโพธิสัตว์ตนองอาจ สลาดสร้างโพธิสมภาร **สุตฺวา** ได้ยินข่าวสารชาวชุมพูทีปดั่งนี้ ก็มีใจชมชื่นยินดี **อาห** ก็กล่าวว่า ข้าไหว้เจ้าตนบุญมาก เขาปรารถนาอยากเห็นหน้าผู้ข้า เมื่อลงไปเป็นพระบ่คลาด ให้เขาตั้งโสตประสาทเงี่ยงหูฟัง ยังมหาเวสสันตรชาดก ให้แล้วมื้อนึ่งวันเดียว อย่าให้เขียวเถิงฮุ่ง คนทังหลายฝูงนั้น จิ่งให้นำมายังเครื่องขิยาบูชาหลายสำ่ ประทีปพร่ำพันดวง ดอกบัวหลวงพันดวงงามชื่นช้อย ดอกบัวน้อยมากพันเดียว ดอกอุปละเขียวงามยิ่ง พันนึ่งสิ่งสันเดียว ดอกผักตบเขียวงามบานแบ่ง พันนึ่งแต่งบูชา ดอกกางของอุย่าหน้อย พันนึ่งค่อยขนขวาย ช่อธุงพันอุยายเดียรดาษ เข้าพันก้อนอาจบูชา ทังประธูปได้ตามเทียน เวียนกันมาทุกเทศ ตั้งใจเจตน์ดาฟัง ยังมหาเวสสัน-

---

๑ บางฉบับว่า ลางพ่องขุดน้ำบ่อ ลางพ่องก่อศาลา

ตรชาดก อย่าประมาท ก็จักได้ดั่งคำมักคำปรารถนา เถิงอรหันตาอันประเสริฐ ล้ำเลิศด้วยปฏิสัมภิทาญาณสี่ประการ ในวันที่ซ้องหน้าผู้ข้า เมื่อตรัสสัพพัญญูเป็นพระ บ่อย่าชะแล.

ปุน เมื่อภายลุน พระอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ จักสำแดงยังสุภาวะอันบ่ได้เห็นหน้าตนแห่งคนอธรรมฝูงบาป เมื่อตนจักได้เป็นพระผาบโลกา **อาห** ก็กล่าวว่า **ปฏิฆ์ ภิกฺขุนีโทสๆ** สันนี้เป็นเค้า **ภนฺเต** ข้าไห้วเจ้าฎู **เย ชนา** อันว่าค่นทังหลายฝูงใด ได้กล่าวนินทาสวยเสียดบังเบียดภิกขุนี คำบ่มียกใส่ แลคนฝูงกระทำ **อานันตริยกรรมห้าประการ** มีต้นว่า ข้าพ่อตีแม่แลข้าพระอรหันตา ตัดไม้ศรีมหาโพธิ ม้างฐูปพระเจ้าโสดเจดีย์ คนฝูงมีใจกริ้วโกรธ ข้าหน่อโพธิสัตว์ **สฆ์มหรกำ** เป็นคนลักเลือมซ่อน เอาผ้าผ่อนของสงฆ์ ดั่งนั้น บ่อาจจักได้เห็นหน้าผู้ข้าจักคน ก็ข้าแล.

เถโร พระเทพมาไลย ได้ยินคำพระเมตไตรยกล่าวแก่ตน ก็กล่าวว่าดีดี ดูรามหาราช เฮาหากจักนำเอาคำมหาราชเมือกล่าว บอกข่าวแก่ชาวชุมพูทีป ให้เขาฮีบกระทำบุญ แท้ดีหลีท่อว่าด้วยมีแท้ **ยทา อาคมิสฺสสิ** นานประมาณปานใด มหาราชจักลงไปเลียงลัดตรัสผญาสัพพัญญุตญาณเป็นพระ นั้นจา ?

เมตฺเตยฺโย เมื่อนั้น บั้นพระอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ **วตฺวา** ก็กล่าวว่า **ภนฺเต** ข้าไหว้เจ้าฎู **โคตมสฺส พุทฺธสาสนำ** อันว่าศาสนาพระโคตมะ **อนฺตรธายิ** อรทายหายแล้ว **ตสฺมึ ขเณ** ในขณะบัดนั้น ส่วนดั่งอกุศลกรรมอันเป็นบาป ก็จักเกิดมีในโลกนี้ **กุสลำ นามมตฺตมฺปิ** มาตราว่าคนฝูงฮู้บุญน้อยนึ่งก็หาบ่ได้ **ตทา** ในกาละยามนั้น **มนุสฺสา** อันว่าคนทังหลาย ก็ปราศจากหิริโอตตัปปธรรม คำสะดุ้งแต่บาปเป็นพินาศ มริยาทหากขาดเสีย **อนุปฺปาเทตฺวา** ก็บ่ให้บังเกิดสัญญาว่า บุคคละผู้นี้เป็นลูกญิง น้องญิงกู หลานญิงกู คำดั่งนี้ก็บ่ผากฏมี **น ฉชฺชา** หาคำลักอายบ่ได้ เขาก็เสพสมเชิ่งกันไปมา เป็นเหมือนดั่งสัตว์เดียรฉานทังหลาย หมายมีแพะแลลวา หมูหมาแลเป็ดไก่เป็นต้น ก็มีแล.

เต มนุสฺสา อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น มีอายุได้ห้าขวบเข้า จักเอากันเป็นผัวเป็นเมีย อายุได้สิบปีก็จักตายไป ในกาละยามใด **สตฺตนฺตรกปฺโป** สัตถันตรกัป ก็จักเกิดมีในกาละยามนั้น **มิคสญฺญี** คนทังหลายก็จักใส่ใจเชิ่งกันแลกันว่า เป็นกวางเป็นเนื้อ บ่ฮู้ชาติเชื้อว่าเป็นคน **ยำ ยำ วตฺถุ** อันว่าวัตถุเข้าของอันใด ๆ คนทังหลายหากถือเอา มีต้นว่าไม้ค้อนแลก้อนดิน ก็เป็นอาวุธเครื่องข้า คือว่าเป็นหอกดวงกล้า พร้าดวงคม **ฆาเตสฺสนฺติ** เขาจักข้าฟันกันไปมา **เตสุ** ล้ำคนทังหลายฝูงนั้น บั้นว่าคนมีผญาทังหลาย **สุตฺวา** ได้ยินข่าวฮ้าย ว่าโลกนี้จักจิบหายเสียแท้ดีหลี เขาก็หนีไปลี้อยู่ในที่ทังหลาย หมายมีตรอกห้วยแลฮาวเขา บ่กลั้วเกล้าดอมคนฝูงบาป **ฐเปตฺวา** เท่าเว้นไว้แต่คนฝูงมีผญา **สตฺตา** อันว่าสัตว์ทังหลายฝูงบาป

เขาก็ข้าฟันกันไปมา ก็จิบหายตายไป บ่เศษสะหลอ ก็มีแล.

สตฺตเม ทิวเส ในวันถ้วนเจ็ดแลข้ามล่วงไปแล้วดั่งนั้น คนฝูงมีผญา **นิกฺขมิตฺวา** ออกจากที่ลี้มาแล้ว **อาลิงฺคิตฺวา** ก็กอดเอาเซิ่งกันไปมา **ปฏิลภิตฺวา** ได้แล้วยังคำสัญญา ก็ต้านจารจากันว่า ดูราเฮาทังหลายเฮย **ยนฺนูน กเรยฺยาม** เฮาเจ้าข้าทังหลาย ควรกระทำบุญให้เป็นคุณเมือหน้า **วิรเมยฺยาม** เฮาควรเว้นจากข้าฟันกัน เว้นจากอทินนาทานลักของท่านมิจฉาจารอันบาปเถิงขนาด เว้นจากมุสาวาทอย่ากล่าวให้ท่านจิบหาย อย่ากล่าวคำเปล่าดายบ่เป็นประโยชน์ สับส่อโทษให้ท่านผิดกัน **ผรุสํ** คำหยาบช้ากล้าแข็ง บ่อยำแอยงเถ้าแก่เฮาควรเว้นแท้จากอันกินน้ำเหล้าแลอุยาเมา **อภิชฺฌา** อย่าปรารถนาเอาแลอุยากได้ของท่านมาเป็นของตัว **พฺยาปาทา** อย่าเขิงเคียดบังเบียดท่านด้วยอันข้าแลตี **มิจฺฉาทิฏฺฐิ** ให้เว้นจากเห็นผิด มีจิตบ่เชื่อคุณแก้วสามประการ. บาปทังหลายฝูงนี้ เฮาควรเว้นแท้ดีหลี เขาจากันดั่งนี้แล้ว แต่นั้นเขาก็กระทำบุญฮักษาศีล ฟังธรรมบ่ขาด ก็มีแล.

อถ ในกาละยามนั้น บ่นานท่อใด ลูกหลานเขา ฝูงอายุยืนได้สิบปี ก็เล่ามียืนยาวกว่าเก่า คือเล่าว่าได้ซาวปี สามสิบปี สี่สิบปี ห้าสิบปี ฮ้อยปี พันปี หมื่นปี แลแสนปีลำดับขึ้น เท้าฮอดอสงไขยปี ก็มีแล.

ตทา ในกาละยามนั้น ความเถ้าแก่แลความตาย **น ปญฺญายติ** ก็บ่ผากฏแก่คนทังหลายฝูงนั้น เขาก็ลวดประมาทมัวเมา อายุแห่งเขาก็จิ่งถอยจากอายุอันได้อสงไขยปี ลงมาได้เก้าฮ้อยโกฏิ อุย่อนลงมาได้แสนปี ลำดับลงมาตราบต่อเท้าเถิงแปดหมื่นปี ก็มีแล. **ตทา** ในกาละยามนั้น **เทโว** อันว่าห่าฝน **วสฺสติ** ก็ตกลงมาจำเริญรสแผ่นดิน เมื่อระดูหนาวสิบวันตกทีนึ่งบ่ข้อน เมื่อระดูฮ้อน สิบห้าวันตกทีนึ่งบ่หน เมื่อระดูฝน ห้าวันตกทีนึ่งบ่ขาด เมื่อตกก็ตกในกาละเที่ยงคืนพุ่ง ๆ ฮุ่งแล้วแลเอื้อนเสีย ก็มีแล.

ตทา ในกาละยามนั้น **ชมฺพุทีเป** ในชุมพูทีปทั่วทังมวล ก็สัมฤทธีเดียรดาษเต็มไปด้วยพุ่มคุ่มป่าไม้เครือเขาเถาวัลย์ อันธรงลูกแลดอกตระการ บานงามเฮืองเฮื่อ ในกาละทุกเมื่อเดียรดาษเต็มไป ด้วยบ้านน้อยเมืองใหญ่ แลราชธานี มีติดชิดกันไป พอแม่ไก่บินไปฮอดจอดเถิงกันหาเสี้ยนหาหนาม หาข้าลักคนโจรบ่ได้ หาผู้ถือมิจาฉาทิฏฐิธรรมคำเห็นผิดบ่ได้ ประกอบด้วยแก้วทังมวล บรบวรณ์ฮุ่งเฮืองงาม **เขโม** อันสุขเกษิมด้วยเข้าน้ำโภชนะอาหาร ทังหว้านอุยามีบ่ไฮ้ มีทังสวนดอกไม้แลสระพัง วังโบกขรณีมีทุกแห่ง **ชายปติกา** คนทังหลายฝูงเป็นผัวเมียกัน **อวิวาทกา** ก็บ่วิวาทผิดเถียงกัน ก็เท่าเสวยกามคุณทังห้า **วิรหิตา** ปราศจากความค้าขาย บ่ได้กระทำไฮ่ไถนา ก็ท่อได้เสวยเครื่องทิพย์อันประเสริฐ **อิตฺถิโย** อันว่าผู้ญิงทังหลาย ก็บ่ได้ต่ำหูกฝ้าย บ่ได้ปั่นด้ายแส่วสนไหม ท่อจักได้นุ่งเครื่องทิพย์ทังมวล **ปุริสา**

อันว่าผู้ชายทังหลาย ก็สันโดษฮักยังเมียแห่งตน **อิตฺถิโย** ผู้ญิงทังหลาย ก็ท่อสันโดษฮักยังผัวแห่งตน ผู้ชายบ่ห่อนกระทำมิจฉาจารกับดอมเมียท่านผู้อื่น ผู้ญิงก็บ่ลื่นคลองธรรม บ่กระทำชู้จากผัวตน คนทังหลายเทียรย่อม สังฮอมอินทรีย์แล้ว แลชมชื่นยินดีเซิ่งกันไปมา ก็มีแล. **ยทา** ในกาละยามใด **สาลิ เอกพีชา** อันว่าเข้าสาลีเม็ดเดียว ก็หากเกิดมาเหนือแผ่นดิน แลเข้าสาลีนั้นก็บังเกิดยังหมาก แลฮวงมากยิ่งหนักหนา สังขยาได้สองพันเกียน ปลายสิบหกพ้อม สองทะนานพราว **ตณฺฑุลานิ** เป็นเข้าสารขาวงามสะอาด สะพราสพร้อมทังมวล ก็มีแล.

ตทา ในกาละยามนั้น **มนุสฺสา** อันว่าคนทังหลาย **อวิวาทกา** ก็บ่วิวาทผิดเถียงกัน บ่ยาดแย่งชิงเอาเขตบ้านฮั้วสวน ของเลี้ยงของดูแห่งกัน ก็มีในกาละยามนั้น สัตว์ทังหลายฝูงเป็นข้าเศิกศัตรูกัน มีต้นว่า กาก็จักมีไมตรีกับดอมนกเค้า **มชฺชารี** อันว่าแมวทังหลาย ก็จักมีไมตรีกับดอมหนู ราชสีห์ก็จักมีไมตรีกับดอมเนื้อน้อย **นงฺกุลา** อันว่าพังพอนทังหลาย ก็จักมีไมตรีกับดอมงูเห่า ก็มีแล.

สพฺเพ สตฺตา อันว่าสัตว์ทังหลายทังมวล ก็จักมีไมตรีเซิ่งกันไปมาเมื่อใด **อหำ** อันว่าผู้ข้า **สุตฺวา** ได้ยินแล้ว ยังคำโอกาสราธนาแห่งเทพดาอินทร์พรหมทังหลาย ในหมื่นโลกธาตุมาโอกาศราธนานีรมนต์ผู้ข้าดั่งนั้น **วิโลเกตฺวา** ผู้ข้าจักล่ำหลิงดู ยังวิโลกนะห้าประการ อันจักควรเกิดในประเทศ อันชอบด้วยสัมฤทธี กระกุลแห่งนางพราหมณี ผู้มีศีลวัตรอันควรเป็นพุทธมาดา อันธรงคัพภ์นับว่าได้สิบเดือนแล้ว จิ่งประสูติลูกแก้ว ออกม้มแล้วได้เจ็ดวัน บ่ทันนานลวดมรณา ตามจารีตพระเจ้าทังหลายมาแต่ก่อน ก็มีแล.

ตทา ในกาละยามนั้น **อหำ** อันว่าผู้ข้า ก็จักให้ปฏิญาณ แก่คนแลเทวดาทังหลาย แล้วลงไปเกิดในมนุสสโลกเมืองคน เพื่อจักตรัสสัพพัญญูเป็นพระแท้บ่สงสัย. เมตไตรยโพธิสัตว์ **วตฺวา** กล่าวท่อนั้นแล้ว พระตนแก้วโพธิสัตว์ เมื่อจักพรรณนาปารมีอันยิ่ง จิ่งกล่าวว่า **ภนฺเต** ข้าไหว้เจ้าภู **อหำ** อันว่าผู้ข้า พ่ำเพ็งปารมีมามากยิ่งหนักหนา เสี้ยงเจียรกาล นานประมาณว่าได้สิบหกอสงไขย ปลายแสนมหากัป นับแต่ได้ลัทธพยากรณ์มา ผากฏชื่อว่า วีริยาธิก-โพธิสัตว์ **รจิตฺวา** ผู้ข้าชำฮะวัตถุทานทังหลายให้บรสุทธิ์บรบวรณ์ทุกสิ่ง จิ่งให้เป็นทานแก่ยาจกคนขอทานทังหลาย มีมากหนักหนา **ยทา สพฺพญฺญุตำ ปตฺโต** เมื่อใดผู้ข้าได้เลียงลัดตรัสผญาสัพพัญญูเป็นพระ **มนุสฺสา** อันว่าคนทังหลายเกิดมาภายหน้า ใต้ลุ่มฟ้าดูงาม แท้ดีหลี **สีสำ รจิตฺวา** ด้วยผู้ข้าได้ให้หัวแลตาเป็นทาน ผู้ข้าชำฮะสระสรงบรสุทธิ์ดีแล้ว จิ่งให้เป็นทาน ประการนึ่งผู้ข้าได้ใส่อุยาตาดำทังคู่ งามเพียงพู่เองชัน เมื่อใดผู้ข้าได้เถิงสัพพัญญูผ่านแผ้ว เป็นพระแล้ว ลือชา คนเกิดมาปางนั้น ก็จักงามออดหลอด ตาบ่บอดจักคน **รจิตฺวา องฺคำ** ทังผู้ข้าชำฮะเนื้อตนดีชื่นช้อย องคะอันน้อยใหญ่ในขันธสันดาน บ่ให้เศษสะหลอจักอัน แล้วจิ่งให้เป็น

ทาน เมื่อใดผู้ข้าได้เสียงลัดตรัสผญาสัพพัญญูเป็นพระแล้ว **มนุสฺสา** อันว่าคนทังหลายเกิดมาปางนั้น บ่ปากกึก ปากบ่ถึกอักษร ก็บ่มีในกาละยามนั้นแล. **ธมฺมํ สุตฺวา** ผู้ข้าได้ฟังธรรมเทศนา **ปสีทิตฺวา** มีใจเหลื้อมใสยินดีแล้ว แลแปลงตนให้ซื่อ เมื่อใดผู้ข้าได้เถิงสัพพัญญูเป็นพระ **มนุสฺสา** อันว่าคนทังหลายเกิดมาปางนั้น ก็บ่เป็นเปลี้ยเป็นค่อมจักคน ก็มีแล. อันนึ่ง ผู้ข้าตั้งหูฟังพำแพ่ง ยังคำต้านแห่งยาจกคนขอทังหลาย เมื่อใดผู้ข้าได้เถิงสัพพัญญูเป็นพระ **มนุสฺสา** อันว่าคนทังหลายเกิดมาปางนั้น หูบ่หนวกจักคน ก็ข้าแล.

ประการนึ่ง ผู้ข้าผ่อหลิงดู ยังภิกขุสังฆเจ้าผู้ธรงศีล อันไปบิณฑิบาต ด้วยประสาทศรัทธา **โอสถํ** ผู้ข้าได้ให้อุยาเป็นทาน บรบวรณ์ลูบล้างส่วยสีดี เมื่อใดผู้ข้าได้เถิงสัพพัญญูเป็นพระ **มนุสฺสา** คนทังหลายเกิดมาปางนั้น ก็เล่าแข็งแฮงแลดูงามขนาด บ่เป็นพยาธิจักคน **เมตฺตํ กโรมิ สตฺตานำ** ผู้ข้ามีใจไมตรีผายแผ่กว้าง ตั้งใจสร้างสมภาร เมื่อผู้ข้าได้เถิงสัพพัญญุตญาณ แผ่นดินดานเฮียงฮาม คือสองตาบหน้ากลองชัย อันนึ่ง ผู้ข้ามีใจไมตรีฮักสัตว์ทังหลาย ให้หายคำเดือดฮ้อนในตน ให้หายคำกังวล แท้ดีหลี เมื่อใดผู้ข้าได้เถิงศรีสมโพธิเป็นพระโผดสงสาร พระญามารผู้ใจบาป บ่ผาบแพ้ผู้ข้าจักคน ก็ข้าแล. **อนฺนปานานิ** ผู้ข้าให้ทานเข้าน้ำโภชนะอาหาร **วตฺถานิ** อันว่าเสื้อผ้าหลากผืนดี สีสันงามหอมฮื่น ใจชมชื่นโอยทาน เมื่อใดผู้ข้าได้ตรัสผญาดวงล้ำเลิศ คนฝูงเกิดมาพร้อมผู้ข้า **สุรูปา** มีฮูปโสมงามซะล้ายฮูปผางฮ้ายนั้นก็บ่มี ก็ข้าแล.

ยานสีวิกา อันว่ายัวะยานคานหามพร่ำพร้อม ข้าน้อยน้อมให้เป็นทาน คือว่า สีวิกางามขนาด ช้างม้าอาจพลายสาร นายควาญหาญเทียมดูวิลาศ องอาจด้วปัญญา เมื่อใดผู้ข้าได้เถิงสัพพัญญูดวงประเสริฐ ดูล้ำเลิศกว่าโลกา คนเกิดมาปางนั้น ก็บ่เป็นทุกข์โศกจักคน **โมเจมิ พนฺธนา สตฺเต** ผู้ข้าได้ปล่อยสัตว์ให้พ้นจากบ้วงบาศนานา ใจกรูณามีมาก ให้พ้นจากโทษทังมวล **สพฺพญฺญุตำ ปตฺโต** เมื่อใดผู้ข้าได้เป็นพระผาบโลกา **มนุสฺสา** อันว่าคนทังหลายนรญิงชายถ้วนหน้า บ่ได้เป็นข้อยข้าท่านจักคน ก็ข้าแล.

ภนฺเต ข้าไหว้เจ้ากู คนทังหลายมวลมาก ทุกที่ภาคสร้างสมภาร เขายังปรารถนาเห็นหน้า ผู้ข้าเมื่อเป็นพระดั่งนั้น **สำสาเร** เข้าจักได้ละสงสาร ผู้ข้าจักเอาญาณยวงส่อง ให้พ้นจากห้องทุกข์ ได้เถิงสุขอันประเสริฐ คือเมืองแก้วเลิศนีรพาน ผู้ข้าได้โผดสัตว์ในสงสารแสนล่ำ ม้มจากอวิชชาพร่ำหลวงหลาย สัตว์ฝูงกลั้วเกล้าตายในข่าย คือโมหะจ่ายจมไป อันไหลเข้าไปสู่ท่าน้ำคือโอฆสงสาร ผู้ข้าได้ปองเอาข้ามผ่าน ให้พ้นจากทุกข์ในสงสาร ให้เถิงนีรพานเป็นที่แล้ว อันเป็นหนทางแก้วโลกอาศัย **กิเลสำ สมฺปตฺตมกฺขิตานำ** ผู้ข้าโผดสัตว์ในสงสารแสนหมู่ อันติดอยู่ในเปือะตม อันตกไปในสัญชีวนรก กาฬสุตตนรก สังฆาฏนรก โรรุวนรก

มหาโรรุวนรก ตาปนนรก มหาตาปนนรก แลมหาอวีจีนรก ผู้ข้าโผดสัตว์ฝูงนั้น เขายังคืดใจคืนมาสู่สงสาร **ตณฺหาชาลวสํ** อันเข้าลุกอำนาจแห่งบ้วงบาศคือกาม ผู้ข้าจักตัดเสียแล้วจักนำเมือฮอด เมืองแก้วยอดนีรพาน **วิวริสฺสามิ** ผู้ข้าจักไขเสีย ยังไลปักตูเวียงแก้ว อันหับแจบแล้วด้วยฝากระดาน **อหำ** อันว่าผู้ข้า จักสำแดงเมืองแก้วยอดนีรพาน อันกว้างขวางสุขสำบาย แก่สัตว์ทังหลาย อันเป็นที่บ่ฮู้เถ้า บ่ฮู้ตายนั้น ก็ข้าแล.

อหำ อันว่าผู้ข้า กับทังเทวดาอันอยู่ฟากฟ้า ถ้วนหน้าเทพสุราลัย อันไหลเข้าไปสู่ที่มืดคือโมหาหากผูกมัดไว้ ผู้ข้าจักเอาปัญญาตามไต้ มาส่องไว้ให้เห็นก้ำ ผู้ข้าจักนำเมือให้ฮอดเมืองแก้วยอดนีรพาน ก็ข้าแล.

เมตฺเตยฺโย อันว่าพระอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ **วตฺวา** กล่าวพรรณนาปารมีแห่งตน โดยประการดั่งนี้แล้ว พระตนแก้วจิ่งถวายสารว่า ข้าไหว้เจ้าตนธรงญาณอันประเสริฐ ล้ำเลิศแท้ดีหลี เจ้ากูจ่งไปบอกเล่าแก่ชาวชุมพูทีป ให้เขาฮีบกระทำบุญ ก็ข้าเทอญ. **เมตฺเตยฺโย** อันว่าพระอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ตนสลาด ฮู้โอกาสยามดี จิ่งยอเองคชุลีคาดค้อม น้อมนมัสการงามสุดขนาด ดุจดั่งอุปลชาติดอกบัวคำ ในท่ำกลางหว่างคิ้วเป็นประทัด กระทำเวียนวัฏประทักขิณเวียนแวดแล้ว ไหว้พระเกศแก้วอินทนิลงามล้ำเลิศ แลไหว้ทิศทังแปดก้ำทุกสถานด้วยลีลา **อาปุจฺฉิตฺวา** ก็อำลาคลาสั่ง ยังมหาเถรเจ้า มีหมู่เทพบุตรเทวดาหากสะพัดแวดล้อมไหลหลังอ้อมเป็นปริวาร เสด็จขึ้นเมือสู่เทวสถานชั้นฟ้าตุสิดา ก็มีแล.

อถ ถัดนั้น บั้นพระเทพมาไลยไหว้แล้ว ยังพระเกศแก้วจุฬา **อาปุจฺฉิตฺวา** ก็อำลาคลาสั่ง ยังพระญาอินทร์สุรินทรามหาราชแล้ว กระทำประทักขิณยังสถูปแก้ว ก้มขาบแล้วลีลา **โสภติ** ก็ดูฮุ่งเฮืองงามล้ำเลิศ คือดั่งราชหงส์ตัวองอาจ **โอตริตฺวา** ก็ลงมาจากชั้นฟ้ามาสู่ชุมพูทีปเฮวฮีบกล่าว บอกข่าวแก่ฝูงคน โดยดั่งพระเมตไตรยเจ้าสั่ง บ่ฟังฟ้าวจารจา **สุตฺวา** คนทังหลายมวลมาก เขาได้ยินพระเถรเจ้าบอกข่าวสารอันนั้นแล้ว เขาก็ฮีบกระทำบุญให้ทาน สร้างสมภารไปบ่ขาด ครันว่าเสี้ยงชาติอันเป็นคน ก็ได้เอาตนเมือเกิด เมืองแก้วเลิศตาวติงสา ก็มีแล

โส อฏฺฐนีลุปลทายโก อันว่าชายผู้ได้ให้ทานดอกอุปละแก่พระเทพมาไลย เมื่อจักใกล้ตายฮอมฮ่อ ระนึกต่อของทาน **จวิตฺวา** ครันว่าตายจากเมืองคน ก็ได้เอาตนเมือเกิด ในนีลุปลผาสาท อันเดียรดาษาเต็มไป ด้วยดอกนีลบล แลมีนางฟ้าทังหลายหากสะพัดแวด-ล้อมอ้อมเป็นปริวาร ดูตระการมี่นันไป ด้วยนางขับแลนางฟ้อน อุย้อนเสพตุริยะนนตรีทิพย์เป็นอันสนุกยินดี ในสวรรค์เทวโลก ก็มีแล.

อุปลานิ อันว่าดอกอุปละทังหลาย ก็มาฮองฮับเอาบาดย่างแห่งเทพบุตรรตนนั้น เมื่อ

เทียวไปมา บ่ขาดสักคาบ ก็มีแล. **มุขํ** อันว่าปากแห่งเทพบุตรนั้น ก็หอมเหมือนดั่งดอกอุปละอัน ตระหลบอบไปทั่วไตรพิงสา **ปุน เทวา วีถิโย** อันว่าเทวดาทังหลาย ก็สูบชมดมกลิ่นดอกอุปละมากหนักหนา **สพฺเพ เทวา** อันว่าเทวดาทังหลายมวลมาก ก็ไปบอกแก่พระญาอินทราธิราช ตนเป็นอาชญ์ในดาวติงสา.

สกฺโก อันว่าพระญาอินทร์สุรินทราธิปติราช **สุตฺวา** ได้ยินคำอันนั้นแล้ว ก็ยินดีมากหนักหนา **ตตฺถ คนฺตฺวา** ก็เสด็จลีลาไปสู่ที่นั้นแล้ว จิ่งถามว่า ดูราเทพบุตรตนประเสริฐ เมื่อเจ้าเกิดในเมืองคน ได้กระทำกุศละโกศลบุญใดยิ่งสิ่งสันใด จิ่งมาได้สมบัติทิพย์มีสภาวะปานดั่งนี้จา ?

โส เทวปุตฺโต อันว่าเทวบุตรตนนั้น **อาห** ก็กล่าวว่า **เทว** ข้าไหว้มหาราชเจ้า **อหํ** อันว่าผู้ข้า **ชาโต** ได้เกิดมาเป็นชายทุกข์ไฮ้ขาดแลงงาย ขนขวายเลี้ยงพ่อแม่แต่เมืองคน เห็นดอกนิลบลบานงามแบ่งสร้อย ข้าน้อยลวดนำมาให้เป็นทาน น้อมนมัสการถวายแก่มหาเถรเจ้า ตนเข้าไปบิณฑิบาต ข้าได้ให้ดอกอุปละชาติเป็นทาน มีประมาณแปดดอก **อุปลานิ** อันว่าดอกอุปละ มาฮองฮับเอาบาดย่างทังสองแห่งผู้ข้า เมื่อเทียวไปมาทุกเมื่อ ก็ข้าแล. **มม จกฺขู** อันว่าตาทังสองแห่งผู้ข้า ก็เขียวงามดั่งดอกนิลบล ตนผู้ข้าก็หอมช้อยโชติบรสุทธิ์ ดุจดั่งดอกอุปละบานงาม ก็ข้าแล. **สกฺโก** อันว่าพระญาอินทร์ ก็ถือเอาดอกอุปละแต่วิมานผาสาท ไปบูชาพระธาตุเกศแก้วเจดีย์ แล้วก็เมือสู่ที่อยู่แห่งตน ก็มีแล. **โส เทวปุตฺโต** อันว่าเทวบุตรตนนั้น ก็สนุกชมชื่นยินดี ในเมืองดาวติงสาสวรรค์เทวโลก ยังเท้าในกาละบัดนี้แล.

เตน วุตฺตํ เหตุดั่งนั้น บั้นคาถาอันนี้ อาจารย์เจ้ากล่าวว่า **ปุนภเวปิ ตำ ปุญฺญ เมตฺเตยฺยสนฺติเก ทิพฺพสุขं อนุภุญฺชิตฺวา** ดูราโสตุชนะสัปปุริสาทังหลาย **โส เทวปุตฺโต** อันว่าเทวบุตรตนนั้นได้เมือเกิด ในชั้นฟ้าเลิศดาวติงสา **อนุภุญฺชิตฺวา** ก็ได้เสวยยังทิพพสมบัติมากหนักหนา **ปุน** เมื่อภายลุน ก็จักได้เป็นอรหันตา ฮ่วมสำนักสัพพัญญูเจ้า ตนชื่อว่าอริยเมตไตรย ก็มีแล.

โย โย ยํ ยํ โพธิสตฺตวจนำ สรณา ปุญฺญ กโรติ, โส โส จ เมตฺเตยฺยทสฺสนำ วรำ ลภิสฺสติ ทุกฺขสฺสนฺตำ กริสฺสติ อนาคเต ดูราสัปปุริสะทังหลาย **โย โย** อันว่าบุคคละผู้ใดแล มาระนึกคิดเถิงทุกค่ำเช้า ยังคำเจ้าเมตไตรยโพธิสัตว์ **กโรติ** กระทำตามคำสอนสั่งดั่งนั้น บุคคละผู้นั้นก็จักได้เห็นหน้าพระอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ เมื่อลงมาตรัสผญาสัพพัญญุตญาณ การเป็นพระพุทธิเจ้า **กริสฺสติ** ก็จักได้กระทำยังที่สุดที่เสี้ยงยังทุกข์ทังมวล ในกาละอันจักมาภายหน้า บ่สงสัยแท้ดีหลี. **สำสรนฺโต โส โส ปุคฺคโล** อันว่าบุคคละผู้นั้นแล แม่นว่าทัวรวัฏ พลัดไปมาในวัฏฏสงสาร ก็บ่ได้ไปไหม้ในอบายทังสี่นั้นสักเที่ย **แท้ดีหลีแล.**

ทุติยมาเลยฺยวณฺณนา กริยาจายังมาไลยแสนกัณฑ์ถ้วนสอง **อันพระมาไลยเมือไหว้** พระธาตุเกศแก้วจุฬามณี อันมีในดาวดึงสา **จตฺตาฬีสคาถาปฏิมณฺฑิตา** อันประดับประดาไปด้วยคาถาทังหลาย หมายว่าได้สี่สิบพระคาถา **นิฏฺฐิตา** ก็เสด็จบรบวรณ์ควรเท่านี้ ก่อนแล.

24/VII
ห้ามจำหน่าย

สังกาดหรือ
สังกราชหลวง๑

ศรีศรี สิทธิชัยะมังคลาอาคม พรหมวิหารสถานอันวิเศษ เป็นเหตุให้สัตว์ทังหลาย ได้ตั้งอยู่สุขเขษิม เติมคลองพระบูรมโพธิสัตว์เจ้า ได้สร้างโพธิสมภาร นานมาเป็นประทัดจิ่งถวายน้อมนมัสการ แด่พุทธบัวระบาท โอกาสศรีวิปุลละ อตุลยะ พหุลเดโช ชัยะมังคลาติเรก อเนกศรีสวัสดี จ่งมีแก่ฝูงนรเทพา มนุสสานาคครุฑกุมภัณฑ์ คันธัพพยักษ์ อารักขเทวดา อสุราอสุรินทร์ อินทร์พรหมยมราชาเทวราช คนฝูงฉลาดจ่งฮู้ฮ่ำเพิงหา ยังหิตานุหิตะประโยชน์ แก่ตนแลท่านทังหลาย อุย่าคลาดอุย่าได้ประมาท จ่งตั้งโสตประสาทดาฟังยังมหาสังกราชอันนี้ อันกดกล่าวชี้ยังวรพุทธศสนา อันบุพพาจารย์เจ้าหากสังขยาตราไว้ว่าได้ห้าพันพระวัสสา เพื่อให้ฮู้ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เข้าสู่นีรพานอันประเสริฐ อันบ่ฮู้ตั้งกำเนิดในวัฏฏสงสาร พุ้นชะแล.

ด้วยแท้ พระพุทธิเจ้าแห่งเฮา ได้สร้างโพธิสมภาร นานประมาณว่าได้สี่อสงไขย ปลายแสนมหากัป นับแต่ได้ลัทธิพยากรณ์แทบพุทธบัวระบาท แห่งพระชินราชทีปังกร ปางเมื่อเจ้าได้เป็นรัสสีสุเมธร เจ้าก็ท่าวตนนอนเหนือเปือะตมลวาด ฮองฮับพุทธบาทตางขัวสะพานเป็นเค้า ตราบต่อเท้าได้มาเกิดเป็นเจ้าสีธารถราชกุมาร เจ้าก็ได้เสวยสุขสำราญ ในบังคับผาสาทราชมุนเทียร นานประมาณว่าได้สิบหกเข้า เจ้าก็จิ่งได้เสวยราชย์แทนพ่อพระญา นานประมาณว่าได้สิบสามปี มีสาวสนมหกหมื่น หน้าช้อยชื่นโสภา มีนางยโสธราพิมพาเป็นเค้า เจ้าก็จิ่งหลิงเห็นยังคนเถ้า คนเข้าพยาธิแลคนตาย อันมีในกลางกาด เจ้าจิ่งมีพระราชจินดาว่าสงสารนี้นา อนิจจามาบ่เที่ยง ฮู้ขว้ำเบี่ยงตรองตรัส ชีวิตมีน้อยเนด บ่ทันม้มเขตเล่าเลยตาย ควรกูไปขนขวายหายังคลองอันประเสริฐ ล้ำเลิศกว่าสงสาร คือพระสัพพัญญุตญาณดวงล้ำยิ่งก็จิ่งควรแท้ดีหลีแล.

คันว่าตริคะนิงดั่งนี้แล้ว เจ้าจิ่งละเสียยังลูกแก้วแลเมียฮัก เสด็จขึ้นสู่ม้าแก้วกันถัก ชักออกไปบวช ธรงพนวชนานประมาณว่าได้หกวัสสา ก็จิ่งลีลาเข้าสู่ข่วงศรีมหาโพธิ

---

๑ คำนี้ให้อ่านว่า สังกาดหลวง

จักกล่าวกาลปัจจุบันวันนึ่ง บัดนี้ปีฮวายสีนักษัตร อัฏฐศก ตกเข้ามาในเหมันตะฤดู เดือน ๓ ขึ้น ๑๓ ค่ำ วันอังคาร เป็นปัจจุบันวาร ยังพระพุทธศาสนายุกาลส่วนอนาคต เซิ่งกำหนดอันจักมาภายหน้านั้น ยังอีก ๒๔๘๐ พระวัสสา เศษนับแต่วันวิสาขปุณณมีมา เดือน ๓ เดือน กับสองวัน สิริ โฮมพระพุทธศาสนายุกาลทังสามส่วน ประมวลเข้ากัน ก็จิ่งจะบรรจบครบถ้วนห้าพันพระวัสสา พุ้นชะแล.

บัดธนี้ มาจักจาแต่เจ้าสีธารถ ยัวรยาตรขึ้นสู่แท่นแก้วอันสูงได้สิบแปดศอก เจ้าก็อว่ายหน้าเมือก้ำตาวันออกหนบัวรพา เมื่อนั้น พระญามารผู้ใจบาป บ่โสภาพด้วยคลองธรรม์ คันมาล่ำหลิงเห็นแท่นแก้ว ก็มีใจมักใคร่อุยากได้ ก็จิ่งใช้ลูกสาวแห่งตน งามเหลือคน สามนางศรีสะอาด ธรรมชาติเชื้อกัลยาณ์ ผู้นึ่งชื่อว่านางราคาศรียศย้อย ผู้นึ่งชื่อว่าตัณหาสร้อยใสแสง ผู้นึ่งชื่อว่าอรดีแพงงามแวนยิ่ง ลักขณะถ้วนทุกสิ่งหลายประการ เกสาดำใสส่อง ดอกไม้ก่องวรรณคำ จำนำผมคล้องเกศ ธรงเพศเพี้ยงมายา โสมโสภางามชะช่อน เนื้อคึงอ่อนทัวระทวายเชิงชายงามคะเคี่ยม เกล้าเงี่ยงซ้ายบิงเบี่ยงสไบ ไกวแขนงามอ้อนแอ้น - อ้อนแอ้น แป่นแว่นหน้าแย้มยิ่งมีศรี โสมวรรณดีบ่เศร้า ฮูปแจ่มเจ้าทังสาม ผงเป็นสาวนงฮามงามแสล้ม หัวยะแย้มสามนาง ผิวผางงามใส่ส่อง คิ้วก่องแลแอวกลม สอนลอนคอตกปล้อง แม่นว่านางบ่ย้องก็หากดูดี รัศมีงามใสส่อง สองปานแก้มก็มาแปลกผิวคำ สองตาดำไหลเหลือด เมื่อนางเจือดแย้มต่อพอตาย ชายใดเห็นก็หายโศก งามลื่นโลกยิ่งกว่านางคน เป็นที่สลวนใจฝูงชายหนุ่มน้อยค้อยค้อยใคร่เฝือแฝง ก็เพราะว่าเป็นลูกสาวพระจอมแพงมาราธิราช* หูส้วยวาดใบบางหน้าขาวงามใสปลอด ออดหลอดแข้วดำใส ใผเห็นย่อมตีอกตีทวงลูบไล้ ซักไซ้หน่ายเมียดนกุณฑลสุบสอดแล้ว ต้างแก้วโค่งเลาคำ มะณีวัลย์ปักปิ่นเกล้า โสมหน้าเจ้าก็หากดูดีผิววรรณสียอดยิ่ง ปิ่งซิ่งหน้า[๒]พระแข่ไข โสมศรีวัยแมนมิ่ง ลอดฟ้าแล้วจิ่งตระเดินมา โสมโสภายศย้อย นิ้วน้อยส้วยสุบแหวน แขนแพนเพิงสุบม้าว เนื้ออ่อนล้าวเกิ่งสำลี เหมือนดั่งอิตถีทอฟ่งฟาด หลายคาบเพี้ยงพันที ยอเองคชุลีใส่หัวเกศเกล้า นบน้อมเจ้าไหว้ประณมกรว่าข้าแต่พระภูธรเฮยเจ้าฟ้า ส่วนว่าตัวขาน้อยหน่อทังสามนี้นา ตั้งว่างามอุยู่อ้อยช้อยบ่มีผัวข้าขอถวายตนตัวตามทตีนช่วงใช้ ขอให้พระเป็นเจ้า เอาข้าน้อยทังสามนี้ไว้เป็นหม่อมกับปาทา

พระสุชดาเฮยดวงยอดฟ้า หยับออกมานั่งนอกพี้ ตูข้าน้อยมานั่งอยู่หนี้ถ้าคองชมข้าไหว้เจ้าสมณาตนงามอ่อยห่อย ส่วนว่าตัวข้าน้อยหน่อทังสามนี้นา ก็หากว่างามเสมอกันเจ้าจ่งลงมาพะลันโดยด่วน มาม่วนหลิ้นชมสนุก อันว่าความสุขความสนุกในเมืองคน ก็

---

๑ บางฉบับว่า พระจอมแพงภูวนาถ

๒ บางฉบับว่า ปิ่นวิ่นหน้า

จักกล่าวกาลปัจจุบันวันนึ่ง บัดนี้ปีฮวายสีนักษัตร อัฏฐศก ตกเข้ามาในเหมันตะฤดู เดือน ๓ ขึ้น ๑๓ ค่ำ วันอังคาร เป็นปัจจุบันวาร ยังพระพุทธศาสนายุกาลส่วนอนาคต เชิ่งกำหนดอันจักมาภายหน้านั้น ยังอีก ๒๔๘๐ พระวัสสา เศษนับแต่วันวิสาขปุณณมีมา เดือน ๓ เดือน กับสองวัน สิริ โฮมพระพุทธศาสนายุกาลทังสามส่วน ประมวลเข้ากัน ก็จิ่งจะบรรจบครบถ้วนห้าพันพระวัสสา พุ้นชะแล.

บัดธนี้ มาจักจาแต่เจ้าสีธารถ ยัวรยาตรขึ้นสู่แท่นแก้วอันสูงได้สิบแปดศอก เจ้าก็อ่วายหน้าเมือก้ำตาวันออกหนบัวรพา เมื่อนั้น พระญามารผู้ใจบาป บ่โสภาพด้วยคลองธรรม์ คันมาล่ำหลิงเห็นแท่นแก้ว ก็มีใจมักใคร่อุยากได้ ก็จิ่งใช้ลูกสาวแห่งตน งามเหลือคน สามนางศรีสะอาด ธรรมชาติเชื้อกัลยาณ์ ผู้นึ่งชื่อว่านางราคาศรียศย้อย ผู้นึ่งชื่อว่าตัณหาสร้อยใสแสง ผู้นึ่งชื่อว่าอรดีแพงงามแวนยิ่ง ลักขณะถ้วนทุกสิ่งหลายประการ เกสาดำใสส่อง ดอกไม้ก่องวรรณคำ จำนำผมคล้องเกศ ธรงเพศเพี้ยงมายา โสมโสภางามชะช่อน เนื้อคึงอ่อนทัวระทวายเชิงชายงามคะเคี่ยม เกล้าเงี่ยงซ้ายบิงเบี่ยงสไบ ไกวแขนงามอ้อนแอ้น - อ้อนแอ้น แป่นแว่นหน้าแย้มยิ่งมีศรี โสมวรรณดีบ่เศร้า ฮูปแจ่มเจ้าทังสาม ผงเป็นสาวนงฮามงามแสล้ม หัวยะแย้มสามนาง ผิวผางงามใสส่อง คิ้วก่องแลแอวกลม สอนลอนคอตกปล้อง แม่นว่านางบ่ย้องก็หากดูดี รัศมีงามใสส่อง สองปานแก้มก็มาแปลกผิวคำ สองตาดำไหลเหลือด เมือนางเจือดแย้มต่อพอตาย ชายใดเห็นก็หายโศก งามลื่นโลกยิ่งกว่านางคน เป็นที่สลวนใจฝูงชายหนุ่มน้อยค้อยค้อยใคร่เผือแฝง ก็เพราะว่าเป็นลูกสาวพระจอมแพงมาราธิราช[๑] หูส้วยวาดใบบางหน้าขาวงามใสปลอด ออดหลอดแข้วดำใส ใผเห็นย่อมตือกตีทวงลูบไล้ ซักไซ้หน่ายเมียดนกุณฑลสุบสอดแล้ว ต้างแก้วโค่งเลาคำ มะณีวัลย์ปักปิ่นเกล้า โสมหน้าเจ้าก็หากดูดีผิววรรณสียอดยิ่ง ปิ่งชิ่งหน้า[๒]พระแขไข โสมศรีวัยแมนมิ่ง ลอดฟ้าแล้วจิ่งตระเดินมา โสมโสภายศย้อย นิ้วน้อยส้วยสุบแหวน แขนแพนเพิงสุบม้าว เนื้ออ่อนล้าวเกิ่งสำลี เหมือนดั่งอิตถีทอฟงฟาด หลายคาบเพี้ยงพันที ยอเองคชุลีใส่หัวเกศเกล้า นบน้อมเจ้าไหว้ประณมกรว่าข้าแต่พระภูธรเฮยเจ้าฟ้า ส่วนว่าตัวขาน้อยหน่อทังสามนี้นา ตั้งว่างามอุยู่อ้อยช้อยบ่มีผัวข้าขอถวายตนตัวตามทีตนช่วงใช้ ขอให้พระเป็นเจ้า เอาข้าน้อยทังสามนี้ไว้เป็นหม่อมกับปาทา

พระสุชดาเฮยดวงยอดฟ้า หยับออกมานั่งนอกพี้ ตูข้าน้อยมานั่งอยู่หนี้ถ้าคองชมข้าไหว้เจ้าสมณาตนงามอ่อยห่อย ส่วนว่าตัวข้าน้อยหน่อทังสามนี้นา ก็หากมางามเสมอกันเจ้าจ่งลงมาพะลันโดยด่วน มาม่วนหลิ้นชมสนุก อันว่าความสุขความสนุกในเมืองคน ก็

---

๑ บางฉบับว่า พระจอมแพงภูวนาถ

๒ บางฉบับว่า ปิ่นวิ่นหน้า

หากมีท่อนี้แล้ว เจ้าจ่งลงแท่นแก้วมาเที่ยวอุย่านาน สังท่อมากระทำการอันยาก ตูข้าใคร่อุยาก ได้พระอุยู่เกล้า เมือเป็นเจ้าเป็นผัว เหตุสันใดเด มาบ่กลัวโดยดั่ง สังมานั่งแท่นแก้ว แล้วบ่จารจา.

พระสุชดาเฮย อุย่าได้มากระทำการอันยาก ตูข้าใคร่อุยากได้พระอุยู่เกล้าเมือเป็นผัว เขาก็ยินดีหัวอุยู่ยีแย้ม - ยีแย้ม ต้างก่ายแก้มเว้าจ่ายมายา หลิงแลหาภูวนาถ ยิกคิ้วฟาดต่ออารมณ์ สำแดงนมทังสองเต้า สวดเจ้าเก้าคือดั่งจูมทอง สองตามองหลิงล่ำ ทุกสำหมู่ผายโสมพเนจรซ้องพระเนตร เพื่ออุยากให้พระเจ้าตนวิเศษล่ำหลิงเห็น จิ่งมาทำคลองอิตถีลวงล่าย เพื่อว่าเขาจักได้ด้วยง่าย ก็จิ่งลวดจ่ายมายา พันธนาหลายสิ่ง[๑]

เมื่อนั้น พระพุทธิเจ้าตนวิเศษ หลิงเห็นเหตุเป็นอัศจรรย์ เป็นอนันตังหลายหลาก เจ้าจิ่งมีพระราชโอวาทว่า อิตถีเฮย ตัวสูทังหลายนี้นา ตั้งว่าแม่นซากผีสามโกฐาส ใช่อันฮ้ายแลอันดี สูสังว่าจักเอาตนกูพระมุนีนั่งเกล้า เมือเป็นเจ้าแลเป็นผัวสูสัง นี้จา ครันว่าพระพุทธิเจ้ากล่าวท่อนั้นแล้ว นางนาฏแก้วทังสาม ก็ลวดอุยู่บ่ปาก ก้มหน้าหากละอาย เลยเล่ากลับกลายเป็นย่าเถ้า คางว้ำเว้าหุยหาย หาแฮงไปแฮงมาบ่ได้ เป็นประดุจดั่งไข้สั่นทังคืงตึงตนหนีบ่ได้ จับไม้เท้าไต่เทียวทาง ทังตาฟางหลงพลัดพิ่ง หัวหงอกสิ่งปานเลา สามนางคราญเถ้าหับแห่ว แข้วหล่อนออกจำฟัน เนื้อหนังยานดูกลั่น ตีนมือสั่นไปมา ถันนานมทังสองเต้า เล่ามายานอุยู่ตว้ายซว้าย - ตว้ายซว้าย.

เมื่อนั้น นางทังสามก็ยินละอายฮ้ายยิ่ง ก็จิ่งเมือบอกแก่พระวรปิตาตนพ่อ สับส่อต่อหลายประการ เมื่อนั้นพระญามาร บ่พิจารณหาคุณแลโทษ ลวดกริ้วโกรธโกธา บ่พิจารณาเขิงเคียด ว่าจักบังเบียดเจ้าให้ห่างปารมี มันจิ่งหนีเมือสู่เทงชั้นฟ้า บอกให้ฝูงแกล้วกล้าทังหมู่เสนา เอากันมาทุกหมู่ คับคั่งอุยู่เต็มเมือง เสียงนันเนืองมี่ก้อง บางพ่องแบกง้าวกับผาลา บางพ่องถือปืนอุยาอันทาไปด้วยหน้อง บางพ่องถือหน้ากล้องกับปืนไฟ บางพ่องถือศรีขรรค์ชัยหลายหมู่ สะพู่พร้อมหลวงหลาย บางพ่องถือเขาะข่ายลายคำ เลียนกันมาซะล้าย มือเบื้องซ้ายพุ่งหลาวแหลม ภายขวาแทงหอกดาบ เป็นดั่งจักเต้นคาบคะโยงแทง บางพ่องถือหน้าก่องแต่งดายิง ภายหลังถือหอกโจก โกกโว้ก[๒]หน้าคือโขน เต้นโตนมาหน้าแหนงหน่าย ตั้งอุยู่ฝ่ายหน้าแลฝ่ายหลัง สังขยาริพลมารบ่น้อยได้ฮ้อยโยชน์ ฝูงกล้าโกรธมารแมน แพนคำมีหลายหมู่ สะพู่พร้อมหลวงหลาย.

---

๑ บางฉบับว่า พรรณนาหลายสิ่ง

๒ บางฉบับว่า โคกโวก

ส่วนดั่งตนพระญามารผู้ใจบาป ก็ขึ้นขี่คอช้างเมขลา สองตีนหลังย่ำขอบจักรวาลไหวหวั่น สองตีนหน้าย่ำข่วงศรีมหาโพธิที่แท่นแก้ว เสียงสะเทือนดังคีครื่น ฟ้าฮ้องตื่นภูผา.

เมื่อนั้น เทวดาทังหลาย ฝูงมาอุยายอุยู่เฝ้า เจ้าก็เลยอุย้านสั่นสาย ลวดกลับก่าย ย้ายเข้าสู่เมืองตน กับทังพระญาพรหมภูวนาถ อันกั้งเสตฉัตรอาจดวงดี มีมณฑลได้ฮ้อยโยชน์ ลูกแก้วโสดสย่องหนี กับทังพระญาอินทร์สุรินทราเทวราช อันเป็นผัวนางน้อยนาฏสุชาดา ท้าวก็บายเอามายังหอยสังข์กวัดแกว่ง มัดแม่งไว้เหนือหลัง ทะยานโตนหนีเจียรจาก กับทัง พระญาครุฑราช ก็ผันผาดบินบน สลวนปละไป่ไว้ เจ้าแก่นไท้อุยู่ตนเดียว กับทังโสมเฉลียว พระญากาฬนาคราช ฮีบผันผาดเข้าสู่ในดินหนี เถิงนัทีน้ำใหญ่ ทอดตนท่าวเข้าเมือใน เถิง โฮงชัยที่อุยู่ ทอดคีงอุยู่ที่ไสยา แลนา.

บัดนี้มาจักจา เถิงหมู่โยธามาราธิราช อามาตย์หมู่พลหาญ เสนามารไหลหลั่ง เสียง สนั่นก้องธรณี เสนาดีไปตามราช อามาตย์หมู่โยธา บางพ่องถือผาลาเดียรดาษ บางพ่องถือ สินาดก้องแลปืนไฟ บางพ่องถือศรีขรรค์ชัยกวัดแกว่ง ทั่วทุกแห่งธรณี กระทำฤทธีหลายหลาก งูพาดลาดออกคู่ฮูหู ดูคีงขาวหน้าก่ำ กระทำเพศพร่ำเป็นหมี ทังเป็นเหมือยเอ็กด่าง บางพ่อง เป็นฮูปค่างแลลิกัง บังตนเป็นฮูปม้า โสมเผ่าหน้าเหมือนคน บางพ่องทำเป็นฝนลมกวัดแกว่ง ตะแบ่งหน้าเป็นครุฑคอลาย อุยายกันมาแฝงใฝ่ ฮูปนาคใหญ่แลลวงคำ บางพ่องทำตัวเป็นฮูป ช้าง อ้าปากกว้างกวัดแกว่งงวงงา บางพ่องหน้าขาวเขียวคีงก่ำ บางพ่องทำเพศพร่ำเป็นยักษ์ สักดักแล่นลงมาเป็นหมู่ สะพู่พร้อมหลวงหลาย อุยายกันมาหลายแห่ง สี่แจ่งอ้อมเป็นปริวาร.

ส่วนดังตนพระญามารผู้ใจบาป ก็จิ่งนิรมิตตนราชไท้ได้พันแขน มือนึ่งถือหลาวแหลน ฟ้อนฟาด มือนึ่งถือง้าวอาจแกว่งผาง ๆ สองมือถือผาลากับหอก มือนึ่งถือค้อนตอกแต่งดาตี มือนึ่งถือศรีขรรค์ชัยยกยื่น มือนึ่งถือจักราวุธพุ่งผันไป สังขยาริพลมารนับอ่านบ่ได้ ไหลนอง มาบ่ขาด เดียรดาษตั้งอุยู่หลายถัน แขนทังกลางถือธนูทองกวัดแกว่ง มือขวาถือปืนแต่งยิงไป ผันเป็นไฟเดียรดาษ บ่อาจสังขยาคัลนานับอ่านได้ เลยลวดกลับก่ายกลายเป็นดวงดอกไม้ บูชาพระแก่นไท้ยอดชินศาสดา.

เมื่อนั้น พระศรีนงคราญโพธิราช เห็นอามาตย์หมู่พลมาร ไหลหลั่งมาซีซว่า - ซีซว่า นองมาทั่วทุกทิศา เจ้าจิ่งระนึกเถิงหา ยังทานปารมีหลายชาติ ก็จิ่งบังเกิดเป็นอามาตย์หมู่ ริพลหาญ ทะยานโตนมาแวดล้อม ถ้วนหน้าพร้อมหมู่พลดี โยธาศรีแก่กล้า นบนอบหน้า บ่เกรงขาม แถมสมภารภูวนาถ กับทังนางนาฏไท้ธรณี ศรีสักขีตนวิเศษ กลับเพศหน้าเป็น ดั่งนางคน ดลมาเถิงพระศรีโคดมก้มขาบไหว้ ซักไซ้กล่าวคำแข็ง นางก็แถลงคำเอิ้นด่า เหมือน

ดั่งฟ้าจักผ่าหัวมาร เพื่อว่าพระศรีนงคราญฮ้องแผดแผลงเสียง แถลงเสียงสีหนาท องอาจบ่เกรงขาม ยามเมื่อริพลมารไหลนองมาซีซว่า เหมือนดั่งธรณีจักผ่าพื้นขาดเป็นสอง.

เมื่อนั้น นางธรณีบ่เกรงกลัวผมจักหลูด ก็จิ่งฮูดน้ำเกล้าเกศเกศี ว่าสัจจปารมีทุกชาติ แต่พระบาทเจ้าได้สร้างค่อยกระทำเพียร แผ่นดินเวียนไหวหวาด เหมือนดั่งธรณีนาถน้อย โมทนา สื่อสงไขยตราเป็นแพ่ง พระย่อมแต่งนำมาทุกชาติ เพื่อบ่ให้ขาด ยังน้ำอุยาดหมายทาน มักใคร่เถิงโพธิญาณดวงวิเศษ นางจิ่งมายเกล้าเกศเกศี กำจัดริพลมารไกวกวัดหว่านซะซว่านฟังเป็นผง เป็นฝนลมทุกก้ำ เป็นแม่น้ำไหลถ้วมช้างพระญามาร ล้มเซซวานเซท่าวดิ้นดิด่าวเหนือดิน เมื่อนั้น ฝูงเสนามารกลัวอุย้าน สะท้านพ่ายพังหนี นางพ่องก็ละเสียยังผาลาดีแลดาบกล้า หน้าก้องหมู่ปืนไฟ.

เมื่อนั้น พระเจ้าได้ผาบแพ้หมู่พระญามาร แผ่นดินดานไหวหวั่นฟื้น ทุกที่พื้นชุมพูภูผาเฟือนหลายหลั่น มารอุย้านสั่นพะลันหนี ชลทีไหลหลั่ง แถวน้ำถั่งถีบตีฟอง คุงคานองเววั่ง หัวช้างฟังปิ่นเมือหลัง โยธาพังหนีเจียรจาก น้ำนองหลากไหลไป มารก็กองกันไปเดียรดาษ อามาตย์หมู่มารแมน วางแพนทองปละไปล่ ถิ้มหน้าก้องแลปืนไฟ เพราะว่านัทีไหลแปลวทั่ง ไหลหลั่งฮอดขอบจักรวาล แผ่นดินดานไหวหวั่นฟื้น มารสะอื้นคืนสู่เมืองตน พุ้นชะแล.

เมื่อนั้น สายอรุณตกต่ำ เข้ายามค่ำราตรี รัศมีพระจันทร์ผายแผ่อ้อม มีหมู่นักขัตตฤกษ์ล้อมเป็นปริวาร สวานๆ เสียงเป็ดป่องฮ้อง เสียงมี่ก้องคีรี ยามราตรีจักใกล้ฮุ่ง พระสุริยะพุ่งผายแสง เมื่อนั้น พระจอมแพงภูวนาถ ครันว่าได้ผาบแพ้ฝูงหมูมารา เจ้าก็ได้ตรัสผญาสัพพัญญุตญาณการเป็นพระ เต็มไปด้วยลักขณะบ่น้อย ลายตีนได้ฮ้อยแปดประการ เมื่อนั้น เทวดาทังหลาย ก็มาสาธุการชมชื่น ยอยื่นนิ้วไหว้ประณมกร ถวายยังวรสิทธิพระพรช้องพระเนตร เมื่อนั้น พระพุทธิเจ้าตนวิเศษสัพพัญญู ตนเป็นครูไตร่ตรองโลก พระก็มักใครโผดสัตตนิกร เจ้าก็จิ่งเดส์จพเนจรไปหลายประเทศ เจ้าก็ได้ปวุตติเทศนาสั่งสอน ยังปาณะสัตว์ทังหลาย นานประมาณว่าได้สี่สิบห้าวัสสาเป็นประทัด เจ้าก็ได้โผดสัตว์บ่ทันแล้ว พระตนแก้วก็ลวดนีรพาน พุ้นชะแล.

ด้วยแท้ พระทศพลตนวิเศษ จักเสด็จเข้าสู่เขตเมืองแก้ว กล่าวแล้วคือว่า อมตะมหานครนีรพาน เจ้าก็ทอดนอนเหนือสถาน มรณมัญจังกะชั้งชิด สถิตในหว่างไม้ฮังสองต้นดีวิเศษ อันมีในประเทศห้องเมืองแก้วกุสินารา เจ้าจิ่งต้านจารจากับดอมพระอานนท์ ตนเป็นลูกศิษย์แก้ว เพื่อให้แล้วยังปัจฉิมสาส์นว่า **อานันทะ** ดูราอานนท์เฮย ท่านอย่าได้จงใจแวนประมาท ในชาติห้องแห่งโลกีย์ ลางเทื่อมีลางเทื่อไฮ้ ลางเทื่อได้มาแล้วเล่าพลอยเสีย เป็นผัวเป็นเมียกันอย่าได้จงใจเชื่อ ลางเทื่อนั้นเขาเบื่อใจชัง ด้วยโทสะโมหังจับจ่อง บ่มีช่องฮู้เห็น

อันฮ้ายจักมาท่องเถิงตน จ่งฮู้ขนขวายเอาสัตว์ข้ามย่านน้ำกว้าง กล่าวคือว่าวัฏฏสงสาร เห็นมาปานดั่งเฮาตถาคตะนี้แล.

อานันทะ ดูราอานนท์เฮย ในเมื่อเฮาพระตถาคตะนีรพานไปแล้ว ก็จิ่งตั้งไว้ยังกอง แก้วแปดหมื่นสี่พันขันธ์ เพื่อไว้ให้เป็นครูสั่งสอน แก่ปาณะสัตว์นิกรทังหลาย เมื่อภายสุดภายช้อย พุ้นชะแล.

อานันทะ ดูราอานนท์เฮย ในเมื่อศาสนาเฮาพระตถาคตะลาลดปลดไปได้ห้าฮ้อยวัสสา ก็จักหาภิกขุนีสงฆ์ ตนธรงจตุปาริสุทธิศีล ตามกะบิลพุทธโอวาท ตั้งไว้เป็นอาชญ์วินัย ก็หาบ่มีได้เลย

อานันทะ ดูราอานนท์เฮย ในเมื่อศาสนาพระตถาคตะลาลดปลดไปได้พันวัสสา หาอรหันตาขีณาสวะเจ้าตนประเสริฐ อันจักให้บังเกิดยังอภิญาณฌานนิโรธ โผดสัตตนิกร ก็หาบ่มีได้เลย.

อานันทะ ดูราอานนท์เฮย ในเมื่อตนพระตถาคตะ นีรพานไปแล้วได้สองพันวัสสา ก็จักหาภิกขุตนจักขึ้นใจ ยังห้องพระไตรยปิฎก อันพระตถาคตะหากยกออกมาเทศนา ในปัญจะนิกายทังห้า ก็หาบ่มีได้เลย.

อานันทะ ดูราอานนท์เฮย ในเมื่อตนพระตถาคตะ นีรพานไปแล้วได้สามพันวัสสา ก็จักหาภิกขุสงฆ์จักลงชุมนุมกันพอถ้วนสี่ ให้ฮู้แจ้งถี่ว่าสังฆกรรม มีต้นว่าอุโปสถ ผากฏด้วยจาตุททสี ปัณณรสี แลสามัคคี ก็หาบ่มีได้เลย.

อานันทะ ดูราอานนท์เฮย ในเมื่อตนพระตถาคตะนีรพานไปแล้วได้สี่พันวัสสา จักหาไตรจีวร อันเป็นมหันตะคำอนุสรณ์อันวิเศษ คุณาติเรกอเนกแห่งโยคาวจระเจ้า ก็หาบ่มิได้เลย

อานันทะ ดูราอานนท์เฮย ในเมื่อตนพระตถาคตะนีรพานไปแล้วได้ห้าพันวัสสา มาตราว่าบุคคลผู้ใด ได้ผ้าเหลืองน้อย ๆ ห้อยบ่าคว่าไปมา คนทังหลายก็จักสมมุติยังบุคคลผู้นั้นว่าเป็นเจ้าภิกขุ ในกาลยามนั้น พุ้นชะแล.

ด้วยแท้ ศาสนาพระตถาคตะ ก็ยังค่อยคมรบจบอยู่ได้ เท้าห้าพันวัสสา ผิว่าจักสังขยาตราเป็นระดู ได้หมื่นห้าพันระดูเป็นประทัด ผิจักจัดเป็นเดือน ได้หกหมื่นเดือนบ่มีคลา ผิจักจาเป็นวันอุโปสถ ได้แสนสองหมื่นวันอุโปสถ ผิจักกดเป็นวันศีลน้อย ได้สองแสนสี่หมื่นวันบ่มีแผก ผิจักแจกเป็นวัน ได้ล้านแปดแสนวัน ผิจักปันเป็นยามได้สองตื้อ ปลายแปดล้านแปดแสนยาม พุ้นชะแล.

ด้วยแท้ ศาสนาพระตถาคตะ ก็ยังค่อยคมรบจบอยู่เท้าห้าพันพระวัสสา ก็จักหมดศาสนาในปีชวด มูสิกามคธะภาษา หนลาวว่าปีฮวายใจ้ กดเข้ามาในคิมหันตะระดู เดือนหกเพ็งวันพุธ บรสุทธ์เต่ายีในนักขัตตฤกษ์ ถือกหน่วยชื่ว่าวิสาขา ยามเวลาจักใกล้ฮุ่ง มุ่งเห็นหน้าอรุโณทัย ไขพระรัศมีผ่องผาย สายงามใสสะอาด.

แต่นั้น สัพพะสารีริกธาตุเจ้าทังหลาย อันอุยายอุยังอยู่ คู่หมู่ไม้ไพรพนอม จอมเขายุคันธร สระ คุงคา มหาสมุทรสุดแดน แสนขอบจักรวาล อันเป็นสถานที่อยู่ แห่งหมู่ผีเสื้อน้ำ นาค ครุฑ สุดเมืองแมน แดนสวรรค์ ก็บ่มีฮู้เศร้า

แต่นั้น สัพพะสารีริกธาตุเจ้าทังหลาย จิ่งเสด็จเข้ามาประสุมชุมนุมกัน เป็นตนพระปัญจขันธ์ใสวิเศษ เหมือนดั่งพระสุริเยศย้ายลีลา ก็เสด็จคลาคลาด ขึ้นสู่อาสน์รัตนบัลลังก์นั่งกะซังชิด สถิตแทบเค้าไม้ศรีมหาโพธิแท่นแก้ว นั่งอยู่แล้วพับพะแนงเชิง ดูตะเกิงตระการสูง ได้สิบแปดศอก พระจิ่งเร่งเปล่งออกยังฉัพพัณณรังสี แต่ปฐวีเฮืองฮุ่งพุ่งขึ้น เท้าฮอดพื้นอกนิฏฐาพรหม ลวงกลมทั่วจักรวาลหลายแห่ง แย่งไปฮอดพื้นน้ำสมุทรปัพพตา **มีวัณณวัณณา วัคควัคคา ยามะยามา เวละเวลา** หลายหลาก เหลื้อมภาคเพี้ยงเพ็งพระกาย ทั่วทิศาบัวรพาพรายพรรณเพ่ง รัศมีเปล่งไปไกล ยังเล่ามาระวงระไวเวียนฮอบ บ่ฮู้กี่ฮ้อยฮอบอ้อมตนพระองค์ รัศมีธรงยืยั่ง คือดั่งน้ำครั่งใสไตคำ

นีละนีลา ทันที่เขียวก็เขียวงามยียับ เหมือนดั่งปีกแมงคับเหลื้อมยีเยือง **ปีตะปีตา** ทันที่เหลืองก็เหลืองดีหลายหลาก คือดั่งไกษรดอกบุนนาคน้อยสร้อยสุรภี คือดั่งจำปีจำปากัณณิการ์ก้านเกด งามเพี้ยงเพศอโนชา **โลหิตะโลหิตา** ทันที่แดงก็แดงดียียอง แดงใสสองสุขุมาล เทียมทองจานเฮื่องเฮื่อ คือดั่งดอกไม้เมื่อยังบาน ตระการงามเฮืองฮุ่ง งามเพี้ยงพุ่งกายา **โอทาตะโอทาตา** ทันที่ขาวก็ขาวงามสุดยิ่ง มีวรรณะเพี้ยงสิ่งสังขา **ยามะยามา** ยังเล่าระวงระไวเวียนฮอบ เกี้ยวกอดเท้าฮอดโมลี รัศมีเทียวปะแปลบ คือดั่งสายฟ้าแมบเฮืองฮวายหกพันปลายพือนราช คือดั่งสุวรรณะคาดกาสี รัศมีเหลื้อมหลากเฮืองแสง แดงอ่อนหงสบาท งามพีลาสเพี้ยงบัวไข รัศมีไหลหลายหมู่ เป็นคู่พร้อมกันอยู่สอนลอน ทันที่ออนก็ออนแกมสิ้วขึ้นแต่หว่างคิ้วเท้าฮอดนลาฏา อันนี้จาพออุปมาอุปไมยไปเทียมเหตุ อันจักให้หมดอุปเทศแท้ก็ยังเล่าเหลือหลาย รัศมีผายแผ่ล้อม คือดั่งแถวแก้วอ้อมคำแดง แสงสัตตรัตนาฮ้อยฮอบคือดั่งพระจันทร์แจ้งจอดเมืองแมน แสนดวงดาวเดียรดาษ โอภาสฮุ่งพันดวง เป็นประทวงประเทืองเฮืองฮุ่ง ฮุ่งทังหลังฮุ่งทังหน้า ฮุ่งทังฟ้าฮุ่งทังดิน เห็นทังอินทร์ทังพรหม ยมครุฑมนุสสะกุมภัณฑ์ คันธัพพยักษ์ อารักขเทวดา อสุราอสุรินทร์อินศวร ชวนกันมาถือธุงทุกภาค

ธุงประฏาก[๑]แลธุงชัย ธุงทองไกวแกมช่อ มีทังประฐูปประทีปไต้ต่อตามเทียน ประดับวรเวียนทุกภาค เครื่องหลิ้นหลากหลายประการ เสพสังขานมวนมี่ ตะโพนพร้อมปี่ระบำซอขับขานซอทับติ่ง ไล่ต่อยติ่งตามสาย สวนไลนันเดียรดาษ พิณพาทย์พร้อมแคนขลุ่ยเพลงระบำ กระสิงคำนำโขนฟ้อนฟ่าย งามลีล่าย ระเมงเบื้องป่ายปี่นกระโดง ตุริยะโยงคีครื่นขับฟ้อนตื่นบูชา สาธุการทุกแห่ง ตะแม่งเท้าเถิงพรหม เสียงระงมฟ้าฮ้องส่องใสสี ธรณีไหวทุกแห่ง ดวงแก้วแกว่งอัศจรรย์ เขาสเมรุผันคีคว้าง - คีคว้าง น้ำสมุทรกว้างแตกตีฟอง ละอองละลอก เป็นเข้าตอกดอกไม้บูชา แก่พระชินศาสดาแก่นไท้.

เมื่อนั้น อินทราธิราช จิ่งขอถือโอกาสราธนานิรมนต์ ยังตนพระสัตถาโคดม บูรมบุพิตร เพื่อจักให้ปวุตติเทศนา เมื่อภายสุดภายช้อย เมื่อนั้น พระยอดสร้อยสัพพัญญู ท่อว่าจักได้เป็นครูสั่งสอน แก่ปาณะสัตว์ทังหลาย นานประมาณว่าได้เจ็ดวันเจ็ดคืนแล้ว พระตนแก้วจิ่งยกออก ยังหีรทัยไขกระอูบแก้ว อันเต็มแล้วด้วยน้ำปัญจคันธรสของหอม คือกระออมน้ำอมตะเสลา ผายเป็นอุยาอุยายอุยาด พระก็โฮยฮวายผายโผด เป็นรสธรรมเทศนาไขสรงโสรจ ฮดทังอินทร์ฮดทังพรหม ยมครุฑมนุสสา เทวดาอินศวร ชวนกันมาชมชื่น ตื่นเต้นเว้นจากปาปกรรม อันตนหากได้กระทำผิด ทุจริตสามประการ คือว่า กายะ วจี มโน. โทโส โมโห โลโภ กริ้วโกรธ โสสเสียหมดแล้ว เหตุว่าได้ดูดกินน้ำแก้วมธุรส อันหอมหวานอ่อนช้อย.

เมื่อนั้น พระยอดสร้อยสัพพัญญู ท่อว่าจักได้เป็นครูสั่งสอน ยังสัตตนิกรทังหลาย หมายว่านานประมาณว่าได้เจ็ดวันเจ็ดคืนแล้ว พระตนแก้วก็จิ่งม้างปัญจขันธ์สุวรรณฮูป สูบจิตไปทางใด ใผก็บ่มีฮู้ฮอด ท่อว่าเจ้ายังแยงยอดน้ำกว้าง กล่าวคือ อมตะมหานครนีรพานพุ้นชะแล. ด้วยแท้ **จัตตาโร ธัมมา** อันว่าวุฒิธรรมสี่ประการ คือ อายุ วัณณะ สุขะ พละ. อาโรคยะ ถ้วนห้า ปฏิภาณะ ถ้วนหก อธิปไตยะถ้วนเจ็ด จงเสด็จลงมาจำเริญฮักษาขันธสันตาน แห่งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ตนเป็นเหง้าเป็นเจ้าอิสราราม ธรงศีลาทิคุณครามมาก อดเยื้อนยากค่อยกระทำเพียร ใจเสถียรเถิงขนาด องอาจด้วยปัญญา ธรงสุตาทังห้านิกาย สูตรทังหลายอันวิเศษ จบเพทพร้อมพระวินัย อภิธัมมาไขอัตถาแจ้งจอด ตลอดฮอดเท้าเถิงปัฏฐาน มีทังอลังการโยชนาฏีกาวุตโตทัย ไขอัตถาเฮียงฮาบ ขอให้ได้ผาบแพ้ฝูงหมู่มาราทังโพยภัยพิษพยาธิ หายทุกขวินาสอยู่สวัสดี ให้ได้เป็นศรีสมณาศ สถิตอาสน์หมั้นเที่ยง

---

๑ บางฉบับว่า ธุงกระดาษ

เทียรมา อายุวัสสาอุย่าได้น้อย ให้ได้ฮ้อยซาววัสสา ธรงน้ำมุทธาภิเษก อติเรกวันดี วันติถี อมุตโชค วันประสิทธิโยคพร้อมลัคนา ขอให้ได้ดั่งคำมักคำปรารถนา แห่งเจ้ามูลศรัทธา เท้าวันเทอญ.

สาธุ สาธุ สาธุ อนุโมทามิ.

24/VII
ห้ามจำหน่าย

กัณฑ์ฉลอง หรือ
กัณฑ์สล๎องมหาเวสสันดรชาดก

❀

นโม ตสฺสตฺถุ.
สพฺพญฺญู โลเก อนุตฺตโร
สพฺพสตฺตานำ หิตตฺถาย
ธมฺมำ เวสฺสนฺตรชาตกำ
โรหิณิยา ตีเร เทเสนฺโต
ญาติคณำ อมตรสำ ปาเยสีติ.

โภ สาธโว ดูราสัปปุริสะทังหลาย

สตฺถา อันว่าพระสัพพัญญูเจ้า อันตรัสผญาสัพพัญญุตญาณการเป็นพระแล้วได้ห้าวัสสา บ่มีบุคคลผู้ใดจะประเสริฐ ล้ำเลิศเปรียบเทียมได้ ด้วยคุณในโลกทังมวล สัพพัญญูผู้มีคุณอันประเสริฐ ล้ำเลิศกว่านรเทพา แลมีผญาฮู้ยังโลกทังมวล ฮู้ถ้วนแท้บ่เศษหลอ เมื่อจักสำแดงยังธรรมคือมหาเวสสันตรชาดก เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่สัตว์ทังหลายทังมวล แทบหลิ่งน้ำโรหิณี ยังหมู่ญาติพี่น้องทังหลาย ให้ได้ดูดกินยังรสะแห่งนีรพาน มีเถิงโสดาแลสกิทาคาเป็นเค้า แล.

ในกาละคาบนั้น อันว่าอรหันตาเจ้าทังหลาย หมายว่าได้สองหมื่นตน ได้ทูลถามสัพพัญญูเจ้าว่า **ภนฺเต ภควา** ฝูงข้าไหว้สัพพัญญูเจ้า ตั้งแฮกแต่นี้เมือหน้า อันว่าคนทังหลายฝูงใด มีใจมักใคร่อุยากให้แล้วยังคำปรารถนา ให้บรบวรณ์เมื่อภายหน้า ได้บูชาไหว้นบคมรพอุยำแอุยง ยังมหาเวสสันตตรชาดกดวงนี้ ด้วยเครื่องขิยาบูชาอันมาก หากได้พอพันทุกสิ่งทุกอัน จิ่งตั้งใจใสยิ่ง แลฟังเอาด้วยตนก็ดี ได้สร้างได้เขียนไว้ ฮักษาไว้ไหว้นบคมรพสักการบูชา ได้ฮับโจมเอาด้วยกัณฑ์แลวรรค เป็นสืบสายด้วยศรัทธำ อุยายกันแบ่งให้ท่านโมทนาเทศนาไว้ด้วยนัยเป็นบั้นเป็นท่อนก็ดี อันว่าผละอานิสงส์จักมีเป็นสันใดจา ?

สตฺถา อันว่าสัพพัญญูเจ้าก็กล่าวว่า ดูราภิกขุทังหลาย อันว่าบุคคละทังหลายฝูงใดฝูงนึ่ง นำเอามาแล้ว ยังเครื่องสักการบูชาเป็นเค้า เท่าว่าได้พอพันทุกสิ่งทุกอัน คือว่าประธูปพันดวง ประทีปพันดวง เทียนพอพัน ดอกไม้พอพันทุกสิ่ง เข้าก็ให้ได้พันก้อน ช่อธุงอันแลพัน บูชาด้วยอันคมรพนบไว้แลอุยำแอุยง ให้ตั้งหูฟัง แปลงกายเนื้อตนให้ซื่อแลอ่อนยอบ นบนอบน้อมด้วยชุมนุม ยอมือทังสิบนิ้ว ตั้งไว้เหนือหว่างคิ้วแล้วฟังเอา ยังมหาเวสสันตรชาดกดวงนี้ **ให้แล้วในวันนึ่งวันเดียว** อุย่าเขียวคืนหาค่ำ อุย่าประมาทด้วยกายวาจาแลจิต อันว่าความมักความปรารถนาทังมวล แห่งบุคคละทังหลายฝูงนั้น ก็จักให้แล้วบรบวรณ์ ในที่ข้องหน้าแห่งพระเจ้า ตนชื่อว่าเมตไตรย อันจักลงมาตรัสเป็นพระภายหน้าพุ้น แท้ดีหลีแล.

อันว่าพระพุทธิเจ้าตนชื่อว่าเมตไตรย ก็จักสำแดงยังมรรคธรรมผลธรรมดวงยิ่งพร้อมทุกสิ่งบัวรบัติ ยังคนทังหลายฝูงนั้น ก็หากให้ดูดกินยังรสะธรรมดวงวิเศษ ม้างกิเลสแลตัณหา ด้วยธรรมเทศนาให้ฮุ่งเฮือง เถิงคลองนีรพานเป็นที่แล้ว.

อันว่าคนทังหลายฝูงใด ได้ฮับเอาแลบูชายังกัณฑ์มาไลยหมื่น อันเป็นกัณฑ์ประถม อันประดับไปด้วยคาถาสามสิบเจ็ดคาถา คนทังหลายฝูงนั้น อันทัวระวัตพลัดไปมาในวัฏสงสารก็เทียรย่อมได้เกิด ในกำเนิดอันเป็นท้าวพระญาแลพราหมณ์ ฝูงมีเข้าของครามมวลมาก พร้อมทุกสิ่งหลากโยธา กับทังจตุรงคเสนาสี่จำพวก หากแวดล้อมเป็นปริวาร ในชาติทังมวลอันเกิดมา นั้นแล.

อันว่าคนทังหลายฝูงใด ได้ฮับเอาแลสักการบูชา ยังกัณฑ์มาไลยแสนอันเป็นกัณฑ์ถ้วนสองนั้น อันประดับไปด้วยคาถาสี่สิบคาถา อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น อันได้เกิดในเมืองคนแลเมืองฟ้า ได้เป็นใหญ่แก่คนแลเทวดาทังหลาย มีเข้าของเครื่องบรโภคแลสิ่งพอแสน เยียเงินเยียคำก็ได้แลแสน มีเยียเสื้อผ้าเครื่องประดับประดา เยียเข้าเปลือกเข้าสารก็ได้แลแสนเยีย มีช้างม้าแลราชรถก็ได้แลแสน มีงัวควาย คนกระทำการ และจตุรงคเสนา แลสิ่งแลแสนเป็นปริวารทุกเมื่อ ภายหน้าแต่นั้น ก็จักได้เถิงยังที่สุดที่แล้ว แห่งคำมักคำปรารถนา ในสำนักแห่งพระเจ้าตนชื่อว่าเมตไตรย นั้นแล.

ดูราภิกขุทังหลาย อันว่าคนทังหลายฝูงใด เชื่อในคุณแก้วทังสาม ได้ฮับเอาแล้วแลบูชาด้วยเครื่องอามิสทังหลาย หมายมีเข้าตอกดอกไม้ ประธูป ประทีป เทียน แลแผ่นผ้าเป็นเค้ายังกัณฑ์ทัศพร อันประดับประดาไปด้วยคาถาสิบเก้าคาถา อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น มักใคร่ได้ยังวัตถุเข้าของอันใด ๆ อันว่าวัตถุเข้าของอันนั้น ก็จักมีบรบวรณ์แก่บุคคละฝูงนั้น ตามใจมักตามใจฮักแลปรารถนา ได้วัตถุเข้าของนั้นก็เป็นอันดี แม่นว่าได้ลูกเมียคนกระทำการ ข้อยญิงข้อยชาย ก็ผู้ดีมีใจอันอ่อนหวาน ประกอบด้วยคลองวัตรปฏิบัติดีทุกเมื่อ เทียรย่อมเชื่อยังถ้อย

คำ กระทำตามกิจอันบอก อันว่าเข้าของบรโภค แก้วแหวนเงินคำ ย่อมจำเริญวุฒิ มั่งมีมูลมาก ตายจากเมืองคน ก็ได้เอาตนเมือเกิด ในชั้นฟ้าเลิศดาวดึงสา ได้เสวยสัมปัตติสุขในเมืองฟ้า ภายหน้าพุ้น ก็จักได้ลงมาเกิดในเมืองคน พร้อมพระเจ้าตนชื่อว่าอริยเมตไตรย บ่คลาดแคล้วแลนา.

อันว่าคนทังหลายฝูงใด ได้ฮับเอาแล้วแลบูชา ยังกัณฑ์ชื่อว่าหิมพานต์ อันประดับประดาด้วยคาถาฮ้อยสามสิบสี่ เป็นที่กดด้วยบทคาถา อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น อยู่กินในที่ใดก็ดี อันเทพดา อินทร์พรหม นาคครุฑหากฮักษา หาโพยภัยบ่ได้ แม่นว่าได้ลูกเมียแลเข้าของ ก็เพิงใจทุกสิ่ง มีช้างม้ามิ่งงัวควาย คนกระทำการหลายเหลือแหล่ ก็หากมีเตชะอานุภาพแผ่ไปไกล สุดวิสัยแสนโยชน์ ย่อมพ้นจากโทษทังมวล มีเข้าของเงินคำย่อมมาก มียูปก็หากงามดี วรรณะสีโสมงามจะแจ่ม เมื่อแย้มปากหากดูควร ธรงกระบวนสมกับเพศ พร้อมลักขณะวิเศษจำเริญศรี มีหมู่ริพลโยธาแวดล้อม มานั่งอ้อมอยู่อาสา.

อันว่าคนทังหลายฝูงใด ได้ฮับเอายังกัณฑ์ชื่อว่าทานขันธ์ อันประดับประดาไปด้วยคาถาสองฮ้อยเก้าคาถา แล้วบูชาด้วยประธูปประทีป ดอกไม้แลแผ่นผ้าทังหลาย อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น มีความปรารถนาบ่หดหย้อ เป็นบุคคลผู้ประเสริฐ ได้เกิดมาในชาติใด ๆ ย่อมมีสุขมีเข้าของบรโภคก็ทิพย์ฮู่อัน ๆ มีที่อยู่ที่นั่งที่นอน เทียวไปมาก็ทิพย์ มีลูกเมียช้างม้าข้อยข้าญิงชาย งัวควายดีทุกสิ่ง บ่ห่อนเกิดเป็นอันกล้าแข็งสอนยากนั้นจักอัน แม่นไปในที่ใด ๆ อันคนแลเทวดาหากบูชาทุกเมื่อ ย่อมมั่งมีทุกชาติ มีทำนงองอาจ ตายจากชาติอันเป็นคนแล้วก็ได้เอาตนเมือเกิด ในชั้นฟ้าเลิศเมืองสวรรค์ เสวยสุขสัมปัตติทิพย์เป็นอันมาก ทุกสิ่งหลากนานา ก็จักได้ลงมาพร้อมพระศรีอริยเมตไตรยเจ้าพุ้น บ่คลาดคลา หั้นแล.

อันว่าคนทังหลายฝูงใด ได้ฮับเอายังกัณฑ์ชื่อว่า วันประเวศน์ อันประดับประดาไปด้วยคาถาห้าสิบเจ็ดคาถา แลบูชาด้วยแผ่นผ้า เข้าตอกดอกไม้ ประธูปประทีปเป็นเค้า อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น ได้เกิดเป็นเทวดาก็ประเสริฐกว่าเทวดา แม่นได้เกิดเป็นคนก็ประเสริฐกว่าคนทังหลาย มีผญาก็กล้าคมเสี้ยมแหลม มีเข้าของก็ดีบรสุทธิ์ มีลูกเมียคนอาสาช่วงใช้โคตรวงศาก็บรสุทธิ์ เมื่อปากจาก็เป็นที่ถือกเนื้อเพิงใจแก่คนทังหลายทุกชาติ บ่กลัวเกรงด้วยการใดจักสิ่ง ด้วยยศยิ่งเป็นพระญา จักได้ผาบแพ้โลกาด้วยราชานุภาพ ข้าเศิกหากอย้านหากขาม ก็มีแล.

อันว่าคนทังหลายฝูงใด ได้ฮับเอายังกัณฑ์ชื่อว่าชูชกะ อันมีคาถาเจ็ดสิบเก้าคาถา แลบูชาด้วยดอกไม้ ประธูปประทีป แผ่นผ้าแลเทียน ธุงชัยเลียนแกมช่อ เข้าพันก้อนแต่งบูชา

อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น อันทัวระเทียวไปมา ในวัฏสงสารหลายชาติ ย่อมได้เกิดในกระกุล อาจมั่งมี เป็นดีหลายเมือหน้า มีข้อยข้าหมู่งัวควาย ช้างม้าหลายแหนแห่ มีพ่อแม่หลานเหลน ป่ไฮ้ เข้าน้ำมากในเยีย มีเมียตนอันชอบ ประกอบให้เพิงใจ มีไฮ่นาอุย้าวเฮือนดีทุกแห่ง ทุกภาย หาความทุกข์ยากบ่ได้ ภายหน้าพุ้นย่อมมีสุขสัมปัตติ จักได้เห็นหน้าพระเจ้าองค์ ชื่อว่า ศรีอริยเมตไตรยนั้น บ่คลาดบ่คลา หั้นแล.

อันว่าคนทังหลายฝูงใด ได้ฮับเอายังกัณฑ์อันชื่อว่าจุลพน อนพจตรริจนาไปด้วย คาถาสามสิบห้าคาถา แลได้บูชาด้วยเครื่องขิยาบูชาทังหลาย หมายมีเข้าตอกดอกไม้เป็นเค้า อันว่านรญิงชายฝูงนั้น เมื่อเกิดมาในชาติใด ๆ ก็จักมีความสุขความยินดีชมชื่น ด้วยญาติกา วงศาหมื่นขุนนาง มีเข้าของบรโภคเต็มไป ในเยียหลวงไหลหลั่ง ช้างม้าคั่งในถุน ของเลี้ยงดู งัวควายมูลมาก มีฮั้วสวนของปลูกหลายหลาก พืชะผละลูกหมากของกิน ในอุทิยานแผ่กว้าง สรรพสิ่งสร้างมวลมี กับทังสระพังโบกขรณีแลท่าอาบ ก็ฮาบเฮียงเพียงงามดี ดอกไม้จีจูม บานงามยิ่ง พร้อมทุกสิ่งอาภรณ์ คือว่ามีในบกแลในน้ำ มีฐูก้ำพร่ำเพ็งเต็ม มีลูกเมียผู้ดี ถ้วนหน้า กับทังข้อยข้าฝูงหมู่หลานเหลน ย่อมสอนเป็นทุกสิ่งนานา ภายหน้าแต่ตายไปนั้น ก็จักได้เมือเกิด ในชั้นฟ้าเลิศเมืองสวรรค์ เสวยสุขสัมปัตติทิพย์เป็นอันมากทุกสิ่งหลากนานา เมื่อเกิดมาในเมืองคน ก็จักได้เห็นหน้าพระเจ้าตนชื่อว่าอริยเมตไตรยพุ้น บ่คลาดคลา หั้นแล.

อันว่าคนทังหลายฝูงใด ได้ฮับเอายังกัณฑ์อันชื่อว่ามหาพน อันตนกูตถาคตะหากกด ด้วยบทหมู่คาถาแปดสิบคาถา ตราเป็นวรรคหลากนานาแลบูชาด้วยคันธมาลาเทียนธูป ทัง แผ่นผ้าแลธุงชัยเป็นเค้า เข้าก็ได้แปดสิบก้อนเป็นประมาณ อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น อันเกิด ในกำเนิดอันใด ๆ ก็เป็นอันประกอบด้วยเขตบ้านแล เขตเมืองฮิมฮอบ ภายในขอบไฮ่นาดี ก็ หากสัมฤทธีทุกแห่ง กล้วยอ้อยแต่งเป็นถัน สรรพสรรพ์ของปลูก ย่อมมีลูกหมากดอกดกหลาย แลพืชะผละหมากไม้ฝูงนั้น ก็เป็นอันประะกอบด้วยรสะอันหวานแซบ แลมีกลิ่นอันหอมทุก สิ่ง ก็มีในสวนอุทิยาน แห่งคนทังหลายฝูงนั้นทุกอัน คนทังหลายฝูงนั้นก็มีสุขเป็นอันมาก มีเข้าน้ำแลหมากพลู เครื่องบรโภคอันมาก งัวควายช้างม้าราชรถก็มาก เป็นอันเต็มไปด้วย เข้าของเงินคำเครื่องย้องเป็นเค้า ครันตายจากเมืองคน ได้เอาตนเมือเกิด ในชั้นฟ้าเลิศเมือง สวรรค์ ก็จักได้ลงมาพร้อมพระศรีอริยเมตไตรยพุ้น บ่คลาดบ่คลา หั้นแล.

อันว่าคนทังหลายฝูงใด อันฮับเอาด้วยดี ยังเวสสันตระกัณฑ์กุมารดวงวิเศษ อันตน กูตถาคตะหากเทศนา ด้วยคาถาฮ้อยเอ็ดคาถา แลบูชาด้วยเครื่องอาภรณ์แผ่นผ้า เข้าตอกดอกไม้ เทียนธูปได้พออ้อยเอ็ดสิ่งนำกัน เข้าสันเดียวฮ้อยเอ็ดก้อน ธุงกระดาษแลธุงชัย แต่งบูชาไป นบนอบ นั่งตั้งถอบหูฟัง อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น เป็นญิงชายผู้ประเสริฐ ฐูกำเนิดหมู่วงศา

อันเกิดมาหลายชาติ ก็จักอาจระงับดับเสีย ยังบาปแลเวรให้เสี้ยงในสันดาน มีบุญบานเข้าของมาก มีงัวควายช้างม้ามิ่ง มีความสวัสดียิ่งทังมวล ทังฮั้วสวนพร้อมทุกสิ่ง มีเมียแก้วกิ่งเพิงใจ มีลูกหลานคนกระทำการดีบ่ไฮ้ ย่อมตั้งอยู่ในคำสอน มีทังอาภรณ์หลายหลาก เข้าเปลือกเข้าสารมากเหลือหลาย เยียเงินเยียคำอุยายเดียรดาษ เยียแก้วอาจสีใส มีใจสุขเกษิมบ่ขาด มีชื่ออาจผากฏ มียศลือชาไปทุกก้ำทุกภาย ครันว่าตายจากชาติอันเป็นคน เล่าได้เอาตนเมือเกิด ในชั้นฟ้าเลิศดาวดิงสา ก็จักได้ลงมาพร้อมพระศรีอริยเมตไตรยเจ้า บ่คลาดบ่คลาหั้นแล.

อันว่าคนทังหลายฝูงใด ได้ฮับเอายังมหาเวสสันตระชาดกกัณฑ์มัทที มีคาถาว่าได้เก้าสิบคาถา อันกูพระตถาคตะหากปวุตติเทศนาด้วยดี แล้วแลบูชาด้วยคันธมาลา เข้าตอกดอกไม้แผ่นผ้าไว้เป็นพวง ธุงชัยดวงเดียรดาษ ก้อนเข้าอาจทูลถวาย เก้าสิบอุยายเลียนฮอบ นั่งตั้งถอบดาฟัง เอายังรสะธรรมดวงยอด มีใจใสแจ้งจอดนำทาน นรญิงชายถ้วนหน้า เกิดมาภายหน้าจักมีฮูปโสมงาม เปรียบดั่งสาวฮามนางฟ้าถ้วนซู่คน ในกำเนิดตนอันเกิดมา มีอายุยืนยาวยิ่ง ทังลูกแลเมียมิ่งหมู่วงศา อันคนแลเทวดาหากฮักษาทุกเมื่อ ย่อมมีเข้าของหมากพลูเครื่องประดับประดาแลเสื้อผ้ามาก ปราศจากข้าเศิกศัตรู บ่มีโพยภัยเวรแต่คนฝูงฮ้าย แท้ดีหลีแลหาพยาธิโรคาบ่ได้ บ่มีความคั่งแค้นแหน้นหัวใจ ย่อมมีสุขทุกเมื่อ ภายหน้าแต่นั้น ก็จักได้เห็นหน้าพระศรีอริยเมตไตรยเจ้า บ่คลาดบ่คลา หั้นแล.

อันว่าคนทังหลายฝูงใด ได้ฮับเอายังมหาเวสสันตระชาดกกัณฑ์มัทที มีคาถาว่าได้เก้าสิบคาถา อันกูพระตถาคตะหากปวุตติเทศนาด้วยดี แล้วแลบูชาด้วยคันธมาลา เข้าตอกดอกไม้แผ่นผ้าไว้เป็นพวง ธุงชัยดวงเดียรดาษ ก้อนเข้าอาจทูลถวาย เก้าสิบอุยายเลียนฮอบ นั่งตั้งถอบดาฟัง เอายังรสะธรรมดวงยอด มีใจใสแจ้งจอดนำทาน นรญิงชายถ้วนหน้า เกิดมาภายหน้าจักมีฮูปโสมงาม เปรียบดั่งสาวฮามนางฟ้าถ้วนซู่คน ในกำเนิดตนอันเกิดมา มีอายุยืนยาวยิ่ง ทังลูกแลเมียมิ่งหมู่วงศา อันคนแลเทวดาหากฮักษาทุกเมื่อ ย่อมมีเข้าของหมากพลูเครื่องประดับประดาแลเสื้อผ้ามาก ปราศจากข้าเศิกศัตรู บ่มีโพยภัยเวรแต่คนฝูงฮ้าย แท้ดีหลีแลหาพยาธิโรคาบ่ได้ บ่มีความคั่งแค้นแหน้นหัวใจ ย่อมมีสุขทุกเมื่อ ภายหน้าแต่นั้น ก็จักได้เห็นหน้าพระศรีอริยเมตไตรยเจ้า บ่คลาดบ่คลา หั้นแล.

อันว่านรญิงชายทังหลายฝูงใด ได้ฮับเอายังกัณฑ์สักกบรรพ์ อันประดับประดาไปด้วยคาถาสี่สิบสามคาถา แลบูชาด้วยเครื่องขิยาบูชาทังหลาย หมายมีเข้าตอกแลดอกไม้เป็นเค้า นบนอบเข้าดาฟัง ทังมีใจโสมนัสสายินดี แลคมรพอุยำแอุยง ดั่งนั้น อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น ก็เทียรย่อมได้ลาภสักการบ่ขาดสาย เทียรย่อมเป็นที่ฮักที่แพง แก่คนทังหลายในโลกทังมวล อันเทวบุตรเทวดาทังหลายหากบูชาแลพิภักดิ์ฮักษา บ่ให้มีโพยภัยอันตายสังมาบังเบียดบีฑา มีกิจจะสิ่งใดก็หาสัมฤทธิบรบวรณ์ดีทุกสิ่ง มีความวุฒิสวัสดียิ่งฐู่ประการแม่นว่าพระญาอินทราเจ้าฟ้า ก็หากอินดูกรูณาแลโอยพรอันประเสริฐ ให้แล้วยังคำมักคำปรารถนา สัมฤทธิเติมใจทังมวล อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น หากจักมีเตชะอานุภาพมาก มีผญาก็หากคมกล้าเสี้ยมแหลมดี ธรงฤทธิเฮืองฮุ่ง เป็นดั่งพระสุริยะพุ่งรัศมี ในกาละทุกเมื่อทุกยาม ตามผละบุญอันได้บูชา กัณฑ์สักกบรรพ์นั้นแล ภายหน้าแต่นั้น หากจักได้พบเห็นหน้าพระเจ้าตนชื่อว่า ศรีอริยเมตไตรยนั้น แท้แล.

อันว่าคนทังหลายฝูงใด ได้ฮับเอาแล้วยังกัณฑ์ชื่อว่ามหาราช อันประดับประดาไปด้วยคาถาหกสิบเก้าคาถา แลบูชาด้วยเข้าตอกดอกไม้มาลา ประฐูปประทีปแลแผ่นผ้า ธุงชัยแล

ธุงกระดาษ เข้าหกสิบเก้าก้อนอาจบูชา ใสใจฟังเอาบ่ประมาท ภายหน้าพุ้นหากจักได้ดั่งคำปรารถนา เกิดมามีเข้าของอันมาก ญาติพี่น้องหากหลวงหลาย ทังข้อยญิงข้อยชายคนกระทำการอันมาก ช้างม้าหลากหลวงหลาย งัวควายผายแผ่กว้าง สรรพสิ่งปลูกสร้างแผ่พอกออกหลวงหลาย จตุรงคเสนาอุยายแวดล้อม พร้อมทังเครื่องเสพแลนนตรีห้าประการ เทียรย่อมมีคนฮักคนแพงบ่ขาด ฝูงหมู่ญาติพี่น้องก็หากฮักแพงกัน สรรพสรรพ์เข้าของผ้าผ่อนท่อนแฮก็มีมาก ข้าญิงข้าชายก็หากมีบ่น้อย ได้พอฮ้อยเติมตาม มีหมู่นางนงฮามก็ได้แลฮ้อย แลนางทังหลายฝูงนั้น ก็หากมีวรรณะโสมสีผายผ่อง ประดับด้วยเครื่องเอ้ย้องอาจงามดี มีสัมปัตติบ่น้อย มีช้างก็ได้ฮ้อยนึ่ง มีม้าก็ได้ฮ้อยนึ่ง มีแม่งัวนมก็ได้ฮ้อยนึ่ง มีงัวอุสุภราชตัวขนาดมุงคุลก็ได้ฮ้อยนึ่ง คนทังหลายฝูงนั้น เทียรย่อมได้เป็นพระญาในชาติที่เกิดมา ภายหน้าแต่นั้นก็จักได้เถิงอรหันตา ในสำนักพระเจ้าตนชื่อว่าพระศรีอริยเมตไตรย บ่คลาดบ่คลา หั้นแล.

อันว่าคนทังหลายฝูงใด ได้ฮับเอายังกัณฑ์ชื่อว่าฉักขัตติย์ อันมีคาถาสามสิบหกคาถา มีศรัทธาได้บูชาด้วยเครื่องขิยาบูชาทังหลาย หมายมีเข้าตอกดอกไม้ แลประธูปประทีปเทียนเป็นเค้า แลได้ฟังด้วยใจใสยินดีและคมรพอุย่ำแอุยงดั่งนั้น อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น ก็จักได้ยังเข้าของทังมวล จักหายเสียจากพยาธิโรคาทังมวลแล. อันนึ่ง บุคคละทังหลายฝูงนั้น เทียรย่อม หากจักได้ยังคำวุฒิศรีสวัสดี จักไปในที่ประเทศที่ใด อันท่านหากจับฮับต้อนแลบูชาในที่นั้นทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อนั้นแล เทียรย่อมหากจักได้เสวยยังสุขทังมวล เกิดมาในภพใดแลชาติใดก็ดี ก็จักมีเข้าของเครื่องบรโภคบริบวรณ์ควรทุกสิ่ง มียเยงเงินเยียคำ เยียเสื้อเยียผ้าอาภรณ์ถ้วนทุกสิ่ง มีทังช้างม้ามิ่งงัวควาย ราชรถยัวะยานสีวิกาย คนกระทำการหลายหลาก มีลูกเมียก็ผู้ดี หาความโศกเศร้าโสกีบได้ บ่ยากไฮ้จักยาม แลจักมีพี่น้องวงศาหลายชมชื่น ภายหน้าพุ้นจักได้เห็นหน้าพระเจ้าตนชื่อว่าพระศรีอริยเมตไตรย หั้นแล.

อันว่าคนทังหลายฝูงใด ได้ฮับเอาแล้วยังกัณฑ์ชื่อว่านคร อันพิจิตรไปด้วยคาถาสี่สิบแปดคาถา แลได้บูชาด้วยเข้าสี่สิบแปดก้อนเติมตาม ดอกไม้งามบานแบ่ง สี่สิบแปดแต่งเป็นดวงแผ่นผ้าพวงงามเลิศล้ำ เทียนธูปซ้ำเป็นถัน ประทีปคันแขวนไว้ ยอมือไหว้ฟังเอา แปลงเนื้อกายตนให้ซื่อแลอ่อนยอบ นอบกายใส่ใจฟัง ยังรสะธรรมด้วยใจใสศรัทธายินดี แลคมรพอุย่ำแอุยงดั่งนั้น อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น เทียรย่อมได้อยู่ฮ่วมกันด้วยลูกแลเมียฮัก หากจักได้เสวยยังสุขทังมวล ทุกข์โศกโรคภัยทังมวล ก็จิบหายเสีย ด้วยผละบุญอันได้บูชายังกัณฑ์นครหั้นแล. ภายหน้าแต่นั้น คนทังหลายฝูงนั้น ก็จักได้เกิดมาได้เห็นหน้าพระเจ้าตนชื่อว่าศรีอริยเมตไตรย ในอนาคตกาลภายภาคหน้า พุ้นชะแล.

เหตุดั่งนั้น อันว่าขอดคาถาพันธะดวงนี้ อันพระพุทธิเจ้าหากปวุตติเทศนา แก่มหา-

สารีบุตรเถรเจ้าว่า ดูราสารีบุตร อันว่าคนทังหลายฝูงใดแล ได้บูชาแลฟังยังกัณฑ์มหาเวสสันตรชาดกนี้ อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น ก็บ่ห่อนได้ไปเกิดในที่อันเป็นทุกข์นั้นสักเทื่อแล. อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น ก็เทียรย่อมสนุกชมชื่นดี ในสวรรค์เทวโลกพุ้นแล. คนทังหลายฝูงนั้น ก็เทียรย่อมได้เป็นพระญาในที่อันตนได้เกิดมานั้นแล พระญาทังหลายฝูงนั้น มีช้างกีได้เก้าหมื่นตัว แลช้างทังหลายฝูงนั้น อันประดับประดาไป ด้วยเครื่องประดับแลเครื่องห้างทังมวล ก็มาแวดล้อมอ้อมเป็นปริวาร แห่งพระญาทังหลายฝูงนั้น ทุกเมื่อแล. พระญาทังหลายฝูงนั้น มีม้ากีได้เก้าหมื่นตัว อันประดับประดาไปด้วยเครื่องประดับแลเครื่องห้างทังมวล ก็มาแวดล้อมอ้อมเป็นปริวาร แห่งพระญาทังหลายฝูงนั้น ทุกเมื่อแล. อันนี้หากเป็นด้วยผละบุญอันได้บูชาแลฟังยังมหาเวสสันตรชาดกนั้นแล. อันว่าตุริยะนนตรีทังหลายได้หมื่นนึ่ง อันว่าคนขับแลคน ฟ้อนทังหลายกีได้หมื่นนึ่ง ก็มาแวดล้อมอ้อมเป็นปริวาร แห่งบุคคละทังหลายฝูงนั้น ทุกเมื่อแล. อันว่านางทังหลายกีได้หมื่นนึ่ง แลนางทังหลายฝูงนั้น อันประดับประดาไปด้วยเครื่องประดับทังมวล อันมีกุณฑลต้างแก้ว สุบสอดแล้วใส่หูทังสอง ใสฮอง ๆ เฮืองฮุ่ง รัศมีพุ่งพราย ๆ มีเหล้มสางแก้วแหวนเงินคำทังหลายได้พันนึ่ง มีเหล้มสางเข้าเปลือกเข้าสาร ก็ได้แลพันหลังแล อันนี้ก็หากเป็นด้วยผละบุญอันได้บูชาแลฟังยังมหาเวสสันตรชาดก นั้นแล. อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น ก็มักใคร่อุยากได้ยังวัตถุอันใด ๆ อันว่าวัตถุนั้น ๆ ก็หากจักสัมฤทธิ์เต็มใจมักทังมวล หั้นแล. อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น ก็จักได้เสวยยังคำสุขทังมวลแล.

ดูราภิกขุทังหลาย อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น ได้กระทำบุญคือว่าได้บูชา แลสดับฟังยังมหาเวสสันตรชาดกนั้น อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น ก็จักได้จักมีผละอานิสงส์มากนักแล อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น ครันว่าจุติตายจากชาติอันเป็นคน ก็จักได้เอาตนเมือเกิด ในชั้นฟ้าเลิศควงสวรรค์เทวโลก ด้วยเตชะผละบุญมากนัก แท้ดีหลีแล.

อันว่าพระพุทธิเจ้าตนชื่ออริยเมตไตรย อันจักมาภายหน้า จักเป็นพระโพผดสัตว์โลกให้พ้นจากโอฆสงสาร ให้เข้าสู่นีรพาน ได้เลียงลัดตรัสผญาสัพพัญญุตญาณการเป็นพร ในกาละยามใด อันว่าคนทังหลายฝูงนั้น ครันว่าได้เห็นแล้ว ยังพระตนแก้วชื่อว่าอริยเมตไตรย พระองค์ก็จักได้ไขธรรมเทศนาด้วยนัยดวงประเสริฐ แก่คนทังหลายฝูงนั้น อันได้เกิดมาในสำนักแห่งตน จักโผดให้เถิงธรรมดวงวิเศษ มีประเภทว่าโสดาเป็นเค้า ตราบต่อเท้าเถิงอรหันตา ชู่ตนชู่คน บ่อย่าชะแล.

อันว่าสูท่านทังหลายผู้เป็นสัปปุริสะ จ่งจื่อแลจำนำไว้ในหฤทัยชู่ตนชู่คน นั้นเทอญ.

กล่าวผละอานิสงส์อันคนทังหลายได้บูชา แลได้ฟังยังมหาเวสสันตรชาดก ก็เสด็จบรบวรณ์ควรแล้วท่อนี้ก่อนแล.

บรรณานุกรม

กองประชาสัมพันธ์กีฬาแห่งชาติครั้งที่ 20. กีฬาแห่งชาติครั้งที่ 20 จังหวัดร้อยเอ็ด. มหาสารคาม: โรงพิมพ์ปรีดาการพิมพ์, 2529

ปรีชา พิณทอง. ประเพณีโบราณไทยอีสาน. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท,2534

พิทูร มลิวัลย์. ลำพระเวส เทศน์มหาชาติ หรือมหาเวสสันดรชาดกภาคอีสาน.. กรุงเทพ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2533

สาร สาระทัศนานันท์. ฮีตสิบสองคลองสิบสี่. พิมพ์ครั้งที่ 4. เลย : โรงพิมพ์ร่วมใจการพิมพ์,2530

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด. ศาสนพิธีและพิธีกรรมสำคัญจังหวัดร้อยเอ็ด. กาฬสินธุ์: ประสานการพิมพ์, 2536

คำสั่งจังหวัดร้อยเอ็ด
ที่ 1631 / 2538
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด

.....

ด้วยจังหวัดร้อยเอ็ดได้กำหนดเอางานบุญผะเหวด (งานเทศน์มหาชาติ) ให้เป็นงานประเพณีประจำปีของจังหวัด โดยจัดงานครั้งแรกมื่อปี 2534 และได้จัดงานติดต่อกันมาทุกปี กำหนดจัดงานวันศุกร์ เสาร์ และอาทิตย์แรกของเดือนมีนาคมทุกปี การจัดงานประเพณีบุญผะเหวดดังกล่าวได้ปฏิบัติตามประเพณีนิยมในท้องถิ่นและปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในการจัดงานบ้าง เพื่อให้มีบรรทัดฐานในการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ในงานประเพณีบุญผะเหวด และให้มีเอกสารในการเผยแพร่เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามไว้ จังหวัดจึงแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด ดังนี้

คณะกรรมการที่ปรึกษา

1. พระราชสารสธี — รองเจ้าคณะภาค 10 (ธ)
2. พระราชปรีชาญาณมุนี — เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ม)
3. พระราชธรรมานุวัตร — เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ)
4. พระสุนทรธรรมประพุทธ — รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ม)
5. พระวิสุทธาจารคุณ — รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ม)

คณะกรรมการดำเนินงาน

1. นายวิชิต จำนงประโคน	ศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด	ประธานกรรมการ
2. นายวิฑูรย์ เกตุวงศา	ผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด	รองประธานกรรมการ
3. นายกยุวพุทธิกสมาคมร้อยเอ็ด หรือผู้แทน		กรรมการ
4. ประธานศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด หรือผู้แทน		กรรมการ
5. นายเทอดไทย พันทวี	ศึกษาธิการอำเภอเมืองฯ	กรรมการ
6. นายอุดร เสาร์ห้า	นักวิชาการที่ดิน สนง.ที่ดิน จว.รอ.	กรรมการ
7. นายสฤษดิ์ ปังศรี	ผช.ผอ.รร.ร้อยเอ็ดวิทยาลัย	กรรมการ
8. นายบุญถึง พนมเขต	ผช.ผอ.รร.เมืองร้อยเอ็ด	กรรมการ
9. นายจำเนียร พันทวี	อ.2 วิทยาลัยเทคนิคร้อยเอ็ด	กรรมการ
10. นายทุย กรวิวัฒน์	ผู้ทรงคุณวุฒิ	กรรมการ

11. นายสอน เสนารัตน์	ผู้ทรงคุณวุฒิ	กรรมการ
12. นายวีระ วุฒิจำนงค์	ผู้ทรงคุณวุฒิ	กรรมการ
13. นายพีระศักดิ์ วรฉัตร	รก.ศธอ.กิ่งอ.หนองฮี	กรรมการ
14. นายวันชาติ ศิลาน้อย	อ.2 วิทยาลัยอาชีวศึกษาร้อยเอ็ด	กรรมการ
15. นายดำรงค์ พลโภชน์	หน.ฝ. ส่งเสริมการศาสนาฯ	กรรมการและเลาขานุการ
16. นายทองเลื่อน ศรีสัธีญญาวงศ์	เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
17. นายสมนึก ปาปะเค	นักวิชาการศึกษา	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
18. นายโยธิน อาวรณ์	นักวิชาการศึกษา	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะกรรมการที่ได้รับแต่งตั้งศึกษาค้นคว้า และจัดทำหนังสือประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด ให้มีเนื้อหาครบถ้วนทุกกิจกรรม และกำหนดรูปแบบวิธีปฏิบัติให้ชัดเจน ทั้งนี้ให้อาศัยหลักการจากหนังสือศาสนพิธีและพิธีกรรมสำคัญจังหวัดร้อยเอ็ดที่เคยจัดทำไว้แล้ว และไปดำเนินการให้เสร็จแล้วรายงานผลให้จังหวัดทราบภายในวันที่ 15 สิงหาคม 2538

สั่ง ณ วันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2538

(นายสุนทร จัตุชัย)
รองผู้ว่าราชการจังหวัด รักษาราชการแทน
ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด

24/VII
ข้าวฉลูชาย

พิมพ์ที่ประสานการพิมพ์ 77-79 ถนนเทศบาล 23 อ.เมือง จ. กาฬสินธุ์ โทร.812107,812949 พ.ศ. 2538

ประสานการพิมพ์